

38-

KAZI SONUÇLARI TOPLANTISI 3. CİLT

T.C.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

T.C.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

38.
KAZI SONUÇLARI
TOPLANTISI
3. CİLT

23-27 MAYIS 2016
EDİRNE

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No: 3490-3
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 175-3

YAYINA HAZIRLAYAN
Dr. Adil ZME

23-27 Mayıs 2016 tarihlerinde gerçekleştirilen
38. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu,
Trakya niversitesi'nin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

Kapak ve Uygulama
Yusuf KOşAR

ISSN: 1017-7655

Kapak Fotoğrafı: Nurcan YAZICI METİN - . Melda ERMiş - Akın TUNCER,
Demirköy Fatih Dökümhanesi Kazısı
2015 Yılı alışmaları

Not : Kazı raporları, dil ve yazım açısından Dr. Adil zme tarafından denetlenmiştir.
Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarları sorumludur.

İsmail Aygl Ofset Matbaacılık San. Tic. Ltd. şti.
Tel: 0312 310 59 95
ANKARA-2017

SEMPOZYUM BİLİM KURULU

Prof. Dr. Yener YÖRÜK (Trakya Üniversitesi Rektörü-Edirne)

Prof. Dr. Burçin ERDOĞU (Zeytinlik Höyük Kazısı Başkanı, Trakya Üniversitesi-Edirne)

Prof. Dr. Mehmet ÖZDOĞAN (Kırklareli Höyüğü Kazısı Başkanı-Emekli Öğretim Üyesi)

Prof. Dr. Rainer CZICHON (Oymağaç Höyüğü Kazısı Başkanı-Uşak Üniversitesi-UŞAK)

Prof. Dr. Engin BEKSAÇ (Trakya Üniversitesi-Edirne)

Prof. Dr. Mustafa ÖZER (Edirne Yeni Saray Kazısı Başkanı-Medeniyet Üniversitesi-İstanbul)

Prof. Dr. Andreas SCHANNER (Boğazköy Kazısı Başkanı-Alman Arkeoloji Enstitüsü-İstanbul)

Prof. Dr. Christopher ROOSEVELT (Kaymakçı Yerleşimi Kazısı Başkanı-Koç Üniversitesi-İstanbul)

Prof. Dr. Stefania MAZZONİ (Uşaklı Höyük Kazısı Başkanı-Floransa Üniversitesi-İtalya)

Prof. Dr. Musa KADIOĞLU (Teos Antik Kenti Kazısı Başkanı-Ankara Üniversitesi-Ankara)

Prof. Dr. Sabina LADSTATTAER (Efes Antik Kenti Kazısı Başkanı-Avusturya Arkeoloji Enstitüsü-Avusturya)

Prof. Dr. Özlem ÇEVİK (Ulucak Höyük Kazısı Başkanı-Trakya Üniversitesi-Edirne)

Prof. Dr. Sachihito OMURA (Kalehöyük Kazısı Başkanı-Japon Anadolu Arkeoloji Enstitüsü-Kırşehir)

YAYIN KURALLARI

Genel Müdürlüğümüzce her yıl düzenlenen “Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu’nda sunulan raporlar, bu yıl da kitap olarak basılacaktır. Gönereceğiniz rapor metinlerinin aşağıda belirtilen kurallara uygun olarak gönderilmesi, kitabın zamanında basımı ve kaliteli bir yayın hazırlanması açısından önem taşımaktadır. Bildirilerin yazımında kitaptaki sayfa düzeni esas alınarak;

- * Yazıların A4 kağıda, 13.5x19 cm.lik bir alan içinde 10 punto ile, satır aralığı 10 punto olacak şekilde, tirelemeye dikkat edilerek, Times New Roman fontu ile 10 sayfa yazılması,
- * Başlığın 14 puntoda bold ve satır aralığı 14 punto olacak şekilde yazılması,
- * Metinde ana başlıkların büyük harflerle ve italik, alt başlıkların ise küçük harflerle ve italik olarak yazılması,
- * Dipnotların metnin altında ve metin içinde numaraları belirtilerek, 8 puntoda satır aralığı 8 punto olacak şekilde yazılması,
- * Dipnot ve kaynakçada (bibliyografya) kitap ve dergi isimlerinin italik yazılması,
- * Çizim ve resim toplamının 15 adetten fazla olmaması, fotoğrafların CD’ye JPG veya TIFF olarak kaydedilip gönderilmesi, gönderilen resimlerin çözünürlüğünün en az 300 pixel/inch olması,
- * Çizimlere (Çizim:.....), resimlere (Resim:.....), haritalara (Harita:.....) olarak alt yazı yazılması ve kesinlikle levha sisteminin kullanılmaması,
- * Bildirilere, bütün yazarların mutlaka isim, unvan ve yazışma adresinin yazılması,
- * Metin çıktısı ile birlikte metnin mutlaka CD’ye yüklenerek gönderilmesi gerekmektedir, CD’deki metin ile metnin çıktısı uyumlu değildir. Aksi takdirde CD deki metin esas alınacaktır.

Yayınlanacak bildiri sayısının artması, kitapların zamanında basımını güçleştirdiğinden, bildirilerinizin sempozyum sırasında teslim edilmesi ya da en geç 1 Ağustos tarihine kadar, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Yayınlar Şubesi Müdürlüğü, 2. TBMM Ulus/ANKARA adresine gönderilmesi gerekmektedir.

Yayın kurallarına uymayan ve geç gönderilen bildiriler kesinlikle yayınlanmayacaktır.

PUBLICATION INSTRUCTIONS

The papers presented in the International Symposium of Excavations, Surveys and Archaeometry will be published as before.

In order to complete a high-quality print in time, we kindly request you to send the paper texts in the format specified below:

1. Texts should be written in 10 pages on A4 paper, with Times New Roman and 10 type size within a space of 13.5x19 cm. Line spacing should be 10 points.
2. Heading should be written in bold with 14 typesize and with 14 points of line space. Main headings should be written with capitals, sub-headings with lower letters. Both types of headings should be written in italics.
3. Footnotes should be placed at the bottom of the pages, with their numbers indicated in the text. Footnote texts should be written with 8 type size and line space of 8 points.
4. Book and periodical titles in the footnotes and bibliography should be written in italics.
5. Total number of drawings and photos should not exceed 15. Photos should be either in JPG or TIFF format with at least 300 dpi solution and sent in a separate file.
6. Captions should be added to drawings (Drawing:), photos (Photo:) and maps (Map:). Plate system should not be used.
7. Authors must indicate their names, titles and contact information in their papers.
8. Digital text of the paper should be added to the print-out and both texts should be identical. Otherwise the digital version will be considered default.

As sudden accumulation of papers makes it difficult to complete printing in time, papers should either be submitted during the symposium or sent to the adress Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel M d rl  , Yayınlar Şubesi M d rl  , 2. TBMM Ulus / ANKARA until the 1st of August.

The papers that fail to comply with those instructions or that are sent after the deadline will not be published on no account.

İÇİNDEKİLER

Tevfik Emre ŞERİFOĞLU, Gregory MCMAHON, Sharon R. STEADMAN Kuzey Orta Anadolu'daki Çadır Höyük'te 2015 Kazı Sezonu Sonuçları	1
Rana ÖZBAL, Fokke GERRITSEN, Mücella ERDALKIRAN, Hadi ÖZBAL 2015 Yılı Barcın Höyük Kazıları	17
Andreas SCHACHNER 2015 Yılı Boğazköy-Hattuşa'da Kazı ve Restorasyon Çalışmaları	33
Nurettin ARSLAN, Beate ARSLAN, Caner BAKAN, Klaus RHEIDT, Julia ENGEL Assos Kazısı 2015 Yılı Sonuç Raporu	53
K. Levent ZOROĞLU Kelenderis 2015 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları	73
Cumhur TANRIVER, Sevgiser AKAT ÖZENİR, Duygu Sevil AKAR TANRIVER, Aylin Ümit ERDEM OTMAN, Aytekin ERDOĞAN Eski Smyrna (Bayraklı Örenyeri/Tepekule) Kazısı 2014-2015	95
Mehmet ÖZDOĞAN, Özlem AYTEK, Hazal AZERİ, Şafak NERGİZ, Eylem ÖZDOĞAN, Heiner SCHWARZBERG, Hilal YUMAKLI Kırkklareli Höyüğü 2015 Yılı Çalışmaları	115
Hayat ERKANAL, Ayşegül AYKURT, Kadir BÜYÜKULUSOY, İrfan TUĞCU, Rıza TUNCEL, Vasıf ŞAHOĞLU Liman Tepe 2015 Yılı Kara ve Sualtı Kazıları	133
Fatma ŞAHİN Adana/Tepebağ Höyük Kazısı 2015 Yılı Sonuçları	151
David SCHLOEN, Virginia R. HERRMANN Zincirli Höyük Excavations 2015	173
B. Yelda OLCAY UÇKAN, Gökçen Kurtuluş ÖZTAŞKIN Olympos Kazısı 2015 Yılı Çalışmaları	187
Çiler ALTINBİLEK-ALGÜL, Nurcan KAYACAN, Mihriban ÖZBAŞARAN, Müslüm ERCAN Akarçay Tepe 2015 Yılı Çalışmaları	203

Felix PIRSON, Martin BACHMANN, Burkard EMME, Ercan ERKUL, Rebekka MECKING, Arzu ÖZTÜRK, Wolfgang RABBEL, Anja J. SCHWARZ Pergamon – 2015 Yılı Çalışmaları Raporu	217
Sevinç GÜNEL Çine–Tepecik 2015 Yılı Kazıları	239
Mustafa BÜYÜKKOLANCI, Gülgün YILMAZ, Fuat YILMAZ Ayasuluk Tepesi ve Aziz Yuhanna Kilisesi 2014–2015 Kazı ve Onarım Çalışmaları	253
Mahmut Bilge BAŞTÜRK, Asuman ARSLAN, Elif BAŞTÜRK, Turgay Yaşar YEDİDAĞ Dünden Bugüne Şarhöyük (Dorylaion): 2015 Sezonu	263
Elif ÖZER Aizanoi 2014–2015 Sezonu Kazı ve Araştırmaları	275
Vuslat MÜLLER–KARPE, Andreas MÜLLER–KARPE Kayalıpınar/Samuha’da Yapılan Kazı Çalışmaları	297
Ayşin ÖZÜGÜL İznik Tiyatrosu 2015	317
Lorenzo D’ALFONSO, Hatice ERGÜRER, Lorenzo CASTELLANO, Nancy HIGHCOCK, Anna LANARO, Alvise MATESSI, Andrea TRAMERI Excavations At Kınık Höyük, 2015	333
Rüçhan ARIK Kubad–Abad Sarayı 2015 Yılı Kazı Çalışmaları Raporu	343
Armağan ERKANAL–ÖKTÜ, Beyza GÜLMEZ 2015 Panaztepe Kazıları	355
Hatice PAMİR Antakya Hipodrom ve Çevresi Kazısı 2015	371
K. Aslıhan YENER, Murat AKAR, Mara HOROWITZ 2015 Yılı Aççana Höyük, Antik Alalah Kenti Kazı ve Araştırmaları	395
Sait BAŞARAN, Gülnur KURAP, A. Bahar MERGEN Enez (Ainos) 2015 Çalışmaları	415

Mustafa ŞAHİN	
İznik Gölü Bazilika Kazısı – 2015	435
Zeliha DEMİREL GÖKALP, A. Ceren EREL, Nikos TSIVIKIS, Selda UYGUN YAZICI	
2015 Yılı Amorium Kazısı.....	451
Ertekin M. DOKSANALTI, İbrahim KARAOĞLAN, Christine ÖZGAN, Erdoğan ASLAN	
Knidos Kazı ve Araştırmaları: 2015	461
Sema ATİK KORKMAZ	
Letoon 2015	483
Nurcan YAZICI METİN, Ü. Melda ERMİŞ, Akın TUNCER	
Demirköy Fatih Dökümhanesi Kazısı 2015 Yılı Çalışmaları.....	495
Kimiyoshi MATSUMURA	
Büklükale Kazıları 2015	517
Sachihiro OMURA	
2015 Yılı Kaman–Kalehöyük Kazıları	527
Şevket DÖNMEZ, Aslıhan YURTSEVER BEYAZIT	
Oluz Höyük Kazısı Dokuzuncu Dönem (2015) Çalışmaları: Değerlendirmeler ve Sonuçlar	537
E. Emine NAZA–DÖNMEZ	
Amasya–Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı 2015 Dönemi Çalışmaları	553
İsmail AYTAÇ	
Harput İç Kalesi Kazıları 2015 Yılı Çalışmaları	563

KUZEY ORTA ANADOLU'DAKİ ÇADIR HÖYÜK'TE 2015 KAZI SEZONU SONUÇLARI

Tevfik Emre ŞERİFOĞLU*

Gregory MCMAHON

Sharon R. STEADMAN

Yozgat İli Sorun İlçesi'nde bulunan Çadır Höyük'te uzun yıllardır gerçekleştirilmekte olan arkeolojik kazıların 2015 sezonunda yerleşimin birçok bölgesinin daha iyi anlaşılmasında büyük bir yol kat edilmiş, kazılmakta olan alanlarda 2014 sezonu sonunda sonlandırılan çalışmalar sürdürülerek birçok farklı bilimsel sorunun cevaplanmasına çalışılmıştır (Steadman, McMahon, Ross, Cassis, Şerifoğlu, Arbuckle, Adcock, Alpaslan Roodenberg, Von Baeyer ve Lauricella 2015). Bu sezon 35 araştırmacı ve 36 işçinin katılımıyla iki ay boyunca on dört adet 10 metreye 10 metrelik açmada kazı çalışmalarımız sürdürülmüştür (Resim: 1). Bu çalışmalar kazı alanında bulunan bütün dönemlere ışık tutmuş; M.Ö. 4. binyılın erken safhalarından başlayıp, M.S. 11. yüzyılın sonlarında yerleşimin terk edilmesine kadar uzanan 5000 yıllık bir yerleşim aralığı incelenmiştir.

Geç Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı: Güney Yamacı

Tarih öncesi tabakalar hâlihazırda höyüğün güney yamacında bulunan alanlarda kazılmaktadırlar. 2015 sezonunda kazı çalışmaları LSS 3-5, SES 1-2 ve USS 9-10 açmalarında gerçekleştirilmiştir. LSS 5 ve SES 1-2 açmalarında

* Yrd. Doç. Dr. Tevfik Emre ŞERİFOĞLU, Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Rahva Yerleşkesi, 13000 Bitlis/TÜRKİYE.

Doç. Dr. Gregory MCMAHON, New Hampshire Üniversitesi, Tarih Bölümü, 408 Horton Social Science Center 20 Academic Way, 03824 Durham, N.H./A.B.D.

Prof. Dr. Sharon Steadman, SUNY Cortland Üniversitesi, Sosyoloji/Antropoloji Bölümü, PK:2000, 13045 Cortland, N.Y./A.B.D.

daha önce de belirtilen “Yanmış Ev ve Avlu” tabakası ve apsidal şekilli yapılar tabakasının altında daha erken bir döneme ait olan M.Ö. dördüncü binyıl mimari tabakası bulunmuştur (Steadman, McMahon ve Ross 2007; Steadman, Ross, McMahon ve Gorny 2008; Steadman, McMahon, Ross, Cassis, Geyer, Arbuckle ve Von Baeyer 2013; Şerifoğlu, McMahon, ve Steadman 2016). Bu en eski mimari tabaka bitişik bir düzende inşa edilmiş yedi ayrı odadan ve odaların arasına serpiştirilmiş birkaç avludan oluşmaktadır (Resim: 2). Bu yapı, Çatalhöyük ve Canhasan gibi çağdaş ve daha eski yerleşimlerdeki konut yapılarıyla benzerlik göstermektedir (French 1998; Düring 2006). Yapının dış duvarlarının ikinci bir katı veya en azından dam üstü aktivitelerinin gerçekleştirildiği bir çatıyı destekleyebilecek düzeyde kalın oldukları görülmüştür. Bazı odalarda, içlerinde kerpiç “kutular” bulunan küçük saklama kapları bulunmuş olup bu kaplar küçük odaların köşelerine yerleştirilmiştir. Yapının köşelerinde duvar içine yerleştirilmiş bebek mezarları yapıya daha inşa sırasında yerleştirilmişlerdir (Resim: 3). Burada bulunmuş basit metal buluntular, seramikler ve işlenmiş taşlar tarım ve hayvancılık üzerine kurulu, ancak sürekli ticari etkileşimden yoksun bir topluluğun burada yaşamış olduğuna işaret etmektedir.

Bu bölgenin batı tarafındaki LSS 3 ve LSS 4 alanlarındaki kazı çalışmaları ilk olarak 2001’de kazılmış olan Omphalos Binası’nın en erken seviyesinin açığa çıkarılmasını sağlamıştır (Resim: 4). Konut olmadığı belirgin olan bu bina bu dönemde yerleşimdeki çanak-çömlek dağıtımıyla ilişkilendirilmektedir. M.Ö. dördüncü binyılın ortası ile sonunu içine alan döneme tarihlendirilen binanın en alt seviyesindeki bir saklama çukurunda bulunan alışıl gelmedik bir seramik objenin bir köşesi kilden bir boğa kafası ile dekore edilmiştir (Resim: 5). Bu objenin taşınabilir bir ocak olarak kullanılmış olması muhtemel olmakla beraber objenin parçalanmış olması mutlak bir çıkarım yapılmasını zorlaştırmaktadır. Binanın doğusunda bulunan geniş avlu (çağdaşı olan “Yanmış Ev Avlusu” ile bitişik durumdadır), birçok saklama çukurunu ve önemli bir ateş yapısını barındırmaktadır. Bu avlu Omphalos Binası’nın altında bulunan tabakayla ilişkilendirilebilmektedir. 2016 sezonunda bu açmalarda daha geniş kapsamlı çalışmalar yapılması planlanmaktadır.

Bu mimari kompleksin üzerinde daha kuzeydeki USS 9 ve 10 açmaları bulunmaktadır. Bu açmalarda 2012'den 2014 sonuna kadar sürdürülen kazılar mühim bir Erken Tunç Çağı yerleşimine işaret etmektedir. Kazıların gerçekleştirildiği bölgede geniş bir çevre duvarı ve seramik üretimi gibi endüstrilerle bağlantılı alanlar tespit edilmiştir. Buradan elde edilen çanak-çömlek örnekleri 2015 yılı kazılarıyla Geç Kalkolitik Dönemin en geç evrelerine ulaşıldığına işaret etmektedir. Yerleşimin bu kısmında bu dönemde de konutlar bulunmamakta, alanda depolar ve çalışma odaları gibi endüstriyle bağlantılı yapılar bulunmaktadır (Resim: 6). Bu alanda bulunan pişirilmemiş kil yumakları seramik üretiminin de alandaki endüstrinin bir parçası olduğunu ortaya koymuştur. Bu alan yukarıda bahsi geçen bağlantılı tabaka ve Omphalos Binası tabakasından birkaç yüzyıl daha geç bir tarihe aittir. İlerleyen yıllarda bu alandaki ana hedefimiz, bu tabakayla 1.5 metre kadar derindeki daha erken tabakalar arasındaki fiziksel ilişkiyi anlamak olacaktır. Eldeki verilen höyük sakinlerinin bu dönemde höyüğün daha üst seviyesinde eğime yerleştiklerini göstermekle birlikte bu genişlemenin ne zaman yaşandığı henüz net bir biçimde anlaşılamamaktadır.

M.Ö. İkinci Binyıl: Doğu Yamacı Basamaklı Açması ve Üst Güney Yamacı Açması

2015 sezonunda höyüğün doğu yamacında ST 2 ve ST 7 açmalarında küçük çaplı bir kazı çalışması yürütülmüş, sezonun büyük bir bölümü daha önce çökmüş ve kazılmadan bırakılmış alanın kaldırılmasına adanmıştır. Öte yandan ST 7'de, yerleşimi çevreleyen devasa Hitit sandık tipli duvarının iç tarafında kalan alandaki tabakalanmayı daha iyi anlamak amacıyla çalışmalar yapılmıştır. Bu alanda en az iki yerleşim tabakasının bulunduğu tespit edilmiş olup bunlardan biri Hitit İmparatorluk Çağına, onun altındaki diğeri ise Hitit Döneminin erken evrelerine aittir.

Sezon sonunda bu alandaki Hitit İmparatorluğu tabakasının kaldırılması çalışmaları esnasında pek alışlagelmedik bir yapı altı kalıntısıyla karşılaşmıştır. Üzerinde bir metreyi geçen bir planlı dolgu tabakası bulunan kil ve

taştan yapının içindeki boşluklardan burada geçmişte çaprazlamasına yatay olarak yerleştirilmiş hatılların da bulunduğunu anlaşılabilmektedir. Eldeki veriler bu yapının büyükçe bir mimari yapının alt kısmı olduğuna veya Hitit İmparatorluk Çağına ait daha üst seviye bir zeminin teraslaması için kullanılmış olduğuna işaret etmektedir. Yapının henüz kısıtlı bir bölümü açığa çıkarılmış olup buradaki çalışmaların 2016'da sürdürülerek yapının tamamen açığa çıkarılması planlanmaktadır.

ST 2 ve ST 7'deki çalışmalara ilaveten 2015'e kadar bir Demir Çağı açması olarak tanımlanan USS 4'te de çalışmalarımız sürdürülmüştür. Seramik buluntular bu alanda 2015 yılında gerçekleştirilen çalışmalarla birlikte Geç Tunç Çağına, Hitit İmparatorluğu'nun çöktüğü döneme denk gelen tabakalara ulaşıldığını ortaya koymaktadır. Bu alanda 16 yıl önceki başlangıcından beri kazılan tüm tabakalar höyüğün bu kısmının endüstriyel faaliyetlere adandığını açıkça ortaya koymuştur. Demir Çağın farklı safhalarında bu alanda özellikle tekstil ve deri üretimi yapıldığı, Tunç Çağının sonlarına doğru da maden işlendiği anlaşılmıştır. Höyük sakinleri bu alana içerisine kalın bir biçimde sıvanmış bir çukur oydukları bir kerpiç bir platform yapmışlar, bu yapının yakınına da sıvası ciddi bir biçimde yanmış bir kül çukuru kazılmıştır. Bu alanda ayrıca metal cüruf parçaları ve maden işleme de kullanıldığı anlaşılan aletler bulunmuştur. 2016 sezonunda bu alanın önceki dönemlerde de endüstriyel bir alan olup olmadığının anlaşılması hedefiyle bu yapının altındaki seviyeye ulaşılması hedeflenmektedir.

Demir Çağı: Höyük Zirvesi Açmaları

Höyükteki Demir Çağı kazıları zirvede bulunan SMT 15 ve SMT 4 açmalarında gerçekleştirilmiştir. Zirvenin doğu ucunda bulunan SMT 15, 5 metreye 10 metre genişliğinde bir açma olarak geçtiğimiz yıllarda açılmıştır. Bu açma 2015 yılında kuzeye doğru genişletilerek 10 metreye 10 metrelik bir açma haline getirilmiştir. Açmanın kuzey tarafında, açma boyunca uzanan geniş Bizans savunma duvarının hemen altında, çakıllı bir zemini çevreleyen taş bir duvar tespit edilmiştir. Bu duvarın kuzey ucunda bir çöküntüyü çevreleyen ve sı-

kıştırılmış topraktan inşa edilmiş bir yapıyla karşılaşmış olup söz konusu çukurluk alan daha sonra Helenistik Döneme tarihli çatı kiremitleriyle örtülmüştür (Resim: 7). SMT 15 açmasındaki kazılar Bizans savunma duvarının neredeyse doğrudan doğruya Geç Demir Çağı/ Helenistik Dönem yerleşim tabakasının üzerine inşa edildiğini göstermiştir. Bunun altında ve doğusunda ise sıkıştırılmış toprak zeminli küçük dikdörtgensel odalar oluşturan kerpiç duvarlara rastlanmıştır. Seramik analizleri temel alınarak bu odalar Geç Demir Çağına tarihlendirilebilmişlerdir. Konut olarak kullanılmamış olması muhtemel bu odaların ıslık ya da depolama alanı olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Sezonun sonuna doğru ortaya çıkan taş bir duvarın 2014 sezonunda SMT 15'te kazılan Geç Demir Çağı taş döşemesiyle bağlantılı olması muhtemeldir (Resim: 8). Seramikler üzerinde gerçekleştirilen çalışmalar buradaki avlu ve duvar inşaatının M.Ö. 6.-5. yüzyıla tarihlendirilebileceğini ortaya koymuştur.

Zirvenin kuzeydoğusunda bulunan SMT 4 açması da seramik buluntular itibariyle benzer tarihler ortaya koymaktadır. Bu açma Geç Demir Çağına tarihlendirilen (muhtemelen M.Ö. 4. yüzyıl) bir kerpiç ve taş duvar kompleksi barındırmaktadır. SMT 15'te olduğu gibi yassı-yuvarlak taşlardan oluşan bir patika tahminen Demir Çağı yerleşimine doğru uzanmaktadır (Resim: 9). Ancak bu kompleksin büyük bir kısmı yok edilmiş ve daha geç Bizans savunma duvarı ile örtülmüştür. Bu patikanın altında taş ve kerpiçten duvarlar ve Demir Çağında yerleşimin kıyısında açık alanlar olarak kullanılmış olması muhtemel alanlar tespit edilmiştir. Avlu alanındaki kültürel materyalin azlığı yerleşimin bu kısmının açık bir biçimde konutsal olmadığını ortaya koymaktadır.

M.Ö. Üçüncü Binyıl Sonundan Demir Çağı'na Tabakalaşma: Batı Yamacı Kazıları

Höyüğün batı yamacının güney kesiminde 2015 sezonunda iki yeni 10 metreye 10 metre ebatlarında açma açılmıştır (WSS 5 ve WSS 15). Açmalardan daha yüksek kotta ve doğu uçta yer alanı WSS 15 açması olup buradaki çalış-

malar iki alanda gerçekleştirilmiştir. Doğu ucta gerçekleştirilen çalışmalarda yarım metrelik üst toprak ve dolgu toprağının kaldırılması sonrası üzeri 20 cm. derinlikte sıvayla örtülmüş kum ve çakıllı bir tabakayla karşılaşmıştır. Bu tabaka yakın çevredeki nehir yatağından getirilmiş toprakla, muhtemelen höyük yamacının düzleştirilmesi için oluşturulmuştur. Kum ve çakıllı alanın güney ucunda tespit edilen kazık çukurları buranın üstü örtülü bir tür ışık olarak kullanılmış olabileceğine işaret etmektedir. İlk incelemeler bu tabakanın Demir Çağı sonrasına veya Demir Çağının son evresine ait olduğuna işaret etmektedir.

Çalışmalarımız söz konusu kum ve çakıllı tabakanın hemen altında bir yerleşim safhasının bulunduğunu ortaya koymuştur. Kum ve çakıllı dolgunun batısında tespit edilen kuzey-güney yönlü taş duvar ve dolgunun altında devam eden taban bu safhaya ait olup, ilgili yerleşim tabakası yine Demir Çağına, muhtemelen Orta veya Geç Demir Çağına tarihlidir (Resim: 10).

WSS15 açmasında gerçekleştirilen çalışmaların bir kısmı da açmanın güneybatı tarafına odaklanmıştır. Burada 5 metreye 5 metrelik alanda başlayıp daha sonra daraltılan alanda gerçekleştirilen kazılarda yarım metrelik üst toprak ve doğal dolgu tabakası altında başka bir yerleşim tabakasına rastlanmıştır. Bu alanın kuzeyinde yine kuzey-güney yönlü taş bir duvar tespit edilmiş olsa da bunun bir teraslama duvarı olması muhtemeldir. Turuncu renkli bir zeminle tanımlayabildiğimiz yerleşim tabakası duvarla çağdaş veya hemen öncesine ait olmalıdır. Bu tabaka da ilk incelemelerim doğrultusunda Demir Çağına tarihli gibi görünmekte olup, büyük olasılıkla Erken Demir Çağına aittir.

WSS 15 açmasının güneybatı kısmının batı ucunda kazılarımız daha derin tabakaları tespit edecek şekilde devam etmiştir. Buradaki kazılar doğuda ve daha yüksekte bulunan tabakanın yarım metre kadar aşağısında bir başka yerleşim tabakasına ulaşmamızı sağlamıştır. Bu alanda gerçekleştirilen çalışmalarda aşağıda değinilecek olan kerpiç savunma duvarının bir kısmı açığa çıkarılmış olup buradan elde edilen seramik örnekleri söz konusu duvarın en üst safhası ve ilgili tabakanın Orta Tunç Çağı'ndan Geç Tunç Çağına geçiş dönemine ait olduğuna işaret etmektedir.

Çalışılan alanın batısında ve daha alçak seviyede bulunan WSS 5 açmasında üst toprak ve doğal dolgu tabakasının kaldırılması sonrası kerpiç bir duvara ait kalıntılara ulaşılmıştır (Resim: 11). İlk gözlemlerimiz üst yüzeyi açığa çıkarılan duvarın kenti çevreleyen Erken Hitit Dönemi surlarına ait olduğu yönünde olmuştur. WSS 15 açmasında olduğu gibi, bu en üst seviye Orta Tunç Çağından Geç Tunç Çağına geçiş dönemine ait olmalıdır. Buradan elde edilen seramik buluntular ve duvarın hemen üzerindeki dolgu tabakasından elde edilen bir tunç iğne tipolojik özellikleri itibariyle bu tarihlemeyi doğrular niteliktedir. Söz konusu duvar kuzeybatı-güneydoğu yönlü olup 1 metreye yakın kalınlığa sahiptir.

Duvarın hemen batı kısmı boyunca gerçekleştirilen kazı ve incelemeler esnasında iki ayrı tabakanın daha varlığı tespit edilmiş olup seramik buluntular ışığında bu tabakaların Orta Tunç ve belki Erken Tunç Çağının sonuna tarihli olmaları muhtemeldir. Bu alanda 2016 sezonunda gerçekleştirilmesi umulan çalışmalar ilgili tabakaların daha kesin bir biçimde tarihlendirilebilmelerini sağlayacaktır.

2015 yılı kazı çalışması izin başvurmuzda da ifade edildiği şekilde höyüğün doğu yamacında küçük çaplı jeofizik çalışmalar da yapılmıştır. WSS 5 açmasının hemen güneyinden başlayacak ve doğu yönünde (yamacın yukarısına doğru) genişleyecek şekilde 10 metreye 40 metrelik bir alan Bitlis Eren Üniversitesi Arkeoloji Bölümü tarafından sağlanan Geoscan RM-85 öz direnç cihazıyla taranmıştır. İlk incelemeler ilgili yamaç boyu teras duvarlarının varlığına ve yamacın üst kesiminde (seviye itibariyle Ortaçağa tarihli olması muhtemel) kare planlı bir yapının varlığına işaret etmektedir. Gelecek sezonlarda höyük üzerinde ve eteklerinde farklı jeofizik yöntemlerle benzeri çalışmaların gerçekleştirilmesi planlanmaktadır.

Bizans Yerleşimi: Kuzey Terası ve Höyük Zirvesi Yapıları

2015 sezonunda Bizans Dönemi çalışmaları kuzey terasta ve höyüğün zirvesinde sürdürüldü. Kuzey terasta gerçekleştirilen çalışmalar iki açmada gerçekleştirilmiş olup NTN 5'te sadece kötü durumda taş mimari kalıntıları

ve çöp depolamak için kullanılmış olması muhtemel geniş bir çukur ortaya çıkarılmıştır. Öte yandan ilk olarak 2014 açılan NTN 8 açmasındaki çalışmalar komşu açmalarda daha önce gözlemlenen büyük yapının daha büyük bir kısmını açığa çıkarmak maksadıyla 2015 yılında da sürdürülmüştür. Ayrıca yapı safhalarının belgelenmesi ve bu alanda en azından M.S. 5. yüzyıldan 11. yüzyıla kadar uzan tabakalaşmayı Orta Bizans kronolojisiyle bağlantılama çalışmalarının da sürdürülmesine çalışılmıştır. Bu açmanın büyük bir bölümü ana yapının doğusunda bulunan geniş bir avludan oluşmakta olup kerpiç tabana sahip avlu takriben 1.2 m. çapında birkaç yuvarlak çukurla kesilmiştir. Bu çukurlardaki kazı çalışmaları bunların sonradan çıkarılan büyük depolama pitoları için destek olarak kullanılmış olabileceğini ortaya koymuştur. Geniş konut yapısının kuzeydoğu köşesinde bulunan bir odanın içinde (NTN 8 açmasının kuzeybatı kısmında) ağır biçimde sıvanmış bir küvet bulunmuştur (Resim: 12). Küvet mevcut zeminin içine gömülmüş olup Orta Bizans Döneminin erken yüzyıllarına ait olduğu düşünülmektedir.

Terastaki çalışmalar dışında örenyerindeki Bizans yerleşiminin incelenmesi maksadıyla höyük zirvesinde de bir açma açılmıştır. SMT 3 açması zirvenin kuzeydoğu kısmında bulunmakta olup açmanın doğu tarafında uzanan Bizans savunma duvarının bir bölümünü de içermektedir. 2014 sezonunun sonunda duvarın iç yüzüne dayanmış bir oda tespit edilmiş, 2015 sezonunun başlangıcında da bu odanın zeminine ulaşılmıştır. Ancak bu zeminde sadece çöp çukurlarına rastlanmıştır. Bu alanda sürdürülen kazılar sonucunda ilk odanın kuzeyinde bununla özdeş bir başka oda daha ortaya çıkarılmıştır (Resim: 13). Birinci odada olduğu gibi bu odada da hiçbir konutsal malzeme bulunamamış, sıkıştırılmış çamurdan oluşturulmuş zeminde hiçbir buluntuyla karşılaşmamıştır.

2015 sezonunda gerçekleştirilen bir önemli çalışma da açmaların ve höyüğün genelinin hava fotoğraflarının çekilmesi işlemi olmuştur. Bitlis Eren Üniversitesi Arkeoloji Bölümü tarafından sağlanmış Phantom Vision+ mini kuadkopter cihazıyla çekilen fotoğraflar kazı çalışmalarının ilerleyişini ve mimari kalıntıların genel yapılarını daha detaylı ve farklı bir açıdan gözlemleyebilmemizi sağlamıştır (Resim: 14).

Çadır Höyük kazılarının 2015 sezonu son derece verimli geçmiş olup birçok bilimsel soruya yanıt bulunduğu gibi yanıtlanmayı bekleyen yeni birçok sorunun ortaya çıkmasıyla da neticelenmiştir. New Hampshire Üniversitesi, Bitlis Eren Üniversitesi, SUNY Cortland Üniversitesi, Memorial University of New Foundland ve Hood Koleji ortaklığında gerçekleştirilen projemizin 2015 sezonu Doç.Dr. Gregory McMahon başkanlığında ve Yrd. Doç. Dr. Tevfik Emre Şerifoğlu kazı başkan yardımcılığında yürütülmüş olup, kazılara yukarıda sayılan üniversiteler dışında Bilkent, Chicago, Cambridge, Connecticut, Çanakkale Onsekiz Mart, Orta Doğu Teknik ve Roma Sapienza Üniversiteleriyle Ankara'daki İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'nden uzmanlar ve öğrenciler katılmıştır.

Çadır Höyük Arkeoloji Projesi'nin arazi yöneticiliğini eşbaşkan Prof. Dr. Sharon Steadman, Demir Çağı araştırmalarını eş başkan Prof. Dr. Jennifer Ross, Bizans Dönemi araştırmalarını eşbaşkan Doç. Dr. Marica Cassis, hayvan kemiksi çalışmaları eşbaşkan Doç. Dr. Benjamin Arbuckle, işlenmiş taş çalışmaları Jeffrey Geyer, arkeozoolojik çalışmaları Sarah Adcock, arkeobotanik çalışmaları Madelynn von Baeyer, fiziksel antropoloji çalışmalarını Songül Alpaslan-Roodenberg, konservasyon çalışmalarını Soran Avcil, buluntu teknik çizimlerini Laurel Hackley ve Nazlı Evrim Şerifoğlu gerçekleştirmişlerdir. Anthony Lauricella, Burcu Yıldırım, Laurel Hackley, Stephanie Selover, Stefano Spagni, Alicia Hartley, Katarzyna Kuncewicz, Kristen Squires ve Yağmur Heffron açma sorumlusu olarak görev yapmışlardır. 2015 sezonuna T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi olarak Sivas Müzesi uzmanlarından Mahmut Aygat katılmıştır. Gerekli izinlerin verilmesi halinde höyükteki kazı ve araştırmalara Sorgun ve kuzey Orta Anadolu'nun kültür tarihinin daha iyi anlaşılabilmesi ve cevaplanmayı bekleyen soruların yanıtlanabilmesi maksadıyla 2016 yılında da devam edecektir.

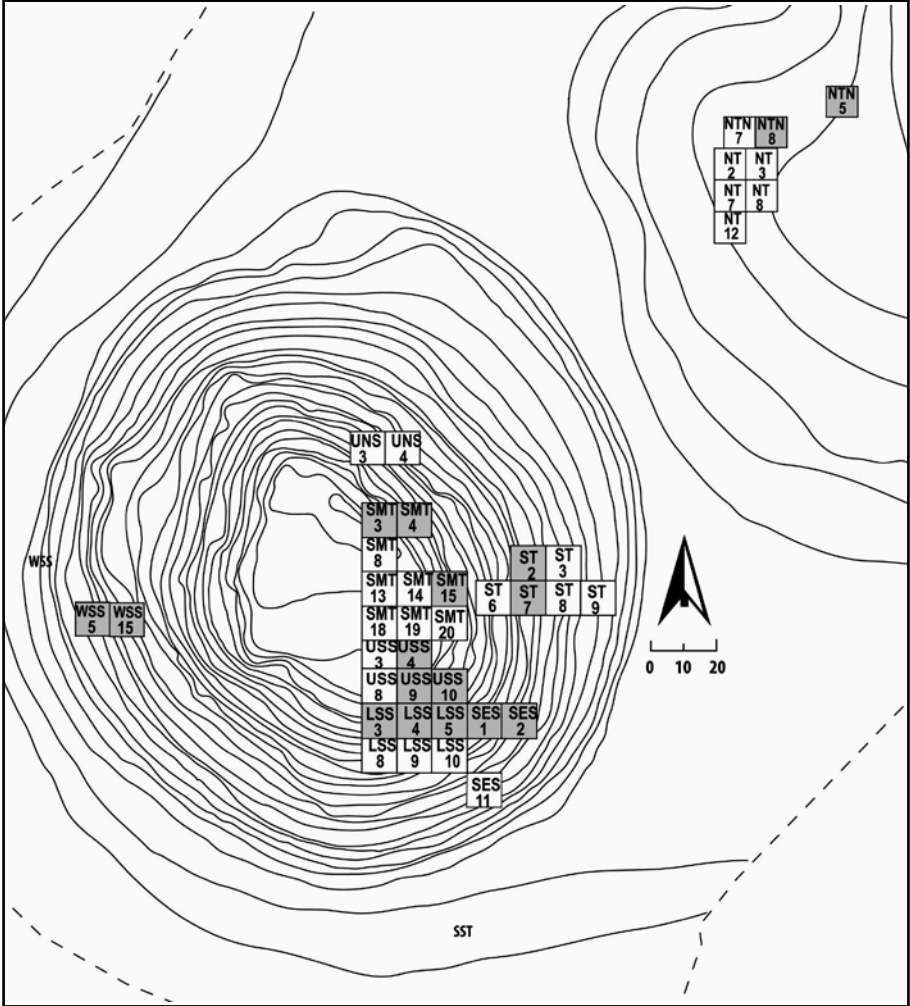
TEŞEKKÜR

Projemize verdikleri maddi ve manevi desteklerinden ötürü New Hampshire Üniversitesi, Bitlis Eren Üniversitesi, SUNY Cortland Üniversitesi, Memorial University of New Foundland, Hood Koleji, Chicago Üniversitesi ve University College London, Amerikan Ulusal Billim Vakfı, Kanada Sosyal

Bilimler Araştırma Komisyonu, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne ve başta Müze Müdürü Hasan Kerim Şenyurt olmak üzere tüm Yozgat Müzesi personeline şükranlarımızı sunarız. 2015 sezonu Bakanlık Temsilcisi Mahmut Aygat'a çalışmalarımızın sorunsuz bir biçimde sürdürülebilmesi için göstermiş olduğu tüm çaba ve emekleri dolayısıyla minnetarız. Bu metnin bir kısmının İngilizce'den Türkçe'ye çevrilmesi sürecindeki emekleri dolayısıyla Emrah Dinç ve Burcu Yıldırım'a ayrıca teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

- DÜRING, B.S., 2006. *Constructing Communities: Clustered Neighbourhood Settlements of the Central Anatolian Neolithic, ca. 8500-5500 Cal. bc.* Netherlands Instituut voor het Nabije Oosten, Leiden.
- FRENCH, D., 1998. *Canhasan I: Stratigraphy and Structures.* British Institute of Archaeology at Ankara, Londra.
- STEADMAN, S.R., J.C. ROSS, G. MCMAHON, J.C. ROSS, 2007. "The Chalcolithic at Çadır Höyük in Central Anatolia", *Journal of Field Archaeology* 32/4: 385-406.
- STEADMAN, S.R., J.C. ROSS, G. MCMAHON, R.L. GORNY, 2008. "Excavations on the north central Plateau: The Chalcolithic and Early Bronze Age at Çadır Höyük", *Anatolian Studies*, 58: 47-86.
- STEADMAN, S. R., G. MCMAHON, J.C. ROSS, M. CASSIS, J.D. GEYER, B. ARBUCKLE, M. VON BAEYER, 2013. "The 2009 and 2012 Seasons of Excavation at Çadır Höyük on the Anatolian North Central Plateau", *Anatolica*, 39: 113-167.
- STEADMAN, S.R., G. MCMAHON, J.C. ROSS, M. CASSIS, T.E. ŞERİFOĞLU, B.S. ARBUCKLE, S.E. ADCOCK, S. ALPASLAN Roodenberg, M. VON BAEYER, A.J. LAURICELLA, 2015. "The 2013 and 2014 Seasons of Excavation at Çadır Höyük on the Anatolian North Central Plateau", *Anatolica*, 41: 87-123.
- ŞERİFOĞLU, T.E, G. MCMAHON, S.R. STEADMAN, 2016. "Çadır Höyük 2014 Sezonu", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 37/1: 305-322.

Resim 1: Açmaların yerlerini gösteren Çadır Höyük topografik haritası (gri alanlar 2015 yılında kazılmış açmalardır).

Resim 2: Çadır Höyük SES 2 ve LSS 5 açmalarındaki Geç Kalkolitik (M.Ö. 4. binyıl ortası) yerleşim.

Resim 3: Bir Geç Kalkolitik konut yapısının duvarı içindeki çocuk mezarı (SES 1 açması).

Resim 4: Omphalos Binası'nın en alçak safhası (LSS 3 açması).

Resim 5: Taşınabilir ocak olması muhtemel kil objeden ayrılmış kil boğa kafası.

Resim 6: Geç Kalkolitik Dönemin en sonuna tarihli çalışma ve üretim odaları grubu (USS 9-10 açmaları).

Resim 7: Boş bir çukur üzerine yerleştirilmiş Helenistik Dönem çatı kiremiti; SMT 15 açmasındaki Bizans savunma duvarının hemen altındadır.

Resim 8:SMT 15 açmasındaki taş döşeli patika ve kerpiç duvarlar (üst sağ); bu yapı grubu büyük olasılıkla Geç Demir Çağına tarihlidir.

Resim 9:SMT 4 açmasındaki taş döşeli patika (alt sağ), daha alt seviye taş duvarlar ve kerpiç açık alanlar; tüm yapılar Geç Demir Çağına tarihlidir.

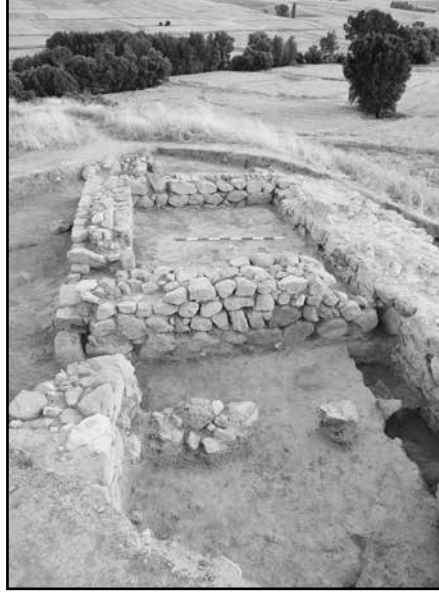
Resim 10: WSS 15 açmasında tespit edilen Demir Çağı taş duvar kalıntıları.

Resim 11: WSS 5 açmasında tespit edilen Orta Tunç Çağı veya Erken Tunç Çağı sonuna tarihli kalın kerpiç duvar.

Resim 12: SMT 3 açmasında Bizans savunma duvarına bitişik inşa edilmiş iki oda.

Resim 13: NTN 8 açmasındaki Bizans konut yapısı içerisindeki sıvalı küvet.

Resim 14: Çadır Höyük'ün 2015 sezonu sonu hava fotoğrafı.

2015 YILI BARCIN HÖYÜK KAZILARI

Rana ÖZBAL *
Fokke GERRITSEN
Mücella ERDALKIRAN
Hadi ÖZBAL

2015 yılı, Bursa İli, Yenişehir Ovası'ndaki Barcin Höyük'te 2007'den beri Bakanlar Kurulu izni ile Fokke Gerritsen başkanlığında devam eden kazıların son sezonunu temsil etmektedir (Resim: 1, Gerritsen vd. 2013a, 2013b). Çalışmalar, İzmir Arkeoloji Müzesi'nden arkeolog Sedrettin Ögünç'ün katılımı ile 07.07.2015 - 04.09.2015 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. 2015 sezonunda arazide L10, L11, M10 ve M11 açmalarında VI d evresinin en alt yapı katını ve VI e tabakasını araştırmak amacıyla kazılar devam etmiş ve bu alanlarda ana toprağa ulaşılarak çalışmalar tamamlanmıştır (Resim: 2). Kazıların yanında ayrıca yoğun bir ev ve depo çalışması programı gerçekleşmiştir. Sezon sonunda kazılan alan belirlenen resmi prosedürler gereğince kapatılarak höyük erozyon ve toprak göçmelerine karşı koruma altına alınmıştır.

2015 sezonunda M.Ö. yedinci binyılın ortalarına tarihlenen ve Neolitik yerleşimin başlangıcını temsil eden VI e ve VI d tabakaları ve bu tabakaların alt evreleri kazılmış, açmaların hepsinde ana toprağa ulaşılmıştır. Geçtiğimiz sezonlarda mimarinin (örneğin kazık büyüklüğünün ve inşa tekniğinin) evreler arası küçük değişimler göstermiş olduğuna dair bir takım veriler elde edilmiş

* Doç. Dr. Rana ÖZBAL, Koç Üniversitesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Rumeli Feneri Yolu, Sarıyer, 34450 İstanbul/TÜRKİYE.

Yar. Doç. Dr. Fokke GERRITSEN, Hollanda Araştırma Enstitüsü, İstiklal Caddesi, Nuri Ziya Sokak, No: 5 PK 132, Beyoğlu 34431 İstanbul/TÜRKİYE.

Araş. Gör. Dr. Mücella ERDALKIRAN, Ege Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Bornova, 35100 İzmir/TÜRKİYE.

Prof. Dr. Hadi ÖZBAL, Boğaziçi Üniversitesi Kimya Bölümü, Bebek, 34342 İstanbul/TÜRKİYE.

olsa da 2015 sezonunun tamamlanmasıyla VIe tabakasında kazıkların hem diğer tabakalardakinden çok daha geniş olduğu hem de aşağıda belirtildiği gibi inşa tekniği açısından büyük farklar gösterdiği ortaya çıkmıştır.

Bu makalede önce L10, L11, M10 ve M11 açmalarında yapılan çalışmaların özeti ve depo çalışmalarının ardından höyüğün kapatılması ve korunması için yapılan çalışmalar ele alınmaktadır.

L10 Açması: Bu açmada yapı 2B'nin bulunduğu bölgede kazı çalışmaları devam etmiştir. Bu kapsamda yer yer yanık alanlar içeren çok sayıda nitelikli ve fitolit miktarı yüksek olan küllü tabanlar kazılmış, tüm tabanlardan mikro- arkeolojik, toprak kimyası ve mikromorfolojik analizler için örnekler toplanmıştır. Bu alanda deniz seviyesinden yaklaşık 224,15 m kotuna ulaşıldığında küllü dolgulardan renk ve doku itibarıyla çok net ayırt edilebilen çapları yaklaşık 30 cm.lik sıra halindeki dairesel unsurların kazık deliği dizinleri olduğu tespit edilmiştir. Bu sayede genişliği tam bilinemesi de uzunluğu 7,80 m. olan ve Yapı 24 olarak adlandırılan mimari bir mekânın varlığı belirlenebilmiştir (Resim: 3). Kazıkların yer yer ikişerli olarak kullanılması dikkat çekmektedir. Söz konusu mimari, Barcın Höyük'ün diğer evrelerinden bilinenlerden farklıdır, çünkü bu evrede üst tabakalarda olduğu gibi kazıkların temelleri için hendek kullanılmamış, bunun yerine her kazık için ayrı çukur açılmış ve kazıklar zemine bu şekilde sabitlenmiştir. Bu teknikle inşa edilmiş bir yapı, yayınlandığı kadarıyla Anadolu'daki diğer Neolitik Dönem yerleşimlerinden bilinmemektedir.

L10 açmasında çalışmalar ayrıca, 2014 sezonunda tespit edilen ve VIId evresine tarihlenen ve ebadı en az 2,6 x 2,8 m. olan Yapı 21'de yoğunlaşmıştır (Resim: 4). Burada öncelikli olarak Yapı 21'i kesen çeşitli çöp çukurları ve mezarlar kazılmıştır. Bu mezarlardan birinin çok sıkı hoker pozisyonunda olması ve bireyin kafatasının sırtının bulunduğu bölgeye ters bir biçimde yerleştirilmesi dikkat çekmektedir. Henüz bireyin başının vücudundan ayrılıp ayrılmadığına müdahil elde veri bulunmamaktadır. Bu tür durumlarda cesedin mezara yarı dekompoze şekilde yerleştirilmiş olması da muhtemel olabilir.

Söz konusu mezar ve çukurlar kaldırıldıktan sonra Yapı 21'de tabanın

üzerinde bulunan ve mekânın duvarları ya da çatısına ait yanmış çöküntü depozit temizlenmiştir. Küçük ebatlı bu yapının doğusunda bir ocak yeri ve kuzeyinde yanmış olduğundan nispeten iyi korunmuş olan taban üzerine oturtulmuş sıvalı ahşaptan platform türü bir mimari öge tespit edilmiş ve kazılmıştır. Yapının taban sıvasının altında doğu-batı yönünde yerleştirilmiş meşe hatılların olduğu dikkat çekmiştir. Yapı tabanının üzerinde odanın ortasında çok sayıda *Helix* tipi salyangoz kabuğu ve sığır kaburgası bulunmuştur. Bunlara ilaveten taban üzerinde sığır kaburgalarının yanında çeşitli boylarda ve dolayısıyla farklı işlevler için kullanılmış olabilecek dört adet taş balta ele geçmiştir (Resim: 5). Bu veriler, kaburgaların bu mekânda alet olarak işlenmek üzere biriktirildiklerini işaret edebilir.

M11 Açması: 2014 sezonunda kazılan Yapı 2A ve Yapı 19'un bulunduğu alanda, L10 açmasında olduğu gibi, üzerinde yoğun kül bulunan ve yer yer sığ olan ve ocak yerleri içeren tabakalar kazılmıştır (Resim: 6). Bu alanda VIe evresine tarihlenen ve Yapı 25 olarak adlandırılan mekânın kazık delikleri, L10 açmasında olduğu gibi, gerek renk gerekse doku olmak üzere etraftaki küllü dolgudan ayırt edilmiş ve kazılmıştır (Resim: 3). Benzer şekilde kazık deliklerinin her biri için özel çukurlar kazılmış, üst tabakalardan bilinen hendekli inşa sistemi kullanılmamıştır.

Yapı 24 ve Yapı 25 arasında benzer inşa tekniklerinin yanı sıra yapısal farklılıklar da bulunmaktadır. Bu durum henüz standart bir mimari tarzın oluşmamış olduğunu ya da yapıların fonksiyonlarının ayrı olduğunu gösterebilir. Yapı 25, araları yaklaşık 1,5 m. olan 12 adet kazığın 4 sıradan 3 adet kazık olmak üzere eşit aralıklarla yerleştirilmesi sonucu oluşturulmuş kırma çatılı bir mekândır. Yapı 24'ün duvarlarını oluşturan kazıkların ise daha sık bir şekilde sıralar dâhilinde yerleştirilmiş olduğu gözlemlenmektedir (Resim: 7). Aynı yapının kısa duvarlarında yine sık aralıklarla yerleştirilmiş daha küçük çaplı kazıkların kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Mekânın merkezinde bulunan kazık delikleri, bu yapının da kırma çatısı olabileceğine işaret etmektedir.

M11 açmasında, çok sayıda bebek mezarına ilaveten, boyun kısmında sayısı 300'den fazla taş ve deniz kabuğundan yapılmış boncuk (Resim: 8) ve baş kısmında bir adet kemik kaşık hediyesi bulunan bir çocuk mezarı kazılmıştır.

L11 ve M10 Açmaları: Söz konusu açmalarda yapılan kazılar, 24 ve 25 No.lu yapıların kuzey ve güneyinde kalan avlu mekânlarını anlamaya yöneliktir. Yaklaşık 7,2x2 m. boyutlarında kuzey-güney istikametinde sondaj niteliğinde başlayan L11 açması, sezon içinde daraltılmakla birlikte 15 metreye kadar uzatılmış ve dolayısıyla L12'ye kadar avlu mekânı baştan sona kazılmıştır. Sondajda 224,68 m.den başlayan avlu dolgusu sezon sonunda kuzeyde 223,83 m. ve güneyde 223,55 m. kotuna kadar diğer bir deyişle ana toprağa indirilmiştir. Avlu tabakaları arasında çok sayıda taban ve kimi tek kullanımlık olan dış mekân ocak yerleri tespit edilmiştir. Tabanların bazılarında bol miktarda bitki kalıntıları bulunmuştur. Tüm tabanlarda yoğun çöp dolgusuna işaret eden kemik ve kırık çanak çömlek parçaları ele geçmiştir.

Avlu açmaları sayesinde höyüğün topoğrafyası açısından da önemli veriler elde edilmiştir; ana toprağın üst kotuna kuzeyden güneye genel olarak bakıldığında ilk yapıların inşa edildiği mimari alanın diğer alanlardan nispeten daha yüksek bir seviyede olduğu anlaşılmaktadır. Bu veriler, Neolitik Dönemde yaşam alanının doğal bir yükseltide bulunduğunu göstermektedir. Elde edilen bilgi Yenişehir Ovası'nın genel itibarıyla bataklık olduğunu ve yerleşim için nispeten yüksek alanların tercih edildiğine işaret eden jeoarkeolojik çalışmalarla da örtüşmektedir (Groenhuijzen et al. 2013). Avlu alanında da, L10 açmasında olduğu gibi, anlaşılır bir düzen sırası olmayan çapları yaklaşık 20-30 cm.lik geniş kazık delikleri tespit edilmiştir. Ancak söz konusu kazıklar, yapılardakiler kadar derin olmadıklarından mimari işlevi olmayan bir çit duvarı niteliği de taşıma ihtimalleri bulunmaktadır. Avlu tabanlarından sık aralıklarla mikroarkeolojik numuneler ve avlunun kesitini veren profil duvarları boyunca mikromorfolojik örnekler alınmıştır. Bu sayede mimari yapılara yakın olan kuzey kesimlerin avlunun diğer kısımlarıyla kullanım açısından farklı olup olmadığı araştırılabilecektir.

Ayrıca biri L11 açmasının güneyinde, diğeri aynı açmanın kuzeyinde hoker pozisyonunda iki adet yetişkin mezarı kazılmıştır. Bunlardan ilkinde mezar hediyesi yokken, diğesinde bir adet kemik kaşık, bir adet mermer kap, bir boncuk ve kemik bir spatula bulunmuştur (Resim: 9). Söz konusu mermer kap, Barcın Höyük'te bulunan ilk tüm taş kap olmasının yanı sıra dış yüzeyin-

de taşlaşmış kumaş kalıntıları içerdiğinden ayrıca önem taşımaktadır (Resim: 10).

Arazide gerçekleşen çalışmalar dışında 2015 sezonunda kazı evinde aşağıda ayrıntılanan depo ve analiz çalışmaları gerçekleştirilmiştir:

Çanak Çömlek Analizleri: 2015'te kazılan mekânların büyük bir kısmı VIe evresine tarihlendirildiğinden ve bu tabakada çanak çömlek çok az miktarda ele geçirildiğinden söz konusu sezonda yapılan seramik analizleri daha çok önceki yıllarda kazılan malzemelere yönelmiştir. Bu kapsamda üst tabakadan ele geçen Orta Kalkolitik, Geç Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı seramikleri L. Thissen tarafından incelenmiştir. Az miktarda bulunan Orta Kalkolitik çanak çömlekleri Ilıpınar VB tabakasından gelen malzemeye ilişkilendirilebilecek niteliktedir (Thissen 2008).

Kemik Aletlerin İncelenmesi: 2015 sezonunda gerek söz konusu yıl kazılarında gerekse daha önceki senelerde ele geçirilen kemik aletler, tipolojik ve kullanım analizi açısından M. Erdalkıran tarafından incelenmiş, tasnifleri tamamlanmıştır. Kemiklerin özellikleri, kullanım izleri, ebatları ve diğer tüm ayırt edici özellikleri veritabanına eklenmiştir. Özellikle kemik kaşık ve kaşık parçaları, mekikler, olta ve kancalar, bızlar ve iğneler tasnif edilerek gruplandırılmakta ve hem kronolojik hem de mekânsal açıdan dağılımlarıyla beraber topluca araştırılmaktadır. Yapılan çalışmalar, örneğin kemik bız gibi bazı aletlerin Neolitik Dönemde evreler arasında farklılıklar gösterdiğine işaret etmektedir (Erdalkıran 2015, 2016).

Mimari Çizimlerinin Dijitalleştirilmesi: 2007 yılından beri çizilmiş olan mimari planlar ve profil çizimleri kağıttan dijital ortama dönüştürülmüştür. Bu kapsamda söz konusu çizimlerin tümü tarandıktan sonra Coğrafi Bilgi Sistemi programı olan ArcGIS ile dijital ortamda yeniden çizilmiş ve dolayısıyla vektörize edilmiştir. Vektörize edilen bu mimari planlar veri tabanı ile bağlantılı hale getirilmiştir.

Mikroarkeolojik Buluntuların Ayıklanması: Bu kapsamda 3, 2 ve 1 mm.lik eleklerde bulunan tüm buluntular yıkanmış, topraktan cımbız ve büyüteç yardımıyla ayıklanmıştır (Özbal 2004, 2012). Standart teknikler ve kuru elek-

ler ile bulunamayan küçük kemikler (örneğin balık ve kuş kemikleri) ayıklanarak tespit edilebilmiştir. Bu bağlamda, balık kemiklerinin yaklaşık 10-20 cm. büyüklüğünde, olasılıkla *Cyprinidae* familyasından “golyan” cinsinden bir tatlı su balığına ait olduğu belirlenmiştir. Ayrıca henüz hangi tür kuşa ait olduğu bilinmeyen çok sayıda kuş kemiği de ele geçirilmiştir. Mikroarkeolojik çalışmaların arazi değerlendirmesi yapıldığında ise bir alanda çakmaktaşı yapım atölyelerinin olduğu belirlenmiştir.

Figürinler: Özellikle kil ve pişmiş topraktan yapılmış olan küçük heykelcikler ayrıntılı bir biçimde A. Arslan tarafından incelenmiş, tüm veriler veri tabanına eklenmiştir. Ayrıca, figürinlerin gövdelerinde bulunan parmak izlerinin tümü ileride üç boyutlu fotoğraflama tekniğiyle incelenmek üzere tespit edilmiş ve kaydedilmiştir.

Öğütme Taşları: Öğütme taşları analizi kapsamında A. Baysal tarafından gerçekleştirilen çalışmalar alet tipolojilerini tanımlamaya ve tasniflemeye yöneliktir. Özellikle kullanım izleri ve üretim teknolojileri incelenmiş, kayaç türlerinin tanımlanmasına yönelik de çalışılmıştır.

Organik Kalıntı Analizleri: Çanak çömleklerin gözeneklerinde bulunan süt ve hayvan doku yağı lipidlerini tespit etme analizinin ilk aşamaları H. Özbal tarafından kazı evinde gerçekleştirilmiştir (Özbal v.d. 2011, 2012; Thissen v.d. 2010). Barcın kazısında ağırlıklı süt yağları ve geviş getiren hayvan doku yağları bulunmaktadır.

Botanik Analizler: 2015 sezonunda H. Balcı botanik analizler kapsamında geçtiğimiz yıllarda ele geçen 146 adet botanik örneğini arkeobotanikçi R. Cappers’in desteğiyle incelemiştir. Analizler sonucunda kabuklu ve kabuksuz arpa, buğdaygillerden emmer ve ekmeklik/makarnalık buğday ağırlıklı olup bunun dışında yulaf ve baklagillerden (mercimek, nohut, bezelye, burçak) turpgiller, kazayağıgiller ve fındıkkabuğuna ait botanik parçalar tespit edilmiştir. Dolayısıyla ele geçirilen bitkiler besin ekonomisinin ağırlıklı olarak evcilleştirilmiş türlere dayalı olduğunu göstermektedir.

Hayvan Kemikleri Analizi: Hayvan kemikleri zooarkeolog A. Galik tarafından incelenmiştir. Bu kapsamda en alt tabakalarda da hayvan türlerinin evcil olduğu tekrar teyit edilebilmiş, genel itibariyle Barcın Höyük halkının

M.Ö. yedinci binyılda besin ekonomisinin sığır ve koyun ağırlıklı olduğu yinelenmiştir. Bu veriler, organik kalıntılardan gelen süt yağları ile de doğru orantılıdır. Evcil keçi çok az miktarda ele geçirilmiş, evcil domuz hiç bulunamamıştır. Yaban domuzu ve geyik türü av hayvanları ise besin ekonomisinin %2'sinden az bir dilimini oluşturmaktadır.

Kazı Alanını Kapatma Faaliyeti: Kazı alanı 2015 sezonunun bitiminde tamamen kapatılmıştır. Kapatma faaliyeti sırasında izlenen yolda en önemli etken höyüğün en uygun şekilde korunması olmuştur. Bu konuda araştırmalar yapılmış ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın önerileri ve resmi kararları doğrultusunda ilenlenmiştir. Deneysel çalışmalar, kazılan alanın tekrar toprakla doldurmanın yerleşimi en etkili koruma yöntemlerinden biri olduğunu göstermektedir (Demas and Agnew 2003). Yapılan araştırmalar, alanı doldurmadan önce toprağın altına kalın sentetik polipropilen veya polimerinden üretilmiş jeotekstillerin örtüldüğünde uygun koruma koşullarının sağladığına işaret etmektedir (Podany v.d. 1993; Roby 1995). Nitekim Barcın Höyük'te tüm yatay ve dikey düzlemler (açma duvarları dâhil tüm kazılan mekânlar) keçe türü kalın sentetik bir jeotekstil ile gerektiğinde çift kat olarak tamamiyle kapatılmıştır (Resim: 11). Jeotekstilin üzerine, Ashurt ve diğerlerinin önerisi doğrultusunda, tüm yatay alanlar en az 3 cm kum ile tamamen kapatılmıştır (1989:9) (Resim: 12). Kumun arkeolojik dolgulara zarar verebilecek tuz içermeyen dere kumu olmasına özellikle dikkat edilmiştir. Bu ön hazırlık aşamasının ardından geçtiğimiz yıllarda açmalardan çıkarılan ve özellikle kazılan alanın güney tarafında biriktirilmiş olan dolgu toprak tekrar kazılan alana doldurulmuştur (Resim: 13). Bu yöntem sayesinde desteklenen açma duvarlarının ileride göçmesi ve dolayısıyla höyüğün tahribatı engellenmiştir.

KAYNAKÇA

- ASHURST, J., N. BALAAM, K. FOLEY (1989) The Rose Theatre. *Conservation Bulletin (English Heritage)*, no. 9, 9-10
- DEMAS, M. and N. AGNEW (2003) Decision Making for Conservation of Archaeological

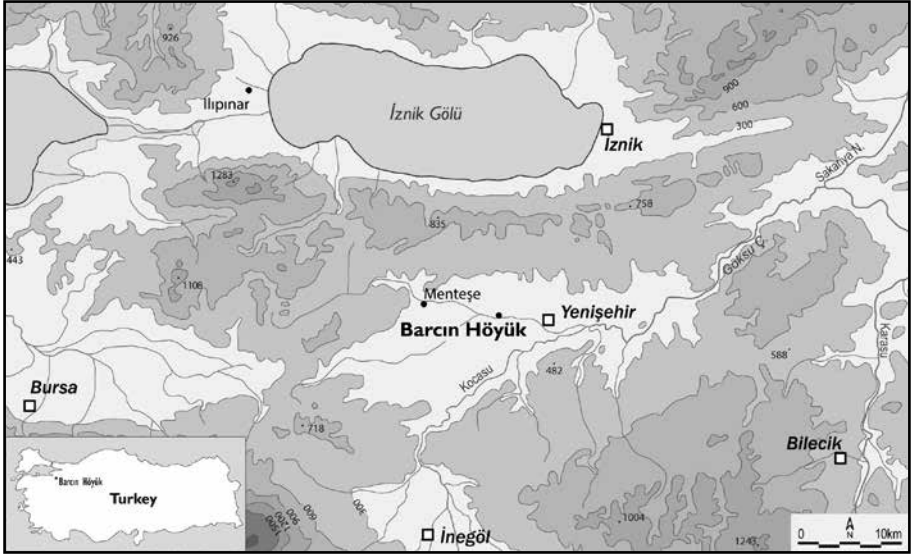
- Sites: The Example of the Laetoli Hominid Trackway, Tanzania, *Of the Past, for the Future: Integrating Archaeology and Conservation*, derleyenler: Neville Agnew ve Janet Bridgland, Getty Conservation Institute Yayınları, 64-72.
- ERDALKIRAN, M. (2015) Barcın Höyük 2013 Yılı Kemik Aletlerinin Ön Raporu, 30. Arkeometri Sonuçları Toplantısı 30: 115-128.
- ERDALKIRAN, M. (2016) Barcın Höyük 2014 Yılı Kemik Aletlerinin Ön Raporu, 31. Arkeometri Sonuçları Toplantısı 31: 207-222.
- GERRITSEN, F, R. ÖZBAL ve L. THISSEN (2013a) The Earliest Neolithic Levels at Barcın Höyük, Northwestern Turkey. *Anatolica* 39: 53-92.
- GERRITSEN, F. R. ÖZBAL ve L. THISSEN (2013b) Barcın Höyük: The Beginnings of Farming in the Marmara Region. *Neolithic in Turkey Vol. 5*. Derleyenler: M. Özdoğan, N. Başgelen, ve P. Kuniholm, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 93-112.
- GROENHUIJZEN, M., S. KLUIVING, F. GERRITSEN, M. KÜNZEL (2015) Geo-archaeological research at Barcın Höyük: Implications for the initial Neolithic occupation of northwest Anatolia. *Quaternary International* 359: 452-461.
- ÖZBAL, H., A. TÜRKEKUL BIYIK, L. THISSEN, T. DOĞAN, F. GERRITSEN, R. ÖZBAL (2011) Sütçülerin Öncüleri: Barcın Höyük Keramiklerinde Süt Kalıntıları, *Arkeometri Sonuçları Toplantısı* 26: 307-317.
- ÖZBAL, H., A. TÜRKEKUL-BIYIK, L. THISSEN, T. DOĞAN, F. GERRITSEN, R. ÖZBAL (2012). M.Ö. 7. Binyılda Barcın Höyük'te Süt Tüketimi Üzerine Yeni Araştırmalar. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı* 27: 15-32
- ÖZBAL, R. (2004) Tell Kurdu'da Mikroarkeolojik Çalışmalar. 19. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*: 85-92.
- ÖZBAL, R. (2012) The Challenge of Identifying Households at Tell Kurdu Turkey. In *Household Archaeology in the Middle East and Beyond: Theory, Method, and Practice*, edited by Bradley Parker and Catherine Foster, Warsaw Indiana: Eisenbrauns Publications, 317-342
- PODANY, J., N. AGNEW, M. DEMAS (1993) Preservation of excavated mosaics by reburial: Evaluation of some traditional and newly developed

materials and techniques. In *Conservation, Protection, Presentation: Fifth Conference of the International Committee for the Conservation of Mosaics*, Faro - Conimbriga, 4-8 October 1993. Proceedings, (Mosaics 6), 1-19. Lisbon: Instituto Portugues Museums.

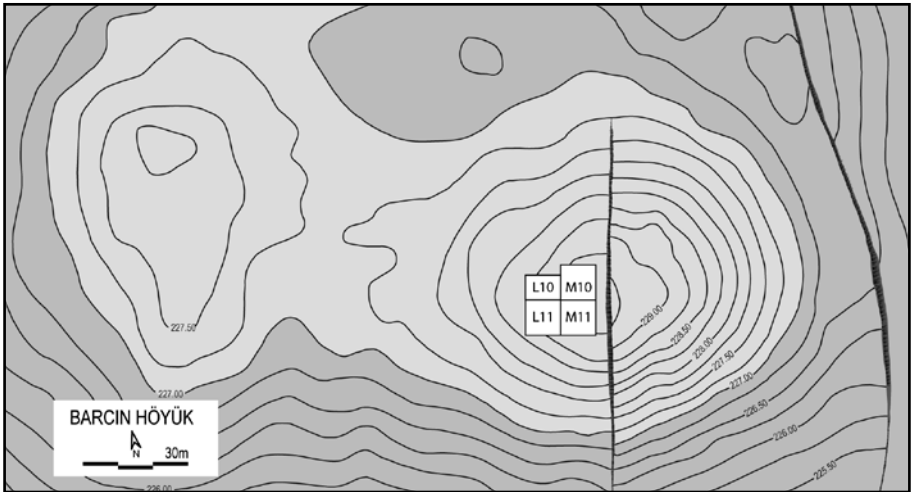
ROBY, T. (1995) Site Conservation during excavation: treatment of masonry, Wall plaster and floor mosaic remains of a Byzantine church in Petra, Jordan. In *Conservation and Management of Archaeological Sites*. Volume 1, Number 1.

THISSEN, L. (2008) The pottery of Phase VB. In *Life and Death in a Prehistoric Settlement in Northwest Anatolia. The Ilıpınar Excavations 3*, 91-115.

THISSEN, L. H. ÖZBAL, A. TÜRKEKUL BIYIK, F. GERRITSEN, R. ÖZBAL (2010) The Land of Milk? Approaching Dietary Preferences of Late Neolithic Communities in NW Anatolia. *Leiden Journal of Pottery Studies* 26: 157-172.

Resim 1: Barcin Höyük'ün Yenisehir Ovasi'ndaki yerini gösteren harita.

Resim 2: 2015 sezonunda kazı gerçekleştirilen açmaların planı.

Resim 3: VIe evresine tarihlenen Yapı 24 ve Yapı 25'in batıdan fotoğrafı.

Resim 4: VIId evresine tarihlenen Yapı 21'in fotoğrafı.

Resim 5: Yapı 21'in tabanında bulunan baltaların üç adedi (solda) ve sığır kaburgaları.

Resim 6: M11 açmasında bulunan ocak yerlerinden birinin fotoğrafı.

Resim 7: VIe evresine tarihlenen Yapı 25'in batıdan görünümü. Solda bulunan hendekler üst tabakadan (VIId1) kesen hendeklerdir. VIe tabakasındaki mimari hendeksiz kazık delikleri tekniğiyle inşa edilmiştir.

Resim 8: M11 açmasındaki çocuk mezarında bulunan kolye.

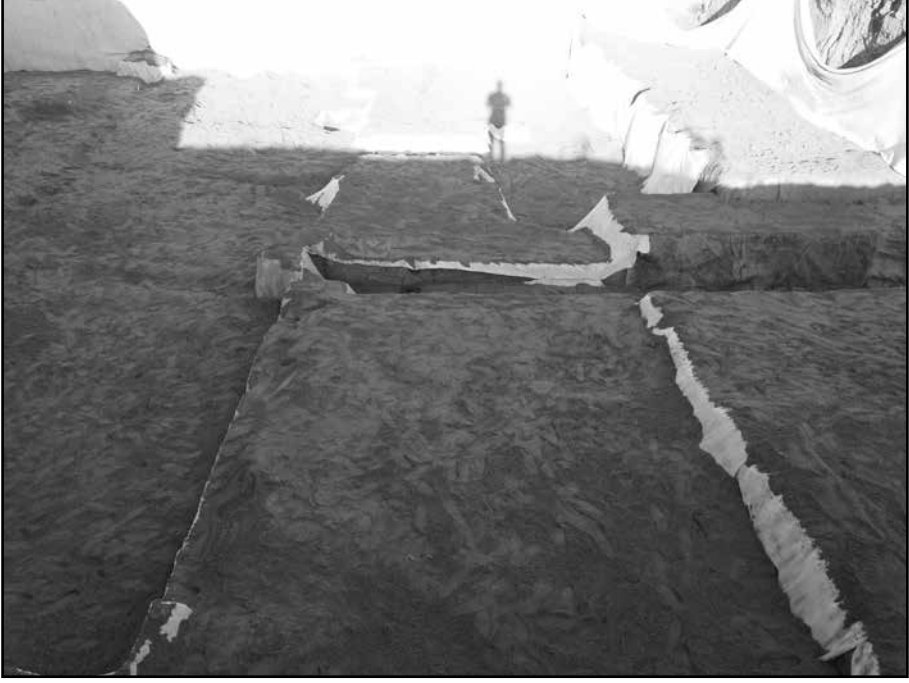
Resim 9: L11 açmasında bulunan yetişkin mezarının güneyden fotoğrafı. Mezar hediyesi olan taş kap mezarın soluna yerleştirilmiştir.

Resim 10: Resim 9'daki mezarda tespit edilen mermer kap ve mermer kabın dışında bulunan taşlaşmış kumaş izleri

Resim 11: Kazılan tüm yatay ve dikey alanlar keçe türü jeotekstil ile örtüldükten sonra çekilmiş fotoğraf.

Resim 12: Jeotekstil örtünün üzerine 3 cm dere kumu döküldükten sonra çekilmiş fotoğraf.

Resim 13: Açmalara toprak doldurulmaya başlandıktan sonra çekilmiş fotoğraf.

2015 YILI BOĞAZKÖY-HATTUŞA'DA KAZI VE RESTORASYON ÇALIŞMALARI

Andreas SCHACHNER*

Çorum İli'nin, Boğazkale İlçesi'nde Boğazköy-Hattuşa ören yerinde, 2015 yılında 21.7. ile 16.10.2015 tarihleri arasında yürütülen çok yönlü bilimsel proje, Hitit İmparatorluğu'na uzun süre başkentlik yapmış olan ören yerinin tarihsel geçmişini bir bütün olarak araştırmayı hedeflemektedir. Alman Arkeoloji Enstitüsü adına, Almanya Bilim Fonu (DFG) ile çeşitli bilim kurumlarının ve özel kuruluşların maddi desteğiyle yürütülen çalışmaların şemsiyesi altında, çeşitli bilimsel metodlar kullanılarak, çok uluslu bir ekiple, bir çok bilim dalı birleştirilerek Hattuşa'nın tarihsel gelişimi, genel olarak ilk yerleşiminden Bizans Dönemi'ne kadar aydınlatılmaya çalışılmaktadır.

A. KAZILAR

2014 sezonunda Kesikkaya Mevkii'ndeki çalışmaların büyük ölçüde tamamlanmasıyla¹ 2015 sezonundan itibaren kazıların genel ağırlığı aşağı kentin kuzey bölgelerine kaydırılmıştır (Resim: 3). Ancak Kesikkaya mevkiindeki çalışmalar ile ilgili devam eden yayın çalışmaları sırasında görülen bazı eksiklikleri gidermek için bu alanda da küçük çaplı kazılar gerçekleştirilmiştir (Resim: 1-2).

A.1 Kesikkaya Güney

2010-2011 ile 2013-2014 yılları arasında kazılar ağırlıklı olarak Kesikkaya'nın

* Doç. Dr. Andreas SCHACHNER. Alman Arkeoloji Enstitüsü, İnönü Cad. 10, 34437 İstanbul/TÜRKİYE.

1 Schachner 2015a.

güneyinde yürütülmüştür². Bu çalışmalar genel olarak tamamlandıysa da Kesikkaya'ya ismini veren kayaya oyulmuş koridorda bazı bilgilerin eksik kaldığı anlaşılmıştır. Bu nedenle 2015 yılında koridorda bazı çalışmalar yürütülmüş ve koridorla ilgili detaylar çözülmüştür. Koridorun kuzeyindeki kaya yüzeyinde tespit edilen ve kayanın hava şartlarına maruz kalmasından oluşan renk farkına dayanarak 1911 yılı kazılarından önceki toprak seviyesi görülmüştür. Kazılarla, kayayı boydan boya geçen koridorun batı girişinin geniş bir duvarla kapatıldığı tespit edilmiştir (Resim: 1-2). Duvarın hemen doğusunda, yani koridorun iç tarafında ise suni ve değişik topraklardan oluşan, kısmen yangın molozu da içeren bir dolgu olduğu görülmüştür. Bu molozun içinde sadece eski Hitit Dönemine ait seramikler bulunmuştur. Böylece koridorla alakalı yapılaşmanın bir ihtimalle o dönemde kurulduğu anlaşılır. Bu durum Kesikkaya'nın doğusundaki binanın tarihlendirilmesiyle örtüşür³. Daha önce tahmin edildiği gibi kaya kütlelerinin doğu kısmının duvarının hemen önünde kaya yüzeyi kısmen düzeltilerek bir kuyu açılmıştır. Söz konusu kuyu 2,5 m. derinliğine kadar takip edilmiş ancak çalışmalar, iş güvenliğiyle ilgili doğan tehlikeler yüzünden durdurulmuştur.

Koridorun doğu kısmında ve kuyuda birçok büyük kaya bloğuyla karşılaşmıştır (Resim: 2). Özellikle koridorun kuzey kısmındaki kayaların üzerindeki alet izleri dikkate alındığı zaman yakın bir geçmişte, muhtemelen 1911 kazıları bittikten ve 1931 kazıları başlamadan önce koparıldığı anlaşılır. Bu kaya kütleleri şimdilik kazı heyetinin elindeki imkanlarla kaldırılamadığından çalışmalar bu alanda durdurulmuştur.

A.2. Aşağı Şehrin Kuzey Kısmı

1930'lu yıllarda aşağı kentin kuzey kısmında gerçekleştirilen kazılarla Asur Ticaret Koloni ve Hitit dönemlerine ait tabakalarda bir mahalle kısmen açığa çıkartılmıştır (Resim: 3)⁴. Ancak dönemin yöntemleriyle yapılmış ve sadece kısmen yayınlanmış bu çalışmalar dönemimizin ihtiyaçlarına cevap

2 Schachner 2015a.

3 Schachner 2015a, 136-140 Tabela 2.

4 Bittel & Naumann 1952.

verememektedir. Ayrıca Hitit konutları henüz çok fazla bilinmediği için aşağı kente yönelik halen devam eden uzun vadeli çalışma programımızın ikinci 6 yıllık (2015-2021) etabının şehrin henüz hemen hemen hiç araştırılmamış bu bölümünde yoğunlaştırılmasına karar verilmiştir (Resim: 3).

2015 yılında Aşağı şehrin kuzey terasında yürütülen çalışmalar alanın hem tarihsel hemde yapısal gelişimini anlamaya yöneliktir (Resim: 3). Çalışma alanının güneyinde - 293-296/404-407 koordinatlı plankarelerinde - aşağı şehri bölen ara surun hemen bitişiğinde, anıtsal nitelikli ve Hitit Dönemine ait büyük bir yapı açığa çıkartılmıştır (Resim: 4). Yapının bazı duvarları kazılardan önce yüzeyde görülmesine rağmen yapının planı özellikle doğu kısmında iyi korunmuştur. Batı tarafta ise yamaçta ki taşların sonraki dönemlerde yoğun bir şekilde götürüldüğü anlaşılr.

Yapının bir çok yerine kazılmış toplam 11 adet mezar bulunmuştur (Resim: 5). Basit toprak mezar, taşla çevrilmiş mezar, çatı kiremitiyle örtülmüş mezar yada duvar tuğlalarından oluşturulan mezar olarak dört farklı tipe ayrılabilen mezarlarda genellikle her hangi bir buluntuya rastlanmamıştır. Mezar tiplerinin, Boğazköy'deki 1960 ve 1970'li yıllarda başka alanlarda açığa çıkartılan mezarlara⁵ benzerliği ve yeni alanda bir mezarda bulunan bir sikke gözönünde tutularak, gömülerin M.S. 3. yy.a - Roma İmparatorluk Dönemine - ait olduğu anlaşılmaktadır. Aşağı kentin kuzey terasında 2015 yılında 295/409-411 açmalarında araştırılan bu nekropolün, daha önce 1960'lı yıllarda Büyük Tapınak ve çevresinde tespit edilmiş mezarlığın kuzeye doğru uzantısı olduğu anlaşılr⁶.

Mezarlardan, kısmen tahrip olan Hitit Dönemi yapısına ait tabanlar tespit edilemediği için yapıya bağlı her hangi bir *in situ* buluntuya da rastlanılmamıştır (Resim: 4). Binaının şimdiye kadar elde edilen planı bilinen bir Hitit mimari formuna da yansımadağı için tipoloji bakımından da fonksiyonu tespit edilememektedir. Ancak kalın duvarlardan oluşturulan yapının, düzgün planlanmış ve inşaa edilmiş olmasından kamusal bir fonksiyona sahip olduğu anlaşılr. Duvarların kalınlığı yapının muhtemelen iki katlı olma ihtimaline işaret eder.

5 Kühne 1969; Kühn baskıda.

6 Kühne 1969.

294/404 No.lu plankarede, yapının güney duvarının hemen dışında ele geçirilen, Waşhulili için bir içme ritüeli içeren çivi yazılı tablet fragmanının (Bo 15-563-2266; Resim: 6) bu yapının envanterine ait olup olmadığı yüzeye yakın molozda bulunduğu için, belli değildir⁷. Kamu yapısının hemen doğusundaki açmalarda muhtemelen bu yapıdan kaynaklanan yoğun taş molozunda ele geçen Hitit Dönemi kabartmalı vazo (örn. Bo 15-613-968) yada figürin parçalarının (örn. Bo 15-501-555) bu yapının molozuyla doğuya doğru kaymış olması aynı şekilde belli değildir. Aynı taşlı moloz içerisinde stil ve ikonografi bakımından Hitit sanatında henüz görülmemiş bir sfenksi betimleyen kabartmalı vazo parçası özellikle dikkat çekicidir (Resim: 7; Bo 15-613-968). Bu buluntuların genel olarak yapıya ait olma ihtimali göz önünde tutulursa yapının belki dini bir fonksiyon için kullanıldığı öne sürülebilir.

Bahsi geçen kamu yapısının hemen doğusunda 295/404-406 plankareleri arasındaki sınırdan en az 20 m. boyunca bir sokak takip edilebilmektedir (Resim: 4). Henüz tamamı kazılmayan sokağın doğusunda tespit edilen mimari, batı tarafındakinden çok farklıdır. Düzensiz, dik açılı ve eğik planlı yapılardan oluşan çok sık dokulu bir mimariye rastlanmıştır. Daha batıdaki alanda da olduğu gibi burada da Roma Dönemine ait bir çok mezar tespit edilmiştir. Yapıların duvarları daha ince ve küçük taşlardan inşa edildiğinden mimari daha çok zarar görmüştür. Odalarda yer yer tespit edilen keramik ve diğer buluntulardan bu alanda en az iki safhalı ve konutlardan oluşan bir mahallenin açığa çıkmaya başladığı anlaşılmıştır (Resim: 4).

Açmanın büyüklüğü sınırlı kaldığı için henüz hiç bir ev bir bütün olarak açığa çıkartılmamıştır. Ancak elde edilen mimariye bakacak olursak Hattuşa'da aşağı kentte büyük tapınak ile ara sur arasında 1950 ile 1979 yılları arasında irdelenen yapılarla genel olarak benzeşirlerse de⁸ bazı farklar da görülür. 295/404-406 plankarelerdeki yapıların duvarları daha güneydekilere

7 Bu tablet parçasının KBo 70.108 (Schwemer 2016, V. 15) olarak yayınlara dahil edilmesiyle, Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün 1931 ile 2015 yılları arasında Boğazköy'deki kazılarda bulunan ve Mainz Bilimler Akademisi'nin bünyesinde Prof. Dr. G. Wilhelm tarafından 2015 yılın sonuna kadar yürütülen „Hitit Araştırmaları“ adlı araştırma programı çerçevesinde incelenen bütün çivi yazılı buluntular yayınlanmıştır.

8 Neve 1998.

göre nispeten daha ince olup düzensiz taşlardan inşaa edilmiştir (Resim: 4). Ören yerinin bu alanlardaki yapılarından farklı olarak, 2015'te araştırılan binaların hiç birinin bir bodrum katı yada kiler odası yoktur. Böylece mimari bakımdan bu yapıların genel olarak çok daha basit olduğu izlenimi oluşmaktadır. Açılan alanın kuzey kısmında düzgün herhangi bir mimari unsura rastlanmadığından, burada açık bir alan olduğu muhtemeldir. Bu bölgede tespit edilen Roma Dönemi mezarları Hitit ve daha önceki tabakaları yoğun bir şekilde tahrip ettiği için (Resim: 5) hipotezimiz ancak alanın genişletilmesiyle netlik kazanacaktır.

Bu alanda tespit edilen mimarinin tarihlendirilmesi, sonraki dönemlerde yoğun bir şekilde mezarlık olarak kullanılmış olması ve dolayısıyla her hangi bir in situ buluntuya rastlanılmamasıyla henüz netlik kazanmamıştır. Elde edilen keramiklerden genel olarak anlaşıldığına göre iki safhadan oluşan Orta Hitit ve erken İmparatorluk Dönemine ait olan konut mimarisi bahsi geçen sokağın batısındaki kamu yapısıyla çağdaştır.

Şimdilik boş alan olarak yorumlanan açmanın kuzey bölümünde stratigrafinin ana toprağa kadar iredelenmesi mümkün olmuştur. Burada Hitit mimarisinin altında Karum Döneminin geç safhalarına ait fonksiyonu belli olmayan bir yapının küçük bir parçası görülmüştür. Ana toprak üzerine kurulmuş yapı, Roma Dönemine ait bir mezar tarafından yoğun bir şekilde tahrip edilmiş olmasına rağmen, keramik buluntuları sayesinde Karum Döneminin geç safhasında kullanıldığı anlaşılmıştır.

Böylece aşağı şehrin kuzey terasında Karum Dönemi ile iki Hitit tabakası olmak üzere M.Ö. 2. binyılına ait toplam üç mimari katmanın olduğu anlaşılmaktadır. Dördüncü tabakayı ise M.S. 3. yy.a ait olan Roma Dönemi mezarlığı temsil etmektedir. Bu durum genel olarak daha önceki tespitleri doğrulamaktadır⁹.

Aşağı şehrin kuzey terasının kuzey kenarında 295/409-411 plankarelerinde ikinci bir açma açılmıştır (Resim: 8). Güneydeki açmalarda elde edilen stratigrafik sonuçları teyid etmek ve yerleşim strüktürü hakkında bilgi edinmek

9 Bittel - Naumann 1952.

bu alandaki çalışmaların iki ana hedefiydi. Buradaki çalışmalarla güneyde tespit edilen kültürel gelişim prensipte doğrulanmıştır: ana toprak üzerinde Geç Karum Dönemine tarihlendirilen bir konutun hemen üzerine Eski Hitit Döneminde tekrar bir konut inşaa edilmiştir (Resim: 8). Açmanın boyutu nedeniyle her iki yapı sadece kısmen araştırılabilmesine rağmen in situ bulunan keramiklerden fonksiyonu anlaşılmaktadır. Eski Hitit Dönemine ait tabakanın molozunda keçi şeklinde iyi korunmuş tek kulplu koyu kahve-kırmızı renginde bir içme kabı bulunmuştur (Bo 15-725-843; Resim: 9). Buna benzer eserlerin Hitit Dönemi kentlerinde çok nadiren bulunması bu alandaki yapının önemine işaret etmektedir.

Birbirini takip eden konut yapılarının üzerine tamamen farklı bir mimari inşaa edilmiştir. Henüz sadece kısmen açığa çıkartıldığı için fonksiyonu ve planı belirlenememiştir. Yapının kuzey duvarı, aynı dönemde doğal terasın kenarında L-şeklinde inşaa edilmiş düzgün bir duvar sura paralel uzanmaktadır. Çok düzgün örülmüş duvar 90°'lik bir açıyla güneye doğru devam etmektedir (Resim: 8). Böylece büyük bir yapı yada bir avlunun çevre duvarı açığa çıkartılmıştır. Düzgün bir köşe yapan duvarların surla ilişkili olması, daha önceki yapılaşmayla yön bakımından her hangi bir bağlantının olmaması ve çevreleyen alanın büyüklüğü dikkate alındığı zaman, açılan duvarların daha büyük ve muhtemelen kamusal fonksiyona sahip bir kompleksin parçası olduğunu düşündürür. Eğer gelecek çalışmalarla bu hipotez doğrulanırsa, Aşağı Şehir'in kuzey terasının kuzey bölgesinde, Orta Hitit Döneminde yada hemen sonrasında ciddi bir fonksiyon değişikliği yaşandığı anlaşılr.

Aşağı şehrin kuzey terasındaki ilk yıl çalışmalarının neticelerine genel olarak bakacak olursak bu alanda kamu yapıları ile konutların yan yana kurulduğu ve hatta alanın en azından bazı yerlerinin fonksiyonlarının M.Ö. 2. binyıl boyunca değiştirildiği görülür. Böylece kentin bu kısmının hızlı ve değişebilen ihtiyaçlara göre kullanıldığı anlaşılr. Boğazköy'de ilk kez modern yöntemlerle gündelik hayatı barındıran bir mahallenin açığa çıkartılması ilk sezonda bile böyle bir mahallenin çok hareketli ve değişebilen ihtiyaçlara göre geliştiğini göstermektedir. Gelecek sezonlarda, görülen değişik mimariler arasındaki ilişkiler ve kullanımlardan buluntulara (özellikle keramik,

hayvan kemiği ve botanic örneklerin dağılımı göz önünde tutularak) yansıyan sosyal farklar daha detaylı irdelenerek bir Hitit Dönemi mahallesinde insanların nasıl yaşadıklarını araştırma hedeflenmektedir.

Hitit katmanına kazılmış toplam 4 adet Roma Dönemi mezarı, bu alanda yine en son kullanım safhasını teşkil etmektedir.

A.3 Aşağı Şehrin En Kuzeyindeki Terasta Bir Geç Roma Askeri Kampı

Boğazköy ören yerinin topoğrafyası doğal teraslarla güneyden kuzeye doğru alçalmaktadır (Resim: 3). Şimdiye kadar Hitit surlarının çevirdiği en kuzey terasta jeofizik çalışmaları ve 1967 yılında orada görülen surlar üzerinde açılan küçük bir sondajın dışında herhangi bir arkeolojik çalışma gerçekleştirilmemiştir (Resim: 10). 2014 sezonunda yaklaşık 400 m. uzunluğunda, topoğrafyada ve jeofizik çalışmalarla görülen anomalileri daha iyi anlayabilmek adına sondajlarla kazılara başlanmıştır. Bu çalışmalarla elde edilen sikkelere dayanarak M.S. 4. yy.ın ortalarında kurulmuş, yani Geç Roma Dönemine ait bir askeri kampın varlığının tespit edildiği öne sürülmüştür. Bu hipotezi pekiştirmek ve muhtemel kampın içindeki yapılaşma hakkında bilgi edinmek için 2015 yılında söz konusu askeri kampın ortasında 299/416-417 No.lu plankarelerinde kazılara başlanmıştır.

Bu çalışmalarla geniş ve düzgün bir mimarinin bazı bölümleri açığa çıkarıldıysa da hem açmanın yine de küçük kalması hemde buluntu olmaması nedeniyle yapılaşmanın mahiyeti netlik kazanmamıştır. Güneybatıdan kuzeydoğuya, yaklaşık 55 m. daha doğuda olan kampın dış duvarına paralel uzanan, Hitit Dönemi yapı malzemesi devşirerek inşaa edilmiş geniş bir duvar ile onun doğu tarafından eklenmiş bir mekân açığa çıkartılmıştır (Resim: 11). Bu mekâna düşmüş vaziyette bulunmuş çatı kiremitlerinin formuna dayanarak 2014 sezonunda yapının daha doğusunda elde edilen mimariyle genel olarak çağdaş olduğunu düşünmekteyiz¹⁰. Ancak *in situ* buluntuların olmaması yapının fonksiyonu hakkında bilgi edinmeyi önlemiştir.

10 Elde edilen çatı kiremitleri tipoloji açısından Mıhraplıkaya düzümlüğündekilerden farklı ve daha sonra bir döneme aittir.

A.4 Mihraplıkaya Düzlüğü

2014 sezonunda yeni orta vadeli araştırma programımızın ilk adımı olarak daha önce jeofizik çalışmalarının da yapıldığı Mihraplıkaya mevkiinde sondajlarla kazılara başlanmıştır. 2008 jeofizik çalışmaları ve 2014 yılı kazıları, Mihraplıkaya ile bağlantılı kuzey batıya uzanan büyük bir Roma Dönemi yapısına işaret etmiştir¹¹. Bu sonuçları pekiştirmek için 2015 sezonunda çalışmalara devam edilmiştir.

İlk olarak 2014 yılında 306/410-411 plankarelerinde başlatılan kesit çalışması tamamlanmıştır. Böylece binanın yaklaşık ortasında toplam 30 m. uzunluğunda ve 3 m. genişliğinde bir açmada binanın bir kesiti oluşturulmuştur (Resim: 12). Bu kesitte binanın esasında jeofizik çalışmalardan anlaşıldığı gibi yaklaşık 35 m. uzunluğunda ve 17 m. genişliğinde bir havuz olduğu anlaşılmaktadır. Bu havuzun yan duvarlar ve tabanında Roma Dönemi hidrolojik yapıları için tipik olan harcın kullanılmış olmasından su toplama görevi olduğu anlaşılmaktadır.

Bu yapının, Mihraplıkaya'ya oyulmuş niş ile bağlantısını araştırmak amacıyla 308-309/408-409 plankarelerinde çalışmalara başlanmıştır (Resim: 12). Bu çalışmaların sonucunda, söz konusu yapının kayaya kadar uzandığı ve kayaya oyulmuş nişin önünde karmaşık bir yapı kompleksinin var olduğu anlaşılmıştır. Batıdaki açmada tespit edilen tabanın doğudaki açmada da aynı seviye ve aynı malzeme özellikleriyle tespit edilmesi söz konusu iki açma arasındaki yapısal bütünlüğe işaret etmektedir (Resim: 12).

Mihraplıkaya'ya oyulmuş nişin hemen önünde, ince bir duvar ile sınırlandırılmış ve amorf toprak ve taş malzemeyle doldurulmuş bir alan bulunmaktadır. Bu nedenle nişin hemen önünde büyük ihtimalle bir platform olduğu düşünülebilir. Mihraplıkaya'nın güney ucunun önü ağırlıklı olarak araştırılmıştır. Açılan alanın tümünde batıdan uzanan taban tespit edilmiştir.

Açmanın en güneyinde, kuzeye doğru alçalan yamacı kesen bir duvarın, büyük bir ihtimalle, bu yapının güney dış duvarı olduğu anlaşılmıştır (Resim:

11 Schachner 2009, 45 Abb. 27; Krüger v.d. 2015.

12). Bu duvarın hemen kuzeyinde düzgün kesilmiş taş bloklarla çevrilmiş bir su kanalı açığa çıkartılmıştır. Açmanın en batı kısmında belirlenemeyen bir zamanda oluşan bir tahribat nedeniyle kanalın nereye doğru devam ettiği tespit edilemese de, kanaldaki suyun büyük ihtimalle kuzeydeki alana akıttığı düşünülebilir (Resim: 12). Çeşitli duvarlardan oluşan yapı parçalarının arasında T-biçimli alanda binanın bu kısmının üstünü örten ikinci bir kat ve çatı molozu ile karşılaşmıştır. 44 numaralı mekânda bu nedenle 36 numaralı tabandan farklı olarak çok sayıda çatı ve duvar kiremiti bulunmuştur (Resim: 13). Duvarların çevirdiği alanda üst kattan düşmüş molozda yer yer maksimum 5x5 ile 5x10 cm. büyüklüğünde boyalı duvar sıvasının parçaları bulunmuştur (Resim: 14-15). Büyük bir dikkatle kaldırılmış boyalı duvar sıva parçaları, kazı sezonunun son günlerinde bulunduğundan sadece küçük bir bölümü temizlenmiş ve kısmen birleştirilebilmiştir. Ancak bu küçük örneklerden, önu büyük bir ihtimalle revak şeklinde havuza açılan üst katın arka duvarlarının floral motiflerden oluşan dörtgen panellerle süslendiği anlaşılmıştır (Resim: 14-15). Motiflerin Efes Yamaç Evleri'ndeki benzerleriyle¹² karşılaştırmalarına dayanarak bu yapının M.S. 2. yy.ın ortalarında inşaa edildiğini düşünmek mümkündür.

Kazılan alanda bahsi geçen duvar resimleri, sütun kaideleri, çatı kiremiti, çatının ahşap konstrüksüyonundan kaynaklanan demir çivileri ve duvar tuğlaları dışında herhangi küçük bir buluntuya rastlanılmaması şaşırtıcıdır ve yapının ne zamana kadar kullanıldığının tespitini şu anki bilgilerin ışığında imkansız kılmaktadır. Ancak 2014 yılı açmalarında M.S. 4. yy.ın ortalarında kurulup askeri kamp olarak kullanıldığı düşünülen yapıyla bağlantılı olan bir duvarın havuz yapısının üzerinden geçmesi, bu yapı kompleksinin o dönemde artık kullanım dışı bırakıldığını akla getirmektedir.

A.5 Büyük Tapınak'ta Mimari Belgeleme Çalışmaları

Büyük Tapınak'ta yapı taşlarının konservasyon çalışmalarına paralel olarak mimari belgeleme ve yer yer temizlik çalışmaları yürütülmüştür. 2014 se-

12 Krinzinger 2002, 259.

zonunda eski Kazı Başkanı P. Neve'nin vefatından sonra, daha önce yapılmış ancak yayınlanmamış mimari belgelemenin yer yer güncellenmesi gerektiği anlaşılmıştır. Bu nedenle 2015 yılında da yoğun bir şekilde yayınlara temel oluşturacak mimari belgelemenin hazırlanması için bu alanda çalışılmıştır. Bu çalışmalara paralel olarak büyük tapınakta genel bir temizlik çalışması yapılmış ve daha önce görülemeyen bazı mimari özellikler açığa çıkartılmıştır. Bu çalışmalar sayesinde şimdiden ilk kez tapınağın modern gereksinimlere göre hazırlanmış bir taş planı hazırlanabilmektedir¹³.

B. Restorasyon Çalışmaları

B.1. Poternli Sur

1907-1960'lı yılları arasında aralıklarla açığa çıkartılan poternli surun orta kısmında 2012'ye kadar hiçbir restorasyon çalışması yapılmamıştır. Bu nedenle 2012 senesinde burada restorasyon çalışmalarına başlanmış ve 2015 yılında da poternli sur restorasyonu tüm sezon boyunca yoğun bir şekilde devam etmiştir¹⁴.

Bu çalışmada, daha önce kazılarda çıkan ve moloz topraktan ayrı tutulan Hitit Dönemine ait kırma taşlarla sur duvarının temelleri kuru taş tekniğinde örülüp yükseltilmektedir¹⁵. Zamanında kazılarla açığa çıkartılan temeller ile yükseltmenin arasına ayraç olarak ince bir seviye toprak yada modern malzemeler (örn. kiremit yada cam kırığı) serpiştirilmektedir. Tipik Hitit sandık duvarı olarak inşa edilmiş surun dörtgen sandıklarına kazılardan çıkan ve buluntulardan arındırılmış moloz toprak doldurulmaktadır. Böylece ören yerinde kazı molozundan oluşan suni tepeler de azaltılmaktadır. Bu genel yöntem Boğazköy'de uzun süreden beri aynen uygulandığı için Poternli Sur diğer bölgelerdeki restorasyonla iyi bir uyum sağlamaktadır.

Yoğun iş gücü gerektiren bu çalışmalarda, 2015 sezonunda ağırlıklı olarak 3 ve 4 numaralı poternlerin rekonstrüksiyonunda çalışılmıştır. Her iki

13 Schachner 2015b, 80-83 Abb. 13-16.

14 Schachner 2015b, 95-96 Res. 40; Schachner 2015c.

15 Neve 1998, 515-530; Seeher - Schachner 2014, 131-157.

poternin şehir tarafındaki girişleri tamir edilip belirgin bir şekilde görülür hale getirilerek 2015 sezon sonu itibariyle poternli sur üzerindeki restorasyon çalışmaları modern gezi yolunun güneydoğu kısmının yola kadar tamamlanmıştır. Bu restorasyon çalışmasıyla surun, hem Boğazkale kasabası ile aşağı şehirden hemde yukarı şehirin bir çok yerinden görüldüğünde anıtsal bir mimari yapı olarak algılanması sağlanmıştır. Çalışılan alan gezi yoluna çok yakın olduğu için her ziyaretçi tarafından görülmesi mümkün. Böylece projenin ilk iki aşamasının tamamlanmasıyla ören yerine şimdiden yeni bir anıt kazandırılmıştır.

Sezon boyunca devam eden çalışmaların, gezi yolunun güneydoğusundaki bölümünün, öngörülen tarihten önce bitirilmesiyle, 2009 ile 2013 yılları arasında Kesikkaya'nın kuzeyinde açığa çıkartılan sur bendinin restorasyonuna devam edilmiştir. Burada ilk etapta bir şehir kapısının kalıntıları restore edilmeye başlanmıştır.

Projemiz tamamlandığında (tahminen 2017/18 sezonunda) Poternli Sur'un toplam yak. 700-800 m. uzunluğunda bir kısmı açığa çıkartılmış ve görkemli bir şekilde restore edilmiş olacaktır. Böylece ören yerinin içerisinden geçen gezi yolunun yakınında yürütülen kazı ve restorasyon çalışmalarıyla, gelen turistlerin hem arkeolojik bir kazıyı izlemesi, hem de çalışmalar tamamlandığında bu alanı inceleyebilecekleri yeni bir gezi noktasının oluşturulması sağlanacaktır.

B.2 Büyük Mabet'te Taş Konservasyonu

Büyük Mabet'te, Hitit zamanında yangın geçirip tahrip olan ve o zamandan beri en azından kısmen açıkta kalarak hava şartlarına maruz kalmış işlenmiş büyük temel taş bloklar üzerinde 2011 senesinde başlanan konservasyon çalışmalarına devam edilmiştir¹⁶. Bu çalışma çerçevesinde 2015 sezonunda avlunun batı ve doğu duvarlarının tümünün konservasyonu tamamlanmıştır.

16 Schachner 2012, 107-109 Res. 32-35; Schachner 2015c.

Çalışmalar sırasında, büyük tabakalar halinde çatlamış ve yer yer düşmüş parçalar, temizlendikten sonra gerekli görüldüğü zamanda yapıştırılıp çatlaklar ve taş parçalarının arasında oluşmuş aralıklar özel bir harçla doldurulmaktadır. Böylece yağışların taşlar üzerindeki bu aralara girmesi ve taşlara zarar vermesi önlenmektedir. Özel tasarlanmış harç malzemesi, Boğazkale’de aşırı değişen hava şartlarına dayanıklılığıyla taş her zaman uyum sağladığı için özellikle uygundur.

Gelecek yıllarda devam edecek çalışmaları yapı taşlarının tahribat derecesinden doğan ihtiyaçlara göre daha iyi planlayabilmek için tapınağın mimari belgeleme çalışmalarının ürünü olan yeni oluşturulmuş taş plan kullanılarak taşlar üzerinde görülen zararın derecesine göre bir aciliyet sıralaması oluşturulmuştur. Çalışmalarımıza 2016 yılından itibaren taşların tahribat derecesine göre sistematik bir şekilde devam edilmesine karar verilmiştir.

C.3 Boyutlu Lazer Tarama Çalışmaları

Kaya zemini hafif geriye yaslanan ve bu şekilde binlerce sene hava şartlarına maruz kalan Nişantepe yazıtı şimdiye kadar tüm çabalara rağmen okunamamıştır. Napoli Üniversitesi ve kazı başkanlığının bir projesiyle M. Marazzi ve ekibi tarafından bu anıtın 2014 yılında 3 boyut lazer tarama teknolojisiyle sanal ortama aktarılmasına başlanmıştır. Bu çalışmalara 2015 yılında devam edilmiş ve tamamlanmıştır. Aynı zamanda aynı yöntem Yazılıkaya açık hava tapınağına da uygulanmıştır. Her iki alanda gerçekleştirilen çalışmalarda dört farklı tarama yöntemi kullanılarak veriler birleştirilmektedir. İlk sonuçlara göre Nişantepe Yazıtı’nın şimdiye kadar hiç anlaşılamayan üçüncü satırından bazı hiyeroglif işaretler anlaşılabilir hale gelmiştir. Ayrıca diğer satırlarında görülen bir çok işaret daha iyi korunmuş kısımlarla karşılaştırılarak ne anlama geldiğine yönelik öneriler yapılabilmektedir.

Yazılıkaya’da aynı yöntemler kullanılmıştır. Alanın büyüklüğü nedeniyle çalışmalar henüz tamamlanamamıştır. Tüm kaya kabartmaları ile alanın en önemli iki odasının taranması bitirilmiş, bu çalışmalar sayesinde kabartmalar-

rın hem yeni ve tüm ayrıntılarını kapsayan bir belgeleme oluşturulmuş hem de henüz bilinmeyen bazı detaylar görülmüştür¹⁷.

Napoli Üniversitesi'nin bilgisayar laboratuvarlarında devam eden çalışmalar tamamlandığında her iki anıt çok daha iyi algılanabilir. Çalışmaların ayrı bir neticesi ise bu şekilde sanal ortama aktarılan anıtların çeşitli ortamlarda (örn. Internet, müze ve benzeri) tanıtım için kullanılabilmesidir.

BİBLİOGRAFYA

BİTTEL – NAUMANN 1952, K. Bittel – R. Naumann, Architektur, Topographie, Landeskunde und Siedlungsgeschichte. Ergebnisse der Ausgrabungen des Deutschen Archäologischen Instituts und der Deutschen Orient-Gesellschaft in den Jahren 1931–1939, Boğazköy-Hattuša 1, WVDOG 63 (Stuttgart 1952)

KRİNZINGER 2002, F. Krinzing, Das Hanghaus 2 von Ephesos, Studien zu Baugeschichte und Chronologie. AF 7 / DenkschrWien 302 (Wien 2002)

KRÜGER v.d. 2015, D. Krüger – S. Kühn – A. Schachner, Ausgrabungen in der nördlichen Unterstadt bei Mıhraplıkaya, in: A. Schachner, Die Ausgrabungen in Boğazköy-Hattuša 2014, AA 2015/1, 69-107

KÜHN baskıda. S. Kühn, Ein Dorf in Galatien. Boğazköy-Hattuscha in Hellenismus und Kaiserzeit, Boğazköy-Hattuša 29, baskıda

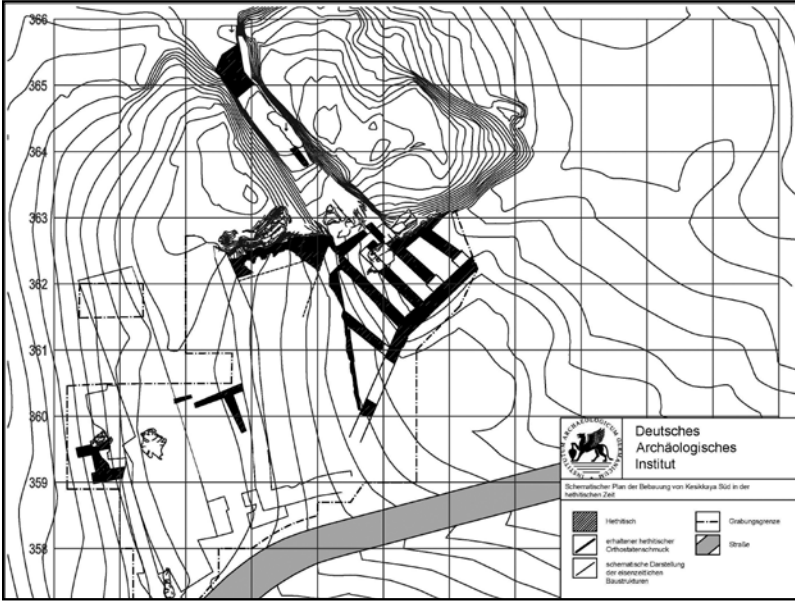
KÜHNE 1969, H. Kühne, Die Bestattungen der hellenistischen bis spätkaiserzeitlichen Periode, in: K. Bittel – H. G. Güterbock – H. Hauptmann – H. Kühne – P. Neve – W. Schirmer, Funde aus den Grabungen 1967 und 1968, Boğazköy-Berichte 4 = ADOG 14 (Berlin 1969) 35–45

MARAZZİ baskıda, M. Marazzi ve diğerleri, 3D-Scanning in Hattuša, A. Schachner, Die Ausgrabungen in Boğazköy-Hattuša 2015, AA 2016/1

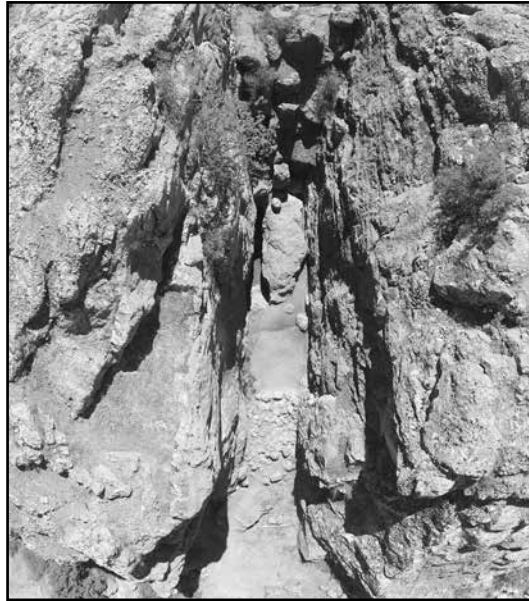
NEVE 1998, P. Neve, Housing in Hattusa, the Capital of the Hittite Kingdom,

17 Marazzi baskıda.

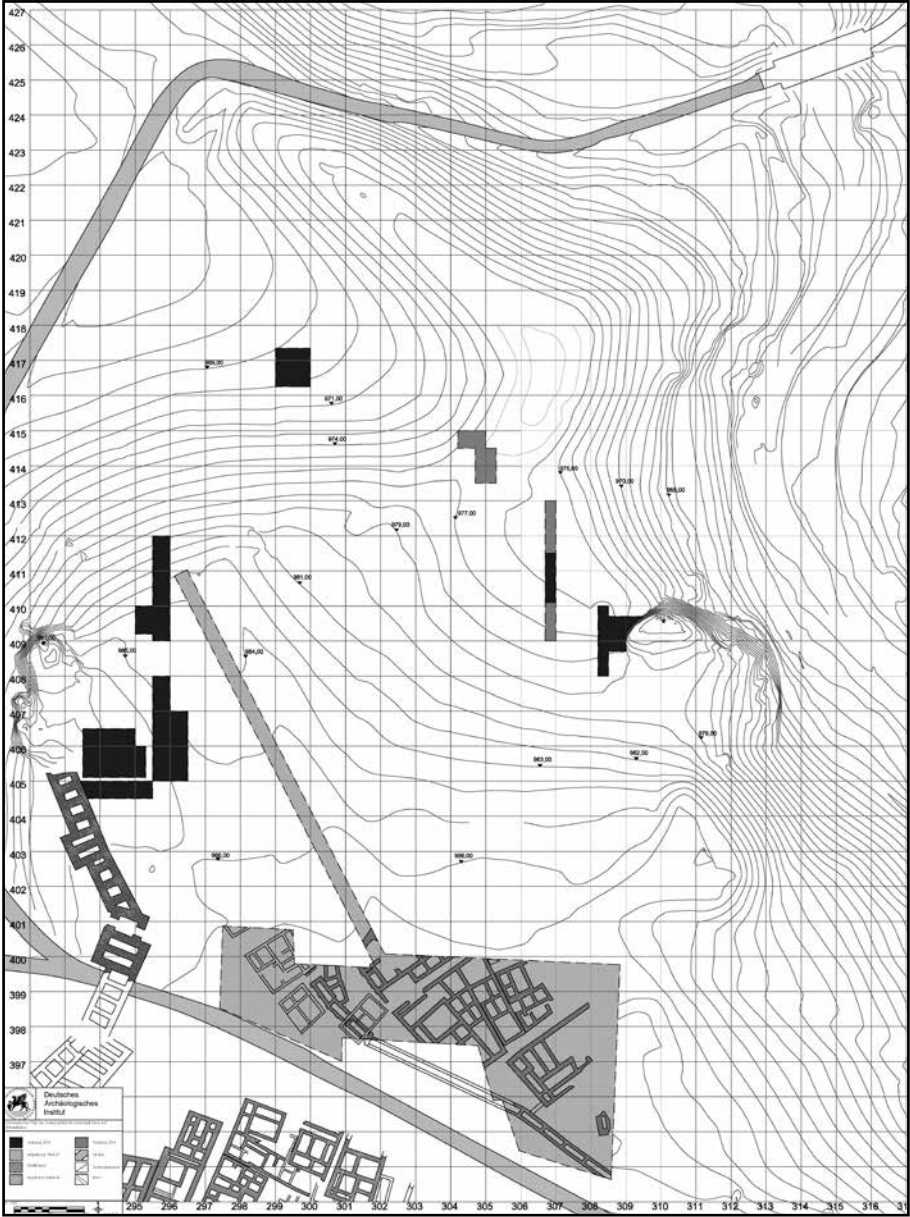
- A. Dinçol (ed.), *Çağlar Boyunca Anadolu'da Yerleşim ve Konut Uluslararası Sempozyumu / International Symposium on Settlement and Housing in Anatolia Through the Ages* (İstanbul 1998) 99-112
- NEVE 1998, . Neve, Restaurierungen in Boğazköy-Hattuša, In: G. Arsebük – M. J. Mellink – W. Schirmer (eds.), *Karatepe'deki ışık: Halet Çambel'e sunulan yazılar / Light on Top of the Black Hill: Studies Presented to Halet Çambel* (İstanbul 1998) 515-530
- SCHACHNER 2012, A. Schachner, Die Ausgrabungen in Boğazköy-Hattuša 2011, AA 2012/1, 85-137
- SCHACHNER 2015a, A. Schachner, 2009-2014 Yılları Arasında Hattuša Aşağı Şehir'deki Çalışmaların İlk Genel
- DEĞERLENDİRMESİ, Ö. İpek (ed.), 5. Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu (Çorum 2015), 133-153
- SCHACHNER 2015b, A. Schachner, Die Ausgrabungen in Boğazköy-Hattuša 2014, AA 2015/1, 69-107
- SCHACHNER 2015c, A. Schachner, Restaurierungen in Boğazköy-Hattuša 2011-2014, eForschungsberichte 2015-3 (URN:NBN:DE:0048-DAI-EDAI-F.2015-3-26-7)
- SCHWEMER 2016, D. Schwemer, Keilschrifttexte aus Boghazköi 70 (Berlin 2016)
- SEEHER - SCHACHNER 2014, J. Seeher - A. Schachner, Boğazköy/Hattusa – Restorasyon ve Alan Yönetiminin Elli Yılı, in: M. Bachmann – F. Pirson (Hrsg.), *Heritage in Context, Miras 2* (İstanbul 2014) 131-157.

Resim 1: Kesikkaya ve güneydoğusundaki Hitit Dönemi yapılaşması.

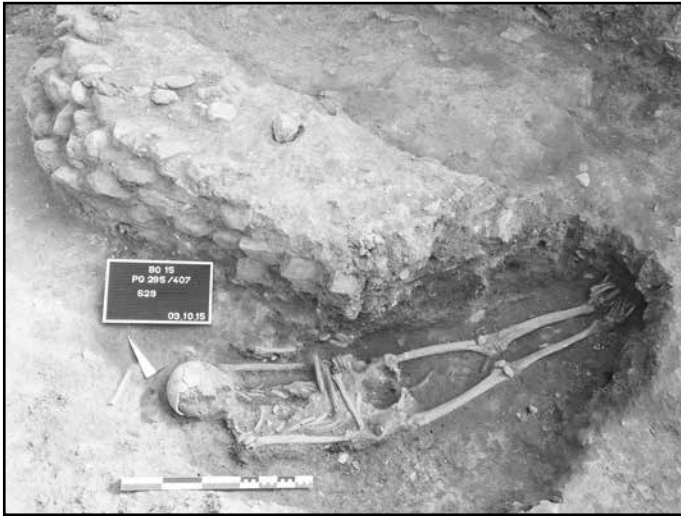
Resim 2: Kesikkaya'yı geçen koridorun havadan görünümü. Resmin alt kısmında koridoru kuzey tarafında kapatan duvar görülür.

Resim 3: Aşağı şehrin kuzey teraslarında 2014 ve 2015 sezonlarının çalışma alanları. Güneyinde 1930'lu yıllarda açığa çıkartılan mimarinin planı görülmür.

Resim 4: Aşağı şehrin kuzey terasındaki Hitit Dönemi yapılaşmasının bir kısmının havadan görünümü.

Resim 5: Roma İmparatorluk Dönemine ait basit toprak mezar. Resimde, mezarın kuzeye doğru uzanan Asur Ticaret Koloni Çağına ait bir mimari parçasını kestiği görülür.

Resim 6: Bo 15-563-2266 (Kbo 70.108) numaralı çivi yazılı tablet parçası.

Resim 7: Bo 15-613-968 numaralı bir sfenksi be-timleyen kabartmalı vazo parçası.

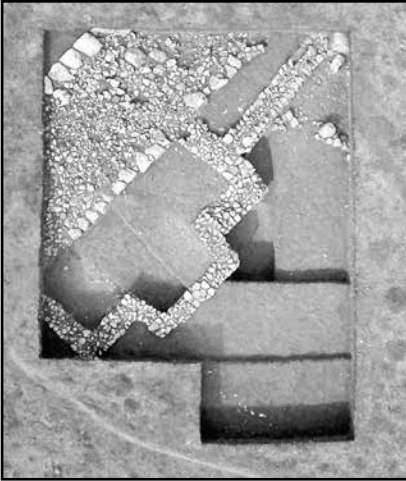
Resim 8: Aşağı şehrin kuzey terasının kuzey kenarındaki açmanın havadan görünümü. Resmin üst yarısında Asur Ticaret Koloni Çağından Hitit Dönemine uzanan mimari tabakalaşma görülür. Resmin alt kısmında ise açığa çıkartılan surun bir bölümü görülür.

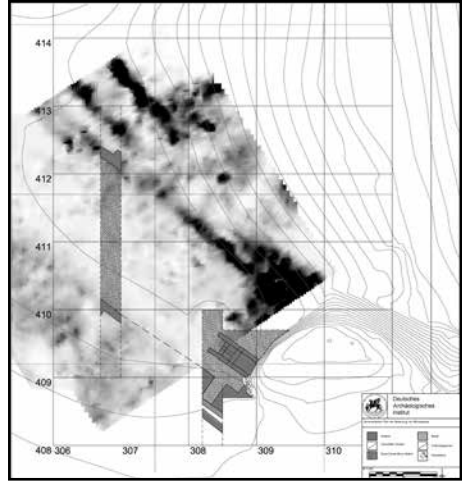
Resim 9: Bo 15-725-843 numaralı keçi şeklinde tek kulplu içme kabı.

Res. 10: 1967 yılında Aşağı şehrin kuzey surunun üzerinde açılan sondaj.

Resim 11:Aşağı şehrin en kuzey terasında tespit edilen mimarının havadan görünümü.

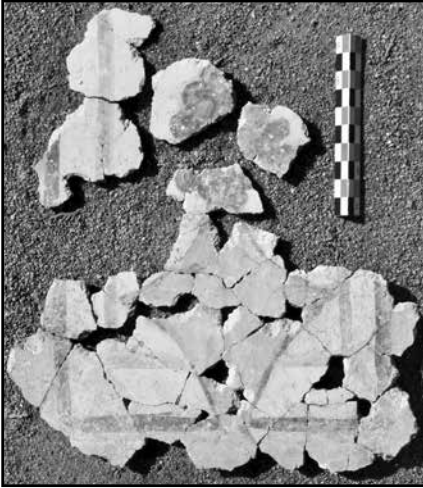
Resim 12: Aşağı şehrin Mıhraplıkaya düzlüğündeki 2008 yılı jeoelektrik çalışmaları ve 2014-2015 yılı kazılarında tespit edilen mimari.

Resim 13:Mihraplıkaya düzlüğünde tespit edilen yapının güney kısmında *in situ* olarak bulunan çatı ve duvar kiremitleri ile duvar resim parçalarından oluşan moloz.

Resim 14:Mihraplıkaya düzlüğünde bulunan floral desenli duvar resimlerinden örnekler.

Resim 15:Mihraplıkaya düzlüğünde bulunan floral desenli duvar resimlerinden örnekler.

ASSOS KAZISI 2015 YILI SONUÇ RAPORU

Nurettin ARSLAN

Beate ARSLAN

Caner BAKAN

Klaus RHEIDT

Julia ENGEL

Assos 2015 yılı kazıları Temmuz ayında başlayarak Ekim ayı sonuna kadar sürmüştür. Bu süre zarfında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nı İzmir Arkeoloji Müzesi arkeologlarından Kamuran Akyüz temsil etmiştir.

2015 yılında pek çok farklı noktada araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Assos'un Geç Antik-Bizans Dönemindeki kentleşme süreci Mainz'dan Beate

* Prof. Dr. Nurettin ARSLAN, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Arkeoloji Bölümü, Çanakkale/TÜRKİYE.

Doç. Dr. Beate BÖHLENDORF-ARSLAN, RGZM, Leibniz-Forschungsinstitut für Archäologie, Ernst-Ludwig-Platz 2, D-55116 Mainz/ALMANYA.

Arş. Gör. Caner BAKAN, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Arkeoloji Bölümü, Çanakkale/TÜRKİYE.

Klaus RHEIDT, LG 2D, Room 114 Konrad-Wachsmann-Allee 8 Brandenburgische Technische Universität Cottbus – Senftenberg/ALMANYA.

Julia ENGEL, Brandenburgische Technische Universität Cottbus-Senftenberg, ALMANYA.

Kazı çalışmalarına Kültür ve Turizm Bakanlığı, Gestaş ve Türk Tarih Kurumu mali destek sağlarken, Ayvacık Belediyesi ile Behramkale Muhtarlığı ise düzenleme faaliyetleri için araç temin etmişlerdir. Tüm kurum ve kuruluşlara desteklerinden dolayı teşekkür ederiz. Kazılarda yurtiçi ve yurtdışındaki üniversitelerden farklı dallardan araştırmacılar görev alarak özveri ile çalışmışlardır. Gerek bakanlık temsilcimize, gerekse kazı ekibinde yer alan akademisyen ve öğrencilerimize en içten şükranlarımızı sunarız. 2015 yılı kazı çalışmalarında görev alanlar: Prof. Dr. Nurettin Arslan, Doç. Dr. Beate Böhlendorf-Arslan, Arş. Gör. Caner Bakan, Doç. Dr. Handan Üstündağ, Yrd. Doç. Dr. Tolga Özhan, Arş. Gör. Mehmet Ayaz, Arş. Gör. Mehmet Ayaz, Arş. Gör. Murat Ay, Osman Çapalov, Gamze Yerli, Burcu Aydil, Oya Tuncer, Nuriye Çetinoğlu, Tuğba Yavaş, Doç. Dr. Dinçer Savaş Lenger, Seçkin Akçiçek, SinemAnarat, Gözde Yılmaz, Ayla Ömeroğlu, Arş. Gör. Ömer Tatar, Prof. Dr. Klaus Rheidt, Martin Dennert, Matthias Dorn, Franziska Christine Kelm, Alicia Ferretti, Antje-Sophie Menschner, Frederik Grosser, Yvonne Becker, Pavlina Gogova, Moritz Frank, Paulo Schmitz, Ramona Müller, Jasmin Diefenbach, Julia Engel, Nina Jourdan, Aurelia Schwerdtfeger, Christine Wilkening-Aumann.

Böhlendorf-Arslan, Grek ve Roma Dönemi kent gelişimi ve kent planı araştırmaları ise Cottbus'dan Klaus Rheidt başkanlığındaki ekipler tarafından yürütülmüştür.

2015 yılında batı kapısı ve onun gerisindeki şapelli yapı kompleksi, büyük yapı ve çevresi, agoradaki sarnıç, güney stoa ve tiyatronun batısındaki polygonal duvarlı yapıda kazılar gerçekleştirilmiştir. Sur dışındaki kalıntıların ölçüm ve belgeme çalışmalarına 2015 kazı sezonunda da devam edilmiştir (Resim: 1).

Batı Kapısı Çalışmaları

Kentin batı yönünde iki kuleyle desteklenen ana kapısı ve ona bağlanan nekropolis caddesindeki kazılar, karşılama merkezi ve gezi güzergahı projesi nedeni ile gerçekleştirilmiştir. Batı kapısı önündeki sur blokları, cadde ile kapı ön avlusu arasındaki toprak ve taş yığını bu amaç doğrultusunda kaldırılmıştır. Böylece ziyaretçilerin nekropolis caddesinden kente ana kapıdan geçerek ulaşmalarında kolaylık sağlanmıştır (Resim: 2).

Kapının önündeki ön avlu dörtgen taş plaklar ile kaplanmış olup, kulelere paralel oturma bankları (bazılarının üzerinde ip delikleri bulunmaktadır) ile döşeme üzerine kazınmış değirmen tipi üçtaş oyunu dikkati çekmektedir. Kapının kuzey kenarında andezit kaide üzerinde gri ve beyaz mermer taş bloklarla inşa edilmiş bir kaide yer almaktadır. Söz konusu anıta ait olan *triglif* ve *arşitrav* blokları ön avludaki Bizans Dönemi duvarının yapımında kullanılmıştır. Arşitrav bloklarının biri üzerinde korunan yazıtta HEROI yazıtı yer almaktadır. Yazıt kentin ana kapısının kenarında yükselen anıtın M.Ö. 2. yüzyılda bir kahraman adına dikildiğini ortaya koymaktadır.

Bu alandaki kazılarda batı kapısı önündeki avlunun moloz taş ve çamur harçlı duvarlar ile kapatıldığı görülmüştür (Resim: 3). Söz konusu duvarların iki evrede inşa edildikleri tespit edilmiştir. M.S. 4. yüzyılda inşa edilen ve sadece temel taşları korunan yarım ay şeklindeki duvar ile avlu kapatılmıştır. Oluşturulan ön avluya çift kanatlı bir kapı ile girilmektedir. Kapının konumu duvarın yönü ve döşeme üzerindeki aşınmalar bu yüzyılda Arkaik Dönem

nekropolis caddesinin kullanılmadığını akla getirmektedir. M.S. 6. yüzyılda biraz daha geniş tutulan duvar ve kapı bu defa Arkaik caddeye açılmıştır. Bu değişimin aynı yüzyılda nekropolisin batısındaki kutsal bir kişinin mezarının yer aldığı Ayazma'daki yeni bir kilisenin yapımı ile ilişkili olduğu tahmin edilmektedir.

M.Ö. 4. yüzyılda inşa edilen güçlü kulelerin önlerine böylesi basit duvarların yapılarak ek önlemler alınması, güneydeki kulenin M.S. 4. yüzyılda yıkılması ile açıklanabilir.

Xenodochion/Han

Batı kapısından agoraya uzanan yol üzerinde geçen yıllarda varlığını tespit ettiğimiz şapel ve onunla bağlantılı yapı kompleksindeki kazılara devam edilmiştir. Araştırmalar sonucunda kuzeyde şapel, batıda odalar, depo, mutfak ve batıdaki bir avludan oluşan yapı kompleksi açığa çıkartılmıştır (Resim: 4).

Yapı kompleksinin kuzeyinde bir şapel yer almaktadır. Şapelin duvarları kireç harcı, diğer duvarlar ise çamur harcı, moloz ve devşirme taşlar ile inşa edilmiştir. Doğu batı yönündeki şapelin apsisi önünde andezitten bir altar yer almakta ve naosa kuzeyde 1.98 m. genişliğindeki bir kapıdan girilmektedir. Şapelin güneyindeki büyük mekânın batı kenarındaki merdiven üst kattaki bir asma balkona işaret etmektedir. Merdivenin sadece üç basamağı korunmuştur. Ana mekânın doğu ve kuzey duvarı önünde andezitten yapılmış farklı büyüklükte iki tekne yer almaktadır. Mekânın zeminindeki ana kaya üzerinde bulunan çukurluklar toprak ve öğütme taşları ile doldurulmuştur.

Ana mekânın zemininde olasılıkla asma kattan düşerek parçalanmış çok sayıda mermer masa ile karşılaşmıştır (Resim: 5). Ana mekânın güneyindeki küçük mekânlar ise depo, mutfak ve fırın olarak tanımlanmıştır. Odanın batı köşesine yakın noktada yer alan fırının zemini kiremit ile kaplı olup duvarları çamur harcı ile sıvanmıştır.

Ana mekânda masalar dışında tartı ağırlıkları, kemer tokaları, oyun pulları, iğneler, sikkeler ve bıçak gibi buluntular ele geçirilmiştir. Yapıda ele geçi-

rilen buluntular bu yapının bir konuttan daha ziyade *Xenodochion*, başka bir ifade ile han fonksiyonunda bir yapı olduğuna işaret etmektedir. Arkeolojik bulgular hanın M.S. 5. yüzyılda inşa edilerek 7. yüzyıl sonlarına kadar kullanıldığını ortaya koymaktadır. *Xenodochion*un batısındaki avlu ve onun geri-sindeki alanda gelecek dönemlerde kazılara devam edilecektir.

Bu yapıdaki taş plan ve diğer mimari çizimlerin yapılmasının ardından şapelin taş döşemesini korumak üzere çakıl serilmiştir. Kireç harçlı şapel ve çamur harçlı diğer kısımların duvarlarının dış etkiler nedeni ile tahrip olmasını önlemek üzere gerekli pasif onarımlar gerçekleştirilmiştir.

Aşağı Agora Büyük Yapı

Agoranın güneyinde, iyi kalitedeki Hellenistik Dönem duvarları ile dikkati çeken yapıda gerçekleştirilen kazılara kısa süreli olarak devam edilmiştir. Bizans Çağında konutlarla kaplanmış olan yapının Hellenistik Dönem çevre duvarlarının büyük bir bölümü korunmuştur (Resim: 6)¹.

Yapının kuzeyinde bulunan polygonal taşlı mozaik, Anadolu’da bulunanlar arasında en iyi korunan örnek olmasıyla yapının önemini artırmaktadır. M.Ö. 3. yüzyılın ortalarına tarihlenen mozaik bu binanın tarihlendirilmesine yardımcı olmaktadır (Resim: 7). Yapının çevresindeki monolit sütunlar, *metoplar*, arşitrav blokları ve tavan kâsetleri yakın bir noktadaki tapınağın varlığını akla getirmektedir. Ancak yapının sadece bir bölümünde kazı yapılmasından dolayı henüz bu konuda bir bulgu elde edilememiştir.

Bununla birlikte Pergamon’daki kült odası ve onun önündeki *peristilli* bir avludan oluşan “kral kültü” ile ilişkili yapı kompleksinin planı ile benzerliği söz konusudur. Hellenistik Dönemde inşa edilen Pergamon örneğinin Roma Döneminde imparatorluk kültü için kullanımına devam edilmiştir.² Assos’taki bu binanın Hellenistik krallardan birine adanmış bir *heroon* yapısı olup olmadığı güneydeki alanda gerçekleştirilecek kazılar sonrasında kesinlik kazanacaktır.

1 Arslan, N., B. Arslan, C. Bakan, M. Ayaz, “Assos Kazısı 2014 Yılı Çalışmaları”, 37. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt:2, 11-15 Mayıs 2015 Erzurum (Ankara 2016): 348.

2 Boehringer, E.-Krauss, F., *Das Temenos fuer den Herrscherkult: “Prinzessinnen Palais”*, (Berlin 1937): 92-93.

Hellenistik Dönemdeki fonksiyonu henüz bilinmeyen yapıda ele geçirilen arşitrav blokları üzerindeki yazıtlar, söz konusu yapının M.S. 3. yüzyıldaki fonksiyonu hakkında bilgi sunmaktadır: Biri kötü diğerleri iyi korunmuş üç blok üzerinde *...gelirlerinden kentin paidikon (gymnasium) ve amfiteyatrosunu inşa etti (veya restore ettirdi)*” ifadesi okunmaktadır. Yapının boyutları ve planı bir *gymnasium* için oldukça uygundur. Ancak yazıttaki *amphiteyatrosu* ile mevcut tiyatrodan söz edildiği düşünülmektedir.

Sarnıç

Agoranın yapı programı evrelerinin araştırılmasına devam edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda agora tapınağının altındaki sarnıç ve güney stoda kazılar yapılmıştır³ (Resim: 1 ve 11).

Agoranın güney cephesindeki sarnıcın kazısı tamamlandığında derinliği 10 metreyi bulan büyük bir kaya boşluğundan faydalanılarak sarnıcın oluşturulduğu görülmüştür. Sarnıca batı yöndeki bir kanal ile yağmur sularının ulaştırıldığı ve atık sular için güneye uzanan taştan bir kanal döşendiği görülmüştür. M.S. 3. yüzyılın başında inşa edilen tapınağın altındaki sarnıcın son kullanım tarihi Hellenistik Döneme uzanmaktadır.

Sarnıcın dip kısmının güneye doğru derinleştiği ve özellikle dikey olarak sarnıcın ağzına denk gelen kuzey bölümünün en alt seviyesinde, yaklaşık 1 metre kalınlığındaki bir dolgunun tamamen geniş ağızlı, tek kulplu ve halka kaideli su testileri ile kaplı olduğu görülmüştür (Resim: 8). Söz konusu testilerin büyük bölümü iyi korunmuş olarak günümüze ulaşmıştır. Bu durum kapların büyük bir olasılıkla su alımı sırasında düşmüş olduğunu ve/veya düştüklerinde sarnıçta su bulunduğunu göstermektedir. Başka merkezlerdeki benzer testilerin M.Ö. 2-1. yüzyıla tarihlendiği bilinmektedir⁴. Testilerden oluşan en alt tabakanın üzerindeki tabakada dokuma ağırlıkları, *terrakot-*

3 Arslan, N., B. Arslan, C. Bakan, M. Ayaz, “Assos Kazısı 2014 Yılı Çalışmaları”, 37. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt:2, 11-15 Mayıs 2015 Erzurum (Ankara 2016): 351.

4 Rotroff, Susan I., Hellenistic Pottery The Plain Wares, *The Athenian Agora XXXIII*, The American School of Classical Studies at Athens, (Princeton, New Jersey 2006): Fig. 6-9, Cat. No. 34, 40, 49, 50;

taların ve çok sayıda seramik (batı yamacı *kantharos* grupları ve ESA tabak formlarına ait çok sayıda örnekle birlikte) ele geçirilmiştir (Resim 9). Bu buluntulardan ve özellikle M.Ö. 40/30 yıllarına tarihlenen portreli kâselerden⁵ yola çıkarak (Resim: 10), sarnıcın M.Ö. 1. yüzyılın ikinci yarısının başlarında doldurularak fonksiyonunu yitirdiği tespit edilmiştir.

Güney Stoa

Assos agorasının güneyindeki çok katlı stoa veya diğer adı ile ‘bazaar’ olarak adlandırılan bina tarihleme, plan ve rekonstrüksiyon önerileri için ayrıntılı olarak araştırılmıştır⁶ (Resim: 11). Araştırma öncesinde stoa'nın kapsamlı bir temizliği yapılmış ve bu çerçevede stoa'nın doğu kenarından agora meydanına uzanan merdiven açığa çıkartılmıştır. Merdiven basamaklarının bir bölümü onarım görmüş bir bölümü ise yok olmuştur. Merdivenin eksik bölümlerinin önümüzdeki yıllarda onarımı yapılarak ziyaretçilerin kullanımı sağlanacaktır. Güney stoa'nın mimari parçaları belirlenerek 1/10 ölçeğinde çizimleri yapılmıştır. Bu parçalar arasında günümüze birkaç örneği ulaşmış olan yaprak bezmeli mermer başlıklara ait iki küçük parça bulunmuştur. Güney stoada mimari dokümantasyona paralel olarak yapının evreleri ve tarihleme sorunlarının çözümü için iki noktada sondaj yapılmıştır.

Çok katlı stoa'nın evreleri mimari planı ve cephe düzeni konusundaki tartışmaları aydınlatmak üzere iki farklı noktada kazı gerçekleştirilmiştir. Bunlardan ilki stoa'nın alt zemin katındaki büyük sarnıcın doğu kenarındaki küçük hacimli sarnıcın sırt duvarı ile stoa'nın birinci mekânı arasındaki alandır. Kazılar sırasında güney stoa'nın önünde, sokağın sarnıcın önündeki kısmında su tahliye sistemi açığa çıkartılmıştır.

Stoa'nın güneyindeki bu küçük sarnıcın konumu ve duvar örgüsü ile gü-

5 Anderson-Stojanović, V.R., *Stobi: the Hellenistic and Roman pottery* (Princeton 1992): 79; Williams, C., “LateHellenistic “Portrait Bowls” from Mytilene”, *Echoes du mondeclassique - Classical Views* 17(2) (1998): 328-329; Treister, M., 2014, “Who is depicted on the Portrait Medallions from Panti-kapaion and Kytiaia?”, *Drevnosti Bospora* 18 (2014): 430.

6 Arslan, N., B. Arslan, C. Bakan, M. Ayaz, “Assos Kazısı 2014 Yılı Çalışmaları”, 37. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt:2, 11-15 Mayıs 2015 Erzurum (Ankara 2016): 351-352.

ney stoa yapısı boyunca uzanan büyük sarnıç arasında farklılıklar gözlemlenmiştir. Bu ilk gözlemler küçük sarnıcın büyük sarnıçtan daha erken inşa edilmiş olabileceğini akla getirmiştir. Ortaya çıkan bu yeni görüşün desteklenmesinde ihtiyaç duyulan arkeolojik kanıtlar için sarnıcın kuzey sırt duvarı önünde bir sondaj açılmıştır. Sondajda Erken Roma İmparatorluk Dönemi, Hellenistik Dönem (M.Ö. 2. yüzyıl) ve Geç Klasik Dönem (M.Ö. 4. yüzyılın ikinci yarısı) ve Arkaik Döneme tarihlenen katmanlar tespit edilmiştir. Arkaik Dönem buluntuları arasında seramikler yanında Aiol başlıklı küçük bir plaster başı ile, Klasik Dönem tabakasındaki oturan ve ayakta duran kadın *terrakottaları* sayılabilir. Hellenistik Dönem katmanında ağırlıklı olarak siyah astarlı seramikler ele geçirilmiştir. Roma tabakasındaki buluntuların en dikkati çeken örneği tondo kısmında bir portre bulunan kâsedir. *Mytilene sigillata* sınıfına ait kâsenin bir diğer örneği ise agora tapınağı altındaki sarnıçtan ele geçirilmiştir⁷. M.Ö. 1 yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen kâseler üzerinde Roma Döneminin en ünlü Yunan vatandaşı olan Theophanes betimlenmiştir.⁸

Güney stoanın zemin katındaki sarnıcın arkasında, iki duvar arasındaki alanda gerçekleştirilen kazılarda, sarnıcın inşa yılının M.Ö. 4. yüzyılın son çeyreği olduğu teyit edilmiştir. Bu alandaki ikinci imar faaliyetinin M.Ö. 1. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşmiş olduğu tahmin edilmektedir.

Tarihleme problemlerinin çözümüne dönük olarak agoranın güney teras duvarı önünde ikinci bir sondaj açılmıştır. Bu alan güney stoanın yaslandığı teras duvarının ne zaman inşa edildiğinin belirlenmesi için tercih edilmiştir. Sondaj alanında teras duvarına ait taşların tamamen söküldüğü görülmüş, bu nedenle teras duvarını da görebilmek için açma batıya doğru genişletilmiştir. Böylece teras duvarının kesit görünümünün çizimi mümkün olmuştur. Sondajın güney kesimlerinde düz bir meydanın elde edilmesi için bu alan binaların yapımında ortaya çıkan moloz taşlar ve toprak ile doldurulmuştur. Dolgu içerisinde çok az sayıda seramik parçası ele geçirilmiştir. Seramiklerin yardımı ile söz konusu dolgunun diğer bir ifade ile agora meydanının M.Ö.

7 Bkz. dipnot 6.

8 Grimm, G., "Der als Gott erscheint. Gnaeus Pompeius Theophanes von Mytilene-Ein wenig bekannter Wohltäter Griechenlands", AW 35 (2004): 63-70.

4. yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiği sonucuna varılmıştır. Sondaj alanının kuzeyindeki agora düzlüğünün elde edilmesi için teras duvarının önü küçük moloz taş ve toprak ile doldurulmuştur. Dolgu tabakası içerisindeki seramikler, güney teras duvarı ve agora meydanının M.Ö. 4. yüzyılın sonlarında düzenlendiğini ortaya koymuştur.

Açmanın batısında, güney stoaya paralel konumlandırılmış anıt kaidelelerine ait temel kalıntılarına rastlanmıştır. Bunlardan doğudakinin temelinde konglomera taşlar, diğer iki kaideye ise andezit kesme taş bloklar kullanılmıştır. Bu güne kadar agora meydanında kaidelerin kuzey stoanın önünde ve *bouleuterion*un batı yönüne dikildikleri bilinmekteydi. Ancak yeni bulgular benzer uygulamanın güney stoa için de geçerli olduğunu göstermiştir. Kaidelerin birkaç metre kuzeyinde yarım daire şeklinde birkaç blok yer almaktadır. Amerikan kazılarında bu bloklar Bizans yapı kalıntısı olarak tanımlanmıştır. Söz konusu üç blok kaldırılıp boyut ve kenetler dikkate alınarak üst üste yerleştirilmiştir. Bu blokların yuvarlak veya yarım daire şeklindeki bir anıta ait kaide olduğu tahmin edilmektedir. Ancak bu anıtın agoradaki yeri henüz bilinmemektedir.

Gerek geçen yıllarda gerekse son kazı sezonunda agorada yapılan araştırmalar sonrasında Assos agorasının planlama programı ve yapıların kullanım evreleri konusunda yeni bilgiler elde edilmiştir. Bu bilgiler Hellenistik Dönem agoraları için örnek bir model olarak gösterilen Assos agorasının yeniden irdelenmesinin doğru bir araştırma projesi olduğunu ortaya koymuştur.

Agorada son yıllardaki arkeolojik kazı çalışmaları ile elde edilen kanıtlar Assos agorasının Erken Hellenistik, M.Ö. 2. yüzyıl, Augustus ve M.S. 3. yüzyıl olmak üzere uzun bir yapı programı sonrasında mevcut durumunu aldığını göstermiştir. Assos agorasındaki bu araştırmaların sonuçlarının bir kitap olarak yayınlaması konusunda son aşamalara gelinmiştir.

Apsisli Yapı

Aşağı agora kilisesinin batı kenarındaki apsisli büyük bir mekân ve onun batısındaki iki küçük mekândan oluşan bina piskopos kabul odası olarak ta-

nımlanmıştır (Resim: 6)⁹. Apsisli kabul odasının batı yönünde iki sütünün taşıdığı korkuluk levhası ile sınırlandırılan apsisli bölüme kuzey yöndeki uzun ve dar bir koridordan girilmektedir. Bu girişin piskopos veya önemli kişiler tarafından kullanıldığı tahmin edilmektedir. Büyük odanın güneyinde ikinci kapısı mevcuttur. Bu kapının, yapının güneyindeki kilise kapısı ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Apsisli yapıda ele geçirilen mermer kaplamalar ve fresk parçaları kabul salonunun zengin iç donanımını göstermektedir. Yapının yakınında ele geçen mermer bir koltuğun, kabul salonundaki iki sütun arasında yer alması gereken piskopos tahtı olduğu tahmin edilmektedir.

Apsisli yapının plan, duvar görünüşleri ve kesitlerinin çizimi sonrasında; duvarların mevcut durumlarının dondurulmasına dönük olarak pasif onarımları gerçekleştirilmiştir.

Tetrapylon

Büyük yapının doğusundaki meydanın güney kıyısında *tetrapylon* yer almaktadır (Resim: 6). Aşağı agora kilisesinin *narteksi* önündeki küçük kare planlı kalıntının kazılmasından sonra bunun *tetrapylon* planlı bir çeşme yapısı olduğu anlaşılmıştır. Çeşmenin merkezinde mermer kaplı bir havuz ve buna su sağlayan künkler kısmen günümüze ulaşmıştır (Resim: 12). M.S. 4. yüzyılda inşa edilen çeşmenin kuzeyine M.S. 6. yüzyılda bir apsis eklenmiş olup batı ve doğu girişleri kapatılarak bir şapele dönüştürülmüştür. Şapelin güneyindeki kapının önündeki alan taş plaklar ile kaplanmıştır. M.S. 4. yüzyılda meydanın zemini taş plaklar ile kaplanarak M.S. 6. yüzyılda onarılmıştır. Taş plakların ikisi üzerindeki oyuklar kapı önündeki ahşap sütunlu bir sundurmaya ait olmalıdır. Şapelin batı köşesi önünde M.S. 4. yüzyıla ait bir kuyu ve batı duvarı önünde M.S. 6. yüzyıla tarihlenen bir lahit yer almaktadır. Sandukası ve kapağı süslemesiz olan andezit lahit içerisine iki yetişkin gömülmüştür. Bu kişilerin şapel ile aynı dönemde gömüldükleri ve kentin önemli din adamları oldukları ileri sürülebilir.

9 Arslan, N., B. Arslan, C. Bakan, M. Ayaz, "Assos Kazısı 2014 Yılı Çalışmaları", 37. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt:2, 11-15 Mayıs 2015 Erzurum (Ankara 2016): 349; Böhlendorf-Arslan, B., Repräsentieren und Wohnen in Byzanz. Neues zum Alltagsleben im frühbyzantinischen Assos, *Antike Welt* 3, (2015): 61-66.

Tetrapylondaki kazıların ardından yapının korunmasına dönük olarak tüm duvarların pasif onarımları gerçekleştirilerek tabiat ve diğer dış etkenler nedeni ile bozulmalarının önüne geçilmiştir.

Tiyatronun Batısındaki Polygonal Duvarlı Yapı

Kentte yürütülen yüzey araştırma ve kent planı çizimi çalışmaları sırasında tiyatronun batı kenarında *polygonal* bir duvar keşfedilmiştir (Resim: 1). Kentteki en kaliteli *polygonal* duvar örneği olması ve duvarın Klasik Çağ *orthogonal* kent planına uyumlu olmasından dolayı tarihi ve fonksiyonunu belirlemek için araştırılmasına karar verilmiştir.

Polygonal duvarın güneyinde alanda gerçekleştirilen kazılarda iki evreli ve farklı yönlere uzanan taş parke döşeli sokaklar gün yüzüne çıkmıştır (Resim: 13). Bunlardan ilki duvarın kuzeyinden kemerli bir geçit aracılığıyla tiyatronun *diazomasına* ve *analemna* duvarının kenarından *orkestraya* uzanana caddedir. Bu caddenin genişliği 2,5 m.dir. Düzgün dörtgen taşlarla kaplanmış zemine sahip ikinci cadde 3 m. genişliğinde olup, *polygonal* duvara paralel (kuzey-güney doğrultusunda) uzanmaktadır. Caddeler üzerindeki arkeolojik bulgular en son kullanımın M.S.3.-2. yüzyılda son bulduğunu ortaya koymuştur.

Polygonal duvarın batısında kalan alandaki kazılarda en üst tabakada M.S. 5.-6. yüzyıla tarihlenen Bizans Dönemi konutları ile karşılaşmıştır. Genel olarak bu bölgenin Geç Roma ve Bizans dönemlerinde konutlarla kaplı olduğu anlaşılmıştır. *Polygonal* duvarın batısındaki alanda ortaya çıkan Bizans Dönemi konutu altında Geç Hellenistik ve Geç Klasik Dönem olmak üzere toplam üç tabaka tespit edilmiştir. Ancak araştırmalarda *polygonal* duvarlı yapının planı ve boyutları hakkında bilgi elde etmek için çok daha geniş bir alanın kazılması gerekmektedir. Bütün bunlara rağmen *polygonal* duvarın Geç Klasik Çağ *orthogonal* kent planına ait bir kalıntı olduğu sonucuna varılmıştır.

Tiyatro Araştırmaları

Hellenistik tiyatrolar arasında önem arz eden Assos tiyatrosu için şimdiye kadar önerilen en erken tarih. M.Ö. 200' dür. Ancak bu yapının plan özellikleri

bu tarihlenmenin yeniden gözden geçirilmesini ve planın yeniden çizilmesini zorunlu kılmıştır. Geçen yılda sahne binasındaki araştırmalar yapının M.Ö. 4. yüzyılın sonlarında yapıldığı konusunda arkeolojik kanıtlar sunmuştur. Bu da Amerikan kazı heyetinin 1882 yılında çizdiği ve bu günde hala tüm araştırmacılar tarafından kullanılan planın yeniden gözden geçirilmesini gündeme getirmiştir.

Bu amaç doğrultusunda yapı çevresinde tespit edilen bütün mimari bloklar yeniden çizilmiştir. Tiyatronun orkestrasının çevresinde yağmur suyunun atılması için yapılan kanal doğu ucundan itibaren sahne binasının hemen yanından geçerek kapalı bir kanal ile sokak sistemine bağlanmaktadır (Resim: 13). Kanal kesme taş bloklar ile inşa edilmiş olup kabaca işlenmiş taş bloklar ile örtülmüştür. Tiyatrodaki araştırmalarda restorasyonlar sırasında oturma sıralarının kaldırılması nedeniyle merdivenlerin akslarında kaymaların oluştuğu görülmüştür.

Hazırlanan restorasyon projesinde söz konusu hatalı bölümlerin giderilmesi öngörülmüştür. Tiyatronun restorasyon proje çizimi tamamlanarak gerekli izinlerin ve onayların alınması için ilgili kurumlara teslim edilmiştir.

Liman Araştırmaları

Assos limanının planı helikopter ve tachymetre yardımı ile çizilmiştir. Antik limanın dalga kıranlarının su altında görünür olması bu çalışmanın gerçekleştirilmesine imkan tanımıştır (Resim: 14).

Liman bölgesindeki araştırmalar kapsamında total station, GPS koordinatı ve hava resimleri yardımı ile plan çizimleri yapılmıştır. Araştırmalarda bugün su altında dalgakıranı görünen, antik limanın batısındaki modern limanın altında ikinci bir limanın varlığı tespit edilmiştir. Limanların duvarlarının büyük bir bölümü Roma ve Hellenistik dönemlere aittir (Resim: 15). Kesin olmamakla birlikte bir kaç duvarın Hellenistik Dönem öncesi olduğu tahmin edilmektedir. Limanda gemicilerin su ihtiyacını karşılayan çeşme, günümüzde kamp yapılarının altında kalmıştır. Çeşmenin doğusunda kıyıya yakın konumdaki dikdörtgen mekânın bir tersane olduğu konunun uzmanı tarafından beyan edilmiştir. Assos limanlarının antik liman araştırmaları için ideal örnekler olduğu anlaşılmıştır.

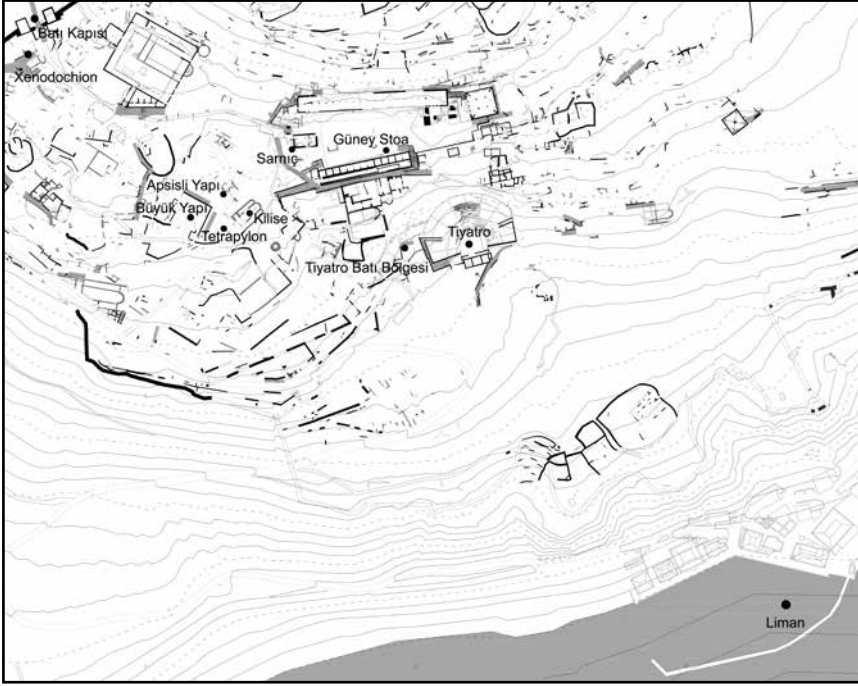
Kent Çevresindeki Araştırma ve Belgeleme Çalışmaları

Kentin Çevresinde, surların dışındaki bölgede bulunan mezarlar, köprüler, taş ocağı, yollar, su yolları ve diğer antik kalıntıların uydu fotoğrafları alınıp, iki kanallı GPS yardımıyla kent planına eklenmelerine devam edilmiştir. Bu yıl Ayazma kilisesinin batısındaki Ahır Kilisesi'ne ait anıtsal bir kapı, uzun bir koridor, fırınlar ve diğer yapı kalıntıları keşfedilerek 1:1000 ölçekli kent planına işlenmiştir.

Düzenleme Faaliyetleri

Assos'ta kazı ve diğer araştırmalar yanında kazının son döneminde çevre düzenleme ve kazı topraklarının atılması için çalışmalar da yapılmıştır. İlk olarak agora meydanında bütün alanı kaplayan mimari bloklar ve yazıt kaidelerin düzenlenmesi gerçekleştirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda blokların yer yer 15 metre yüksekliğini bulan agora teras duvarından aşağıya düşmelerini de önlemek üzere teras duvarı önüne paralel olarak iki sıra halinde yerleştirilmişlerdir. Böylece hem agora meydanını kaplayan taş yığını kaldırılarak agora meydanı algılanır hale getirilmiş hem de teras duvarının önünde yapay bir güvenlik engeli oluşturulmuştur. Agoradaki düzenlemelere kuzey stoa'nın önündeki yüz metrelik bir çukur görünümünde olan sarnıcın içerisindeki mimari blokların çıkartılarak yeniden düzenlenmesi şeklinde devam edilecektir.

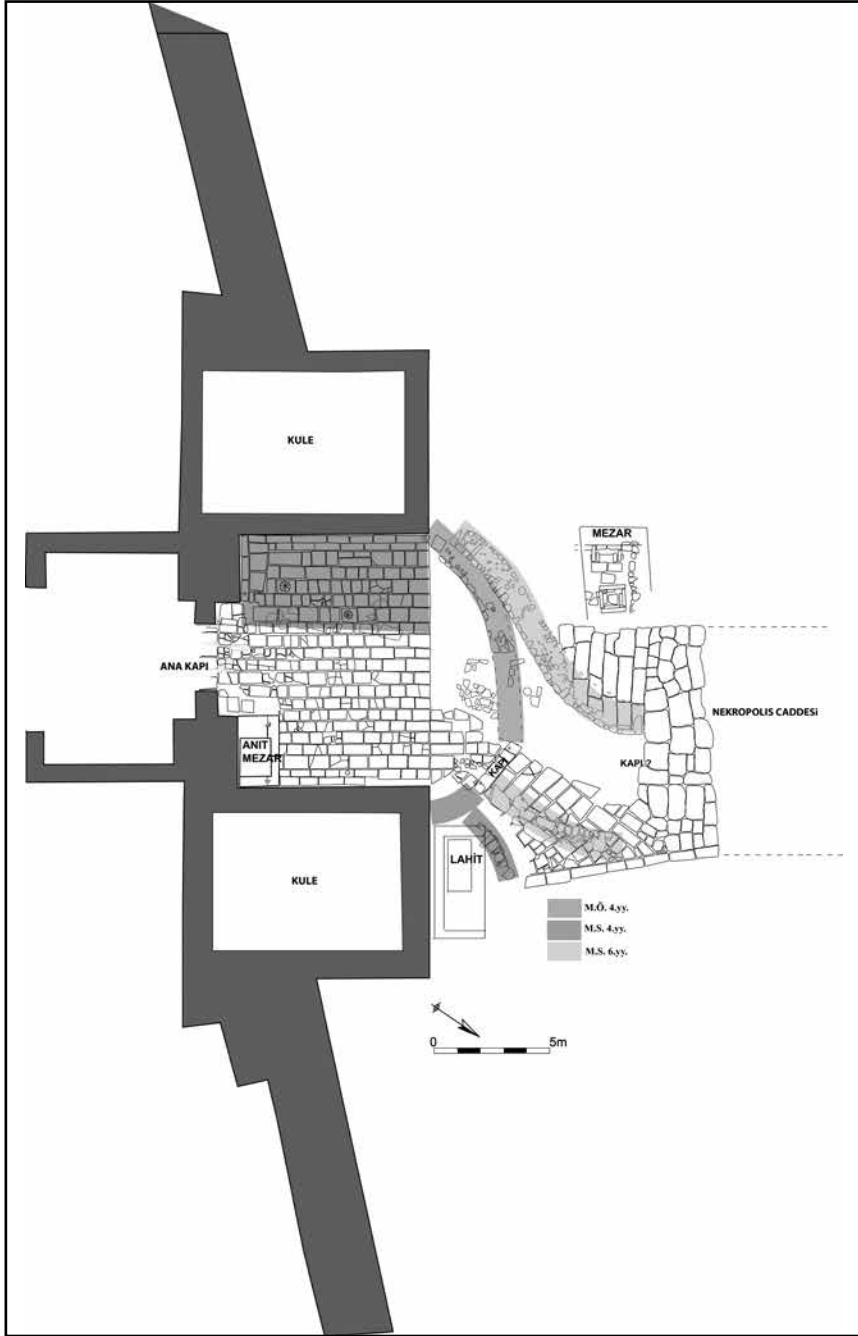
Düzenleme faaliyetlerine ziyaretçilerin yoğun ilgi gösterdiği tiyatro ve çevresinde de devam edilmiştir. Sahne binası çevresindeki blokların büyük bir kısmı eski yerlerine konularak sahne binası daha görünür hale getirilmiştir. Tiyatronun batısındaki blokların düzenlenmesi önümüzdeki yıla bırakılmıştır. 1990'lı yıllardaki kazı toprağı hemen tiyatronun güneyine atılmıştır. Ayvacık Belediyesi'nin sağladığı kamyonlarla eski kazı toprağının büyük bir bölümü atılmıştır. Tiyatro ve kentin diğer noktalarında makilerin kesilmesine bu yıl da devam edilmiştir. Bu çalışmalara her yıl düzenli olarak devam edilerek kentin taş, eski kazı toprağı ve maki örtülerinden arındırılması için çaba harcanmaktadır.

Resim 1: 2015 yılında çalışılan alanlar.

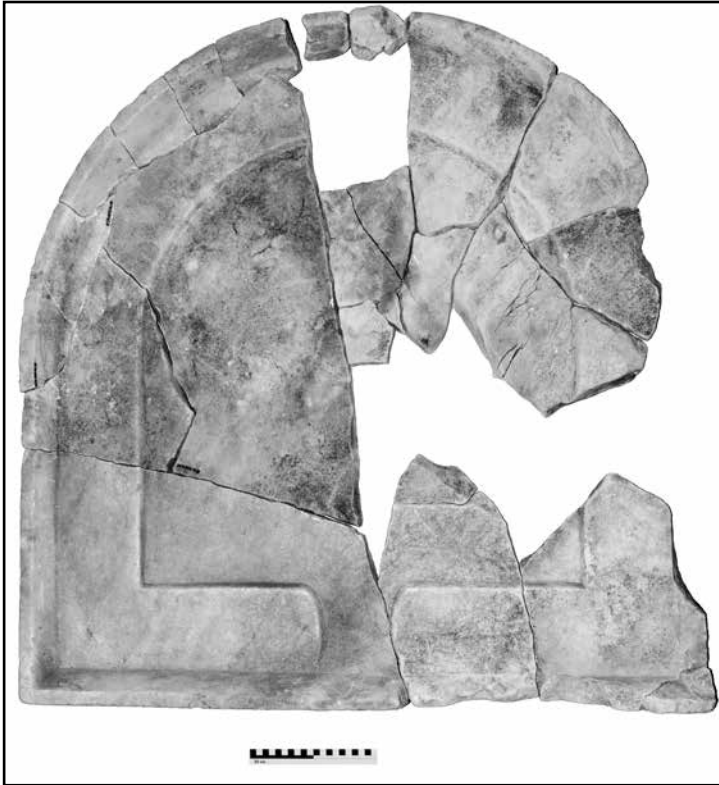
Resim 2: Batı kapısının ön avlusu.

Resim 3: Batı kapısı ve Geç Antik Çağ duvarları.

Resim 4: *Xenodochion* hava fotoğrafı.

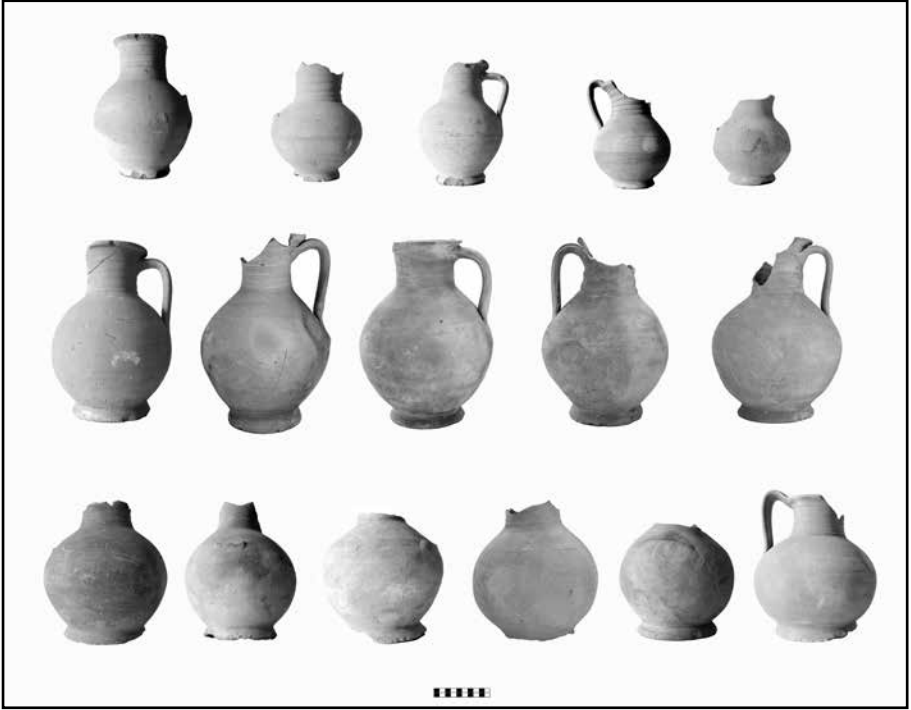
Resim 5: Mermer masa (*Xenodochion*).

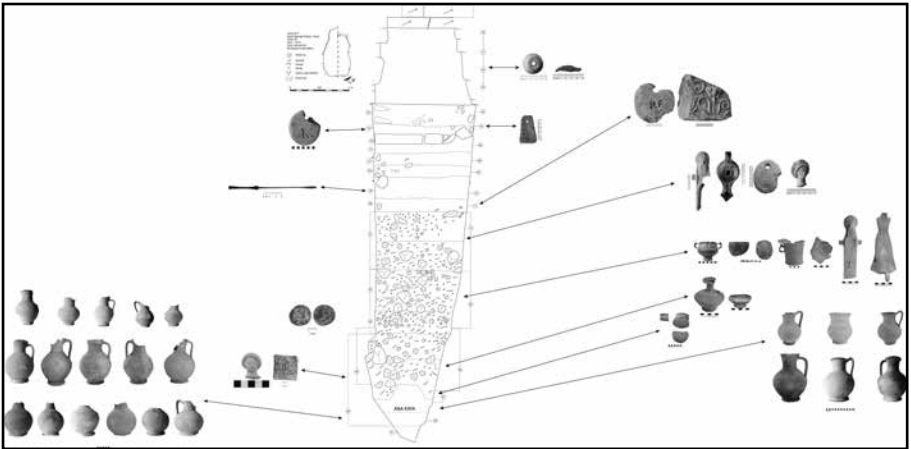
Resim 6: Aşağı agora alanındaki yapılar.

Resim 7: Hellenistik mozaik.

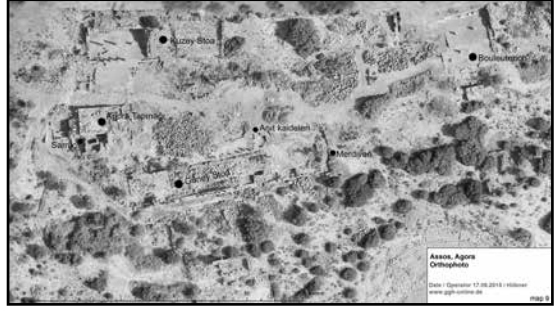
Resim 8: Sarnıcın içerisinde bulunan testiler.

Resim 9: Sarnıç kesit çizimi ve buluntular.

Resim 10: Portreli kâse.

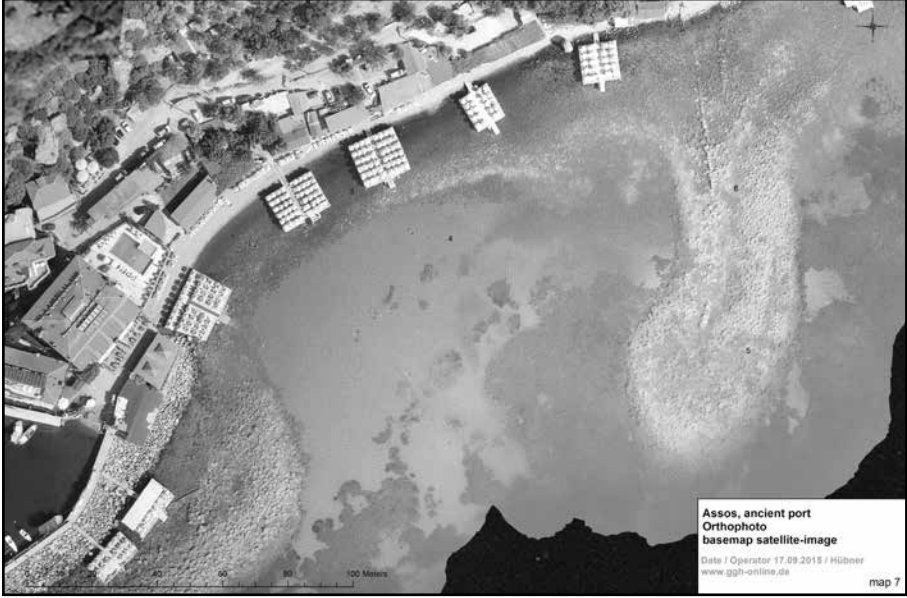
Resim 11: Agora alanı.

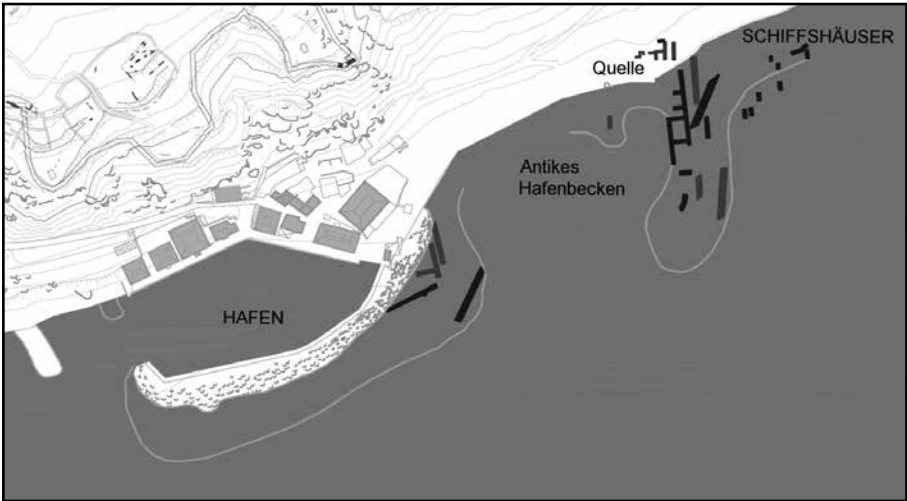
Resim 12: Tetrapylon planlı yapı.

Resim 13: Tiyatro ve çevresi.

Resim 14: Su altında izleri görülebilen antik limanlar.

Resim 15: Antik limanlardaki duvar izleri.

KELENDERİS 2015 YILI KAZI VE ONARIM ÇALIŞMALARI

K. Levent ZOROĞLU*

Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Batman Üniversitesi'nin ortak projesi olarak Mersin İli Aydınçık İlçesindeki Kelenderis kazı ve onarım çalışmaları 03-08/22-09-2015 tarihleri arasında yürütüldü¹. 2015 yılı programına göre, arazi çalışmalarımız agora alanında ve batı nekropolünde yürütülmüştür. Bundan başka geçen yıl ve bu yılki kazılarda ortaya çıkan kalıntıların ve buluntuların onarım ve koruma faaliyetleri gerçekleştirildi.

1- AGORA ALANINDAKİ KAZILAR

2015 yılında agora bazilikasının kuzeybatı beden duvarının dışında, burada 2012 yılında ortaya çıkardığımız büyük kanalın seviyesine göre yaklaşık 1 m. kadar daha üst seviyedeki terasta 2014 yılında başlanan tesviye çalışmalarına bu yıl da devam edildi² (Resim: 1). Geçen yılki kazılar sırasında son olarak 2987 ünit numarasıyla kodlanmış olan bu alandaki kazı başlangıç ko-

* Prof. Dr. Levent ZOROĞLU, Batman Üniversitesi, Batman/TÜRKİYE.

1 Başkanlığım altındaki kazı heyetimiz Batman Üniversitesinden Yrd. Doç. Dr. M. Aydın, Araştırma Görevlileri. B. Özdemir ve R. Bozkurtan, Öğr. Gör. Restoratör Sina Noi, İstanbul Üniversitesinden Prof. Dr. M. H. Sayar'dan ve Batman Üniversitesi Arkeoloji ve Koruma Onarım Bölümü Lisans ve Yüksek Lisans öğrencilerinden oluşmuştur. Kültür ve Turizm Bakanlığını İlhami Kılınçkaya temsil etmiştir. Kazıma katılan bilim insanlarına, öğrencilerimize ve Bakanlık Temsilcisi'ne şükranlarımı sunarım. Kazılarımıza maddi destek sağlayan Batman Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğüne, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne, Kazı temsilcimize, Kültür ve Turizm Bakanlığı DÖSİM Müdürlüğüne, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Müdürlüğüne; aynı destekleriyle Mersin-Aydınçık Belediye Başkanlığına da ekibimiz adına teşekkür ederim.

2 bak. K. L. Zoroğlu, "Kelenderis 2014 yılı Kazıları", KST 37 (2015), 249-274

dumuz Ünit 3490 olarak belirlendi, aynı zamanda eski 2987 ünit numarası da sonraki yıllardaki çalışmalara yönelik olarak saklı tutuldu. Kazı alanımız tam bir dikdörtgen olmayıp, güneybatı yöndeki genişliği 5.40 m., kuzeydoğu yöndeki genişliği ise 8.50 m. kadardır. 2015 kazı sezonunda bu alandaki dolgu toplam 0.60-0.70 m. kadar tesviye edilmiş ve aşağıda ele alacağımız bütüncül özellik taşıyan kalıntılar gün ışığına çıkarılmıştır.

Alanın kuzeybatısında, yaklaşık +5.00 m. seviyesinde, bazilika kazıları sırasında bulunup istiflenen moloz taşların varlığı nedeniyle, kazının bu yönde genişletilmesi mümkün olmamış, bundan ortalama 1 m. daha alçak seviyede terasta çalışıldı. Bu teras geçen yıl 8.50 m. uzunluğundaki bölümünü ortaya çıkardığımız bir istinat duvarıyla (Ü. 2049) sınırlanmış olup, çalışmalarımızın ilk günlerinde, yüzey toprağının kaldırılmasından hemen sonra bu istinat duvarının kazı alanımıza isabet eden yaklaşık 5.40 m. uzunluğundaki bölümü daha ortaya çıktı ve istinat duvarının toplam uzunluğu 14 m.ye ulaştı (Resim: 2). 3435 ünit numarası verdiğimiz bu istinat duvarıyla bazilikanın dış duvarı arasında 2.60 m. genişlikte bir koridor oluşmuş olup, bu koridorda 2012 yılı kazılarında bulduğumuz 2219 ünit numaralı büyük kanal bulunmaktadır. İstinat duvarı bu kanaldan yaklaşık 1.13 m. kadardır. Kanalin varlığı ve bunun iki yanında yapıların olması dikkate alınırsa burada bu genişlikte bir cadde olduğu düşünülebilir.

Bu alandan bundan sonraki çalışmalarımız söz konusu istinat duvarının batısında kalan bölümde toprak seviyesinin indirilmesi şeklinde sürdürüldü. Özellikle açmanın güney bölümünde yüzey toprağının kaldırılmasından sonra yoğun küllü-kömür parçalarından oluşan siyah-gri renkli bir dolguya ulaşıldı. Bunun içinde, döküntü moloz taşlarla birlikte çeşitli kaba seramik parçaları, çatı kiremidi parçaları ve çoğu aşınmış durumda bronz sikke bulundu. Bu dolgu da temizlendikten sonra alanda bir mekân (Ünit 3536) ile bir kanal (Ünit 3510) ortaya çıktı.

1.1. 3536 Ünit Numaralı Mekânda Yapılan Çalışmalar

Kazı alanında, özellikle istinat duvarına yakın bölümdeki yoğun moloz taş, hatta hala harcıyla birlikte konunmuş duvar parçalarından oluşan dol-

gunun temizliği sonrasında beliren bu mekânın güneydoğu duvarını 3535 (eski 2049'un devamı) ünit numaralı istinat duvarı, diğerlerini ise 3556, 3564, 3489 ünit numaralı duvarlar oluşturmakta olup, bunlar arasında kalan mekân 5.50x3.40 m ölçülerindedir (Resim: 3). Ünit 3536 olarak kodlanan bu mekânın hemen hemen merkezinde pişmiş toprak küp parçaları ve bunları dıştan destekleyen yassı taşlarla oluşturulmuş olası bir ocak kalıntısı (Ünit 3554) bulunmaktadır. Hemen hemen elips biçimli olan, ortalama 1.30-1.60 m. çapındaki bu olası ocak/fırın kalıntısının yer aldığı bu mekânın bir ışık veya bir konutun avlusu olabileceğini düşünüyoruz. Mekânın ve ocağın içinde fazla derinleşmeden buradaki çalışmalara son verildi.

1.2. 3510 Ünit Numaralı Kanal

Yukarıda ele aldığımız 3536 ünit numaralı mekânın kuzeydoğusunda beliren kanalın asıl çıkış yeri henüz kazmadığımız batı kesiti oluşturan ve hali hazırda terasta, istiflediğimiz taşların altında kalmıştır. Farklı şekillerdeki yassı taşlar hatta kırılmış mermer sütun parçaları ve toprak harcıyla örülmüş duvarlara sahiptir ve zemini de topraktır (Resim: 4). Günümüze ulaşan birkaç parçaya bakarak üzerinin yassı kayrak taşlarıyla kaplandığı anlaşılmaktadır. Kanal çıkış noktasından itibaren alçalarak ve hafif bir kıvrım yaparak uzanmaktadır; fakat uç bölümü dağılmış olduğundan bağlantısı da yok olmuştur. Bu haliyle uzunluğu 2.10 m. ölçülen kanalın ortalama genişliği 0.50-0.60 m. dolayındadır. Akış yönünde daralarak uzanan kanalın 2012 yılında bazilika'nın batı duvarının hemen dışında ortaya çıkardığımız büyük kanala³ bağlandığını düşünüyoruz.

Alanın geri kalan kısımlarında da bazı duvar parçaları ve temel kalıntıları ortaya çıkarılmış ise de, bunlar yukarıda ele aldığımız mekân ve kanal gibi bütüncül bir özellik göstermezler. Dolayısıyla yüzeye yakın olan bu seviyede ortaya çıkan kalıntıların zamanla tahrip olduğu ve plan şemalarını yitirdikleri söylenebilir.

3 Olasılıkla Bazilika'dan da erken dönemden olan ve onarımlarla uzunca bir süre kullanılmış olduğu anlaşılan kuzey-güney yönlü bu kanalın Roma İmparatorluk Çağı'nda yapılmış olabileceğini düşünüyoruz. Bu kanal hakkında bak. K. Levent Zoroğlu, 'Kelenderis 2012 Yılı Kazıları', ANMED, *Anadolu Akdeniz'i Arkeoloji Haberleri* 2013-11, s. 42, Resim 5.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu alanda çoğu korozyonlu olmak üzere çok sayıda bakır sikke ve seramik parçaları bulduk. Sikkelerden temizlenebilen birkaç örnek M.S. 7. yüzyıl başlarına ait olup, (Resim: 5a) bu tabakanın son kullanım evresine işaret etmektedir. Seramik örnekleri arasında tamamladığımız bir mutfak kabı da yine bu dönemin ve biraz öncesinin şekil özelliklerini taşımaktadır³ (Resim: 5b). Dolayısıyla, burada ortaya çıkan tabakanın da yine yukarıda ele aldığımız sikkelerin dönemine veya biraz öncesine ait olmalıdır. Bazilika'nın inşa edildiğini düşündüğümüz M.S. geç 5., erken 6. yüzyıl dik-kate alınırsa, bu tabaka ve buluntular dan biraz sonrasına, yani 6. yüzyıl veya erken 7. yüzyıla ait olduğu söylenebilir. Bazilika'nın kullanım döneminden biraz daha geç döneme tarihlenen benzer malzemeye önceki yıllarda, bazilika'nın kuzeyinde yer alan ve asıl yapıya sonradan ilave edilmiş mekânlarda da rastlamıştık⁵.

2. BATI NEKROPOLÜ'NDE YAPILAN KAZILAR

2012 yılı kazılarında antik kentin batı nekropolünde büyük oranda temizlediğimiz 'atriumlu ev' tipi mezar yapısındaki (K.12 BN ATRM I) çalışmalar 2015 yılında da devam edilmiş; ayrıca bu yapının batısı ve güneyinde yeni açmalar açılarak kazı alanı genişletilmiştir.

2.1. K.12 BN ATRM I Numaralı Mezarda Yapılan Çalışmalar

2014 yılı kazıları sırasında orta avlusu (*atrium*) ile bunun batısında ve kuzeyinde yer alan odaların girişlerini ortaya çıkardığımız yapıyı 'atriumlu ev' tipi mezar yapısı olarak kodlamış ve yapıyı güneyde sınırlandıran asıl cephe duvarına sonradan eklenmiş kısımları kaldırılarak, söz konusu yapının girişini bulmuştuk⁶. 2015 kazı sezonunda, bu şekilde asıl planına eriştiğimiz ya-

4 Dışbükey profilli ağız kenarlı, kısa boyunlu ve basık küre gövdeli, ağızdan kulplu bu biçimdeki pişirme vazolarının benzerleri için bak. P. Reynolds-Y. Waksman, "Beirut Cooking Wares Second to Seventh Centuries: Local Forms and Palestinian Imports", *Berytus* 50 (2007), 63-64, Fig. 4 (Cooking pot 4.1) ve Fig. 37-49.

5 Karş. K. L. Zoroğlu, 'Kelenderis 2014 Yılı Kazı Çalışmaları' KST 37 (2015), 251-254.

6 op.cit. 260-261.

pının *atrium*unun batısında ve kuzeyinde yer alan girişleri belli olan odaların içindeki dolgunun temizliği tamamlandı.

2.1.1- 360 (200) Ünit Numaralı Mekândaki Çalışmalar: 2014 yılı kazıları sırasında kodladığımız bu alan *atrium*un batısındaki 1. oda olup, 2012 yılında bunun bir bölümü temizlenmiş ve Ünit 200 olarak kodlanmıştı. Oda içerisinde, özellikle güneybatı ve kuzeydoğu köşelerdeki henüz kazılmamış toprağın (Ünit 815 ve Ünit 810) kaldırılmasına yönelik olarak odanın içinde yer alan dolgular temizlenerek odanın tamamı ortaya çıkarıldı. Kuzeybatı köşedeki 815 ünit numaralı dolguda +6.59 m. seviyesinde başlayan tesviye sırasında odanın güney duvarının (Ünit 109) iç yüzü de tamamen ortaya çıktı. Burada, odanın zemininden itibaren yaklaşık 0.40 m. yükseklikte ve odanın içinde 0.24 m. kadar bir çıkıntı şeklinde görülen bölümün yapının asıl duvarı olduğu, bunun üzerine sonradan eklemeler yapıldığı anlaşıldı. Bu alttaki duvarın görülebilen iç yüzünün sıvalı olması bu öneriyi güçlendirmektedir. Çalışmalar sırasında çok sayıda dağılmış mozaik taşlarına (*tessera*) rastladık.

İkinci çalışma alanımızdaki (Ünit 810) tesviye çalışmaları +6.31 m. seviyesinde başladı ve burada +5.40 m. seviyesinde küllü ve kömürleşmiş odun parçalarından oluşan bir zemine ulaşıldı. Bunun dolgusunda da yine çok sayıda *tesseradan* başka bir zemin mozaigine ait harç üzerinde kalabilmiş bir parça da kurtarılabildi. Yanık tabakada olması nedeniyle yüzeyi epey karar-mış olup, üzerindeki taşların diziliminden ve renklerinden bunun bir bordüre ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu alanda ayrıca aşırı korozyonlu demir ve bronz çiviler, cam parçaları, kemik iğne parçaları, bir adet düğme dipli testi (Ü. 838) ile çeşitli depo vazolara ait parçalar bulundu.

Bu çalışmalar sonunda 1. odanın içten içe genişliğinin 3.20 m., uzunluğunun ise 5 m. kadar olduğu anlaşıldı (Resim: 6).

2.1.2. Ünit 746 ve Ünit 747 Numaralı Odalardaki Çalışmalar: *Atrium*un batısındaki 1. odanın temizliğinin ardından, *atrium*un kuzeyinde yer alan ve girişleri 2014 yılında ortaya çıkarılan diğer iki odanın dolgusunun temizliğine geçildi. Bunlardan doğudaki Ünit 746, batıdaki ise Ünit 747 olarak kodlandı ve +6.40 m. seviyesinden itibaren çalışmalar başlatıldı. Fakat, bu iki odanın

gerisinde, yani kuzeyinde kazı alanımız ile Orman İşletme Şefliği arazisini ayıran alçak bir bahçe duvarı (Resim: 7) olduğu için, odaların girişlerinden itibaren kuzey yöne doğru en fazla 2 m. kadar ilerleyebilme şansı bulduk⁷. Her iki odanın dolgusunda önce yoğun şekilde duvar ve zemin sıvalarına ait kireç-kum karışımı bloklardan oluşan malzeme ile daha çok Geç Antik Çağa ait seramik parçalarına rastlandı. +5.36 m. seviyesinden itibaren her iki odada kömür parçaları ve küllü malzemenin yoğun olduğu bir dolguya ulaşıldı. 747 ünit numaralı odanın zeminine yakın seviyelerde, yani ortalama 5.20 m. seviyesinde toplu halde, yerinde kırılmış durumda depo kaplarına ait olduğu anlaşılan büyük bir vazoya ait dip ve gövde parçaları ortaya çıktı. Odanın batı duvarına yakın yerde ise katlanmış şekilde bakır bir tepsi ile fazlasıyla korozyona uğramış demirden yapılmış bir kürek ucu ele geçti. +5.10 m. seviyelerinden itibaren +5 m. seviyesine kadar olan dolgu ise bir yangın tabakasına dönüştü. Bunun içinde gri renkte taştan yapılmış bir aslan başına ve bacağına ait kabartmalı parçalar toplandı (Resim: 9). Bunların bir kısmını komşu Orman İşletme Şefliği arazisini ayıran duvarın altındaki dolguda devam ettiği anlaşılmakla birlikte bu kesite kesite dokunulmadı. Onarımı yapılabilen parçalardan anlaşıldığı kadarıyla bunlar taştan yapılmış bir mobilyaya, belki de bir *klineye* ait olup, olasılıkla burada yer alan bir ölünün yatırılmıştı. Odada bu seviyelerde zemindeki bir kaç yassı kayrak taşı da dikkate alınarak 747 ünit numaralı odada çalışmalar sonlandırıldı. Yukarıda belirttiğimiz nedenlerle 2. odanın genişliği belli olmasa da, uzunluğunun 4.70 m. kadar olduğu anlaşıldı (Resim: 8).

Benzer çalışmanın yürütüldüğü 746 ünit numaralı 3. odanın dolgusunda da başlangıçta benzer malzeme geldi. +5.15 m. seviyesine bu odada da yine yoğun bir yangın tabakasına ulaşıldı. +5 m. de bu odadaki çalışmalara son verildi. 2 numaralı odaya göre daha küçük olan 3 numaralı odanın uzunluğu 2.70 m. ölçüldü (Resim: 8). Bu odanın dolgusunda 2 adet M.S. 4. yüzyıla ait

7 Önceki yıllara ait raporlarımızda da belirttiğimiz gibi, Aydıncık-Pembecik Orman İşletme Şefliği'ne ait idari binalar ile birkaç lojman binası 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı, yani Kelenderis'in hem yerleşim hem de mezarlık alanlarının içindedir. Sözünü ettiğimiz duvarın temelleri de, kazılarımız sırasında tespit ettiğimiz gibi, bu mezar yapısının odalarını birbirinden ayıran duvarların üzerine bindirilerek, aynı zamanda tahrip etmişlerdir.

bronz/bakır sikke ile çok sayıda bakır ve demir çiviler, cam objelere ait parçaları, kemik toka? ve mutfak kaplarına ait kaba vazo parçaları, çatı kiremidi parçaları bulundu.

Çalışmalarımız sonunda ‘atriumlu ev tipi’ olarak tanımladığımız K.12 BN ATRM I kodlu mezar yapısının plan şeması daha anlaşılır duruma geldi (Resim: 10). Buna göre oldukça küçük ölçekte, yani kabaca 7x5 m.lik bir alanı kaplayan bu mezar yapısının girişi (*vestibulum*), yani asıl cephesi güneye bakmakta olup, buradaki doğu-batı yönlü olarak uzanan caddeye (Ünit 350) bakmaktadır. Eşiği ve bunun doğu tarafındaki lentosu bile yerinde olan yapının bu girişinden hemen sonra, eşiğe göre biraz daha alçak seviyede, gri renkli büyük bloklarla yapılmış ve çok sık tutulmuş olan bir bakıma sembolik olan havuz (*impluvium*) bulunmaktadır. Bunun köşelerindeki sütunlardan ikisi de *in-situ* durumdadır. Havuzun güneydoğu köşesinde ise 3 basamaklı bir merdiven vardır ki, bununla belki de mezar-evin üst katına çıkılmaktaydı. Bu yıl tamamını temizlediğimiz *atriumun* batısındaki birinci oda ve kuzeydeki iki oda ile toplam 3 odası (*oecus*) bulunan bu mezar yapısının simetriyi tamamlamak üzere doğusunda bir odası olmalıydı; fakat geçen yıla ait raporumuzdan da hatırlanacağı gibi, burada duvarları sıvalı bir havuz ortaya çıkarıldı⁸. Büyük bir olasılıkla ölçüleriyle 1 numaralı odaya yakın olan bu havuz, söz konusu mezar yapısının *atriumunun* doğusundaki odası olmalıydı.

Geçen yıllara ait raporlarımızda da belirttiğimiz gibi, bu yapının dolgununda daha çok Geç Roma-Geç Antik Çağa ait malzeme, özellikle sikkeler ve depo kapları ile diğer malzeme bulmuş, buna dayanarak, söz konusu mezar yapısının, bu işlevini geç dönemde yitirip, mekânlarının sonradan bir işliğe dönüştürüldüğünü önermiştik. Bu önerimiz bu yılki verilerle daha da güçlendi. 2012 yılında yapının *atriumunun* içinde, girişin hemen batısında bulduğumuz ithal edilmiş lahdi dikkate alarak; bu yapının en geç M.S. 3. yüzyılın başlarında var olduğunu söyleyebiliriz. Bu lahdin özellikle *atriumun* güney ve batı duvarlarına bakan cephelerinin korunmuş, diğer cephelerinin ise tamamen kırılmış olmasını da dikkate alırsak, lahdin bu mekânın ikinci kullanım

8 K.L. Zoroğlu, “Kelenderis 2014 yılı Kazısı” KST 37 (2014), 255-256, Resim 7.

evresinde tahrip edildiği, *atriuma* bakan cephelerin özellikle kırılarak bunun bir şekilde, örneğin bir raf olarak kullanılmış olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu lahdin ve içinde bulunduğu mezar yapının en geç M.S. 4. yy ortalarından sonra işlevinin sonlandığı, daha sonra içerisi temizlenip mekânların işliklere dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır. Bu düşüncemiz bu alanda ele geçen sikkelerle de desteklenmektedir.

2.2. K.12 BN ATRM I Numaralı Mezarın Batısındaki Alanda Yapılan Çalışmalar

Yukarıda ele aldığımız K.12 BN ATRM I numaralı mezardaki çalışmalar tamamlandıktan sonra bu yapının bulunduğu açmanın genişletilerek olası benzer mezar yapıları bulma amacıyla açmayı batı yönde yaklaşık 5 m. kadar genişletmeye başladık. Önceki alana göre eğimi biraz daha fazla olan bu alanı aynı zamanda güneyde yer alan 500 ünit numaralı açma ile birleştirmeyi hedefledik. Çalışmalarımız +7.30 m. seviyesinde başladı ve seviye yaklaşık 0.30 m.ye indirildiğinde toprak küllü ve kömür parçaları içeren gri, koyu kahve-rengi bir durum aldı. Bu alan Ünit 538 olarak kodlandı.

2.2.1. 538 Ünit Numaralı Alandaki Çalışmalar: Yüzey toprağının kaldırılmasından sonra, +6.80 m.de ve açmanın batı kesitine yakın noktada hemen hemen kuzey- güney yönlü olarak uzanan 3 m. uzunlukta, 0.65 m. genişlikte, kaba yontulmuş kireç taşı ve kireç-kum harcıyla örülmüş bir duvar ortaya çıktı. Ünit 562 olarak kodlanan bu duvarın güney ucu 2014 yılında bir bölümünü ortaya çıkardığımız ve ortasından p.t. künklerle yapılmış bir tatlı su kanalının geçtiği caddeyi (Ünit 350) kuzeyde sınırlandıran duvara (Ünit 190) bağlanmıştır. Duvarın kuzey ucu ise, yukarıda tanıttığımız K.12 BN ATRM I kodlu mezarın 1 numaralı odasının kuzey duvarının devamına (Ünit 668) bağlanmıştır. Bu şekilde 538 ünit numaralı alanda oluşan yeni durum nedeniyle, açmanın batı kesitiyle bu duvar arasındaki alan Ünit 715 olarak kodlanırken, diğer alan Ünit 693 olarak kodlandı. 715 ünit numaralı alanda kısa bir süre tesviye yapıldı ve oldukça sert bir toprak zemine ulaşıldıktan sonra burada çalışmalar sonlandırıldı. Bundan sonra çalışmalar 693 ünit numaralı alanda devam edildi.

2.2.2. 693 Ünit Numaralı Alandaki Çalışmalar: Bu alanda +6.30 m. seviyesinden itibaren yürütülen tesviye çalışmalarında, alanın güney sınırını oluşturan ve 109 ünit numaralı duvarın yükseltilerek oluşturulduğu duvar (Ünit 602) ortaya çıktı. Açmanın seviyesinin düşürülmesine doğu yönde devam edilirken 562 ünit numaralı duvara paralel olarak uzanan yeni bir duvar daha çıktı; bu duvar Ünit 925 olarak kodlandı. Bu şekilde 693 ünit numaralı alanın içinde birbirine paralel iki mekân oluştu. Bunlardan batıdaki mekân Ünit 926, doğudaki ise Ünit 927 olarak kodlandı.

2.2.3. 926 Ünit Numaralı Alandaki Çalışmalar: +6.08 m. seviyesinde duvarları ortaya çıkmış olan bu odanın uzunluğu 5.30 m., genişliği ise 2.40 m. arasında değişir ve yoğun kömür karası renkte dolgusu vardır. Bu dolgunun kaldırılması sırasında, odanın güneyinde, 602 ünit numaralı duvara bitişik olarak moloz taşlarla ve kireç-kum harcıyla oluşturulmuş 1x2 m. ölçülerinde bir platform (ünit 917), bunun hemen yanında ise, iç yüzeyi çatı kiremitleriyle kaplanmış, dışı ise moloz taşlarla çevrelenmiş, 0.60x0.50 m. ölçülerinde bir ocak bulundu. Odanın orta kısmındaki dolgu kaldırıldıktan sonra burada 2.10x1.80 m. ölçülerinde bir alanı kaplayan ve uzun süre kullanımdan dolayı yüzeyi aşınarak, pürüzsüz bir duruma gelmiş farklı ölçülerde yassı levhalarla yapılmış bir zeminle karşılaştık (Resim: 11). Öyle anlaşıyor ki, bu odanın zemini tamamen bu malzemeye kaplıydı. Odanın batı duvarına yakın yerde ise pişmiş toprak küp parçalarıyla birlikte silindirik gövdeli, 0.20 m., yükseklikte, 0.17 m. çapında kalın etli dış ve iç yüzü aşırı derecede islenmiş taş pota? çıktı (Resim: 12). Cevher öğütme/ergitmede kullanıldığını düşündüğümüz bu pota ve yakınındaki ocağa bakarak, bu mekânın belki de bir metal işliği olduğu söylenebilir.

2.2.4. 927 Ünit Numaralı Alandaki Çalışmalar: 693 ünit numaralı alanda 925 ünit numaralı duvarın doğusundaki bu ikinci oda (Ünit 927) öncekinin aynı uzunluğa sahip olmakla birlikte, daha dardır (1.80-1.20 m. arası) (Resim 11). Bu odanın doğu duvarını aynı zamanda K.12 BN ATRM I kodlu mezar yapısının 1. odasının batı duvarını (Ünit 071) oluşturmaktadır. 926 ünit numaralı odanın aksine, bunun zeminindeki dolgu herhangi bir yanık kömür parçala-

rı ve kül içermeyip, açık kahverengi doğal toprak rengindedir. Kuzey doğu köşesine yakın yerde yarıya yakın kısmı toprağa gömülmüş sağlam bir testi ve bir depo küpünün kaidesini bulduğumuz bu odanın bitişiğindeki 926 ünit numaralı işlikle bağlantısı olabilecek bir açıklığın olmaması da dikkat çekicidir. Bu nedenle işlevi konusunda gelecek kazı sezonunda daha fazla verilerin gelmesini bekleyeceğiz.

2.2.5. *Ünit 893'de Yapılan Çalışmalar:* Yukarıda ele aldığımız 926 ve 927 ünit numaralı odaların kuzey duvarı (Ünit 668) ile Orman İşletme Şefliğinin bahçe duvarı arasında kalan alan Ünit 893 olarak kodlanarak, buradaki dolgu yaklaşık 0.60 m. kadar indirildi. Çalışmalar sırasında büyük bir depo küpüne ait olması gereken kalın etli pt. bir kapak bulundu. Dolgu pişmiş toprak vazo parçalarıyla kaplı bir zemin seviyesine erişince buradaki çalışmalara son verildi.

K.12 BN ATRM I kodlu mezar yapısının batısında gerçekleştirdiğimiz bu çalışmalar sonunda ortaya çıkan bu kalıntılar yeni bir durumu ortaya koymuştur: *Atriumlu* mezar yapısına göre en az 1.70 m. daha üst seviyede ortaya çıkan bu iki mekândan 926 ünit numaralı olanı kesinlikle bir mezar yapısının sonradan işliğe dönüştürülmüş hali olmayıp, tamamen işlik olarak planlanmış bir yapı evresine işaret etmektedir. Bu yüzden 'ikinci işlik evresi' diyebileceğimiz bu kalıntıların altında mezardan dönüştürülmüş daha erken bir işlik söz konusudur ki, bu durum gelecek yıllarda yapacağımız çalışmalarla aydınlığa kavuşacaktır.

2.3. 350 Ünit Numaralı Caddedeki Çalışmalar

Yukarıda ele aldığımız mezar yapısıyla işlik olarak tanımladığımız odaları güney yönde sınırlandıran 109 ünit numaralı duvar ile geçen yıl çok küçük bir bölümünü ortaya çıkardığımız 291 ünit numaralı duvar birbirine paralel olup, bu iki duvarın arasındaki açıklık 4 m'yi biraz geçmektedir. Dahası; 2011 yılından itibaren doğu-batı yönünde uzanan bu açıklıkta, günümüz zeminine yakın seviyede tespit ettiğimiz ve çok iyi korunmuş künk sırası geç dönemlerde bu açıklıktan temiz suyu taşındığını ortaya koymuştu. Geçtiğimiz kazı sezonunda, 291 ünit numaralı duvarın dibinde ve biraz daha aşağı sevide olmak

üzere benzer bir künk sistemi daha ortaya çıkarmıştık. Son olarak, yukarıda ele aldığımız K.12 BN ATRM I kodlu mezarın girişinin de 350 ünit numaralı bu açıklığa açılmış olmasını da dikkate alarak 350 ünit numarası verdiğimiz bu alanın nekropolün -ve daha sonra da- işliklerin bulunduğu alanda yer alan bir cadde olduğu anlaşılmıştı. İşte, 2015 yılı kazılarında hem 350 ünit numaralı bu caddenin batıya olan uzantısındaki dolguyu kaldırdık, hem de 291 ünit numaralı duvarın doğu yönündeki uzantısı açılarak caddenin kazı alanı içindeki görüntüsü tamamlanmış oldu. Bu çalışmalar sırasında 291 ünit numaralı duvarın hemen dibinde uzanan daha alt seviyedeki künk sırasının (Ünit 410) doğu yöne doğru uzanan geri kalan bölümü de ortaya çıkarıldı (Resim: 13).

2.4. 350 Ünit Numaralı Caddenin Güneyindeki Çalışmalar

2015 yılı kazılarında 2013 ve 214 yıllarında Ünit 500 olarak kodladığımız açmanın⁹ batı yönde yaklaşık 2 m. kadar genişletilmesi; ayrıca açmanın doğusunda kalan henüz kazılamamış alanın seviyesinin de cadde seviyesine indirilmesi amacıyla yönelik olarak çalışmalar başlatıldı. Bu çalışmalardan beklentimiz caddenin kuzey kıyısında olduğu gibi, caddenin güneyindeki bu yeni alanda da, işliklere dönüştürülmüş mezar yapılarına ulaşmaktı. 2014 kazısı sırasında bu açmada, yalnızca iki duvarı belli olan mekânda (Ünit 319) bir gurup sağlam durumda pişmiş toprak testi bulmuştuk¹⁰. Bu nedenle öncelikle 319 ünit numaralı mekânı batı ve güney yönde genişletmek üzere başlattığımız çalışmalarda 545 ünit numaralı duvarın devamını ortaya çıkardık. Bunun batısında kalan dolguyu duvarın seviyesine kadar indirdiğimizde öncekine komşu yeni bir mekân ve bu iki mekânı birbirinden ayıran bölme duvarı (Ünit 879), bunun hemen hemen 4 m. kadar güneyinde ve öncekine paralel durumda başka bir bölme duvarı (Ünit 878) ortaya çıktı. Böylece 545 ünit numaralı duvarın batıya bakan cephesinde yan yana iki mekân olduğu anlaşıldı. Bu mekânlardan ikincisi Ünit 877 olarak kodlandı (Resim: 14).

9 K. L. Zoroğlu v.diğ., "Kelenderis 2013 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", KST 36 (2014), 75; K.L. Zoroğlu "Kelenderis 2014 Yılı Kazı Çalışmaları", KST 262-263, Çizim 2, Resim 12 (burada yanlışlıkla Resim 7 olarak verilmiş);

10 K.L. Zoroğlu "Kelenderis 2014 Yılı Kazı Çalışmaları", KST (2015), 262-263, Resim 13.

2.4.1. 877 Ünit Numaralı Mekândaki Çalışmalar: Geçen yıl, yaklaşık 1 m.den fazla derinleştirdiğimiz ve zemininde sağlam biçimde testiler bulduğumuz 319 ünit numaralı mekânın güneyindeki bu mekânın dolgusunu öncekiyle aynı seviyeye getirmek üzere başlattığımız kazıların başlangıcında yoğun biçimde moloz taştan oluşan dolguya rastladık. Bu katman kaldırıldıktan sonra, mekânın kuzey bölümünde ve yüzeyden kabaca 1.50 m. derinlikte ve mekânın kuzey bölümünde bir zemin mozaığına (Ünit 896) ulaştık. Mozaik zemin mekânın güneyine doğru en fazla 1.50 m. uzanmakta olup, geri kalan kısımlarda aşınmış ve yok olmuştur. Mekânın güneydoğu köşesinde ise, yassı taşlarla basit bir şekilde yapılmış 3 basamak (Ünit 913) ortaya çıktı. Dikkat çekici olan durum, basamakların altında mozaik kalıntısı olmasıdır ki, bu durumda basamakların mozaik zemin üzerine sonradan eklendiğine işaret eder. Bu basamakların bulunduğu yer ve yakın çevresinde mozaığın aşınmış, hatta yok olmuş olması, bu mekânın sonraki kullanımları sırasında oluşmuş bir durumdur.

2.4.2. 896 Ünit Numaralı Mozaik Hakkında (Resim 15): Batı nekropolünün bu bölümünde bu yıl ve önceki yıllarda çok sayıda mozaik taşları (*tessera*) ve parçalanmış taban mozaığı parçaları bulmuş olsak da, 877 ünit numaralı mekândaki gibi, hiç olmazsa yerinde (*in-situ*) bir mozaik zemin ile karşılaşmamıştık. Henüz içinde bulunduğu odanın tamamını açmamış olsak da bu kalıntının Kelenderis mezar mimarisi bakımından ne kadar önemli olduğu 2016 yılı çalışmasıyla daha iyi anlaşılacaktır. Mozaığın bulunduğu mekânın uzunluğu şimdilik 4.30 m. olup, kuzey yönde en fazla 1.40 m. genişliğe sahiptir. Sağlam kalan kısmı mekânın kuzeyindeki yaklaşık 1.70 m. uzunluktaki bölümü kaplamaktadır. Beyaz, sarı, açık ve koyu kırmızı ve gri/siyah renkte ve fazla düzgün olmayan taşların (*tessera*) kullanıldığı zemin mozaığının her iki duvara yakın bordüründe uçları birbirine değen dörtgenlerden oluşan bir geometrik süs vardır. Bundan sonra gelen ikinci bordürde ise dalga süsü frizi görülür. 879 ünit numaralı duvarın bulunduğu kuzey bölümde dalga süsünden sonra yaprakları yanlara doğru açılan palmet frizi bulunmaktadır. Bunun üzerinde, kenar çizgilerinin birleştiği yerde svastika oluşturan eşkenar dörtgen biçimli panonun içinde, kıvrımlı kulpları olan *krater/kantharos* betimlenmiştir. Bunun kaidesinin altındaki boşlukta ise 'küçük kalkan (*pelta*)' motifi

yer almaktadır. Beyaz, açık ve koyu kırmızı taşlarla ve oldukça uzun yapılmış olan vazonun içinden kırmızı ve sarı renkte yaprakları olan sarmaşık dalları çıkmış ve kenarlardan aşağı sarmıştır¹¹.

Sezon sonunda olduğumuzdan henüz tam olarak temizlemediğimiz mozaik zeminin ortaya çıkan bu bölümünün üzerini kapatarak ve bulunduğu alanda koruma önlemleri alarak çalışmalarımızı tamamladık.

Bu mozaik tabanın ne tür bir mekânın içinde olduğu konusunda şimdiden bir şey söylemek zordur; bu konu gelecek yıl yapılacak çalışmalarla anlaşılacaktır. Fakat çalıştığımız alanın Kelenderis Batı Nekropolü olması, yukarıda tanıttığımız 'atrium planlı ev' tipi mezarın içerisinde de dağılmış halde çok sayıda *tessera* ve mozaik zemine ait parçalar bulmuş olmamız; nihayet, komşu kent Anemurium'da da zemini (aynı zamanda duvarları) benzer motifler içeren mozaik bezeli mezarların varlığı¹², henüz kazısı tamamlanmamış olan bu mekânın da bir mezar yapısına ait olduğunu düşündürür. Eğer bu savımız gerçekleşirse, Kelenderis'te ilk kez *in-situ* durumda zemini mozaik kaplı bir mezar örneği elde etmiş olacağız.

2.4.3. 340 Ünit Numaralı Alanda Yapılan Çalışmalar (Resim: 14): Yukarıda sözünü ettiğimiz 545 ünit numaralı duvarın doğusunda 2013 ve 2014 yılında gerçekleştirdiğimiz kazılarda hemen hemen duvarın temel seviyesine inilmiş ve burada bir arada olmak üzere depo kapları ve zemine yakın seviyede bir duvar temeli (Ünit 415) bulmuştuk¹³. 2015 kazıları sırasında 545 ünit numaralı duvarın dışında kalan 340 ünit numaralı alanı doğu ve güney yönde olabildiğince genişletmek üzere kabaca +7 m. seviyesinden itibaren henüz kazılma-

11 Burada sayılan süsler Roma ve Geç Roma mozaiklerinde oldukça yaygındır; bunlardan en dikkat çeken krater/kantharos süsü için bak. F. Pekel, *Mozaik Betimlemelerinde Görülen Ev Eşyaları*, S.Ü. SBE Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, 2009, 38-40, Resim 23-30; F. Limao, "The Vase's Representation (Cantharus, Crater) on Roman Mosaic in Portugal; A Significant Formal and Iconographic Path Classical Antiquity to Late Antiquity", *XI. Uluslararası Antik Mozaik Sempozyumu*, 16-20 Ekim 2009 Bursa, 565-584.

12 S. Campbell, *The Mosaics of Anemurium*, (1998), 51-59 ve Levha 216-241. Anemurium'da Mozaik betimli mezarlar genellikle M.S. 3. 4. yüzyıllara tarihlenmektedir (Campbell, a.g.e., 64) ki, bu da bizim aşağıda yaptığımız değerlendirmeleri desteklemektedir.

13 Bak. yuk. not: K. L. Zoroğlu v.dğ., "Kelenderis 2013 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", *KST* 36 (2014), 75; K.L. Zoroğlu "Kelenderis 2014 Yılı Kazı Çalışmaları", *KST* 37 (2015), 262-263, Çizim 2, Resim 12.

miş toprağın tesviyesine başladık. Yüzey toprağının hemen altından, alanın diğer kısımlarında da olduğu gibi, içerisinde kömür parçalarının da olduğu yanık ve küllü bir tabaka (Ünit 686) geldi. Bu tabakayı doğu yönünde kuzey güney yönlü uzanan ve 0.60 m. genişlikte olan bir duvar (Ünit 752) sınırlamakta olup, moloz taşlarla ve kireç-kum harcıyla inşa edilmiştir. Bu duvarın kuzey ucu 350 ünit numaralı caddeyi güney yönde sınırlandıran 291 ünit numaralı duvara bağlanmıştır (Resim: 14). Bu alanda +6.75 m. seviyesine inildiğinde, dolgunun rengi kahverengine dönüşürken aynı zamanda bu alanı güney yönde sınırlayan doğu batı yönlü yeni bir duvar (Ünit 778) daha ortaya çıktı ve bu şekilde 291, 545, 752 ve 778 ünit numaralı duvarların çevrelediği kabaca 6x8 m. ölçülerinde bir alan oluştu. Bu alanın içinde +6.50 m. seviyesinde 415 ünit numaralı duvarın devamı ile bunun kuzey yüzüne bağlanan bir duvar parçası (Ünit 899) belirdi. Bu durumda, alanın farklı ölçülerde 3 mekâna (Ünit 340, 765 ve 935) bölünmüş olduğu anlaşıldı. Buradaki kazılar +6.30 m. seviyesinde durdurularak 778 ünit numaralı duvar ile açmanın güney kesiti arasında kalan alandaki seviyenin indirilmesine başlandı ve ortalama 0.50 m. kadar tesviye edildikten sonra kazılara son verildi.

Bu çalışmalar sonunda ortaya çıkan kalıntılara bakarak, 350 ünit numaralı caddenin kuzeyindeki yapılaşmadan ve değişimden farklı bir gelişimin sözkonusu olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, geçen yıl açmanın zemin seviyesinde (+6 m.) bulduğumuz 415 ünit numaralı duvarın doğuya doğru uzantısı biraz daha üst seviyede çıkmış, hatta bunun hem 545, hem de 752 ünit numaralı duvarla olan bağlantısındaki taşların yerlerinin hala korunmuş olması, burada önceden var olan yapıya ait duvarın bilerek traslandığı ve böylece mekânın genişletilmiş olduğu görülmektedir. Bu genişletmenin de işliklerle ilgili olduğunu düşünmek gerekir kanısındayız. 2016 yılı kazılarında bu geniş alanda seviyenin indirilmesi alanın stratigrafisi açısından önemli veriler sunabilir düşüncesindeyiz.

2.4.4. 752 Ünit Numaralı Duvarın Doğusundaki Çalışmalar: 2015 kazı sezonunda son çalışma yerimiz 340 ünit numaralı alanı doğu yönde sınırlandıran 752 ünit numaralı duvarın doğusundaki henüz kazılamamış alandır. Burada da, yüzey toprağının kaldırılmasının hemen ardından, 2014 kazı sezonunda

bir bölümü ortaya çıkmış olan ve buradaki içi sıvalı havuzun batı duvarının üzerine sonradan konduğu anlaşılan büyük kireç taşı bloklardan oluşan 251 ünit numaralı duvarın devamı belirdi. Bu nedenle çalışma alanımızı 752 ve 251 ünit numaralı duvarlar arası olarak yeniden belirledik. Yaklaşık 0.50 m. kalınlığındaki yüzey toprağı kaldırıldıktan sonra birbirine bitişik dikdörtgen planlı iki mekân (Ünit 688 ve 712) ortaya çıktı. Bu iki mekânı batı yönde sınırlandıran ortak duvar (Ünit 687) ile 340 ünit numaralı alanı doğu yönde sınırlandıran 752 ünit numaralı duvar arasında yaklaşık 2 m. genişlikte düzgün bir koridor bulunmaktadır (Resim: 14). Mekânların her biri kabaca 3.80 m. uzunlukta olup, genişlikleri de 2.10 m. dolayındadır. Duvarları moloz taşlarla ve toprak harcıyla örülmüş olup, birbiri arasında bir geçiş olduğunu gösteren bir eşik veya kapı açıklığı yoktur. Öyle anlaşıyor ki, bu iki mekânın cephe duvarıyla (Ünit 687) 340 ünit numaralı alanı doğu yönde sınırlandıran 752 ünit numaralı duvar arasında kalan koridor bir sokaktır ve bu mekânlar da, söz konusu sokağın üzerindeki konut, işyeri veya işlikler olmalıdır. Kazı sezonu sonuna doğru ortaya çıkan bu mekânlar ve işleviyle ilgili yeni verileri 2016 kazı sezonunda elde etmeyi umuyoruz.

Bu alanda ortaya çıkan kalıntılar yukarıda ele aldığımız, 926 ve 927 ünit numaralı işliklerle hemen hemen aynı seviyede olup, bunların zeminleri sonradan işliğe dönüştürüldüğünü düşündüğümüz *atrium*lu mezarın seviyesine göre en az 1.50 m. kadar daha yukarıdadır. Bu nedenle, bu alanın mezarlık olarak işlevinin sonlanmasının ardından mezar yapılarının yavaş yavaş işliklere dönüştürülmeye başladığı, bu sırada mezar yapılarının mekânlarının da çeşitli malzemeye doldurulmuş olabileceğini düşünüyoruz ki, yukarıda ele aldığımız “*atrium*lu ev tipi” mezarın da içinde bu şekilde yoğun dolgu malzemesi bulmuştuk. Bu bakımdan 2016 kazı sezonunda bu mekânların ve cadenin içindeki dolguyu asıl zemin bulununcaya kadar kazmayı planlıyoruz.

2.5. Nekropol Kazılarıyla İlgili Genel Değerlendirme

Yukarıda ele aldığımız ‘*atrium*lu ev tipi’ mezar ile *in-situ* durumda ele geçen zemin mozağının bulunduğu mekânın bir mezara ait olma olasılığı,

geçen yıllarda bu alanda elde ettiğimiz diğer verilere eklenen yeni bulgular-
dır. Böylece Kelenderis Roma Çağı mezarların bir kısmının zeminlerinin mo-
zaiklerle kaplı olduğunu gösteren *in-situ* bir örnek ele geçmiş oldu. Gelecek
yıllarda da benzer örneklerin bulunabilirliği yanında Kelenderis'te mozaik
uygulamalarının Roma İmparatorluk zamanında da var olduğunu da ortaya
koymuş olduk.

Diğer taraftan, hem 2014 kazı sezonunda bulduğumuz temizlenebilen sikkeler, hem de bu yıl ele geçirdiklerimiz, nekropol alanında asıl işlevinin en
geç M.S. 2. yüzyıldan başladığı, hemen hemen kesintisiz olarak M.S. 4. yüz-
yılın ortalarına kadar kullanımının sürdüğü anlaşılmaktadır. Kısa bir aranın
ardından M.S. 5. yüzyıl son çeyreğinden, 7. yüzyıl ortalarına kadar olan süreç
içinde ise bu alandaki mezar yapılarının yerine, yapılan çeşitli tadilatlarla iş-
liklerin oluşmaya başladığı ve alanın kullanımının bu ikinci evrede devam
ettiğini burada bulduğumuz sikkeler ve diğer malzeme, özellikle depo vazoları
ve diğer seramik malzeme (özellikle düğme dipli testiler) göstermektedir.

3. KORUMA VE ONARIM ÇALIŞMALARI

2015 kazı sezonunda arazideki kazı çalışmaları yürütülürken restorasyon
ekibimiz de hem araziden gelen malzemelerin, özellikle sikkelerin temizlik,
pişmiş toprak vazoların uygun olanların yapıştırma ve tamamlama işleri-
ni yürüttü. Benzer çalışma geçen yıllarda bulunup, Silifke Müzesine teslim
edilen envanterlik ve etüdlük malzeme için de gerçekleştirildi. Arazide ise,
Roma İmparatorluk Çağı tapınağının *stylobat* bloklarından çatlamış ve ayrıl-
mış olanlar yapıştırıldı, daha önce onarılan blokların bakımları yapıldı. Batı
nekropolünde bu yıl ortaya çıkan ve devamını açmadığımız zemin mozaığı-
nın kış şartları yüzünden oluşabilecek bozulmaları önlemek üzere, basit ah-
şap desteklerle oluşturduğumuz iskelenin üzerine metal levhalar yerleştirilerek,
kalıntının korunması sağlandı.

Resim 1: Agoradaki kazı alanı.

Resim 2: İstinat duvarının açılan kısmı.

Resim 3: 3536 Ünit numaralı mekân.

Resim 4: 3510 Ünit numaralı kanal.

Resim 5a: Bakır Sikke (Heraclius ve Heraclius Constantine) M.S. 613-641.

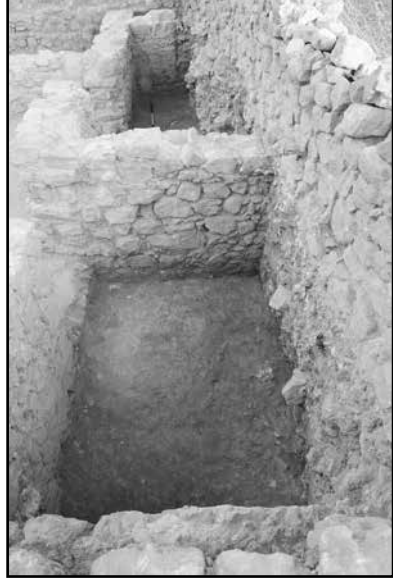
Resim 5b: Mutfak, pişirme kabı.

Resim 6: K.12 BN-ATRM I numaralı mezarın 1. odasının kazı sonrası durumu.

Resim 7: Kazı alanının bölen modern bahçe duvarı.

Resim 8: 746 ve 747 Ünit numaralı odaların son durumu.

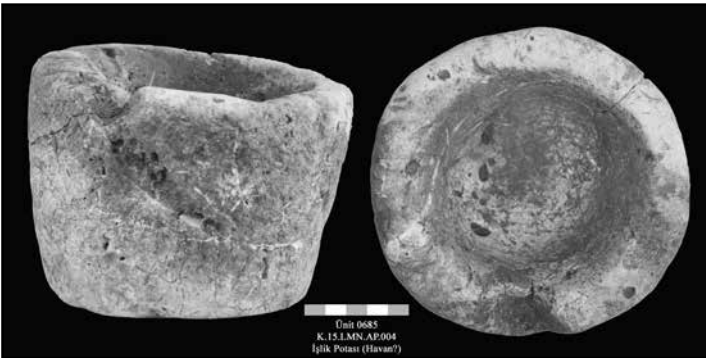
Resim 9: 747'de bulunan aslan protomlu kline? parçaları.

Resim 10: K.12 BN ATRM I numaralı mezarın kazı sonrası durumu (güneyden).

Resim 11: 926 ve 927 Ünit numaralı odalar (ön plandaki: 927).

Resim 12: 926 Ünit numaralı odada bulunan havan/pota.

Resim 13: Cadde (Ünit 350) ve içinden geçen farklı dönemlere ait künkler.

Resim 14: 350 Ünit numaralı caddenin güneyindeki alanın son durumu.

Resim 15: 877 Ünit numaralı mekânda bulunan mozaik.

ESKİ SMYRNA (BAYRAKLI ÖRENİYERİ / TEPEKULE) KAZISI 2014-2015

Cumhur TANRIVER*
Sevgiser AKAT ÖZENİR
Duygu Sevil AKAR TANRIVER
Aylin Ümit ERDEM OTMAN
Aytekin ERDOĞAN

Eski Smyrna kenti, İzmir İli, Bayraklı İlçesinde, bugünkü adı Tepekule (eskiden Hacı Mutzo) olan bir tepelik üzerinde yer almaktadır. Bayraklı Höyüğü olarak da bilinen Eski Smyrna'nın kurulmuş olduğu yaklaşık 365 x 250 metre ölçülerindeki bu tepe, Sipylus Dağı'ndan güneybatıya uzanan alçak, kayalık bir burun üzerinde yer almaktadır. Bu kayalığın üzerindeki yerleşimin, şimdilik M.Ö. 3000 yıllarına kadar erkene gittiği anlaşılmıştır.

Eski Smyrna'da Avusturyalı arkeologlar Franz ve Helene Miltner tarafından 1930 yılında yapılan kısa süreli bir araştırma kazısının ardından ilk sistemli arkeolojik çalışmalar 1948 yılında, Atina İngiliz Arkeoloji Enstitüsü ile Ankara Üniversitesi'nin ortak kazısı olarak J. M. Cook ve E. Akurgal başkanlığında başlamıştır. 1951 yılına kadar süren bu çalışmalar, höyükteki tabakalanmanın anlaşılmasının dışında, Hellen kavimlerinin Anadolu'ya

* Prof. Dr. Cumhuriyet TANRIVER, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Eski Çağ Dilleri ve Kùltürleri Bölümü, 35100 Bornova-İzmir/TÜRKİYE.

Arş. Gör. Dr. Sevgiser AKAT ÖZENİR, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Eski Çağ Dilleri ve Kùltürleri Bölümü, 35100 Bornova-İzmir/TÜRKİYE.

Yrd. Doç. Dr. Duygu Sevil AKAR TANRIVER, Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Kaynaklar Yerleşkesi Buca-İzmir/TÜRKİYE.

Yrd. Doç. Dr. Aylin Ümit ERDEM OTMAN, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, 35100 Bornova-İzmir/TÜRKİYE.

Yrd. Doç. Dr. Aytekin ERDOĞAN, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, 35100 Bornova-İzmir/TÜRKİYE.

gerçekleştirdikleri ilk göçlerin tarihinin araştırılması açısından da çok önemli sonuçlar vermiştir. Anadolu'daki en erken Yunan tapınağı olan Athena Tapınağı, Geometrik ve Arkaik Döneme ait mimari kalıntılar ve kent savunma sistemi bu ilk kazıların önemli mimari buluntularıdır. 2. dönem Eski Smyrna kazıları 1966-1992 yılları arasında Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal başkanlığında gerçekleştirilmiştir. Kültür Bakanlığı, Türk Tarih Kurumu ile Ankara ve Ege üniversiteleri adına yürütülen bu çalışmalarda, Bayraklı Höyüğü'nde Geometrik, Arkaik ve Klasik dönemlere ait yerleşme katları daha ayrıntılı olarak araştırılmış ve M.Ö. 11. - 4. yüzyıl arasına tarihlenen kesintisiz on yerleşme katı saptanmıştır. Eski Smyrna'daki 3. dönem çalışmaları Prof. Dr. Meral Akurgal başkanlığında 1993-2013 yılları arasında sürmüştür. Bu çalışmalarda, kent içindeki bazı alanların yanı sıra esas olarak kent surları ve kentin kapılarının araştırılmasına ağırlık verilmiştir. Kentteki kazılar 2014 yılından itibaren Ege Üniversitesi adına Prof. Dr. Cumhur Tanrıver tarafından yürütülmektedir¹.

Bayraklı ören yerinde başkanlığımız altında yürütülen çalışmalar 2014 yılında 18.08.2014 -19.12.2014, 2015 yılında ise 08.06.2015 -18.09.2015 tarihleri arasında sürdürülmüştür. Kazımızda Bakanlık Temsilcisi olarak 2014 yılında Hatay Müze Müdürlüğü uzmanlarından Sayın Ali Çelikay, 2015 yılında ise Manisa Müze Müdürlüğü uzmanlarından Sayın Nur Soyer görev yapmıştır. Ayrıca 2014 yılında İzmir Müzesi denetiminde sürdürdüğümüz çalışmalar sırasında müze uzmanlarından Sayın Ahmet Tanman da eşlik etmiştir. Kendilerine özverili çalışmaları için burada özellikle teşekkür etmek istiyoruz. Öte yandan, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün ve Kültür ve Turizm İzmir İl Müdürlüğü'nün değerli personeline ve İzmir Müze Müdürlüğü'ne değerli katkıları için şükran duyduğumuzu belirtmek isteriz.

1 2014-2015 yılı çalışmalarımızda kazı ekibinde Kazı Başkan Yardımcısı Araş. Gör. Dr. Sevgiser Akat Özenir, Prof. Dr. Gül Gürtekin Demir, Yrd. Doç. Dr. Duygu Sevil Akar Tanrıver, Yrd. Doç. Dr. Aytekin Erdoğan, Yrd. Doç. Dr. Aylin Ümit Erdem Otman, Yrd. Doç. Dr. Esengül Akıncı Öztürk, Öğr. Gör. Dilek Öztürk Kınay, Arkeologlar İbrahim Önel, Gözde Türkmen, Fikret Aksoy, Tuğçe Tiriş, Gencay Öztürk, Taner Dalgacı, Ali Aktaş, Çağdaş Beyazdemir, Hakan Bozkurt, Zeynep Bahar Zeybek, Neslihan Atak, Asiye Yalçın, Mimar Yalın Pekvar, Restoratörler Çağla Cansın ve Ventüs Şahin (2015) ile Ege ve Dokuz Eylül Üniversitelerinden on öğrencimiz görev almıştır.

Eski Smyrna'daki kazı, düzenleme ve restorasyon çalışmaları esas olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından sağlanan mali destekle yürütülmektedir. Bununla birlikte 2015 yılından itibaren Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı da imzalanan bir anlaşma kapsamında çalışmalarımıza destek olmaktadır.

A) TEMİZLİK VE BİTKİ MÜCADELESİ ÇALIŞMALARI

Bayraklı ören yeri bir süredir temizlenmediği için alanın tamamı bu arada eski kazı alanlarının içi ve etrafı, alanın tümünü yangın tehlikesine maruz bırakan yoğun bir bitki örtüsü ile kaplıydı. 2014-2015 yılı çalışmalarının büyük bölümü bitki ile mücadele ve ören yerindeki bitki mücadelesinin sürdürülebilir bir aşamaya çıkarılmasına ayrılmıştır. 2015 yılı sonunda artık, eski kazı alanları ve mimari kalıntılar daha detaylı olmak üzere, kazılmamış olan tüm alanlardaki bitki örtüsü kontrol altına alınmış, sürdürülebilir bir peyzaj oluşturulmuştur.

B) DOĞU KUTSAL ALANI TEMİZLİK, KAZI VE RESTORASYON ÇALIŞMALARI

Kentin doğu kapısının önünde daha önceki yıllarda ortaya çıkarılmış olan sunaklar bölgesinde², bu alandaki kazıyı tamamlamak ve gerekli restorasyonu yapmak üzere 2014 yılında bir çalışma başlatılmıştır (Resim: 1). Burada yapılan çalışmalar, buradaki 4 sunağın aynı tarihte inşa edildiğini ortaya koymuştur. Seviye düzeltme çalışmaları sırasında ele geçen buluntular arasında M.S. 2 yüzyıla tarihlenen kandil parçaları yer almaktadır. Daha önceki kazılarda, en güneyde yer alan ve kesme andezit bloklardan inşa edilmiş olan sunağın Klasik Döneme ait olduğu ileri sürülmüş olsa da, sunağın 1.45 m. seviyesindeki *euthynteria* düzlemi ve ele geçirilen buluntular bunun da diğer üçü gibi Roma İmparatorluk Devrinde burada inşa edilmiş olduğunu göstermektedir. Bu sunağın (1. No.lu Sunak) iç dolgusu temizlenirken orta kısmında 1.85x0.50 m. ölçülerinde çevresi düzgün şekilde belirlenmiş dikdörtgen bir açıklık ol-

2 Akurgal 2012: 132-133.

duğu saptanmıştır. Bir mezar görünümü olsa da, gerek boy ölçüsü gerekse içinde herhangi bir iskelet izine rastlanmaması, bu açıklığın gerçek bir mezardan çok, muhtemelen bir sahte mezar (*ksenotaphion*) ya da bir sunu çukuru olduğuna işaret etmektedir. İçindeki toprak dolgu 1.17 m. seviyesine kadar boşaltılan bu açıklıkta adak olarak sunulmuş iki adet bronzdan erkek genital uzvu, iki adet *unguentarium* ve bir Roma sikkesi ele ge irilmıştir. *Unguentariumlar* M. . 3-2. yüzyıllara aitken bronzdan genital organlar Roma Dönemine tarihlenmektedir. Bronz sikke ise M.S. 268-270 yılları arasında hüküm süren Claudius II Gothicus Dönemine aittir. Bu farklı dönemlere ait buluntuların bir arada ele geçirilmesi de, yukarıda söz edilen bu açıklığın anlaşılmasına yönelik görüşü desteklemektedir. Öte yandan, adak eşyası karakterli bronz genital organlar, bu suna ın Tanrı Asklepios'a adanmış olduğunu kesin olarak ortaya koymaktadır.

Bu alanda yapılan çalışmalarda, moloz taşlardan inşa edilmiş ve duvarları kireç sıva ile kaplanmış altarlar da temizlenmiştir. En kuzeyde yer alan k  k boyutlu altar (4. No.lu Altar) dışında diğer iki büyük altarda (2 ve 3 No.lu altarlar) sıvanın çok az korunduğu saptanmıştır. 4 No.lu k  k altarın tüm yüzlerinde sıvanın diğerlerine oranla daha iyi korunduğu ve sıva üzerinde mavi boya ile yapılmış  elenk motiflerinin yer aldığı g r lm ştir. Buradaki  alışmalar, 2, 3 ve 4 No.lu sunaklarda uygulanan restorasyon ve konservasyon çalışmaları ile orijinal sıvalar koruma altına alınmıştır.

Doğu Kutsal alanında yürütülen çalışmalarda, sunaklar ile batıda yer alan geç sur duvarı (4. Sur) arasında kalan alanın da temizliği yapılmış, alana sonradan doldu u anlaşılan akıntı toprak kaldırılmıştır. Bu çalışmalarda sur duvarına yakın alanlarda demir ve bronz ok uçları ele geçmiştir. Bu alanda önceki kazılarda açığa çıkarılmış olan sur duvarına yaslanan doğu-batı akslı bir duvar yer almaktadır. Kazısı önceden yapıldığı için, duvarın kuzeyinin mi yoksa güneyinin mi mekân içi olduğunu anlamak mümkün olamamaktadır. Bizim çalışmalarımız bu alandaki engebeli yapıyı düzeltmekten ibaret olmuştur. Güneydeki alanda yapılan temizlikte, doğu-batı akslı duvardan daha erken bir döneme ait olduğu anlaşılan dikdörtgen bir mekâna ait güney ve doğu duvarı ortaya çıkmıştır.

C) DOĞU SUR KAPISI TEMİZLİK VE KAZI ÇALIŞMALARI

2014 ve 2015 yıllarında daha önceki yıllarda ortaya çıkarılmış olan doğu sur girişinde³, bu girişin yapım evrelerini anlayabilmek ve tarihleme sorunlarını çözebilmek amacıyla bir çalışma sürdürülmüştür (DD XIV-XV plankareleri). Bu alanda sur duvarlarından düşen bloklarla surun iç dolgusuna ait moloz taşlar karışık olarak tabanı kapladığından, öncelikle yer yer tabanı kaplayan toprak dolgu kaldırılmış, kapı geçidi içindeki taş yol kaplaması ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır (Resim: 2). Ayrıca kapı geçidinin batı kısmında yer alan taşlar numaralandırılarak kuzeydeki kulenin iç dolgusu üzerine geçici olarak yerleştirilmiştir. Önümüzdeki yıllarda yapılması planlanan restorasyon/anastylosis çalışmalarında tekrar kullanılması düşünüldüğünden blokların bu alandan çok uzaklaştırılmamasına dikkat edilmiştir. Yapılan çalışmalarda, kaldırılan blokların altındaki toprak dolgu kaldırılmış, kapı geçidi içindeki taş yol kaplaması tamamen ortaya çıkarılmıştır. Çalışmalar neticesinde giriş içerisindeki dolgu toprağın tamamına yakın kısmı kaldırılarak, giriş içte yer alan kapıdan 4. sur duvarının dış hizasına kadar açığa çıkartılmıştır. Yaklaşık 5 m. genişliğinde olan ve doğu-batı istikametinde kavisli olarak uzanan giriş koridorunun batı ucunda yaklaşık 2.40 m. ve 1.50 m. genişliğinde iki kapı olduğu bilinmekteydi. Bizim çalışmalarımızda bu kapıların farklı yapı evrelerinde inşa edildikleri anlaşılmıştır. Buna göre, en erken kapı batıda yer alan ve 7. yy. duvarına sonradan yaslandığı anlaşılan kapıdır. 4. sur duvarına⁴ yaslanan doğudaki kapının da yol kaplamasından daha geç bir tarihte yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde iki kapı arasındaki antrede, güneydeki sur duvarına bitişik yaklaşık 1.20 x 1.20 metre ölçülerindeki alçak bir platformun da geç dönem kapısıyla birlikte yapıldığı anlaşılmıştır. Çalışmalarımız sırasında, dış kapıdan batıya uzanan koridorda taş kaplı yolun önceki yıllarda açılmayan kısımları temizlenmiştir. Bu alanda yapılan çalışmalarda çok sayıda bronz ok ucu ele geçirilmiştir. Bu çalışmalar, taş döşeli yolun orta kısmının bu alandan geçen ve önceki yıllarda ortaya çıkarılmış pişmiş toprak su küntü hattının yerleştirilmesi sırasında tahrip olduğunu da ortaya koymaktadır. Su

3 Akurgal 2012: 128-131.

4 Sur duvarındaki yapım evreleri için bk. Nicholls 1958/1959a.

künkü sistemi, önceki yıllarda M.Ö. geç 7. yüzyıla tarihlense de, inşası sırasında M.Ö. 6. yüzyıla tarihlenen yol kaplaması tahrip olduğuna göre, bu su kanalının en erken M.Ö. 6. Yüzyıla ait olması gerekmektedir. Nitekim künk hattının dolgusunda ele geçirilen buluntular, kente su getirmek için yapıldığı anlaşılan bu hattın M.Ö. 4. yüzyılda yerleştirildiğini göstermektedir (Resim: 3).

Doğu kapısındaki çalışmalar kapsamında, kapı geçidinin batı ucunda, Athena Tapınağı'nın güney doğusunda zemin düzeltmesi çalışmaları yapılmış, zemin 3.56 m. seviyesinde düzlenmiştir. Bu çalışmalarda, zeminde karışık olarak yığılı halde tapınağa ait tuf taşı mimari parçalar ele geçmiştir. Bunlar arasında kabartmalı bir friz parçası önemlidir.

D) DOĞU SURU YAPISI KAZI ÇALIŞMASI

2014 yılında alanın doğusunda, sur duvarının önünde önceki kazılarda kısmen açılmış olan bir yapının temizlik kazısı gerçekleştirilmiştir⁵. 1948-1952 yılları arasındaki kazılarda tespit edilen ve Nicholls tarafından 4. sur olarak tanımlanan sur duvarının altında kalan, başka bir deyişle bu duvardan önce bu alanda bulunan yapının duvarları temizlenmiş ve gerek mekân içinde gerekse mekânın dışında kalan alanlarda temel alt seviyesine kadar toprak kaldırılmıştır (Resim: 4). Bu çalışmalarda az sayıda da olsa ele geçen seramik buluntular mekânın M.Ö. 6. yüzyılın ilk çeyreği içinde yapıldığı ve kullanıldığını ortaya koymaktadır. Ele geçirilen buluntular arasında tarihlenebilecek seramik buluntuların başında geç tipte bir kuşlu kâse parçası sayılabilir. Bu alanda kazı sonrası yapılan gözlemler, sur dışındaki alanın kazıları sırasında güneye doğru alçalan bir kademelendirmenin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Kış aylarında bu alanın taban suyu ile doluyor olduğu gözlemlendiğinden, daha önceki kazılarda açılmış olan doğu surunun dışındaki yaklaşık 2 metrelik kanalın kademeli olarak güneye doğru alçaltılması ve böylece tüm sur boyunun kış aylarında bile sudan uzaklaştırılması düşünülmektedir.

5 Akurgal 2012: 143 Res. 11.

E) MERDİVENLİ YAPI KAZI VE KORUMA ÇALIŞMASI

2014 yılında yine alanın doğusunda, 4. sur duvarının doğusunda önceki yıllarda ortaya çıkarılmış olan işlenmemiş taşlardan kaba olarak inşa edilmiş teras duvarının temizliği sırasında, burada yer alan merdivenli yapının üzerinde iki noktada insan kemiği izleri saptanmış ve bu alanın kazılarak temizlenmesine karar verilmiştir⁶. Yapılan çalışmada bu alanda kuzey güney akslı olan ve batıya bakan teras duvarı üzerinde dar bir sahanlığın yer aldığı ve bu sahanlığa kuzey ve güney yönlerden çıkmayı sağlayan tek sıra taş örgüsünden oluşan iki merdiven inşa edildiği görülmüştür. Gerek sahanlık gerekse merdivenler bu alana sonraki bir tarihte yapılmış iki mezar çukuru nedeniyle kısmen tahrip olduğu görülmüştür. Mezar çukurlarından biri kuzey merdiveni ve sahanlık, diğeri güney merdiveni üzerinde yer almaktadır. Güneydeki mezar -0.28 m., kuzeydeki mezar ise 0.06 m. seviyesine yatırılmıştır. Mezarlar yapılırken bu alandaki taşların sökülerek çıkarıldığı anlaşılmaktadır. İnhumasyon tarzında yapılan bu gömülerde, cesetler kuzey-güney yönünde ve sırtüstü yerleştirilmiştir. Yapılan kazıda ne mezar üst dolgusunda ne de iskeletlerin etrafında karakteristik tarihleyici bir buluntu ele geçmiştir. Mezarlarla ilgili tek buluntu, 2 No.lu mezarda (güney) sol omuz yanında ele geçen birkaç demir çivi kalıntısıdır. Bu çiviler, belki cesedin bir ahşap sanduka içinde gömüldüğünü gösterebilir (Resim: 5).

F) H AÇMASI ÇALIŞMALARI

Aylin Ümit ERDEM OTMAN

2015 yılında Bayraklı höyüğünde bugüne kadar en derine inilmiş ve erken katlara ulaşılmış tek alanı olan H açmasının⁷ temizlenmesi ve yıkılmak üzere olan batı kesitinin düzeltilerek bir kesit çiziminin yapılması planlanmıştı. Bu amaçla öncelikle alanın bir çatı örtüsü ile kapatılması hedeflenmişti. Çatı örtüsüne ilişkin planlama çalışması Ören Yeri Çevre Düzeni Planı ile birlikte ya-

6 Henüz nasıl bir yapıya ait olduğu anlaşılamayan teras duvarı eski yıllardaki çalışmalarda da saptanmıştır. Bkz. Akurgal 2012: 135, 144 Res. 3.

7 Nicholls 1958/1959b.

pılacağından, ilk çalışmalarda batı kesitin bir kısmı ile kuzey kesitin temizlenmesi gerçekleştirilmiş, bu arada açmanın zeminin düzensiz görünümünü değiştirmek ve bu alanda yerleşimin prehistorik tabakalarını sergileyebilmeyi amaçlayan bir proje dahilinde, yerleşimin erken evresi konusundaki bilgilerimizi arttırmayı da amaçlayarak açmanın orta kısmında dar kapsamlı kazı çalışması başlatılmıştır. Çatı örtüsünün gerçekleştirilmesi sonrasında bu alan, zemininde Prehistorik yerleşim kalıntılarının sergilendiği, kesitlerinde ise klasik kent tabakalanmasının izlenebildiği, Smyrna'nın 2800 yıllık tarihini bir çerçeve içinde ortaya koyan bir sergi alanına dönüştürülmeye çalışılacaktır.

H açmasında 1970 yılında kaldırılan oval evin yaklaşık olarak altında, O 13-14 plankarelerinde konumlandığımız 5x5 m. ölçülerinde bir sürdürülen çalışma önemli sonuçlar vermiştir. Bu alandaki çalışmalarımızın sonuçları alanın sorumlusu Yrd. Doç. Dr. Aylin Erdem Otman tarafından bu sempozyumda ayrı bir bildiri olarak sunulduğundan, burada çalışmalarda varılan sonuçlara kısaca değinilecektir. H açmasında yapılan çalışmalarda, Orta ve Geç Tunç Çağına tarihlenen üç mimari tabaka belirlenmiştir (Resim: 6). Son tabakada bol miktarda ele geçirilen Geç Tunç Çağı kapları burada muhtemel bir atölye olduğunu gösterir. Önceki tabakalardaki çalışmalar da olasılıkla kubbeli iki fırın ve bunlarla ilişkili zengin bir kap koleksiyonu ortaya çıkarılmıştır. 1. ve 2. tabakalar Geç Tunç Çağının başına ve sonuna tarihlenirken, 3. tabakanın Orta Tunç Çağının geç evrelerine ait olduğu saptanmıştır. Eldeki veriler bu alanın bir işlik olarak kullanılmış olabileceğini ortaya koymaktadır. Ancak şimdilik ne tür aktivitelerin yürütüldüğüne dair öngöründe bulunmak güçtür. Gerek kazılan alanın küçük bir alan olması, gerekse kazı süresinin kısa olması, bu alandaki yerleşim ve mimari planlamaya yönelik bir sonuç sunmaktan uzaktır. Dolayısıyla eldeki verilerle şimdilik kazılan alanın işlevi veya genel yerleşim planı içindeki yeri gibi çıkarımlara varmak şimdilik mümkün değildir.

G) YENİ TAPINAĞIN KUZEYİ

2015 yılında, önceki yıllarda ortaya çıkarılmış olan yeni tapınağın kuzey-

yinde (CC XV plankaresi), 1987-1988 yılları arasında kazısı yapılmış ancak pek bilgi sahibi olamadığımız bu tapınak⁸ ile ilgili bilgiler elde etmek, sur duvarının iç dolgusunun mimari yapısını açığa çıkartmak ve bu dolgunun kent kapısı geçişinde neden olduğu riski azaltmak için bir çalışma başlatılmıştır. Çalışma alanı, yeni tapınakla Athena Caddesi'nin doğu kapısına ulaştığı alanın arasındaki terasın üzerinde yer almaktadır. Bir başka deyişle doğu surlarının kentin doğu kapısına doğru kıvrıldığı alandır (Resim: 7).

Stratigrafi vermekten uzak üst dolgu tabakasının kazısının ardından surun iç dolgusunun yapısı açığa çıkarılmıştır. Sur inşasında 2 m. civarındaki bir kerpiç iç yapının içten ve dıştan dere taşlarından oluşturulmuş bir taş dolgu ile desteklendiği, dış dolgunun *polygonal* bir sur kaplamasına destek olarak yapıldığı, iç dolgunun ise bir teras işlevi gördüğü anlaşılmıştır⁹. Bu iç dolgunun 4.50 m. genişliğinde kentin içine doğru yayıldığı saptanmıştır. Bu iç taş dolgunun doğu ucunda gümüş bir İskender *drakhmisi* ele geçirilmiştir (Resim: 8).

Alanın batısında yapılan kazılarda, yeni tapınağın kuzeybatı ucundan çıkarak Athena Caddesi'ne paralel bir şekilde devam eden duvarın büyük taşlardan oluşturulmuş düzgün bir form göstermeyen bir platforma dayandığı da görülmüştür. Tapınağın kuzeyindeki temeller, olasılıkla Athena Tapınağı'nda olduğu gibi yeni tapınak için de bazı teras duvarları planlandığına işaret etmektedir. Alanda yapılan incelemeler, gerek tapınağın gerekse etrafındaki temel duvarlarının belki bir üst yapıya hiç sahip olamadığını, tapınak inşaatının planlama ve temellerin inşası aşamasında yarım bırakıldığı görüşünü destekleyen sonuçlar vermiştir.

H) TG 1 (TAPINAK GÜNEY) YAPISI ÇALIŞMALARI

2015 yılında, daha önceki kazılarda ortaya çıkarılmış olan ve M.Ö. 7. yüzyıla¹⁰ tarihlendirilen büyük boyutlu yapı yeniden ele alınarak, burada hem

8 Yeni Tapınak hakkında bk. Akurgal 1995: 39.

9 Smyrna Surlarının inşaa tekniği hakkında tartışmalar için bk. Nicholls 1958/1959a.

10 Akurgal 1995: 38.

yapının amacını anlamaya, tarihlenmesini sağlamaya ve hem de yapının bulunduğu alanın düzenlenmesini gerçekleştirmeye yönelik çalışmalar başlatıldı (U XVII-XVIII plankaresi). TG 1 (tapınak güney) yapısı olarak adlandırılan yapı Athena Tapınağı'nın güneybatısında Athena Caddesi'nin güneyinde yer almaktadır. M.Ö.7. yüzyıl yapısı olarak adlandırılmış olan yapının öncelikle güneyindeki giriş kısmında çalışılmaya başlanılmıştır. Giriş kısmının daha sonraki bir evrede büyük taşlarla örülü bir duvar ile kapatıldığı görülmüştür. Üst seviyede amorf nitelikte klasik dönem seramik parçalarının yanı sıra M.Ö.7. yüzyıl seramik parçalarının ve kaba mutfak kap parçalarının yoğunlukla geldiği gözlenmiştir. Giriş bölümündeki çalışmanın ardından yapının kuzey bölümünde bulunan taş platformdan başlayarak güneye doğru seviye çalışması yapılmıştır. Taş platformun hemen güney önünde işlenmiş tüf taşından kaide ortaya çıkmıştır. Düz bir şekilde durduğu görülen kaidenin bu seviyede *in-situ* olup olmadığı kesin olarak belirlenememiştir. M.Ö. 7. yüzyıl seramik parçalarının yanı sıra, çok sayıda amorf nitelikte 6. ve 5/4. yüzyıl seramik parçaları ve kaba mutfak kapları parçaları ile çatı kiremidi parçaları ele geçmiştir.

Yapılan çalışmalarda kuzeyindeki dikdörtgen platform ve yan duvarlarındaki geniş sekilerle dikkat çeken 12,5x17,5 metre ölçülerindeki bu büyük yapının, daha küçük ancak boyutu itibarıyla yine önemli bir mekân olduğu anlaşılan daha eski bir yapının üzerine inşa edildiğini ortaya koymuştur (Resim: 9). Eski yapının doğu ve batı duvar temellerinin bazı yerlerde taş kaplamalarla desteklenerek üstteki büyük yapının uzun duvarları boyunca uzanan sekileri oluşturduğu anlaşılmaktadır. Devam eden kazı çalışmalarında, 8x10,30 m. ölçülerindeki erken yapının ahşap direklerle taşınan bir çatı ile örtülü olduğu ortaya çıkarılmıştır. Yapının güney kısmındaki çalışmalarda direklerin altına yerleştirilmiş olan kireç taşından 2 kaide *in-situ* olarak açığa çıkmıştır. Bu kaidelerden güneybatı köşede yer alanı, yivli bir sütun tamburunun şpolyen olarak kullanılması ile oluşturulmuştur. Derin yivli İonik sütun tamburu, alttaki yapının bile M.Ö. 7. Yüzyıl gibi erken bir tarihte inşa edilmiş olduğunu göstermektedir. Nitekim bu tamburun hemen yanında onunla aynı seviyede, kırıldığı tabanda *in-situ* olarak ele geçirilen ve M.Ö. geç 6 erken 5. yüzyıla tarihlenmesi gereken bir ticari amphora, yapıyı tarihlememize ola-

nak vermektedir (Resim: 10). Bu durumda, TG1 yapısının bu tarihten sonra, olasılıkla M.Ö. 5 ya da 4. yüzyılda inşa edildiğini kabul etmek gerekecektir.

1)ESKİ SMYRNA YAPI STOĞU KAYIT ÇALIŞMASI

M.Ö. 5 ve 4. Yüzyıl Yapıları

Aytekin ERDOĞAN

Eski Smyrna’da 1948 yılından beri sürdürülen kazılarda ortaya çıkarılan tüm yapıların detaylı olarak araştırılması ve kayıt altına alınmasını amaçlayan ve bir yapı envanteri oluşturulmasını hedefleyen çalışmalarımızın ilk aşaması kentte açığa çıkarılmış Klasik Dönem sivil mimari örneklerinin üzerinde sürdürülmüştür.

Eski Smyrna kenti üzerinde bulunan M.Ö. 5. ve 4. yüzyıl yapıları çalışmalarına 10.08.2015 günü başlanmış ve bu çalışmalar 16.09.2015 tarihine kadar sürdürülmüştür. Söz konusu yapıların H çukuru içerisinde yer alanları 1948-1951 yılları arasında yapılan kazılarda, Athena Caddesi’nin kuzey ve güneyinde kalan alanlarda yer alan bölümü ise 1968-1980 yılları arasındaki kazı çalışmalarında ortaya çıkartılmıştır. E. Akurgal dönemi kazılarından sonra bayraklı kazılarını sürdüren M. Akurgal döneminde höyüğün doğusunda ve güneybatısının bazı bölümlerinde yeni kazılar yapılmıştır. Bu kazılarda ortaya çıkartılan yapıların da yine M.Ö. 5. ve 4. yüzyıla tarihlenen diğer yapılarla benzerlik içerisinde olduğu görülmektedir. Bugün yüzeyde görülen ve çoğunluğunun M.Ö. 4. yüzyıla tarihlenen sivil mimarlık yapılarının yapılan kazılar doğrultusunda höyüğün büyük bir bölümünü kapsadığı anlaşılmaktadır (Resim: 11).

Smyrna kentindeki M.Ö. 5. ve 4. yüzyıla tarihlenen yapıların 2015 yılı çalışmaları üç aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşama daha çok bu yapılarla ilgili yayın, kazı raporu, plan, çizim ve resimlerin ayrıntılı incelenmesidir. Bu işlemlerin tamamlanmasından sonra arazi çalışmalarına geçilmiştir. Arazi çalışmaları da mevcut yapıların bugünkü durumlarının saptanması, daha sonra bu yapıların ayrıntılı incelemesini kapsamaktadır. Yapılan çalışmaların

ilk sonuçlarına göre yapıların birçoğunda farklı yapım evreleri bulunmaktadır. Kronolojik olarak evreleri şimdilik saptanamasa da, belki M.Ö. 5. yüzyıldan itibaren yoğunlaşmaya başlayan ve yapılarda yer yer yapılan değişikliklerle M.Ö. 4. yüzyıl sonuna kadar süren bir Klasik yerleşim söz konusudur. E. Akurgal dönemi kazıları sonrasındaki yeni çalışmalarda araştırılan yeni alanlarda da M.Ö. 4. yüzyıla ait yapıların ortaya çıkartılmış olması, höyüğün belki de tamamı üzerinde bu yüzyılda bir yapılaşmanın söz konusu olduğunu göstermektedir. M.Ö. 4. yüzyıl yapılarında ağırlıklı olarak daha önceki dönemlere ait olan yapılardan alınan malzemeler kullanılmıştır. Bu nedenle duvarların işçiliği çok özenli değildir ve farklı şekillere sahip bloklar dikkati çeker. Duvarlar da iç ve dış yüzeylerde genelde daha büyük boyutlu ve düzgün yüzeyli bloklar kullanılmıştır. Bazen bu büyük blokların duvarın köşelerine yakın bölümlerinde daha fazla kullanılmış oldukları da görülür. Bloklarda dürtgen, yamuk ve şekilsiz bloklar kullanılmıştır. Büyük blokların aralarında daha küçük blokların kullanıldığı, iç dolgu olarak küçük taş parçalarıyla birlikte toprak harç kullanıldığı görülmektedir. Bazı bölümlerde son derece düzgün blokların yine düzenli bir şekilde yerleştirildiği duvar örneklerine de rastlanır. Odaların tabanında sıkıştırılmış toprak bulunmaktadır. Avlular ise düzgün kaplama taşlarla döşenmiştir. Aynı kaplama taşların giriş ve girişin devamındaki koridorlarda da kullanıldığı görülür. Yine giriş, koridor ve avlularda çatılardan akan suyun tahliyesi için kanallar yapılmıştır.

M.Ö. 4. yüzyılda kentte bir ızgara sistemi uygulamasının varlığından söz edilebilir. Çünkü kendi doğu-batı doğrultusunda kesen bir ana cadde ve bu ana caddeye dik gelen sokaklar söz konusudur. Evler bazen caddeye, bazen de sokaklara açılmaktadır. Evlerin bazı örneklerinde sadece girişlerin değil, bazı odaların da caddeye açıldığı, bu nedenle bu odaların daha çok evle direk ilişkisi olmayan, ticari amaç için kullanılan bölümler olduğu düşünülebilir.

2016 yılında M.Ö. 5. ve 4. yüzyıl yapılarının araştırılması çalışmalarına devam edilecektir. Bu yeni çalışma döneminde özellikle Athena Caddesi'nin güneyinde kalan yapılar ile höyüğün doğu ve güneydoğusunda kalan yapılar incelenecektir. Bu kapsamda mevcut yapıların içerisinde bazı küçük kazı, temizlik ve düzenleme çalışmalarının yapılması düşünülmektedir. Ayrıca

mevcut yapıların planlarının yeniden çıkartılması, M.Ö. 5. ve 4. yüzyıllarda kentin yerleşim alanının yapısı ve sınırlarının belirlenmesine yönelik çalışmalar da yapılacaktır.

))DEPO VE ENVANTER ÇALIŞMALARI

Bayraklı ören yerinde 1948 yılından beri devam eden kazılarda ele geçirilen etüdlük nitelikteki kültür varlıkları, kazı alanındaki 4 ayrı depoda sağlıklı koşullarda depolanmıştı. Bu depolardaki malzemelerin daha sağlıklı koşullarda korunması çalışması 2014 yılında başlatılmıştı. 2015 yılında öncelikle yeni depo mekânları oluşturularak tüm malzemenin bir envanterinin çıkarılmasına başlanmıştır. Kazı evinde bulunan merkezi depoda kaliteli seramik buluntuların yanı sıra taş ve metal buluntuların saklandığı görülmüştür. Bu buluntular temizlenerek elden geçirilmiş ve buluntu yerlerine ya da yıllarına göre ayrı kasalarda depolanmasına çalışılmıştır. Bu arada Prof. Dr. Ekrem Akurgal'ın eski yıllarda Daskyleion, Erythrai, Phokaia ve Pitane'de yaptığı kazıların buluntularının da karışık olarak bu depoda olduğu görülmüştür.

2015 yılında Prof. Dr. Gül Gürtekin Demir'in idaresindeki bir ekip, eski kazıya ait seramik buluntuların ekol, tip ya da tarihe göre sınıflamalarını yapmaya başlamış, bunlar oluşturulan data-base programına resimleri ile birlikte kaydedilmeye başlanmıştır. 2015 yılında 500'den fazla parça bu sisteme kaydedilmiştir. Buna, eski yıllara ait prehistorik döneme tarihlenen seramik parçaları da dahildir. Öte yandan Prof. Dr. E. Akurgal'ın daha önceki dönemlerde Erythrai'da yaptığı kazılarda bulunmuş ve Bayraklı deposuna getirilmiş olan buluntuların bir kataloğu oluşturulmuş ve bunlar müzeye teslim edilmeye hazır hale getirilmiştir. Ancak elden geçmemiş bazı kasaların hala var olması nedeniyle, teslim işi 2016 senesine bırakılmıştır. 2016 yılında gerek eski Bayraklı buluntularının kayda geçme çalışması, gerekse başka merkezlerden bulunmuş malzemenin saptanması ve müzeye teslim edilecek duruma getirilmesi çalışmalarına devam edilecektir.

Depo çalışmaları sırasında 3. Numaralı küçük depoda, karışık haldeki kasalar elden geçirilerek, kasa muhteviyatı tek tek incelenmiş, kötü durumda

ki kasalar yeni plastik kasalarla değiştirilmiş, kasa içinde saptanan etüdlük nitelikteki malzemeler temizlenip konservasyon/restorasyonları yapılarak ana depoya alınmıştır. Bu sırada envanterlik nitelikte olduğu değerlendirilen parçalar da seçilerek temizlenip konservasyonları yapılmıştır. Bu buluntular arasından 2014 yılında 50, 2015 yılında ise 139 eser, envanterlenerek İzmir Müzesi'ne teslim edilmiştir. Ayrıca, gerek envanterlik gerekse etüdlük nitelikteki 36 seramik eserin restorasyonu ve konservasyonu yapılmıştır.

K) METAL BULUNTULAR

Duygu Akar TANRIVER

Bayraklı'da 1948 yılından bugüne süren arkeolojik kazılarda, yerleşimin sahne olduğu farklı dönemlere ait çok miktarda metal buluntu da ele geçmiştir¹¹. Birkaç dikkat çekici eser dışında bu buluntular günümüze kadar yayınlanamamıştır. Bunlar arasında Athena Tapınağı'nda ele geçirilen ve bir terazi kolu olduğu düşünülen yazıtlı bronz çubuk¹² ve bronz figürin¹³ detaylı bir şekilde bilim dünyasına tanıtılmıştır. Tarih içerisinde birçok savaşa sahne olan Smyrna çok miktarda ele geçirilen bronz ve demir ok ucu ya da mızrak ucu ile de önemli bilgiler sunmaktadır. 1982-1952 yılları arasında yapılan kazılarda ele geçen ok uçları Nicholls tarafından incelenmiştir. Nicholls ok uçlarını 4 tipe ayırarak bunların Lydia ve İon kültürlerine ait olanlarını ayırmaya çalışmıştır. Ayrıca buluntu yerlerini yorumlayarak okların nereden atıldığı ve kent içinde nerelere kadar ulaştığını da açıklamaya çalışmıştır¹⁴.

Prof. Dr. E. Akurgal, Athena tapınağında ele geçen çok sayıdaki ok ucunu, İskit ve İon tipi olarak iki grup halinde toplu bir şekilde yayınlamıştır¹⁵. 1980li yıllardan sonra ele geçirilen birkaç ok ucu ise kazı raporlarında not edilmiştir. Eski kazıya ait açma defterleri ile kazı depoları ve İzmir Müzesi'nde yürütü-

11 Cook 1958/1959, Lev. 6d.

12 Akurgal 1997, Lev. N, 1, 2. Lev. 124 a-c, Şek. 100.

13 Akurgal 1997, Lev. 134, a-c, Şek. 99 a-c.

14 Nicholls 1958/1959a, 129-134.

15 Akurgal 1997, Lev. 3.

len çalışmalarla, kazıda bulunmuş metal buluntular saptanmaya, sonrasında bunların buluntu yerleri ve kontekstleri saptanmaya çalışılmaktadır. Biz 1948-1992 yılları arasında ve 2014 yılında başlayan yeni çalışmalarda saptanan metal buluntular üzerinde sürdürdüğümüz çalışma ile, Hellenistik ve Roma devri Smyrna'sı metal buluntuları üzerinde sürdürdüğümüz alıřmaları¹⁶ Smyrna'nın tüm metal buluntularını birlikte değerdendirmeyi hedefliyoruz. Bu arada Smyrna'daki metal işçiliğine ilişkin iplarına ulaşmaya çalışıyoruz. Nitekim, ilk verilerden en azından mcevharat üretimi konusunda önemli buluntuların Bayraklı kazılarında önceki yıllarda ele geçmiş olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKLAR

- AKAR TANRIVER 2015: D. Akar Tanrıver, "Smyrna'dan Metal Eserler", *Smyrna/Izmir Kazı ve Araştırmaları*, 1. alıştay Bildirileri, İstanbul 2015, 15-28
- AKURGAL 1995: M. Akurgal, "Bayraklı Kazısı 1993", 15. *Kazı Sonuçları Toplantısı II*, Ankara 1995, 37-40.
- AKURGAL 1997: E. Akurgal, *Eski İzmir I. Yerleşme Katları ve Athena Tapınağı*, 3. Basım, Ankara.
- AKURGAL 2012: M. Akurgal, "Bayraklı Hyk 2009-2010 Yılı Smyrna Kazısı alışmaları" 33. *Kazı Sonuçları Toplantısı III*, Ankara 2012, 127-145.
- COOK 1958/1959, J.M. Cook, "Old Smyrna, 1948-1951", *The Annual of the British School at Athens*, Vol.53/54, (1958/59), 1-34.
- NICHOLLS 1958/1959a: R.V. Nicholls, "Old Smyrna: The Iron Age Fortifications and Associated Remains on the City Perimeter", *The Annual of the British School at Athens*, 53/54 (1958/1959), 35-137
- NICHOLLS 1958/1959b: R.V. Nicholls, "Site-Plan of Old Smyrna", *The Annual of the British School at Athens*, 53/54 (1958/1959).

16 Akar Tanrıver 2015.

Resim 1: Doğu kutsal alanı.

Resim 2: Doğu sur kapısı

Resim 3: Doğu sur kapısı, kuzeyden.

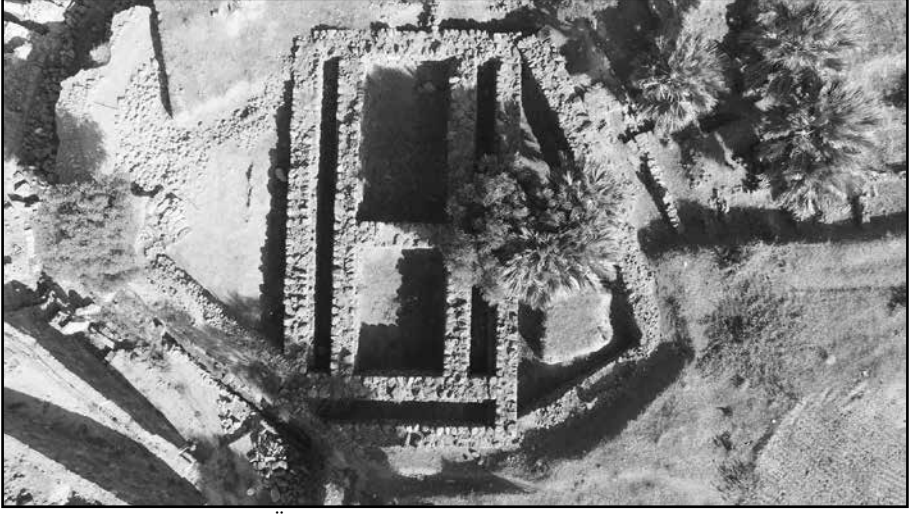
Resim 4: Doğu sur yapısı.

Resim 5: Merdivenli yapı, inhumasyon mezar.

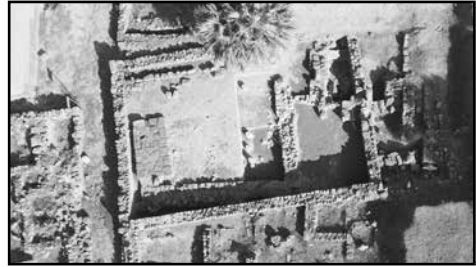
Resim 6: H Açması.

Resim 7: Yeni Tapınak ve M.Ö. 7. yüzyıl sur dolgusu.

Resim 8: Yeni Tapınağın Kuzeyi, Büyük İskender drakhmisi

Resim 9: TG1 Yapısı

Resim 10: TG1, ÜYB tipi ticari amphora.

Resim 11:Doğu-Batı doğrultulu Athena Caddesi ve iki yanında Klasik Dönem evleri

KIRKLARELİ HÖYÜĞÜ 2015 YILI ÇALIŞMALARI

Mehmet ÖZDOĞAN*

Özlem AYTEK

Hazal AZERİ

Şafak NERGİZ

Eylem ÖZDOĞAN

Heiner SCHWARZBERG

Hilal YUMAKLI

GİRİŞ

1980'li yıllarda Trakya'da gerçekleşen yüzey araştırmaları ve kurtarma kazılarının ardından, 1993 yılında başlayan Kırklareli Höyüğü projesiyle birlikte bölgenin tarihöncesi dönemlerinin kapsamlı olarak ele alınması olanaklı hale gelmiştir. Kırklareli Höyüğü'nde sürdürülen arkeolojik araştırmalar Trakya'nın tarihöncesi kadar, bu dönemde Anadolu ve Balkanlar arasındaki ilişkilerin anlaşılmasına da katkı sağlamaktadır. 2015 yılı çalışmaları¹, İstan-

* Emeritus Prof. Dr. Mehmet ÖZDOĞAN, İstanbul Üniversitesi Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, İstanbul/TÜRKİYE.

Öğr. Gör. Özlem AYTEK, M.A. Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Bölümü, Denizli/TÜRKİYE.

Hazal AZERİ, M.A. Arş. Gör. Mimar Sinan Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE
Şafak NERGİZ, M.A. Kiel Christian Albrechts Üniversitesi, ALMANYA.

Yrd. Doç. Dr. Eylem ÖZDOĞAN, İstanbul Üniversitesi, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, İstanbul/TÜRKİYE.

Dr. Heiner SCHWARZBERG, Archäologische Staatssammlung München/ ALMANYA

Hilal YUMAKLI, M.A. İstanbul Üniversitesi Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, İstanbul/TÜRKİYE.

1 2015 yılı çalışmaları Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, DÖŞİM ve Kırklareli İl Özel İdaresi ile Kırklareli Belediyesi ve İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Biriminin (Proje No: 54940) katkıları, Alman Arkeoloji Enstitüleri- Avrasya (Berlin) şubesinin katılımıyla gerçekleşmiştir.

bul Üniversitesi Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı bünyesinde, Prof. Dr. Mehmet Özdoğan başkanlığında, 20 Haziran- 17 Eylül tarihleri arasında gerçekleşmiştir². Bu yılki arkeolojik kazılar Kırklareli Höyüğü Aşağı Pınar Mevkii'nde gerçekleşmiş, ayrıca hem Aşağı Pınar hem de Kanlıgeçit mevkilerinde kültür sektörüne yönelik düzenlemelere eş zamanlı olarak devam edilmiştir.

Istranca Dağları'nın hemen güneyinde, dağlık bölgeden Ergene Havzası'na doğru alçalan sırtların üzerinde yer alan Kırklareli Höyüğü, kent merkezinin hemen güneyindeki Pınar Mahallesi sınırları içinde Aşağı Pınar ve Kanlıgeçit mevkilerini kapsamaktadır. Son Neolitik Dönemde Aşağı Pınar Mevkii'nde başlayan ilk yerleşim, İlk Tunç Çağında 300 m. batıya, Kanlıgeçit Mevkii'ne kayarak yer değiştirmiştir. İlk Tunç Çağından sonra uzun süre alan boş kalan yerleşimin Demir Çağda kutsal alan olarak kullanıldığı ve çevresine tümülüslerin yapıldığı bilinmektedir. Son yıllardaki çalışmalar, Trakya'da Neolitik yaşam biçiminin nasıl ortaya çıkıp geliştiği sorunsalı çerçevesinde Aşağı Pınar Mevkii'nde yoğunlaştırılmıştır, Kanlıgeçit Mevkii'ndeki arkeolojik araştırmalar ise tamamlanan kazı ve yayın çalışmalarının ardından sonlandırılmıştır.³

23. yılını tamamlayan arkeolojik çalışmalardan elde edinilen bilgiyi yöre halkıyla paylaşarak, araştırmalarımıza ilişkin bir farkındalık oluşturmak ve

2 2015 yılı çalışmaları Prof. Dr. Mehmet Özdoğan (İstanbul) yönetiminde ve Yrd. Doç. Dr. Eylem Özdoğan (İstanbul) alan sorumluluğunda, Dr. Heiner Schwarzberg (Münih), Doç. Dr. Zeynep Eres (İstanbul), Prof. Dr. Namık Yalçın (İstanbul), Prof. Dr. Ivan Gatsov (Sofya), Dr. Petranka Nadelcheva (Sofya), Ayşin Konak Tüfekçioğlu, Dr. İlknur Türkoğlu (İstanbul), Ahmet Demirtaş (İstanbul), Yeliz Baydeniz (İstanbul), Aziz Tunç (Batman), Selahattin Dereli (İstanbul), atölye sorumluları Zeynep Sunal (İstanbul), Hilal Yumaklı (İstanbul), Öğr. Gör. Özlem Aytek (Denizli), Ar. Gör. Hazal Azeri (İstanbul), Elif Girgin Alur (İstanbul), Özgür Yılmaz (İstanbul), Dilan Naz Sönmez (İstanbul) ve Pelin Doğan (İstanbul); alan sorumlusu Şafak Nergiz (Kiel), açma başları Ceren Bayır (İstanbul), Eda Dilara Akcan (İstanbul), Eda Etik (İstanbul), Erge Yurttaş (İstanbul) ve Osman Ercan (Bursa) ile açma yardımcıları Erman Ertuğrul (İstanbul), Dilara Çetin (İstanbul), Ceyda Yazan (İstanbul), Aylin Buğdaycı (İstanbul) ve Melek Soytürk (İstanbul) oluşmaktadır. Bu yıl çalışmalarımızda Bakanlık Temsilcisi olarak Ayasofya Müzesi Müdür Yardımcısı Sayın Ömer Severoğlu görev almıştır. Kendisine göstermiş olduğu yakınlık ve destekleri için içten teşekkürlerimizi sunarız.

3 Özdoğan, M. and H. Parzinger (eds.) 2012 Die frühbronzezeitliche Siedlung von Kanlıgeçit bei Kırklareli. Ostthrakien während des 3. Jahrtausends v. Chr. im Spannungsfeld von anatischer und balkanischer Kulturentwicklung. Studien im Thrakien-Marmara-Raum 3, Archäologie in Eurasien 27, Deutsches Archäologisches Institut Eurasien-Abteilung, Verlag Philipp von Zabern, Darmstadt.

bu sayede yerleşmelerin de korunabileceği öngörüsüyle 1997 yılında kültür sektörü projesine başlanmış ve 2008 yılında Aşağı Pınar ve Kanlıgeçit yerleşimlerini kapsayacak şekilde revize edilmiştir. 2008 yılından bu yana, olanaklar dahilinde, Aşağı Pınar Açık Hava Müzesi Projesi'nin sergileme üniteleri, iç mekân panoları ve canlandırmaları tamamlanarak gezilebilir hale getirilmiştir. Kanlıgeçit Açık Hava Müzesi Projesi kapsamında ise açığa çıkarılan mimari kalıntılar gömülerek koruma altına alınmış ve yerlerine bire bir ölçekteki kopyaları hazırlanarak sergilenir duruma getirilmiştir.

Bu rapor çerçevesinde, 2015 yılı arkeolojik çalışmaların gerçekleştiği Aşağı Pınar ve Kültür sektörü projesi üzerinde durulacaktır.

AŞAĞI PINAR

Genel Bilgiler

Kırklareli kent merkezinin yaklaşık 500 m. güneyinde yer alan Aşağı Pınar, Ergene Nehri'nin kollarından biri olan Şeytandere'nin günümüzde çoğunlukla kurak olan Haydardere adındaki küçük kolunun hemen güneyinde konumlanmaktadır. Burası Son Neolitik Dönemden Orta Kalkolitik Döneme kadar uzanan ve M.Ö. 6200-4900 yıllarına tarihlenen dokuz tabakanın yaklaşık 3 m. olarak katmanlaştığı bir yerleşimdir⁴. En altta bulunan 8-6 tabakaları, Anadolu'da Son Neolitik- İlk Kalkolitik olarak tanımlanan sürece karşılık gelmekte, Balkan terminolojisinde ise İlk Neolitik ya da Karanovo I- II olarak anılmaktadır. 5-2 arasına tarihlenen daha üstteki tabakalar ise Anadolu'da Orta Kalkolitik, Balkanlar'da ise Orta - Son Neolitik ya da Karanovo III - IV olarak bilinen sürece karşılık gelmektedir. Bu iki evre arasında 5 - 6 geçiş tabakası olarak adlandırılan bir ara evre tanımlıdır.

Son Neolitik - İlk Kalkolitik Döneme tarihlenen tabakalar, bölgedeki ilk yerleşik köy yaşantısının başlangıcını yansıtmaktadır. 8. tabakaya ilişkin

4 Karul, N. et al. (eds.) 2003 Aşağı Pınar I. Einführung, Forschungsgeschichte, Statigraphie und Architektur. Verlag Philipp von Zabern, Mainz.
Parzinger, H. and H. Schwarzberg (eds.) 2005 Aşağı Pınar II. Die mittel- und spätneolithische Keramik. Verlag Philipp von Zabern, Mainz.

bulgular çok tanımlı olmasa da 7 ve 6. tabaka mimari açıdan ayrıntılı olarak tanımlanabilmiştir. Kesintisiz bir süreci yansıtan bu tabakalar, höyüğün kuzey ve kuzeydoğu kesiminde, dal örgü tekniğiyle inşa edilen, dörtgen planlı, bitişik ya da birbirine yakın olarak konumlandırılmış mekânlarla temsil edilmektedir. Ayrıca 7. tabakada iki farklı hendek sistemine ait kalıntılara rastlanmıştır. Ardından yaşanan süreci temsil eden 6. tabaka şiddetli bir yangınla son bulmuş olduğundan; mimari ve yapı içi buluntu topluluklarıyla birlikte çok tanımlı bir biçimde açığa çıkarılmıştır. Bazı yapı duvarlarının 50-70 cm. yüksekliğe kadar, yapı içlerinin ise *in-situ* öğelerle birlikte korunduğu görülmüştür. Bu yapıların bazılarında mekânlar silo, platform ve benzeri yapı içi öğeleriyle dolu bir haldedir. Üzeri basit bir örtü ile kapatılan sundurma niteliğinde bir mekân haricinde, yapıların dışındaki alanın ışık ya da avlu olarak kullanıldığını gösterecek bulgulara rastlanmamıştır. Dolayısıyla yaşam ve gündelik işlerin büyük bir bölümünün yapıların içinde gerçekleştiğini öngörmek mümkündür. Son Neolitik-İlk Kalkolitik Dönem çanak çömlek topluluğunda, tabakalar arasında belirgin farklılıklar görülmemektedir. Genel olarak kırmızının değişen tonlarında astarlı, beyaz boya bezemeli çanak çömleğin yavaş bir değişimle kabalaştığını söylemek mümkündür. Bu tabakaların sık rastlanan buluntuları ise bız, mablak, spatül, kemik kaşık, kadın figürinleri, kült kapları, kil bilezik, sapan tanesi, kil kapama, yassı balta ve öğütme taşlarından oluşmaktadır. Ayrıca az da olsa *pintadera*, kil fırça, kulak tıkaçı, taş kap ile taş ve kemik gibi hammaddelerden yapılan amulet ve boncuklara da rastlanmaktadır.

Orta Kalkolitik Döneme geçişi temsil eden 5-6 geçiş tabakası ise yerleşimdeki değişimi destekleyecek özellikler göstermektedir. Bu süreçte; dörtgen planlı, bitişik ya da yakın olarak konumlandırılan yapılardan oluşan, önceden tasarlanmış yerleşme dokusunun terk edildiği ve yerine basit kulübelerin yapıldığı anlaşılmaktadır. Höyüğün kuzeyinde, doğu batı doğrultusunda takip edilen bir duvar hendeğinin ise bu dönem yerleşimini güney yönünde sınırlandıran bir palisat sistemine ait olduğu öngörülmektedir. Bu tabakada bulunan çanak çömlek topluluğu, hamur ve mal grubu açısından bir önceki dönem özelliklerini göstermekte ancak daha sonraki dönemde yaygınlaşacak olan biçim ve bezeme tekniklerinin uygulandığı anlaşılmaktadır.

Orta Kalkolitik Döneme tarihlenen 5-2 arası tabakalarda ise yine dal örgü tekniği ile inşa edilen dörtgen planlı yapıların olduğu, ancak bağımsız yapı geleneğinin tercih edildiği anlaşılmaktadır. Bu dönemin çanak çömlek ve buluntu topluluğu da önceki evreden oldukça farklıdır. Koyu yüzlü ve açkılı mallar karakteristik bir özellik haline gelirken, kap biçimlerinin çeşitlendiği, boya bezemenin yerini oluk, çizgi ve kazı bezemenin aldığı anlaşılmaktadır. Çanak çömlekte izlenen değişimin bir benzeri buluntu topluluklarında da izlenmekte, statü ve prestij göstergesi olan bir çok nesnenin ortadan kalktığı, buluntu topluluğunun daha çok gündelik ve işlevsel aletlerden oluştuğu görülmektedir.

2015 YILI ÇALIŞMALARI

2015 yılı kazı çalışmaları⁵ Aşağı Pınar mevkiinin kuzey kesiminde, ilk yerleşim sürecinin takip edilebildiği açmalarda yapılmıştır⁶ (Plan: 1, Resim:1).

7. Tabaka

7. tabaka mimarisi, özellikle son yıllarda gerçekleşen çalışmalarla ayrıntılı olarak anlaşılabilmektedir. 2015 yılında, mimari ve buluntu topluluğuyla gide-

5 Kırklareli Höyüğü 2015 yılı çalışmaları her yıl olduğu gibi bu yıl da çeşitli kurum ve yerel sivil toplum örgütleri tarafından destek görmüş ve ilgiyle karşılanmıştır. Bu bakımdan Kırklareli Valiliği ve Kırklareli Valisi Sayın Esengül Civelek, Kırklareli İl Özel İdaresi, Kırklareli Belediyesi, Kırklareli İl Kültür Müdürlüğü, Kırklareli Müzesi ve Ahmetçe Köyü Muhtarlığı'na teşekkürü borç biliriz. İl genelinde, elde ettiğimiz bilimsel sonuçların kültür sektörüne dönüştürülmesinde ve çalışmamızın her aşamasında Kırklareli Kültür Varlıkları Derneği'nden büyük destek gördük. Bu bağlamda Dernek Başkanı Erdoğan Kantürer'e Yönetim Kurulu Üyeleri Aydın Karakoç, Atilla Biçer, Casim Karabaş ve Ergün Kalınoğlu'na destekleri için minnettarız. Mesleki desteklerinin yanı sıra dostluklarını esirgemeyen Kırklareli Müzesi Müdürü Sayın Derya Balkan, İl Kültür ve Turizm Müdürü Sayın Necmi Asan, Müdür Yardımcısı Fikret Macit ve Araştırmacı Zekeriya Kurtulmuş başta olmak üzere Kırklareli İl Özel İdaresi, Kırklareli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve Kırklareli Müze Müdürlüğü'nün tüm çalışanlarına da gösterdikleri kolaylık ve yakınlık için ayrıca teşekkür ederiz. Çalışmalarımız sırasında Kırklareli'nde çeşitli kurum ve kişilerin dostluğu bizim için her zaman yüreklendirici olmuştur, bu bağlamda özellikle Kırklareli Belediye Başkanı Sayın Mehmet Siyam Kesimoğlu, Kırklareli Şoförler Odası Başkanı Fuat Şeker, Bora Zengin ve Ali Parapan'a da teşekkür borçluyuz. Açık Hava Müzesi düzenleme projesi için Atölye Demirtaş'a ve ekip üyesi olmanın dışında yaptıkları katkılar nedeniyle Ahmet Demirtaş ve Yeliz Baydeniz'e ayrıca Açık Hava Köy Müzesi üst örtüsü ile ilgili sorunların çözümünü sağlayan Çetin Karakoç'a minnettarız.

6 2015 yılında 7P, 7N, 6N, 6M, 6U, 7U, 7V, 6V ve 5U plan karelerinde çalışılmıştır.

rek daha tanımlı hale gelen 7. tabakanın üç alt evresi olduğu kesin olarak söylenebilmektedir. En alttaki evre daha önceki yıllarda açılmış olan dörtgen planlı dal örgü yapılarla, üzerindeki diğer iki evre ise hendeklerle temsil edilmektedir.

Ana toprağın hemen üzerinde yer alan 7. tabaka yapıları daha sonraki dönemlere nazaran daha büyük, bitişik ya da birbirine yakın olarak konumlanan odalardan oluşmaktadır. Mekânların tabanları özenli biçimlendirilmiş ve yer yer kırmızı aşı boyası ile sıvanmıştır. Ne var ki mevcut kazı alanı içinde bulunan 6. tabaka yapıları, bu en eski evreyi ciddi ölçüde tahrip etmiş, bu nedenle 7. tabaka yapıları ağırlıklı olarak taban seviyelerinde korunagelmıştır. Yine de 7. tabakada günlük yaşamla ilgili işlerin kısmen evlerin içinde, geniş ölçüde ise yapıların hemen kuzeyinde, yoğun küllü ve kalkerli düzlemler ile ocakların bulunduğu açık alanlarda sürdürülmüş olduğu anlaşılabilmektedir.

Yapılarla tanımlanan alanın (6-7 S-T, 6U açmaları) hemen güneyinde konumlanan; kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu hendeğin orta evreyi (6M, 6-7 N-P açmaları); daha güneyde yer alan ve kuzeye doğru içbükey bir yay çizerek doğu-batı doğrultusunda uzanan hendeğin (8-9 K-T, 6-7 T-U açmaları) ise üst evreyi temsil ettiği düşünülmektedir. 2015 yılında kuzeydeki ilk hendeğin batı kesiminde çalışılmıştır. Geçtiğimiz yıl yapılan kazılar önceki yılların sonuçlarıyla birlikte değerlendirildiğinde, buradaki hendeğin tek seferde açılan bir kanaldan farklı olarak birbirine eklenerek uzayan oval çukur dizilerinden oluştuğu anlaşılmıştır. Yaklaşık 50 metre boyunca takip edilebilen hendeğin genişliği en üstte 2,5 m, derinliği ise 2-2,5 m. kadardır. Dik kenarları alta doğru daralarak “U” ya da “V” şeklinde bitmektedir. Önceki yıllarda açılan kesimlerde olduğu gibi, burada da hendeğin güney kenarının farklı zamanlarda açılan çukurlarla genişletildiği görülmüştür. 2015 yılında bu kesimdeki kazı çalışmaları büyük ölçüde tamamlanmıştır (Resim: 2). Ancak alanın batı ucunda, hendek ve ilişkili çukurların sınırları belirlendikten sonra kazılara başlanmışsa da çalışma tamamlanamamıştır. Buradaki hendeğin içinde biriken dolgunun niteliği oldukça standarttır. En üstte, karışık nitelikte bir dolgu, bunun altında ağırlıklı olarak ince kalker katmanlardan oluşan bir dolgu, en altta ise sarı ve kahverengi ana toprak dolguların daha kalın olarak katman-

laştığı bir toprak bulunmaktadır (Resim: 3). Hendeğin diğer bölümlerinden farklı olarak, içerisindeki kalker düzlemler kalın ve tanımlı değildir. Kalkerli katmanlara daha çok hendeğin orta kısımlarında rastlanmıştır. 2014 yılında yapılan çalışmalar sırasında kalkerli dolgunun üst seviyelerinde, hendeğin kuzey yüzünde bir ocak tabanına (7 N açması), bu yıl ise aynı dolgunun alt seviyelerinde aşı boyasıyla sıvalı bir yüzeye rastlanmıştır.

7. tabakanın üst evresini temsil eden ve büyük bir kısmı önceki yıllarda açılan daha güneydeki hendeğin ise kuzeydoğu kesiminde çalışılmıştır. İç bükey bir yay çizerek doğu batı doğrultusunda uzanan hendeğin genişliği 2,5 ile 3 m. arasında değişmektedir. Höyüğün batı kesiminde bulunan 8K açmasından itibaren yaklaşık 90 metre boyunca neredeyse kesintisiz olarak takip edilebilmektedir (8-9 K-T, 6-7 T-U açmaları). Bir kanal şeklinde tek seferde açılan bu hendeğin içinde en altta kalın toprak katmanları daha üstte ise kalkerli, küllü ve killi ince katmanların olduğu bir dolgu, onun da üzerinde, farklı kalınlıklarda toprak katmanlarından oluşan başka bir dolgu bulunmakta ve diğeri gibi üç evreli bir süreci yansıttığı anlaşılmaktadır.

Kuzey ve güneydeki hendekler arasında bir ilişki olup olmadığı ya da kısa bir süreliğine çağdaş olup olmadıkları gibi bir takım sorular henüz cevaplanamamışsa da geneli değerlendirildiğinde; 7.tabakanın sonlarına doğru, yerleşimin güney ve batı yönünde genişlediği anlaşılmaktadır. Daha önceki yıllardan bildiğimiz üzere 7. tabakanın son evresinin görüldüğü alandaki (7-8 K-L açmaları) 6. tabaka yapılarının, yer yer 7. tabaka hendeğinin üzerine çıkıyor olması ise hendeğin 6. tabakada işlevini artık kaybetmiş olduğunu göstermektedir. Ancak tümüyle doldurulmayan hendeğin kısmen de olsa kullanılmış olabileceği de göz ardı edilmemelidir.

6. Tabaka

2015 yılında 6. tabaka ile ilgili çalışmalar, buradaki yapı dizisinin, bilinen en kuzeydoğu odasında (5U açması) gerçekleştirilmiştir. Batıdan kuzeydoğuya doğru bir yay çizerek şekilde birbirine bitişik odalardan oluşan yapı dizisi, bu yıl açılan kısım ile birlikte yaklaşık 130 metre boyunca takip edilebilmek-

tedir (7K - 5U açmaları). Açılan bu en son odanın (6-21 yapısı), batısı ve güneyi üst tabakalarca tahrip edilmiştir, kuzey kısmı ise açma sınırının dışında devam etmektedir. Bu nedenle söz konusu yapının yalnızca kuzey duvarı kısmen görülebilmüş, güneybatı karşılığı ise ancak 50-60 cm. uzunluğunda korunagelmıştır. Bu nedenle odanın boyutları tam olarak belirlenememiştir de kuzey duvarının dışında açılan taban düzlemi bu yönde bir başka odanın daha olduğunu göstermektedir (Resim: 4).

6-21 yapısının içinde, kuzey duvarının hemen önünde platform üzerinde yükseltilmiş bir fırın ve çevresinde diğer yapılarda da olduğu gibi silolar bulunmuştur. Daha batıda, kuzey profilinin önüne sıralanan iki büyük silo ile odanın merkezine doğru yoğunlaşan bir silo grubu daha bulunmaktadır. Bu alanın, özellikle kuzey batısında yoğunlaşan çanak çömlek parçaları ve tümenebilir kaplar, siloların yanına bırakılan kapları işaret etmektedir. Kapların bulunduğu alanda ayrıca öğütme taşları ve havanellerine, ayrıca olasılıkla besin hazırlama gibi işlerde kullanılan kerpiçten yapılmış bir de tekneye rastlanmıştır (Resim: 5a-b). Oda içindeki yapı öğelerinin dağılımı ve buluntuların özellikleri genel olarak yapı dizisinin diğer odalarıyla birçok ortak özelliği paylaşmaktadır. Bununla birlikte, bu oda içerisinde ilk defa bir arada ve yoğun olarak büyük havanellerine rastlanmıştır. 2015 yılında 6-21 yapısı içindeki kazı ve belgeleme çalışmaları tamamlanmış ancak yapı öğeleri ve tabanı kaldırılmadan çalışmalara son verilmiştir.

5-6 Geçiş Tabakası

6-21 yapısıyla aynı açmada (5U açması), 5-6 Geçiş Tabakasına tarihlenen çukur tabanlı olası bir yapı saptanmıştır (Resim: 4). Geçiş tabakası, işlevi tam olarak anlaşılamayan çukurlar ve bir palisat sistemi ile tanımlanırken, 2015 yılında ilk kez yapı bazında belgelenmesi olanaklı hale gelmiştir. Yaklaşık olarak 4 m. çapında, dairesel planlı bu olası yapının, yalnızca 6. tabaka dolgunu bozarak taban içine oturduğu alt seviyesi görülebilmüş, yaşam düzlemi saptanamamıştır. Ancak 2014 yılında, yapının olduğu alanda görülen, dağıntı kalker döküntüleri ile bunların da üzerinde bulunan beyaz renkli organik

kalıntıların yapının üst örtüsü ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir. 2015 yılında kazısı yapılan bu alanda tanımlı bir taban düzlemine ya da *in-situ* herhangi bir buluntuya rastlanmamış, fakat güney kenarda, kuzeye doğru eğimli duran bir ocak tabanı açığa çıkarılmıştır. Yapının güney kenarı oldukça net olarak görülmesine karşın, kuzey kenar olasılıkla daha yukarıdan inen bazı çukur ve kazık delikleri nedeniyle bozulmuştur.

5. Tabaka

2015 yılı çalışmaları Kalkolitik Dönemin başlangıcını temsil eden 5. tabakaya ilişkin de yeni bilgiler vermiştir. Bu tabakanın birden fazla evreye sahip olduğu kesinlik kazanmıştır. Buna göre höyüğün kuzeydoğusunda alt evrede dörtgen planlı yapılar bulunurken, bir süre sonra alanın işlevi değişmiş, burası daha çok sığ çukurlar ve kalker düzlemlerle ayırt edilen bir çeşit işlik alanına dönüşmüştür. 2014 yılı çalışmalarında açılan 5-22 olarak adlandırılan yapının (6V açması) sözü edilen üst evre çukurları tarafından tahrip olmasından dolayı, yapının sadece tabanı ve yer yer duvarları koruna gelmiştir. 2015 yılında öncelikli olarak üst evrede ve bu evreyle ilişkili çukurlarda çalışılmıştır. Ardından yapının tabanı da kaldırılmaya başlanmıştır. Bu çalışma esnasında yapının iki yenileme evresinin olduğunu gösteren tabanlar açığa çıkarılmıştır. Genel olarak güneydoğu yönünde eğimli devam eden yapının tabanına ait ikinci evre, yalnızca eğimin belirginleştiği doğu kesimde görülmüş ve en alttaki taban ile arasına yaklaşık 8 cm. bir toprak doldurularak eğim farkının kapatılmaya çalışıldığı anlaşılmıştır. En alttaki tabanın ise yapının korunagelen tüm sınırına yayıldığı gözlenmiştir.

Buluntu Topluluğu

2015 yılı buluntu topluluğunda genel olarak söz konusu dönemleri yansıtan karakteristik buluntularla karşılaşmaktaysak da, 6.tabaka yapısı içinde, ilk kez bir arada çok sayıda havaneline rastlanmış olması, yapı içi buluntularının dağılım analizleri açısından önemlidir ve odaların işlevlerine yönelik çalışmalara katkı sağlayacaktır. Daha önceki yıllarda, yine 6. tabakada bulunan

pintaderalara bu yıl iki adet daha eklenmiştir (Resim: 6). Yine yapı içerisinde çok sayıda *in-situ* kap bulunmuştur (Resim: 7). Höyükte çok rastlanmayan bir diğer buluntu grubu da hendek dolgusunda bulunan insan yüzü betimli tutamaklı kap parçalarıdır (Resim: 8). Hendek içinden gelen buluntu topluluğu genel olarak hendeğin dışındakilerden farklı olarak nitelikli kaplar, özenli işçilik gerektiren buluntular ya da işlevsel özelliklerinden çok sembolik yönleriyle öne çıkan buluntulardan oluşmaktadır.

KÜLTÜR SEKTÖRÜ ÇALIŞMALARI

Aşağı Pınar Açık Hava Müzesi

Proje kapsamında; tarihöncesi köy canlandırması, deneysel kazı ve teknoloji alanları, arkeolojik alanın teşhiri ile tarihöncesi yapıların canlandırmaları gibi farklı uygulamalar bulunmaktadır⁷.

Aşağı Pınar Köy Müzesi

Tarihöncesi köy canlandırmasının ilk üç birimi geçtiğimiz yıllarda tamamlanmış ve içleri sergi mekânı olarak düzenlenmiştir. Geçtiğimiz yıl bu birimlere bir yenisi eklenerek dördüncü bir yapı daha inşa edilmiş, ayrıca deneysel kazı ve teknoloji alanlarının yapımına devam edilmiştir. 2015 yılında sergi mekânı olarak kullanılan üç dal evin bakım ve onarımı yapılmış, panoların bir kısmı yenileriyle değiştirilmiş, kış koşullarından zarar gören ikinci dal evin üst örtüsü sökülerek tümüyle yenilenmiştir. 2014 yılında iskeleti yapılmış olan 70 m. boyutundaki dördüncü sergi biriminin üst örtüsünün kapatılamadığından, yalnızca ahşap iskeletin kış koşullarından etkilenmemesi

-
- 8 Eres, Z. 2014 “Kırklareli Aşağı Pınar ve Kanlıgeçit Kazılarının 20. Yılında Koruma ve Alan Yönetimi Çalışmaları - Conservation and Site Management Studies in the 20th Year of the Kırklareli Aşağı Pınar and Kanlıgeçit Excavations”, M. Bachmann, Ç. Maner, S. Tezer and D. Göçmen (eds.), *Heritage in Context*, Miras 2: 89-130. Deutsches Archäologisches Institut Istanbul, Ege Yayınları, İstanbul.
- Özdoğan, M. and Z. Eres 2012 “Protection and Presentation of Prehistoric Sites. A Historic Survey from Turkey.” *Origini* XXXIV: 467-484.

için koruma işlemleri yapılmış, “Zaman Tüneli” olarak tasarlanan teşhirin de projelendirilmesine başlanmıştır. Bu alana yapılan diğer bir yapı ise çoban kulübesidir. İskeleti hazırlanmış olan bu yapının da üst örtüsü henüz kapatılamamıştır. Ancak, açık hava koşullarından etkilenmemesi için gerekli önlemler alınmıştır.

Eğitim Alanı

Kazı Eğitim Alanı için hazırlanan yapay açmaların iç düzenlenmesi 2015 yılında hemen hemen tamamlanmış, kesit ve profil canlandırmaları yapılarak, eğitim ve çizim amaçlı malzemelerin kopyaları yerleştirilmiştir. 2015 yılında bu alanın çevresi düzenlenerek, etrafı hafif bir çatı örtüsüyle kapatılarak, bilgi panoları ve posterler yerleştirilmiştir.

Deneyisel Arkeoloji Alanı

Önceki yıllarda yapılan iki çömlekçi fırınının yüzey sıvaları yenilenmiş; çevre düzenlenmesine başlanmış ve 2016 yılında burada yapılacak olan uygulama projesi hazırlanmıştır.

Aşağı Pınar Neolitik Dönem Mimari Sergileri

Ana proje uyarınca Kırklareli Aşağı Pınar Mevkii’nde kazısı tamamlanmış üç alanda Neolitik Döneme ait farklı yapıların sergilenmesi öngörülmektedir ve bu bağlamda a) kapalı alanda arkeolojik kalıntıların sergilenmesi; b) 4. tabakada bulunan yapının restore edilerek sergilenmesi; c) 6. tabakaya ait sekiz adet mekânın modellenerek yerinde canlandırılmasını içeren projeler hazırlanmıştır. Söz konusu projelere ilişkin çizimler Kırklareli Kültür Varlıkları Derneği’nin Avrupa Birliği Sınır İlleri İşbirliği ve Kalkınma Programı çerçevesinde Bulgaristan ile ortaklaşa hazırladığı Cross-Border Cooperation for Revitalization of Archaeological Heritage (CrossCoopArch-2- Proje No: 2007CB16IPO008-2013-3-103, PD 02-29-162 / 16.04.2014) adlı projeden sağlanan ödenekle Edirne Koruma Kurulu’na sunulmak üzere hazırlanmıştır.

Kanlıgeçit Açık Hava Müzesi

Kanlıgeçit Açık Hava Müze Projesi'ne, 2009 yılında tamamlanan kazı çalışmalarının ardından Edirne Koruma Kurulu onayıyla başlamıştır. Projenin önemli bir bölümü 2010 yılında tamamlanmış ancak sonraki yıllarda eksik kalan işlere ve özellikle de bakım ve onarım çalışmalarına devam edilmiştir. Kanlıgeçit Açık Hava Müze düzenlemesi alanın gezilerek değil bir kule vasıtasıyla yukarıdan izlenmesini amaçlayacak şekilde hazırlanmıştır. Ziyaretçi yerleşmenin hemen yakınına inşa edilen bir gözetleme kulesine çıkarak, buradaki bilgi panoları ile yerleşme hakkında bilgi edinecek ve yerleşimi yukarıdan bakarak gözetlemesi sağlanacaktır. 2015 yılında kulenin proje çizimleri tamamlanmış ve uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Bu proje de Kırklareli Kültür Varlıkları Derneği'nin Avrupa Birliği Sınır İlleri İşbirliği ve Kalkınma programı çerçevesinde Bulgaristan ile ortaklaşa hazırladığı proje çerçevesinde hazırlanmıştır.

SONUÇ

23. sezonunu geride bırakan Kırklareli Höyüğü'ndeki çalışmalar, Aşağı Pınar Höyüğü'nün bölgenin tarihöncesinin bin yılı aşkın bir sürecini kesintisiz olarak ortaya koyduğunu göstermiştir. Son yıllarda çalışmaların ağırlığı, bölgedeki ilk çiftçiliğin ve köy yaşıntısının nasıl başladığı sorusu çerçevesinde, höyükteki ilk yerleşim katlarına verilmiştir. Buradaki ilk yerleşim Aşağı Pınar'ın kuzey kesimde, Haydardere adındaki küçük derenin hemen güneyine kurulmuştur. Bu nedenle kazı çalışmaları da son yıllarda ağırlıklı olarak burada gerçekleştirilmektedir.

Aşağı Pınar'da, M.Ö. 6200-5600 tarihleri arasına, Son Neolitik-İlk Kalkolitik dönemlere tarihlenen ilk yerleşim evresi; Anadolu'dan Trakya'ya gelen ilk çiftçi topluluklarının bölgenin özgün koşullarına uyum sürecini, dönüşümünü ve Balkanlar'a aktarımını somut verilerle birlikte ortaya koymaktadır. Höyükte mimari açıdan tanımlı ilk tabaka olan 7. tabaka, en başından itibaren Balkanlar'daki ilk köy toplumlarının tipik özelliklerini yansıtmaktadır. Bu sürecin sonunu yansıtan 6. tabakada da yerleşimin aynı yerde, kısmen büyü-

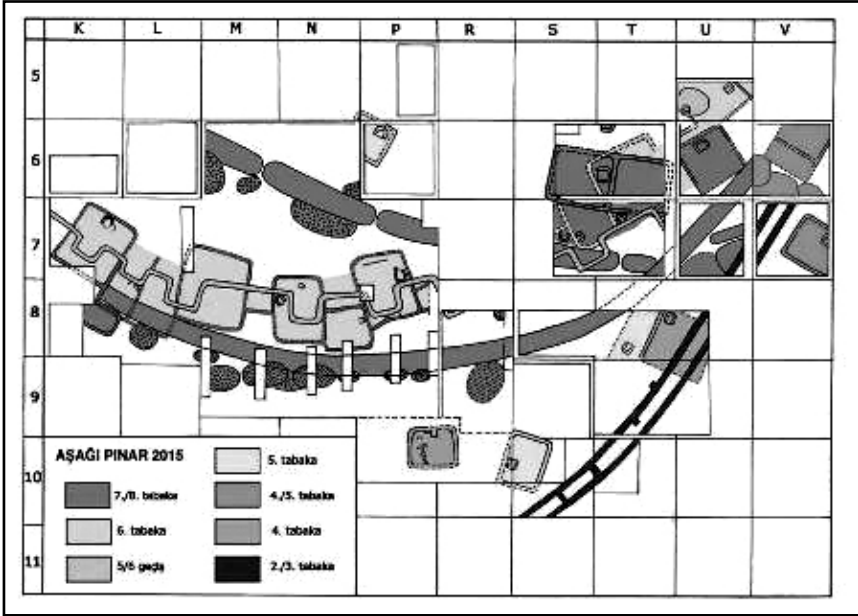
yerek geliştiği ve 7. tabakanın üst evresindeki hendeğe hemen hemen paralel olarak uzanan, bitişik düzende dal örgü yapıların inşa edildiği anlaşılmaktadır. Kimi yerde hendeğin üstüne çıkan mekânlar, 7. tabaka hendeğinin artık işlevini kaybettiğini göstermekle birlikte, üst kesimlerinde biriken 6. tabaka dolgusu, hendek çukurluğunun tümüyle kapatılmadığını, kısmen de olsa kullanılmaya devam edildiğini düşündürmektedir.

7. tabakadaki hendeklerin işleviyle ilgili kesin değerlendirmelerde bulunmak henüz güç ise de savunma ya da bir sulama/akaçlama sistemiyle ilişkili olmadıkları açıktır. Aşağı Pınar'daki hendekler nicelik ve nitelik açısından, genel olarak Neolitik Dönem hendeklerinin yeniden değerlendirilmesi bakımından da önem taşımaktadır. Yerleşmede geniş bir alanda açılan hendekler, gerek dolum süreci ve etrafına açılan yeni çukurlarla genişletilmesi gerekse içindeki buluntular bakımından karakteristik özellikler göstermekte ve kullanım sürecine ilişkin ayrıntılı bilgi vermektedir. Hendeklerin içerisindeki katmanlar, bunların açıldıktan sonra bilinçli bir şekilde zaman içinde doldurulduklarını ve içlerine kırılmış nitelikli kapların, figürin parçalarının, nitelikli kemik ve taş buluntularının atıldığını göstermektedir. Bu tür buluntuların yanı sıra birbirinden uzak noktalarda bulunan insan kemiği parçaları hendek içindeki dolgunun sıradan atıklar olmadığına işaret etmektedir. Hendek içindeki dolguların analiz ve incelemesine halen devam edilmektedir; ancak bunların bazı ritüellerle ilişkili bir şekilde doldurulmuş olabileceği ön görülmektedir.

Aşağı Pınar yerleşimindeki Son Neolitik-İlk Kalkolitik tabakaları gerek mimari, gerek çanak çömlek gerekse buluntu toplulukları bakımından Balkanlar, özellikle de Bulgaristan'dan bilinen Karanovo kültürünün I. ve II. evrelerinin tipik özelliklerini yansıtmaktadır; ancak bu dönemde Anadolu, Ege ve Balkanlar'daki ilk çiftçiler arasındaki benzerlikler dikkate değerdir. Yerel farklara rağmen yaşam biçimini temsil eden öğelerdeki paralellikler M.Ö. 7. bin yılın sonları ve 6. bin yılın başlarında Ege ve Balkanlar'da sayısı hızla artan yerleşmelerin, Anadolu'nun da parçası olduğu ortak bir oluşum çerçevesinde şekillendiğini göstermektedir. Bulgaristan sınırına yakın olarak bulunan Aşağı Pınar'ın, Doğu Trakya'nın genelini ne kadar temsil ettiği,

araştırma eksiklikleri nedeniyle tam olarak bilinmemektedir. Ancak İstanbul Boğazı çevresinde gelişen Fikirtepe kültürü yerleşmelerinden farklılık gösterdiği açık olarak izlenmektedir. Bu durum, söz konusu dönemde Anadolu ile olan bağlantıların Marmara Denizi'nin doğusu üzerinden gerçekleşmediğini işaret etmektedir.

Bu sürecin hemen akabinde M.Ö. 6. bin yılın ortalarında Balkanlar'ın genelinde yaşanan kültürel kırılma Aşağı Pınar'da da izlenmektedir. Yerleşim dokusunun tümüyle değiştiği; kırmızı, turuncu ve koyu rengin tonlarında; küresel formlu, çizi, nokta ve boya bezemeli çanak çömleğin yerini tümüyle koyu renkli, keskin dönüş veren profillere sahip, parlak açkılı, oluk ve çizi bezemeli çanak çömleğe bıraktığı; *pintadera*, kil bilezik, kemik kaşık, *steatopik* özellikler gösteren kadın figürinleri gibi karakteristik buluntuların ortadan kalktığı anlaşılmaktadır. Aşağı Pınar ve Balkanlar'daki bazı çağdaş yerleşmelerde gözlenen geçiş evresi tabakaları ve sonraki dönemde, özellikle çanak çömlek açısından karakteristik olan bazı öğelerin ilk evrede ortaya çıkıyor oluşu, söz konusu değişimin süreç içinde bölgenin kendi iç dinamiğiyle şekillendiğini düşündürmektedir. Aşağı Pınar'da bulunan 5-6 geçiş tabakası hem höyükteki bu kırılmayı hem de özellikle çanak çömlekte izlenen değişimi net olarak yansıtmaktadır. Geçiş evresinin ardından Orta Kalkolitik Dönem ile birlikte yerleşim büyüyerek, ayırık ancak sıralı ve düzenli olarak yerleştirilen konutlardan oluşan bir köy dokusuna dönüşmüştür. Bu evre ile birlikte Anadolu, Ege ve Balkanlar arasındaki ortak özelliklerin kaybolduğu ve kültürel özelliklerin farklılaştığı görülmektedir.

Plan 1: Aşağı Pınar 2015 yılı yerleşim planı.

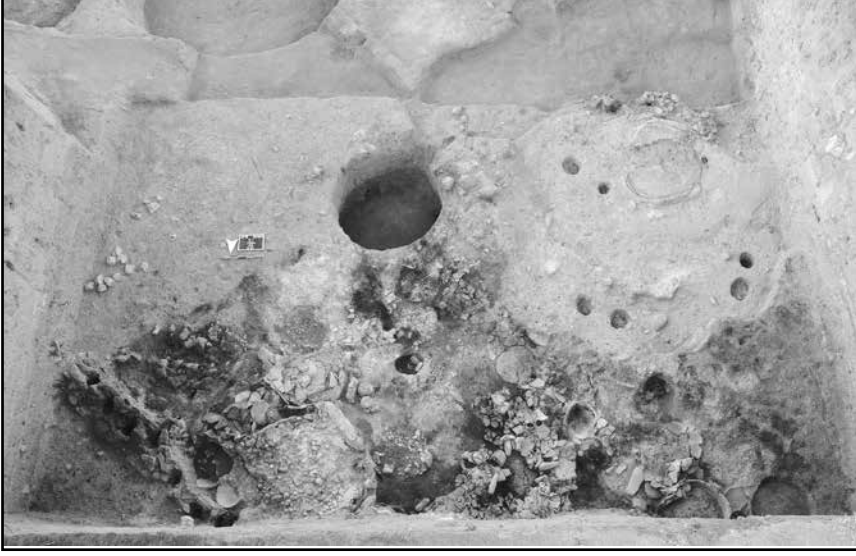
Resim 1: Aşağı Pınar kuzey kazı alanı.

Resim 2: 7. Tabaka orta evre hendeği – batı kesim.

Resim 3: 7. Tabaka orta evre hendeği kesit.

Resim 4: 6.21 Yapısı (Kuzeyden).

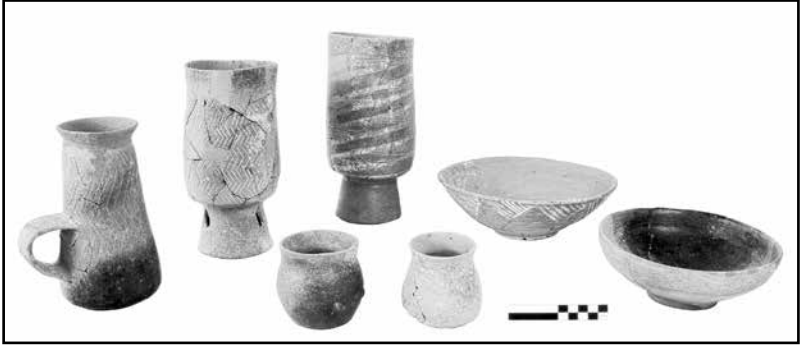
Resim 5a: 6.21 Yapı içi dolgusu.

Resim 5b: 6.21 yapı içi - ocak ve silolar.

Resim 6: 6. Tabaka *pintadera*

Resim 7: Neolitik Dönem tüm kaplar.

Resim 8: 7. Tabaka insan yüzü betimli kap parçaları.

LİMAN TEPE 2015 YILI KARA VE SUALTI KAZILARI

Hayat ERKANAL *

Ayşegül AYKURT

Kadir BÜYÜKULUSOY

İrfan TUĞCU

Rıza TUNCEL

Vasıf ŞAHOĞLU

Liman Tepe Urla ilçesi, İskele Mahallesi'nde, Karantina Adası karşısında bir yarımada üzerinde yer almaktadır. Yerleşimde 2015 yılında karada ve suda olmak üzere iki alanda çalışmalar sürdürülmüştür¹.

* Prof. Dr. Hayat ERKANAL. Liman Tepe Kazı Başkanlığı, Denizli Mahallesi, Harbiye Cad. No: 2 Çeşmealtı - Urla, İzmir/TÜRKİYE.

Doç. Dr. Ayşegül AYKURT. Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 06800, Beytepe, Ankara/TÜRKİYE.

Öğr. Gör. Kadir Büyükelusoy. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Sivas/TÜRKİYE.

Dr. İrfan TUĞCU. Çukurova Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Adana/TÜRKİYE.

Dr. Rıza TUNCEL. D.A.Ü, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat, Beşeri ve Sosyal Bilimler Bölümü, Gazimağusa/KIBRIS.

Prof. Dr. Vasıf ŞAHOĞLU. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 06100 Sıhhiye, Ankara/TÜRKİYE.

İzmir Bölgesi Kazıları ve Araştırmaları Projesi (IRERP) kapsamında yapılan Liman Tepe kazıları Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara Üniversitesi ve Urla Belediyesi tarafından desteklenmektedir.

- 1 2015 yılı Liman Tepe Kazıları Ekibi: Prof. Dr. Armağan Erkanal; H.Ü. Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü'nden Doç. Dr. Ayşegül Aykurt, Araş Gör. Ozan Çömelekoğlu, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü'nden Öğrt. Görv. Dr. Kadir Büyükelusoy; Osmaniye Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü'nden Yard. Doç. Dr. İrfan Tuğcu; Kıbrıs Doğu Akdeniz Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden Yard. Doç. Dr. Rıza Tuncel, Batman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'nden Yard. Doç. Dr. Ebru Oral;

I. KARA KAZILARI

Liman Tepe’de yerleşimi ikiye bölen İzmir-Çeşmealtı yolunun kuzeyinde kalan alan “kuzey kazı alanı”, yolun güneyinde kalan alan ise “güney kazı alanı” olarak adlandırılmıştır. Ayrıca oldukça geniş bir alana yayılan kuzey kazı alanı kendi içinde üç alana ayrılmıştır. Bunlardan en kuzeyde olanı “A alanı”, ortada yer alanı “B alanı”, güneyde yer alan ise C alanı olarak tanımlanmaktadır. Liman Tepe’de 2015 yılında yapılan kazılarda kuzey kazı alanında A Alanında ve güney kazı alanının batısında çalışılmıştır (Resim: 1).

Kuzey Kazı Alanında V-Y/2-3 Açmalarında Yapılan Kazılar

Liman Tepe’nin bu güne kadar rastlanan en erken tabakalarının bulunduğu alanı kuzey kazı alanının kuzey kesimi oluşturmaktadır. V-2/Y-2 açmalarının bir kısmını içeren kazı alanındaki kazılar sonucunda, alanın güneyinde Erken Tunç Çağı I başlarına ait tabakaların halen devam ettiği gözlenmiştir. Bu dönemde höyüğe yapılan müdahale Geç Kalkolitik Çağ tabakalarını tahrip etmiş ve bu alan daha sonra atık alanı olarak kullanılmıştır.

Erken Tunç Çağı I başına tarihlenen bu tabakalar kuzeyden güneye eğim

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü’nden Prof. Dr. Vasıf Şahoğlu, Atina Arkeoloji Derneği’nden Ourania Kouka, Girit Ege Prehistoryası Enstitüsü Merkezi uzmanlarından restoratör Michel Roggenbucke, Maria Vlata, çizimci Douglas Faulmann, fotoğrafçı Chronis Papanikolopoulos, Arkeolog Mürvet Gökçe Dede, Nurçin Göçmen, Ece Paşalı, Hayriye Akın, Tuğçe Mamak, Simay Tuana Koçak, Yusuf Bakan, Yeşim Alkan, Mustafa İncirlili, Halil Şaşmaz; Seramik uzmanları Murat Bircan; H.Ü. Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü öğrencileri Hilal Köse, Hasan Umut Kıvrak, Muharrem Başpınar, Gamze Bostancı, Levent Koçak ve Alican Karaaslan; Sivas Cumhuriyet Üniversitesi’nden Müslüm Maaşoğlu, Nevşehir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü öğrencileri İlhami Demir ve Berkan Tokatlı; Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi öğrencisi Mertcan Kavas; Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü öğrencisi Ecem Yıldırım; Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencileri Öykü Okay, Özge Alacacı; Kocaeli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü öğrencisi Ümrhan Söylemez; İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü öğrencisi Eylül Demirtaş, Zenep İlke Kılıçtepe, Bilge Gülşen ve Yakup Kaşıkçı; Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü öğrencisi Eser Eser Oktay Orman; Adnan Menderes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü öğrencisi Kemal Ersavas; Harran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü öğrencisi Seyfettin Kaplan; Philips Universitaet Marburg ‘dan Michaela Reinfeld, İzmir Arkeoloji Müzesi’nden Elvan Tarakçıoğlu, Batman Arkeoloji Müzesi’nden Feriha Baş kazı çalışmalarına Kültür Bakanlığı yetkili temsilcisi olarak katılmışlardır.

yapmakta ve yer yer yanık depozitler içermektedir (Resim: 2). Bu tabakalardan ele geçirilen seramikler oldukça homojen bir repertuar sergilemektedir. Tripod çömlekler, kısa boyunlu kaba çömlekler, siyah perdahlı gaga ağızlı testiler, yine siyah perdahlı ağız kenarı içe eğik (*knickrandschalen*) veya basit ağız kenarlı çanaklar ve az sayıda ağız kenarı içe kalınlaştırılmış (*rolled-rim*) çanaklar bu depozitler için karakteristik formlardır. Bu depozitler içerisinde aynı zamanda cüruf ve taş pota parçaları ele geçmiştir. Bu buluntular Erken Tunç Çağı I'ın erken dönemlerinde de Liman Tepe'de maden üretiminin mevcut olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Erken Tunç Çağı I başına ait bu depozitlerle ilintili herhangi bir mimari buluntu tespit edilememiştir. Tabakalar içerisinde yer alan düzensiz taşlar buradaki tahribatın yoğunluğunu da göstermektedir. Bu döneme ait bir bebek mezarı alandaki çalışmaların son günlerinde açığa çıkartılmıştır. Korunmamış bir ev tabanının altında olması kuvvetle muhtemel olan bu çömlek mezar içerisinde yeni doğmuş bir bebeğe ait, oldukça kırılgan bir durumda olan kemikler tespit edilmiştir.

2004/5 kazı sezonlarında bu yılki kazı alanının kuzeyinde açığa çıkartılan ve Geç Kalkolitik Çağa ait "Yanık Ev"i etkileyen yangının daha önceleri sanılandan çok daha geniş çaplı bir yangın olduğu anlaşılmıştır. Höyük Geç Kalkolitik Çağda da kuzeybatıdan güneydoğuya tedrici olarak alçalmaktadır. Bu yanık tabaka 2014 sezonunda kısmen açığa çıkartılmış olan iki ızgara planlı evin altında yer almaktadır. Doğuda yer alan ızgara planlı yapının altında yer alan alanda bu yangının oldukça yoğun olduğu gözlenmiştir. Geçtiğimiz yıllarda olduğu gibi bu yıl da oldukça yoğun karbonize tahıl grupları depozit içerisinde bulunmaktadır. Kimi bölgelerdeki yoğunluk ve etraflarındaki karbonize ahşap parçaları tahılların en azından bir kısmının ahşap depolama kapları içerisinde saklandığını düşündürmektedir. Bu bölgeden aynı zamanda büyük boyutlu seramik parçaları ve *in situ* tümlenebilir kaplar ele geçirilmiştir. Formlar arasında ağız kenarı içe kalınlaştırılmış, ağız kenarı altında ip delikli yatay tutamakların mevcut olduğu ve bazılarının ağız kenarı üzerinde taranmış üçgen beyaz boya bezemesi bulunan siyah perdahlı çanaklar, cheese-pot parçaları, kaba çömlek parçaları karakteristiktir. Tümlenebi-

lir kaplar arasında minyatür bir testi ve daha büyük boyutlu, kulpsuz fakat omuzlu ve gövdesi üzerinde dört ip delikli tutamak ve bunların da arasında boynuz biçimli küçük aplikler olan bir başka testi ele geçmiştir.

Güney Kazı Alanında, S-T/9-10 Açmalarında Yapılan Kazılar

Liman Tepe’de 2015 yılında 2013 yılında kamulaştırılan sektörde kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Resim: 1). Güney kazı alanının batısında S-T/9-10 karelerinde çalışılmıştır. Bu kısımda yapılan kazılarda T-U/9-11 karelerinde açığa çıkartılan ETÇ II savunma sisteminin batıdaki uzantısını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Belirtilen alanda yapılan kazılarda Klasik Dönem, Arkaik Dönem, Geç Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağına tarihlenen tabakalar araştırılmıştır.

Klasik Dönem (LMT I.2.): Alanda yapılan kazılarda Klasik Döneme ait doğu batı doğrultusunda uzanan ince uzun bir çukur tespit edilmiştir. Bu çukurun açılması sırasında Arkaik Döneme ve M.Ö. 2. bine ait kalıntılar tahrip edilmiştir. Çukur içinde yapılan kazılarda Klasik Dönem seramik örnekleri ile birlikte Arkaik ve M.Ö. 2. bin seramikleri birlikte ele geçirilmiştir.

Arkaik Dönem (LMT I.3.): Alanın güneybatısında Arkaik Döneme tarihlenen iki yapı katı tespit edilmiştir.

1. Mimari Tabaka: Bu mimari tabakaya ait iki duvar açığa çıkartılmıştır. Bu duvarlardan kuzeyde yer alanının (D-791) bir kısmı 1980’de yapılan kazılarda bulunmuştur. 2015 yılında yapılan çalışmalarda bu duvarın kuzey ve güney uzantıları ortaya çıkartılmıştır (Resim: 3). Kuzey-güney doğrultusunda uzanan bu duvar 3,72 m. uzunluğunda, 0,52 m. genişliğinde olup korunan yüksekliği ise 0,57 m.dir. Küçük ve orta büyüklükte kabaca işlenmiş taşların yan yana getirilmesiyle örülen duvarın üst üste yedi sırası korunmuştur. Duvarın kuzey uzantısı ile Klasik Dönem çukuru tarafından tahrip edilmiştir. Duvarın doğusunda ve batısında yapılan kazılarda yer yer 2 cm. kalınlığında korunan iki taban açığa çıkartılmıştır. Bu tabanlardan batıda yer alanını daha büyük boyutta korunmuştur. Bu tabanın üzerinde bulunan seramik parçaları içinde küp parçalarının yoğun olduğu saptanmıştır. Küp parçaları yanında bulunan

az sayıdaki boyalı bezemeli kap parçaları (Resim: 4) sayesinde bu taban M.Ö. 550'ye tarihlendirilmiştir.

Bu mimari tabakaya ait diğer duvar (D-797) ise D-791 duvarının güneyinde yer almaktadır. D-791 duvarından bağımsız olan bu duvar doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. Duvar 1,60 m. uzunluğunda, 0,92 m. genişliğindedir. 0,26 m. yüksekliğindeki duvarın iki sırası korunmuştur. Duvarın örgüsünde kenarlarda büyük boy taşlar, orta kısmında ise küçük boyutta taşlar kullanılmıştır. Bu duvarın kuzeyinde kalan alanda ele geçen bir *askos* (Resim: 5) bu duvarla birlikte değerlendirilebilir. Bu örnek M.Ö. 6. yy.ın geç safhasına tarihlenmektedir.

Bu kalıntıların kuzeybatısında yapılan kazılarda bu döneme ait bir kuyu saptanmıştır. 0,90-0,93 m. çapında olan kuyunun bileziği 0,28-0,43 m. kalınlığına sahiptir. Kuyunun bileziği orta büyüklükteki levha taşlarla örülmüştür. Kuyunun içinde yapılan derinleşmelerde çok az miktarda seramik ele geçirilmiştir.

2. *Mimari Tabaka*: Arkaik Dönemin ikinci mimari tabakasını bir duvara ait su basmanı ile temsil edilmektedir (D-799) (Resim: 6). Doğu-batı doğrultusunda uzanan bu kalıntının korunan uzunluğu 3,67 m., genişliği ise 0,62-0,95 m.dir. Su basmanı dikdörtgen biçimindeki kalın levha taşların enlemesine yerleştirilmesiyle yapılmıştır. Su basmanının güneyinde dar bir alandan M.Ö. 630'a tarihlenen seramik bulunmuştur.

Geç Tunç Çağı (LMT II.3.): Liman Tepe'de kuzey ve güney kazı alanında yapılan kazılarda Geç Tunç Çağına tarihlenen kalıntı ve buluntular açığa çıkarılmakla birlikte, bu kültür katı kuzey kazı alanının güneydoğusunda çok iyi korunmuş durumda ortaya çıkarılabilmektedir². 2015 yılında güney kazı alanında yapılan kazılarda, kazılan alanın kuzeyinde doğu-batı doğrultusunda uzanan bir sur duvarı açığa çıkartılmıştır (Plan: 1-2, Resim: 7). Sur duvarının güney yüzü korunmuş, kuzey yüzü ise büyük olasılıkla İzmir-Urla yolunun yapımı aşamasında tahrip edilmiştir. Doğu uzantısı korunmayan, batı uzantı-

2 Erkanal ve Günel 1995, 264-265, Fig. 1-3; Günel 1999, 62, abb. 21/55; Erkanal ve Artzy 2002, 426, res. 7; Erkanal ve Aykurt 2008.

sı ise profilin içine giren duvarın açığa çıkartılan kısmının uzunluğu 13,20 m., korunan genişliği ise yaklaşık 3,00 m.dir. Sur duvarının güney yüzü çok büyük *kiklopik* taşlardan örülmüş, bu taşların kuzey kısmı ise farklı büyüklükteki toplama taşlarla doldurulmuştur. Sur duvarının güneyinde yapılan kazılarda çağdaş herhangi bir mimari kalıntı ele geçirilmemiştir. Bu kısımda yapılan kazılarda yerli seramik örnekleri ile birlikte ithal Miken seramik örnekleri ele geçirilmiştir. Kırmızı ve devetüyü renginde astarlı yerli seramik örnekleri içinde “s” profilili çanaklar, içe çekik dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı çanaklar ile dışa çekik-dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı çanaklar yer almaktadır. İthal Miken seramiği içinde ise *kylix*lere ait parçalar tarihlendirme açısından önem taşımaktadır (Resim: 8). Çoğunluğu Geç Hellas IIIA2’ye tarihlenen bu Miken seramik parçaları, sur duvarının kuzey kazı alanının güneydoğusunda tespit edilen 3. mimari tabakayla çağdaş olduğunu ortaya koymuştur.³

Orta Tunç Çağı Tabakası (LMT III.4): Liman Tepe’de önceki yıllarda yapılan kazılarda Orta Tunç Çağına ait beş mimari tabakadan oluşan yerleşim tespit edilmiştir⁴. Ancak bu mimari tabakalara ait yerleşimi çevreleyen sur duvarına ait herhangi bir kalıntı saptanmamıştı. 2015 yılında Geç Tunç Çağı sur duvarının güneyinde yapılan derinleşmelerde Orta Tunç Çağına ait kalıntılar açığa çıkartılmıştır. Bu kısımda yapılan çalışmalarda Geç Tunç Çağı sur duvarının Orta Tunç Çağı sur duvarının üzerine yapıldığı görülmüştür (Plan: 1-2, Resim: 9-10). Erken Tunç Çağı II sur duvarını içine alarak inşa edilen Orta Tunç Çağı sur duvarının örgüsünde Geç Tunç Çağı sur duvarından farklı olarak çoğunlukla kalın levha taşlar kullanılmıştır. Orta Tunç Çağı sur duvarı 0,55 m.-0,65 m. yüksekliğinde korunmuştur.

Orta Tunç Çağı sur duvarının açığa çıkartılan ve korunan kısmının güneydoğusunda yapılan kazılarda kuzey-güney doğrultusunda uzanan ve iki kademe olarak yükselen duvarlar açığa çıkartılmıştır (Plan: 1-2, Resim: 9-10). Bu duvarlardan güneyde yer alanı (D-793) 4,50 m. uzunluğunda olup güney uzantısı tahrip olmuş, kuzey uzantısı ise aynı doğrultuda uzanan başka bir

3 Erkanal ve Aykurt 2008, s.

4 Erkanal ve Günel 1995, 266-269, şek. 4, res. 5; 1996, 307-308, res.5; 1997, 234-240, res. 1-3; Erkanal 1998, 382; 1999, 327-328, çiz.2, res.5; 2000, 255, res.6; 2001, 261-262, res.3-4; Erkanal ve Artzy 2002, 377-378, çiz.1, res. 2, 5; Günel 1999b, 44-45, 48, abb.2-3.

duvara (D-794) bağlanmaktadır. D-793 duvarının batı yüzü korunmuş, doğu yüzü ise dağınıktır. Bu duvarın batı yüzü çoğunluğu orta boyutta olan levha taşlardan örülmüş, korunan doğu tarafı ise farklı boyutta taşlarla doldurulmuş izlenimi vermektedir. Altı sırası korunmuş bu duvar 0,48 m. yüksekliğindedir. Bu duvarın kuzeyde yaslandığı D-794 duvarı ise 3,42 m. uzunluğundadır. Üç sırası korunan duvarın yüksekliği de 0,56 m.dir. Bu duvarın tahrip olan kuzey uzantısı olasılıkla zamanında sur duvarına yaslanmaktaydı. D-794 duvarının da D-793 duvarı gibi batı yüzü iyi korunmuş, doğu yüzü ise korunmamıştır. Bu duvarın örgüsünde güneye doğru daha çok orta boy toplama taşlar, kuzeye doğru ise kısmen büyük kalın levha taşlar kullanılmıştır.

D-793 ve D-794 duvarlarının doğusunda ise farklı boyutta toplama taşlardan oluşan bir dolgu ve bu dolguyu güneyden sınırlandıran duvarlar ortaya çıkartılmıştır. Bu dolgu taşların üzerinde de orta büyüklükteki kalın levha taşlardan oluşan bir döşeme saptanmıştır. Toplama taşlardan oluşan dolguyu güneyden destekleyen iki duvar, doğu-batı doğrultusunda birbirine paralel olarak inşa edilmiştir (Plan: 1-2, Resim: 9-10). Duvarların doğu uzantısı D-794 duvarına yaslanmakta, batı uzantısı ise tahrip olmuştur. Arkalı önlü yapılan her iki duvarında güney yüzleri düzgün örgüye sahip olup kör duvar tekniğinde yapılmıştır. Bu duvarlardan kuzeyde yer alanı (D-801) 2,65 m. uzunluğunda, 0,58 m. yüksekliğindedir. Dört sırası korunan bu duvar orta ve büyük boyutta toplama taşlardan inşa edilmiştir. Kuzeyindeki dolguyu destekleyen bu duvar büyük olasılıkla yeterli olmayınca, ya da tahrip olunca güneyine yeni bir duvar (D-802) yapılmıştır. 1,63 m. uzunluğunda olan bu duvar ise 0,69 m. yüksekliğinde korunmuştur. Bu duvarda diğer duvar gibi orta ve büyük boyutta toplama taşlardan örülmüştür.

Yukarıda anlatılan kalıntıların batısında ise kuzey güney doğrultusunda uzanan bir duvar (D-796) açığa çıkartılmıştır. D-796 duvarı 2,90 m., uzunluğunda, 0,70-0,75 m. genişliğinde ve 0,60 m. yüksekliğindedir. Altı sırası korunan duvar farklı boyutlardaki levha taşların düzgün kenarlarının duvarın iki yüzüne gelecek şekilde yerleştirilmesiyle örülmüştür. Güney uzantısı ise tahrip olan duvarın kuzey uzantısı düzgün bitmektedir. Duvarın düzgün ke-

sildiği kısımdan itibaren ise kalın levha taşlardan oluşan bir duvar yer almaktadır (D-798). Doğu kısmı Arkaik kuyu tarafından tahrip olan duvarın kuzey uzantısı sura yaslanmaktadır. 2,30 m. uzunluğunda olan bu duvarın yer yer iki, yer yer üç sırası korunmuştur.

Orta Tunç Çağı sur duvarı önünde yapılan kazılarda Liman Tepe'nin Orta Tunç Çağı tabakasının 4. katına, yani Orta Tunç Çağı I'e tarihlenen seramik örnekleri ele geçirilmiştir. Hızlı çarkta yapılmış bu seramik örnekleri, mat kırmızı, devetüyü ve krem renginde astarlıdır. Seramik içinde içe çekik ve basit ağızlı sığ çanaklar, içe çekik ve dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı çanaklar, dışa çekik ve basit ağızlı uzun boyunlu çömlekler, dışa çekik ve içe kalınlaştırılmış ağız kenarlı çömlekler ile yonca ağızlı depolama kaplarına ait parçalar yer almaktadır.⁵ Bu alandan ağırşak, kolye tanesi, kemikten aletler, çakmaktaşıdan bıçak ucu, kuvarstan dilgi ve taş balta olmak üzere çok az miktarda küçük buluntu ele geçirilmiştir.

II. SUALTI KAZILARI

Liman Tepe / Klazomenai antik limanı doğu ve batı mendireklerinden oluşur. Batı mendireği modern Urla limanın mendireği altında kalmıştır. Bundan ötürü çalışmalar 2000 yılından itibaren doğu mendirekte liman içinde yapılmaktadır. 2015 yılında ise hem liman içinde hem de liman dışında kazılar gerçekleştirilmiştir.

2000 yılında başlayan sualtı kazılarında 2007 yılına kadar doğu mendireğin ve ona dik bağlanan dalgakıranın birbiriyle olan bağlantısı ve her ikisinin inşa tekniklerini anlamaya yönelik olmuştur. 2007 yılından itibaren ise mendireğin iç yüzünde / hemen önünde (liman içinde) çalışmalar sürdürülmektedir. İç kısımdaki bu çalışmaların hedefi limanın kullanım evrelerini ve olası kültürel ilişkilerin ortaya konmasına yönelik olmuştur. 2015 yılında liman içinde E ve F alanlarında, liman dışında ise G olarak adlandırılan yeni alanda kazılar gerçekleştirilmiştir.

5 Aykurt 2010, 8-32.

F Alanında Yürütülen Çalışmalar: 2012 yılında kazısına başlanan alanda bu yıllık çalışmalarla birlikte -4,30-4,50 m. derinliğe inilmiştir. Mendireğin iç yüzünde IV-X/a-e plankarelerinde yapılan çalışmalarda M.Ö. 6 yy. liman tabanının açığa çıkarılmasına devam edilmiştir. Bu çalışmalarda alanın kuzeybatı kısmında orta ve büyük boy sayılabilecek taşlar açığa çıkmıştır (Resim: 11). Bu taşlık alanda balast (safra) taşlarının yoğunluğu dikkat çekmiştir. Antik Dönemde, günümüz teknelerinin seyirde kendilerini dengede tutabilmek için denizden alarak kullandığı suyun yerine yumruk ve biraz daha büyük boydaki görece yuvarlak olan bu dere taşları kullanıldığı bilinmektedir. 2011 yılında E alanında da aynı seviyede özellikle IV-VIII/e-k plankarelerinde balastlar tespit edilmiştir. Her iki alanda da balast taşlarının gruplar haline açığa çıkmış olması, belirli bir hat oluşturmaması, bunların bir batık içinde yer almadığını, bu alanlara bilinçli şekilde bırakıldığı sonucunu ortaya koymuştur.

Balast taşlarının yanı sıra liman tabanı içinde liman tabanının kullanım evrelerini belirleyen çok miktarda kap parçası bulunmuştur. Bu kap parçaları Milet ithali fikellura seramiği içinde değerlendirilen omuz kısmında köpekler tarafından yapılan yaban köpeği avı sahnesinin betimlediği parçalar yer almaktadır (Resim: 12). Ayrıca M.Ö. 6. yy.ın üçüncü çeyreğini işaret eden yarısı korunmuş durumdaki bant bezemeli bir askosla birlikte (Resim: 13), Klazomenai özgü 7 adet ticari *amphora*, *olpheles*, tabaklar, *skyphos* ve kâselere ait parçalar da liman tabanı buluntuları içinde yer almaktadır. Kap parçalarının yanı sıra liman tabanında ele geçirilen ahşap parçaları, zeytin çekirdekleri ve fındık kabuğu önemli organik buluntuları oluşturur.

F alanın doğu kesitinde yapılan çizim çalışmalarında ise bir sütünün varlığı tespit edilmiştir. Sütunun boyutlarının tespit edilmesine ve olası başka mimari elemanların var olup olmadığını anlamak amacıyla bu alana bir cep açılmıştır. Bu kazılarda sütunun parça halinde olduğu görülmüştür. 1,20 m. uzunluğunda, 0,34 m. çapında olan sütunun gövdesi üzerinde Ion düzeninde yapılmış bıçak sırtı yivler bulunmaktadır (Resim: 14). Sütunun hem işlenme tarzı, hemde bulunduğu konumu bu alana taşınarak bırakıldığını ya da düşmüş olabileceğini akla getirmektedir. Sütunun çevresinde yapılan kazılarda

ise MÖ 4. yy.ın ortalarına tarihlenen kap parçaları bulunmuştur. Sütunun kuzeybatı ucunun hemen altında da bir *amphora* saptanmıştır. Bu amphoranın zeminde oluşturduğu boşluk nedeniyle sütunun kuzeybatı ucu daha aşağıdadır. Sütunun deniz tabanına düştüğünde taban üzerine bulunan ve M.Ö. 4. yy.ın ikinci yarısını tarihlenen seramik gruplarının üzerinin henüz açık olduğu düşünülmektedir. Bu durum itibariyle sütunun ilk kullanıldığı tarih için öngürüde bulunulamasa da liman tabanına düştüğü tarih için M.Ö. 4. yy.ın ikinci yarısı önerilebilir.

G Alanında Yürütülen Çalışmalar: 2015 yılındaki bir başka kazı alanını ise mendireğin dış yüzünde, F alanın tam karşısına açılmıştır. G olarak adlandırılan alanda üç sondaj çukuru açılmıştır. Birinci sondaj çukuru X/i-k plankarelerine açılmıştır. Bu çalışmalarda, deniz tabanın hemen altında mendireğin gövde taşları ve mendirekten kayan taşlar açığa çıkmaya başlayınca burada daha fazla derinleşme imkanı olmamıştır.

İkinci sondaj çukuru ise mendireğin uzağında, VI/a-b plankarelerinde yer almaktadır. Bu alanda yapılan kazılarda 1 m.de tamamen *posedonia* kazılmıştır. Sondaj çukurunun doğu kesitinde yaklaşık 3 cm. kalınlığında 20 cm. uzunluğundadır. Bu parçanın yanı sıra alanda tamamen dağılmış 1-2 cm. boylarında ahşap parçacıkları da bulunmuştur. Sondaj çukurunda tarihlendirmeye yönelik bir bulgu ele geçmemekle birlikte, bu ahşap parçalarındaki kararma ve renk bozulması liman içinde açığa çıkarılan ahşaplara oranla çok azdır. Bu veriden hareketle G alanı ikinci sondaj çukurunda tespit edilen ahşapların liman içerisindeki ahşaplara oranla çok daha geç bir tarihe ait olmaları gerekmektedir.

G alanında üçüncü sondaj çukuru ise V-VI/i-k plankarelerine açılmıştır. Bu alandaki çalışmalarda günümüz deniz tabanının yaklaşık 20 cm. belli bir hat vermeyen taş yığınları açığa çıkartılmıştır. Bu taşların V/i-k plankaresinde belli bir hat içerisinde olduğu görülmüştür. Ancak sondaj alanının darlığı nedeniyle bu taşların bir bütünlük içerisinde değerlendirmesi bu kazı sezonunda mümkün olmamıştır. Bu alandan ahşapa çakılı şekilde büyük boyutlu metal çivi örnekleri bulunmuştur. Ancak alanın tarihlendirilmesinde bu bulgular şu an için net bir veri sağlamamaktadır.

III. DEĞERLENDİRME

Liman Tepe’de 2015 yılında yapılan kazılarda güney kazı alanının batısında çalışılmış ve bu alanda Arkaik Dönem, Geç Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağı tabakaları araştırılmıştır.

Güney kazı alanının doğusunda, bölgesel olarak M.Ö. 2. bin tabakalarının tesviye edilerek Arkaik Dönem yapılarının yapıldığı görülmüştür. Bu kısımda açığa çıkartılan Arkaik Dönemin geç safhasına ait duvarın (D-791) iki tarafında yer alan tabanların, Klazomenai’de şimdiye kadar açığa çıkartılan yapılardan farklı olarak duvarın en alt seviyesiyle aynı hizadadır. Bunun yanı sıra Arkaik Dönemin erken safhasına tarihlenen bir duvara ait su basmanının taşları (D-799), Klazomenai’deki diğer çağdaş su basmanlardan farklı olarak duvarın enlemesine yerleştirilmişlerdir. Bu mimari özellikler itibariyle bu alan mimari açıdan çağdaşlarından farklılık ortaya koymaktadır.

Bu yıl Liman Tepe’de ilk defa yerleşimin Geç Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağına tarihlenen sur duvarı tespit edilmiştir. Erken Tunç Çağı II sur duvarını da içine alarak yapılan Orta Tunç Çağı sur duvarı kalın levha taşlardan, Geç Tunç Çağı sur duvarı ise *kiklopik* taşlardan Orta Tunç Çağı suru üzerine inşa edilmiştir. Bu kalıntılarla birlikte geçmiş yıllarda açığa çıkartılan kalıntılar birlikte değerlendirildiğinde, yerleşimin Erken Tunç Çağı II’de sınırları belirlenen yukarı şehrin, en azından güney sınırının Orta Tunç Çağı ve Geç Tunç Çağında da değişmeden devam ettiği söylenebilir.

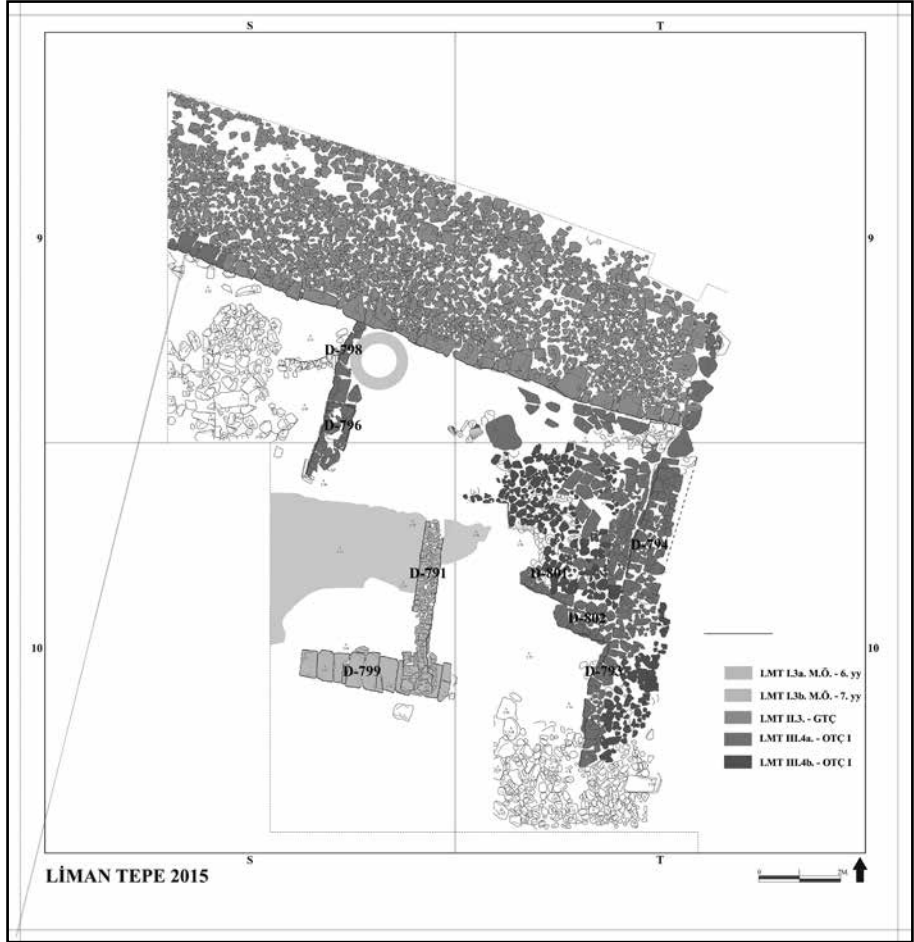
Liman Tepe Geç Tunç Çağı surunun güneyinden ele geçen yerli seramik örnekleri Liman Tepe’nin kuzey kazı alanı 3. mimari tabakasıyla çağdaştır. Ayrıca yine aynı alanda ele geçen Miken seramik örneklerinin ithal olması, Batı Anadolu Geç Tunç Çağı yerleşimleri ile birlikte benzerlik ortaya koymaktadır.

Orta Tunç Çağı sur duvarının güneydoğusunda açığa çıkartılan ve sura doğru kademe yaparak yükselen duvarlar batı yüzlerinin olup doğu yüzlerinin olmaması; sur duvarının doğu uzantısının geçmiş yıllarda saptanamaması; sur duvarının olmadığı bu kısımda kalın bir dolgu taşın bulunması; ayrıca Erken Tunç Çağı II sur duvarının üzerine kadar kuzey güney doğrultusunda uzanan *kiklopik* taş dizisi, bu alanda Orta Tunç Çağında rampalı bir girişin olabileceğini düşündürmektedir.

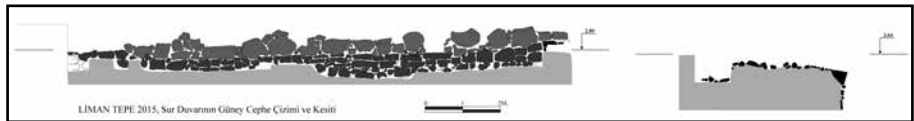
Liman Tepe’de sualtında 2015 yılında F alanının genelinde yürütülen çalışmalarda elde edilen veriler, liman tabanının M.Ö. 6 yy.ın ikinci – üçüncü çeyreğinde de kullanıldığını ortaya koymuştur. G alanında yapılan üç sondajda ise şu an için alanın tarihlendirmesine yardımcı olacak herhangi bir veri elde edilememiştir. Ancak ahşap parçaları ve metal çivilerin bulunması alanda belli bir hareketliliğin varlığını göstermektedir. G alanı 2001-2002 yıllarında kazısı yapılan ve C alanı olarak adlandırılan alanın hemen batısında yer almaktadır. C alanında belirtilen yıllarda yapılan kazılarda yoğun şekilde ahşap ve metal parçaları açığa çıkartılmıştır. Bu kalıntıların bir batığa ait olabileceği ileri sürülmüştü. 2015 yılında G alanının doğusunda bulunan ahşap ve metal parçaları, C alanında bulunanlarla birlikte değerlendirildiğinde, bu kalıntıların da bir batığa ait olma ihtimalini düşündürmektedir

KAYNAKÇA

- AYKURT, A. 2010, “İzmir Bölgesi Orta Tunç Çağı Seramiği” *Belleten* LXXIV-Sayı: 269, 1- 69.
- ERKANAL, H. 1998, “1996 Yılı Liman Tepe Kazıları” *KST* 19/1, 379-398.
- ERKANAL, H. 1999, “1997 Liman Tepe Kazıları” *KST* 20/1, 325-336.
- ERKANAL, H. 2000, “1998 Liman Tepe Kazıları” *KST* 21/1, 251-262.
- ERKANAL, H. 2001, “1999 Liman Tepe Kazıları” *KST* 22/1, 259-268.
- ERKANAL, H.-AYKURT, A. 2008, “Liman Tepe 2006 Yılı Kazıları” *KST* 29/3, 223-242.
- ERKANAL, H.ve ARTZY, M. 2002, “2000 Yılı Liman Tepe Kazı Çalışmaları” *KST* 23/1, 375-388.
- ERKANAL, H. ve HÜRYILMAZ, H. 1994, “1992 Liman Tepe Kazıları” *KST* 15/1, 361-373.
- ERKANAL, H. ve GÜNEL, S. 1995, “1993 Liman Tepe Kazıları” *KST* 16/1, 263-279.
- ERKANAL, H. ve GÜNEL, S. 1996, “1994 Liman Tepe Kazıları” *KST* 17/1, 305-327.
- ERKANAL, H. ve GÜNEL, S. 1997, “1995 Yılı Liman Tepe Kazıları” *KST* 18/1, 231-260.

Plan 1: S-9-10 Açmaları mimari çizimi.

Plan 2: Geç Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağı sur duvarının kesiti.

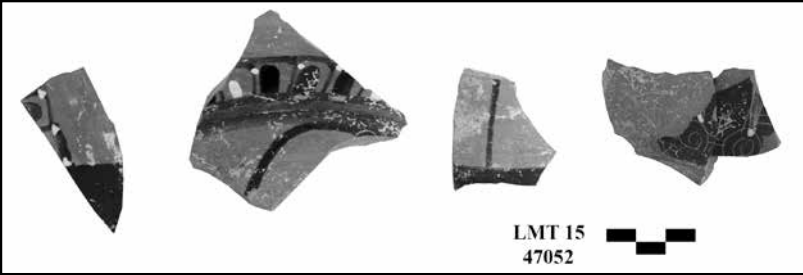
Resim 1: Liman Tepe kazı alanlarının genel görüntüsü ve 2015 yılında çalışan alanlar.

Resim 2: Geç Kalkolitik Çağ kazı alanı.

Resim 3: Arkaik Dönemin 1. mimari tabakasına ait mimari kalıntılar.

Resim 4: Arkaik Dönemin 1. mimari tabakasına ait taban üzerinde ele geçirilen seramik.

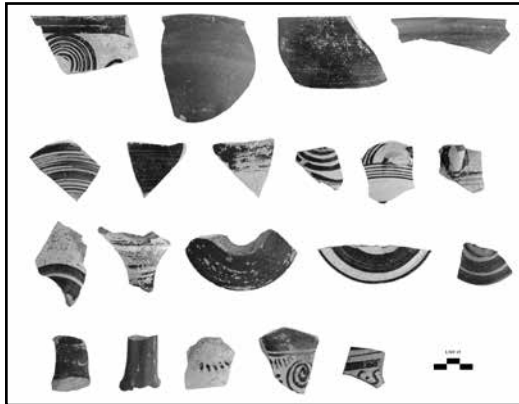
Resim 5: Arkaik Dönemin 1. mimari tabakasına ait askos.

Resim 6: Arkaik Dönemin 2. mimari tabakasına ait mimari kalıntılar.

Resim 7: Geç Tunç Çağı suru.

Resim 8: Geç Tunç Çağı surunun güneyinde ele geçirilen Miken seramik parçaları.

Resim 9: S-9-10 Açmaları genel resmi.

Resim 10: S-9-10 Açmaları genel resmi.

Resim 11: F Alanında açığa çıkartılan balast taşları.

Resim 12: M.Ö. 6. yy liman tabanı seramik örnekleri.

Resim 13: M.Ö. 6. yy liman tabanı seramik örnekleri.

ADANA/TEPEBAĞ HÖYÜK KAZISI

2015 YILI SONUÇLARI¹

Fatma ŞAHİN*

Tepebağ Höyük, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü izni ile Adana Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü başkanlığında ve Adana Büyükşehir Belediyesi'nin maddi katkılarıyla Çukurova Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Fatma Şahin'in bilimsel danışmanlığında sürdürülmektedir.

Tepebağ Höyük ya da Adana; kara, deniz ve nehirler vasıtasıyla sağladığı ulaşım, Anadolu ve Mezopotamya arasındaki köprü konumu, bol su kaynaklarına sahip olması, ılıman iklimi gibi birçok olumlu etken nedeniyle uygarlık tarihi açısından çok önemli bir bölge olan Çukurova'nın merkezinde verimli topraklar üzerinde yer almaktadır. Seyhan Nehri üzerinde kurulmuş bir kent olan Adana, Suriye'den başlayıp Torosları aşarak batıya ulaşan kervan yolu sayesinde her zaman stratejik bir önem arz etmiştir² (Harita: 1).

Adana şehir merkezinde yer alan Tepebağ Höyük yaklaşık 15 m. kültür dolgusu, 360x620 m. çapı ve yayıldığı 20 hektarlık alan ile bölgedeki en büyük höyüklerden biridir. Tepebağ yerleşiminde iskan halen devam etmekte olup, varlığını günümüze kadar devam ettirmiş ve günümüzde Adana gibi önemli ve büyük bir kent haline dönüşmüştür. İlk kurulduğu andan başlayarak günümüze kadar uzun süreç boyunca yerleşim görmüş bu tür kentler,

* Yrd. Doç. Dr. Fatma ŞAHİN, Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Balcalı, Sarıçam-Adana/TÜRKİYE.

1 27. Kazı Sonuçları Toplantısı kitabının 2. cildinde yayımlanan "Tepebağ Höyük 2014-2015 Yılı Kazı Çalışmaları" başlıklı bildirinin yazar bölümüne, kazı başkanı Fatma Şahin yerine, teknik bir hatadan dolayı Fatih Erhan ve F. Fatih Gülşen yazılmıştır. Tarafımızdan kaynaklanan sorundan dolayı yazardan özür diliyoruz (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Yayınlar Şubesi Müdürlüğü).

2 Ternek 1957; Göney 1976; Gürbüz 1997.

gerek toprak altında gerekse toprak üstünde tarihsel devamlılığın izlerini barındırır. Çeşitli kültürlerle ait tabakalar sayesinde kentin geçirdiği değişim, dönüşüm ve gelişim ayrıca günümüze kadar ulaşamayan toplumların yaşam biçimlerinin anlaşılmasında büyük katkı sağlar. Bu bağlamda Tepebağ'da sürdürülmekte olan kazılar Adana kentinin arkeolojisini ortaya koymasına anlamında büyük önem taşımaktadır.

Düzenli olarak 2014 yılından bu yana sürdürülen kazılar 2015 yılı içinde 2 Mart-31 Aralık tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bir önceki yıl içinde Tepebağ Höyük kazı sonuçları 2014-2015 yılı kazı çalışmaları olarak sunulmuştur³. Ancak bu raporda 2014 yılı kazı çalışmalarının yanı sıra 2015 yılı içinde yapılan çalışmaların Mart-Mayıs aylarındaki sonuçları sunulmuştur. Haziran-Aralık 2015 tarihleri arasında gerçekleştirilen yaklaşık 6 aylık kazı sonuçları burada sunulacaktır.

2015 yılı çalışmaları üç farklı alanda yapılmıştır. İlk olarak 2014 yılında kazısına başlanan BJ-32 ve BI-32 açmalarında derinleşme çalışmalarına devam edilmiş ve yüzeyden yaklaşık 4.5 m. derinliğe inilmiştir. İkinci çalışma alanı BJ-33 ve BI-33 açmalarında gerçekleştirilmiştir (Çizim: 1a). Alandaki son çalışma ise açma aralarındaki yürüme yollarının kaldırılması olmuştur.

2014 YILINDA BAŞLANAN AÇMALARDAKİ ÇALIŞMALAR

(BJ-32 ve BI-32)

BJ-32 Açması

BJ-32 açmasında çalışmalara ilk olarak 2014 yılında başlanmış ve yaklaşık 1.50 cm. derinlikte kazılmıştır. 2015 yılı çalışmalarına bu derinlikten itibaren devam edilmiştir. Yüzeyden yaklaşık 2 m. derinliğe kadar yapılan çalışmaları sırasında özellikle günümüz tahribatının yanı sıra çöp çukurları, silolar ve kuyular ile büyük bir tahribata uğramış bazı mimari kalıntılar açığa çıkarılmıştır. Osmanlı Dönemi'nin geç ve erken dönemlerine tarihlendirilen bu seviyeler arasındaki kültür dolgusu içinde toplam 7 duvar (D1-D7) açığa çıkartılmıştır (Resim: 1a, Çizim: 2).

3 Şahin, F.-F. Gülşen 2015, s.191-208.

D1 duvarı; Osmanlı Dönemi sonuna tarihlenen D1 duvarı, kuzey- güney doğrultuludur. Uzunluğu 2.45 m., genişliği 40 cm. olan duvar tek sıra halinde büyük taş bloklardan oluşmakta olup herhangi bir bağlantı vermemektedir.

D2 duvarı; Osmanlı Geç Dönemine tarihlenen duvar doğu- batı doğrultuludur. Uzunluğu 2.30 m., genişliği 80 cm. olan duvar çift sıra halinde büyük taş bloklardan oluşmaktadır. Bu duvarın da herhangi bir mimari bağlantısı saptanamamıştır.

D3 duvarı; Osmanlı Geç Dönemine tarihlenen duvar doğu- batı doğrultuludur. Uzunluğu 2.30 m., genişliği 70 cm. olan duvar çift sıra halinde tuğlalardan oluşmaktadır. 1 sıra taş zemin üzerine oturtulan bu tuğla duvarın aralarında dolgu olarak kırık tuğlalar kullanılmıştır. 2 sıra cephe örgüsüne sahip bu duvarın da herhangi bir bağlantısı saptanamamıştır.

D4 ve D5 duvarları; Osmanlı Geç Dönemine tarihlendirilen her iki duvardan D4 duvarı kuzey- güney doğrultulu olup 5.32 m. uzunluğunda ve 75 cm. genişliğindedir. Çift sıra halinde tuğlalardan oluşan duvarın tek sırası korunmuştur. Duvar taş temel üzerine oturtulmuştur. D5 duvarı ise doğu- batı doğrultulu olup, 1.75 m. uzunluğunda ve 75 cm. genişliğindedir. Çift sıra halinde taş temel üzerine, tek sırası korunmuş tuğlalardan oluşmaktadır. Açmanın güneydoğu köşesinde yer alan D4 ve D5 duvarlarının “L” biçiminde bir mekân oluşturduğu düşünülmekle birlikte kesin ölçüleri saptanamamıştır. Zira her iki duvarın uzantısı kazılmayan alan içinde kalmaktadır. D4 ve D5 duvarlarının köşe yaptığı yerin hemen batısında yaklaşık 1 m. çapında Cumhuriyet Dönemine ait bir kuyu açığa çıkartılmıştır (Resim: 1a).

D6 duvarı; Osmanlı Geç Dönemine tarihlendirilen duvar doğu- batı doğrultuludur. Uzunluğu 3.40 m. genişliği 60 cm.dir. Tuğla duvar açmanın güney kesit sınırında açığa çıkartılmış olup çoğunluğu kazılmayan alan içinde kaldığı için net olarak saptanamamıştır.

D7 duvarı; Osmanlı Geç Dönemine tarihlenen duvar doğu- batı doğrultuludur. Uzunluğu 8.50 m., genişliği ise 75 cm.dir. Taş temel üzerine iki sıra tuğladan oluşmaktadır. Açmanın kuzey kesiti içinde yer alan bu duvarın herhangi bir mimari bağlantısı saptanamamıştır.

Osmanlı Dönemine ait açığa çıkarılan bu duvarların ortak özelliği; taş temel üzerine tuğlaların iki sıra halinde yerleştirilmesidir. Söz konusu duvarlar bulundukları konum ve seviyeleri itibarıyla büyük tahribata uğramıştır. Bu yüzden bu açma içerisinde açığa çıkarılan duvarların birçoğu herhangi bir mimari bütünlük vermemektedir.

Bu açmada devam eden derinleşme çalışmalarında Erken Osmanlı ve Ortaçağ tabakalarının hemen altında Bizans-Roma Dönemi kültür tabakası kazılmıştır. Ancak bu dönemlere ait yer yer oldukça bozulmuş, toplama dere taşları ile yapılmış döşeme ve dolgu dışında başka mimari öge ele geçmemiştir. Tepebağ Höyük'te Roma Döneminde sınırların oldukça genişlediği bilinmektedir. Özellikle Seyhan Nehri'ne bakan höyüğün doğu kesimlerde Roma Dönemi villalarının izlerine rastlanmakla birlikte kuzeybatı kesimde ise mezarlık alanının varlığı bilinmektedir⁴. Höyükte kazısı yapılan dar alan ve yine sonraki dönem tahribatları göz önüne alındığında bu alandaki Roma Dönemi mimari eksikliği anlaşılmaktadır. Roma dolgusunun altında Hellenistik Dönem tabakalarına inilmiştir. Yaklaşık olarak yüzeyden 3 m. derinlikte başlayan Hellenistik Dönem dolgusunda da oldukça tahrip olmuş bazı taş döşemenin yanı sıra bazı duvarlar açığa çıkartılmıştır. D8-D9-D10 ve D11 olarak adlandırılan bu duvarlar ne yazık ki mimari bir bütünlük sağlamamaktadır (Resim: 1b-c).

D8 duvarı; Hellenistik Döneme tarihlenen duvar kuzey- güney doğrultu olup hemen hemen açmanın orta kısmında yer almaktadır. Uzunluğu 1.25 m., genişliği 40 cm.dir. Duvarın hemen güneydoğusunda yer alan oldukça büyük bir çöp çukuru tarafından tahrip edildiği anlaşılmaktadır. Herhangi bir bağlantısı saptanamamakla birlikte duvarın kuzey kısmında küçük çakıl taşları ile döşeli bir taban açığa çıkartılmıştır.

D9 duvarı; Hellenistik Döneme tarihlenen duvar doğu- batı doğrultuludur. Uzunluğu 2.30 m., genişliği ise 60 cm.dir. Çift sıra halinde düzgün taşlardan oluşan duvarın 2 sıra yüksekliği korunmuştur. Duvarın doğu tarafı kazılma-

4 Bu bilgiler Tepebağ Höyük çevresinde Adana Arkeoloji Müzesi tarafından çeşitli dönemlerde yapılmış olan sondaj kazılarında bilinmektedir.

yan alan içinde kalmıştır, batı tarafı ise bir köşe yaparak kuzeye dönmektedir. Ancak bu kesim tahrip olduğu için net olarak anlaşılamamıştır. Açmanın güneydoğu köşesinde birbirine oldukça yakın iki duvar daha açığa çıkartılmıştır. Ancak her iki duvarın da birbiri ile bağlantısı ortaya konamamıştır. Her iki duvarın güney tarafları kazılmayan alan içinde kalmakta diğer uçları ise bir bağlantı vermemektedir.

D10 duvarı; Helenistik Döneme tarihlenen duvar kuzeybatı-güneydoğu doğrultuludur. Uzunluğu 2.00 m., genişliği ise 90 cm.dir. Çift sıra halinde taşlardan oluşan duvar tek sıra yükseklikte korunmuştur.

D 11 duvarı; Helenistik Döneme tarihlenen duvar kuzey-güney doğrultuludur. Uzunluğu 1 m., genişliği 80 cm.dir.

Hellenistik Döneme tarihlendirilen kültür dolgusunun altında devam eden çalışmalarda Klasik Dönem ya da Geç Demir Çağı olarak tanımlanan kültür dolgusu kazılmıştır. Devam eden derinleşme çalışmalarında ise Demir Çağına tarihlenen mimari açığa çıkartılmıştır. Yüzeyden yaklaşık olarak 3.66 m. derinlikte açığa çıkan D12 ve D13 duvarlarının belirgin hale gelmesiyle bu duvarların mekân oluşturduğu anlaşılmış ve “Mekân 1 (M1)” olarak adlandırılmıştır. Ayrıca açmanın güneydoğusunda da “Mekân 2 (M2)” olarak adlandırılan bir mekân daha açığa çıkarılmıştır (Resim: 1d, Çizim: 2). İki evreli olduğu anlaşılan Demir Çağına ait mimarinin bir kısmı bu açmanın hemen kuzeyinde kalan BI-32 ve 2014 yılında kazısı yapılmış olan BI-31 açmalarında takip edilmiştir (Çizim: 2).

Mekân 1; Mimariye genel olarak bakıldığında bazı çöp çukurları tarafından yapılmış olan tahribatlara rağmen iyi bir mimari plan vermektedir. Yaklaşık olarak 11x8 m. ölçülerine sahip bu mekân, 1.20 m. genişlikte kalın duvarlara sahiptir. Çift sıra büyük taşlar arasına küçük boyutlu dere taşlarının doldurulması ile oluşturulmuş daha çok sandık duvar tekniğiyle yapılmış duvar örgüsüne sahiptir. Mekânın doğu ve güney duvarları tek sıra yükseklikte korunmuşken, batı duvarları ise çift sıra yükseklikte korunmuştur.

Tahribatın fazla olmasına rağmen mekânın girişinin olasılıkla kuzeyde yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu alanda bulunan taş döşeme mekânın girişine işaret

etmektedir. Söz konusu mekânın güneydoğusunda yaklaşık 2x1 m.lik kısmı korunmuş mekânın ikinci kullanım evresine ait bir taş döşeme bulunmaktadır. Taş döşemin büyük bir kısmı tahrip olmuştur.

Kuzeydoğu- güneybatı doğrultulu mekânın birinci evresinde mekân daha dar iken, ikinci evresinde genişletilerek kullanılmıştır. 11.0x8.0 m. boyutlarındaki mekânın ölçüleri göz önüne alındığında bu kadar büyüklükte bir mimarinin tek bir mekândan ziyade yapı olarak değerlendirilmesi daha doğru olacaktır. Olasılıkla bu büyük mekân bazı duvarlar ile bölünmüş olmalıdır. Ancak alandaki tahribattan dolayı bu durum saptanamamıştır.

Söz konusu mekân/yapının işlevine dair herhangi bir buluntu ele geçirilememiştir. Bu mekân içerisinde ele geçirilen çanak çömlek Erken Demir Çağı özellikleri göstermektedir.

Mekân 2; M1 mekânı ile çağdaş ve M1'in güneydoğusunda yer alan ve Mekân 2 olarak adlandırılan mekân kuzeydoğu- güneybatı doğrultuludur (Resim: 1d, Çizim: 2). Yapının korunan ölçüleri: Batı duvarı 7.0x0.80 m. güney duvarı 4.0x 0.80 m. kuzey duvarı 1.80 x 0.80 m. boyutlarındadır. Mekânı oluşturan duvarlar çift sıra büyük taşlar arasına küçük boyutlu dere taşlarının doldurulması ile oluşturulmuştur. Duvarların köşe yapan kısımlarında büyük blok taşlar kullanılmıştır. Mekânın batı ve kuzey duvarları tek sıra yükseklikte korunmuşken güney duvarı 3 sıra yükseklikte korunmuştur.

Mekânın dışında, kuzey duvarının önünde 60 cm. çapında bir ocak yer almaktadır. Ocağın dışı çamurla sıvanmıştır. Ocağın konumlandırıldığı yer açısından bakıldığında söz konusu alanın mekânlarla bağlantılı bir avlu ya da sokak niteliği taşıdığı düşünülmektedir.

Mekân içerisinde işlevine dair bir buluntu ele geçmemekle birlikte çanak çömlek parçaları M1 mekânında olduğu gibi boyalı Demir Çağı örneklerini içermektedir. Her iki mekân arasında kalan alan değerlendirildiğinde ise burasının bir sokak olabileceği ve Demir Çağı yapılarının bir plana göre inşa edildiği anlaşılmaktadır. Özellikle Çukurova Bölgesi açısından değerlendirildiğinde bölgede kazısı yapılan diğer yerleşimlerde Demir Çağı tabakalarının ve özellikle mimarisinin şimdiye kadar net olarak saptanamamış olması Tepebağ Höyük'ün bölge kronolojisi için önemini ortaya koymaktadır.

Bu açmada çalışmalar yüzeyden yaklaşık 4.60 cm. derinliğe kadar sürdürülmüştür. Demir çağı mimarisinin altından Geç Tunç Çağına tarihlendirilen çanak çömlek parçaları ele geçirilmiştir. BJ-32 açmasındaki çalışmalar tam bu derinlikte sonlandırılmıştır. Önümüzdeki yıllarda Geç Tunç Çağı tabakalaşması daha detaylı olarak araştırılacaktır.

BI-32 Açması

BI-32 Açmasında kazı çalışmalarına ilk olarak 2015 yılında başlanmış ve yaklaşık 4.50 cm. derinliğe kadar inilmiştir. Açmada yüzey toprağının kazılması sırasında yer yer beton ve asfaltın olması çalışma gücünü doğurmuştur (Resim: 2a). Günümüz beton malzemesi alanda büyük tahribatlara neden olmuştur.

Aşmanın doğu tarafında Geç Osmanlı Dönemine ait bazı mimari kalıntılar saptanmıştır. İki evreli bir yapıyı oluşturan bu mimarinin ilk evresinde 2 oda şeklinde kullanılan mekânlar üst evrede mekânların bölünmesiyle daha küçük 3 oda şeklinde kullanılmıştır (Resim: 2b, Çizim: 2). 3 odadan oluşan Osmanlı Geç Dönem mimarisi günümüz ev temelleri ile tahrip edilmiştir. Duvar örgüsü üst üste bindirilmiş tuğlalardan oluşmaktadır. Bu dönemde kullanılan tuğla ölçüleri 14x20, 20x12, 15x10 cm.dir. Mekânlar ara bölme duvarlarıyla birbirinden ayrılmaktadır. Mekânların iç ölçüleri birbirinden farklıdır. Daha güneydeki ilk mekân yaklaşık 7 m. uzunluğa sahip iken diğer 2 mekân bölündüğü için daha küçük olup, yaklaşık 2.80 m. uzunluktadır. Mekânların ve dolayısıyla yapının doğu kısmı BI-33 açmasında kalmıştır. Kazının ilerleyen zamanlarında bu açmada da çalışma başlatılmış ve bu yapının doğu kısmı da kısmen belirlenebilmiştir.

Yapının üstteki ikinci evre duvarları kaldırıldıktan sonra ilk evresine ulaşılmıştır (Resim: 2c, Çizim: 2). M4 ve M5 olarak adlandırılan 2 mekânın batı duvarında çamur harç kullanılmış ve tuğla sıralarının alt kısmında kireç taşları blok halinde kullanılmıştır. Tuğlalar kireç taşları üzerine bindirilerek kaydırma yöntemiyle oluşturulmuştur. Batı duvarının toplam uzunluğu 10.5 m., genişliği 80 cm. ve korunan duvar yüksekliği 47 cm. dir. M4 ve M5 mekânının

ikiye ayıran ara duvar ya da ortak duvar olarak kullanılan duvar da 80 cm. genişliğinde üst üste bindirilmiş tuğlalardan oluşmaktadır. Osmanlı yapı grubunu oluşturan bu iki mekândan güneydeki 8.50 cm., kuzeydeki ise 1.10 cm. uzunluktadır. Mekânları oluşturan duvarların ana malzemesi olan tuğlalar bir üstteki evrede kullanılan tuğlalara göre daha büyük boyutta olup; 29x13, 28x13, 13x10, 25x12, 14x20 cm. ölçülerindedir. Söz konusu iki mekân da yapılan derinleşme çalışmalarında ele geçirilen malzeme, mekânların işlevselliği hakkında bir bilgi vermemiştir.

BI-32 açmasında bu yapının dışında Geç Osmanlı/Cumhuriyet Dönemi-ne ait 2 kuyu ve mimari bağlantıları tam olarak belirlenemeyen 4 ayrı duvar daha saptanmıştır.

Kuyuların ilk aşamada amaçları doğrultusunda daha sonraki dönemlerde özelliğini kaybederek fosseptik ya da çöp çukuru olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. 1 ve 2 No.lu olarak adlandırılan kuyulardan 1 No.lu kuyu açmanın hemen hemen orta kısmında yer almakta olup yaklaşık 2 m. derinliğe sahiptir. Açmanın kuzeybatı köşesinde yer alan 2. kuyu ise 2.30 cm. derinliktedir. Her iki kuyu da tuğla ile örülmüştür.

D1 duvarı; Cumhuriyet/Osmanlı Dönemi sonuna tarihlenen doğu- batı doğrultulu duvarın uzunluğu 1.65m., genişliği 1.40 m.dir. Çift sıra halinde taşlardan oluşan duvar tek sıra yüksekliğinde korunmuştur.

D2 duvarı; Cumhuriyet/Osmanlı Dönemi sonuna tarihlenen D2 duvarı, kuzey- güney doğrultuludur. Uzunluğu 1.60 m., genişliği 70 cm.dir. Çift sıra halinde taşlardan oluşan duvar tek sıra yüksekliğinde korunmuş olup, herhangi bir mimari bağlantısı saptanamamıştır.

D3 duvarı; Osmanlı Geç Dönemine tarihlenmektedir. Duvar kuzey- güney doğrultuludur. Uzunluğu 2.25 m., genişliği ise 70 cm.dir. Çift sıra tuğladan oluşan duvarında büyük tahribat söz konusudur.

D4 duvarı; Osmanlı Geç Dönemine tarihlenen duvar doğu- batı doğrultuludur. Uzunluğu 2.65 m., genişliği ise 80 cm.dir. D4 duvarı her ne kadar D3 duvarına dayanmakla birlikte aralarında herhangi bir mimari bütünlük kurulamamıştır.

Açmanın güneybatı köşesinde en üst kodlardan itibaren ortaya çıkmaya başlayan yuvarlak formlu ve altta inildikçe genişleyen tuğla örgü bir mimari öge açığa çıkartılmıştır (Resim: 2e). Silo olduğu düşünülen bu yapı açmada inilen 4.50 m. derinliğe kadar devam etmiştir. Açmanın bu kısmında oldukça geniş bir alanda önceki dönem tabakalarının tahribine neden olmuştur.

Alanda devam eden çalışmalarda Bizans, Roma ve Hellenistik Dönem dolguları kazılmıştır. Ancak alanda açılan çöp çukurlarının çok fazla olmasından dolayı düzgün korunmuş bir mimariye rastlanmamıştır. Sadece Hellenistik Dönem'e tarihlendirilen 3 farklı duvar parçası saptanabilmektedir. D5, D6 ve D7 olarak adlandırılan bu duvarların çok az kısmı korunabilmektedir (Resim: 2d, Çizim: 2).

D5 duvarı; Hellenistik Dönem'e tarihlenen duvar, kuzey-güney doğrultuludur. Uzunluğu 1.90 m., genişliği 60 cm.dir. Çift sıra taştan oluşan duvar tek sıra yükseklikte korunmuştur.

D6 duvarı; Hellenistik Döneme tarihlenen duvar, doğu- batı doğrultuludur. Uzunluğu 1.80 m., genişliği 55 cm.dir. Çift sıra taştan oluşan duvar yine tek sıra yükseklikte korunmuştur.

D7 duvarı; Hellenistik Döneme tarihlenen duvar kuzey-güney doğrultuludur. Uzunluğu 1.65 m., genişliği 80 cm.dir. Çift sıra taştan oluşan duvar tek sıra yükseklikte korunmuştur.

Hellenistik Döneme ait açığa çıkarılan duvarların nasıl bir mimari unsur oluşturduğu ortaya konamamıştır. Bu dönem duvarlarında görülen ortak özellik; duvarların taştan oluşması ve daha özenli yapılmasıdır.

Bu açmadaki son mimari ise hemen güneyindeki BJ-32 açmasında açığa çıkartılan Demir Çağı mimarisinin uzantısıdır Duvarın kuzey kısmı yine oldukça büyük bir çöp çukuru tarafından tahrip edilmiştir (Resim: 2e, Çizim: 2). Bu yüzden duvarın köşe yaptığı yer saptanamamıştır. Yine bu açmada da inilen son derinlikte Demir Çağı mimarisin altında Geç Tunç Çağı tabakasına inilmiştir. Ele geçen çanak çömlek parçaları arasında Hitit İmparatorluk Dönemi özelliği gösteren örneklerle de rastlanmıştır (Resim: 8).

2015 YILINDA BAŞLANAN AÇMALARDAKİ ÇALIŞMALAR

(BJ-33 ve BI-33)

2015 yılı içinde çalışmasına başlanan BJ-33 ve BI-33 açmalarındaki derinleşme çalışmaları eş zamanlı olarak yürütülmüştür.

BJ-33 Açması

BJ-33 açmasında yaklaşık olarak 1.5 m. derinliğinde seviye inilmiştir. Yüzeyle günümüz asfalt ve beton ev temellerinin varlığı çalışmaları oldukça zorlaştırmıştır. Yaklaşık 1 m. lik bu tahribatın kaldırılmasından sonra açmada bazı duvarlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Geç Osmanlı Dönemine tarihlendirilen bu duvarlardan ilki açmanın kuzeyinde yer almaktadır. Doğu-batı doğrultulu 75 cm. kalınlıkta 6.90 m. uzunluktadır. Bunun yanı sıra açmanın doğusunda kuzey-güney doğrultulu 60 cm. kalınlıkta 7.70 m. uzunlukta orta kısmı tahribata uğramış ikinci bir duvar daha açığa çıkarılmıştır. “L” şeklinde köşe yapan bu 2 duvarın hatları tam olarak açığa çıkarılmamıştır. 2015 yılı çalışmalarına bu aşamada son verildiği için sınırları tam olarak belirlenememiştir.

BI-33 Açması

BI-33 açmasında da yaklaşık 1.5 m. derinlikte seviye inilmiştir. Tıpkı güneyinde yer alan BJ-33 açmasında olduğu gibi bu alanda yüzeyden yaklaşık olarak 1 m. derinliğe kadar günümüz asfalt ve beton kalıntıları kaldırılmıştır. Devam eden derinleşme çalışmalarında Erken Cumhuriyet/Geç Osmanlı Dönemine tarihlendirilen bazı mimari kalıntılar açığa çıkarılmıştır. Devam eden çalışmalarda BI-32 açmasında önceki çalışmalarda açığa çıkan M1, M2, M3 mekânlarının BI-33 açmasında devam ettiği tespit edilmiştir. Ancak devam eden tuğla duvar sıralarının BI-33 açmasında tahribata uğramış olduğu görülmüştür. Bu tahribatın nedeni ise günümüz ev temellerinin atılması sırasında yapılan çalışmalardır. BI-33 açmasında saptanan bu mimari bir iç ya da ön avlu olarak değerlendirilmektedir. 10x5 m. ölçülerinde olan bu avlunun kuzey duvarı açma sınırlarına dayanmaktadır. Güney duvarı ise BJ-33 açması içinde kalmaktadır.

Her iki açmada yapılan çalışmalar bu derinlikte sonlandırılmıştır. 2016 yılı içinde kalınan derinlikten çalışmalara devam edilecektir.

YÜRÜME YOLLARININ KALDIRILMASI

Tepebağ Höyük'te önceki yıllarda yapılan çalışmalarda açma aralarında yaklaşık 1 m. genişliğinde yürüme yolları bırakılmıştır. Geçen süre içinde oluşan tahribat nedeniyle kesitlerin büyük tehlike oluşturmaya başlamasının yanı sıra diğer açmalarda çalışma zorluğu oluşturmaya başlamıştır. Aynı zamanda açmalar arasındaki bütünlüğün sağlanması gibi nedenlerden dolayı bu yürüme yollarının belli seviyelerde kaldırılmasına karar verilmiştir. Gerekli dokümantasyon işlemleri tamamlandıktan sonra BJ-31/32, BI-30/32 açmaları arasındaki yürüme yolları gerekli görülen seviyelerde kaldırılmıştır (Resim: 3).

2015 yılı içinde yapılan kazı çalışmalarından sonra yapılan titiz çalışmalar sonucunda inilen derinlikte Tepebağ Höyük tabakalaşması ortaya konabilmektedir. Buna göre Tepebağ Höyük'te kesintisiz olarak iskanın devam ettiği anlaşılmıştır. Kazı sırasında ele geçen küçük buluntu ve özellikle çanak çömlek çeşitliliği bu değerlendirme de önemli yere sahiptir. Bunlar arasında M.S. 20 yüzyıla tarihlendirilen yüksük (Resim: 4a), 18. yüzyıla tarihlendirilen mühür (Resim: 4b), sikke (Resim: 4c), pişmiş toprak ve metal pipolar (Resim: 4d-e), Roma ve Hellenistik Döneme ait kandiller, ağırlıklar ve ağırşaklar (Resim: 5), baskılı *amphora* kulpları (Resim: 6) yer almaktadır. Çalışmalar sırasında ele geçirilen Demir Çağı boyalı çanak çömleği (Resim: 7) ve Geç Tunç Çağı çanak çömleği oldukça nitelikli bir özellik göstermektedir. Özellikle geometrik bezeme ile dekore edilmiş olan Oryantalizan Dönem çanak çömleği daha çok yerli üretim olarak değerlendirilmektedir⁵. Geç Tunç Çağı çanak çömleği ise yerli üretim örnekleri yanı sıra Hitit İmparatorluk Dönemi çanak çömlek özeliği de yansıtmaktadır (Resim: 8). Bölgede özellikle Hitit varlığını göstermesi açısından büyük önem taşıyan bu malzeme grubu ve tabakası, önümüzdeki yıllarda yapılacak kazı çalışmalarında daha detaylı olarak incelenecektir. İnilen

5 Bu bilgi yapılan ikili görüşmelerde Prof. Dr. Coşkun Özgünel tarafından verilmiştir.

yaklaşık 4.5 m. derinlikte ulaşılan Geç Tunç Çağından günümüze kadar kesintisiz olarak devam eden Tepebağ Höyük tabakalaşması aşağıdaki gibidir.

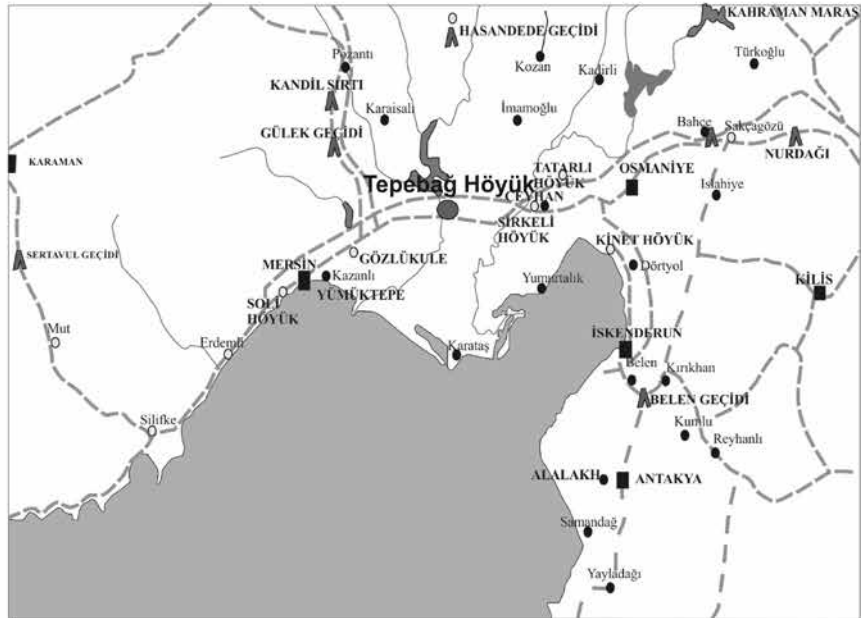
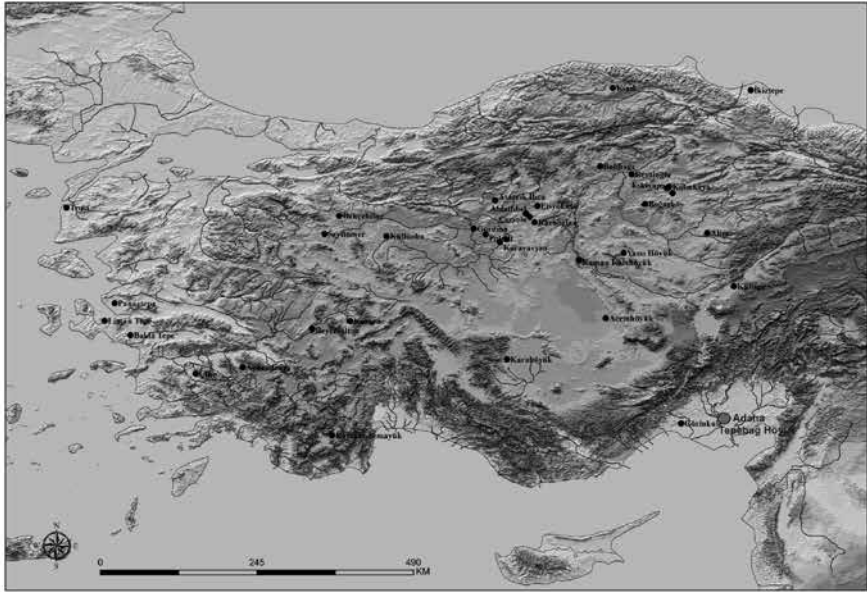
- I. Tabaka : Günümüz-Cumhuriyet Dönemi
- II. Tabaka : Osmanlı-Ortaçağ Dönemi
- III. Tabaka : Bizans-Roma Dönemi
- IV. Tabaka : Klasik Dönemler
- V. Tabaka : Demir Çağı
- VI. Tabaka : Geç Tunç Çağı

Bu sezon yapılan çalışmalarda ele geçen 50 adet envanterlik eser Adana Arkeoloji Müzesi'ne teslim edilmiştir.

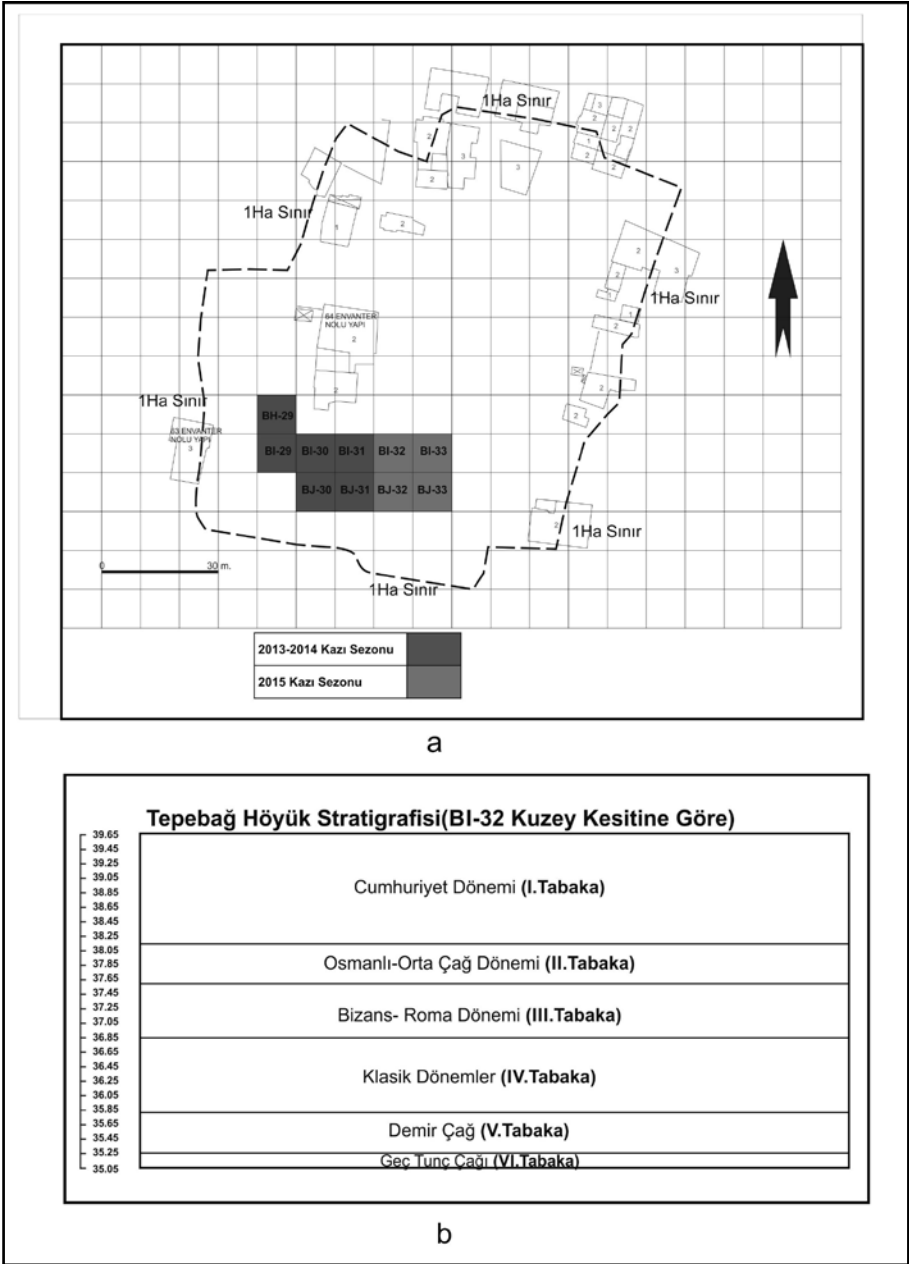
Tepebağ Höyük çalışmalarına izin veren Kültür ve Turizm Bakanlığı'na, Adana Arkeoloji Müzesi yetkililerine, tüm maddi desteği sağlayan Adana Büyükşehir Belediyesi'ne, desteğini esirgemeyen Çukurova Üniversitesi'ne ve büyük bir özveri ile çalışan ekip üyelerine en içten teşekkürlerimizi sunarız.

KAYNAKÇA

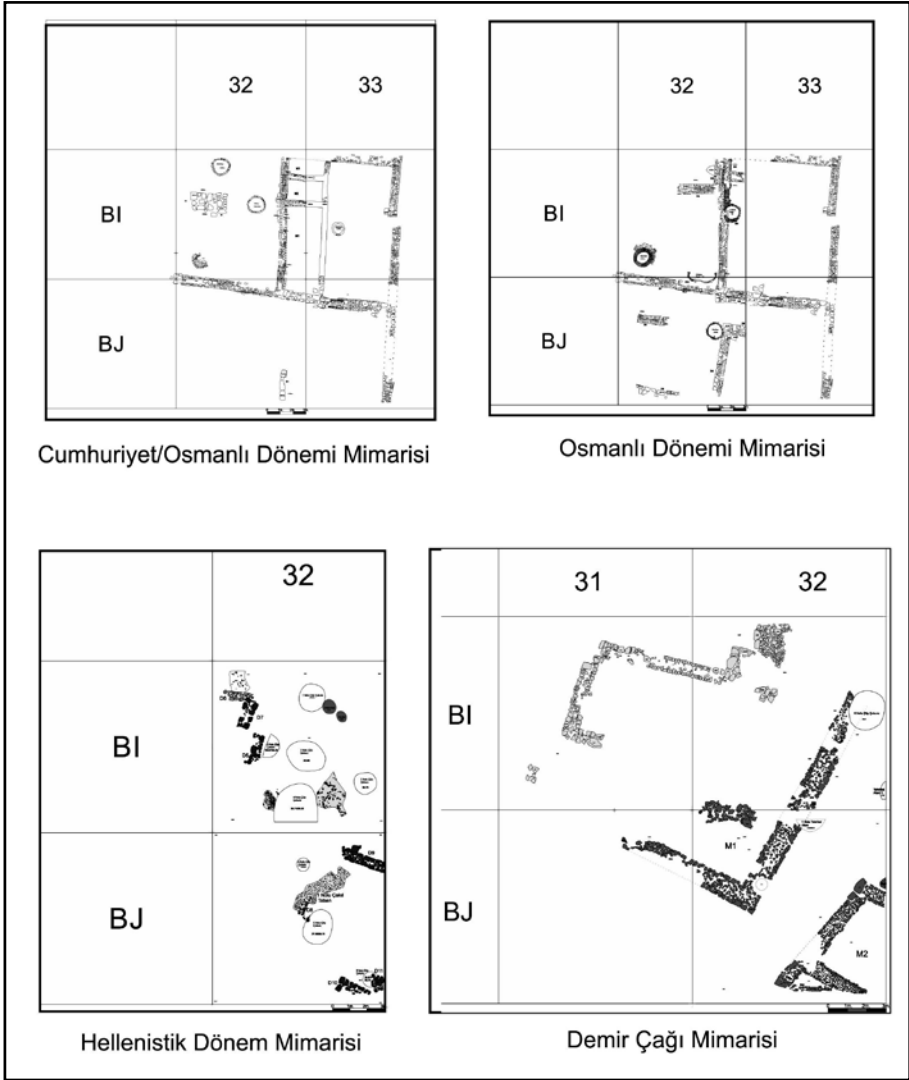
- ŞAHİN, F.-F. GÜLŞEN (2015). "Tepebağ Höyük 2014-2015 Yılı Kazı Çalışmaları" 37. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt:191-208.
- GÖNEY, S. (1976). *Adana Ovaları*, İstanbul
- GÜRBÜZ, K. (1997). "Ceyhan ve Seyhan Deltalarının Kronolojik Evrimi ve Bunların Kıyı Değişimlerine Etkileri", *Yer Bilimleri* 30: 175-189.
- TERNEK, Z. (1957) "Adana Havzasının Alt Miosen (Burdigalien) Formasyonları, Bunların Diğer Formasyonlarla Olan Münasabetleri ve Petrol İmkanları", *MTA* 49: 48-67.

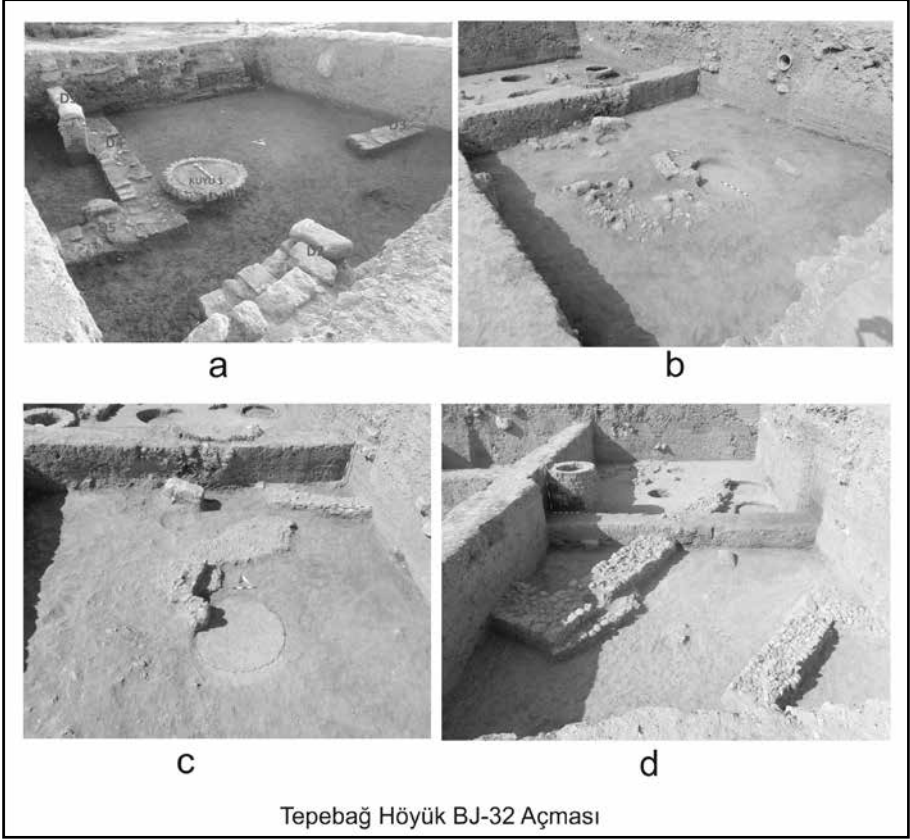
Harita: 1

Çizim 1: Tepebağ Höyük kazılan alanlar ve stratigrafisi.

Çizim 2: Tepebağ Höyük mimari çizimler.

Resim 1: BJ-32 Açması derinleşme aşamaları.

a

b

c

d

e

Tepebağ Höyük BI-32 Açması

Resim 2: BI-32 Açması derinleşme aşamaları.

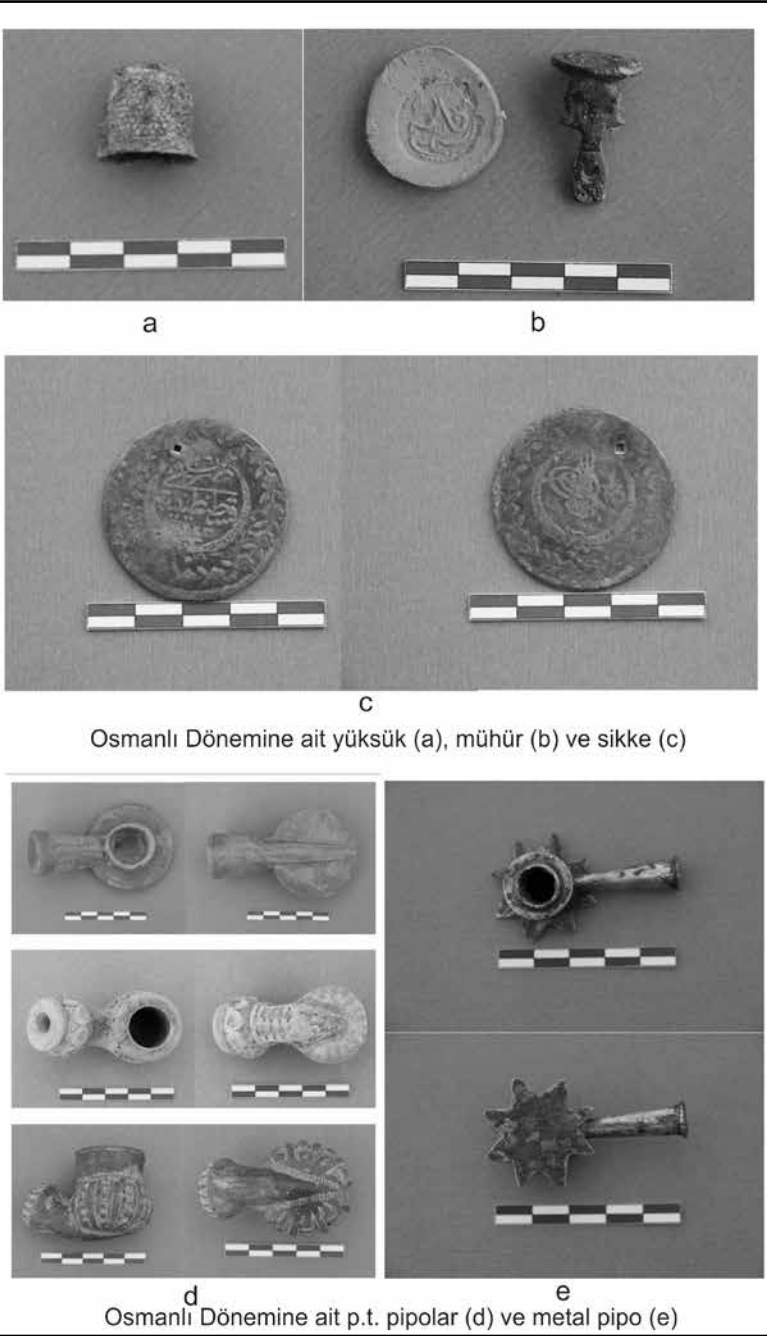

Tepebağ Höyük Yürüme yolu kaldırılmadan önceki hali

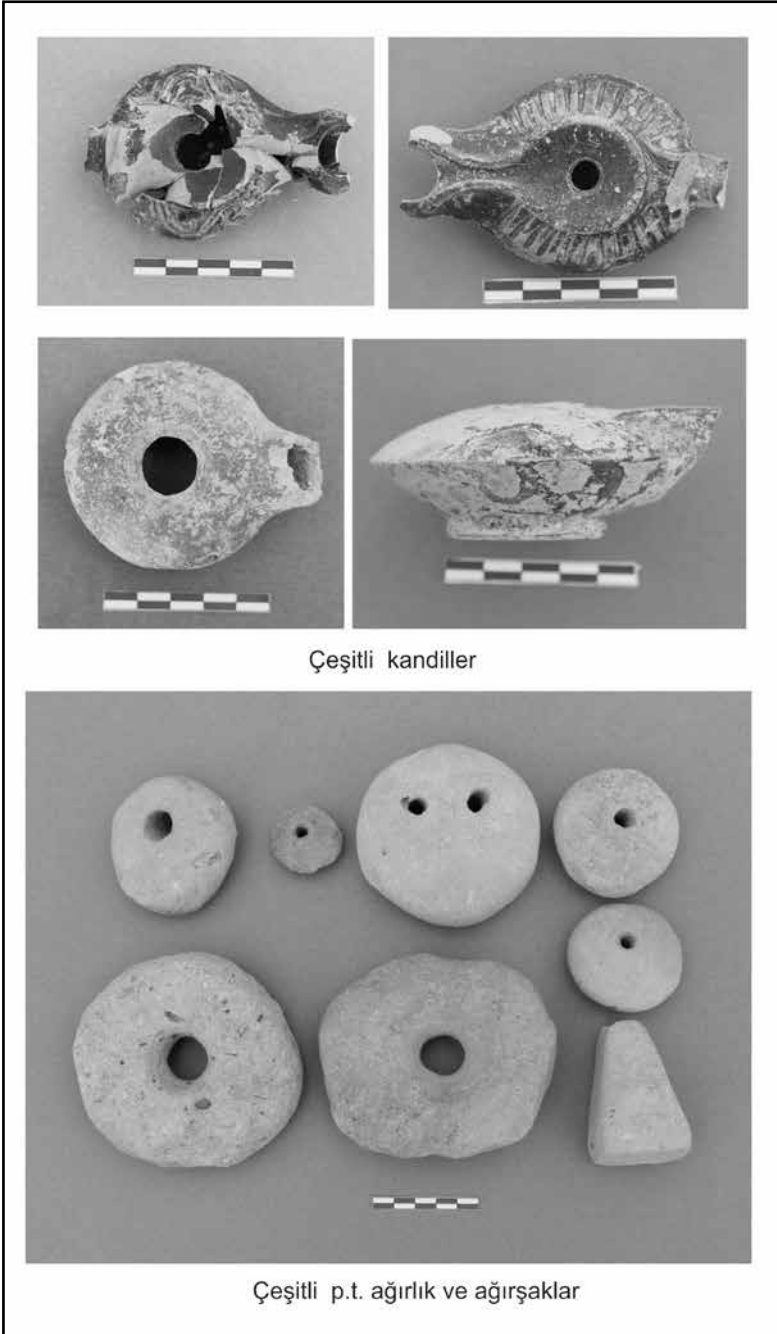

Tepebağ Höyük Yürüme yolu kaldırıldıktan sonraki hali

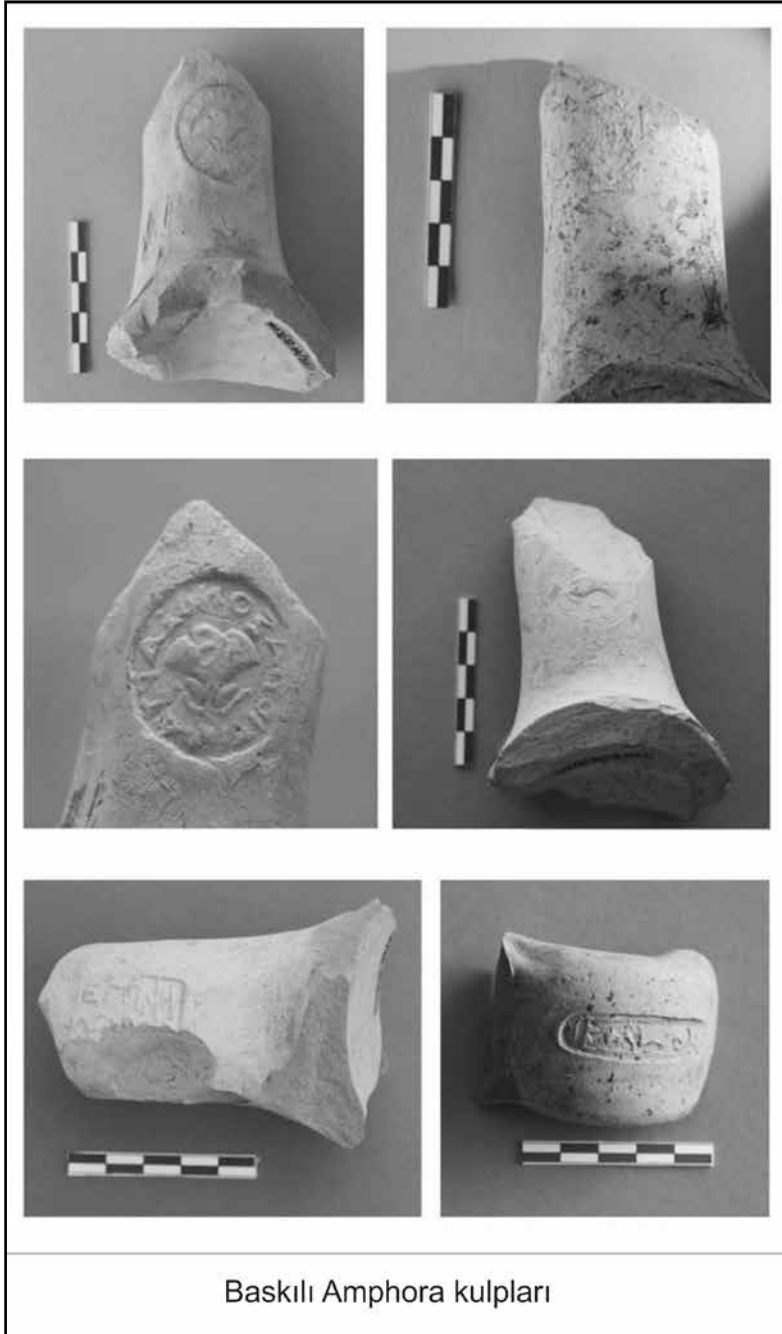
Resim: 3

Resim 4: Tepebağ Höyük Osmanlı Dönemine ait çeşitli buluntular.

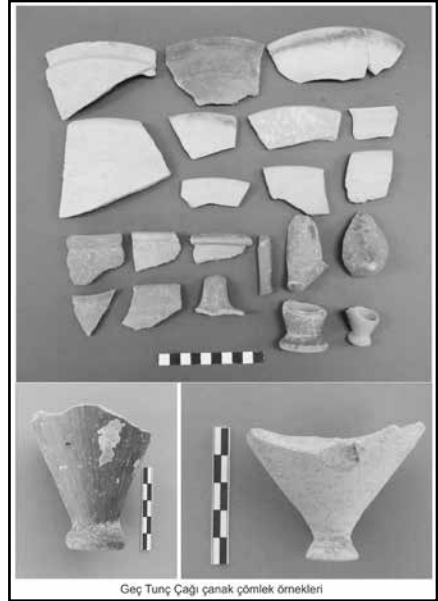
Resim 5: Tepebağ Höyük çeşitli kandil, ağırlık ve ağırşaklar.

Resim 6: Hellenistik Dönem çeşitli baskılı *amphora* kulpları

Resim 7: Geç ve Erken Demir Çağı boyalı çanak çömlek örnekleri

Resim 8: Geç Tunç Çağı.

ZİNCİRLİ HÖYÜK EXCAVATIONS 2015

David SCHLOEN
Virginia R. HERRMANN

Introduction

The ninth season of renewed excavations at Zincirli Höyük (Gaziantep Province), ancient Sam'al, took place from July to September, 2015. This was the first season of partnership in the expedition between the Oriental Institute of the University of Chicago and the Institute for Ancient Near Eastern Studies at the University of Tübingen. In addition to director Prof. Dr. David Schloen, co-director Dr. Virginia Herrmann, and assistant director Asst. Prof. Dr. Makbule Ekici, the senior project staff included Dr. Elizabeth Bloch-Smith (Area 3 supervisor), Dr. Marina Pucci (Area 4 supervisor), Kathryn Morgan (Area 2 supervisor), Laura Malric-Smith (Area 8 supervisor), Dr. Sebastiano Soldi (ceramicist), Guido della Lena Guidiccioni, Benedetta Fiorelli, and Livia Tirabassi (assistant ceramicists), Laurel Poolman (zooarchaeologist), Evren Kivançer, Alison Whyte, and Güneş Acur (conservators), Doğa Karakaya (archaeobotanist), Dr. Jason Herrmann (spatial data manager), Dr. Leann Pace and Teagan Wolter (registrars), Lucas Stephens (field photographer), Karen Parker (illustrator), and Roberto Ceccacci (object photographer). Students from the Universities of Chicago, Tübingen, Florence, Pennsylvania, Bologna, Berkeley, Gaziantep University, and the Free University of Berlin assisted in the excavations. Mr. Murat Kırbaş was the representative of the Museum of Culture and Tourism's General Directorate of Cultural Heritage and Museums.

* Prof. Dr. David SCHLOEN, Oriental Institute, University of Chicago, 1155 E. 58th Street, Chicago, IL, USA 60637.

Dr. Virginia R. HERRMANN, Junior Research Group Leader, Institute for Ancient Near Eastern Studies, University of Tübingen, Schloss Hohentübingen, Burgsteige 11, Tübingen, GERMANY 72070.

In previous seasons, nine excavation areas (on the citadel, in the lower town, in the outer fortifications, and in two extramural buildings) had been opened (Schloen and Fink 2009a; 2009b; Herrmann and Schloen 2016), and a magnetometry survey of all accessible areas of the lower town and some extramural areas had been carried out in 2007 and 2009 (Casana and Herrmann 2010). The focus of these earlier seasons was the period of Neo-Assyrian imperial domination in the eighth and seventh centuries BC that is immediately accessible in many places on the mound. In the 2015 season, four areas (three existing and one new) were excavated (Fig. 1) with the goal of reaching earlier periods of occupation at Zincirli-Sam'al – both its foundation in the Bronze Age and its Iron Age II resettlement as capital of an Aramaean kingdom.

Area 2: Eastern Citadel

Area 2 on the eastern side of the central mound was previously excavated in 2012 and 2013 as a narrow step trench (4 by 20 m) (square 46.0) running northwest-southeast from the highest point of the mound down to its lower terrace (Fig. 2). A special find here (excavated in 2013, but only identified in 2015) was an ivory fragment with an incised Hieroglyphic Luwian inscription of four signs. In 2015, work in this area focused on a 3 by 7 m area in the second and third steps in search of any Middle or Late Bronze Age remains that might exist in this part of the site below the Iron Age II occupation.

Some fragmentary Iron Age II walls uncovered in 2013 were found to be built immediately above a thick layer of burnt destruction debris. Excavation of this debris revealed parts of two rooms of a destroyed Middle Bronze Age building with mudbrick walls on stone foundations. The building was terraced down the ancient slope, so that the floor of the lower room was ca. 60 cm below the floor of the upper room. The upper room contained almost 40 whole or restorable vessels, including six storage jars, plain and painted jugs and juglets, shallow and sharply carinated bowls, a flat baking tray, a large handled lid, and a funnel (Figs. 3 and 4). The lower room was greatly disturbed by a late nineteenth-century German excavation trench, but it also

produced several vessels, including a storage jar containing carbonized seeds of bitter vetch. The ceramic assemblage is most closely connected to nearby Tilmen Höyük (Duru 2003), but a large barrel jug with bichrome concentric decoration (Fig. 5) is also paralleled at Kültepe Stratum Ib (Emre 1995) and Tarsus (Goldman 1956: Fig. 377). A mud-plastered feature that may have been a cooking installation was also found in the upper room. Nearby were a stone hammer head, a bronze pin, a clay bulla with a stamp seal impression, and a clay figurine of a nude woman wearing a headdress and a necklace. Two of the storage jars in the upper room bore impressions from the same cylinder seal, rolled along the rim before firing.

The burnt Middle Bronze Age building apparently began eroding out of the slope of the mound during the Late Bronze Age and Early Iron Age when the site lay abandoned. In the Iron Age II, a stepped stone wall oriented northwest-southeast was cut into the burnt debris in order to contain the slope (Fig. 2). The function of a cobblestone foundation two meters wide at the base of this retaining wall has not yet been identified. Both Iron Age stone foundations were cut in places by the nineteenth-century German trench, obscuring their relationship.

The 2015 excavations in Area 2 and the study of ceramics from destruction debris excavated in 2013 in Area 3A to the southwest confirmed for the first time the existence of a Middle Bronze Age settlement at Zincirli. We hope that future seasons will reveal more about the nature of this settlement and its relationship to the palatial center at Tilmen Höyük, 8 km to the south (Marchetti 2011).

Area 3: Southern Citadel

Area 3 is a long step trench (70 by 10 m) down the southern side of the citadel mound, west of the Citadel Gate, excavated since 2007. In 2015, squares 55.68 and 55.78 on the edge of the mound were excavated in order to clarify the dating and construction of the citadel fortifications and to expose occupation predating the Iron Age citadel wall. The most significant result this

season was that this wall (belonging to Local Phase 5) was constructed later than previously supposed as a replacement for an earlier fortification system.

Exposure of the flat top (ca. 4 m wide) of the mound's earthen rampart (Local Phase 7) under the citadel wall revealed the beginning of a slope down to the north, toward the interior of the mound, beneath Iron Age II occupation layers attributed to Local Phase (LP) 6. A probe into the top of the rampart (the lower part was sectioned in 2008) showed its construction from layers of red, brown, and yellow clay and mudbrick containing Early and Middle Bronze Age pottery, alternating with gravelly layers containing a mixture of Iron Age and Early and Middle Bronze Age pottery (Figs. 6–7). This shows that the rampart was constructed in the Iron Age II using soils mined from different parts of the site and its surroundings.

To the north, we began to investigate rooms and occupation layers of LP 6, constructed after the LP 7 rampart but before the LP 5 citadel wall (Fig. 6). Two walls with single-course stone foundations ran up onto the Phase 7 rampart, but were cut by the LP 5 citadel wall foundation. These must have originally abutted an earlier fortification wall on top of the rampart that was also removed by the construction of the LP 5 wall, leaving no trace. The beaten-earth floor exposed between these two walls was covered with white phytoliths, but otherwise empty. In the step to the north (north half of 55.68), several mudbrick walls of this phase were outlined, and one room was partially excavated, without reaching the floor. A large sherd of imported Cypriot Bichrome IV painted pottery was found in the green clay surface east of the wide stone wall foundation and below the LP 5 foundation trench. This suggests that the construction of the LP 5 citadel wall should be dated no earlier than the mid-8th century BC. Other Cypriot imports in this phase include sherds of Black-on-Red and White Painted wares.

The LP 5 citadel wall, which can now be dated to the end of Iron Age II or beginning of Iron Age III (possibly under one of the last kings of Sam'al, Panamuwa II or Barrākib), has two courses of stone foundation below a course of timber beams. The beams are not preserved, but are evident as linear spaces with cobblestone filling between them (von Luschan, Humann, and Koldew-

ey 1898: 116–21). The top of the wall was first exposed in 2007, but this season revealed more construction details. The two foundation courses were laid in a foundation trench that was cut into the top of the LP 7 rampart and also cut the adjacent LP 6 walls and floors and seems to have removed an LP 6 or 7 fortification wall (Fig. 7). The timber beams would have been at ground level when the wall was constructed. To the north, the LP 6 mudbrick walls were shaved down flat to form a floor for several LP 5 walls.

Area 4: South Gate

Area 4 is located on the north side of the South Gate of the lower town fortifications. The South Gate, which was the main entrance to the city, had been fully excavated in 1888 by the German expedition, and eight relief-carved orthostats belonging to the earliest sculptural style at Zincirli were found there (von Luschan, Humann, and Koldewey 1898: 111–15, Pl. 10; von Luschan 1902). Following exposure of the latest Iron Age III occupation in this area in 2007, Dr. Marina Pucci began an investigation of the stratigraphic relationship between the occupation of the lower town and the South Gate in 2012 (square 76.59). This revealed five successive paving layers of the street leading north from the South Gate toward the citadel. The goal of the 2015 season was to investigate signs of earlier occupation and clarify their relationship with the Gate structure.

Below the earliest street pavement connected to the Gate threshold, an ephemeral stratum consisting of a single small wall and a clay oven was already revealed in 2013. Beneath these remains, several more substantial stone wall foundations (possibly of three different buildings) came to light in 2015 (Fig. 8). Their orientation differed markedly from that of the South Gate, and they seem to have been cut and robbed when the Gate was constructed and the associated street was paved. While no floors were found with these walls, a small number of Iron Age sherds found in their foundations suggests that they were constructed in this period, but it is not yet possible to be more specific about their date. This is the first evidence of Iron Age occupation of the

lower town area prior to the construction of the circular double fortification wall with its three gates. Whether this was an earlier lower town or an isolated group of buildings is yet undetermined.

In addition, a human burial was found in a pit that seems to have cut through a poorly preserved area of the later street pavements and may thus date to Iron Age II or III. The bones of this individual primary inhumation (with skull toward the east facing south) were only partly preserved. A bronze bowl, iron fibula, iron dagger, and several iron arrowheads were found placed at the waist as grave goods.

The above-mentioned Iron Age walls that predated the Gate construction were set into a layer of burnt mudbrick debris. This debris covered several ceramic vessels of Early Bronze Age date smashed *in situ* on a pebble floor (Fig. 8). Elsewhere in the trench another partially cobble-paved floor clearly ran underneath the Iron Age wall foundations. While Early Bronze Age material was known already from the high central mound of Zincirli, this is the first evidence of activity of this period in the lower town area. Two radiocarbon dates from the burnt debris in Area 4 confirm a third-millennium BC date for this destruction.

Area 8: Southwest Lower Town

Area 8 is a new excavation area of 30 by 10 m in the southwest lower town of Zincirli (squares 65.41–43) (Fig. 9). The geomagnetic map shows one or two buildings and an open area in this space. One aim of this new area is eventually to produce a full Iron Age occupation sequence for the south lower town and compare it to the occupation sequence already excavated in Areas 5 and 6 of the north lower town. Another goal is to expand and diversify our picture of the social and economic organization of Sam'al's first Iron Age inhabitants.

The latest architectural phase was not very well preserved, with areas of subsidence and some late robbing of stones and disturbance by plows. In the center of the area (square 65.42) was a large walled courtyard partially paved with pebbles. The courtyard contained some enigmatic stone features with

depressions, possibly for liquid processing or drainage. A pinkish-orange stone scaraboid seal, inscribed in Aramaic script and attached to a silver ring, was also found here. To the west (square 65.41), two semi-enclosed spaces each contained a bench with a lower grinding stone, and a variety of small hammerstones and pestles was found in the vicinity (Fig. 10). A stamp seal was also found in this area. To the east (square 65.43), a small structure consisted of two walls with a post base between. A sherd of an imported Ionian cup dates this phase to the late 7th century BC.

The earlier phase of architecture encountered in Area 8 this season was not fully excavated, but two elongated rooms on the same orientation as the later courtyard were beginning to emerge in the central square. An open area rich in pottery and bone refuse bordered these rooms to the west, while an apparently unroofed courtyard to the east had an earth floor with several storage jars and smaller vessels embedded in it. On this surface were scattered nineteen clay loom weights, probably fallen from a higher level. A very disturbed oval feature built from baked mudbricks lay adjacent to the storage jars.

In the southwest corner of the central square (65.42), a small probe of 2 by 2 m was excavated in order to preview the stratification of this area. The probe revealed at least one earlier Iron Age II or III surface preceding the architectural phases described above, but immediately below, another Early Bronze Age destruction layer was revealed. As in Area 4, burnt mudbrick debris covered several smashed vessels of Brittle Orange Ware. This suggests that the lower town occupation of the Early Bronze Age was quite extensive. However, in the northern part of the lower town (Areas 5 and 6), the Iron Age occupation was founded on virgin soil, indicating that the third millennium BC settlement was confined to the south and southwest of the high mound.

Three significant conclusions can be drawn from the first season of excavations in Area 8. First, the open plan and productive installations of the latest Iron Age phase here show a different character than the contemporary 7th-century BC domestic occupation in the north lower town (Areas 5 and 6). Second, the Iron Age occupation of this part of the city consists of approximately three architectural phases within only 1.2 m depth from the surface, comparable to

the results from Areas 5 and 6 in the north. Though the stratigraphic sequences of the northern and southwestern areas cannot yet be closely correlated, this suggests preliminarily that the entire lower town was settled at around the same time and continued to be occupied until the end of the Neo-Assyrian provincial period. Finally, the discovery of an Early Bronze Age destruction layer that seems to extend over a wide area (at least between Areas 4 and 8) immediately below the Iron Age occupation shows that Zincirli was a more significant settlement in this early period than previously realized.

Conclusions

In summary, the discovery of Early Bronze Age activity in the southern lower town (in Areas 4 and 8) and Middle Bronze Age occupation at the summit of the mound (in Area 2) opens new prospects for the investigation of Zincirli’s Bronze Age past and future studies of urban organization, political and domestic economy, resource use, and environment over the long term in this region. The excavations at Zincirli are also continuing to refine the temporal and spatial resolution of the renewed urbanization of Zincirli in the Iron Age. This season’s discoveries included the existence of multiple phases of the Iron Age citadel fortifications (in Area 3 on the southern citadel), Iron Age structures in the lower town that predated the construction of the circular fortification system (in Area 4 by the South Gate), and evidence for functional differentiation in the Neo-Assyrian lower town (in Area 8).

Acknowledgements

The Zincirli expedition has been supported since 2006 by the Neubauer Family Foundation and the Oriental Institute. Additional funding in 2015 was provided by the Excellence Initiative of the University of Tübingen. The directors are grateful for the work of all the staff, students, and workers who participated, as well as Sandy Schloen and Dr. Miller Prosser of the OCHRE Data Service. We also thank the General Directorate of Cultural Heritage and Museums, Gaziantep Archaeology Museum director Tenzile Uysal, İslahiye

mayor Kemal Vural, and Fevzipaşa representative Ahmet Ersoy. Finally, this research would not have been possible without the logistical support of site guard Faruk Bolat, supplier Bülent Terdi, and camp manager Gazi Zeki Cemali.

BIBLIOGRAPHY

- CASANA, J., and J. HERRMANN. 2010. "Settlement History and Urban Planning at Zincirli Höyük, Southern Turkey." *Journal of Mediterranean Archaeology* 23: 55–80.
- DURU, R. 2003. *A Forgotten Capital City: Tilmen. (Unutulmuş bir Başkent: Tilmen)*. Istanbul: Türsab Kültür Yayınları.
- EMRE, K. 1995. "Pilgrim-Flasks from Level I of the Karum of Kanish." *Bulletin of the Middle Eastern Culture Center in Japan* 8: 173–200.
- GOLDMAN, H. 1956. *Excavations at Gözlü Kule, Tarsus: From the Neolithic through the Bronze Age*. Princeton: Princeton University Press.
- HERRMANN, V.R., and J.D. SCHLOEN. 2016. "Assyrian Impact on Sam'al: The View from Zincirli." In *The Provincial Archaeology of the Assyrian Empire*, edited by J. MacGinnis, D. Wicke, and T. L. Greenfield, pp. 265–274. McDonald Institute Monographs. Cambridge: McDonald Institute for Archaeological Research.
- MARCHETTI, N., ed. 2011. *Kinku. Sigilli dell'età del Bronzo dalla regione di Gaziantep in Turchia*. Bologna: AnteQuem.
- SCHLOEN, J.D., and A.S. Fink. 2009a. "New Excavations at Zincirli Höyük in Turkey (Ancient Sam'al) and the Discovery of an Inscribed Mortuary Stele." *Bulletin of the American Schools of Oriental Research* 356: 1–13.
- — —. 2009b. "Searching for Ancient Sam'al: New Excavations at Zincirli in Turkey." *Near Eastern Archaeology* 72: 203–219.
- von LUSCHAN, F. 1902. *Ausgrabungen in Sendschirli III. Thorsculpturen*. Berlin: Georg Reimer.
- von LUSCHAN, F., C. Humann, and R. Koldewey. 1898. *Ausgrabungen in Sendschirli II. Ausgrabungsbericht und Architektur*. Berlin: W. Spemann.

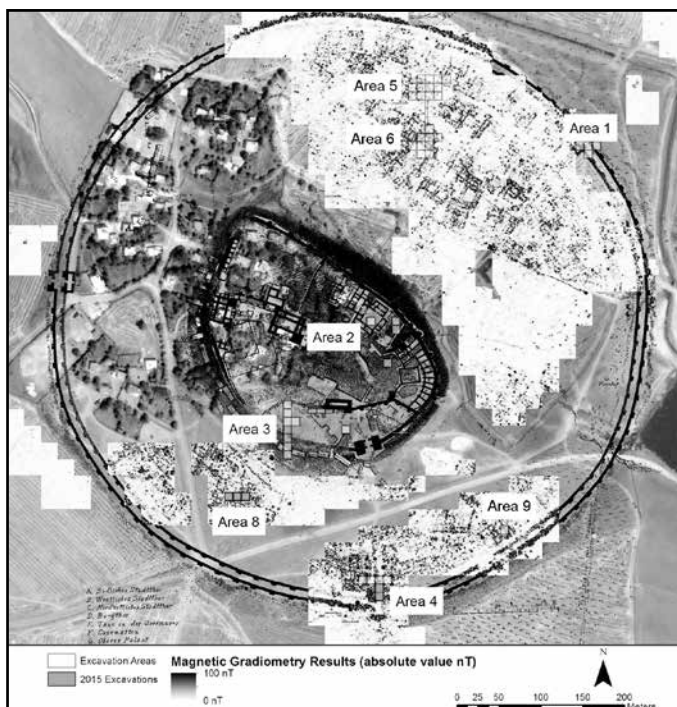

Figure 1: Zincirli Höyük, showing excavation areas, magnetic gradiometry results, and excavated architecture from the late 19th-century excavations (after von Luschan, Humann, and Koldey 1898: Pl. 29).

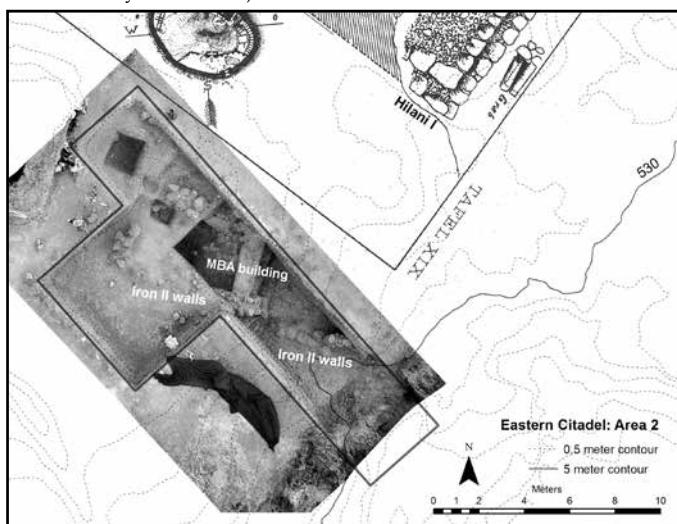

Figure 2: Area 2 on the Eastern Citadel.

Figure 3: The upper room of the destroyed Middle Bronze Age building in Area 2.

Figure 4: Cooking vessels from the Middle Bronze Age building in Area 2.

Figure 5: A bichrome painted barrel jug from the Middle Bronze Age building in Area 2.

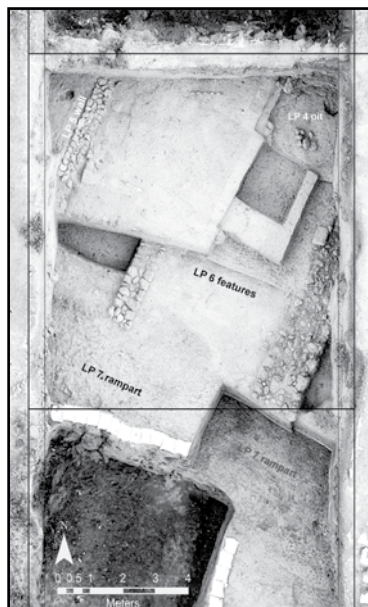

Figure 6: Area 3 on the Southern Citadel.

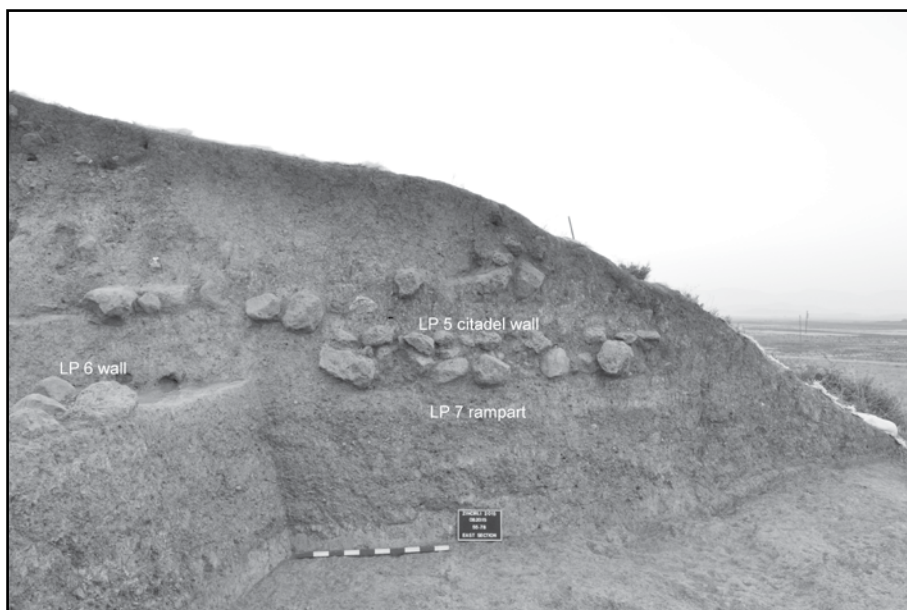

Figure 7: East section of square 55.78 in Area 3, showing the LP 5 citadel wall foundation cutting a wall foundation of LP 6 and the LP 7 earth rampart below.

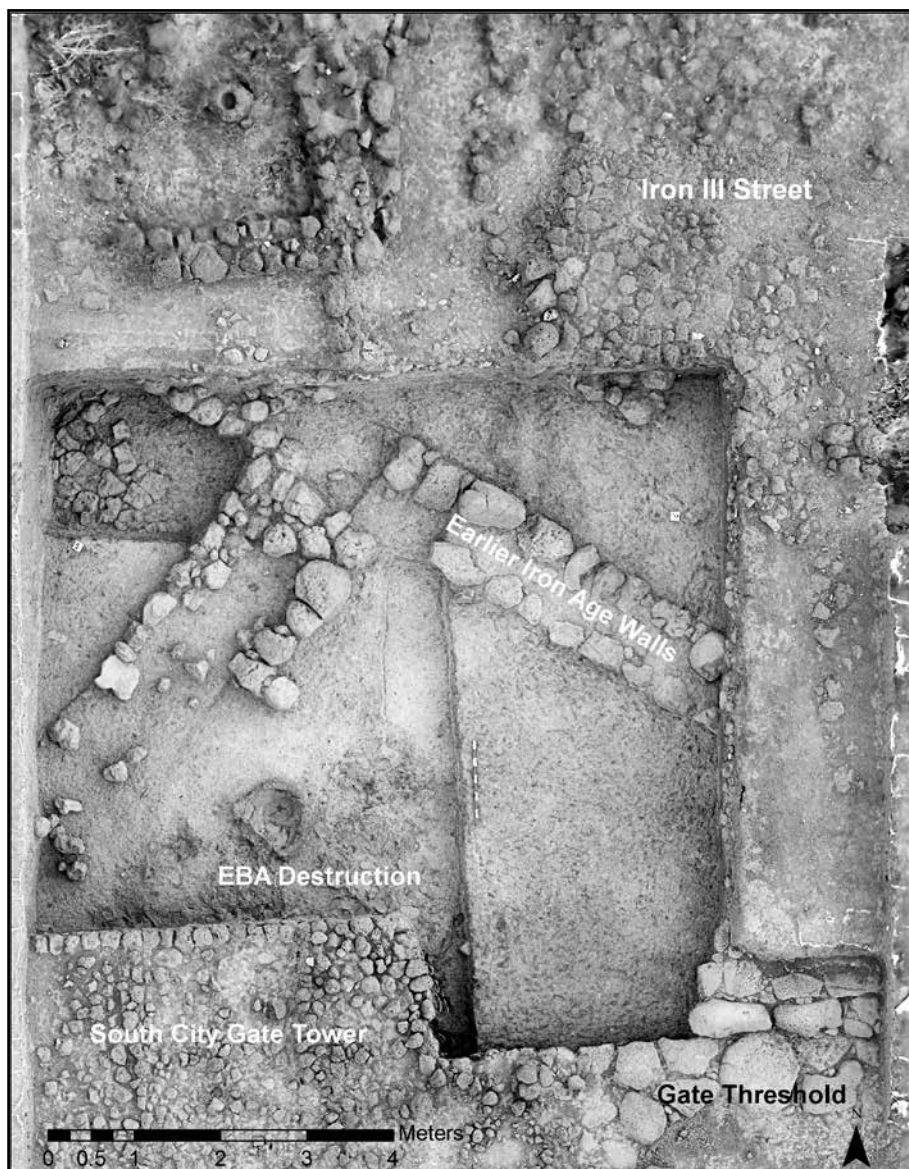

Figure 8: Area 4 by the South City Gate.

Figure 9: Area 8 in the Southwest Lower Town.

Figure 10: A selection of grinding and pounding stones from the latest Iron Age III phase of Area 8.

OLYMPOS KAZISI 2015 YILI ÇALIŞMALARI

B. Yelda OLCAY UÇKAN*
Gökçen Kurtuluş ÖZTAŞKIN

Olympos Antik Kenti'nde 2015 sezonunda, Piskoposluk Sarayı (*episkopeion*) ve Köprü Caddesi'nde kazı çalışmaları yürütülmüş, acil müdahale gerektiren yerlerde koruma önlemleri alınmıştır. Ayrıca etüdlük eserler üzerindeki çalışmalara, epigrafi araştırmalarına ve üç boyutlu kent modelleme çalışmalarına devam edilmiştir¹.

Episkopeion Çalışmaları (S6-VIII, S6-VII, S7-VIII, S7-VII)

Episkopeion 128x62 m. ölçüleriyle kentteki en büyük boyutlu yapı topluluğudur. Olympos çayı ile kuzey ve güney olarak ikiye ayrılan kentin kuzey bölümünde, doğu-batı aksında kentin merkezinde bulunmaktadır (Çizim: 1).

* Prof. Dr. B. Yelda OLCAY UÇKAN; Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, 26470-Eskişehir/TÜRKİYE.

Yrd. Doç. Dr. Gökçen Kurtuluş ÖZTAŞKIN; Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, 20070-Denizli/TÜRKİYE.

- 1 Olympos Antik Kenti'nde 2015 sezonundaki kazı ve onarım çalışmaları 20 Temmuz – 15 Eylül arasında gerçekleştirilmiştir. Çalışmalar Mimar Yrd. Doç. Dr. Erkan Uçkan, Pamukkale Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Muradiye Öztaşkın, Ordu Üniversitesi'nden Öğr. Gör. Dr. Seçkin Evcim, İstanbul Arkeoloji Müzesi'nden Dr. Ögül Emre Öncü, İstanbul Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Sami Öztürk, Arkeolog Orhan Atvur, Mimar Bülent Baykal, Şehir Plancısı Tufan Mut, Harita Mühendisi Ahmet Nadir Topograf, Sanat Tarihi Yüksek Lisans öğrencileri Mehmet Cihangir Uzun, Sinan Sertel, Berna Yıldırım, Samet Solhan, İremnur Kurban, Lisans öğrencileri Ezgi Demirhan, Sergen Kara, Öykü Şeker, Mert Arslan, İsmail Gacemer, Huriye Yıldırım; Bakanlık Temsilcisi olarak Antalya Müzesi'nden Dr. Onur Kara'nın katılımıyla sürdürülmüştür. Çalışma iznini veren Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne, maddi destek sağlayan, Anadolu Üniversitesi Proje Birimine ve Suna & İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü (AKMED)'e, çalışmalara aynı destekte bulunan Başak Kiremit, ICF Airports, Güven A.Ş., KYK (Kütahya Yapı Kimyasalları) ve BP Türkiye'ye teşekkür ederiz.

Yapı topluluğu kilise, vaftizhane, rölik şapeli, *peristyl*, *triclinium* ve çok sayıda mekândan oluşan bir kompleks olarak düzenlenmiştir. *Episkopeion* inşasında Roma Dönemi tapınağı da kompleks içerisine dahil edilmiştir (Çizim: 2). Yapılan çalışmalar *episkopeion*un MS. 5. yüzyıl sonlarında inşa edildiğini ve 7. yüzyıla kadar kullanıldığını göstermektedir². *Episkopeion*daki kazı çalışmalarına 2009 yılında kilise ve vaftizhanede başlanmış, 2010-2012 ve 2014 yıllarında *triclinium* ve *peristyl*de devam edilmiştir. 2015 sezonunda ise *peristyl*, *triclinium* ve bu iki yapının *vestibulumu* ile kilisede çalışılmıştır.

Peristyl yaklaşık olarak 15.70x18.30 m. ölçülerinde kareye yakın dikdörtgen plânlıdır. Batıda yer alan çeşme ve L kesitli payeler arasında uzanan *stylobatlar* üzerinde yer alan sütun dizileri ile üç yönde portiko düzenlenmiştir. *Peristyle* giriş *triclinium*la ortak kullanılan *vestibulum*dan ve *vestibulumun* güneyinde uzanan koridordan sağlanmıştır. 2014 yılı kazı çalışmalarında *peristyl* portikolarının zemininde *opus-tesselatum* tekniğinde mozaik kullanıldığı tespit edilmiştir³. 2015 yılı çalışmaları zemin döşemesinin kuzey *portiko*da ve çeşme duvarının batısında ne şekilde devam ettiğinin tespit edilmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla güney *portikonun* batı ucunda küçük bir alanda çalışılmıştır. Kazı çalışması *portiko* genişliği olan 2.80 m. genişliğinde 0.60 m. batıya doğru yapılmıştır. Çeşme duvarının güney batı payesi hizasında yapılan çalışmalarda +465 kot seviyesinden +420 kotuna inilmiştir. Kazıda ki remit yıkıntı tabakasından sonra sıkıştırılmış toprak zeminle karşılaşmıştır. Böylece *opus tessellatum* mozaik döşemenin çeşme duvarı sınırında sonlandığı anlaşılmıştır.

Kuzey *portiko*daki çalışmalarda, bir önceki sezonda moloz ve toprak taşımak için bırakılan rampa biçimindeki dolgu kazılmıştır. *Portikonun* doğu bölümünde +418 kotunda *opus tessellatum* tekniğinde mozaik pano tespit edilmiştir. 110 cm. genişliğindeki dikdörtgen panonun doğu bölümünde bir hur-

-
- 2 *Episkopeion* hakkında detaylı bilgi için bk. Öztaşkın, G.K. (2013) Olympos Antik Kenti *Episkopeion* Yapı Topluluğu, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
 - 3 Mozaikler hakkında kısa raporlar için bk. Olcay Uçkan, B.Y. ve Öztaşkın G.K (2015) “Olympos Kazısı 2014”, ANMED 13, 87-90.; Olcay Uçkan, B.Y. ve Öztaşkın G.K (2016) “Olympos Kazısı 2014 Yılı Çalışmaları”, 37. KST, C.2, 33-44.

ma ağacının iki yanında tavus kuşları; batı bölümünde ise uzun boyunlu bir kap üzerinde horoz ve kabın iki yanında birer civciv görülür. Pano iç motifi ve eşkenar dörtgenlerden oluşan bir bordür ile sınırlanmıştır. Pano duvar ve *stylobat* hattında sarmaşık dallarından oluşan dış bordür ile sınırlanır. Mozaik batı yönde kabayonu dört adet kireç taşının kuzey-güney doğrultuda dizilmesiyle yapılmış eşik ile sınırlanmaktadır. +420 kotunda tespit edilen eşik taşları ortalama 52 cm. genişliğindedir. Eşik taşları üzerindeki izler ahşap bir kapı aksamının kullanıldığını gösterir. Kapı aksamına ait izler, tüm mekân boyunca yükselen bir kapıdan ziyade alçak bir düzenlemeye işaret eder. Mozaik panoyla ilişkisi ve taşların kenarlarındaki harç izleri, eşikin mozaik döşemeyle beraber planlandığını göstermektedir (Resim: 1).

Eşik taşlarının batısında kiremit yıkıntısı altında; güney *portikonun* batı sonundaki toprak zeminle aynı nitelikte; sıkıştırılmış toprak zeminle karşılaşılmıştır. Zemin tüm kuzey *portiko* boyunca devam etmektedir. Kazı çalışmalarının devamında kuzey *portikonun* merkezinde sıkıştırılmış toprak zemine göre geçirgen ve yumuşak toprak yapısı fark edilmiş ve derinleştirilmiştir. Bu alanda +400 kotunda dere taşlarından blokaj açığa çıkarılmıştır. Mekân 14'e açılan kapı açıklığının önünde ise ortalama 75 cm. çapında kuyu tespit edilmiştir (Resim: 2). Kuyu içinde +329 kotuna kadar inilmiştir. Kuyu ağzı ve iç yüzeyleri tamamen düzenli örgü moloztaş ile yapılmıştır. İç yüzeylerde sıva tespit edilmemiştir. Kuyunun iç yüzeyinde kuzey ve kuzey batıya doğru yönelen iki künk sisteminin çıkışı görülmektedir. Bu durum kuyunun drenaj sistemiyle ilişkili olduğunu gösterir.

Triclinium kuzey-güney doğrultusunda 16.10x9.50 m. ölçülerinde dikdörtgen plânlıdır. Yapının ilk düzenlemesinde dikdörtgen plânlı olduğu, kuzey yöndeki apsisin yapıya sonradan eklendiği anlaşılmaktadır (Çizim: 2). Ahşap çatılı olduğu anlaşılan mekânın merkezinde mevcut kot seviyesi ortalama +445 ve +430 arasında değişmektedir. Çalışmalarda kuzey ve doğu yönlerde birikmiş durumda olan moloz yıkıntının bu kot seviyesinde tesviye edilmesi planlanmıştır. Kuzey yönde apsis önünde ortalama +570 kotundan +440 kotuna, batı duvar önünde +540 kotundan +440 kot seviyesine inilmiştir. Çalışmalar sonucunda mekânın mimari düzenlemesi hakkında yeni bulgulara ula-

şılmıştır. Doğu duvarda toplam yedi niş yer aldığı anlaşılmıştır. Bu nişlerden merkezde yer alan üç tanesi yarım daire planlı ve zemine kadar uzanmaktadır. Kuzey ve güney yöndeki ikişer tanesi ise dikdörtgen planlıdır ve zeminden yüksek tutulmuşlardır. Kazı çalışmalarında apsis kemerinin alması düzende ve yarım kubbenin kum taşı kullanılarak örüldüğü anlaşılmıştır. Ele geçirilen tuğlalar üzerinde “T” (tau) ve “π” (pi) şeklinde işaretler görülmektedir (Resim: 3). Yapının apsis arkasında kalan erken evre duvarında üç niş yer alır. Niş kemerleri arasında tuğladan dairesel rozetler bulunur. Nişlerin üzerindeki iki çifte sütunla taşınan kemerlerle üçlü açıklık şeklinde yapılmış pencere düzenlemesi bulunduğu anlaşılmıştır. Yapıya apsis eklenirken erken evre duvarına ait olan merkez niş ve pencere düzenlemesinin izlenmesine olanak sağlayacak şekilde yapıldığı anlaşılmıştır (Resim: 4) Bu düzenleme *peristyl*deki çeşme için sunulan restitüsyon önerisiyle benzerlik göstermesi açısından önemlidir⁴.

Vestibulum 9.60x5 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. *Vestibulumun* ana girişi doğu yöndedir. Kuzeyinde iki sütunla taşınan üç kemerli bir açıklıkla *triclinium*la bağlantılıdır. Batısında ise tek sütunla ayrılmış iki kemerli bir açıklıkla *peristyle* geçilir. Güney yönde ise *peristyle* geçilen koridorla tek kapı ile bağlantılıdır (Çizim: 2). *Vestibulumda* ilk çalışmalar 2013 yılında yapılmıştır. Bu çalışmalarda *vestibulumdaki* moloz dolgu ortalama +460 kotuna kadar indirilmiştir. Doğu yönde kapının arkasındaki yoğun moloz dolgu sebebiyle, kapı önüne moloztaşlardan kuru duvar ile destek yapılmıştır. 2015 yılı çalışmaları +405 kotunda opus *tesselatum* tekniğinde mozaik döşeme açığa çıkarılmıştır. Ortalama 1x1 cm. ölçülerindeki *tessera*lar, dere taşlarından blokaj üzerinde 5 cm. kalınlıktaki kireç katkılı harç üzerine yerleştirilmiştir. İki geniş panodan oluşan mozaikler geometrik bordürlerle çevrelenmiştir. Batı pano, üç büyük asimetrik sekizgen ve üç kareden oluşan altı parçaya bölünmüştür. Sekizgenler içerisinde geyik, köpek ve pars figürleri bulunur. Karelerden ikisinde tavuk, diğerinde ise *khalis* görülür. Sekizgen ve kareleri ikili örgü şeritleri çevreler. Aralarda kalan alanlarda nar, balık pulu, eşkenar dörtgen ve

4 *Peristyl*deki çeşmenin restitüsyon önerisi için bk. Öztaşkın 2013, 199-201.; Kazı çalışmalarında tespit edilen çifte sütun ve kaidesinin profilleri *persityl*deki örneklerle benzerdir.

iğ motifleri yer alır. Doğu panonun merkezinde ortasındaki dairesel madalyon ile düğümlü olarak birleşen büyük bir eşkenar dörtgen yer almaktadır. Madalyonda büyük bir düğüm motifi yer alır. Eşkenar dörtgen ve bordür arasında kalan üçgen formlu köşe boşluklarında sepet ve nar motifleri, bir *khantarostan* çıkan geniş asma yaprakları, bir kaptan çıkan *akanthus* yaprakları ve bir balıkçıl kuş figürü görülür (Resim: 5). *Vestibulum* çalışmalarında zemin üzerinden ele geçirilen okunabilir durumdaki bir sikke 6. yüzyıla tarihlenir (Resim: 10) Aynı döneme tarihlenen seramikler ve cam objeler *vestibulumun* 6. yüzyıl boyunca kullanıldığı göstermesi açısından önemlidir.

Vestibulumda tespit edilen zemin döşemesinin belgelenmesi için detaylı fotoğraf çekimi yapılmıştır. Ayrıca total station ile yapılan ölçümler Photoplan programı ile işlenerek tüm zemin döşemesinin orthografik fotoğrafı oluşturulmuştur. Zemin döşemesinin diğer mimari unsurlarla olan ilişkisinin ve mekân içerisindeki yerleşim düzeninin doğru belgelenmesi amacıyla, *peristylin* 3B Lazer Tarayıcı ile ölçümü yapılmıştır. Belgeleme çalışmalarının ardından mozaik zeminde tahrip olmuş alanlarda destek dolguları yapılmış ve bitki kökleri ilaçlanmıştır. Çalışmaların tamamlanmasının ardından tüm zemin jeomembran, ince kum ve üzerinde bayır taşı ile örtülmüştür.

Transept planlı Piskoposluk Kilisesi'nde daha önce 2009 ve 2011 sezonlarında kazı çalışmaları yapılmıştır. 2015 yılı çalışmaları, *templon* önünde tespit edilen zemin döşemesinin hangi nitelikte devam ettiğinin ve kilisenin nef ayırımında nasıl bir düzenleme yer aldığının anlaşılması için yapılmıştır. Bu amaçla *templonun* batısında daha önceki sezonlarda açığa çıkartılan zemin temizlenmiş, kuzey ve güney yönde ikişer metre genişletilerek kazı çalışmaları yapılmıştır. Kazı çalışmalarında kuzey yönde +490, güneyde ise +515 kotundan zemin bulunan +445 kotuna inilmiştir. Yapılan çalışmalarda *opus sectile* zemin döşemesinin devamı açığa çıkarılmıştır. Zemin, *templonun* batısında beyaz bordürler ile beş panoya ayrılmıştır. Merkezdeki panoda şevron motifi yer alır. Kuzey ve güneydeki panolar simetrik düzenlenmiştir. Bu panolarda birbirini arasına yerleşecek şekilde ters yönlü sıralar halinde yerleştirilmiş üçgenler ve altı kollu yıldız motifleri bulunur. *Templonun* kuzey ve güneyindeki alanların da simetrik düzenlendiği tespit edilmiştir. Bur alanlarda, kare şe-

killi büyük boyutlu *sectile* parçaları, köşeleri kesişecek biçimde yerleştirilmiştir. Aralarda kalan boşluklarda ise daha küçük boyutlu kare ve üçgen şekilli *sectile* parçaları yerleştirilerek oluşturulmuş geometrik bir düzenleme tespit edilmiştir (Resim: 6).

Kilisenin kuzey *stylobat*ın batı ucunda, moloz dolgu altında kalmış alanda, nef ayrımını sağlayan *stylobat* düzeni hakkında bilgi veren sonuçlara ulaşılmıştır. Kazı çalışmalarında ortalama +549 kotunda bulunan moloz dolgu kaldırılmıştır. +476 kotunda bulunan *stylobat* açığa çıkarılmıştır. *Stylobat* üzerinde +506 üst kotunda Attika B tipinde dört *in situ* sütun kaidesi tespit edilmiştir. Yapılan çalışmalarda sütun kaidelerinin arasının moloztaş duvar ile kapatılmış olduğu anlaşılmıştır (Resim: 7). Yapılan çalışmalarda levha, levha kaidesi ve levha üstü parçaları da ele geçirilmiştir⁵. Bu sayede kilisede nef ayrımının yüksek olarak düzenlendiği anlaşılmıştır⁶. Çalışmalarda bulunan sütun başlıklarının Korint ve *İon-impost* tipte iki farklı tipte oluşu, kilisenin alt kat ve galeri katında farklı başlıkların kullanıldığını göstermektedir. *Stylobat*ın kuzey ve güneyinde +469 kot seviyesinde beyaz renkli kireç taşı kaplamalar tespit edilmiştir. Kilisede açığa çıkartılan alanlar 3B Lazer Tarayıcı ile belgelenmiştir. Belgeleme çalışmalarının ardından *opus sectile* döşemelerin üzeri jeomembran ile örtülmüş ve üzerine ince kum dökülerek koruma altına alınmıştır.

Köprü Caddesi Çalışmaları (S6-VI / E1, F1)

Köprü Caddesi üzerindeki ilk çalışmalar 2011-2012 yıllarında yapılmıştır. 2015 dönemi çalışmaları caddenin güney kent içerisine ilerleyen bölümünde, E1 ve F1 plankarelerinde sürdürülmüştür (Çizim: 3). Çalışmalara alanın tü-

5 Levha kaidesi ve levha üstleri hakkında bk. Alparslan, S. (1998) "Demre Aziz Nikolaos Kilisesi'ndeki Trapez Kesitli Levha, Levha Altı ve Levha Kaideleri", *Adalya II*, 235-247.

6 Yüksek nef ayrımı hakkında bk. Peschlow, U. (2006) "Dividing Interior Space in Early Byzantine Churches: The Barriers Between the Nave and Aisles", *Thresholds of the Sacred Architectural, Art Historical, Liturgical and Theological Perspectives on Religious Screen, East and West* (Ed: S.E.J. Gerstel), 53-71.; Benzer düzenlemenin en yakın örneği Rhodiapolis Piskoposluk Kilisesi'nde tespit edilmiştir. Tiriyaki, A. (2012) "Rhodiapolis Piskoposluk Kilisesi'nde İşlevi Tartışmalı Mimari Düzenlemeler: Yüksek Nef Ayrımı ve Oturma Sekileri", *TÜBA-KED* 10, 21-30.

münü kaplayan bitki örtüsünün temizliğiyle başlanmıştır. Ardından Köprü Caddesi'nin güney kent içine ilerleyen bölümünde Ortaçağ yapıları arasında kalan F1 plankaresinde kazı çalışmalarına geçilmiştir. Yaklaşık 2.40-2.50 m. kotlarında caddenin taş döşeli zeminiyle karşılaşmıştır. Büyük boyutlu kireçtaşı levhalarla oluşturulmuş döşemenin büyük oranda tahrip olduğu görülmüştür. Döşeme taşları arasında 2.49 m. kotunda II. Constantius'a aittir (M.S. 337– 361) bir sikke bulunmuştur.

Çalışmaların yürütüldüğü bu bölümde moloz taş örgülü duvarlara sahip, 1.70x4.90 m. ölçülerinde küçük bir mekân tespit edilmiştir. Mekân tabanının tahrip olmuş kısımlarındaki derinleşme çalışmalarında büyük çoğunluğu M.S. 6. yüzyıla tarihlenen seramik parçaları, olasılıkla tüketim artışı olan hayvan kemikleri, cam objelere ait küçük parçalar, demir çiviler tespit edilmiştir. F1 ve E1 plankarelerindeki kazılarda caddenin 11 m.lik kesimi kazılarak açığa çıkarılmıştır. Burada cadde tabanının dere taşlarıyla döşeli olduğu görülmüştür. Caddenin orta kesiminde kuzey-güney doğrultulu bir kanal yer aldığı anlaşılmıştır. Moloz taşların kireç harcı bağlayıcıyla birleştirilmesiyle oluşturulmuş kanal yaklaşık 0.60 m. genişliğinde ve yine 0.60 m. derinliğindedir. Kapak taşı olarak, Roma Dönemi caddesinin döşeme taşlarına ait parçaların kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca caddenin doğu yarısında, Bizans Dönemi yapısıyla ilişkili bir platform açığa çıkarılmıştır. Ancak, mimariyle nasıl bir bağlantısı olduğu net olarak anlaşılamamıştır (Resim: 8).

Daha önceki yıllarda yapılan çalışmalar caddenin ilk yapılışının Roma İmparatorluk Dönemine ait olduğunu göstermiştir. 2015 çalışmaları; caddenin Erken Bizans Döneminde aynı şekilde kullanıldığını ancak 6. yüzyıldaki yapılaşmayla büyük bir değişime uğramış olduğunu ortaya koymuştur. Lykia Bölgesi'ndeki en yoğun deprem hareketliliği 518, 528-530, 565 yıllarıyla M.S. 6. yüzyılda olmuştur⁷. Bu depremler sonucu kentin yeniden inşası gerektiği noktada, büyük bir imar faaliyeti başlatılmış olmalıdır. Köprü Caddesi üzerindeki yapıların tümünün bu tarihte inşa edilmesi ve kentteki birçok diğer

7 Likya Bölgesi depremleri için bk. Duggan, T.M.P. (2004) A Short Account of Recorded Calamities (earthquakes and plaques) in Antalya Province and Adjacent and Related Areas Over the Past 2,300 Years – an Incomplete List, Comments and Observations, Adalya VII, 123-170.

noktada aynı dönemde inşa edilmiş yapıların niceliği birlikte değerlendirildiğinde, Roma kentinin Ortaçağ dönüşümünün büyük oranda bu yüzyılda olduğu sonucuna varılabilir.

Onarım Çalışmaları

Episkopeion yapı kompleksinde yer alan *peristylin* güney duvarında yaklaşık 3.5 m.lik bölümünde deformasyon olduğu gözlenmiştir. Duvar düzensiz örgü kaba yontu moloz taş ile örülmüş, bağlayıcı olarak kireç katkılı beyaz renkli harç kullanılmıştır. Çalışmalarda duvarın kuzeyinden baskıya neden olan moloz dolgu ve defneler temizlenmiştir. Duvar içerisine restorasyon harcı enjeksiyonu ve derz zarfı yapılmıştır. Aynı işlem duvarların üstüne capping olarak da uygulanmıştır.

Güney yamaç yerleşimi aşağı kilisenin kuzey duvarı üzerindeki pencere açıklıklarından kuzeyde yer alan pencerenin lentoyu taşıyan sövelerinden kuzeydeki kırılmış ve üst parçası düşmüştür. Burada lentonun olası yıkılma tehlikesine karşı acil müdahale yapılmasına karar verilmiştir. Lentoyu desteklemek amacıyla sövenin boşalan alanı moloztaş kullanılarak doldurulmuş ve restorasyon harcıyla derz dolgusu yapılarak sağlamlaştırılmıştır.

Girişi Kompleksinin kuzey batı köşesinde yer alan mezarda 2015 bahar aylarında kaçak kazı yapılmıştır. Kaçak kazıya bağlı olarak mezar odasının içindeki dağınık duran taşlar düzenlenmiş ve mezar odasının tahrip olan kuzey batı köşesi onarılmıştır.

Küçük Buluntu Çalışmaları

2015 yılı çalışmalarında toplam 286 adet cam parçası ele geçmiştir. Buluntular şişe, kandil ve pencere camı parçaları olarak gruplanabilir. Gövde parçaları çoğunlukta olmakla beraber, kaide ve ağız kenarı parçaları da ele geçirilmiştir. Tercih edilen renklerde mavi, açık mavi, yeşil, açık yeşil, sarı, beyaz kullanılmıştır (Resim: 9).

Kazı çalışmalarında maden eser olarak iki adet oval formlu zincir parçası, bir iğne ve 190 adet çivi ele geçirilmiştir. Çiviler arasında topuz başlı, kare

kesitli gövdeye sahip örnekler çoğunluktadır. Baş çapları 1,2 ve 2,2 cm. arasında, uzunlukları 2 ve 8 cm. arasında değişmektedir. Çatılarda kullanılmış örneklerin yanı sıra mobilya aksamı olarak kullanılmış olabilecek örnekler de bulunmaktadır.

2015 çalışmalarında *episkopeion* kazılarında 2 kasa, Köprü Caddesi kazılarından 1 kasa seramik buluntu ele geçirilmiştir. Buluntular üzerine yapılan ilk değerlendirmelere göre parçaların büyük bir bölümü Kıbrıs üretimi, servis ve mutfak kaplarıdır. Parçalar 4.-7. yüzyıl arasına tarihlenmektedir. Buluntular daha önceki yıllarda ele geçen seramik repertuarını tekrarlar niteliktedir.

2015 kazılarında bulunan 45 adet sikkenin büyük bir bölümü korozyonludur. İki sikke ise net olarak okunabilmektedir. Köprü Caddesi'nden bulunan sikke II. Constantinus'a (337-361) aittir (Oly.KB.2015_06). Bronz sikke 1.8 cm. çapında, 3.22 gr. ağırlığındadır. Ön yüzde sağa dönük imparator büstü defne yapraklarıyla süslü diademli ve giysisinin yakası drapelidir. "FL IVL CONSTANTIVS NOB C" yazısı okunmaktadır. Arka yüzde yedi katlı, kapısı açık ve yanlarda kuleli lejyon kampı görülür. İki kule arasında bir yıldız bulunur. "PROVIDEN-TIAE CAESS" yazısı okunur. *Vestibulum*dan bulunan sikke ise II. Justin'e (520-578) aittir (Oly.KB.2015_21). Bronz sikke 1.9 cm. çapında, 4.97 gr. ağırlığındadır. İmparator II. Justin ve Sophia tahtta, ikisi de *nimbuslu*, ortalarında haçlı asa tutarlar. Başlarının arasında haç bulunur. Arka yüzde ortada K, solunda A/N/N/O, sağında ÇII ve kesimde NI okunabilmektedir (Resim: 10).

Epigrafi Çalışmaları

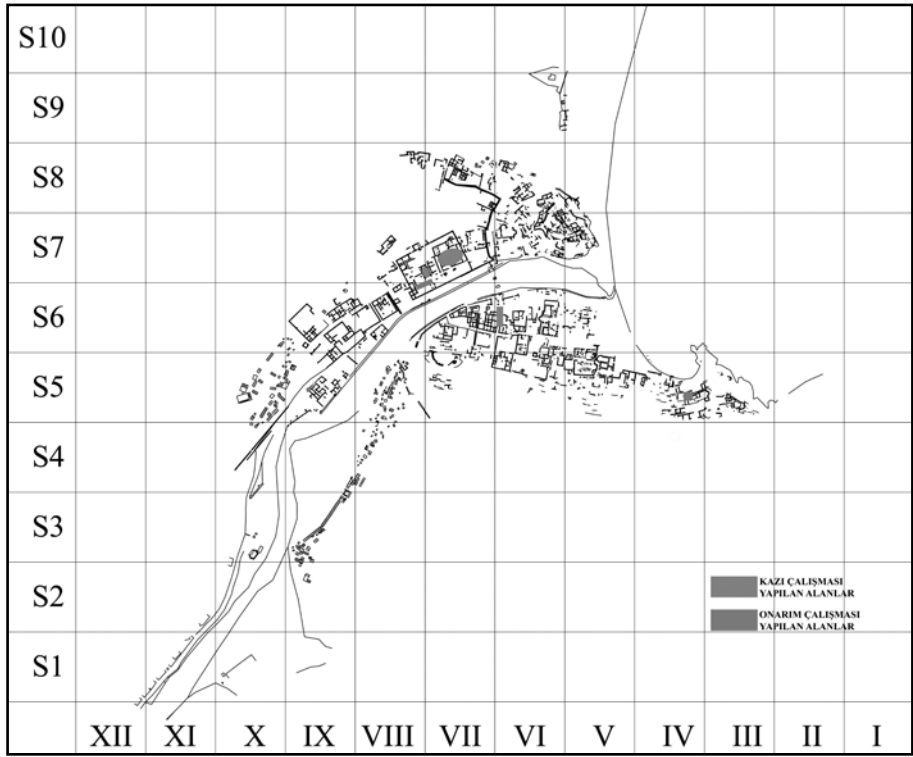
2015 yılında sürdürülen epigrafi çalışmalarında kent içerisinde yer alan tüm yazıtlar ele alınmıştır. Bu çalışmalarda daha önce yayınlanmış yada yeni bulunan yazıtlar birlikte değerlendirilmektedir. Çalışmadaki öncelikli amaç bulunan yazıtların konumlarının kent planı üzerinde işaretlenerek epigrafik bir harita elde edilmesidir. Ayrıca yazıtların transkripsiyonlarıyla beraber Türkçe çevirileri de yapılmaktadır. 2015 yılında toplam 30 yazıt tespit edilmiştir. Yazıtlardan altı tanesi ilk kez tespit edilmiştir. Tüm yazıtların GPS ile

koordinatları alınmış, kent planındaki yerleri işaretlenmiş, fotoğrafları çekilmiş, transkripsiyonları ve Türkçe çevirileri yapılarak envanterlenmiştir. Olympos'ta onurlandırma, yapı, adak ve mezar yazıtı gibi birçok farklı türde yazıt bilinmekte olup; mezar yazıtları daha fazladır. Mezar yazıtları içinde güvenliği ilgilendirenler en çok dikkati çeken yazıtların başında gelmektedir. Tespit edilen mezar yazıtlarının neredeyse tamamında "Olymposlu" anlamına gelen 'Ολυμπίηνός (eril) ya da 'Ολυμπίηνή (dişil) *etnikonu* kullanılmaktadır. Yazıtlarda ayrıca Myra, Tlos ve Gagai vatandaşlarının isimlerine de rastlanmıştır.

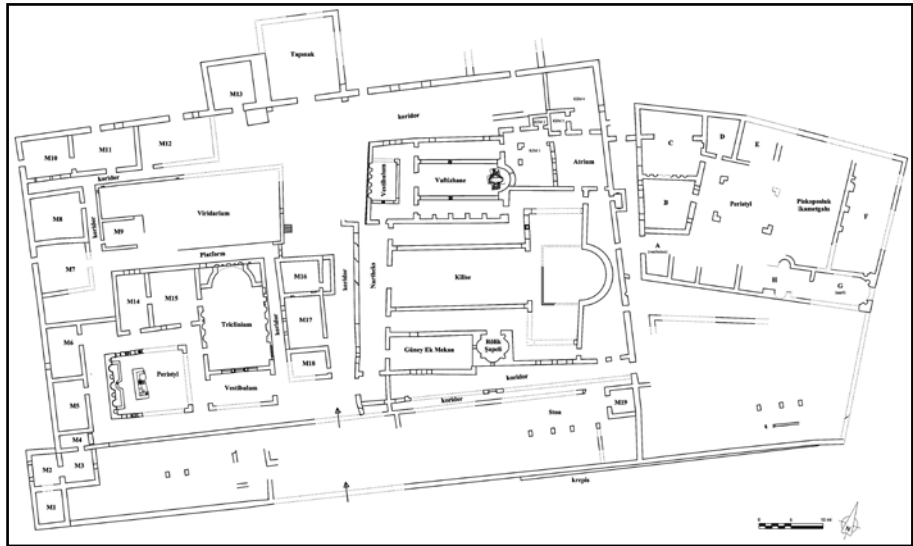
3B Modelleme Çalışmaları

Olympos'ta kentsel kurgunun ne şekilde olduğunun daha rahat anlaşılabilmesi ve az önce değinilen dönüşümün nasıl olduğunun daha rahat kavranabilmesi amacıyla bütüncül bir kent modellemesi çalışması da yürütülmektedir. Böylece lokal merkezlerdeki kazı çalışmalarının ortaya koyduğu verilerin bir bütün olarak değerlendirilebilmesi ve kentsel kurgu açısından öngörü sağlanması amaçlanmaktadır. Yapı bakiyelerindeki ölçüm çalışmaları 3B lazer tarayıcılarla yapılmaktadır. Elde edilen veriler sayısal temelli kent planı üzerine aplane edilmektedir. Modelleme çalışmaları sayesinde, cadde ve sokak dokuları, yapıların birbirleriyle ve sokaklarla olan ilişkileri daha rahat kavranabilmektedir (Resim: 11). Çalışmalar ilerledikçe daha detaylı veriler sağlanan yapıların modellemeleri güncellenmekte ve Olympos Kazısı web sitesinde yayınlanmaktadır.⁸

8 <http://www.olymposkazisi.com>

Çizim 1: Olympos kent planı ve 2015 yılı çalışma alanları.

Çizim 2: Episkopeion kompleksi

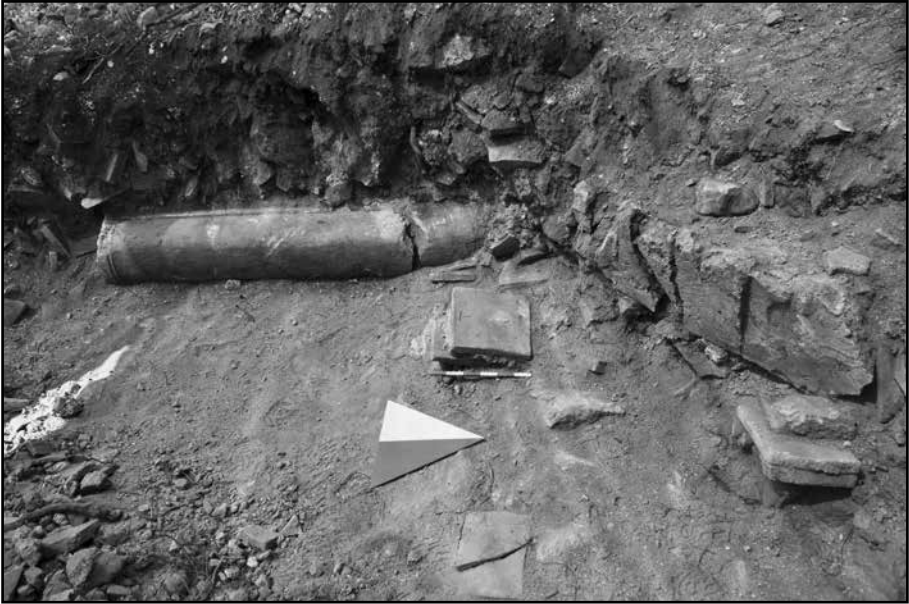
Çizim 3: Köprü caddesi.

Resim 1: Peristyl kuzey portikonun doğu bölümü.

Resim 2: Peristyl kuzey portiko batıdan bakış.

Resim 3: Triclinium kazı çalışmaları.

Resim 4: Triclinium güneyden bakış.

Resim 5: Vestibulum batıdan bakış.

Resim 6: Piskoposluk Kilisesi zemin döşemesi orthografik fotoğrafı.

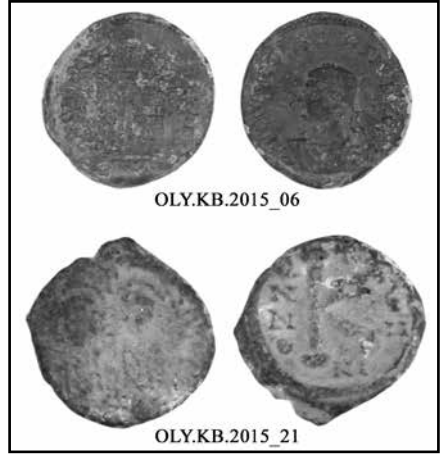
Resim 7: Piskoposluk Kilisesi kuzey stylobatın batı bölümü.

Resim 8: Köprü Caddesi batıdan bakış.

Resim 9: Cam buluntulardan örnekler.

Resim 10: Sikkeler.

Resim 11: Üç boyutlu kent modellemesi.

AKARÇAY TEPE 2015 YILI ÇALIŞMALARI

Çiler ALTINBİLEK-ALGÜL *

Nurcan KAYACAN

Mihriban ÖZBAŞARAN

Müslüm ERCAN

GİRİŞ

Orta Fırat Bölgesi ilk tarımcı ve çiftçi köylerinden bir tanesi olan Akarçay Tepe'deki (Şanlıurfa İli, Birecik İlçesi Akarçay Köyü) 2015 yılı çalışmaları Haziran ve Temmuz aylarında gerçekleştirilmiştir. Şanlıurfa Müze Müdürü Müslüm Ercan'ın başkanlığında yürütülen çalışmalar İstanbul Üniversitesi Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı'ndan Yrd. Doç. Dr. Çiler Altınbilek-Algöl (Bilimsel danışman), Öğr. Gör. Dr. Nurcan Kayacan, Prof. Dr. Mihriban Özbaşaran ve anabilim dalı öğrencileri Mert Can Hepgoncalı, Buse Turfan, Melek Soytürk, Mazhar Süyük, Ferhat Ateş, Merve Şaffak'ın katılımıyla gerçekleştirilmiştir.

M.Ö. 8. Binyıl başından M.Ö. 6. Binyıla kadar kesintisiz bir tabakalanma veren Akarçay Tepe (Özbaşaran ve Duru 2011: 167-168) Anadolu'da ilk çanak çömlekli tabakaların gözlenebildiği (Özbaşaran ve Molist 2006: 248) az sayıda yerleşmeden bir tanesidir. Höyük bu özelliği ile sadece Anadolu değil, aynı zamanda tüm Yakındoğu açısından önemli bir yere sahiptir. Höyükte sırasıyla Orta PPNB, Geç PPNB, Final PPNB, Geçiş evresi ve Çanak Çömlekli Neoli-

* Yrd. Doç. Dr. Çiler ALTINBİLEK-ALGÜL, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, İstanbul/TÜRKİYE.

Öğr. Gör. Dr. Nurcan KAYACAN, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, İstanbul/TÜRKİYE.

Prof. Dr. Mihriban ÖZBAŞARAN, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, İstanbul/TÜRKİYE.

Müslüm ERCAN, Şanlıurfa Müze Müdürü, Şanlıurfa/TÜRKİYE.

tik Döneme ait tabakalara kesintisiz bir silsile ile rastlanmaktadır (Özbaşaran vd. 2004: 303).

İLK DÖNEM ÇALIŞMALARI

Yerleşmedeki ilk dönem çalışmaları 1998 yılında İstanbul Üniversitesi Prehistorya Anabilim Dalı'ndan bir ekip tarafından "İlusu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi" kapsamında yüzey toplaması ile başlamış, 1999-2002 yılları arasında ise TAÇDAM'ın mali desteği ile Şanlıurfa Müze Müdürlüğü başkanlığında ve Prof. Dr. Nur Balkan-Atlı ve Prof. Dr. Mihriban Özbaşaran'ın (İstanbul Üniversitesi Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı) bilimsel danışmanlıklarında kurtarma kazıları ile devam etmiştir. Ancak bu tarihten sonra Karkamış Kurtarma Projesi'nin tamamlanmasıyla mali destek kesilmiş, bu nedenle de planlanan çalışmalar yarım kalmıştır. Yerleşmede 2005-2007 yılları arasında kısa bir çalışma yapılabilmiş (Duru 2013: 114-115), 2009 yılında ise sadece atölye çalışması gerçekleştirilebilmiştir Çalışmalar yurt dışından katılan uzmanlar ile uluslararası bir proje olarak sürdürülmüştür.

2015 YILI ÇALIŞMALARI

Akarçay Tepe'de kazı çalışmaları uzun bir aradan sonra 2015 yılında tekrar başlatılmıştır. Höyükte yapılan çalışmalarda öncelikle iki hedef belirlenmiştir. Bunlardan biri arazide yapılan temizlik ve düzenleme çalışmaları, ikincisi ise kazı evi deposunda bulunan ilk dönem kazılarına ait buluntuların elden geçirilerek düzenlenmesidir.

Arazi Çalışmaları

2015 yılı arazi çalışmalarında Akarçay Tepe'nin Orta PPNB'ye tarihlenen en erken tabakalarına odaklanılmıştır. Orta PPNB evresi yerleşmenin sadece doğu alanında saptanmaktadır (27X ve 27Y açmaları) (Çizim: 1) ve bu evre üç tabakadan oluşur (11.-9. Tabakalar) (Duru 2013: 120). Bunların içerisinde en

altta yer alan ve höyüğün en erken iskanını verebilecek 11. tabaka ilk dönem kazılarında çok kısıtlı bir alanda açığa çıkarılmıştır (27Y açması). Sadece ızgara planlı bir yapının küçük bir parçası (N Binası) ve kerpiç bir platform kalıntısı ile tanımlanabilmektedir (Duru 2013: 121) (Resim: 1). Bu tabakanın geniş alanda gözlenebilmesi için 10. tabakanın kaldırılmasına karar verilmiş ve 27X açmasına yoğunlaşmıştır. Resim: 1’de bu tabakaların açma içerisindeki dağılımları gözlenmektedir. Bu yılki çalışmalarımız sırasında öncelikle her iki açmada da temizlik çalışmaları yapılmıştır. İlk dönem çalışmaları sırasında bu alanlarda son olarak 2007 yılında çalışılmış ve kazı bitiminde üzerleri koruma amacıyla jeotekstille kaplanmıştır. Bu jeotekstillerin bir bölümünün aradan geçen uzun zaman nedeniyle yıpranmış olduğu ve bu nedenle de mimari öğelerin güneşle temas eden alanlarının bozulmuş olduğu gözlenmekle birlikte, açmanın jeotekstille kaplı olan büyük bir bölümü son bırakıldığı şekliyle açığa çıkarılabilmektedir. Resim: 2’de alanın temizlik yapıldıktan sonraki durumu görülmektedir.

27X açmasındaki temizlik ve kazı çalışmaları sırasında mimari kalıntılar 10. tabakaya ait yapı öğeleri birbirleri ile ilişkileri dikkate alınarak kaldırılmaya çalışılmıştır. Aşağıda bu sonuçlar verilmeye çalışılmaktadır.

AB Binası

10. Tabaka içerisindeki binalardan bir tanesi son olarak 2007 yılında kazısı tamamlanan AB binasıdır. Taş temelli kerpiç yapının iki yapı evresinin olduğu daha önceki kazı çalışmaları sırasında belirtilmiştir (Özbaşaran – Duru 2011: 168-169; Duru 2013: 122). Binanın üst yapı evresi dikdörtgen, planlı taş temelli kerpiç bir yapıdır ve içerisi oldukça büyük boyutlu kireçtaşları ile döşelidir (Özbaşaran – Duru 2011: Fig. 6). Alttaki yapı evresi ise dikdörtgen planlı, taş temelli ve taşıyıcı duvarları kerpiçten olan bir binaya işaret etmektedir. Binanın kuzey duvarının taş temelleri üç sıra olarak görülmektedir ancak bu alan tam olarak 27X-27Y profiline denk geldiğinden, kuzey duvarının batıya uzantısı zaman içerisinde tahrip olmuştur. Bu duvarın küllü bir dolgunun tam üzerine oturduğu Resim: 1’deki 27Y açması güney profilinden

gözlenmektedir Binanın kuzeydoğu köşesinde üzerine kazıma yöntemi ile çeşitli bezemeler yapılmış büyük boy bir kireçtaşı bulunmaktadır (Resim: 3) ve yapı taşı olarak kullanılmıştır. (Özbaşaran – Duru 2011: 169, Fig. 7). Çizi bezemeli taşlar Akarçay Tepe yerleşmesinde çok sayıda karşımıza çıkmaktadır (Bozbey 2009: 141) ancak yapı ögesi olarak kullanılan bu taş, üzerinde gözlenen semboller açısından diğerlerinden farklıdır. Akarçay Tepe topluluğunun sembolik dünyalarını yansıtan tüm bu bezemeli taşlar sadece yerleşme açısından değil, aynı zamanda bölgedeki tüm Orta PPNB kültürleri açısından önem taşımaktadır.

AB binasının üst bölümünde bulunan kerpiç duvarlar (Duru 2013: Şekil 21; Özbaşaran – Duru 2011: Fig. 5) 2007 yılı kazısı sırasında kaldırılmış, ancak olasılıkla kerpiç duvarların altında sıralanan, küçük boyutlu taşlardan oluşan ince taş sırası alanda bırakılmıştır (Resim: 2). Bu ince taş sıraları AB yapısının her iki yapı evresinin de doğu duvarı boyunca yer yer devam etmektedir. Bu küçük taş sıraları kaldırıldığında altta binanın daha büyük boyutlu taş temelleri arasında ince bir toprak dolgunun bulunduğu gözlenmiştir. Dolayısı ile kerpiç duvarlar ile ilişkili olan bu taş dizileri doğrudan binanın doğuda yer alan taş temelleri üzerine oturmamaktadır. Bu da kerpiç duvarlı olan üst yapının binanın 3. bir yapı evresine işaret edebileceğini düşündürmüştür.

10. tabaka içerisinde AB Binası ile ilişkili olabilecek başka yapı öğeleri de bulunmaktadır (Resim: 2). Bu yapı öğeleri kaldırılırken yine birbirleri ile ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Aşağıda bu mekânlarla ilgili 2015 yılı sonuçları verilmektedir.

BR Mekânı

BR Mekânı içinde 2007 yılı çalışmaları sırasında yanık bir dolgu saptanmış, yanık alanın özellikle güneybatı köşede yoğunlaşması nedeniyle bu alanın ocak olabileceği düşünülmüştür. Ancak BR'nin batı duvarı kaldırıldığında, yanık dolgunun duvarın altında da olmakla birlikte tüm alana yayıldığı ve BR'nin batısında bulunan yoğun küllü dolgu ile birleştiği gözlenmiştir. Bu küllü dolgu açmanın doğusuna doğru da eğim yaparak devam etmektedir

(Resim: 2 ve 4). Bu yanık dolgu açma içerisinde kaldırılan tüm duvarların altında yer yer daha seyrek olmakla birlikte saptanmıştır. Dolayısıyla tüm bu mekânların yanık dolgu üzerine inşa edildiği anlaşılmaktadır.

BN Mekânı

AB binasının doğu kısmında, ilk olarak 2007 yılında açığa çıkarılan ve stratigrafik olarak daha alttaki yapı evresine ait olduğu düşünülen tek odalı yapıdır (Resim: 5). Bina taş temel seviyesinde bulunmuştur ve temeller iri kireçtaşından oluşmaktadır. Bu binanın 2007 yılında kot farkı nedeniyle AB binasının en alt evresi ile ilişkili olabileceği düşünülmüştür. Ancak bina AB binasının alt evresinden farklı olarak tam olarak yanık dolgu üzerine oturmakta, bunun yerine yanık dolgu ile BN mekânının temel seviyesi arasında yaklaşık 10-15 cm.yi bulan kahverengi bir dolgu bulunmaktadır. Benzer bir durum AB Binası'nın ikinci evresi kaldırıldığında gözlenmiştir. Yanık dolgu ise doğuya doğru bu kahverengi dolgunun altından bir eğimle devam etmektedir. Bu nedenle mekânın AB'nin ikinci evresi ile ilişkili olabileceği düşünülmüştür.

BP Mekânı

BP daha önceki kazılarda açığa çıkarılmış bir mekândır. Küçük boyutlu tek sıralı taş dizileri ile temsil edilen mekân olasılıkla yapı evrelerinin kot farklarını vermesi amacıyla askıda bırakılmıştır. Bu yılki çalışmalarımızda bu mekânın tamamen erimiş olan kireçtaşı dizilerinin büyük bölümü, 10. evreye ait başka bir mekânın (CA Mekânı) BP mekânının altında devam ettiği fark edildiğinden (Resim: 2). kaldırılmıştır. Mekân köşede sadece küçük bir alanda askıda bırakılmıştır.

CA Mekânı

CA Mekânı'nın büyük kireçtaşlarından örülmüş batı ve kuzeybatı köşesindeki taş temeli 2007 yılı kazısında açığa çıkarılmıştır. Mekânın kuzey taş sıralarının ise doğuya doğru daha küçük boyutlu taşlarla devam ettiği gözlenmiştir

(Resim: 2). Bu yılki çalışmalarımızda mekânın taş sıraları temizlendiğinde, küçük boyutlu taş sırası (kuzey taş sırası) ile mekânın batısında yer alan sağlam taş örgünün aynı yapı evresine ait olmadığı anlaşılmıştır. Küçük taş sıraları tıpkı AB binasının doğu kerpiç duvarının altındakilere benzer şekildedir. Bu ince taş sıraları ile CA'nın kuzey taş temeli ile arasında ince bir toprak dolgu saptanmıştır. CA'nın batı taş temeline benzer daha sağlam görünümlü kuzey taş dizileri ise doğuya doğru oldukça eğimli olarak devam etmektedir (Resim: 6). Mekânın doğu taş temeli, üzerine inşa edilen BP Mekânı nedeniyle tahrip olmasına rağmen CA mekânı taş temelleri tek odalı büyük bir mimariye işaret etmektedir. Ancak mekânın bir bölümü açmanın güney profili altında kaldığından kesin sonuçlar mekânın tamamı açığa çıkarıldığında söylenebilecektir.

Mekânın stratigrafisi anlaşılmaya çalışıldığında, AB binasının ikinci evresi ile ve BR mekânının altında devam eden yanık dolgunun CA mekânının altında da bulunduğu gözlenmiştir (Resim: 7). Yanık dolgu ile mekânın taş temelleri arasında yer yer 4-5 cm.yi bulan kahverengi bir dolgu bulunmaktadır. Sadece tek taş sırası halinde saptanan CA mekânı bu kahverengi dolgunun üzerine inşa edilmiştir. Yanık dolgu mekânın iç kısmında kuzeybatı köşede de fark edilmektedir (Resim: 7).

Sonuç olarak açma içerisinde kaldırılan tüm yapı öğelerinin altında yer yer farklı yoğunluklarda olmakla birlikte geniş alana yayılan bir yanık tabakaya rastlanmıştır. Önümüzdeki yıllarda bu tabakanın CA mekân içinin yanı sıra açmanın doğusuna ve kuzeyine doğru takip edilmesi planlanmaktadır.

2015 yılında yapılan çalışmalar sırasında 27X açmasından çıkarılan tüm topraklar elenmiş (Resim: 8), kazılan her birimden belli miktarlarda olmak üzere arkeobotani çalışmaları için toprak örneği ve tarihlendirme çalışmaları için radyokarbon örneği alınmıştır. Kazı çalışmaları bittikten sonra açma her türlü tahribata karşı korunması ve önümüzdeki yıllarda bıraktığımız tabakadan devam edebilmemiz amacıyla jeotekstil ile kaplanmıştır.

Atölye Çalışmaları

2015 yılındaki çalışmalarımızda arazi çalışmalarının yanı sıra ikinci hedefimiz arkeolojik malzemelerin bulunduğu kazı evi deposunda yapılacak te-

mizlik ve düzenleme çalışmaları olmuştur. Bu amaçla depoda bulunan ilk dönem kazılarına ait tüm buluntular (çanak çömlek, yontmataş, sürtmetaş, hayvan kemikleri vs.) çıkarılarak elden geçirilmiş, tekrar sınıflandırılarak gerekli görülenlerin etiketleri yenilenmiştir. Buluntular daha sonra kapaklı plastik kutulara geçirilerek depo düzenli bir şekilde tekrar yerleştirilmiştir.

2015 yılında bulunan yontmataş buluntuların bölgedeki Orta PPNB geleneğine uygun örnekler olduğunu söylememiz mümkündür. Buluntuların çok büyük bir çoğunluğunu çakmaktaşıları oluşturmakta, obsidiyene ise az sayıda rastlanmaktadır. Çakmaktaşılarının hammadde olarak yerleşme çevresinde yerel olarak bulunduğu, obsidiyenin ise çoğunlukla Doğu Anadolu yataklarından olmakla birlikte, Doğu Anadolu ve Orta Anadolu Göllüdağ yataklarından getirildiği daha önceki çalışmalardan bilinmektedir (Borrell 2005; Maeda 2007; Kayacan 2015). Bu da yerleşmenin bu dönemdeki hem Doğu Anadolu hem de Orta Anadolu obsidiyen dolaşım sisteminin kesişme noktasında olduğunu göstergesidir. Bu yılki çalışmalarda bulunan örnekler de makroskobik analizlere göre daha öncekilere benzer sonuçlar vermiştir. Ancak bu konudaki kesin sonuçlar ancak seçilmiş örnekler üzerinde kimyasal analizler yapıldıktan sonra verilebilecektir. Teknolojik açıdan değerlendirdiğimizde çakmaktaşıları için çoğunlukla düzgün profilli dilgiler elde etmeye yönelik iki vurma düzlemli teknolojiye rastlanmaktadır. Alet tipolojisi açısından ise okuçları, deliciler, kazıyıcılar ve orak bıçakları en fazla bulunan grupları oluşturur. Obsidiyenlerin ise çoğunluğu baskı tekniği ile yongalanan dilgilerden meydana gelmektedir. Bu da bize bu iki hammaddenin yontucularının farklı olabileceğini düşündürmektedir.

Bu yılki arazi çalışmaları sırasında çok sayıda çakmaktaşı ve obsidiyen buluntu ve hayvan kemiklerinin yanı sıra kireçtaşından kaplara (Resim: 9), taş toplara (Resim: 10), ezgi taşları, öğütme taşları ve vurgu taşlarına rastlanmıştır. Bunların yanı sıra birer adet havan eli (Resim: 11) ve kemik bız (Resim: 12) bulunmuştur. Öğütme taşları ve kireçtaşı kapların çok büyük bir çoğunluğu devşirme olarak AB Binasının yapı taşları olarak ele geçirilmiştir ve *in situ* dır. Bu buluntuların bir bölümü etütlük olarak Şanlıurfa Müzesi'ne teslim edilmiştir.

Sosyal Sorumluluk Projesi

2015 yılında kazı çalışmalarının yanı sıra Akarçay Köyü İlkokulu öğrencilerinin eğitimlerine katkıda bulunulmasına karar verilmiş, bu amaçla bir sosyal sorumluluk projesi başlatılmıştır. İstanbul Anadolu Yakası İstek Belde İlköğretim Okulu velilerinin katkısı ile toplanan eğitim-öğretim araç gereçleri, oyuncaklar ve kıyafetler Birecik Kaymakamlığı aracılığı ile geçtiğimiz öğretim yılında öğrencilere dağıtılmıştır.

DEĞERLENDİRME

Akarçay Tepe yerleşmesi bölgede Çanak Çömleksiz ve Çanak Çömlekli Neolitik dönemlere ait en uzun ve kesintisiz tabakalanmayı gösteren yerleşmelerden bir tanesidir. Bu nedenle de bölge arkeolojisi açısından kilit yerleşmelerden bir tanesidir. 2015 kazı sezonunda Akarçay Tepe yerleşmesinin Orta PPNB'ye tarihlenen en erken tabakalarına odaklanılmış ve yerleşmenin en erken iskanı olduğunu bildiğimiz 11. tabakanın geniş alanda açılabilmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla 2007 yılında kazısı tamamlanarak her türlü belgelenmesi gerçekleştirilmiş olan 10. tabaka kaldırılmaya çalışılmış, bu çalışma sırasında da 10. tabakanın kendi içerisindeki yapı evreleri birbirleriyle ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Yapı öğelerinin kaldırılması sonucunda açma içerisinde geniş alana yayılan bir yanık tabaka saptanmıştır. Bu yanık tabaka tüm alana yayılıyor görünmekle birlikte, bu yılki çalışmalarımızda kuzeye ve doguya doğru uzantısı tamamen açığa çıkarılamamıştır. Önümüzdeki yıllarda bu yanık dolgunun açmanın tamamı içerisinde takip edilmesi hedeflenmektedir. Dolgu 10. tabakanın altında bulunan başka bir tabakaya ait olmalıdır. Ancak 11. tabakanın üst dolgusu mu olduğu yoksa arada başka bir tabaka mı olduğu sorusu ancak alanın kazısına devam edildiğinde anlaşılabilecektir.

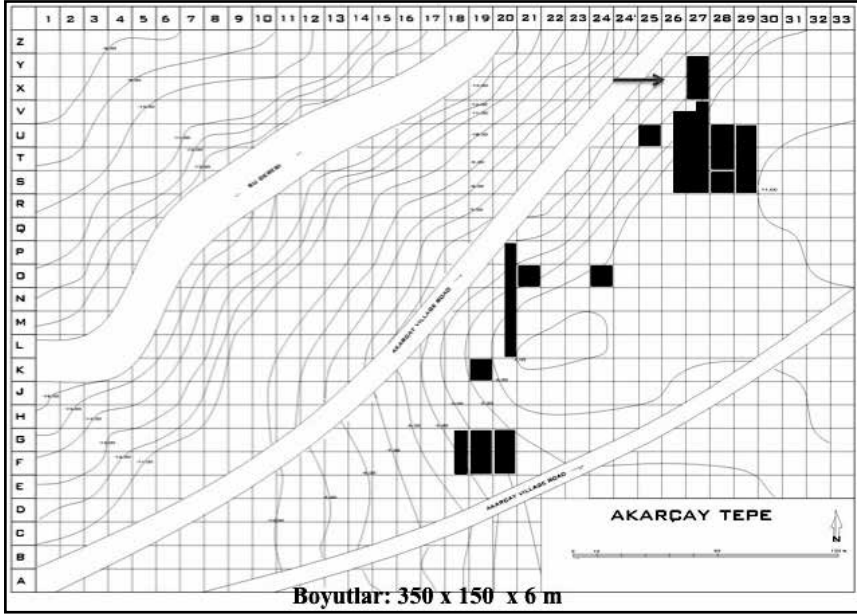
KATKI BELİRTME

Bu proje İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından 54668 no.lu proje ile desteklenmiştir. Bu nedenle teşekkürü bir borç biliriz. Yine aynı şekilde T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Var-

lıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne ve Şanlıurfa Müzesi mensuplarına desteklerinden dolayı teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

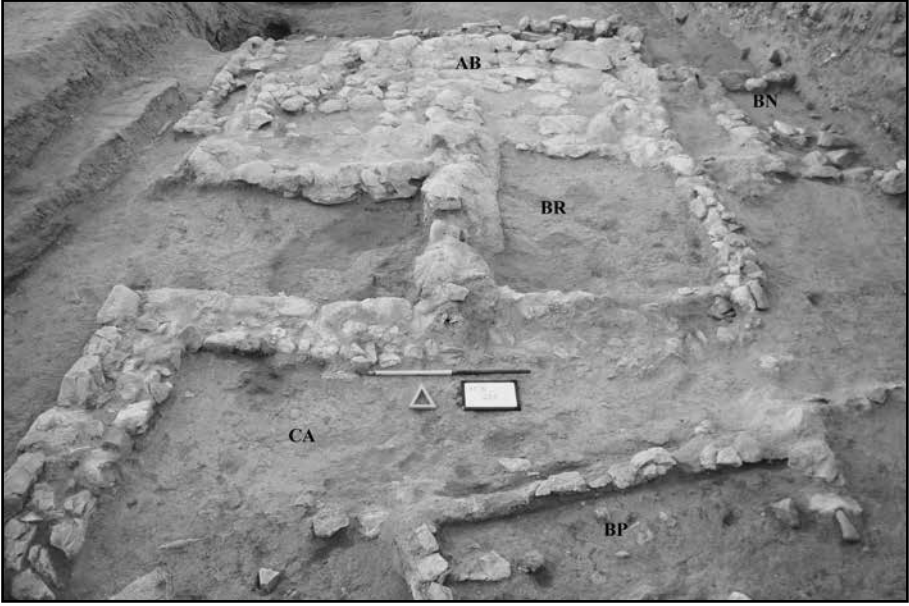
- BORRELL, F., 2005 "Flint Procurement Strategies in The Neolithic Site of AkarçayTepe (Şanlıurfa) During The VIIIth-VIIth Millenium Cal. B.C.", *Anatolia Antiqua* XIII, 1-14.
- BOZBAY, H., 2009 *Neolitik Dönem Akarçay Tepe Yerleşmesinde Küçük Buluntular Işığında Zanaat Ürünleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- DURU, G., 2013 *Tarihöncesinde İnsan – Mekân, Topluluk-Yerleşme İlişkisi: MÖ. 9. Bin Sonu -7. Bin Başı, Aşıklı ve Akarçay Tepe*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- KAYACAN, N., 2015. *Anadolu'da Neolitik Dönemde Baskı Tekniği ile Taş Yongalama: Uygulaması, Dağılımı ve Kültürel Farklılıklar*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- MAEDA, O., 2007 "Meanings of obsidian exchange and obsidian use at Akarçay Tepe" L.Astruc, D. Binder ve F. Briois (yay. haz.), *La diversité des systèmes techniques des communautés du Néolithique pré-céramique: vers la caractérisation des comportements sociaux*, 5e colloque international sur les industries lithiques du Néolithique pré-céramique, 245-254, Éditions APDCA, Antibes.
- ÖZBAŞARAN, M., G. DURU, 2011 "Akarçay Tepe, A PPNB and Settlement in Middle Euphrates Urfa", M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm (yay. haz.), *The Neolithic in Turkey -The Euphrates Basin*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 165-202.
- ÖZBAŞARAN, M., G. DURU, N. BALKAN ATLI, M. MOLİST, E. BUCAK, 2004 "Akarçay Tepe 2002", 25. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1. cilt, 303 - 310.
- ÖZBAŞARAN, M., M. MOLİST, 2006 "Akarçay Tepe 2005", *Anatolia Antiqua* XIV, 245-249.

Çizim 1: Akarçay Tepe topoğrafik planı (Ok 2015 yılında kazısı yapılan alanları göstermektedir)

Resim 1: 27X-27 Y açması genel görünüm (Fotoğraf 2007 yılına aittir).

Resim 2: Temizlik çalışmaları sonrasında 27X açmasının genel görünümü.

Resim 3: AB Binası'nın kuzeydoğu köşesinde yer alan çizgi bezekli kireçtaşı.

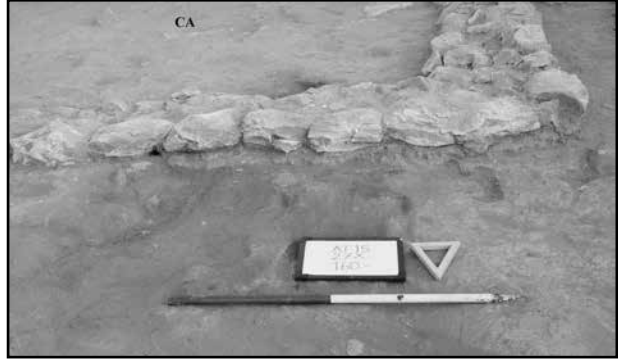
Resim 4: 27X Açması güney bölümüne doğru yanıklı dolgu dağılımı.

Resim 5: 27X Açması BN mekânı.

Resim 6: 27X Açması CA mekânı.

Resim 7: Yanık dolgu ve CA mekânı ilişkisi.

Resim 8: 27X açması toprak eleme işlemleri.

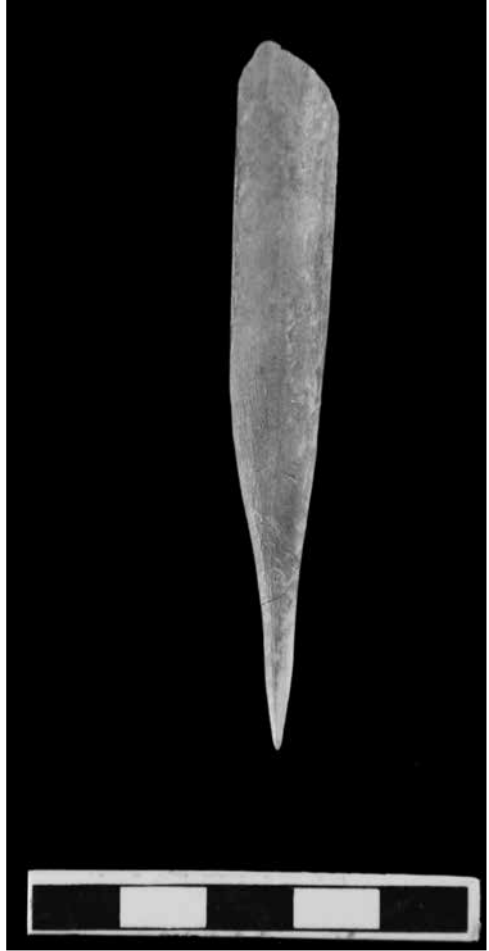
Resim 9: Kireçtaşından taş kap örneği.

Resim 10: Taş top örnekleri.

Resim 11: Havan eli parçası.

Resim 12: Kemik bız örneği.

PERGAMON - 2015 YILI ÇALIŞMALARI RAPORU

Felix PIRSON*
Martin BACHMANN
Burkard EMME
Ercan ERKUL
Rebekka MECKING
Arzu ÖZTÜRK
Wolfgang RABELL
Anja J. SCHWARZ

Giriş

27 Temmuz ile 3 Ekim 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilen Pergamon kazısı çalışmaları öncelikle, Hellenistik krallık merkezi Pergamon'un kentsel bütünlüğü içinde incelenmesinin konu edildiği uzun vadeli araştırma programına yoğunlaştırılmıştır.

Arkeolojik kent alanı yüzey araştırması ve 2014 yılında Roma Dönemi Güneydoğu Nekropol kazı çalışmaları tamamlandıktan sonra, jeofizik taramalar ve olasılıkla Hellenistik Döneme ait büyük Yığma Tepe tümülüsünde gerçek-

* Felix PIRSON; Alman Arkeoloji Enstitüsü, İnönü Cad. No:10, 34437 Gümüşsuyu, İstanbul/TÜRKİYE.

Metnin Türkçeye çevrilmesinde emeği geçen Hülya Çatak'a çok teşekkür ederiz.

Ayrıntılı ön raporlar Archäologischer Anzeiger'de yıllık olarak yayınlanmaktadır. Daha geniş bilgiye <http://www.dainst.org/project/14186> adresinden ulaşılabilir. Bu yılki çalışmalar 27 Temmuz - 3 Ekim 2015 tarihlerinde yapılmıştır. Alman Arkeoloji Enstitüsü Pergamon Kazısı, bu yıl da çalışmalarını destekleyen tüm kurum ve kişilere teşekkür eder. Bunların başında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Bergama Müzesi ile Almanya Büyükelçiliği Kültür bölümü (Ankara) gelmektedir. Maddi katkıda bulunanlar ve işbirliği yapanlar, ilgili bölümlerde yer almaktadır. Genel Müdürlüğü temsilen çalışmalara bu yıl Necla Okan (İzmir Müze Müdürlüğü) katılmıştır. Dostane desteği için kendisine çok teşekkür ederiz.

leştirilen sondaj çalışmaları faaliyetlerimizin ana noktalarını oluşturmıştır. Doğu yamaçta “şölen evi” olarak adlandırılan yapının ana mekânının tamamen açığa çıkarılmasıyla Pergamon’un kent alanında yeni keşfedilen doğal kutsal alanlarında sürdürülen çok yıllık araştırmalar da tamamlanabilmiştir. Aşağı Agora’nın araştırılmasına yönelik Türk-Alman işbirliği projesi çerçevesinde üçüncü çalışma sezonu gerçekleştirilmiştir. Antik dönemdeki ismiyle Kane Yarımadası (Kara Dağ) liman ağı yüzey araştırmasına devam edilmiş ve büyük ölçüde tamamlanmıştır. Kızıl Avlu ve gymnasiumun kapsamlı restorasyon çalışmalarına devam edilmiştir. Farklı çalışma alanları ve önemli sonuçları hakkında aşağıda kısaca genel bilgi verilecektir (Resim: 1). Ayrıntılı rapor „Archäologischer Anzeiger 2015/2”de sunulmaktadır. Bu raporda eski kazı çalışmaları ve buluntularına dair yeni çalışmalar, paleoantropoloji, dendrokronoloji ve diğer çalışma alanları da yer almaktadır.

Pergamon

1. “Şölen Evi” Olarak Adlandırılan Yapıdaki Kazı Çalışmaları

Kent tepesinin doğu yamacının kuzeyinde yer alan ve “şölen evi” olarak adlandırdığımız yapıdaki (Resim:1) kazı çalışmaları tamamlanmıştır. Yapının ana odasında, sıkıştırılmış topraktan oluşan taban/zemin seviyesinin hemen üstündeki, moloz tabakasının kaldırılması¹ ve taban seviyesinin altında gerçekleştirilen üç sondaj çalışmasıyla (Resim: 2) mekândaki duvar dekorasyonuna ait çok sayıda fragman ve yapım tekniğine dair bulgular ele geçirilmiştir.

Mekânın doğu köşesinde bulunan pişmiş topraktan yapılmış oturaklı banyo küvetinin, buranın asıl iç donatımına ait olmadığı varsayımının doğrulanmasının dışında, son kazı çalışmalarından maalesef mekânın ve ait olduğu kompleksin işlevi hakkında başka bir veriye ulaşılamamıştır. Dolayısıyla geçen yıl burası için yapılan ziyafet/şölen veya depo odası tahminlerine yönelik argümanlar geçerliliğini korumaktadır.

1 F. Pirson vd., Pergamon – Bericht über die Arbeiten in der Kampagne 2014, AA 2015/2, 106–109.

Taban seviyesinin altından gelen seramiklerin ilk değerlendirmesine göre dolgunun başlangıcı M.Ö. 1. yüzyıla tarihlenmektedir. Taban seviyesinin altındaki üç açmadan elde edilen buluntu malzemesinin değerlendirilmesi henüz tamamlanmamıştır. Fakat mekânın dolgusundaki seramik parçalarıyla karşılaştırıldığında şimdiden daha erken bir zaman dilimi belirgin görünmektedir; bu nedenle ana mekânın ve duvar dekorasyonunun M.Ö. 1. yüzyıla tarihlenmesi akla yakın gelmektedir.

Böylece olası şölen evinin tarihlenmesi de doğu yamacındaki doğal kutsal alanlarla paralellik göstermektedir; bundan yola çıkarak bu yapının gerek inşaa nedeninin gerekse işlevinin bu kutsal alanlarla bağlantılı olduğunu dikkatli bir şekilde öne sürebiliriz.

2014 ve 2015 çalışma sezonlarında şölen evi olarak adlandırılan bu yapının 4 No.lu mekânında, 2010 yılındaki bir deneme açmasında² tespit edilen Hellenistik Dönem dekoratif sıva parçaları açığa çıkarılmıştır. Mekânın kuzeybatı, kuzeydoğu ve güneybatı duvarında (Resim: 2-3) *in situ* olarak korunan kalıntıların yanında onlara ait yıkık fragmanlar da açığa çıkarılmıştır. Söz konusu fragmanlar bu yıl sınıflandırılıp detaylı bir şekilde incelenebilmiştir.

Kesme taş duvar imitasyonu olarak tasarlanmış olan bu çok renkli alçı dekorasyon, plastik ve renkli alanlardan oluşmaktadır; üst kısmında ise yine plastik olarak şekillendirilmiş kabartma yarım sütunlar yer almaktadır. Geniş alanlar halinde korunagelmüş olması nedeniyle, tüm doğu Akdeniz Hellenistik Dönem duvar dekorasyonu araştırmaları açısından önemli bir bulundur.

Dekorasyonun şeması yaklaşık 2.70 metre yüksekliğinde bir alana kadar izlenebilmektedir (Resim: 4). Duvar birden fazla alana ayrılmıştır: En alt kısmında, koyu kırmızı renkte bir şerit halinde alçak kaidesi uzanmaktadır. Bunun üzerine gri-mavi renkte, anlaşıldığı kadarıyla bitkisel bezeli, yukarıda tavanda sonlanan ortosthat kısmı gelmektedir. Bezeli kısmın üzerinde ise, dik derzlerle birbirinden ayrılan sarı renkte kesme taş imitasyonu bloklar yer

2 F. Pirson vd., Pergamon – Bericht über die Arbeiten in der Kampagne 2010, AA 2011/2, 107– 109 Res. 32.

almaktadır. Bu imitasyon duvar örgüsü en yukarıda öne doğru çıkıntı yapan, aşağıdaki kenarı düzleştirilmiş, yukarıdaki kenarı ise yuvarlatılmış bir tavanla örtülüdür. Tavandaki friz alanının üstünde ise iki sıra halinde bloklar gelmektedir.

Dekorasyonun yukarı kısımlarına ait herhangi bir *in situ* buluntu ele geçirilememiştir. Bu nedenle yukarı kısmının rekonstrüksiyonu ancak eldeki parçalardan yola çıkılarak yapılabilmektedir (Resim: 5). Ele geçirilmiş parçalar nedeniyle, duvarın yukarısındaki blok sırasının farklı profillerle ayrıldığı anlaşılmaktadır. Belirgin bir şekilde öne çıkan bir profil üzerinde olasılıkla ion düzeninde yarım sütunlar yer almaktaydı. Sütun parçalarının bir kısmı tümüyle kanallara ayrılmış, bir kısmının ise aşağı kısmı düz bırakılmıştır. Sütunların yüksekliği ele geçirilmiş parçaların yardımıyla 90 cm. olarak tahmin edilmektedir. Kenarlarındaki renk kalıntılarından aralarındaki alanların kırmızı renkte olduğu anlaşılmıştır. Sütunların üzerinde iki fascial ve dişli frizli bir arşitrav bulunuyordu. Arka duvardaki nişin önünde bulunmuş olan arşitrava ait iki köşe parçası, arşitravın nişin içinde de kıvrılarak devam ettiğini göstermektedir. Böylece niş de çerçeveye alınmış olarak dekorasyona dahil edilmiştir.

2. Aşağı Agora'ya Yönelik Yeni Araştırmalar

İstanbul Mimar Sinan Üniversitesi ve Berlin Freie Universität ile ortaklaşa yürütülen ve Fritz Thyssen Vakfı tarafından finansal destek sağlanan Aşağı Agora'ya yönelik bu yılki çalışmalarda mimari araştırmaların tamamlanmasına yoğunlaşılmıştır. Buna ilaveten tek tek yapı tekniği ile yapının tarihçesini açıklayabilmek için dört noktada planlı temizlik çalışmaları yapılmıştır. Buna paralel olarak da önceki yılın sondajlarından elde edilen buluntu malzemesinin değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir (Resim: 6).

Rölöve çalışmaları çerçevesinde yapının planı ve her iki yönün (batı ve kuzey cephe) görünüş çizimleri tamamlanmıştır. Ayrıca yapı elemanlarının büyük bir bölümü yeniden çizilerek belgelenmiştir. Avlunun batı bölümündeki yapı elemanlarının sistematik olarak yeniden düzenlenmesi sayesinde

bu zamana kadar görülmeyen yüzeyler belgelenebilmiştir. Bununla beraber avlunun batı bölümünde istiflenmiş olan yumurta dizili iki adet sütun başlığı (Resim: 7) büyük bir olasılıkla yapıya ait olmalıdır. Güney avlunun rekonstrüksiyonuna ilişkin çok sayıda yeni referans noktaları elde edilebilmiştir.

Avlunun batı bölümünün doğusunda geniş yüzeyli bir temizlik alanında eski kazı planında, Wilhelm Dörpfeld'in "eksedra" olarak betimlediği³ 11 m. çapında (Resim: 6), yarım daire biçiminde bir strüktür görülmektedir. Agora'nın inşasıyla birlikte yarım daire biçimindeki anıtın kurulumunun en azından eşzamanlı olduğu doğrulanmıştır.

2015 yılı çalışma sezonunun aşağı agoranın gelişimine yönelik sonuçlar özetlendiğinde, önceki ön raporda kronolojiye dair ana hatlarıyla açıklanan düşünceler daha net bir hale gelmektedir.

2015 kazı sezonu çalışmalarıyla da doğrulanan kompleksin yapım tarihi ile ilgili bir zaman yaklaşımında M.Ö. 1. yüzyıl – M.S. 1. yüzyıl ortaya çıkmaktadır. Bu tarihlemeye göre teknik ve üslup açısından aşağı agoranın mimarisinin oldukça geleneksel olduğu görülmektedir ve buna göre Sub-Hellenistik Dönem olarak nitelendirilebilir. Özellikle mimari süslemelerin de biçimsel olarak Pergamon Krallığı Dönemi bezemelerine benzemesinden de yola çıkarak, bu yapıda sistemli olarak geriye dönük bir inşa programının uygulanıp uygulanmadığı konusu ise tartışmaya açıktır.

Roma Döneminde yapıda gerçekleştirilen geniş kapsamlı tadilatlarla kompleksin tamamen eski haline getirilmediği artarak belirginleşmektedir. Bu dönemde kuzey stoanın doğu kısmı ikiye bölünmüş ve mekân 1'in doğu duvarının doğrultusu değiştirilerek yeniden yapılmıştır. Özellikle son belirtilen nokta, doğu stoanın da bu zamanda çökmüş olduğunu olası kılmaktadır. Gene de mekân 1'in yeni donanımı, stoanın batı ucunda daha sonra gerçekleştirilen eklemelerle (bema) karşılaştırıldığında, kompleksin Roma Dönemindeki tadilatlardan sonra da, olasılıkla yine kamu binası olarak, hala bütünlüklü bir işleve sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

4 W. Dörpfeld, Die Arbeiten zu Pergamon 1900-1901. Die Bauwerke, AM 27, 1902, 18.

Yapının eski araştırmalar kapsamında Geç Antik ve Erken Bizans Dönemindeki gelişimine dair öne sürülen düşünceler, araştırmalarımızda şimdiye kadar ulaşılan sonuçlar ışığında tekrar gözden geçirilmelidir.⁴ Bu bağlamda olasılıkla M.S. 4. yüzyıl sonlarında hala varolan avlu galerilerinin içine inşa edilmiş olan bir dizi küçük parçalı yapı strüktürlerinin kanıtı da önemlidir. Aşağı agoranın yakınlarında, kuzeyde yukarı kaleye giden antik anayolun kıvrıldığı köşede yer alan 2 ve 3 No.lu peristilli evlerde de benzer tadilatlarla rastlanmaktadır.⁵ Bu gelişmelerden yola çıkarak alanda inşaa edilmiş olan kilisenin de izole bir yapı olmadığı, görel olarak yoğun yerleşimin olduğu bu semtin merkezini oluşturduğu düşünülmelidir. Diğer yandan, buralardaki küçük konutların ve kilisenin yapımında çoğu kez Agora'nın avlu galerilerine ait parçalar devşirme malzeme kullanılmıştır. Bunun sonucu olarak kompleksin bu dönemde işlevini kaybettiği anlaşılmaktadır.

3. Yığma Tepe Tümülüsü'nde Kazılar

Selinus'un (Bergama Çayı) getirdiği alüvyonlardan oluşan düzlükte yükselen Yığma Tepe Tümülüsü'nde, gerek tümülüsün oluşturulma tekniği ve iç kısmını açıklamaya, gerekse içinde bulunduğu jeolojik çevreyi anlamaya yönelik detaylı jeofizik çalışmalarına önceki yıl (Resim: 8) başlanmıştı (bkz. aşağıya). Aiolis Bölgesi Hellenistik Dönem ölü gömme geleneğini konu alan (finansmanı Alman Araştırma Vakfı/Deutsche Forschungs-gemeinschaft ile Agence National de la Recherche tarafından sağlanan) ve Türk-Alman-Fransız işbirliği çerçevesinde yürütülen üç yıllık araştırma programı çerçevesinde buradaki kazılar sürdürülmektedir. Söz konusu kazılar, jeofiziksel tarama çalışmalarıyla tespit edilen yüzeyssel anomalilerin doğrulanmasına ve diğer anomalilerin multidisipliner araştırma stratejisi kapsamında açıklanabilmesine zemin hazırlayacaktır. Bunun yanı sıra, Yığma Tepe'nin yapım

4 Dörpfeld a. y. (n. 3) 33; karşı. B. Emme – A. Öztürk, şurada: Pirson a. y. (n. 1) 124-126.

5 Aşağı Agora'nın batısındaki 2 ve 3 no.lu peristilli evlerin Geç Antik Dönem kullanımına dair karşı. D. Pinkwart – W. Starnitz, Peristylhäuser westlich der Unteren Agora, AvP 14 (Berlin 1984) 54. 67. 76; U. Wulf, Der Stadtplan von Pergamon, IstMitt 44, 1994, 169; K. Rheidt, Die Stadtgrabung Teil 2. Die byzantinische Wohnstadt, AvP 15, 2 (Berlin 1991) 185; Agora'nın kuzeyindeki yolun köşesindeki strüktürlere dair karşı. Rheidt a. y. 184 vd. Res. 35.

evresine ait tabakaların açığa çıkarılmasıyla yeterli miktarda tarihlendirme malzemesine ulaşmayı da umut ediyoruz. Sonuncu olarak, tümülüsün konstrüksiyon şeması ve yapısal özelliklerine ait yeni bilgilerin edilmesi de kazıların hedeflerinden biridir. Bunların ışığında da örneğin çoklu gömü soruları hakkında daha da ileriye götüren bilgiler ortaya çıkabilecektir.

Bir diğer bilgi kaynağını da Wilhelm Dörpfeld yönetiminde 1905-1909 yılları arası Yığma Tepe’de gerçekleştirilen kazılar oluşturmaktadır. Söz konusu çalışmalar şimdiye dek sadece önraporlarda yayınlanmıştır;⁶ güncel çalışmaların ön hazırlık aşamasında ise bu kazıya ait dökümanlar tekrar değerlendirilmiştir.⁷

Bu yılki kazılarda dört sondaj (01-04) ve bir kaçak kazı sonrasındaki alanı anlamaya yönelik (Resim: 9) temizlik (01) çalışması gerçekleştirilmiştir. Tümülüsün kuzey yamacındaki sondaj 01 (Resim: 9-10) krepisin üst ve alt tarafında dört terası kapsamaktaydı. Burada iyi korunagelmiş çevre duvarının yaklaşık 10 metrelik bir kesiti incelenebilmiştir. Sondaj 01 ile krepisin yanı sıra varlıkları Dörpfeld tarafından atlanan diğer yapı elemanları da tespit edilmiştir. Söz konusu yapı elemanları önemli bir yeni keşiftir, çünkü yaklaşık 0,8-1 m. *krepisin* arkasında başlayan ve paralel seyreden birçok taş dizisine (Resim: 11) aittirler. Bu bulgu diğer sondaj ve temizlik açmalarında da onaylanmıştır.

Yalnızca Anadolu ve Avrupa’daki tümülüslerdeki benzer bulgularla karşılaştırılarak incelenebilecek nitelikte olan bu taş sıralarının araştırılması ve yorumlanması halen devam etmektedir. Kendi kendilerine duramayan taş sıralarının sağlam olmayan konstrüksiyonları, tepenin tabakalarının üst üste yığılması aşamasında bunların herhangi bir tutucu işleve sahip olmadıklarını göstermektedir. Buna karşın, tümülüsün tabakalarının oluşturulmasında veya düzenlenmesinde önemli olduklarını düşünebiliriz. Benzer kesin sınırlamalar Avrupa’daki demir çağına denk gelen Hallstatt kültürüne ait büyük

6 W. Dörpfeld, Die Arbeiten zu Pergamon 1905-1905, AM 32, 1907, 237f. 240; W. Dörpfeld, Die Arbeiten zu Pergamon 1906-1907, AM 33, 1908, 366-369; W. Dörpfeld, Die Arbeiten zu Pergamon 1908-1909, AM 35, 1910, 388-393. Bkz. Conze vd. 1912/1913, 240-243.

7 Köln Üniversitesi’nde DFG tarafından desteklenen proje çerçevesinde Ute Kelp (Berlin) tarafından değerlendirilen eski kazı (M. Heinzelmann). Bkz. U. Kelp, Pergamon Nekropoller. The Necropoleis of Pergamon, şurada: Pirson – Scholl 2014, 357.

tümülüslerde görülmekte ve tümülüslerde uzun yıllar boyunca devam eden gömülerin üzerlerinin kapatılmasıyla bağlantılı olarak açıklanabilmektedirler.⁸ Bu yorumun Yığma Tepe’de de geçerliliği olup olmadığı, yapılacak değerlendirmelerde görülecektir.

Yığma Tepe’deki sondajlarda (01, 02, 04) eski kazının tahribatı nedeniyle tabakalaşma oldukça karmaşık görünmektedir. Tespit edilebilen tabakalar, Tümülüsün yapılmasından önceki evreye, krepisin yapılması evresine, tepenin yığılması aşamasına ve bitiminden sonraki evreler olmak üzere farklı tabakalara ayrılmaktadır.

Yığma Tepe’deki yeni kazılar jeofiziksel taramayı göz önünde bulundurarak anomalilerin tanımlanmasına yönelik beklentilerimize yapı elemanları olarak karşılık vermiştir. Tepenin yığılması esnasındaki planlamayı ve yapısal özellikleri hakkında daha başka açıklayıcı veriler elde etmemize yarayan taş sıralarının ve tepenin ikinci bir oluşum evresine işaret eden, etrafını çepçevre dolanın çakıl taşından bantların ortaya çıkması umulmadık sürprizlerdir. Tepenin geç Roma dönemine kadar kullanılmış olması da beklenmedik sürprizlerdendir. Buna karşın geniş alanlar halinde açığa çıkarılan ve incelenen tabakalar arasında tarihlenebilir hiç bir malzemenin olmayışı hayal kırıklığı yaratmıştır. Bu nedenle birincil olarak eski kazı buluntularına ve krepisin yapı tekniğine dayanarak Tepenin M.Ö. 2. yüzyıla tarihlenmesi önerisi hala geçerliliğini korumaktadır.

4. Yığma Tepe’de Jeofizik Ölçümler

2014 yılında Kiel Üniversitesi tarafından başlatılan jeofizik tarama çalışmalarına,⁹ 2015 yılında (1) jeoelektrik tarama, (2) tümülüsün üst kısmındaki alanın birden fazla farklı yöntemlerle ölçülmesi, (3) tepenin yan yüzeylerinin jeomanyetik ve (4) jeosismik taramalarla tespit edilmesiyle devam edilmiştir.

8 S. Kurz, Grab und Diesseits. Beobachtungen zum Bau hallstattzeitlicher Großgrabhügel, Archäologisches Korrespondenzblatt 28, 1998, 391–401; Stéphane Verger’in (Paris) dostane yönlendirmesi.

9 R. Mecking vd., şurada: Pirson a. y. (n. 1), 127–133 Res. 61.

2014 yılının jeoelektrik ölçümlemesine yan yüzeylerde ve çöküntü hendeklerinde diğer profiller eklenmiştir. Tepenin en üst alanında tespit edilen anomali dikkat çekicidir (Resim: 12). Bu anomali daha geçen sene tespit edilmişti ancak bu yılki çalışmalara eklenen çapraz profiller ile daha etraflıca anlaşılmıştır. Söz konusu anomali platonun yaklaşık 3-4 m. altında başlamaktadır. Ayrıca tepenin yan yüzeylerinde ve en yüksek noktasında çok sayıda küçük ve geniş anomaliler bulunmaktadır (Resim: 13). Söz konusu anomaliler önceki yıl belirlenen ve kısmen de kazılarda taş tabakaları olarak tanımlananlar ile benzerlik göstermektedir. Tepenin çapraz kesitlerine ilaveten Yığma Tepe'nin çöküntü hendeklerinde jeoelektrik ölçümleme gerçekleştirilmiştir. Jeoelektrik ve sismik ölçümleme değerleri tepenin aşınmış toprak miktarını belirlemeye yarayacaktır.

2016 yılında gerçekleştirilecek olası bir kazı çalışmasına yönelik önhazırlık olarak Yığma Tepe'nin en üst kısmında yeraltı radarı (GPR), elektriksel direnç tomografisi (ERT) ve manyetik ölçümleme yapılmıştır. Gerek GPR, gerekse ERT ölçümlerinde yerlerinin karşılıklı olarak değiştiği toplam 5 anomalinin güçlü direnç verdiği görülmüştür (Resim: 14'de etrafları çizgiyle belirtilmiştir). Dikey derin kesitlerde (Resim: 15, A ve B) yapının çevresinden belirgin olarak farklı olduğunu göstermektedir. Söz konusu kesitlerin çapları yaklaşık 2 - 3 m. ve derinliği 1,5 m. olup, her iki ölçüm yöntemi de güvenilirdir.

2014 yılında edinilen tecrübeleri temel alarak 2015 yılında sismik ölçümlerin ağırlık noktasını kullanılan kayma dalgaları, özellikle de SH-dalgaları oluşturmuştur. SH-dalgaları kayma dalgalarıdır ve partikel hareketleri çoğunlukla yatay düzlemde yani yer yüzeyine paralel olarak kendi iç sınırındaki alana yayılmaktadır. Test sonuçlarına göre bu dalga çeşidi sıkışma dalgası ile karşılaştırıldığında yayılma hızının düşük olması sebebiyle tepenin iç yapısını ayrıntılı olarak anlayabilmek için daha uygun olduğu görülmüştür. Resim 16'da 2014 ve 2015 yılında ölçülmüş olan sismik profiller gösterilmektedir. Üst seviyede yakın sismik yansıma ağı, merkezden çıkan yan yüzey profilleri ile tamamlanmıştır. Genel görünümünün sunumuna yönelik 2016 yılında bu ağ birkaç kontrol ve tamamlama profilleri ile yoğunlaştırılacaktır. Jeoelektriksel genel ölçümleme çalışmalarında olduğu gibi sismik ölçümlemede de çökün-

tü hendeklerine birkaç profil yerleştirilmiştir. Güneybatıda bulunan hendek boyu profilinden elde edilen sismik ve jeoelektriksel verilerin uyumuyla konsolide zeminin çöküntü tabanının 3 ila 5 m. aşağısında başladığı görülmüştür.

5. 2015 yılı Pergamon Konservasyon Çalışmaları

Studiosus Foundation, J. M. Kaplan ve Dışişleri Bakanlığı'nın kültür mirası koruma programı çerçevesinde desteklenen Pergamon'un 2015 yılı konservasyon programında, Kızıl Avlu ve Gymnasion'daki (Resim: 1) çalışmaların ağırlık noktasını oluşturmuştur. Bir kez daha her iki durumda da konservasyon çalışmalarına mimarlık tarihi bilgi kazanımı eşlik etmiştir. Kızıl Avlu'da Selinus Çayı'na bakan büyük istinat duvarının geniş alanlarının korunması birincil hedef olmuştur. Roma Dönemi tonozlu mahzeninin dolgu topraktan tamamen arındırılması, yapı duvarlarının köşelerinde ve tonoz geçişlerde yıllarca bir teknik önkoşul olarak yapılan statik güçlendirmenin önemli bir neticesi olmuştur.¹⁰ Bodrumun yenilenmesinde zeminin doğal taşlarla kaplanması ve Selinus Çayı çevresinin yeniden düzenlenmesi ve temizlenmesiyle kent içi örenyerine değer kazandırmıştır. Alanda yaklaşık 1,50 m. derinlikte dolgu toprağın kaldırılması neticesinde, istinat duvarının, destek payandalarının ve tonozlu mahzenin önceki parçalanmış kısımları ilk kez mimari bir topluluk olarak ortaya çıkmıştır. Roma Dönemi inşaat mühendisliğinin güçlü ve etkileyici karakteri, özellikle yeni keşfedilen ve yapı elemanlarını birleştiren iri boyutlarda kaba yonu kesmetaş duvardan oluşan kaide alanı ile belirgindir. Kısmen düzensiz ancak önemli bir kısmı düzenli kesme taş olan bu mükemmel duvar farklı yapı evrelerine işaret etmektedir. Kızıl Avlu'nun mimari tarihine yönelik bu önemli bulgunun değerlendirilmesi henüz tamamlanmamıştır. *Temenos*un güneydoğu köşesindeki çalışmalarla Kızıl Avlu'nun yeni ziyaretçi güzergâhında Selinus kıyısı da dahil edilerek önemli bir bölüm kazanılmıştır. Bazilika ve kuzey yuvarlak kulede İzmir İl Kültür Müdürlüğü¹¹ tarafından gerçekleştirilen restorasyon çalışmalarının bilimsel destek eş-

10 En son M. Bachmann, şurada: Pirson a. y. (n. 1) 91.

11 İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürü Sayın Abdülaziz Ediz'e dostane işbirliği için burada çok teşekkür ederiz.

liğinde takip edilmesi, Kızıl Avlu'daki çalışmalarımızın önemli bir bölümünü oluşturmuştur.

Gymnasion'un palestrası içinde gerçekleştirilen mimari denemeye diğer ön hazırlık ve ilk uygulamalar bütünleşmiştir. Planlanan anastilosis içine entegre edilecek tüm yapı elemanları, alansal parametreleri de kapsayarak, çok ayrıntılı bir şekilde belgelenmiştir. En ufak seramik fragmanları dahi buna dahil edilmiştir. Yapı içindeki orijinal mimari elemanlarının payı sağlam veriler ışığında önemli ölçüde artırılmıştır. Restorasyon projesi böylece gerçek bir anastilosis çalışması için gerekli kriterleri tamamiyle sağlamaktadır. Belgeleme çalışmalarının hemen sonrasında tahrip olmuş mimari parçalar onarılmış ve yapıştırılmıştır. 2014 yılında kurulan tekrar sökülebilir bir mobil vinç 2015 yılında ilave önlemler sonrası yeniden kullanılmıştır.¹² Böylece palaestra'nın tek in situ konumundaki dikey mimari elemanı olan kalp şeklindeki köşe sütunun alt kısmı dikkatlice kaldırılıp yeniden yerine yerleştirilmiştir. Sütunun alt tamburunun üst kısmında bulunan büyük eksik bölüm Prokonnesos mermeriyle özenle tamamlanmıştır. Anastilosisin diğer yapı elemanları kampanya sırasında ve sonrasında taş ustası tarafından hazırlanmıştır. Anastilosis çalışmalarının yanı sıra gene *gymnasion*daki *odeion*un da konservasyon çalışmalarına odaklanılmıştır. 2014 yılında ele alınan *cavea*nın batı yarısından sonra 2015 yılında doğu kısmında çalışmalar yapılmıştır.¹³ Burada, son derece dik olan yamaç kısımlarında bulunan istinat duvarlarında özellikle koruma çalışmaları yapılmalıydı.

Foça taşından yapılma oturma sıralarının mimari denemesine yönelik konsept ön hazırlığı da gerçekleştirilmiştir. Anastilosis ve *odeionu* kapsayan alanda bulunan ve konsept içinde bu topluluğa ait olmasından hareketle, *gymnasion* içindeki önemli Hellenistik Dönem hamamındaki mermer havuzun kırılmış parçalarının güçlendirilmesi restorasyon çalışmalarının önemli bir parçasını teşkil etmektedir. 2011 yılında Pergamon'un konservasyon çalışmalarının merkezine, ören yerinde yüksek tehlike arz eden, üç yapı terasına

12 Krş. M. Bachmann, şurada: Pirson a. y. (n. 1) 168 vdd. Mobil vincin tasarlanması ve kurulumuna dair.

13 Batı Cavea'daki çalışmalar krş. M. Bachmann, şurada: Pirson a. y. (n. 1) 169-171.

yayılmış olan gymnasion alınmıştır. Bu genel planın içerisinde harap haldeki doğu hamamlarda lazer tarama yapılarak belgeleme çalışması yapılmıştır. *Gymnasion*un orta kısmında bulunan bir Bizans Dönemi savunma duvarının yıkık kısmında gerçekleştirilen ön incelemeler 2016 yılı için planlanan acil önlem hazırlığına yönelik yapılmıştır.

2014 yılında Asklepieion’da gene ufak koruma çalışmaları yapılmıştır. Buradaki sütunlu cadde üzerindeki dükkanların sırasında bulunan duvar kalıntıları yapısal olarak sağlamlaştırılıp görünürlükleri belirgin hale getiririlmiştir. Sütunlu büyük avlunun batı kanadındaki merdiveni çevreleyen deforme olmuş ve yıkılmış duvar bölümleri sağlamlaştırılmıştır.¹⁴

Kent tepesindeki Akropolis alanı, İzmir İl Kültür Müdürlüğü’nün Alman Arkeoloji Enstitüsü’nün Pergamon Kazısı ile birlikte ele alınan konservasyon çalışmalarının odak noktasını oluşturmuştur. Aralık 2015’te yukarı kalenin Bizans Dönemi savunma duvarlarının restorasyon çalışmaları başlamıştır. Hellenistik Dönem kale kapısının güneydoğu kısmının bitiminde başlatılan çalışmalara tarafımızdan yoğun olarak eşlik edilmektedir. Örenyerinin konservasyon ve didaktik hazırlığına yönelik yeni bir yapı belgeleme çalışması temelinde V No.lu Saray alanı için bir restorasyon projesi hazırlanmıştır. 2014 yılında kent tepesinin doğu yamacında açığa çıkarılan Hellenistik Dönem Şölen Evi için inşaa edilen koruma yapısında da ufak çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Ayrıca eski dönemlerde gerçekleştirilmiş olan konut alanları kazı alanında hasar tespit haritalama çalışmalarına devam edilmiştir.

RESİM KAYNAKÇASI

Tüm resimler Alman Arkeoloji Enstitüsü Pergamon Kazısı arşivinden (İstanbul – Berlin) alınmıştır.

Resim 1: B. Ludwig (U.Wulf’a göre)

Resim 2: 4: T. Topal

14 Bu çalışmalar Bergama Arkeoloji Müzesi işbirliği ile gerçekleştirilmiştir.

Resim 3: 8: A. Weiser

Resim 5: K. Basak - A. Schwarz

Resim 6: Dörpfeld 1902, Lev. 2

Resim 7: B. Emme

Resim 9: B. Ludwig (İ. Yeneroğlu, M. Lomp ve M. Meinecke'nin çizimlerinden)

Resim 11: M. Lomp

Resim 12: R. Mecking – E. Erkul – W. Rabbel. Topoğrafik veriler: Geographisches Institut der Universität zu Köln (H. Brückner)

Resim 13–16: R. Mecking – E. Erkul – W. Rabbel

Resim 17–18. 19. 21. 22: M. Bachmann

Resim 20: K. Berner

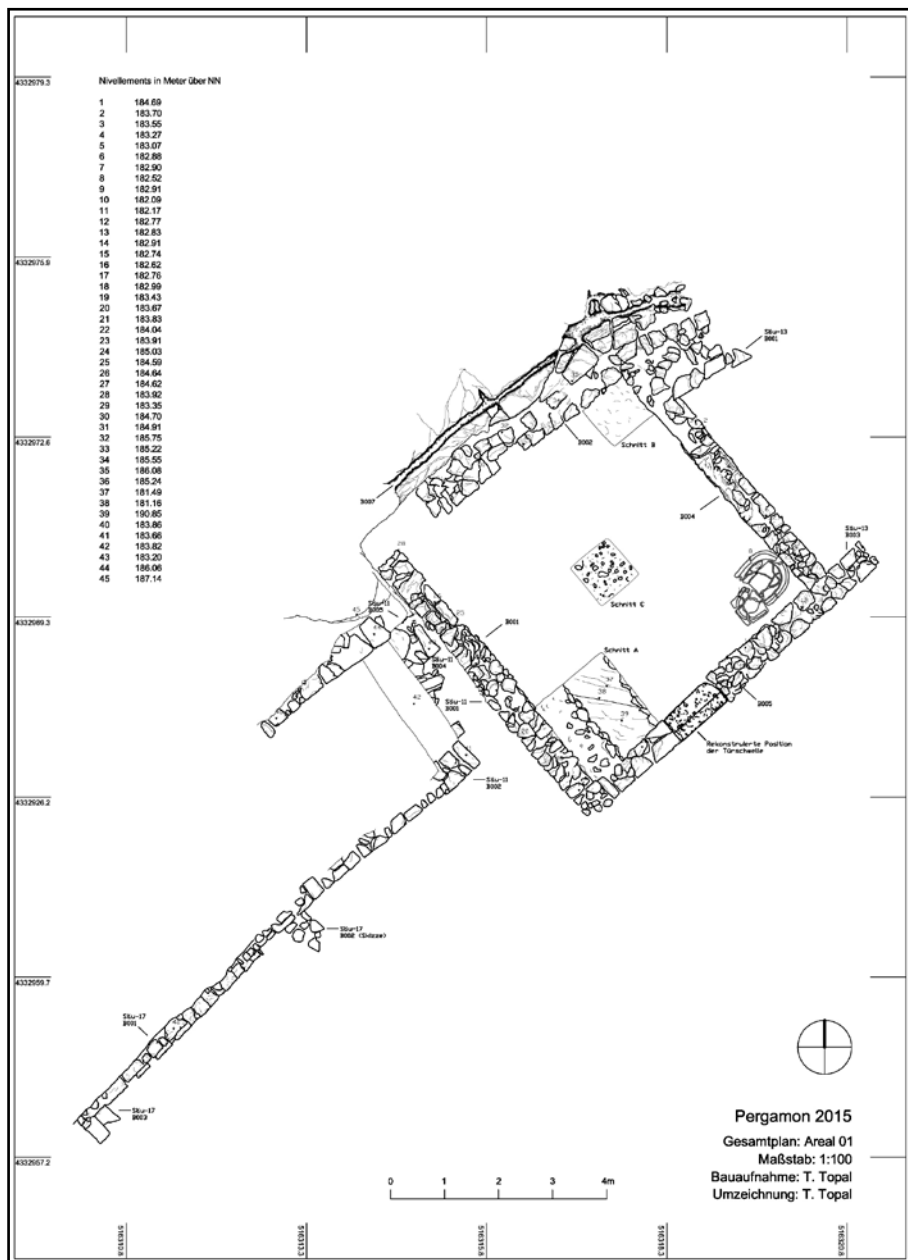

Abb: 2

Abb: 3

Abb: 4

Abb: 5

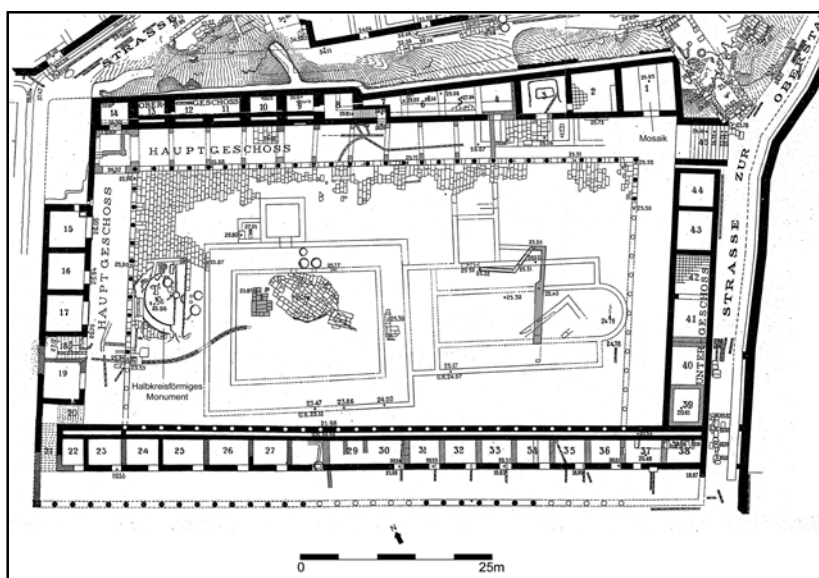

Abb: 6

Abb: 7

Abb: 8

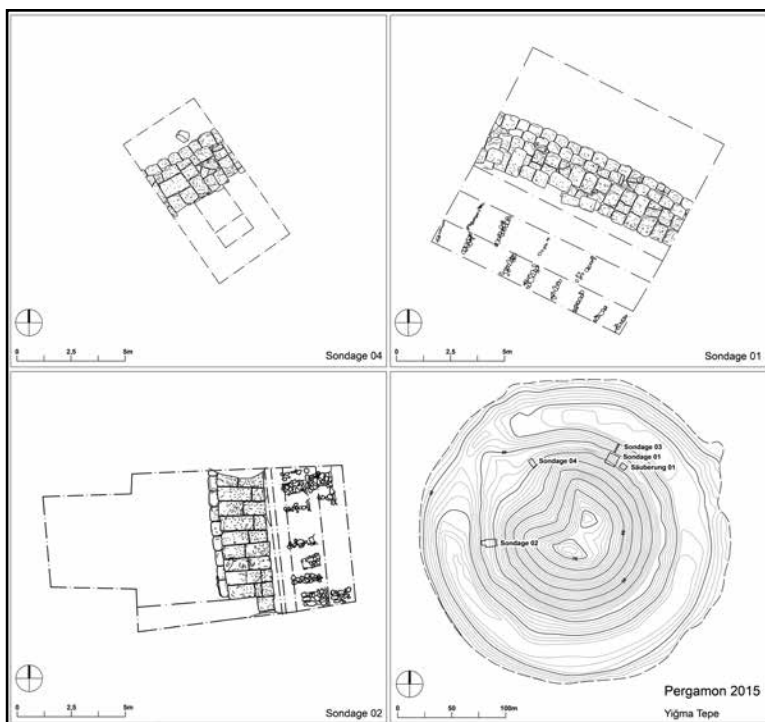

Abb: 9

Abb: 10

Abb: 11

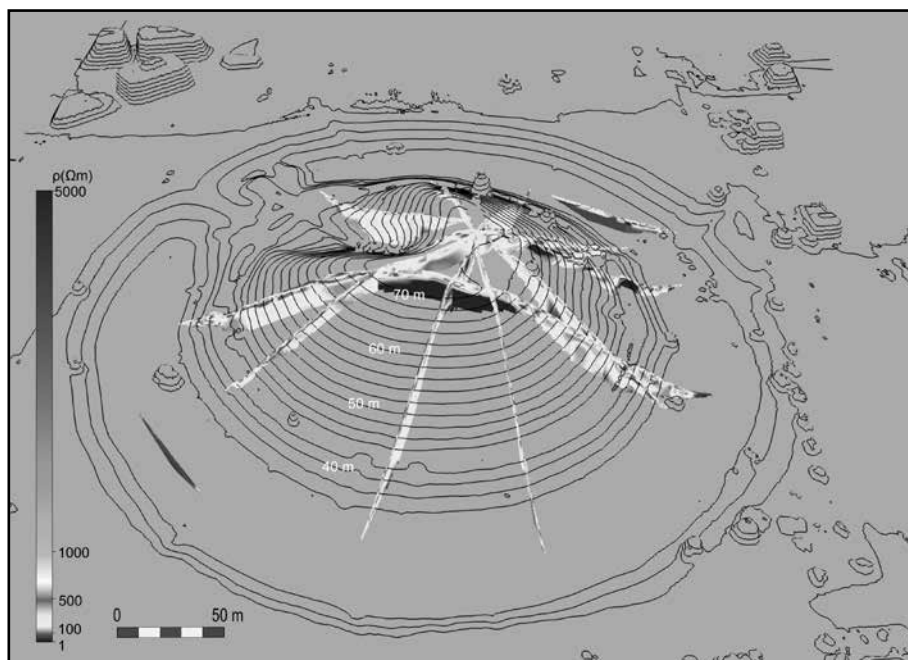

Abb: 12

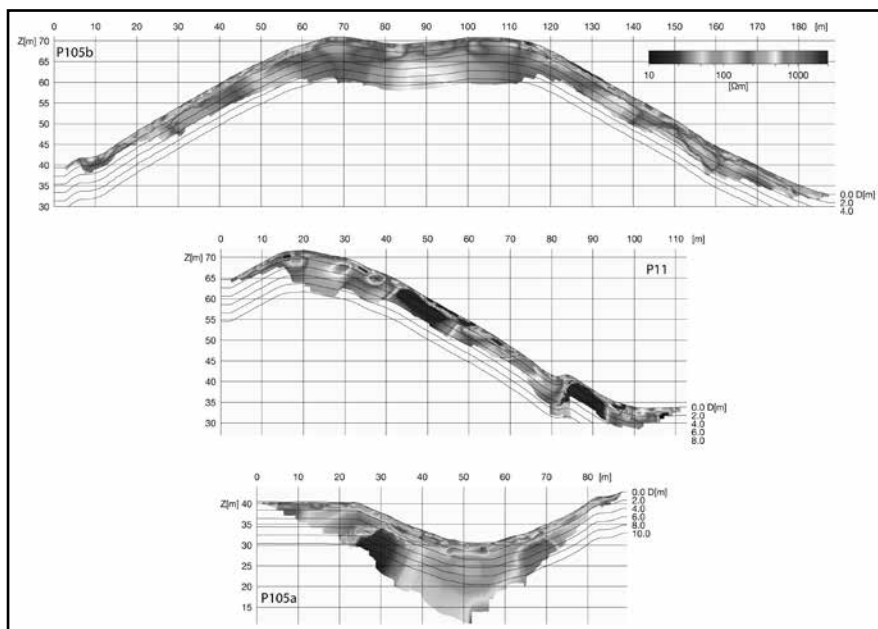

Abb: 13

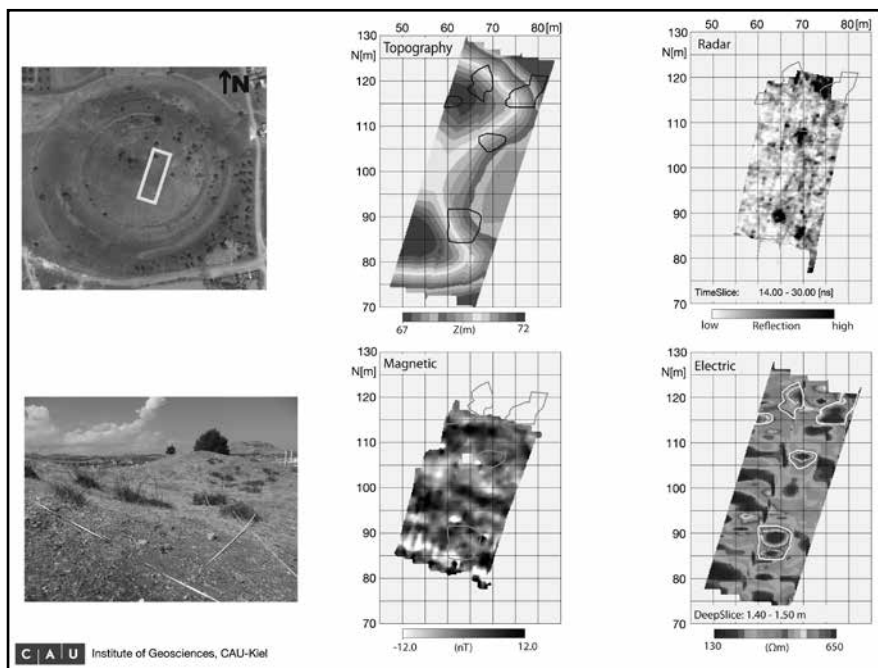

Abb: 14

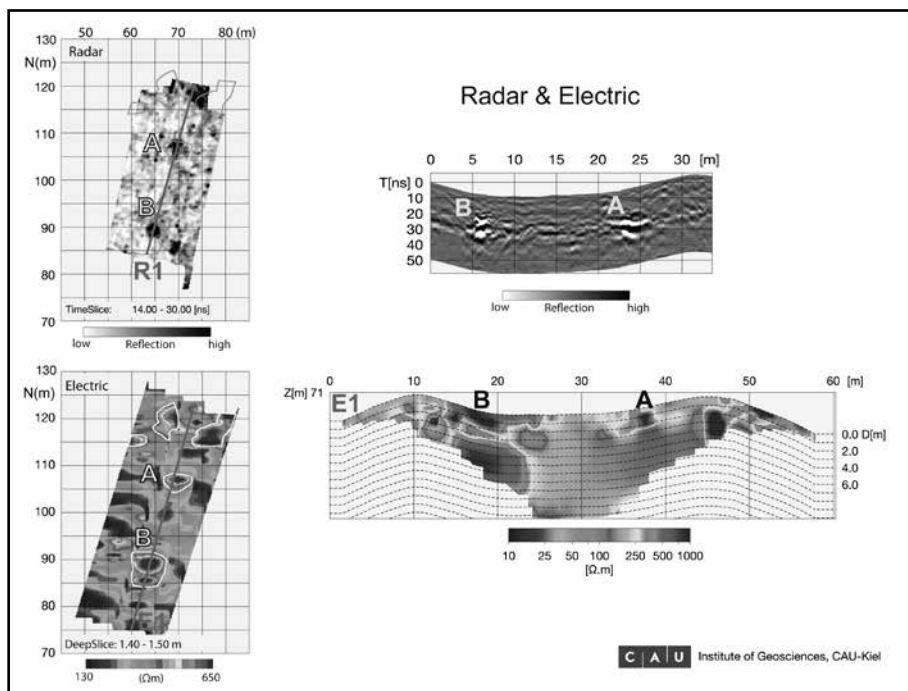

Abb: 15

ÇİNE-TEPECİK 2015 YILI KAZILARI

Sevinç GÜNEL *

Büyük Menderes Nehri'nin güneyinde, Çine Çayı'nın uzandığı bereketli toprakların geçmişe dayalı kültür tarihini, Tepecik kazılarının gün ışığına çıkardığı kalıntılar anlaşılır kılmaktadır. 2004 yılından bu yana kesintisiz sürdürülen kazılar, höyükte en erken Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı kalıntılarının tespit edildiği kültür tabakalarında, seramik geleneği, yontma taş endüstrisi, mermer kap ve figürinler, kültürel ve kronolojik açıdan Menderes bölgesinin erken dönemlerinin anlaşılmasını sağlamakta ve aynı zamanda bu veriler, Batı Anadolu'nun erken dönemlerinin kronolojik ayırımına da ışık tutmaktadır.¹ Höyükte yerleşim süreci, Orta Tunç Çağı ve savunma sistemine sahip yerleşim modeliyle Geç Tunç Çağı sonlarına değin takip edilmektedir.² Höyükte, yüzeye yakın seviyelerde kısmen açığa çıkarılan, Karya-Geometrik Dönem ile kuzey ve batı kazı alanlarında tespit edilen çatı kiremidi mezarlar, höyüğün Roma Dönemine uzanan kullanım sürecine ait kanıtlardır.³

2015 yılı kazıları, bu kültürel birikimin ışığında, höyüğün batı ve güney yönünde genişleyerek devam etmiştir.⁴ Buna göre, yerleşmenin batı yönünde

* Prof. Dr. Sevinç GÜNEL, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Beytepe, Ankara/TÜRKİYE. e-mail: sgunel@hacettepe.edu.tr

1 Günel 2008: 251-260; Günel 2011b: 217-232; Günel 2014b: 165-173; Günel 2014c: 83-103.

2 Günel 2006: 401-410; Günel 2010:25-49; Günel 2011a : 7-20;; Günel 2012:55-80; Günel 2014a: 243-256; Günel 2015a: 607-626; Günel 2015b: 205-216; Günel 2015c: 287-299; Günel 2016a: 347-359; Günel 2016b: 201-214; Günel-Herboldt 2010: 1-11; Günel-Herboldt 2014: 1-14.

3 Günel 2007: 234-241.

4 Çine-Tepecik 2015 kazılarının gerçekleştirilmesini sağlayan Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, Döner Sermaye İşletmeleri Merkez Müdürlüğü'ne (DÖSİMM), Hacettepe Üniversitesi Rektörlüğü, Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi'ne teşekkür ediyorum. Ayrıca her yıl kazılarımıza destek olan Çine Belediyesi'ne ve bu yıl çalışmalarımızın aksamadan yürütülmesinde desteklerini esirgemeyen Kaltun Madencilik Sanayi Nakliye Akaryakıt Ticaret A. Ş. Yönetim Kurulu Başkanı, Yüksel Tuncer'e şükranlarımı sunarım. Kazı süresince özverili çalışmalarından dolayı, tüm ekip üyelerine ve öğrencilerimize teşekkürü bir borç bilirim

K-L/10-11 ve güney yönünde ise, N/10-11 ve 12 açmalarında kazı çalışmaları sürdürülmüştür. Höyüğün batısında, K-L/10 açmalarında 2014 yılında başlanan ve yüzeyin hemen alt seviyelerinde tespit edilen ufak taşların ve aralarında çatı kiremidi parçalarının oluşturduğu mevcut kalıntılar, Roma Dönemi mezarlarına aittir. Bu alanda ele geçirilen buluntular arasında bir cam kapak, yüzeye yakın seviyelerde olması nedeniyle korunamamış bir çatı kiremidi mezara ait olmalıdır.⁵ I. kültür tabakasına ait geç dönem kalıntılarının hemen alt seviyelerinde ise, yapı taşlarından oluşan bir mimari gelmiştir. Belli bir doğrultu veren taşlar, üst seviyelere ait döküntü nitelikteki taşların ve çatı kiremidi parçalarının kaldırılması sonrasında, K-L/10 açmalarında, düzgün bir uzantı oluşturmuştur. 2015 yılı kazılarında bu duvara ait mevcut kalıntılar tamamen açılmış ve bu alanda devam eden derinleşme çalışmalarında, höyüğün topografyasına uygun doğrultuda takip edilen savunma sisteminin güneybatı yönündeki uzantısı tespit edilmiştir. Sura ait I/11 açmasında kalan duvar uzantısı, tahrip olduğu için daha önceki yıllarda takip edilememiş, ancak güneybatı yönünde genişleyen kazılarda tespit edilen bu duvar, surun daha derin seviyelerde olmak üzere, güneybatı yönünde devam ettiğini göstermiştir (Resim: 1). Bu kalıntılar, surda kullanılan yapı taşlarıyla taş cinsi ve taş boyutları açısından benzerdir ve aynı zamanda surda uygulanan duvar örgü tekniğini göstermektedir (Resim: 2). Çine-Tepecik kazılarına ait yayınlarda ayrıntılı olarak tanıtılan sur, kare planlı, kule yapılarıyla destekli bir savunma sistemini yansıtır. Bu kulelerin sur duvarında 20 metre aralıkla yer aldığı ve yerleşmeyi çevrelediği öngörülmektedir. Sura ait ikinci kuleden 20 m. aralıkta yer alan bu kalıntılar, üçüncü kulenin doğu duvar uzantısı ile kuzeydoğusunda belirgin bir köşe yapmaktadır. Bu kulede tahribat çok yoğun olsa da, surun diğer iki kule yapısıyla benzer bir doğrultuyu vermektedir. Kuleye ait doğu duvarın korunan uzunluğu, diğer kulelerde olduğu gibi, 6.40 m., duvar kalınlığı ise, 1.40 m.dir. Duvarın yaklaşık 0.50-0.70 m. değişen yüksekliği açığa çıkarılmıştır. Gerek duvar uzunluğu ve duvar kalınlığı gerekse taş cinsi ve duvar örgü tekniği, bu alanda üçüncü bir kulenin varlığını ortaya koymuş ve surun güneybatı yönünde daha derin seviyelerde takip edilebileceği anlaşılmıştır.

5 Günel 2016: 202, Res. 2.

Bu kulenin doğu duvarına dayanan, çok sayıda iç içe ve bir arada *in situ* kaplara rastlanmıştır. Yanmış kerpiç parçalarıyla bir arada ele geçirilen kaplar, duvara dayalı, olası bir rafta ya da bir arada istiflenmiş durumda olup, kulenin tahribatı sırasında olduğu yerde kırılmıştır (Resim: 3). Kulenin doğu duvarı boyunca uzanan bu kapların tespit edildiği en üst seviyeden itibaren alt seviyeye değin açığa çıkarılan kaplar, yaklaşık 45-50 cm.yi bulan bir yükseklikte üst üste ve yan yana ele geçirilen bir buluntu grubunu vermektedir. Olduğu yerde kırılmış kaplar arasında farklı boyutlarda ve derinliklerde sığ tabaklar ve çanaklar bulunmaktadır (Resim: 4). Kulede ele geçirilen tabaklar, yerleşmede en yaygın görülen kaplar arasında yer alan ve özellikle depo işlevli yapılardan da bilinen tabaklarla benzer malzeme-teknik ve formları vermektedir.⁶ Depo işlevli yapılar ile 2015 yılı kazılarında açığa çıkarılan üçüncü kuleye ait sığ tabaklar bir arada değerlendirildiğinde, farklı boyut ve derinliğe sahip olan bu tabaklar, idari sisteme bağlı, seri bir üretime yönelik olmak üzere ekonomik sistemde de yer almış bir uygulamayı öne çıkarmaktadır.

Savunma sistemine sahip Geç Tunç Çağı yerleşmesinde, daha çok kentin ekonomik yapısını ve düzenini yansıtan ürünlerin depolandığı alanlar ve yapılar, çevre kültürlerle bağlantılara ışık tutan buluntuları ortaya koymuştur.⁷ Buna yönelik kalıntılar, 2015 yılında yerleşim alanının güney ve güneybatı yönünde genişleyen kazı çalışmalarında da takip edilmiştir. N/10-11 açmalarında 2014 yılında başlanan kazılar, Geç Tunç Çağı yerleşmesine ait iki evreli bir yapılaşmanın kalıntılarını vermiştir.⁸ 2015 yılında bu açmalarda kazılara daha geniş bir plankarede devam edilmiştir. Doğu-batı yönünde yaklaşık 4 m.lik uzantısı açılan ve 0. 65 m. kalınlığa sahip olan düzgün duvar, aynı seviyelerde olmak üzere ancak daha iri boyutta taşların oluşturduğu farklı bir duvar uzantısıyla batı yönünde takip edilmiştir (Resim: 5). İri boyuttaki bu taşların (0.64x0.44x0.22 m.; 0.56x0.40x0.28 m.) oluşturduğu bu duvar, yaklaşık 2.15 m.lik bir uzantı ile batı yönünde devam etmekte ve köşe yaparak yine iri taşlarla örölü benzer duvar tekniği ile güney yönünde uzanmaktadır (Resim:

6 Günel 2012: 56-57, Res.2, 6; Günel 2015a: 634, Res. 9; Günel 2015b: 206-207, 209, Res. 2-3, 5-6, 9.

7 Günel 2010; Günel 2012; Günel-Herbordt 2010; Günel-Herbordt 2014.

8 Günel 2016b.

6). Bu duvarın, güney yönünde, 4 m.lik bir uzantısı belirlenmiştir. Bu alanda, mevcut mimari kalıntılar, kalın bir duvar yapısına işaret etmektedir. İri taşların oluşturduğu bu duvarın üzeri ise, sıkıştırılmış kerpiç toprakla kaplanmıştır.

Bu mimari kalıntıların güneyinde ise, apsis görünümü veren ince kerpiç bir duvarla sınırlanmış, iç kısmında *pithos* parçalarının döşendiği ve ortasında yuvarlak bir *pithos* parçasının yer aldığı düzgün bir kare oluşturan *pithos* parçaları, batıya doğru hafif bir meyil yaparak daha çok oluk görünümü de veren bir uzantıyla takip edilmiştir. Bunun hemen güneyinde ise, 0.07-0.08 m.lik kalınlığa sahip ince kerpiç hatla bölünmüş, birbirini takip eden uzun-dar hazneler yer almaktadır. *Pithos* döşeli kenardan itibaren 1.90 m. uzunluğunda olan hazne, 0.32 m. genişliğindedir. Bu haznenin doğu kenarında, 0.40 m. uzunluğunda, 0.12 m. kalınlığında kerpiç blok oldukça belirgindir. Ayrıca birinci hazne ile ikinci hazne arasında da, siyah yanık bir hat dikkati çekmektedir. Ortada yer alan ikinci hazne, 1.61 m. uzunluğunda ve 0.30 m. genişliğinde olup, 0.11 m.lik bir kalınlığa sahiptir. Güneye doğru tespit edilen üçüncü haznenin ise, 0.77 m.lik uzantısı açılabilmiştir. Bu hazne, güney yönünde henüz kazılmayan açma kenarına değin devam etmektedir. Haznenin doğu duvarında, yine 0.40 m. uzunluğunda ve 0.11 m. kalınlığında, kerpiç bloklar, belirgin bir hat oluşturmaktadır. Mevcut bu kalıntılara ait tüm bu detaylarda, özellikle *pithos* parçalarıyla döşeli uzantının yanı sıra uzun-dar görünümlü bu hazneler, burada üretime yönelik, ışık olarak kullanım gördüğü anlaşılan bir yapılaşmayı ortaya koymaktadır. Bu alandaki genişleme çalışmaları, sözü edilen duvar uzantıları ile mevcut bu kalıntıların birbiriyle bağlantısı ve çok büyük bir zaman aralığına sahip olmayan farklı evrelere ait olduğunu düşündüren bu kalıntıların anlaşılmasını sağlayacaktır (Resim: 5-6).

Üretim yeri olarak tanımlanan bu yapılaşmanın hemen kuzeyinde gerçekleşen çalışmalarda ise, bir arada bulunan kalın cidarlı *pithos* parçaları yoğun bir buluntu grubunu oluşturmaktadır. Bu *pithos* ve kap parçaları, yukarıda değinilen üretime dayalı kontekste bağlantılı olmalıdır. Bu alanda *in situ* ele geçirilen ve ağzı düzgün bir taşla kapatılmış olan *pithos*un omuz kısmında, halat desenli, kabartma bant bezeme, II. kültür tabakasının 1. yapı katından tanınan

depolama amaçlı kullanım gören *pithos*larla benzerlik göstermektedir.⁹ *Pithos* parçalarıyla bir arada bulunan aralarında Miken boyalı kapların da olduğu buluntu grubunun yanı sıra kap parçalarıyla bir arada yanmış buğday tanelerine rastlanmıştır. Yanmış buğdaylara ait analiz için alınan örnekler, Beta Laboratuvarı'nda incelenmiş ve II kültür tabakasının 1. yapı katı için önerilen tarihlerle paralel bir netice elde edilmiştir. Yanmış buğday ve aynı zamanda mimariyle bağlantılı kerpiç parçalarından alınan örneklerin analiz neticeleri, M.Ö. 1360-1280 ve en geç 1120 tarihlerini içeren bir zaman aralığını vermektedir. Bu kronoloji, Tepecik'te iki evreli Geç Tunç Çağına ait yerleşim süreciyle paralellik göstermektedir. Bu buluntuların hemen kuzeybatısında ise, tabanı seramik parçalarıyla döşenmiş bir ocak tespit edilmiştir. Ocak yaklaşık 1 m. uzunluğunda oval görünümde ve çevresi taşlarla sınırlandırılmıştır. Bu özellikleriyle, Batı Anadolu M.Ö. 2. Bin ocak geleneğini yansıtır (Resim: 7). Güney yönünde genişleyen yerleşmeye ait diğer buluntular arasında, M/12 açmasında daha önceki yıllarda çok sayıda benzer örneklerinin ele geçtiği makara ve piramit biçimli dokuma ağırlıklarına rastlanmıştır (Resim: 8-10).¹⁰

2015 yılı kazılarında, IV kültür tabakasına ait L/11 açmasında kısa süreli çalışılmış ve derinleşilen plankarelerde, Kalkolitik Çağın seramik geleneğinden iyi bilinen örnekler, mermer kap ve dip kısmı hasır izine sahip kap parçası, bir ağırlık ve obsidyen saplı uçlar, ok ucu ve mızrak ucu, bıçak ve ayrıca çakmaktaşı düzeltili dilgiler ele geçirilmiştir (Resim: 11-13). Bu buluntular, höyüğün Kalkolitik yerleşmesine ait alet grubuna yeni örnekleri kazandırmaktadır.

2015 yılı kazılarında elde edilen bu veriler, höyükte Geç Tunç Çağı yerleşmesinin güney yönünde genişlediğini göstermektedir. Savunma sistemine ait üçüncü kule ile işlik olarak tanımlanan kalıntılar, yerleşmenin güneye doğru yayıldığını desteklemektedir. İşlik alanında ele geçen çok sayıda *pithos* parçaları ve *in situ* bir *pithos*, kentin üretime yönelik kanıtları arasında yerini almaktadır. Aynı alanda ele geçirilen yerli seramik ve boya bezeli Miken kapları, Geç Tunç Çağı yerleşmesinin seramik geleneğini yansıtan malzeme-teknik ve kap formlarını vermiştir.

9 Günel 2016: 204, Res. 8

10 Günel 2016: 204, Res. 5-6; Yılmaz 2016: 96-100, Res. 2-5.

KAYNAKÇA

- GÜNEL, S. 2006, "A New Early Settlement on the Plain of Çine (Marsyas) in Western Anatolia: Tepecik Höyük in the Light of Surface Survey", A. Erkanal-Öktü et al. (eds.) *Hayat Erkanal'a Armağan, Kültürlerin Yansıması. Studies in Honor of Hayat Erkanal, Cultural Reflections*, 401-410, İstanbul: Homer Kitabevi.
- GÜNEL, S. 2007, "Çine-Tepecik Höyüğü 2005 Yılı Kazıları", 28. *Kazı Sonuçları Toplantısı 1*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara, 231-246.
- GÜNEL, S. 2008, "Çine-Tepecik Höyükte Bulunan Mermer İdoller", *Muhibbe Darga Armağanı*, (ed. T. Tahran, A. Tibet ve E. Konyar), Sadberk Hanım Müzesi Yayını, 251-260.
- GÜNEL, S. 2010, "Mycenaean cultural impact on the Çine (Marsyas) plain, southwest Anatolia: the evidence from Çine-Tepecik", *Anatolian Studies*, 60, 25-49.
- GÜNEL, S. 2011a, "Ein Terrakotta-Modell aus Çine-Tepecik", *Istanbuler Mitteilungen* 61, 7-20.
- GÜNEL, S. 2011b, "Çine-Tepecik Kazıları Işığında Bölgenin Tarihöncesi Kültürleri Üzerine Bir İnceleme", *Karadeniz'den Fırat'a Bilgi Üretimi. Önder Bilgi'ye Armağan Yazılar*, ed. A. Öztan - Ş. Dönmez, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 217-232.
- GÜNEL, S. 2012, "Menderes Bölgesinde MÖ. 2. Binyıl Kenti: Çine-Tepecik", *Colloquium Anatolicum XI*, 55-80.
- GÜNEL, S. 2014a, "MÖ 2. Binde Çine-Tepecik Yerleşmesinin Batı Anadolu Arkeolojisindeki Yeri ve Katkıları", N. Çınardalı-Karaaslan, A. Aykurt, N. Kolankaya-Bostancı ve Y. H. Erbil (ed.), *Armağan Erkanal'a Armağan, Anadolu Kültürlerine Bir Bakış / Compiled in Honor of Armağan Erkanal, Some Observation on Anatolian Cultures*, Hacettepe Üniversitesi Yayını, Ankara, 243-256.
- GÜNEL, S. 2014b, "Çine-Tepecik Erken Tunç Çağı Taş Kap ve İdoller / Early Bronze Age Stone Vessels and Idols of Çine-Tepecik", A. Engin, B. Hel-

wing ve B. Uysal (ed.), *armizzi: Engin Özgen'e Armağan / Studies in Honor of Engin Özgen*, Ankara, 165-173.

GÜNEL, S. 2014c, "New Contributions regarding Prehistoric Cultures in Meander Region: Çine-Tepecik", B. Horejs - M. Mehofer (ed.), *Western Anatolia before Troy. Proto-Urbanisation in the 4th millennium BC?*, Wien, 83-103.

GÜNEL, S. 2015a, "Çine-Tepecik: New Contributions on Late Bronze Age Cultures in Western Anatolia", N. Chr. Stampolidis, Ç. Maner, K. Kopanias (eds.) *NOSTOI. Indigenous Culture, Migration, Integration in the Aegean Islands, Western Anatolia during the Late Bronze Age-Early Iron Age*, 607-626.

GÜNEL, S., 2015b, "Ein Zentrum mit interregionalen Beziehungen in Westanatolien in der Bronzezeit: Çine-Tepecik/Bronz Çağında Batı Anadolu'da Bölgelerarası Bağlantıları Gösteren Bir Merkez: Çine-Tepecik", *Anatolien-Brücke der Kulturen. Aktuelle Forschungen und Perspektiven in den deutsch-türkischen Altertumswissenschaften*, 7-9.Juli.2014, Bonn, Ü. Yalçın - H D. Bienenert, Bochum, Bonn, (eds.), 205-216.

GÜNEL, S. 2015c, "Çine-Tepecik 2013 Yılı Kazıları", 36. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, 02-06.Haziran.2014-Gaziantep, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara: 287-299.

GÜNEL, S., 2016a, "A New Centre of Intercultural Relations in Western Anatolia during the Late Bronze Age: Çine-Tepecik", *Proceedings of the 9th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East*, 9-13 June 2014,Basel, R. A. Stucky, O. Kaelin ve H-P. Mathys (eds.), Vol. 3: 347-359.

GÜNEL, S. 2016b, "Çine-Tepecik 2014 Yılı Kazıları", 37. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1, 11-15 Mayıs 2015, Erzurum, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara: 201-214.

GÜNEL, S., "Contributions on the Cultures of Western Anatolia in the Second Millennium BC", Lee Ullmann - Mark Weeden (ed.), *The Geography and Landscape of the Hittites*, BRILL (baskıda)

GÜNEL, S., "Çine-Tepecik Kilia Tipi Figürinleri", *Uğur Silistreli Anı Kitabı* (baskıda)

- GÜNEL, S., "The Prehistoric Culture in Çine-Tepecik and Its Contribution to the Archaeology of the Region", Søren Dietz, Fanis Mavridis, Zarko Tankosic (ed.), *Communities in Transition: The Circum-Aegean Later Neolithic Stages (ca. 5000/4800-3200/3000 BC)*, (baskıda).
- GÜNEL, S.- S. HERBORDT 2010, "Ein hethitischer Siegelabdruck aus Çine-Tepecik", *Archäologischer Anzeiger* 1-11.
- GÜNEL, S. - S. HERBORDT 2014, "Mykenische Kraterfragmente mit figürlichen Darstellungen und ein Siegelabdruck eines hethitischen Prinzen aus der spätbronzezeitlichen Siedlung von Çine-Tepecik", *Archäologischer Anzeiger*, 2014/1, 1-14.
- YILMAZ, D. 2016, "Geç Tunç Çağı'nda Batı Anadolu'da Tekstil Üretimi: Çine-Tepecik Höyüğü Tezgah Ağırlıkları", *TÜBA-AR*, 19, 93-111.

Resim 1: K/10 açması; II 1 kültür tabakası, savunma sistemine ait kule kalıntısı.

Resim 2: Kule doğu duvarı.

Resim 3: Kuleye ait kapların buluntu durumu.

Resim 4: Tabak ve çanaklar.

Resim 5: N/10-11 açması; II 1 kültür tabakası kalıntıları.

Resim 6: II 1 kültür tabakası mimari kalıntıları.

Resim 7: II 1 kültür tabakası; ocak.

Resim 8: II 1 kültür tabakası; pişmiş toprak ağırlık.

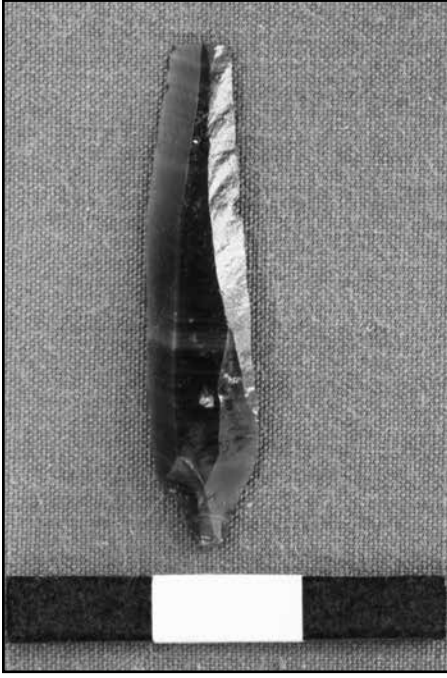
Resim 9: II 1 kültür tabakası; pişmiş toprak ağırlık.

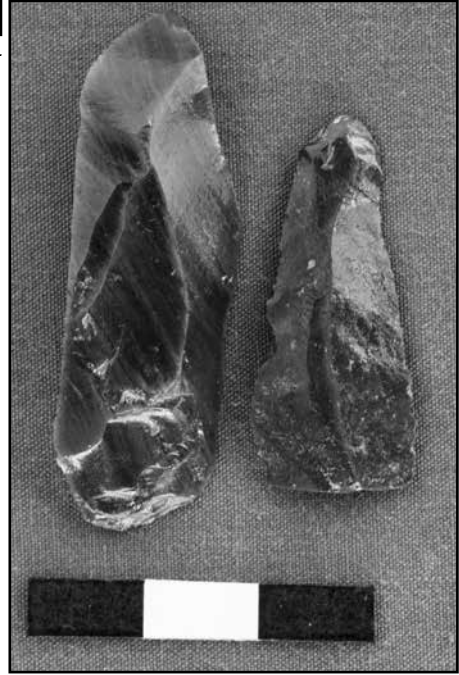
Resim 10: II 1 kültür tabakası; pişmiş toprak ağırlık.

Resim 11: L/11 açması; IV. kültür tabakası, obsidyen ok ucu

Resim 12: L/11 açması; IV. kültür tabakası, obsidyen ok ucu

Resim 13: L/11 açması; IV. kültür tabakası, obsidyen aletler

AYASULUK TEPEŚİ VE AZİZ YUHANNA KİLİSESİ 2014-2015 KAZI VE ONARIM ÇALIŞMALARI

Mustafa BÜYÜKKOLANCI*

Gülgün YILMAZ

Fuat YILMAZ

İzmir İli, Selçuk İlçesi'ndeki Ayasuluk Tepesi ve St. Jean Anıtı Kazı ve Onarım Çalışmaları Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle 2014 yılında kazı çalışmaları Aziz Yuhanna Kilisesi GD alandaki AN sarnıcında ve AE odasında devam etmiştir. Restorasyon çalışmaları ise Ayasuluk iç kale doğu sur duvarlarının güneydoğu bölümünde 2013 yılında kalınan yerden başlayarak güneye doğru yoğunlaşmıştır. 2015 yılında ise kazı çalışmaları Aziz Yuhanna Kilisesi güneydoğu alandaki yapı gurubu ve AN sarnıcında, restorasyon çalışmaları ise iç kale, Aziz Yuhanna Kilisesi çevresi ve dış kale surlarında devam etmiştir (Resim: 1).

1. 2014 YILI ÇALIŞMALARI

1.1. AN SARNICI KAZILARI

Ayasuluk Tepesi dış surlarının güneydoğu köşesinde surlardan önce inşa edilmiş 25.80 x 27.20 m. dış ölçülerinde büyük bir Bizans Dönemi sarnıcı (AN sarnıcı) bulunmuştu. Kilise ile çağdaş olan sarnıç yine aynı döneme ait Selçuk içindeki Bizans Dönemi su kemerlerinin getirdiği suyla besleniyordu. Sarnıcın üzerinin 9 kubbe ile örtüyordu. 11. yüzyılda sarnıcın kubbeleri çökmüş

* Mustafa BÜYÜKKOLANCI, Pamukkale Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Emekli Öğretim Üyesi / TÜRKİYE

Gülgün YILMAZ, Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Edirne/TÜRKİYE.

Fuat YILMAZ, Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Edirne/TÜRKİYE.

sarnıç işlevini kaybetmiştir. Çöküntü alanı uzun bir dönem çöplük olarak kullanılmış ve 12. yy.da dolgu üzerine Geç Bizans ve Aydınogulları Beyliği dönemlerinde çamur harçlı taş duvarları olan konutlar ve işlikler inşa edilmiştir. Amacımız 2013 yılından itibaren sarnıcın güneyindeki Aydınogulları konut ve işliklerini olduğu gibi koruyup sarnıcın kuzey yarısında (10X20 m.lik bölümde) tabana ulaşmaktır. 2013 yılında 40.00 m. kotundan 39.00 m. kotuna kadar inilmiştir. 2014 sezonunda ise 39.00 kotunda başlayan kazılarda doğu ve batıdaki küçük bölümler hariç 37.90 kotuna kadar inilmiştir. Gelecek yıllarda sarnıcın kubbe yıkıntılarına ve daha sonra sarnıcın tabanına ulaşılması amaçlanmaktadır. 2013 yılından itibaren sarnıcın güneyindeki Aydınogulları konut ve işliklerini olduğu gibi koruyup sarnıcın kuzey yarısında (10x20 m.lik bölümde) tabana ulaşmayı hedeflemekteyiz.

1.2. RESTORASYON ÇALIŞMALARI

İçkale kuzeydoğu surlarındaki çalışmalarımızın amacı 1963 yılında müteahhit tarafından yapılmış olan restorasyon çalışmalarında kullanılmış ve işlevini yitirmiş çimento harcın derz aralarını boşaltıp yerlerine hidrolik kireç harcı ile doldurarak sağlamlaştırmaktır. Ayasuluk Kalesi kuzeydoğu duvarları ve tek kuledeki korumaya yönelik onarım ve derzleme çalışmalarımız toplam olarak 6-8/Y ve 8-9/Z plan karelerinde 8. Kule ile 7-8 ve 8-9. kuleler arasında yapılmıştır (Resim: 2).

Aziz Yuhanna Kilisesi güneydoğu alandaki çalışmalar sonunda ise, AF odası doğu girişi kemeri ve kemer üstündeki 2.20 m.lik duvar korumaya alınmış ve sağlamlaştırılmıştır. Duvarın tüm yüksekliği bilinmediği için batı duvarında olduğu gibi en üst seviyesi yıkıntı şeklinde bırakılmıştır. Yeni onarılan bölümler orijinal duvarlar arası her zaman olduğu gibi kiremit şeritle ayrılmış ve tamamlanmıştır.

Korumaya yönelik onarımlar Aziz Yuhanna Kilisesi güney transeptinin GD girişi güneyinde bulunan duvarda devam etmiştir. Güney transept GD köşesine dayanmış olan ve Iustinianus Dönemi kilisesinden sonra inşa edilmiş destek duvarı niteliğindeki tuğla kuşaklı taş duvar, örgüsü ve karakteri

yönünden batısındaki kalın destek duvarına çok benzemektedir. Duvarın yıkılmaya yüz tutmuş güney bölümdeki korumaya ve sağlamlaştırmaya yönelik çalışmalarda orijinaline benzer renkte hidrolik kireç harcı kullanılmıştır. Çalışmalar sonunda duvarın güney kısmındaki 1.80 m.lik bölüm korumaya alınmıştır.

2. 2015 YILI ÇALIŞMALARI

2.1. ÇEVRE DÜZENLEME ÇALIŞMALARI

Takip Kapısı güneyinde ve otopark çevresinde 1960 yılı kazıları ve 1980'li yıllardaki düzenlemeler sonrası bir bölümü dizilmiş bir bölümü kazıda bulunduğu şekilde bırakılmış olan mimari parçalar bu yıl düzenlenerek görülebilir hale getirilmiştir. 1960'lı yıllardaki kazılarda bulunan ve aslen Efes'teki bazı yapılara ait olup, Ayasuluk dış surlarında ikinci kez kullanılan mimari parçalar Efes Müzesi Müdürlüğü ile Takip Kapısı güneydoğu alanda düzenlenmiştir. 1980'li yıllardaki kazılarda bulunup otopark alanı çevresine dizilen saçaklık parçaları yine müzenin vinçi kullanılarak ana giriş yanındaki duvar üzerinde koruma altına alınmıştır.

2.2. KAZI ÇALIŞMALARI (Resim: 3)

2.2.1. 49-U Plankaresi

U-49 plankaresine denk gelen doğu sur duvarlarının, dönemsel eklemelerinin aydınlatılması amacıyla duvarlar üzerine ve kenarına akmış olan dolgu toprak kaldırılmıştır. Yıkılan kısımlardan toplanan mermer, şist gibi duvar örgü taşları ve tuğla parçaları koruma onarım çalışmalarında değerlendirilmek üzere belirli alanlarda biriktirilmiş, devşirme duvar malzemesi olarak kullanılan mimari mermer parçalar da belirlenen alanlarda tasnif edilmiştir.

2.2.2. 50-U Plankaresi

50/U plankaresinde doğu sur duvarında sonradan (olasılıkla Laskarisler Dönemi-1250 sonrası) açılan girişinin meydana çıkartılması amaçlanmıştır. 50-U plan karesinde bulunan ve doğu sur duvarında olasılıkla sonradan açı-

lan 2.79 m. genişliğindeki kapı girişi ve bu girişin 1.58 m. genişliğindeki kuzey-güney duvarları ile birlikte sur duvarının mimari evreleri tanımlanmaya çalışılmıştır.

2.2.3. AE Odası Doğusunda Sur Duvarları Üzerindeki Kazı

Doğu sur duvarları kazıları, sur duvarlarının mimari evrelerini daha iyi anlayabilmek ve dış surların seyirdim yerine ilişkin bir kalıntı bulabilmek amacıyla yapılmıştır.

5.20x1.80 m.lik kısımda büyük olasılıkla seyirdim yolu olabilecek tuğla döşemeli bir taban ortaya çıkarılmıştır. Bu tuğla döşemeli seyirdim yolu tabanının dış surların son evresine ait olduğu anlaşılmaktadır.

2.2.4. AD Odası Kuzeybatı Bölümü

AD odasında kazı çalışmaları alanın kuzeyinde aşağı doğru uzanan duvar hattı boyunca devam etmiş, kuzey duvarında bir hatıl deliği ve batıda bir kapı girişine rastlanmıştır. Odanın tamamına yayılan bir harç zemin ortaya çıkarılmıştır.

2.2.5. AD Odası Güneybatı Bölümü

AD odasının güneybatı köşesinde devam eden kazı çalışmalarında harç zemine gömülü olarak saptanan kapaklı küpler mekânın depolama işlevinin aydınlanmasını sağlamıştır.

2.2.6. AA Odası Güneydoğu Bölümü

AA odasının güneydoğu köşesindeki seviye inme çalışmalarında olasılıkla bir kuyuya ait olduğu düşünülen bir taş örgü sırası ile karşılaşmıştır. Bu taş örgünün kodları alınmış, çizimi yapılarak belgelenmiş, gelecek yılın kazı programına alınmıştır.

2.2.7. AA Odası Kuzey Yarisındaki (Apsis Güneyinde) Kazı Çalışmaları

Buradaki ilk kazılar 1960'lı yıllarda Efes Müze Müdürlüğü tarafından yapılmış fakat tabana inilmeden bırakılmıştır. Bu durum özellikle apsisin orijinal tuğla duvarlarında kış şartlarında tahribata neden olmakta idi. Kazılar sırasında odanın tümünde 0.60 m.lik dolgu toprağı kazılarak taş temeller seviyesine inilmiş ve tuğla duvarlar restore edilmiştir.

2.3. KORUMA-ONARIM ÇALIŞMALARI

2015 yılında İç Kale, Aziz Yuhanna Kilisesi çevresi ve dış kale surlarında olmak üzere toplam 7 bölümde korumaya yönelik onarım çalışmaları yapılmıştır. Bunlardan büyük çoğunluğu 2013 yılında İzmir 2 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 22.08.2013 tarih ve 2697 sayılı acil onarım kararı ile yapılmıştır.

2015 yılında ayrıca Kale Cami ve iç kale doğu duvarlarında yüklenici firma tarafından; 2012 yılındaki Koruma Kurulu kararına bağlı olarak, İzmir Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü ile Selçuk Belediye Başkanlığı denetiminde ve Efes Müzesi Müdürlüğü'nün de katılımıyla restorasyon çalışmalarına başlanmıştır.

2.3.1. İç Kale Batı Giriş Kapısı Kuzeyindeki Güzergah Çalışmaları

2014 yılında ziyarete açılan Ayasuluk iç kale yapıları geçtiğimiz yıllarda kazısı yapıp onarılan orijinal Arnavut kaldırımı şeklindeki yol güzergahı ile gezilip görülmektedir. Bu güzergahın tek eksik bölümü batı sarnıçları kuzeyindeki bölümdü. Bu kısımda yolun sağlam kalıp kalmadığı bilinmemekte idi. Kazının amacı yolun araştırılması ve bu alanın düzenlenip güzergahın tamamlanması olmuştur.

Kazı ile güzergahı belirlenen yolun batısına orijinaline uygun olarak çamur harçlı duvar 0.60 m. yüksekliğe kadar onarılmış üzeri yıkıntı şeklinde bırakılmıştır. Yolun doğu kısmına ise kuru duvar örülerek güzergaha toprak akması önlenmeye çalışılmıştır. Gezi güzergahının batıdaki son bölümü düzgün bir yol haline getirilip yüksekte kalan kuzey bölüm 4 basamak merdiven-

le bağlanmıştır. Yolun batısındaki orijinal duvar çamur harçla örülmüş, doğu duvarı ise kuru taşlarla örülerek çalışmalar son bulmuştur.

2.3.2. İç Kale Doğu Kapısı Koruma ve Onarım Çalışmaları

Korumaya yönelik onarım çalışmaları iç kale Bizans Dönemi sarnıcının güneyinde 10-13/Y-Z plan karelerinde başlamıştır (Resim: 3). 2002 yılında Efes Müzesi Müdürlüğü tarafından kazıları yapılan ve büyük olasılıkla Aydınoğulları Dönemine ait olan odaların çamur harçlı duvarları kazı sırasında ve daha sonraki yıllarda kısmen tabiat tesirleri ile tahribata uğradığı saptanmıştır. Duvarlarında gözlenen yoğun tahribat ve bu tahribatın yeni kış koşullarına dayanamayacağı göz önüne alındığında, bu duvarlarda orijinal toprak harcına sadık kalınarak bir ya da iki sıra yükseltilmiş ve üst kısımları yıkıntılı bırakılmıştır.

2.3.3. İç Kale Doğu Girişi İçi ve Sarnıçların Kuzeyindeki Onarımlar

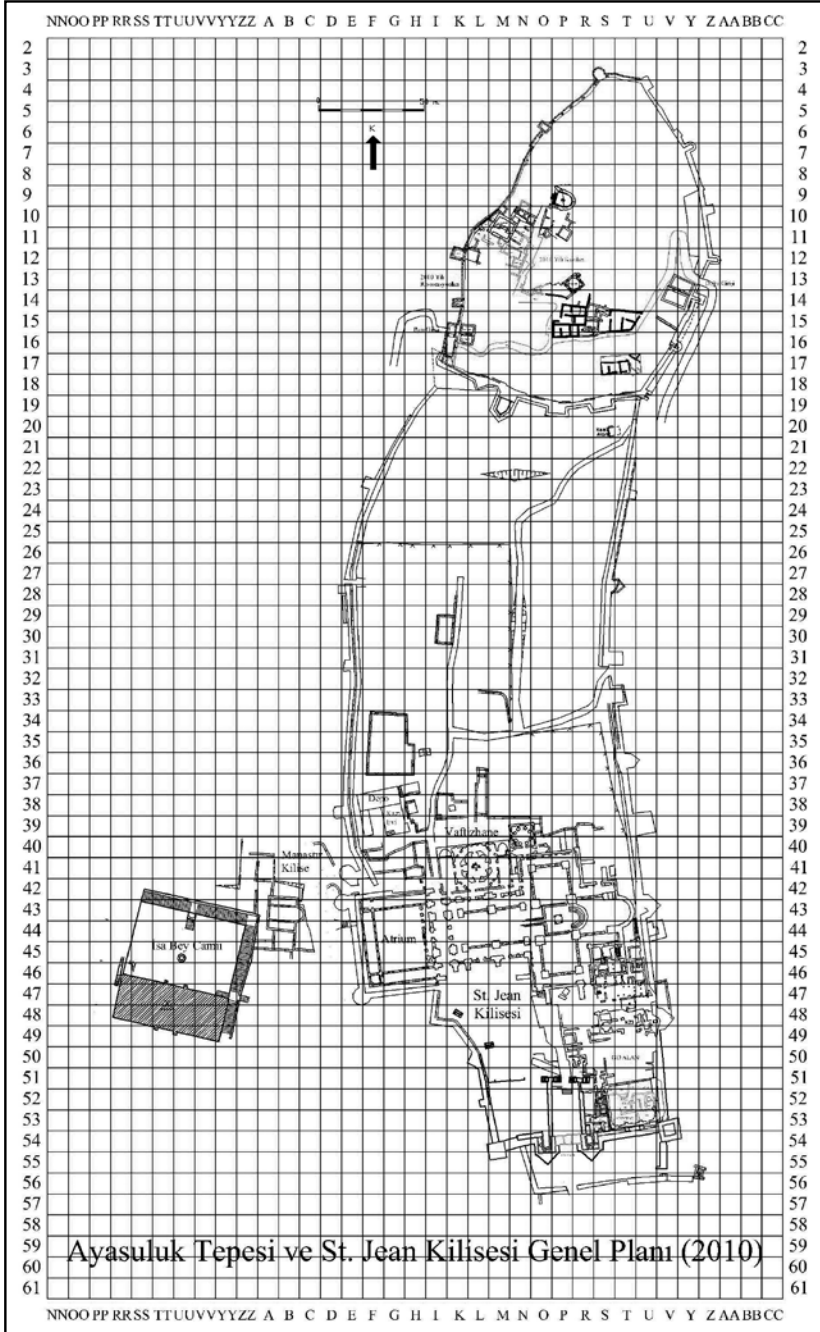
Bu kısımdaki çalışmaların amacı doğu kapısının kuzey ve güneyinde yıkılan duvarların etrafını temizlemek ve bu duvarların daha fazla yıkılmadan sağlamlaştırıp korumaya alınmasıdır. Doğu Girişi içinde kuzey ve güneyde önce temizlenen ve çevresi açılan duvarların onarım çalışmaları daha çok güneyde devam etmiştir (Resim: 4).

İç Kale'nin doğu girişi güneyindeki Türk Dönemi sarnıçlarının kuzeyinde onarımı planlanan duvarların temizlik çalışmaları aşamasında Aziz Yuhanna Kilisesi *ambon*una ait olabilecek 1.20X1.10 m ölçülerinde, merkezinde grifon kabartması olan kaliteli mermerden yapılmış *ambon* merdiven korkuluğu. Büyük olasılıkla Aydınoğulları Döneminde kiliseden alınarak kalenin doğu kapısı içinde merdiven basamağı olarak kullanıldığı için oldukça sağlam durumda kalabilmiş 6. yüzyıla ait büyük levhanın kilise iç dekorasyonundaki yeri önemlidir.

2015 koruma amaçlı onarımlarının önemli bir kazanımı da duvar örgülerinde devşirme malzeme olarak kullanılan heykeltıraşlık eserlerinin gün ışığına çıkarılarak, müze envanterine alınması olmuştur.

3. YAYIN ÇALIŞMALARI

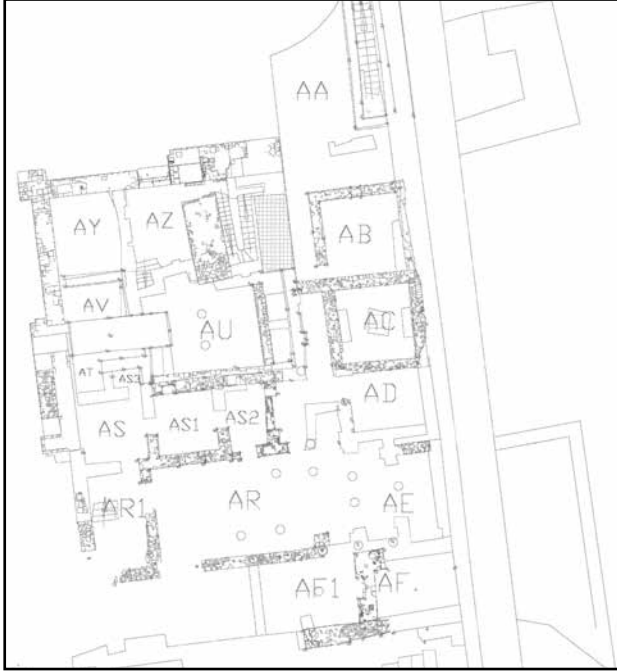
Ayasuluk kazı buluntularının yayına yönelik olarak değerlendirmeleri, ekip üyesi akademisyenler tarafından sürdürülmektedir. Kazılarda ele geçirilen hayvan kemikleri Prof. Dr. Vedat Onar; insan kemikleri Yrd. Doç. Dr. Mehmet Görgülü, İslami Dönem seramikleri Doç. Dr. Gülgün Yılmaz, Antik Dönem seramikleri Yrd. Doç. Dr. Fuat Yılmaz, Bizans Dönemi seramikleri Yrd. Doç. Dr. Ebru Fındık, Bizans *amphoraları* Yrd. Doç. Dr. Sinan Mimaroğlu tarafından yayına hazırlanmaktadır. Ayrıca kazı buluntusu Korinth başlıkları, heykeltıraşlık eserleri ve tek renk sırlı İslami Dönem kandillerini konu alan yüksek lisans tez çalışmaları da sürmektedir.

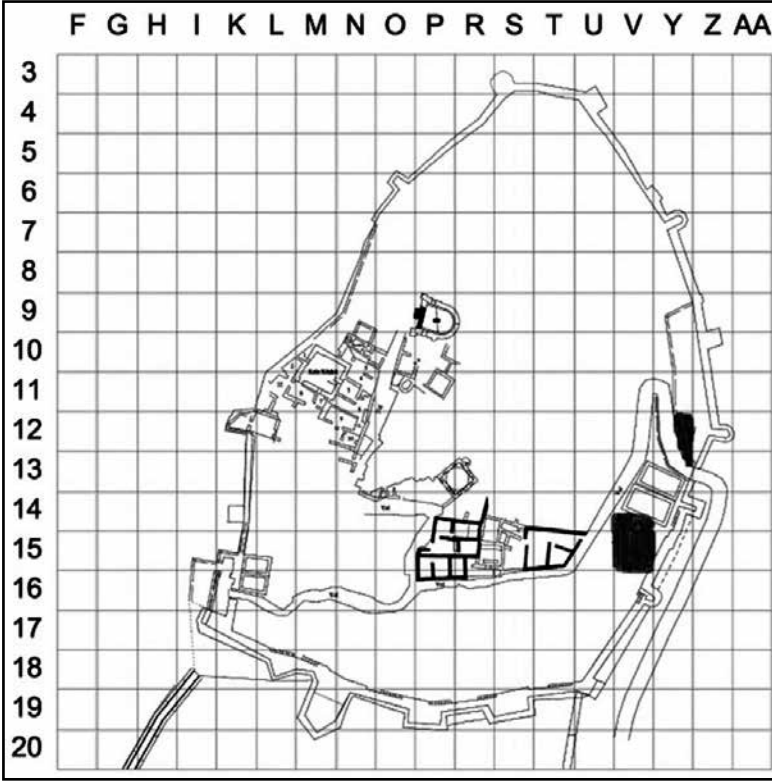
Resim 1: Ayasuluk Tepesi ve Aziz Yuhanna Kilisesi planı.

Resim 2: Ayasuluk Kalesi kuzeydoğu sur duvarları 8. kulenin bir bölümü, 7-8. kuleler arası ve 8. kule derz sağlamlaştırma çalışmaları sonrası görünümü.

Resim 3: Güneydoğu alan 2015 yılı çalışma alanları.

Resim 4: İç kale planı ve doğu girişi yanında bulunan 2015 çalışma alanları.

Resim 5: İç Kale doğu sarnıçlarının kuzey cephe duvarını destekleyen payandaların koruma onarım çalışmaları sonrası görünümü.

DÜNDEN BUGÜNE ŞARHÖYÜK (DORYLAION): 2015 SEZONU

Mahmut Bilge BAŞTÜRK*

Asuman ARSLAN

Elif BAŞTÜRK

Turgay Yaşar YEDİDAĞ

Eskişehir kent merkezine 2 km. mesafede bulunan Şarhöyük'te sistemli arkeolojik kazılar 1989 yılında Prof. Dr. Muhibbe Darga başkanlığında başlamıştır. 2005 yılında ise kazı çalışmaları müteveffa Prof. Dr. Taciser Tüfekçi Sivas başkanlığında 2012 yılına dek devam ettirilmiştir.¹ 2013 yılında Doç. Dr. Hakan Sivas başkanlığındaki temizlik sezonundan sonra, arazideki çalışmalar 2015 yılından itibaren TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü başkanlığında, Yrd. Doç. Dr. Mahmut Bilge Baştürk'ün bilimsel danışmanlığında devam etmektedir. Şarhöyük (Dorylaion) 2015 Sezonu Kazıları; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Eskişehir Anadolu Üniversitesi ve Eskişehir Tepebaşı Belediyesi'nin katkılarıyla sürdürülmüştür. 2015 yılı çalışmaları, Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi Uzmanı Dr. Müge Savrum Kortanoğlu refakatinde gerçekleştirilmiştir. Kazı çalışmaları, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi ve

* Doç. Dr. Mahmut Bilge BAŞTÜRK, Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Eskişehir/TÜRKİYE.

Asuman ARSLAN, Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi Müdürü, Eskişehir/TÜRKİYE.

Yrd. Doç. Dr. Elif BAŞTÜRK, Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kırşehir/TÜRKİYE.

Araş. Gör. Turgay Yaşar YEDİDAĞ, Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kırşehir/TÜRKİYE.

1 Bakınız Darga 1994; 1995; 2004; Darga ve Tüfekçi Sivas 2000; 2001; Darga et al. 2002; 2003; 2005; Tüfekçi Sivas 2010.

Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi'nden katılan bilim heyeti ve öğrencilerle devam ettirilmektedir.

Şarhöyük (Dorylaion) 2015 yılı çalışmaları, arazi çalışmaları ve tabakalanma - yayın çalışmaları olarak iki başlık altında yürütülmüştür.

ARAZİ ÇALIŞMALARI

Şarhöyük (Dorylaion) Kazıları 2015 sezonu arazi çalışmaları; Hitit ve Hellenistik Sektörlerde (Resim: 1) çevre düzenlemesi, temizlik, restorasyon ve konservasyona dönük olarak gerçekleştirilmiştir.

Hitit Sektörü

Höyüğün güney kısmında yer alan Demir Çağ (V-W 26) ve Hitit Dönemine (U-V-W 27, T-U 28, S 28) tarihlenen plan karelerinin bulunduğu ve Hitit sektörü olarak adlandırılan alanda çalışmalar 30.07.2015 tarihinde başlamıştır. Demir Çağa tarihlenen V-W 26 plan karelerinin güney kısımlarında yamaçta olmasından dolayı çökmeler söz konusudur. Hitit sektörü olarak adlandırılan alan genelinde bitki temizliği yapılmıştır (Resim 6-11). Çalışmalar sırasında kesitten akmuş olan, tabakası bilinmeyen envanterlik ve etütlük olmayan seramik ve kemik parçaları kod seviyelerine kaydedilmiştir Kış şartlarından dolayı kesitlerden akan topraklar alınmış, mimari yapıları koruma amaçlı serilen jeotekstiller kaldırılarak yenilenmiştir. Kerpiç duvarlardaki erimeyi ve tahribatı önlemek amacıyla kerpiç harcı ile sıvama yapılmıştır (Resim: 2). Kesitlerdeki toprak akıntısını önlemek amacıyla kesitlerin üstlerine toprak doldurulan çuvallar konulmuştur. Araziye girişi önlemek amacıyla plan karelerin çevresine kazıklar çakılarak şeritler çekilmiştir. Görülecek yerlere uyarı levhaları konulmuştur.

Hellenistik Sektör

Höyüğün kuzey kısmında yer alan X 12 ve U-V-W 12/13/14 plan karelerinin bulunduğu Hellenistik Döneme tarihlenen plan karelerinin bulunduğu alanda çalışmalar 11.08.2015 tarihinde başlamıştır. Hellenistik sektör olarak

adlandırılan alan genelinde bitki temizliği yapılmıştır. Çalışmalar sırasında kesitten akmış olan, tabakası bilinmeyen envanterlik ve etütlük olmayan seramik ve kemik parçaları kod seviyelerine kaydedilmiştir. Kış şartlarından dolayı kesitlerden akan topraklar alınmış, mimari yapıları koruma amaçlı serilen jeotekstiller kaldırılarak yenilenmiştir. Kesitlerdeki toprak akıntısını önlemek amacıyla kesitlerin üstlerine toprak doldurulan çuvallar konulmuştur (Resim: 3). Araziye girişi önlemek amacıyla plan karelerin çevresine kazıklar çakılarak şeritler çekilmiştir. Görülecek yerlere uyarı levhaları konulmuştur. Hellenistik Sektördeki çalışmalar 27.08.2015 tarihinde sonlandırılmıştır.

TABAKALANMA VE YAYIN ÇALIŞMALARI

2015 Sezonunun ikinci aşaması, tabakalanmanın çalışılarak yayın aşamasına hazırlanması ile sürdürülmüştür. Çalışmalarımızda, Şarhöyük (Dorylion) kazısında şimdiye dek ulaşılmış tabakaların yanı sıra, malzemesi höyük üzerinde tespit edilmesine rağmen tabakası tespit edilememiş dönemlerin incelenmesi yapılmıştır. Elimizdeki verilere göre, Şarhöyük'te yedi farklı tabakanın varlığı tespit edilmiştir:

ŞH I	Bizans
ŞH II	Roma
ŞH III	Hellenistik
ŞH IV	Demir Çağ
ŞH V	Geç Tunç Çağ
ŞH VI (?)	Assur Ticaret Kolonileri
ŞH VII (?)	İlk Tunç Çağ

Tabakalanma ve Yayın çalışmalarına dönük verilerin çok kısa bir değerlendirmesi, aşağıdaki gibidir:

ŞH I Bizans *Tabakası*: Şarhöyük'te Bizans tabakaları, höyük konisinin en son yerleşim sürecini temsil etmektedir. Biri Bizans kalesine ait sur, diğeri kale merkezinde bulunan iki anıtsal yapı, oldukça yoğun tahribata maruz

kalmıştır. Aynı döneme ait mezarlar (Resim: 4), dönemde iki farklı evrenin tespit edilmesine yardımcı olmaktadır. Selçukluların bölgeye varmasından sonra bölgede kalan Hristiyan ahalinin, bir süre daha höyük üzerindeki Bizans kalıntılarının civarına gömülmeye devam ettiği anlaşılmaktadır (Resim: 5). Dolayısıyla elimizdeki veriler, ŞH I tabakasının ŞH I.2 ve ŞH I.1 olarak iki farklı şekilde değerlendirilmesini gerektirmektedir.

ŞH II Roma Tabakası: Bizans tabakalarının altında, çoğunluğu Bizans tabakaları tarafından tahrip edilmiş Roma tabakası tespit edilmiştir. Bu tabakada, höyük konisi üzerinde henüz anıtsal bir yapıya rastlanmamıştır. Mimari öğelerin çoğunun temellerine kadar tahrip edilmiş küçük konutlar, işlikler, ocaklar ve fırınlar oluşturmaktadır.

ŞH III *Hellenistik*: Şarhöyük Hellenistik Dönem tabakaları, höyüğün en iyi araştırılabilmiş tabakalarından biridir. Yaklaşık olarak 900 m² lik bir alanda yapılan çalışmalarda taş temelli kerpiç duvarlı evlerden oluşan, evlerin aralarında açık avluların, zaman zaman dar depo alanlarının yer aldığı bir mahalle kompleksi açığa çıkartılmıştır (Resim: 4).

Şu ana kadar yapılan çalışmalar sonucunda Hellenistik yapı katının erken ve geç olmak iki evreden meydana geldiği anlaşılmaktadır. Geç evre doğrudan erken evrenin üzerine, hemen hemen aynı mimari plan kullanılarak inşa edilmiştir. Erken dönemde çok daha büyük olduğu anlaşılan mekânlar bazı ara duvarlar ile küçültülmüştür. Birçok yerde erken evrenin kerpiç duvarları sonraki evrede yapıların temeli olarak dahi kullanılmıştır.

Özellikle daha sağlam olarak tespit edilebilmiş geç evrenin mimarisine baktığımızda yan yana yerleştirilmiş kareye yakın, sıkıştırılmış toprak tabanlı mekânlar ve bu mekânların arasında açık avlular ve koridorların varlığı görülmektedir. Birçok mekân içerisinde silo çukurları ve ocaklar tespit edilmiştir. Mekânlar içerisinden çok sayıda, Hellenistik Dönemin karakteristik seramik gruplarını oluşturan “siyah firnisli seramikler”, “batı yamacı kapları” ve “kalıp yapımı kâseler” ele geçirilmiştir. Bu seramik grupları içerisinde ithal mallar olduğu gibi yerel olarak üretilmiş seramiklerde bulunmaktadır. Bu nitelikli seramik gruplarının yanı sıra çok yoğun olarak, özellikle gri renkli

kaba günlük kullanım kapları da bulunmuştur.

ŞH IV Demir Çağ: Demir Çağ tabakaları, höyüğün dik bir yamaçtan oluşan güney kesiminde tespit edilebilmiştir (Resim: 7). Alt tabakalanmasının çalışmaları, önümüzdeki kazı sezonlarında gerçekleştirilecektir, ancak an itibariyle Erken Demir Çağ, Orta Demir Çağ ve Geç Demir Çağ malzemesinin höyükte, Hitit tabakalarının üzerinde tespit edildiği görülmektedir. Erken Demir Çağ malzemesi, henüz net bir tabakada tespit edilememiştir, ancak Orta ve Geç Demir Çağ malzemesi, ŞH IV.2 ve ŞH IV.1 evrelerinde yoğun olarak tespit edilmiştir. “Demir Çağı” temsil eden malzeme, höyükte “gri seramik” olarak gözlemlenmektedir, ancak boyalı Frig seramiği örnekleri ve Arkaik seramik de Demir Çağ tabakalarında tespit edilmektedir.

ŞH V Geç Tunç Çağ: Güney yamaçta, Demir Çağ tabakalarının altında, höyüğün en iyi araştırılmış ikinci bir tabakası olarak Geç Tunç Çağ tabakaları bulunmaktadır (Resim: 8). Şu ana kadar elde edilen veriler, Şarhöyük’te Geç Tunç Çağ tabakalarını temsilen yaklaşık 9 metrelik bir dolgu içinde beş farklı evrenin varlığını göstermektedir. Bunların en son evresi olan ŞH V.1 ve ŞH V.2, iki adet Hitit İmparatorluk Dönemi mühür baskısı,² bir adet Hitit İmparatorluk Dönemi mührü ve neredeyse steril seramik repertuarı ile bu döneme tarihlendirilmektedir. Bir alt evresi olan ŞH V.3 ise üst evre ile mimari ve seramik açısından aynı özellikleri göstermektedir. Henüz net bir Orta Tunç Çağ tabakasının tespit edilemediği höyükte, ŞH V.4 ve ŞH.5 evreleri M.Ö. 15. yüzyıl özellikleri göstermektedir. Geç Tunç Çağ tabakalarında şimdiye dek ŞH V.1 – ŞH V.3 evrelerine ait şimdilik bir yapı kompleksi tespit edilebilmiştir. ŞH V.4 ve ŞH V.5 evrelerinde ise açık kullanım alanları, *portiko* ve sundurmalarla çevrelenmiş fırınlar, ocaklar ve tandırlar tespit edilmiştir.

ŞH VI *Assur Ticaret Kolonileri* ve ŞH VII *İlk Tunç Çağ*: Assur Ticaret Kolonileri Dönemi ve İlk Tunç Çağ, höyük üzerinde malzemeleri tespit edilmesine rağmen henüz mimari tabakalarına ulaşılammış iki dönemi ifade etmektedir. Assur Ticaret Kolonileri malzemesi, höyüğün kuzey kesimindeki basamaklı açmalarda tespit edilmiştir. İlk Tunç Çağ malzemesi ise, oldukça

2 Darga ve Starke 2003. Ayrıca bakınız Doğan-Alparslan 2015.

yoğun şekilde, höyüğün batı ve kuzeybatısında bulunan Hellenistik döneme ait mimarinin içinde, dolgu malzemesi olarak kullanılan toprakta tespit edilmektedir.³ Anılan malzemenin, höyükte henüz tespit edilememiş, muhtemelen yoğun alüvyon nedeniyle bugün ova seviyesinin altında kalan höyük yamaçlarından taşındığını düşünmekteyiz.

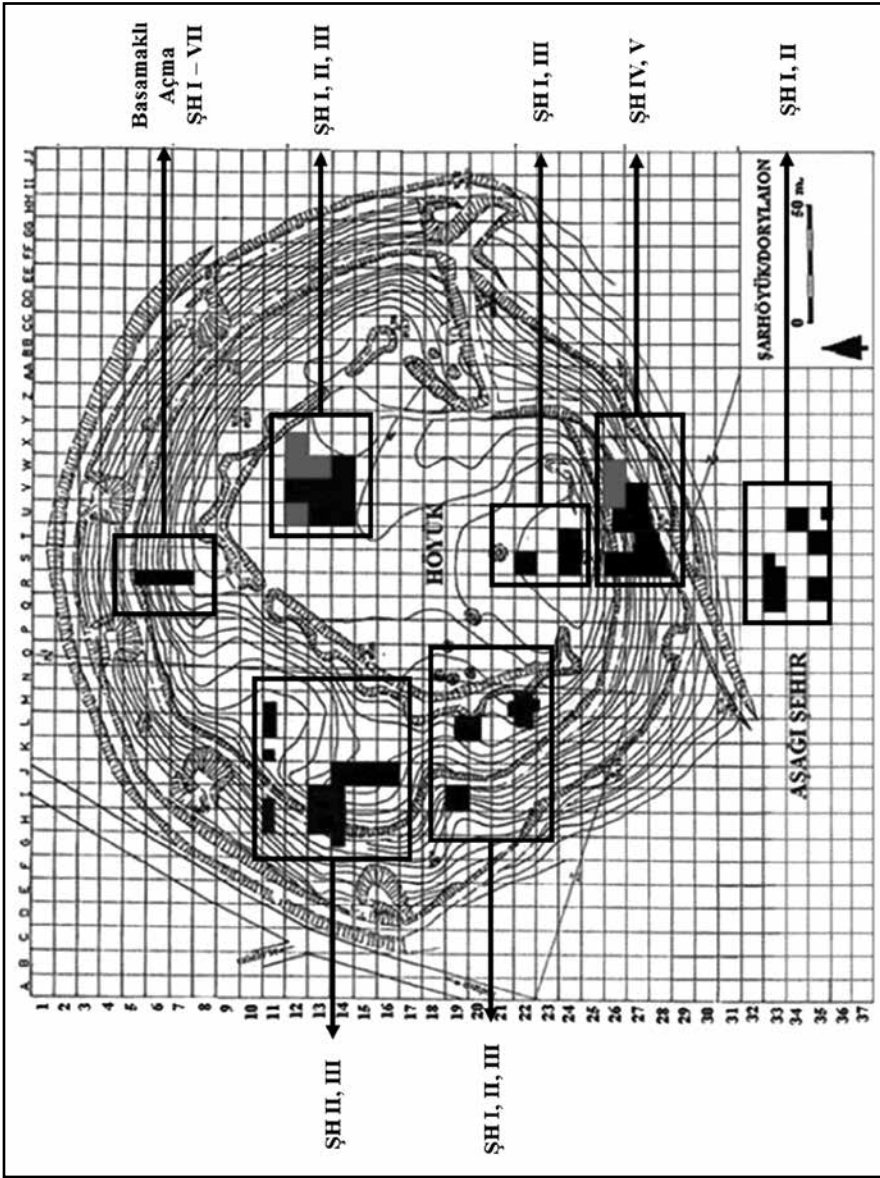
Şarhöyük, Eskişehir ovası içindeki konumu, doğu – batı yönlü yolların kesişme noktasında bulunması ve içerdiği kalın arkeolojik dolgularıyla şimdiye dek çok önemli veriler üretmiştir ve ilerde gerçekleştirilecek kazılarda Türkiye arkeolojisinin pek çok bilinmezine cevap verecek bir potansiyel taşımaktadır. Önümüzdeki süreç içinde, yukarıda çok kısa bir özetini sunduğumuz Şarhöyük tabakalanmasına ait kazı bantları ve monograflarla birlikte bölgede M.Ö. 3. binyıldan M.S. 13. yüzyıla dek yaşanan arkeolojik ve tarihsel süreçlere büyük bir katkıda bulunulacağı açıktır.

KAYNAKÇA

- DARGA, M. 1994: 'Şarhöyük-Dorylaion Kazıları (1989–1992)'. *KST* 15.1, 481–501.
- . 1995: '1993 Yılı Şarhöyük-Dorylaion (Eskişehir) Kazıları'. *KST* 16.1, 351–67.
- . 2004: 'Şarhöyük-Dorylaion (Eskişehir) Kazılarında Hitit Buluntuları (1989–2003)'. In Korkut, T., Işkan, H. and Işın, G. (eds.), 60. *Yaşında Fahri Işık'a Armağan. Anadolu'da Doğdu/Festschrift für Fahri Işık zum 60.Geburstag* (Istanbul), 269–83.
- DARGA, M. ve Sivas, T. [Tüfekçi] 2000: 'Şarhöyük-Dorylaion Kazı Çalışmaları 1997–1998'. *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* I/2, 97–127.
- . 2001: 'Şarhöyük-Dorylaion 1999 Yılı Kazı Çalışmaları'. *KST* 22.2, 51–62.
- DARGA, M. ve Starke, F. 2003: 'Eine Tonbulle mit Hieroglyphen Luwischem Siegelabdruck aus Şarhöyük-Dorylaion'. *Studia Troica* 13, 161–64.

3 Şarhöyük İlk Tunç Çağ malzemesiyle ilgili olarak bakınız: Sivas 2004; 2009.

- DARGA, M., Sivas, T. [Tüfekçi] and Sivas, H. 2002: '2000 Yılı Şarhöyük-Dorylaion Kazıları'. *KST* 23.2, 207-18.
- . 2003: '2001 Yılı Şarhöyük/Dorylaion Kazısı ve Karatuzla Nekropolü Temizlik Çalışmaları'. *KST* 24.2, 47-58.
- . 2005: 'Şarhöyük-Dorylaion Kazısı 2003 Yılı Çalışmaları'. *KST* 26.2, 343-50.
- DARGA, M. ve STARKE, F. 2003: 'Eine Tonbulle mit Hieroglyphen Luwischem Siegelabdruck aus Şarhöyük-Dorylaion'. *Studia Troica* 13, 161-64.
- DARGA, M., Sivas, T. [Tüfekçi] and Sivas, H. 2002: '2000 Yılı Şarhöyük-Dorylaion Kazıları'. *KST* 23.2, 207-18.
- . 2005: 'Şarhöyük-Dorylaion Kazısı 2003 Yılı Çalışmaları'. *KST* 26.2, 343-50.
- DOĞAN-ALPARSLAN, M. 2015: 'Ein Hieroglyphensiegel aus Şarhöyük', *Istanbul Mitteilungen* 2015/65: 273-276.
- SİVAS, H. 2004: 'Eskişehir'den İlk Tunç Çağına Ait İki Pişmiş Toprak Kadın Figürini', *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1,2, 229-234.
- . 2009: 'Eskişehir'den İlk Tunç Çağı'na Ait İki Pişmiş Toprak Kadın Figürini', Altan Çilingiroğlu'na Armağan. Yukarı Deniz'in Kıyısında Urartu Krallığına Adanmış Bir Hayat, (ed. H. Sağlamtimur ve diğerleri), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 627-631.
- SİVAS, T. [Tüfekçi] 2010: 'Şarhöyük. Eskişehir'in Geçmişini Aydınlatan Işık'. *Aktüel Arkeoloji Dergisi* 14 (Mart), 56-73.

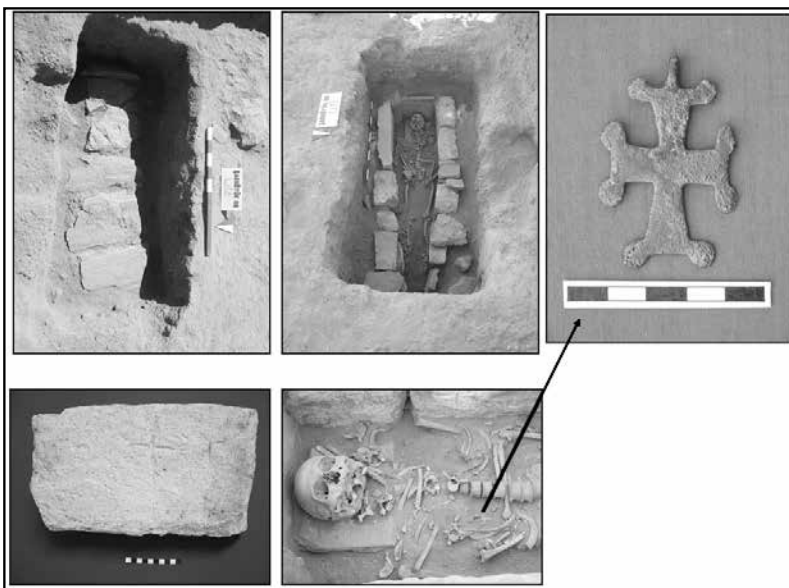
Resim: 1

Resim: 2

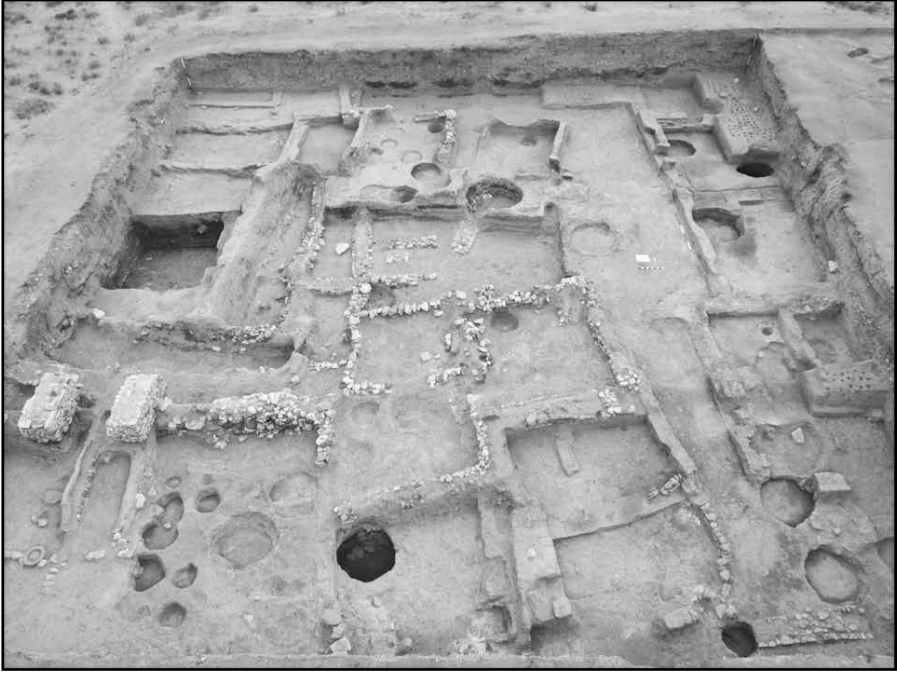
Resim: 3

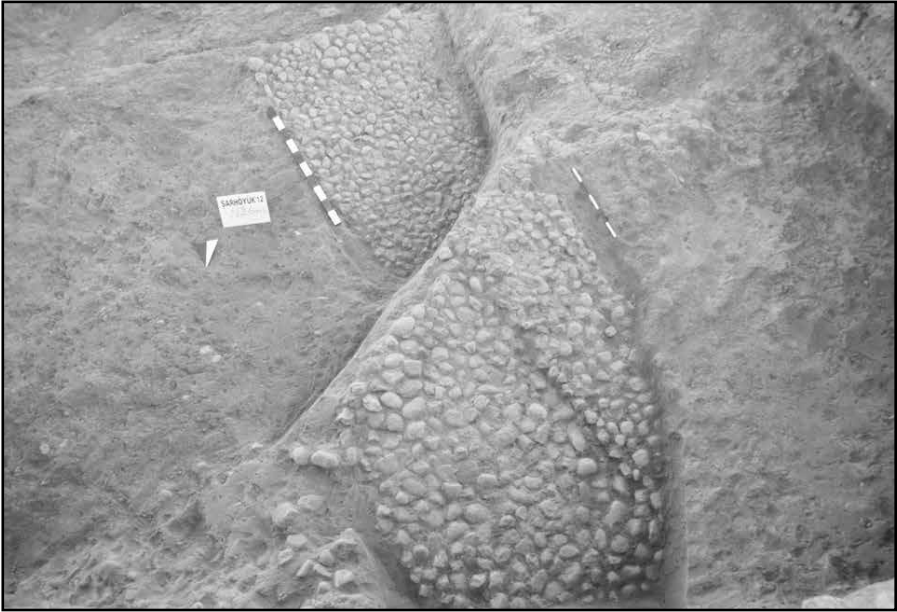
Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

AİZANOİ 2014-2015 SEZONU KAZI VE ARAŞTIRMALARI

Elif ÖZER*

Aizanoi antik kentinde 2014 ve 2015 sezonunda yapılan çalışmalar:

1) Kazılar: Kuzey Nekropolis D9F, D9G, D9H Açması, Güney Nekropolis Kazısı, Hamam-Palaestra Kazısı, Bouleuterion/Odeon Kazısı olmak üzere 6 alandır.

2) Alan Araştırmaları: Penkalas-Kocaçay Projesi, Sanat Tarihi Projesi, Aizanoi Geç Antik Çağ ve Orta Çağ Dönemi Çalışması, Aizanoi Cam Projesi, Aizanoi Nüvizmatik Çalışması, Aizanoi Heykeltraşlık Eserleri Projesi, Aizanoi Epigrafik Çalışma, Aizanoi Flora ve Fauna Projesi, Somut Olmayan Kültürel Miras Belgeleme Projesi, Arkeolojik ve Kırsal Mimari Birlikteliğinin Korunabilirliği: Aizanoi Antik Kenti Eski Çavdarhisar Köyü Araştırması, Kültürel Miras Bilinçlendirme Projesi, Aizanoi Sanal Müze çalışmasıdır.

3) Çevre Düzenleme Çalışmaları: Mozaikli Hamam Çevre Düzenlemesi, Tapınak Tonoğlu Alt Galeri Sergi Alanı ve Açık Hava Sergi Alanı Çevre Düzenleme Çalışması, Macellum Çevre Düzenleme Çalışması, Aizanoi Antik Kenti Bilgilendirme ile Yön Tabelalarının Hazırlanması ve Yerleştirilmesi olmak üzere dört alandır.

4) Restorasyon-Konservasyon ve Depo Çalışması olarak yürütülmüştür.¹

* Prof. Dr. Elif ÖZER Pamukkale Üniversitesi, Fen-Ed. Fak. Arkeoloji Bölümü Kampüs, Denizli/ TÜRKİYE,

1 2014 Kazı sezonu Bakanlık Temsilcimiz olarak Denizli Arkeoloji Müzesi'nden Kerim Karakurt ve 2015 sezonunda Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nden Erdal Yiğit görev almıştır. Kendilerine teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca kazıya emeği geçen tüm öğrenci ve işçilerimize burada bir kez daha teşekkürü borç bilirim.

Bu sezonların çalışmaları Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğü (D S MM), Anemon Hotels, Halk Yatırım, Kütahya İl  zel İdaresi ve Pamukkale  niversitesi'nin maddi desteği ile sürdürülmüştür.

Bu sezonların çalışmaları Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğü (D S MM), Anemon Hotels, Halk Yatırım, Kütahya İl  zel İdaresi ve Pamukkale  niversitesi'nin maddi desteği ile s rd r lm  t r².

1. KAZI ÇALIŞMALARI

1.2. Kuzey Nekropolis D9F Açması

Elif  ZER²

Tarık T RK SEVER³

2014 sezonunda Aizanoi Kuzey Nekropolis'inde 1028.474 m.-1027.303 m. kodlar arasında kazı yapılmış ve 7 adet mezar tespit edilmiştir. 1 adedi *ost-hotek* mezar, 6'sı basit toprak mezardır. Tespit edilen ilk (A14.D9F.M1) mezar *osthotektir*. G m  tipi *inhumasyondur*. 6 mezarda bireyler dorsal, Mezar 6'da ise yarı hocker yatırılmıştır. Mezar içinde bulunan çiviler, birey/bireylerin ahşap bir sanduka ya da sedyede g m ld   n  düşündürür. Mezar 4'de bireyin ağzında Kharon'a verilen bronz sikke (A14.D9F.M4.S01) bulunmuştur. Mezar 5'te 6 adet cam *unguentarium*, 1 adet kemik obje, 1 adet bronz sikke, 1 adet pi mi  toprak k se, 1 adet pi mi  toprak kandil, 1 adet tek kulplu pi mi  toprak testicik ve mezar dışında toplu halde konmuş kontekst buluntularla kar ıla ılmıştır. D9F açmasında yapılan çalışmalarda bulunan eserler arasında k se, çanak, tabak, *unguentarium* ve kandiller yo unluktadır. Genel olarak ta cık, mika ve kum katkılı hamur yapısına ve kırmızı, gri, devetüyü, açık sarı ve kiremit kırmızısı hamur renklerine sahiptirler. Günlük kullanıma ait olan parçalar yoğunlukta olmakla birlikte mezar hediyesi olarak kullanılan ince

2 Prof. Dr. Elif ÖZER,

3 Arkeolog Tarık T RK SEVER, Aizanoi Kazısı Heyet  yesi,

cidarlı kâse ve çanaklar ile üzerlerinde kabartma dil ve damla motifleri bulunan kandil parçaları da mevcuttur. Açma alanında 1028.073 m. kottan itibaren seramik parçaları azalmaya başlamıştır.

1.2. Kuzey Nekropolis D9G Açması

2014 sezonunda D9G açmasında 1028.476 m. ile 1027.453 m. kodlar arasında kazı yapılmıştır (Resim: 1). D9G açmasında yapılan çalışmalarda gömü tipi inhumasyon ve kremasyon (A14.D9G.M3, A14.D9G.M5) olan 5 adet basit toprak mezar tespit edilmiştir (A14.D9G.M1, A14.D9G.M2, A14.D9G.M4). Mezar 2'deki bireyin ayak ucunda 59 adet demir raptiye çivi bulunmuştur. Çivilerin bir çift sandalete ait olma ihtimali yüksektir. Mezar dışına da kontekst halde kandil ve *unguentarium* bırakılmıştır. Kremasyon mezarın kapağı düz plakadır. Birincil kremasyon uygulanmıştır. Mezar kapağına ait pişmiş toprak plaka ve toprak incelendiğinde kremasyon sonlanmadan mezarın kapatıldığı anlaşılmaktadır. Mezarda 22 adet demir çivi ve pişmiş toprak bardak bulunmuştur. Kremasyon mezar 5'de (Resim: 2) ise kemik kaşık sonda, 1 adet cam şişe (A14.D9G.KB33), 1 adet deniz kabuğundan kolye ucu (A14.D9G.KB35) ve cam kap parçaları (A14.D9G.KB36) kontekst halde bulunmuştur (Resim: 3).

1.3. Kuzey Nekropolis D9H Açması

D9H açmasında yüzeyde 1 adet sadece alt kısmı kalmış mermer lahit teknesi (A14.D9H.MP01) tespit edilmiştir. Bunun dışında iki adet kremasyon basit toprak mezar (A14.D9H.M1, A14.D9H.M2) bulunmuştur. Mezar 1'de bulunan demir metal objeler ahşap sanduka veya bir sandık/kutu ile ilgili olmalıdır. D9H açmasından çok sayıda farklı formda kapağız, gövde, kulp, kaside parçaları, *unguentarium* ve kandil parçaları bulunmuştur. Genelde tabak, kâse gibi sunu amaçlı olan ve günlük kullanıma ait kaplardır. Ayrıca 1 adet Megara kâsesi gövde kalıp parçası, 1 adet Megara kâse parçası, 2 adet kurşun sırlı seramik parçası ve 1 adet pişmiş topraktan bitkisel motifli *antefix* parçası ile *milliefiori* cam kâse tespit edilmiştir.

1.4. Güney Nekropolis

Murat TAŞKIRAN⁴

Doğan PEÇEN⁵

2014 sezonunda Meter Steunene Kutsal Alanı'nın kuzeydoğusunda ve Penkalas Çayı'nın batı kenarında 28.06.2014 tarihinde kaçak kazı yapılan alanda mecburi bir kazı 07.07.2014 tarihinde başlatılmıştır. Kazı 1016.635 -1014.166 m kod arasında yapılmıştır. Kireçtaşı bloklardan podyuma sahip anıtsal bir mezarın alt yapısına ait olduğu düşünülen temele ulaşılmıştır (Resim: 4). Bu ünitenin ölçüleri 11.10x7.30 m.dir. Yapı güneybatı-kuzeydoğu yönlüdür. Temelin yüksekliği 85 cm.dir. Açmanın kuzey kesitinin güneyinde 1015.190 m. kodunda doğu-batı yönlü, pişmiş toprak plaka kapalı inhumasyon mezar (A14.GN.M1) tespit edilmiştir. Kazı esnasında 2 adet sikke bulunmuştur. Sikkelerden biri M.Ö. 2.yy.a aittir. Meter Steunene Kutsal Alanı çevresinden gelen Helenistik bir veri olduğu için son derece önemlidir. Mezar olarak düşündüğümüz mekânda M.S. 2. yy. ortalarına tarihlendirdiğimiz mermer, Medusa işlenmiş bir akroter bulunmuştur (Resim: 5).

1.5. Hamam Palaestra Kazısı

Murat TAŞKIRAN⁶

2014 sezonunda kazı hamam *palaestra* planında "F" olarak gösterilen batı salonda ve bu salonun kuzeyinde "I" olarak gösterilen mekânda sürdürülmüştür (Resim: 6). Batı salonda 25x15 m. ölçülerindeki alanda kazı devam etmiş ve planda I olarak gösterilen mekânda 2x15 m. ölçülerinde bir alana ortaya çıkarılmıştır (Çizim: 1). 1013.400 m. kod seviyesinin altında yapının duvarlarından döküldüğü anlaşılan moloz taş, pişmiş toprak plaka, kiremit ve harç parçalarından oluşan dolgu tabaka tespit edilmiştir. 1012.200 m. kodlara kadar takip edilen bu tabakanın yerini kum ve yoğun pişmiş toprak pla-

4 Arş.Gör. Murat TAŞKIRAN, Pamukkale Üniversitesi, Arkeoloji Enstitüsü, Kampüs-Denizli/TÜRKİYE.

5 Arkeolog Doğan PEÇEN, Aizanoi Kazısı Heyet Üyesi,

6 Murat TAŞKIRAN

ka parçalarından oluşan bir tabakanın aldığı ve zemin ile birlikte sona erdiği tespit edilmiştir. Salonun kuzey duvarının 15.95 m. kısmı ile apsis duvarının tamamı açığa çıkarılmıştır. Batı salonun kuzey duvarını oluşturan duvara ait kuzeydoğu güneybatı yönlü 4 taşıyıcı paye açığa çıkartılmıştır. Taşıyıcı payeler arasında kalan bölümlerden birinde duvar örgüsü tespit edilirken, diğerinde batı salon ile kuzeyinde bulunan "I" odası arasında geçişi sağlayan kapıya ait eşik taşı bulunmuştur. Duvar ön cephesi düzleştirilmiş moloz taşlardan polygonal teknikte örülmüş ve derz araları harç ile sıvanmıştır. 2012 kazı sezonunda başlanan ve planda "I" olarak adlandırılan odanın doğusundaki 2x15 m. ölçülerindeki alan diğer çalışma yeridir. 1012.790 m.-1011.840 m. kod arasında çalışılmış ve zemine ulaşılmıştır. Odanın doğu duvarının, güney duvara bağlandığı köşede duvar yüzeyinde kiremit tozu ve kireç katkılı sıva kalıntıları ile sıva üzerine tutturulmuş ve duvar kaplaması olarak kullanılmış mermer plaka *in situ* tespit edilmiştir. Dolgu toprakta kırım ve tam durumda 35x35x5 cm. ölçülerinde pişmiş toprak plakalar bulunmuştur.

1.6. Bouleuterion/Odeon Kazısı

Bouleuterion/odeon, Zeus tapınağının güneydoğusunda, Penkalas Çayı'nın batı kesiminde yer alır. 2015 sezonunda çalışmanın amacı daha önce kuzey *parados*, *cavea* ve orkestrası kazılan yapının, kazılmayan kısımlarını ortaya çıkarmak, plan ve rölövesini yapmaktır (Resim: 7). Bouleuterion/odeonun orkestrasında 5 m. genişliğinde alan kazılmış, zeminin mermer kaplı, ancak tahrip olduğu görülmüştür. Orkestranın ön kısmı moloz taş ve harçla 65 cm. genişliğinde kuzey-güney doğrultulu düzensiz bir duvar ile örülmüştür. Güney *parados* ve *paradosa* bağlanan doğu-batı koridorunda kazı yapılmış ve kaba seramik parçaları, demir çiviler, objeler, mermer duvar kaplamaları, *toikhobatlara* bulunmuştur. Güney *paradosta* krepis ve duvar bloklarından oluşan 7 adet mimari plastik (A15.BO.MP01, A15.BO.MP02, A15.BO.MP03, A15.BO.MP04, A15.BO.MP05, A15.BO.MP06, A15.BO.MP07) tasnif alanına taşınmış, 1 adet sütun başlığı, pişmiş toprak kandil (Resim: 8) ve 1 adet bronz sikke (A15.BO.S02) bulunmuştur. *Parados* 9,15 m. uzunluğunda ve 1.35 m. genişliğindedir. *Paradosun* bittiği noktada, yapının doğu duvarında 1 adet kapı

açığa çıkarılmıştır. Kapının yan lento blokları *in situ* dur. *Anelemma* duvarını bulmak için batı kesimde 2.5 m. genişliğinde ve 50 cm. derinliğinde alan kazılmıştır. 1 adet bronz sikke (A15.BO.S01), kaba seramik parçaları, cam ve demir objeler bulunmuştur. Bouleuterion/odeonun son olarak mevcut 3d laserscanner ile taranmış ve rölövesi tamamlanmıştır. Yapının etrafında bulunan ve başka yapılarda devşirme kullanılmış orijinal bloklar da yapının batısında oluşturulan tasnif alanına taşınmıştır.

2. ALAN ARAŞTIRMALARI

2.1. Penkalas-Kocaçay Projesi

Doğan PEÇEN⁷

2014 sezonunda Penkalas Çayı koruma duvarları ve sağlam durumdaki Roma köprülerinin 3D taraması ve rölövesinin çıkarılması için Çay'da temizlik ve düzenleme yapılmıştır. D.S.İ. Eskişehir Bölge Müdürlüğü'nden temin edilen araçlarla projenin ilk etap uygulaması olan çay ıslahı ve akış yatağının düzenlenmesine başlanmıştır (Resim: 9). 1. ve 2. Roma köprüsü arasında kalan kısım ile 1. Roma köprüsünün kuzeyi, 2. Roma köprüsünün güneyinde bulunan doğu ile batı koruma duvarlarındaki yabancı otlar temizlenerek *in situ* koruma duvarları açığa çıkarılmıştır. Temizlik çalışması ardından koruma duvarları 3D laserscanner ile taranarak rölövesi alınmıştır. Dolgu toprağın tesviyesi sırasında toprak içinde tespit edilen koruma duvarı blokları tasnif edilmiştir. Çay yatağından çıkarılan dolgu toprak ise Çavdarhisar Belediyesi'ne ait alana taşınmıştır. 2013 sezonunda çıkarılıp, envanterlenen bloklar ile 2014 yılında tespit edilen blokların taşıyıp yerleştirilmesi için eski yataktan çıkarılan toprak yeni yatağa taşınmış ve burada tasnif alanı oluşturulmuştur. Tasnif alanının oluşturulması sırasında yataktaki çay suyu, su motoru ile boşaltılmıştır. Çalışma sonunda iki köprü arasındaki eski yatağa dolan dolgu toprak tamamen boşaltılarak eski yatak açığa çıkarılmıştır. 368 adet mimari plastik bloğun envanteri yapılmıştır. Son olarak Penkalas Çayı

7 Arkeolog Doğan PEÇEN, Aizanoi Kazısı Heyet Üyesi,

animasyonu hazırlanmış ve 1. Aizanoi Halk Günleri'nde Çavdarhisarlılar ile Aizanoi Kültürel Miras Eğitim Projesi kapsamında Tarım Lisesi'nde öğrencilere tanıtılmıştır. 2015 sezonunda Kütahya Koruma Kurulu'na sunulan rölöve restorasyon projesinin revize isteği üzerine alanda çalışma başlatılmış, daha önce tespit edilen doğu ve batı koruma duvarındaki 636 adet kireç taşı blok kontrol edilmiş ve rölövesi alınmıştır. Blokların AutoCad ile çizimleri bitirilerek restorasyon projesine aplikasyonuna başlanmıştır.

2.2. Aizanoi Cam Projesi

Ömür Dünya ÇAKMAKLI⁸

Çalışmanın ilk etabı 1982 ve 1984 yılları mozaikli hamam kazılarında tespit edilen cam buluntuların çizim, fotoğraf ve kataloglama aşamalarıyla belgeleme ve tasnifini kapsamaktadır. Mozaikli hamam çalışmalarını takiben 2012-2013 ve 2014 kampanyalarında kazısı gerçekleştirilmiş kuzey nekropolis cam buluntuları üzerine yoğunlaşmıştır. Kuzey nekropolis buluntuları içinde daha çok masa kapları olarak tanımlanabilecek nitelikte olan kadeh, şişe ve kâse formları mevcuttur. Bahsi geçen formlar Roma İmparatorluğu'nun erken ve orta evrelerinin geleneksel formlarıdır. Neredeyse tamamı "serbest üfleme" tekniği ile yapılmış olan eserlerde applike iplikler ve/veya memecikler ile kesme yivler en fazla rastlanılan dekorasyon biçimleri vardır. Eserlerdeki renk yelpazesi ise saydam renkten mavi ve yeşil tonlarına açılmaktadır. Genel özellikler sergileyen bu yaygın formların haricinde az miktarda Hellenistik Dönem ile sembolize edilen mozaik kap parçası da tespit edilmiştir.

2.3. Nüvizmatik Araştırması

Hüseyin KÖKER⁹

Aizanoi kazısı 2014 sezonunda kuzey nekropolis (D9F, D9G ve D9H) açmalarından 11 adet, güney nekropolis çalışmasından 2 adet, Penkalas (Koca-

8 Yrd. Doç. Dr. Ömür Dünya ÇAKMAKLI, Karabük Üniversitesi, Fen-Ed Fak. Arkeoloji Bölümü, Kampüs-Karabük.

9 Yrd. Doç. Dr. Hüseyin KÖKER, Harran Üniversitesi, Fen-Ed.Fak. Arkeoloji Bölümü, Kampüs-Şanlıurfa,

çay) çalışmasından 2 adet ve yüzey buluntusu olarak 3 adet, toplam 18 adet sikke ele geçirilmiştir. Bulunan sikkelerin tamamı bronzdur. Yoğun toprak ve korozyon tabakasıyla kaplı sikkeler üzerinde mekânîk temizlik yapılmış ve 18 adedi teşhis edilmiştir. Buna göre ele geçirilen sikkeleri şu şekilde sıralayabiliriz: 2 adet Hellenistik Dönem (1 Pergamon, 1 belirsiz), 11 adet Roma İmparatorluk şehir (1 Aizanoi, 10 belirsiz darphane), 5 adet Roma İmparatorluk Dönemi. Bu sikkeler arasında en erken tarihli olan, Pergamon kentinin M.Ö. 200-133 yılları arasında darp ettiği bronz sikkedir. Sikkenin ön yüzünde, başında defne çelengi ile sağ görünüşten betimlenmiş Asklepios başı, arka yüzünde ise Asklepios'un atribütü olan asaya dolanmış yılan yer almaktadır. Roma İmparatorluk Dönemi şehir sikkeleri içinde Aizanoi kentine ait olanı, Caligula (M.S. 37-41) Dönemine tarihlenmektedir. Bu sikkenin, ön yüzünde başında şua tacı olan imparatorun sağa dönük büstü ve arka yüzünde de kentin baş tanrısı olan Zeus Aizanoiticus, ayakta sola dönük olarak, sağ elinde kartal, sol elinde asas ile betimlenmiştir.

2.4. Kültürel Miras Bilinçlendirme Projesi

Hatice KORKMAZ¹⁰

Kültürel Miras Bilinçlendirme Programı kapsamında 8 Ağustos 2015 tarihinde macellumda kazı ekibi, Çavdarhisarlı çocuklar ve yöre kadınlarının hazırladığı ürünlerin satışa sunulduğu Aizanoi Antik Çağ pazarı kurulmuştur. 2014 ve 2015 kazı sezonları süresince periyodik olarak Çavdarhisarlı çocuklar 10'ar kişilik gruplar halinde kazı alanları ve depoya gezdirilmiş ve eğitimin ardından kazıya kısa süreli katılımları sağlanmıştır. Çavdarhisar Tarım Lisesi öğrencilerine 2014 kazı sezonunda Penkalas projesi animasyonu gösterilmiş ve Aizanoi antik kenti anlatılmıştır. 2014 kazı sezonunda yapılan bir diğer çalışma ise 1. Aizanoi Halk Günleri'nin düzenlemesidir. Tüm Çavdarhisarlılar Anemon Hotels konferans salonuna davet edilmiş, Penkalas Projesi Animasyonu gösterildikten sonra Aizanoi kazısı hakkında bilgi verilmesinin ardından halkın Aizanoi ve kazı ile ilgili görüşleri alınmıştır.

10 Y. Arkeolog/Restoratör Hatice KORKMAZ, Aizanoi Kazısı Heyet Üyesi.

2.5. Aizanoi Sanal Müze Projesi

Ahmet ÖZER¹¹

2014 sezonunda, 2012 kazı sezonundan itibaren, her kazı sezonunda olduğu gibi, 3D laser scanner ile kazılarda bulunan eserlerin tarama çalışmasına devam edilmiştir. Taraması yapılan eserler Aizanoi kazısı resmi web sitesinde oluşturulacak ‘sanal müze’ bölümünde gösterilecektir. Böylece siteyi ziyaret edenler 0.001 mm. hassasiyetle taranan eserleri 3D olarak inceleme imkanı bulacaktır. 2014 kazı sezonunda çıkarılan 14 adet envanterlik eserin, 2015 sezonunda ise 20 adet envanterlik eserin taraması gerçekleştirilmiştir. Tapınak alanında bulunan 3 adet mezar stelinin de 3D belgeleme çalışması yapılmış ve sanal müzede sergilenecek hale getirilmiştir. Tüm bu çalışmalar kazının veri tabanına aktarılarak “Aizanoi Kazısı Sanal Müze Projesi”ne devam edilmiştir.

2.13. Aizanoi Antropoloji Ön-Çalışması

Handan ÜSTÜNDAĞ¹²

2014 yılı kazı sezonunda yapılan antropolojik çalışmada 2011, 2012, 2013 ve 2014 yıllarında açığa çıkartılan ve kazı deposunda bulunan tüm insan iskeletleri incelenmiştir. İskelet kalıntıları öncelikle tasnif edilmiş, mezarlarda çoklu gömü şeklinde bulunan kalıntıların minimum birey sayısına göre ayrımları yapılmış, bireylerin cinsiyet ve ölüm yaşı belirlemeleri osteolojik yöntemlere göre belirlenmiş ve son olarak da kemik ve dişlerdeki patolojiler not edilmiştir. Çalışmanın amacı Aizanoi yerleşiminin çeşitli evrelerini temsil eden insan topluluklarının demografik yapısını ve sağlık durumunu belirlemektir. Demografik özellikler ve toplulukların sağlık durumları yerleşimin genel yaşam koşullarıyla ilgili yorum yapabilmemizi olanaklı kılarlar. Bu sebeple inhumasyon ve kremasyon gömülerde bulunan tüm kemik ve diş kalıntıları osteolojik ve paleopatolojik açıdan detaylı şekilde incelenmiştir.

11 Öğr.Gör. Ahmet ÖZER, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fak. Güzel Sanatlar Eğitimi Böl. Resim İş ABD, Kampüs-Denizli.

12 Doç.Dr. Handan ÜSTÜNDAĞ, Anadolu Üniversitesi, Ed. Fak. Arkeoloji Bölümü, Kampüs-Eskişehir.

2011 yılında stadionda bulunan Mezar 1 ve Mezar 2’de açığa çıkartılan iskelet kalıntılarının toplam 5 ayrı bireye ait olduğu belirlenmiştir. Mezar 1’de 1 erişkin kadın gömülmüştür. Mezar 2’deyse 4 erişkin bireye ait kalıntılar mevcuttur; bunların 2 kadın, 1 erkek ve 1 cinsiyeti belirlenemeyen bireye ait olduğu saptanmıştır. 2012 yılında D8A ve D9A açmalarında açığa çıkartılan iskelet kalıntılarının toplam 66 bireye ait olduğu saptanmıştır. D8A açmasında bulunan 16 ve 18 numaralı inhumasyon mezarlar 3 erişkin bireye aittir. D9A açmasında ise 11 inhumasyon mezar ve yüzeyden izole şekilde bulunan iskelet kalıntılarının toplam 59 bireye ait olduğu belirlenmiştir. Bu açmada bulunan 2 numaralı mezarda 25 bireye ait iskelet kalıntıları bulunmuştur. Bu özelliğiyle 2 numaralı mezarın diğerlerinden farklı olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca D9A açmasında kremasyon gömülere de rastlanmıştır. Bunlar 7, 8, 11, 12, 13, 15 ve 17 numaralı mezarlar olup 5’inde yanmış insan kemiklerine rastlanmıştır. Bu yanmış insan kemikleri 3 erişkine (cinsiyetlerini belirlemek mümkün olamamıştır) ve 2 çocuğa aittir. 7 numaralı mezarda sadece küçük baş hayvanlara ait olan yanmış aşık kemiklerine ve 13 numaralı mezarda ise insan veya hayvana ait olup olmadığı ayırt edilemeyen yanmış küçük kemik parçalarına rastlanmıştır. Sonuç olarak 2012 yılında D8A ve D9A açmalarından açığa çıkartılan ve toplam 66 bireye ait olan tüm inhumasyon ve kremasyon gömülerin dağılımı şöyledir: 54 erişkin (19 erkek, 17 kadın, 18 cinsiyeti belirlenemeyen), 1 ergen, 8 çocuk ve 3 bebek. 2013 kazı sezonuna ait H3A, D9D, D9E açmaları ve Yalakkaya’dan toplam 32 bireye ait iskelet kalıntıları olduğu belirlenmiştir. İskelet kalıntılarının açmalara göre dağılımı aşağıda detaylı olarak tanımlanmıştır. H3A açmasından inhumasyon gömülerden 11 birey ele geçirilmiştir. Bunlar 9 erişkin (4 erkek, 3 kadın ve 2 cinsiyeti belirlenemeyen) bireyden oluşmaktadır. Ayrıca 2 kremasyon gömüden 2 erişkin bireye ait yanmış kemik kalıntıları ele geçirilmiştir. D9D açmasından açığa çıkartılan 6 erişkin bireye ait (3 kadın, 2 erkek ve 1 cinsiyeti belirlenemeyen) iskelet kalıntıları tespit edilmiştir. D9E açmasında tek mezardan 1 erişkin bireye ait iskelet kalıntısı bulunmuştur. Sonuç olarak H3A, D9D ve D9E açmalarından 18’i inhumasyon ve 2’si kremasyon gömülere ait olan toplam 20 birey ele geçirilmiştir. Yalakkaya’da ise sandık mezarda bulunan 6 birey, açma genelinden bulunan 5 birey ve 1 kremasyon gömüye ait birey olmak üzere toplam 12 birey tespit

edilmiştir. 2014 yılı kazı sezonunda D9G, D9F ve D9H açmalarında toplam 16 bireyle temsil edilen inhumasyon ve kremasyon gömüler açığa çıkartılmıştır. İnhumasyon gömülerden ele geçirilen iskelet kalıntılarının 12 bireye ait olduğu ve kremasyon gömülerden de 4 bireyin ele geçtiği belirlenmiştir. D9G açmasında inhumasyon mezarlarda 2 çocuk ve 1 ergen bulunurken, mezar 3 ve mezar 5 olarak numaralandırılan kremasyon gömülerde de cinsiyet ve yaş belirlemesi yapmanın mümkün olamadığı muhtemelen 2 bireye ait yanmış parçalı kemikler ele geçirilmiştir. Sonuç olarak D9G açmasında toplam 3 birey ve 2 kremasyon bulunmuştur. D9F açmasında hepsi inhumasyon gömü olmak üzere toplam 7 bireye ait iskelet kalıntıları ele geçirilmiştir. Bunlar 3 erişkin erkek, 1 erişkin kadın, 1 cinsiyeti belirlenemeyen erişkin, 1 ergen ve 1 bebeğe aittir. D9H açmasındaysa açma genelinden toplanan 1 erişkine (cinsiyeti belirlenemedi) ait kemiklerin yanısıra 2 kremasyon gömü tespit edilmiştir. Bunlardan mezar 1 olarak adlandırılarda bulunan yanmış kemikler bir yetişkine, mezar 2 olarak adlandırılansa yaşı ve cinsiyeti belirlenemeyen bir bireye aittir. 2014 yılında ayrıca Güney nekropolis'te Mezar 1'de bulunan kemiklerin de bir bebeğe ait olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak 2011, 2012, 2013 ve 2014 yıllarında tüm açmalarda bulunan inhumasyon ve kremasyon gömülerden açığa çıkartılan insan iskelet kalıntılarının toplam 119 bireye ait olduğu, bunların 107'sinin inhumasyon gömülerden ve 12'sinin de kremasyon gömülerden geldiği saptanmıştır.

3. ÇEVRE DÜZENLEME ÇALIŞMALARI

3.1. Mozaikli Hamam Basit Çevre Düzenlemesi

Mustafa ÇİMEN¹³

Yerleşimin kuzeydoğusunda Cereller Mahallesi'nde bulunan mozaikli hamam çevre düzenlemesi 2014 sezonunda tamamlanmıştır. Yapının dış çevre temizliği, yabancı ot temizliği, yıkılmış duvarların ve pişmiş toprak plakalarla yapılmış *Piscinanın* basit koruması yapılmıştır. Mevcut durumdaki eskimiş

13 Öğr. Gör. Mustafa ÇİMEN, Batman Üniversitesi Koruma Onarım Bölümü, Kampüs-Batman,

koruma üst örtüsü yenilenmiştir (Resim: 10-11). Mozaiği koruyan üst örtüdeki eskimiş saç kaldırılmış, çatı iskeletini oluşturan demir profiller havalı pompa ile zımparalanarak pası alınmış ve boyanmıştır. Yapını dört cephesindeki açıklıklar 1x1cm. galvanizli tel ile kaplanmış, aynı zamanda açıklıklardan mozaiğin bulunduğu alanın da hava sirkülasyonu sağlanmıştır. Yapının doğu cephesindeki iki alana mozaikli mekâna ışık geçirmeyen temperli cam takılmıştır. Dış mekâna ahşap bank ve çöp kutuları konmuştur. Yapı etrafındaki koruma tel çit panelleriyle uyumlu 1.50x1.70 m, ebatlarında giriş kapısı yapılmıştır. Mozaikli hamam içinde mevcut durumdaki yürüyüş parkur zemini sağlamlaştırılıp, zımparalanarak ahşap koruyucu boya ile boyanmış ve demir profillere ahşap trabzan yapılmıştır. Yine 20 adet 80 cm. yüksekliğinde ahşap küpeşteler giydirilerek yürüyüş parkuru düzenlenmiştir. Yapının doğusundaki alana daha önce hafriyat ve çöp dökülmüştür. Temizlenerek alana ince toprak dökülüp, tesviyesi yapılmış ve yürüyüş alanı oluşturulmuştur. Yine bu alandaki kireçtaşı duvar bloklar vinç ile kaldırılarak doğu kısmındaki alan bu bloklar ile kapatılmıştır.

3.2. Tapınak Tonozlu Alt Galeri Sergi Alanı ve Açık Hava Sergi Alanı Çevre Düzenleme Çalışması

Murat TAŞKIRAN¹⁴

Ahmet ÖZER¹⁵

Doğan-PEÇEN¹⁶

2014 sezonunda çevre düzenleme çalışması kapsamında tamamlanan bir diğer iş Zeus tapınağı tonozlu alt galerinin düzenlenmesidir (Resim: 12-13). Galerinin temizlenmesi, yukarıdan düşen, tapınağa veya farklı yapılara ait mimari blokların tapınak üst katına ve dışına uygun yere taşınması ve kazı evinde sergilenen ama kazı evine gelenlerin dışında kimsenin görmediği eser-

14 Arş.Gör. Murat TAŞKIRAN, Pamukkale Üniversitesi, Arkeoloji Enstitüsü, Kampüs-Denizli.

15 Öğr.Gör. Ahmet ÖZER, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fak. Güzel Sanatlar Eğitimi Böl. Resim İş ABD, Kampüs-Denizli.

16 Arkeolog Doğan PEÇEN, Aizanoi Kazısı Heyet Üyesi.

lerin taşınarak burada bir sergi alanı oluşturulması amaçlanmıştır. Mobil vinç yardımıyla mezar steli, altar/*bomos*, sütun başlıkları ve yazıtlardan oluşan 26 adet mimari blok kazı evi bahçesi ve tapınak açık hava sergi alanından alınarak galeriye ve bir sergi alanı oluşturulmuştur. Blokların sergilenebilmesi için altlarına demir ayaklı kaideler hazırlanmıştır. Türkçe-İngilizce bilgilendirme levhası konulup, blokların arasına spot ışıklar yerleştirilmiştir. Sergi alanı tasarımı disiplinlerarası çalışılmış ve sanatçı desteğiyle sergi alanı tasarlanmıştır. Sergilenen eserlerin önüne 60 cm. yüksekliğinde demirlerin taşıdığı urgan çekilip, alan sınırlandırılmıştır. Galeriye inen merdivene 1 adet kamera ve ses sistemi monte edilerek, hem alanın güvenliği sağlanmış hem de ziyaret saatleri içinde antik çağ müzik dinletisi başlatılmıştır. Galeriye inmeyi sağlayan demir merdiven onarılıp sağlamlaştırılmış, boyanmış ve emprenye yeşil ahşap basamak ve küpeşte monte edilerek merdiven sergi alanı dokusuna uygun hale getirilmiştir. Üst katta cella duvarları etrafında bulunan ve galeriye açılan 11 adet pencereden kuşların girip alt odayı kirlettiği, yağışlı havada açıklıklardan aşağıya yağmur suyunun aktığı ve bu şekli ile duvarların nemli kalıp, zarar gördüğü tespit edilmiştir. Hem aşağıya kuşların girmesini önlemek hem de suyun akmasının önüne geçmek için bu açıklığın üstü ilk önce galveniz tel ile örtülmüş, telin üstü ise portatif dokuyu bozmayan ve yağışlı mevsimler dışında çıkartılması kolay polikarbon ile kapatılmıştır. 2015 sezonunda Aizanoi kazı evinde bulunan, kentten ve çevre den getirilen eserleri Zeus Tapınağı açık hava sergi alanında sergilemek amacıyla bir proje hazırlanmıştır. Proje kapsamında kazı evi bahçesinde bulunan eserler tapınak alanında hazırlanan sergi alanına taşınmıştır. Kazı evinde bulunan bloklara yeni envanter numarası verilmiş ve tanımları yapılarak belli bir sistem dahilinde 300 blok taşınmıştır. Bu bloklardan 10 tanesi 1. kazı deposuna, 42 tanesi 2. kazı deposuna, 30 tanesi kazı deposu bahçesine aktarılmış, kalanları ise tapınak sergi alanına götürülmüştür. Zeus tapınağının batı kesiminde hazırlanan sergi alanı 4 sıradan oluşmaktadır. Bunlardan batıdaki ilk sıranın arkasına, arazi eğimine göre değişen 30-40 cm. yükseklikte ve 50 cm. genişliğinde moloz taşlarla kuru duvar örülmüş; derzleri saman katkılı çamur sıva ile sağlamlaştırılmıştır. Toplam 218 adet eser ve 28 adet Türkçe-İngilizce bilgilendirme tabelalarıyla birlikte yerleştirilmiştir.

3.3. Macellum Çevre Düzenleme Çalışması

Mustafa ÇİMEN¹⁷

Macellum ve Sütunlu Cadde’de çevre düzenleme çalışması kapsamında yapının bilgilendirme tabelaları Türkçe ve İngilizce hazırlanarak, ziyaretçilerin görebileceği uygun alanlara yerleştirilmiştir. Kütahya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’ndan alınan izinle macellum ve Sütunlu Cadde’yi çevresel etkenlerden korumak ve ziyaretçilere kontrollü giriş-çıkış sağlamak amacıyla alanın etrafı panel tel çit ile çevrilmiştir. Alanın çok az bir bölümü özel mülkiyet olup, muvafakat ile bu uygulama yapılmıştır. Geç dönem dükkanlarının duvarlarına ait düşen taşlar yeniden örülerek sağlamlaştırılmış ve zemine mıcır döşenmiştir. Girişten başlamak üzere macellum, dükkanların olduğu alan ile Sütunlu Cadde tabelası ile tekrar giriş kapısına kadar olan alanda 100 cm. genişliğinde kayrak taşlarından ziyaretçiler için yürüyüş parkuru oluşturulmuştur. Macellumdaki *tholos* içinde yıkılmış halde duran sütun, arşitrav ve diğer taş bloklar mobil vinç ile kaldırılmıştır. Sütunlu Cadde’de yerde devrilmiş halde duran yazıtlı altar ve duvar tacı bloğu ayağa kaldırılmıştır. Son olarak alana bir adet emprenye yeşil ahşap güvenlik kulübesi, ahşap çöp kutuları ile ahşap oturma bankları yerleştirilmiş ve Tholos yanındaki ağacın etrafına bank yapılmıştır.

4. RESTORASYON-KONSERVASYON VE DEPO ÇALIŞMALARI

4.1. Depo Çalışması

Pınar ÇAĞNİŞ¹⁸

Merve YEŞİL¹⁹

2014 sezonu çalışmalarında daha önceki kazılarda bulunan 1546 adet buluntu kasasının tasnifi yapılarak 2. Aizanoi kazı deposuna yerleştirildi. Mozaikli Hamam’da 1978 ve 1984 yılları arasındaki kazılarda *toichobat* parçaları,

17 Öğr. Gör. Mustafa ÇİMEN, Batman Üniversitesi Koruma Onarım Bölümü, Kampüs-Batman.

18 Arkeolog Pınar ÇAĞNİŞ, Aizanoi Kazısı Heyet Üyesi.

19 Arkeolog Merve Yeşil, Aizanoi Kazısı Heyet Üyesi.

mimari plastik parçaların tasnif ve belgelenmesi yapıldı ve düzenlenen 1. ve 2. Aizanoi kazı deposuna yerleştirildi. Sergi vitrinlerine eski kazı ekibi döneminde bulunan etütlük pişmiş toprak eserler yerleştirilerek bilgileri yazıldı. Aizanoi kazı deposu çalışma odası ve buluntu odasının zemini yenilenerek “Örencik’teki mermer ocağından²⁰ kazıya destek için verilen defolu mermer plakalarla döşendi. Restorasyon ve konservasyon laboratuvarı genişletildi (Resim: 14). 2012 yılı kazı sezonu tapınak alanı L6A, L6Bve L7A açmasından gelen seramiklerin ve 2014 yılı kazı sezonu kuzey nekropolis D9F, D9G ve D9H açmalarından gelen seramik buluntuların istatistiksel yoğunlukları ve tipolojik değerlendirmesi yapılmıştır. Kuzey nekropolis’te analogik değerlendirmeye göre M.Ö. 1.-M.S. 1. yy. arasına tarihlendiği anlaşılmaktadır.

4.2. Restorasyon ve Konservasyon Laboratuvarı Çalışması

Talibe KÖSE²¹

Hatice KORKMAZ²²

Yasemin KARAN²³

Aizanoi 2014 ve 2015 kazı sezonu restorasyon ve konservasyon çalışması kuzey nekropolis, güney nekropolis, odeon-bouleuterion, hamam-palaestra kazılarında çıkarılan küçük buluntuları kapsar. Restorasyon ve konservasyon çalışması her aşamasını içeren belgeleme süreciyle birlikte yürütülmüştür. Küçük buluntuların restorasyon ve konservasyonu sırasıyla şu aşamaları takip etmektedir:

- a- Arkeolojik küçük buluntuların (metal, seramik, cam, kemik) toprak altından çıkarılması.
- b- Eserin topraktan çıkarılmasından itibaren muhafaza edilmesi: özellikle metal buluntular, kapalı poşetlerin içinde nemin yoğunlaşması nede-

20 Pınar Marble’a burada bir kez daha katkıları için teşekkür ederiz.

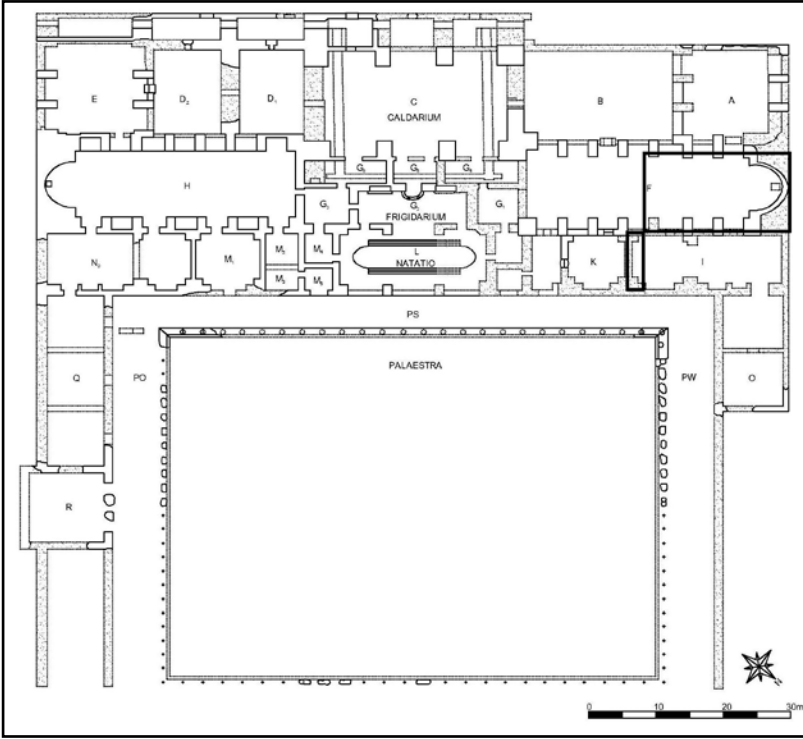
21 Restoratör Talibe KÖSE, Aizanoi Kazısı Heyet Üyesi.

22 Restoratör/Y. Arkeolog Hatice KORKMAZ, Aizanoi Kazısı Heyet Üyesi.

23 Restoratör Yasemin KARAN, Aizanoi Kazısı Heyet Üyesi.

niyle hızlıca korozyona uğrayacağından, açık şekilde kaplara ya da torbalara konulmuştur.

- c- Arkeolojik küçük buluntunun laboratuvar ortamında temizlik, onarım, koruma çalışmasının yapılması, toprakla ya da kalkerle kaplanmış eserler su, alkol gibi temizleyiciler ve fırçalar, dişçi aletleri gibi temizleyici aletlerin yardımıyla fiziksel olarak temizlenmiştir. Fiziksel müdahalenin yetersiz olduğu durumlarda eser suyun içinde ya da seyreltilmiş asitli çözeltinin içinde bekletilerek kimyasal olarak temizlenmiş ya da üstündeki toprak ve kalker tabakasının yumuşamasından sonra fiziksel olarak temizliği yapılmıştır. Temizliği yapılan eser tümlemesi yapılacak şekilde tahrip olmuş ise peligom, araldite ve uhugluen gibi yapıştırıcılarla provası yapıldıktan sonra yapıştırılmış ve küçük men-geneler ile yapıştırılan parçalar sabitlenerek kuramaya alınmıştır. Son olarak sıcaklık, nem gibi dış etkenlere karşı Paraloid B72 gibi koruyucular sürülmüştür.
- d- Eserin depolanması: koruma ve onarım sonrasında küçük arkeolojik buluntuların, sıcaklık ve neme karşı uygun koşullarda düzenlenen ortamlarda, poşetler ya da kutular içinde muhafaza edilmesi sağlanmıştır. Bu durumda poşetler ya da kutuların içine nemin emilmesi için silika jel konulmuştur.

Çizim 1: Hamam palestra çalışma alanları.

Resim 1: Kuzey Nekropolis D9F açması.

Resim 2: Basit toprak mezar (A14.D9F.M5.B01).

Resim 3: A14.D9F.M05 numaralı mezarın yanında tespit edilen konteks buluntular.

Resim 4: Güney nekropolis anıtsal mezar platformu.

Resim 5: Tepe akroteri (A14.GN.MP06).

Resim 6: Hamam palaestra çalışma alanları hava fotoğrafı.

Resim 7: Orkestranın temizlik sonrası durumu.

Resim 8: Roma Dönemi kandili.

Resim 9: Penkalas Nehri 2014 yılı çalışmaları son hali.

Resim 10: Mozaikli Hamam çalışma öncesi hava fotoğrafı.

Resim 11: Mozaikli Hamam çevre düzenleme çalışmalarının son hali.

Resim 12: Zeus Tapınağı altındaki tonozlu alt galeri ilk hali.

Resim 13: Zeus Tapınağı altındaki tonozlu alt galeri son hali.

Resim 14: Kazı deposunun son hali.

KAYALIPINAR / SAMUHA'DA YAPILAN KAZI ÇALIŞMALARI

Vuslat MÜLLER-KARPE*
Andreas MÜLLER-KARPE

Kayalıpınar Sivas'ın 50 km. güneybatısında, Kızılırmak Nehri'nin kuzey kıyısında kurulmuş bir yerleşmedir. Hititler bölgeyi "Yukarı Ülke" olarak adlandırmışlardır. Kazı çalışmalarına 2005 yılında başlandı ve başkanlığında Marburg Üniversitesi'nden bir ekip tarafından T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Marburg Üniversitesi adına sürdürülmektedir. Kazılara başlanmadan evvel önce üç yıl süreyle jeofiziksel ölçümler yapıldı. Sonuçta güneydoğu tepesinde anıtsal yapı kalıntılarının bulunduğu anlaşıldı ve çalışmalara başlandı¹.

Hitit metinlerinde binden fazla kentin isminden bahsedilmektedir. Şimdiye kadar bunların arkeolojik kazılarla daha bir düzinesinin bile yeri saptanamadı. M.Ö. II. binde Anadolu'nun tarihi coğrafyası büyük bir araştırma kaynağı oluşturmaktadır.

Kayalıpınar'da 2014 yılında ele geçirilen bir Hitit çivi yazılı tablet tablet buluntusu sayesinde konumu bilinen Hitit kentlerine bir yenisi daha eklendi: Samuha².

* Andreas MÜLLER-KARPE, Philipps-Universität Marburg Vorgeschichtliches Seminar Biegenstr. 11 35032 Marburg/ ALMANYA.

1 Kazı ile ilgili bazı yayınlar: Andreas Müller-Karpe-Vuslat Müller-Karpe, Kızılırmak (Maraşanta) Kıyısındaki bir Hitit Kentinde Yeni Araştırmalar, Arkeoloji ve Sanat 123, 2006, 1-12. Vuslat Müller-Karpe – Andreas Müller-Karpe, Kayalıpınar'da yapılan araştırmalar, 29. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2. Cilt. 23-28 Mayıs 2011 Malatya 407-418.

2 Elisabeth Rieken, Ein Kultinventar für Samuha aus Samuha und andere Texte aus Kayalıpınar. Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft 14, 2014, 43-54.

Boğazköy’de bulunan tabletlere göre Samuha Hititlerin en önemli kentlerinden biriydi. Anadolu’da bu devre tarihlenen kentlerden Başkent Hattusa dışında en çok Samuha’nın tarihi hakkında bilgimiz var ve bu şehir Hitit tarihinde çok önemli bir rol oynamıştır³.

Samuha Erken Hitit (Asur Ticaret Koloni Çağı) Devrinde önce ufak bir pazar yeriydi (Vabartum) ve daha sonra gelişerek büyük bir ticaret merkezi (Karum) haline geldi⁴. Sonra Hitit Kralları kente kült merkezi olarak büyük önem vermişlerdir. Hitit Büyük Kralı Telepinu burada bir resmi depo binası yaptırmıştır (~M.Ö.1500). Daha sonraları Büyük Kral Tuthaliya II./III. (M.Ö.14. yüzyılın ortalarında) saray erkânıyla birlikte buraya taşınarak ülkeyi Samuha’dan yönetmiştir. Oğlu Suppiluliuma’da düşmanlarına karşı yaptığı bir çok sefere buradan çıkmıştır. Hitit Ülkesinde yaşanan krizler nedeniyle Samuha bir kaç yıl bu devletin merkeziydi. Krallığın merkezi kısa bir süre sonra yine Boğazköy Hattuşa oldu. Ama Samuha yine önemli politik olaylara sahne olmaya devam etti.

Kadeş savaşının galibi ünlü Büyük Hitit Kralı Muvatali’nin kardeşi III. Hattusili’nin Büyük Kral olmadan önce Yukarı Ülke’nin kralı olduğu ve Samuha’da da yaşadığı bilinmektedir. III. Hattusili, Hititlerin Yukarı Ülkesi’nin Valisi olarak Samuha’da hüküm sürmüştür. Hitit Kral ailesindeki saltanat kavgaları Muvatali’nin ölümü ve onun oğlu Urhitesup’un, III. Mursili adına alarak tahta çıkmasından sonra kızışmaktadır. Çünkü III. Mursili’nin amcası, III. Hattusili krallıkta hak idda ederek onu Hattusa’da tahttan indirir. Bunun üzerine III. Mursili Samuha’ya kaçar. Ama III. Hattusili’nin orduları onu Samuha’da kuşatırlar. Bu sırada nedense kent surlarının bir kısmının birdenbire yıkılması sonucunda III. Mursili’yi Samuha’da esir alırlar. Daha sonraları da Samuha yine “Yukarı Ülke” eyaletinin başkenti olarak önemli rol oynamaya devam etmiştir.

Şimdiye kadar Samuha hakkındaki bilgilerimizin kaynağını Boğazköy’de

3 René Lebrun, Samuha. Foyer religieux de l’empire Hittite (Publications de l’Institut Orientaliste de Louvain-la-Neuve: Université Catholique de Louvain, Institut Orientaliste. 1976.

4 Gojko Barjamovic, A Historical Geography of Anatolia in the Old Assyrian Colony Period.. Carsten Niebuhr Institute Publications 38 (Kopenhagen 2011) 153

bulunan çivi yazılı tabletler oluşturmaktaydı. Bu durum 2014 yılında bulunan bir Hitit çivi yazılı tablet sayesinde değişti (Resim: 1). Tablette dayanarak kentin eski isminin Samuha olduğu kesinleşti. Konuyla ilgili bilgileri bize Hitit çivi yazılı metni okuyan Marburg Üniversitesi Prof. Dr. E. Rieken verdi.

Bir kült envanteridir. Dört ayrı dini bayram töreni için gerekli yiyecek içeceklerin tedariki ve kurbanlık hayvanların temininden bahsedilmektedir. En önemlisi metinde toplam olarak 5 kez Samuha kentinin ismi geçmektedir. Mesela: Ayda bir kutlanan İstar töreni için gönderilen yiyecek ve içecekler sözkonusu edilmektedir. Ayrıca her yıl 12 koyun, 24 kuş gibi mallarda sayılmaktadır. Bunlardan Koyunları şarkıcılara verdikleri ve kuşları ona (Tanrıca İstar) vermeye özen gösterdikleri belirtilmektedir. Samuha'nın İstar; Hitit Büyük Kralı III. Hattusili'nin koruyucu tanrıcasıdır.

Diğer yüzünde yine kentin Yıldırımlı Hava Tanrısı'na yapılacak adaklardan bahsedilmektedir. Kentin Yıldırımlı Hava Tanrısı metinde Hurri'ce ismiyle "Teşup Pihassasi" olarak geçmektedir. Ama en önemli ipucunu bize şu cümle vermektedir: "Muvatalli böyle buyurdu. Ama hala vermediler. Onlar tekrar saraya izahat isteği gönderdiler." Bu cümle tabletin bir kontrol protokolü (tutanağı) olduğunu açıkça göstermektedir.

Sayılan mallar daha temin edilip gönderilmemiştir. Büyük Kral II. Muvatalli'nin koruyucu tanrısı Yıldırımlı Fırtına Tanrısı'na karşı minetini dile getirebilmek için çok bonkörce davrandığı da anlaşılmaktadır. Mesele tekrar saraya soruluyor. Cümle günlük işlerden bahsedildiğini göstermektedir. Bu metin kısa bir süre sonra Hititler için önemini yitirmiştir. Dini ve edebi içeriği olmayan metnin bir çok arşivde kopyalanıp korunması gerekli değildi. Böyle yöresel aktualitesi olan metinler sadece kaleme alındıkları yerlerdeki arşivlerde saklanmışlardır. Bir çok kez Samuha kentinde vukubulan olaylardan bahsedilmesi nedeniyle ait olduğu kentte Samuha arşivinde saklanmıştır. Kentin adını saptayabilmek için böyle bir tableten daha açık bir işaret bekleyemeyiz. Bu metin Prof. Dr. Rieken'e göre: Samuha'da Samuha için yazılmış bir kült envanteri tutanağı olduğundan Kayalıpınar'ın Samuha olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca Boğazköy'de bulunan metinlerde Samuha'nın teknelerin işlediği bir nehir kıyısında olduğundan bahsedilmektedir. Anadolu'da sadece Kızılırmak ve Fırat Nehri'nde teknelerle ticaret yapmak mümkündür.

Kayalıpınar'da şimdiye kadar Hitit öncesine tarihlenen buluntular kazı yapılan alanlarda daha geç devre ait tabakalarda karışmış keramik ve yüzey buluntusu olarak ele geçtiler. Olasılıkla Paleolitik Devirden kalma bir yontma taş bir alet ve Kalkolitik Çağa ait bazı çanak-çömekler dışında çoğunluğu İlk Tunç Çağına tarihlenen keramikler oluşturmaktadır. Bu malzemeler yardımıyla bir taraftan Batı Anadolu Troya kültürüyle, diğer taraftan Doğu Anadolu Karaz kültürüyle bağlantılar kurmak mümkün olduğundan yerleşmenin M.Ö. 3. binden itibaren bir köprü vazifesi gördüğü anlaşılmaktadır. Orta Tunç Çağına geçişi Alişar III olarak adlandırılan malzemeler betimlemektedir. Keramiklerin dağılımına göre bir değerlendirme yapılacak olursa yerleşimin M.Ö. 3. binden 2. bine geçişte ufak bir köy oduğı görülmektedir. Yerleşim kentsel karakterine Er Hitit Devrinde (Orta Tunç Çağı) kavuşmaktadır.

Şimdiye kadar kazılarla ortaya çıkarılan en eski kalıntılar 6. tabakadan ve sadece ufak bazı alanlarda açığa çıkarılabildiler. İki komşu eve ait kerpiç duvarların taş temelleri kazıldı. Temellerin genişliği sadece 68-85 cm. olduğundan normal meskenlere ait oldukları anlaşıldı. Meskenler yıkıldıktan sonra üzerine gelecek Tabaka 5 yapılarını inşa edebilmek için kalıntıları düzeltilmişler. Bu tabakada yine Erken Hitit Devrine ait ve Karum Devri veya Eski Asur Koloni Çağı olarak da adlandırılmaktadır. Keramik, mühür baskıları ve Eski Asur dilinde çivi yazısıyla yazılmış iki tablet parçası sayesinde tabakayı tarihlememiz mümkün olmaktadır. Yeni evlerler yapılırken bir yön değişimi olmadığı için ve iki tabaka arasında yerleşim boşluğu bulunmadığından bir konum sürekliliğinden bahsedilebilir. Şimdiye kadar 5.Tabaya ait birbiriyle bağlantılı 840 metre karelik bir alan açıldı. Ayrıca kazının diğer alanlarında da bu tabakaya ait kalıntılara ve kısa bazı duvar parçaları açığa çıkarıldı. Ama en önemli kalıntılara daha geç devirlere tarihlenen A ve B Binalarının arasında rastlandı ve görünüşe göre geniş bir alana yayılmış yoğun bir yerleşim söz konusudur. Kazı yapılan alanda; iki eve ait kalıntılar hemen, hemen eksiksiz bir şekilde açığa çıkarıldı. Binaları tanımlamak için harfler veya sayılar yerine yapılarda ele geçirilen Eski Asur çivi yazılı tabletlerde bahsedilen şahısların isimleri verildi. Kuzeydeki yapı "Tamura'nın Evi" ve güneyindeki "Tatali'nin Evi" olarak adlandırıldı (Resim: 2). Bu tanımlamalarda bahsedilen kişilerin

evlerin sahipleri veya sakinleri olduklarını anlamına gelmemelidir. Ama yine de kil tabletlere dayanarak onların herhangi bir şekilde bu meskenlerin sakinleriyle ilişkileri olduklarını söylememiz mümkün olduğundan böyle bir niteleme savunulabilir.

Her iki yapıda birbirine benzemekte ve aynı şemaya göre paralel olarak aynı seviyede yapılmışlar. Duvarlar tam dik açı yapacak şekilde tasarlanmışlar. Sadece Tatali'nin Evi'nin kuzeydoğu dış cephe duvarı arazi zeminin yaptığı basamak nedeniyle ve daha önceden burada bulunan eski yapılar sebebiye açısı biraz kaymış durumdadır.

Yatay kesim planı üzerinde yapılan araştırmalarda bazı ilginç özellikler göze çarpmaktadır. Yapıların planlarının üzerine 7,5 metre uzunluğunda plan karelerden bölünmüş bir ağ gerdiğinde şimdiye kadar kazılarda açığa çıkarılan duvarların çoğunun şaşırtıcı bir şekilde bu sistemle uyum sağladığı görülmektedir. Sonuç olarak bu durum yapıların inşa edildiği devirde (5C tabakası) arazinin bir ölçüm sistemine göre parsellediğini göstermektedir.

Daha sonraki devirlerde yapılan tamiratlar (5a ve 5b evreleri) nedeniyle bazı farklılıklar oluşmuştur. Yeni duvarlar eklenmiş, ya da odalar bölünmüşler ama yine ana şemaya sadık kalınmıştır. Yapı süresinin başlangıçta şu şekilde gerçekleştiği düşünülebilir. Olasılıkla duvarların temellerini kazabilmek için araziye kazıklar çakarak ve iplerle karelere ayırdılar.

Sadece arsa büyüklükleri yada bina alanları ve oda yüzölçümleri böyle tasarlanmış bir planlamaya tabi tutulmamışlardır. Yine yapıların yönünde sadece parsel sınırlarıyla ve arazinin morfolojisiyle açıklamak mümkün değildir. Tamura'nın Evi'nin güneydoğu dış duvarın hizası Tatali'nin Evi'nin sokağının sınırlaması dikkat çekmektedir. Jeofiziksel ölçüm sonuçlarına göre B binasının doğusunda kalan daha kazılmamış kısımlarda 40 metre uzunluğunda doğrusal hat göze çarpmaktadır. Bu izin Tabaka 5 ile aynı şekilde yönlendirildiğini göz önüne alınarak burada dümdüz devam eden bir sokak olabilir neticesine varılmaktadır. Metodik bir şekilde planlanarak tasarlanmış bir sistem çerçevesinde inşaatların yapıldığı bir şehircilik anlayışının ilk örneklerinden biri Kayalıpınar Samuha'da karşımıza çıkmaktadır. Ancak bunların tasdiki daha geniş alanlarda yapılacak kazılarla mümkün olabilir.

Açığa çıkarılan yapıların düzenli planları nedeniyle zamanında ne amaçla kullanılmış oldukları sorusu akla gelmektedir. Ancak kazılan her iki evin kerpiç duvarlarının kalınlığı normal meskenlerde uygulanan ölçülerde olduğundan alışlagelmiş konutlar olarak kullanıldıkları görülmektedir. 5. Tabakya tarihlenen yapılarda üst kata işaret eden merdiven izlerine rastlanmadığı için tek katlı binalar olmalıdır. Her iki evin girişi de birbirine uyumlu bir şekilde yapılmışlardır. Konutların güney batıdaki dar taraflarının batı köşelerine yakın bir yerde girişleri bulunmaktadır. İki kanatlı oldukça geniş kapılarının olduğu saptandı. Hatta Tatali'nin Evi'nin giriş kapısının iki tarafındaki ahşap kapı söverinin tunçtan yapılmış süveçleri *in situ* durumda açığa çıkarıldı. Bu ikisinin arasındaki uzaklık 2,5 m. olduğundan kapının genişliğini de kesin bir şekilde tespit etmek mümkün oldu. Bu genişlikteki bir kapıdan rahatça yüklü eşekler veya bir at arabası geçebilmekteydi. Tunçtan yapılma süveçlere ait buluntular çok nadir ve benzerlerini Mezopotamya'da rastlanmaktadır. Evlerin girişindeki batı köşe mekânlar olasılıkla avluydu. Üzerleri kısmen kapalı olan sundurmalar malların indirilip yüklenmesinde kullanılmışlardır. Özellikle bu kısımlarda bulunan çok sayıda kapatma parçasıda nakil işlerine işaret etmekte ve bizim arkeolojik olarak elde ettiğimiz sonuçları doğrulamaktadır.

Tatali'nin Evi'nin güneybatı tarafında ikinci bir girişi daha vardı. Tabanı büyük taşlarla yapılmış döşemesi olan mekânın olasılıkla ahır olarak kullanıldığı ve bu nedenle ayrı ikincil bir girişinin olduğu anlaşılmaktadır. Güneybatıdaki girişte özel kaliteli bazı buluntulara rastlandı. Bunlar arasında hematitten yapılmış bir mühür "Tamura" ve "Tatali'nin" evleri arasında yanığın molozu içinde bulundu (Resim: 4). 1,2 cm. çapında ve 2 cm. yüksekliğindeki silindirik mühürün üzerinde; püsküllü elbise diye tanımlanan bir elini havaya kaldırmış durumda oturan, kafasındaki boynuzlu başlığı nedeniyle tanrı olduğu anlaşılan kişi, elinde bir taraftan kadehe benzeyen, diğer taraftansa hilal yada yarım ay biçimli standart andıran bir nesne tutmaktadır. Ama bu ikinci ihtimal bu nesneni üzerinde yer alan çok kullanılan ay (dolunay) güneş motifi nedeniyle daha zayıftır. Oturan tanrı ve karşısında ona tapan kişi arasında diklemesine tasfir edilmiş balığı andıran bir obje yer almaktadır. Bunun hangi tanrıya ait bir simge olduğu daha açıklık kazanmadı.

Tapınan kişinin başlığı özellikle göze batmaktadır. Şapkanın geniş siperinin kenarında yatay üzeri enine çizgili bir bant görülmektedir. Tanrının ve tapınan kişinin arkasında bir hayvanların savaşı sahnesi bulunmaktadır. Şaha kalkmış, arka ayakları üzerinde duran aslan ve karşısında yine aynı şekilde duran bir cins keçi yer almaktadır. Açık ağız ve keskin dişleri ile keçinin burnuna ağızyla hemen, hemen değen aslanın yelesi basamak gibi sıralanmış çizgilerle ve gövdesi balık kılçığı biçimindeki hatlarla betimlenmiştir. Sahne- de hayvanların heyecanını ve gerilimini; aslanın yukarıya doğru kaldırmış olduğu kuyruğuyla gösterilmektedir. Aslanın saldırdığı hayvan ise fazla savunmaya geçmemiş, aksine abartılmış derecede çok dişleri olan arkaya dönük boynuzlarıyla aslana doğru saldırgan bir şekilde öne uzattığı burnu ve alt çenesinden sarkan iki dişle atak durumundadır. Keçilerin böyle dişleri yok. Acaba burada gerilimi arttırmak içinmi böyle stil elementi kullanılarak masalimsi bir yaratık tasvir edilmiş midir? Ya da günümüzde sadece Güney ve Doğu Asya’da yaşayan su geyikleri mi (Muntjak) konu edilmektedir. Çünkü onların böyle dişleri var.

Eski Ön Asya gliptiğinde hayvanların savaşı motifi çeşitleri bulunmaktadır⁵. Stil olarak Kayalıpınar silindir mühürünün en yakın benzerlerine Kültepe’de rastlanmaktadır. Orada “Eski Babil” yada “Taşra Babil” uslubu ve hatta “Eski Suriye” stil gurubuna dail edilmekteler. İlaveten “basık (üç boyutlu olmayan) yontu tekniği” yapılmıştır. Parçanın “eski Mezopotamya uslubunun tasfir düşüncelerini” yansıtan motiflerle süslü olduğundan eserin benzerleri “Önasya yapımı” olarak nitelenmektedir. Suriye’deki Tall Bi’a/ Tuttul’da bu tipte bazı örnekler bulundukta sonra A. Otto bu stili “kuzey Mezopotamya – Assur” uslubu olarak adlandırmıştır. Ama Kayalıpınar örneğinde hem motifler ve hemde kendine özgü bazı stil elementleri: keçinin ayaklarının kıvrılış şekli, postun balık kılçığı deseniyle betimlenmesi gibi öğeler göz önüne alınarak incelenmesinden sonra; III. Ur yada Eski Babil uslubunda olduğu anlaşılmakta ve güney Mezopotamya’daki prototipleri örnek aldığı saptanmaktadır.

5 Dominique Collon, Catalogue of the Western Asiatic Seals in the British Museum. Cylinder Seals III – Isin-Larsa and Old Babylonian Periods Lev.13 (London 1986).

Kültepe Karum Kaneş'te hem II ve Ib katına tarihlenen çivi yazılı belgelerde Samuha'dan bahsedilmektedir. Bu tabletlerden birinde kentin Hurama ve Karahna (Sulusaray) arasında nehir kıyısında bir yerleşme olduğu anlatılmaktadır. Güneyden Hurama'dan (Yeri belli değil) Samuha'ya gelindiğinde Kızılırmak Nehri'nin üzerine kurulmuş bir köprüden geçildiği ve köprü geçit gümrüğü ödendikten sonra şehre varılabildiği anlatılmaktadır. Yine bu yazılı belgeye dayanarak şehirde konaklamak için bir kervansarayın (?) bulunduğu düşünülebilir. Arkeolojik buluntularda bu verileri doğrulayıcı nitelikte-ler. Buna göre Karum Kaniş II Devriyle çağdaş tabakalarda bir Vabartumun bulunduğu ve daha sonra kentin ticari açıdan önem kazanarak bir karuma geliştiği gözlenmektedir. Yine Kültepe tabletlerinde bahsedilen Samuha'nın o devirdeki sarayının nerede olduğu tam bilinmiyor. Ancak tarafımızdan Hitit A Binasının altında kaldığı tahmin edilmektedir.

Hitit Krallık Devrinde Samuha

5. tabakadan 4. tabakaya geçiş çok büyük değişiklikleri birlikte getirmektedir. 4. tabakaya ait binaların inşasında eskiden kalma yapılar hiç gözönüne alınmadan inşa edilmişler. Yerleşmenin gelişiminde belirgin bir değişimin birlikte getirdiği bir kırılma gözlenmektedir. Güneydoğu tepesinin doruğunda yer alan 5. tabakaya ait yangın geçirmiş yapı kalıntılarının üzerini sadece düzlemekle yetinmişler ve alanı üzeri açık avlu olarak kullandıkları burada hiç duvar kalıntılarına rastlanmadığından da anlaşılmaktadır. Sadece tepenin güney ve doğu kenarındaki yangın molozu kaldırılmış, hatta buralarda 5. tabakanın temellerinin bile yeni binaları inşa edebilmek için sökmüşlerdir.

4. Tabaka yeniden kent kurulmaktadır. Kazılarda açığa çıkarılan yapı külliyesi 3 kısımdan oluşmaktadır. A ,B ve C binaları birbirine bağlıydılar ama ayrı, ayrı yapılar olarak inşa edilmişlerdir. Son yıllarda kazılan avlunun doğusunda yer alan C binasının diğer yapıları birbirine bağlayan bir bağlantı galeri binası olduğunu anlaşıldı. Ancak onun derin kazılmış temelleri olmadığı için ve aşırı tahribata uğradığından çok az bir kısmına ait kalıntılara rastlandı. Binanın temellerini yaparken 5. tabaya ait yangın enkaz molonuzunun doğru dürüst temizlenmediği ve hemen bunların üzerine inşa ettikleri saptandı.

Arka arkaya inşa edilmiş yapı kompleksi (önce A binası sonra B binası ve son olarak ta C) sonuç olarak birlikte L biçimli bir planı olan bir sarayı kompleksi oluşmuş (Resim: 2-3). Kuzeyden güneye uzunluğu 166 m. olan genişliği 42 m. varan yüzölçümü 166 metekare olan yapının en azından 42 odası vardı. Hem büyüklüğü ve hemde L biçimli planıyla yapı Maşat /Tapigga sarayına büyük benzerlik göstermektedir.

Kayalıpınar sarayının inşasının başlangıcı (4. tabakada) konusunda kesin bir tarih vermek mümkün olmadığından, şimdilik bunun için 5. tabakanın yıkımından hemen sonra; Eski Krallık Devrinde olduğu düşünülmektedir. Kazılarda ele geçirilen 4. tabakaya tarihlenen buluntular yapının inşa edildiği zamana değil de, son kullanım süresine aittir. Binanın yıkımının Orta Hitit Devrinde M.Ö. 15. yüzyılın son çeyreğinde olduğunu burada bulunan (Kp.09/13) Büyük Kral I. Tuthaliya'ya ait mühür baskısı göstermektedir.

Binanın A kanadının girişinde 2005 yılında oturan bir tanrıçaya ait taş kabartma bulundu . M.Ö. 15./14. yy. tarihlenen bir Hitit kabartması üzerinde bir taburede oturan profilden işlenmiş bir tanrıca tasviri görülmektedir. Oturduğu tahtın bacakları aslan pençesi şeklinde son bulmaktadır. Bir elinde bir içki kâsesi, diğer elinde bir kuş tutan şahıs ayaklarına kadar uzanan bir kıyafet giymiştir. Elinde tuttuğu kuşun sadece kuyruğu korunmuştur. En yakın benzeri olan Alacahöyük tanrıca kabartmasıyla bir çok ortak özellikleri bulunduğundan Kayalıpınar kabartmasının da bir tanrıçaya ait olduğunu anlaşılmıştır.

Yapının B kanadı; dikdörtgen biçiminde, dar uzun bir şekilde yapılmıştır. Temeller tam dik açılı olmadığından ve kuzeye doğru biraz kaymış bir şekilde inşa edildiğinden bazı odalar biraz çarpık açılıdır. Açığa çıkarılan mekân kalıntılarının çoğu bodrum katına aittir.

Bu alanda yapıyan kazılarda ele geçirilen çivi yazılı tablet parçaları Orta Hitit Devrine tarihlenmektedir. Bunlardan en ilginç M.Ö. 14.yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Hurri dilinde yazılmış çivi yazılı tablet parçasıdır. Tarihsel içerikli olan metinde bir askerin anlatımıyla Çukurova Bölgesi'ne yapılan bir seferden bahsedilmektedir. Diğerlerinde çeşitli bayram törenleri konu edil-

mektedir. Prof. Wilhelm'e göre bu seferi Hitit Büyük Kralı I.Tuthalya yönetmiş olabilir. Samuha'nın yıkımında aynı devirde olmuştur. Çünkü yine yukarıda sözü edilen kral seferden dönerken yanında "Kara Tanrıça'yı" ve onun kültünü Samuha'ya getirmiştir. Bu olay Hitit yazılı kaynaklarında "Kara Tanrıça Kültünün Göçü" olarak geçmektedir. Kara Tanrıça DİNGİR 6=İştar Kizzuvatna'dan Samuha'ya gelen bir külttür. Daha öncede Samuha'da bir İştar kültünün varlığına dair ip uçları bulunmaktadır. 4. tabakanın yıkımıyla kült heykeli de tahrip olmuş olabilir. Bir ihtimalle Hitit Büyük Kralı'da sefer dönüşünde bunun yerine yenisi (ganimet) getirmiş olabilir.

Ele geçirilen keramikler arasında "spindelbottles" denen Kıbrıs testileri, küpler ve yerli büyük testileri sayabilir. Keramiklerin tipolojik özelliklerine göre yapılan değerlendirmeleri sonucunda Orta Hitit Krallık Devrine tarihlendikleri anlaşıldı. Ayrıca "Büyük Egemen Kraliçe Tavanana'nın mühürü yazısı okunan üç çivi yazıtlı mühür baskısı da ele geçirilen önemli buluntular arasında sayılabilir. Binanın mutlaka bir çok nesil tarafından en fazla 200 sene kullanıldığını ve sonra büyük bir yangın felaketine uğrayarak yıkıldığını gösteren izlere rastlandı.

Yangınla sona eren 4. tabakadaki bu yıkım katmanı Orta Hitit Devrinde hüküm sürmüş olasılıkla Hitit Büyük Kralı I. Tuthaliya ve Büyük Hitit Kraliçesi Nikalmati Devrine tarihlenmektedir.

Bu yıkımın üzerinden fazla bir zaman geçmeden yapı 3. tabakada tekrar inşa edildi. Yeni duvarlar kısmen eski yangında zarar görmüş duvarların hemen yanına yapılmışlar. Odaların planı önceki yapıdan biraz farklılık göstermektedir. Genel olarak 3. tabakadaki saray külliyesinin planı 4. Tabakaya çok benzemektedir. Bu yapı kompleksi de bir yangınla yıkılmaktadır. Tuthaliya II/III zamanına kadar kullanıldığını üzerinde GAL MEŞEDİ Kantuzzili (Kralın muafız alayının komutanı) yazılı bir baskı olan mühür baskısıda göstermektedir. 3. tabakanın yıkımı bu Kantuzzili'nin kardeşi (büyük bir ihtimalle) Büyük Kral II/III. Tuthaliya zamanında "Büyük İstila" olarak adlandırılan işgal sırasında olduğu ve yakılıp yağmalandığı düşünülmektedir. Tüm Hitit ülkesi bu büyük istiladan nasibi almış ve Azzi'den (Kuzey-Doğu Anadolu) Samuha'ya kadar gelen düşmanlar ülkeyi yıkıp yağmalamışlardır. Ama an-

laşıldığı kadarıyla II/III. Tuthaliya Samuha'nın işgalinden kısa bir süre sonra kenti feth ederek geriye almış olmalıdır. Daha sonra Kral tüm saray erkânıyla Samuha'ya taşınmış ve devleti bir kaç sene buradan yönetmiştir.

Büyük Hitit Krallığı Devrinde Samuha

Saray kompleksi A-C binalarının 3. tabakada yıkımından sonra bunların hemen batısına yeni bir yapı D Binası inşa edilmiştir (Resim: 2,5). Yapı 2. tabakaya aittir. Daha kazılara başlamadan evvel jeofiziksel verilerin ışığında burada büyük bir yapı kompleksinin varlığı bilinmekteydi ve şimdiye kadar binanın güneybatı kanadı açığa çıkarıldı. Kıрма taşlardan yapılma temellerin büyük bir kısmı iyi korumuş durumdalar ve kazı alanlarında binanın ana şemasına ait duvarların 2/3 açığa çıkarılabildi. Eksik yerleri elimizdeki verilerle aslına uygun şekilde tamamlamamız mümkündür. Sadece orta kısımlarda eskiden binanın kuzeyden güneye doğru uzanan bir erozyon hattı oluşmuş ve neticede bu kısımlarda duvarlar aşırı tahribata uğradıklarından fazla kalıntılara rastlanamadı.

Jeomanyetik ölçüm sonuçlarına dayanılarak külliye'nin zamanında doğu batı yönündeki uzunluğu 57 metreye ve genişliği 47 metreye vardığı anlaşıldı. L biçimli planı olan yapının yüzölçümü en azından 1360 metrekareydi. Henüz 18 odası açığa çıkarıldı.

D Binasının şimdiye kadar açığa çıkarılan güney kanadı binanın girişini ve yapının esas kısmı bağlantıyı sağlayan galeriden oluşmaktadır. Bu bağlantı galerisi anıtsal bir kapıyla irtibatı sağlamaktadır. Kapı; anıtsal Hitit kapı mimarisinde tipik olan tam simetrik bir plana göre yapılmıştır. Dışarıdan (güneyden) binaya girilmektedir. Girişte enine yapılmış bir ön mekân (oda 13) bulunmaktadır. Mekânın batıya bağlanan dış duvarlarının temellerinde bir kesinti olmamasına rağmen bu ön mekânın güneye bakan tarafı açık olarak yapılmış olmalıdır. Temeller burada bir duvara ait değiller. Kapının önündeki sundurmanın çatısını taşımada sadece iki ağaç direk kullanılmıştır. Bu iki direk arasında surdurmali (üstü kapalı kapı ön avlusu) bulunmatayadı. Kireç taşında özenle yapılmış bir ahşap sütun altlığı devşirme olarak avlu-

nun batı kısmında bulundu. Bu anıtsal bina girişinin en yakın benzeri Kuşaklı Sarissa'da C binasının kuzeydoğu girişi de açığa çıkarıldı. D binasının bu heybetli ana giriş kapısının planı bit-hilani tipindedir. Bu iki sütun direğinin arasından geçilerek ilk ön odaya oradan biraz daha dar olan ikincil odaya (Oda 14) girilmekteydi. Buradan kareye yakın planlı kapı odasına (Oda 15) ulaşılmaktaydı. Kapı odasının iki tarafında aynı büyüklükte bekçi odaları yer almakta. Nöbetçi odalarıyla kapı odasını ayıran temellerin üzerine örülen yarı yüksek taş duvarlar içinde alçak penceler ve girişe doğru açılan dar oda kapıları bulunmaktaydı. Anıtsal kapının bu karakteristik odalar gurubundan kuzeydeki iç avluya enine yapılmış bir salondan geçiliyordu. Olasılıkla bu salonun avluya bakan uzun cephesi açıktı ve temellerin üzerine yerleştirilen ahşap direklerden oluşan bir direkli sundurma bulunuyordu. Aynı durumu Kuşaklı C binasının avlusunda da görmek mümkündür. Kayalıpınar D binasında sadece temel taşlarının bir kısmı korunmuştur. Burada taş su basmanları veya kerpiç duvarlar korunmadığı için, direkli mimariyi Kuşaklı ile karşılaştırarak anlamak mümkün olmaktadır.

Genel olarak Hitit anıtsal mimarisinde saray yapılarında (Boğazköy, Büyükkale) olduğu gibi D binasına da anıtsal kapı (portal) yapısından geçilerek bir binaya değilse üstü açık orta avluya girilmekteydi. Bu orta avludan binanın daha kazmadığımız batı kanadına geçilmekteydi.

İç avluda biriken yağmur ve kar suları en derin noktadasında bulunan bir kanalizasyon (bacası) taşına ve onun altından derinden geçen taştan kanal sistemine yönlendirilmişlerdir. Bu artık su kanalı D Binasının kuzeyindeki dar tarafında başlamakta ve geniş bir açı yaparak çapraz bir şekilde avlunun altından geçmektedir. Bu taş kanal 4. ve 3. tabakada B binasının damında biriken suları atmak için yapıldı ve D binası (2. tabaka) inşa edildikten sonra gidişatı güneye doğru biraz kaydırılarak kanalizasyonun taş bacasına bağlantı sağlandı. Önceden güney güneydoğu yönünde düz giden kanal, yerine yapılan yeni kanal doğuya doğru hafif bir yay çizerek tam anıtsal kapı geçidinin altından geçerek güneye yönlendirilmiştir. Esasen düz giden kanal terasının D Binasının altında kalan kısmı kapatılarak doldurulmuştur. Yoksa D Binasını taşıyıcı duvarları kanalın aşırı yağmur v.b. gibi nedenlerle kapasitesinin

üzerindeki yükleme neticesinde yıkılmaya maruz kalabilirdi. Hitit mimarisi egemen olan bir şekilde kanal kapı gecidinin altından geçirildi. Bu sayede kanalın tıkanması durumunda temizlenmesi veya aşırı sel gibi durumlarda artık suların kapı aralığından binanın temellerine zarar vermeden dışarıya yönlendirilmeleri mümkün kılınmıştır. Böyle bir senaryonun gerçekten bir tehlike oluşturduğu Oda 5'in dış duvarlarında görülmekte. Kazı sonuçlarına göre; duvarın aşırı tahribi sonucunda toprakaltı zeminin kayması (çözülmesi) nedeniyle temellerde çöküntü olduğundan duvarda ikincil bir drenaj kanalına gerek duyulmuştur. Portalın ve hemen güneyindeki ön tarafında kanalın toplam 4 tamirat ve yenileme safhası saptandı. Pis su kanalının bu yenileme ve tamirat işlemleri sırasında üç kez daha yüksek bir nivoya getirildiği görüldü. Diğer bazı buluntu izleriyle birlikte bu kalıntılar D Binasının uzun bir süre İmparatorluğun yıkımına kadar kullanıldığına işaret etmektedir.

Anıtsal kapı yapı kompleksinde bulunan bir kil tablet parçasıda Geç İmparatorluk tarzında yazılı olduğundan bu tezi doğrulamaktadır. Ancak ele geçirilen keramik malzemelerin çoğunluğu eski ve orta Hitit Devrine tarihlenmesine rağmen, bu çanak-çömleğin dolgu malzemesi olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. D binasında yapılan kazılar daha tamamlanmadığı için yapının işlevi hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değil. Ancak şimdilik A-C bina külliyesinin yerine geçen yapı olduğu varsayılmaktadır. Her iki yapı kompleksinde L biçimli planları var. Ayrıca bazı mimari öğeleri Boğazköy Hattusa Büyükkale'deki krallık sarayı ile karşılaştırmak mümkündür. Kayalıpınar D binasının bir saray külliyesi olduğu söylenebilir. Kesin sonuçlara ise kazılar tamamlandıktan sonra ulaşılabilecektir.

Batı Yamacın Eteğinde Yapılan Kazılar

Kayalıpınar'da 2014 yılında 2013 yılında kazılmaya başlanan en kuvvetli manyetik izlerin görüldüğü alanda açmalara yenileri eklenerek ve genişletilerek çalışmalara devam edildi. Yine Roma-Bizans kalıntılarının yanında kısmen genişliği 2 m. varan heybetli bir Hitit duvarına ait, kireçtaşı ve kerpiçlerin çok yüksek ısıda yanmaları nedeniyle eriyerek birleşmeleri sonucunda oluşmuş şekilsiz bir karışım halini olmuş duvar kalıntıları bulundu.

Geçen yıllarda kazılmaya başlanan bir Hitit harabesine ait kalıntılara ancak yüzeyden 2 metre derinlikte ulaşıldı. Yapının kireç taşından yapılma taş duvarlarıyla bunun üzerindeki kerpiçler aşırı yanarak çöküntüye uğramışlar. Kerpiç kalıntıların altında ele geçirilen çok zengin buluntu envanteri önemli bir yapı kompleksine işaret etmektedir. Buluntular arasında çok sayıda fayanstan yapılma boncuklar, yine fayanstan yapılma bir kaba ait parça ile kemikten ve fildişinden üzeri işlemeli veya hieroglif yazıtlı objeler, süs eşaları ve bir tarak parçası sayılabilir. Buluntular Hitit Büyük İmparatorluk Devrinde öncesine (Eski veya Orta Hitit) devrine tarihlenmektedir.

A Açmasında Yapılan Kazı Çalışmaları

Yukarıda sözünü ettiğim Samuha tabletini olarak isimlendirilen Hitit çivi yazılı tablet parçalarının bulunduğu alanda 2015 yılında kazılara başlandı. Önce 5x10 metrelik bir alanda kazı çalışmalarına başlandı. Daha sonra buna 5x5 metrelik bir saha daha ilave edildi. Açma:540/500, 550/500,560/500,540/490 ve 550/490 No.lu plankarelerde bulunmaktadır. Kazılar sonucunda 59 restore edilmiş kil tablete ait parçalarından oluşan bir Hitit çivi yazılı arşivi ele geçirildi.

Tablet buluntularının çoğunluğu kazı yapılan alanda yüzeyle 30 cm. arasındaki bir derinlikte bulundular. Çok az sayıda tablet parçasına ise yüzeyden 50 cm. derinlikte açığa çıkarıldı. Bu tarla beş sene önce patates ekimi yapanlara kiralandığından alan çok derin sürülerek tahrip edilmiştir. Tarla sahibi 2014 yılında tarlayı yine aynı patatesçilere kiraya verdi. Ancak arazi çok taşlı olduğundan patates ekimi yapmaktan vazgeçmişler. Ama tüm bu makinelerle yapılan bu derin sürümler çok büyük tahribata yol açmıştır. Tabletler zamanında yanyana durmaktaydılar ve sürüm nedeniyle kırılarak parçalanıp oraya, buraya dağılmışlar. Bu durum özellikle bir tablete ait olduğu anlaşılan parçaların arazideki dağılımları incelendiğinde netlik kazanmaktadır. “Samuha Tabletini” olarak adlandırılan (Kp15/8+) metne ait parçaların 16 metrekarelik bir alana dağıldığı görülmektedir. Diğer metinler içinde aynı durum söz konusudur. Çeşitli tabletlere ait parçaların dağılımlarının birbiriyle kesişmesi

nedeniyle bunların yanyana dizili oldukları anlaşıldığından, tabletlerin uzak-
tan buraya getirilerek atılmış olmalarından ziyade, zamanında büyük bir ar-
şivin kalıntılarına aittir. Ancak kazı yapılan açmaların ufaklığı nedeniyle çivi
yazılı tabletlerin ait olduğu mimari kalıntılara açıklık getirilemedi. Alanda
yapılan derin tarla sürümü nedeniyle sadece tablet parçaları parçalanmamış,
ayrıca mimariye ait duvarların temelleri de sökülmüştür. İleride yapılacak
kazılarla bu arşivin yer aldığı mimariye açıklık getirilebilecektir.

Yukarıda da bahsettiğim gibi tabletlerin bulunduğu yapı tabakasına ait
şimdiye kadar açılan alanlarda çok az kalıntılara rastlandı. Özellikle yama-
ca doğru olan ve biraz daha derin kısımlarda azda olsa kalıntılara rastlandı.
Kazı alanının güneydoğu kısmında ve kuzeybatı kenarda duvar izleri açığa
çıkarıldı. Çeşitli yapı tabakaları saptandı. Kerpiçlerden yapılmış bir duvar
kalıntısına yüzeyden 60 cm. derinlikte bulundu. Kullanılan kerpiçlerin ebadı
40x33 cm.dir ve kuzey-kuzeybatı ve güney-güneybatı istikametinde inşa edil-
miş duvarın genişliği 45 cm. varmaktadır. Duvarın üzerinde her iki tarafında
2-3 cm. kalınlığında bir sıva tespit edildi. Kuzeybatıdan bir dik açı yaparak
ilave edilmiş duvar kalıntısı ise geç devre tarihlenen duvarlar nedeniyle tah-
rip edilmiştir. Her iki binanın diğer kısımları makinalı tarım nedeniyle tahrip
edilerek yok olmuşlar. Ele geçirilen buluntulara dayanarak her iki yapıda Hi-
tit Büyük İmparatorluk Devrine aittir. Kazılar sırasında ayrıca bir ocak ka-
lantısıda bulundu. Ait olduğu mimari kalıntılar ise ileride yapılacak kazılarla
ortaya çıkarılabilecektir.

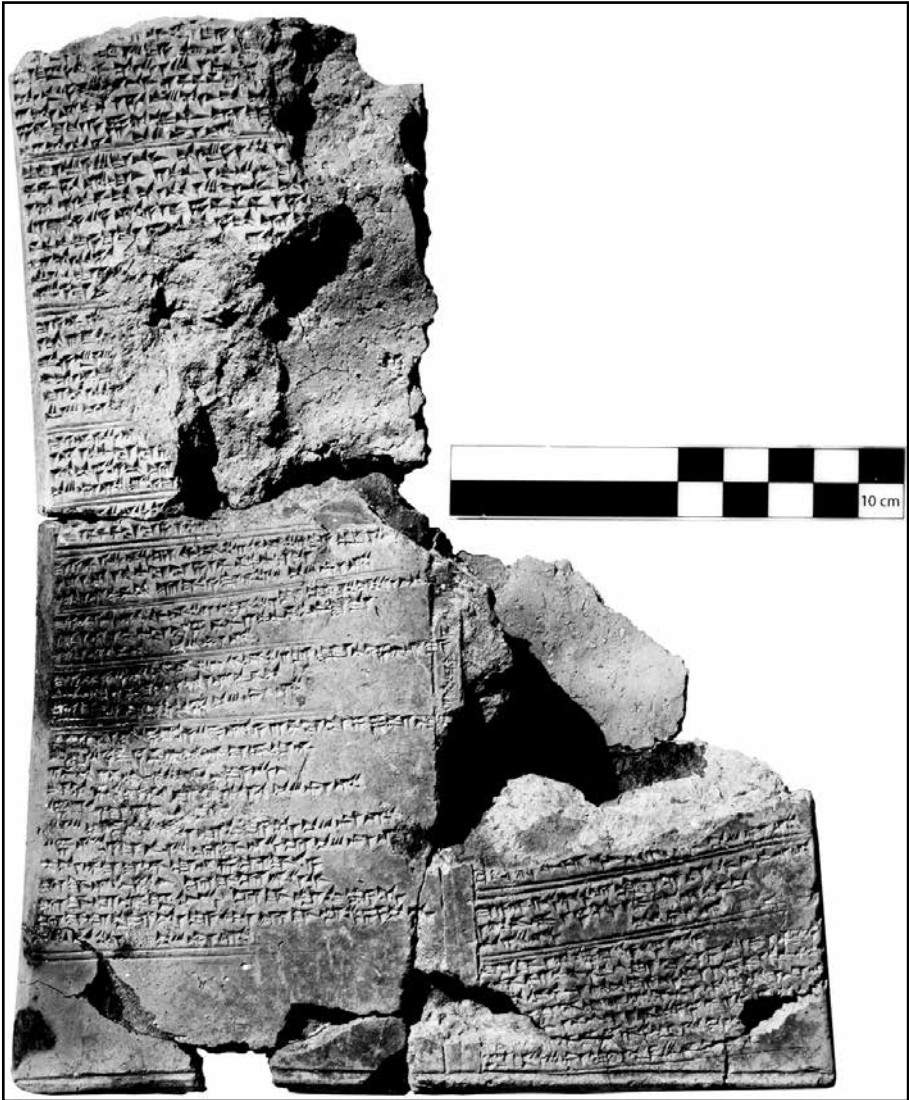
A açmasında yapılan kazılarda az sayıda bazı Roma Devrine tarihlenen
keramiklere ve cam kaplara ait parçalara rastlandı. Ayrıca çok fazla sayıda
Geç Hitit Büyük İmparatorluk Devrine tarihlenen çanak-çömlekler bulun-
du. Sonuçta Kayalıpınar'da M.Ö. 13. yüzyılın sonlarına tarihlenen çok güzel
bir çanak-çömlek topluluğu açığa çıkarılmış oldu. Keramikler üzerinde kazı
bittikten sonra çalışmalar yapıldı. Keramiklerin tiplere dağılımının Boğaköy
yukarı şehir 3. tabakasıyla ve Tapınak 7 ile büyük benzerlik gösterdiği anlaşı-
ldı. Ayrıca bazı diğer küçük buluntulara rastlandı. Bunlar arasında bronzdan
iğneler ve iki hieroglif mühür baskılı kapatma parçası da sayılabilir.

Çivi yazılı tablet buluntularının bilimsel olarak incelenmesi Kayalıpınar'da

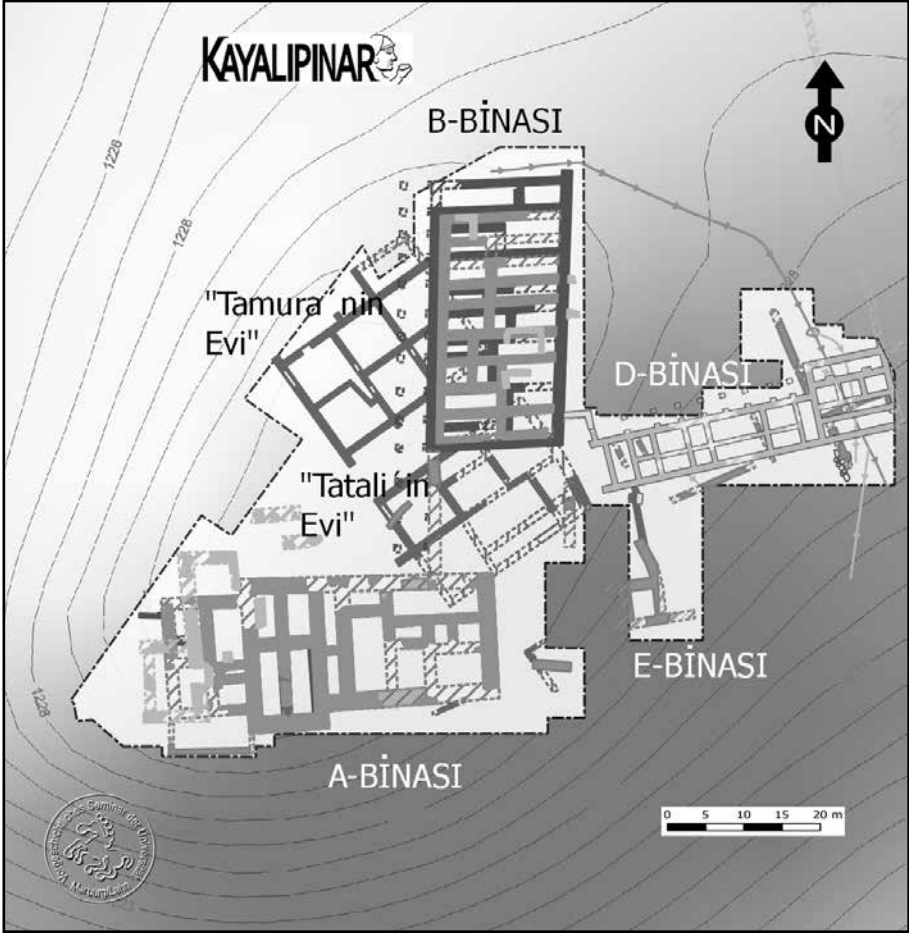
Marburg Üniversitesi'nden Prof. Dr. E. Rieken tarafından yapıldı. Çalışmaları sonucunda ele geçirilen çivi yazılı tablet parçalarının hepsinin M.Ö. 13. Yüzyılın ikinci yarısına tarihlendiği anlaşıldı. Arşivde ele geçirilen metinlerin hepsinin dini nitelikli olduğu için herhalde bir tapınağın arşivine ait olmalıdır. Metinlerin çoğunluğunu kült envanterleri oluşturmakta ve genelde bazı kurban listeleri sıralanmaktadır. Ayrıca bazı bayramlarda dini törenin nasıl yapılacağı anlatılmaktadır. Bir diğer yazım gurubunu fal metinleri oluşturmaktadır. Bazı ufak parçaların mektuplara ait olduğu tahmin edilmektedir.

Bazı metinleri şimdi Şikago Orient Enstitüsü'nden Hititolog Dr. Oğuz Soysal yayına hazırlamaktadır.

Kayalıpınar Samuha'da şimdiye kadar yapılan arkeolojik kazılar sayesinde tarihsel kaynaklarda bahsedilen olayları doğrulayan sonuçlara ulaşılmaktadır. Tüm bu sonuçların doğruluğu ileride yapılacak kazılarda kontrol edilecektir.

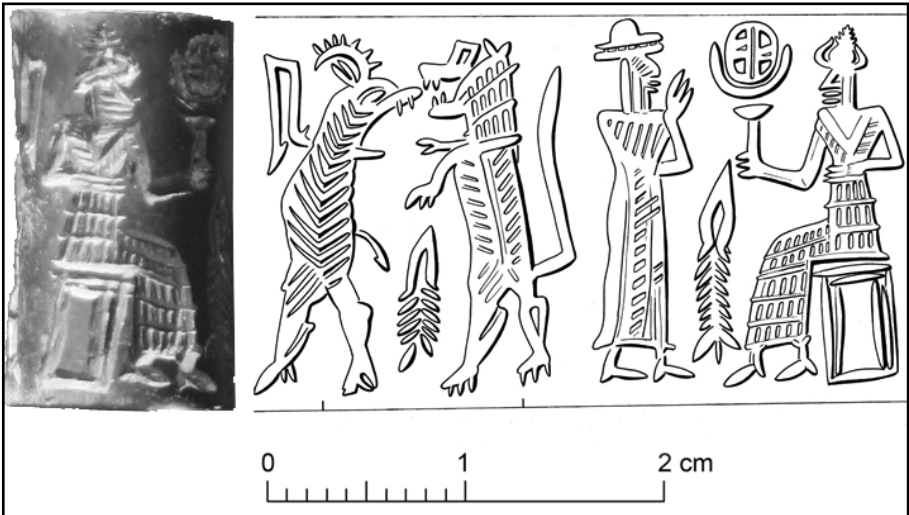
Resim: 1

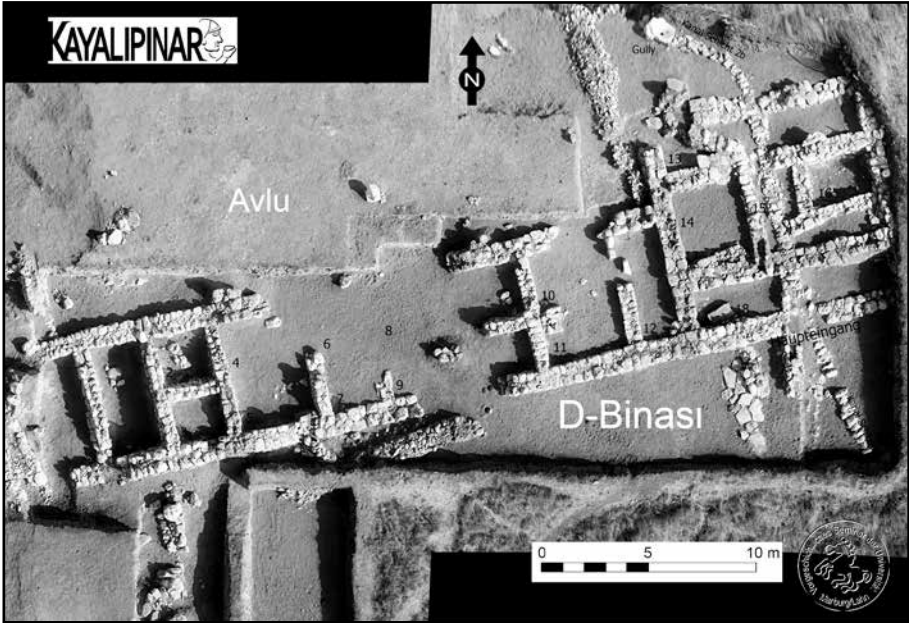
Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

İZNİK TİYATROSU 2015

Ayşın ÖZÜGÜL *

COĞRAFİ KONUM VE TARİHÇE

Tiyatro, İznik'in (Nikaia) güneybatı kısmında, İznik Gölü'ne 400 m., surlara 90 m. mesafede, göl seviyesine göre 13 m. rakımda, Saraybahçe denen mevkide yer alır (Resim: 1-2).

111-113 yıllarında Bithynia valiliği görevinde bulunan Gaius Plinius Secundus'un İmparator Traianus'a (h.98-117) yazdığı ayrıntılı mektuplar, tiyatronun yapım tarihinin yanı sıra, inşaat süreci, malzeme ve ödenek sorunları gibi konularda da bilgi verir¹. 113 yılında inşaatının henüz bitmemiş olduğu bellidir. Hadrianus'un hükümdarlığı sırasında gerçekleşmiş sekiz şiddetinde olduğu tahmin edilen depremlerden² nasıl etkilendiği, imparatorun imar faaliyetleri içindeki yeri belli değildir.

Tiyatro işlevini kaybettikten sonra, uzunca bir süre malzeme deposu olarak görülüp İznik'deki değişik dönemlere ait anıtlarda, VII. ve XIII. yüzyıllardaki surların yükseltilip onarılması sırasında, XIII. yüzyılda kilise yapımında, Erken Osmanlı yapılarında tiyatronun taşlarından yararlanılmıştır³. Kalıntıların, Ortaçağın erken yüzyıllarından itibaren toprak altında kalmaya başladığı, Bizans Döneminde gömü alanı haline geldiği, Osmanlı Döneminde ise burada seramik üretiminin yapıldığı, kazılar sonucunda anlaşılmıştır.

* Yrd. Doç. Dr. Ayşın ÖZÜGÜL., Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Görükle Kampüsü, 16059 Nilüfer, Bursa/TÜRKİYE.

1 Plinius, *Epistulae*, X, 39. Genç Plinius'un Anadolu Mektupları: Plinius, *Epistulae*, 10. Kitap, Latince'den Çev. Ç. Dürüşken, E. Özbayoglu. İstanbul, 1999, s.37-38.

2 F. Adatepe, L. Erel, "İznik Tarihsel Dönem Deprem Verilerinin İrdelenmesi", *İstanbul Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Yerbilimleri Dergisi*, Cilt 19, S.2 (2006): 131-150, s.143.

3 B. Yalman, "İznik Tiyatro Kazısı 1980" III. Kazı Sonuçları Toplantısı, Ankara, 1981, s.31-34.

GENEL MİMARİ ÖZELLİKLER

Tiyatro, yaklaşık 70 (K-G) x 95 (D-B) m.lik bir alana, sahne binası güneye bakacak şekilde, tamamı taştan inşa edilmiştir. Yarım daireyi biraz aşan *caveanın* alt kısımları yedi trapezoidal (yarım kesik koni biçimli) tonoz üzerine oturur. Özdeş duvarlarındaki dar koridorlarla birbirine geçiş sağlanan bu galeriler, dıştaki ikişer beşik tonozlu galeriye açılır, bunların da her birinin girişinde birer beşik tonozlu galeri daha vardır. Dışarıdan en dıştakilere geniş kapılarla giriş sağlanmakta idi. *Caveaya*, iki uçtaki kuzeye bakan ve galeriler arasındaki merdivenlerle ulaşılabilirdi. Üst galerilerden günümüze ulaşan doğu uçtaki tonoz kalıntıları, tamamının restitüsyonu için yeterli değildir. Üzerinde bir *porticus supra caveam* yapılıp yapılmadığı şimdilik belirsizdir.

Sahne binası doğu-batı doğrultusunda yaklaşık 45 m. uzunluğundadır. Özenli işçilikli, zengin süslemeli bir *proscenaya* sahip olduğu, özellikle surlar ve kapılardaki tiyatroya ait olduğu belli olan parçalardan, *in situ* ve kazılar sırasında ortaya çıkan mimari süsleme ve heykel parçalarından anlaşılmaktadır. Orkestradan beş, kuzeyden üç merdivenli girişi bulunan *scaenada* birbirine açılan iki sıra oda bulunmaktadır.

KAZI VE ARAŞTIRMA TARİHİ

Tiyatronun görkemli kalıntıları birçok seyyah ve araştırmacının ilgisini çekmiştir. W. Sahm, saray, D. Sestini sarnıç ve Papadopoulos zindan olduğunu öne sürmüştü, ancak 1745 tarihli yayınında R. Pococke toprak altındaki kemerlerden bahsederek bunların bir tiyatroya ait olması gerektiğini ifade etmiş ve planını çizmiştir⁴. Ch. Texier kısa bilgi ve Plinius'un mektubunun bir özetini vermiştir⁵. Bir başka yayınında ise planda tiyatronun yerini göstermiştir⁶. A. M. Schneider, kalıntıları incelemiş, krokilerini çizerek yayınlamıştır⁷.

4 R. Pococke, A Description of the East and Some Other Countries, Vol. I, Part II, *Asia Minor, Thrace, Greece and Some Other Parts of Europe*, Londra, 1745, s.123, lev.47.

5 Ch. Texier, *Asie Mineure: Description géographique, historique et archéologique des provinces et des villes de la Chersonnèse d'Asie*, Paris: 1862, s.106.

6 Ch. Texier, *Description de l'Asie Mineure : faite par ordre du gouvernement français de 1833 à 1837; beaux-arts, monuments historiques, plans et topographie des cités antiques*, Cilt 1. Paris, 1839, lev.5-6.

7 A.M. Schneider, *Die römischen und byzantinischen Denkmäler von Iznik-Nicaea*. Istanbul Forschungen 16, Berlin, 1943, s.8, şek.2-3.

Tiyatrodaki ilk bilimsel kazı çalışmalarına 1980 yılında müze müdürlüğü tarafından başlanmıştır. Küçük kesintilerle 2006'ya kadar Dr. Bedri Yalman tarafından yürütülen kazılar sırasında tiyatronun orkestra, *saenanın* büyük bölümü, *paradoslar* ve bazı galeriler ortaya çıkartılmış, bir kısmı yeniden doldurulmuştur.⁸ 2011-14 yılları arasında İznik Müze Müdürlüğü'nün başkanlığında, bir veya iki arkeolog ve kalabalık bir işçi grubuyla, hava durumu ve mali koşulların elverdiği ölçüde arazi çalışmaları devam etmiş, dört yıl boyunca bazı iç ve dış galeriler, galeriler güneyi, *paradoslar*, *scaena* ve kuzeyinde (toplam otuz mekân ve alanda) yürütülen kazılarda tiyatronun özgün döşeme seviyesi olarak kabul edilen koda ulaşmak hedeflenmiştir. Müzeye teslim edilen sikkeler, çiviler ve seçilen bazı parçalar dışındaki buluntular doğu galeriye (G1) yerleştirilmiştir.

2015'de Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Bursa Büyükşehir Belediyesi arasında imzalanan protokol gereği bu yılki çalışmalar, Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin desteği ile İznik Müze Müdürlüğü başkanlığında 27 Temmuz'da başlayıp müze uzmanı, arkeolog, sanat tarihçi ve bu alanlar öğrencilerinden oluşan bir ekiple yıl sonuna kadar sürmüştür⁹.

2015 YILI ÇALIŞMALARI

Bakanlık tarafından kazı evi olarak tahsis edilen yapının belediye tarafından kapsamlı tadilatı ve düzenlenmesiyle İznik, ilk kazı evine kavuşturulmuştur. Alanda ayrıntılı temizlik çalışmalarında, yapıya ve insana zarar verebilecek faktörlerin ve bunların oluşabileceği ortamın ortadan kaldırılmasından başka, belgeleme için yapılacak (3D lazer modelleme) ölçümlerden sağlıklı sonuç alınabilmesi amaçlanmıştır. 04.08.2015 tarihinde başlayan kazı çalışmaları iki farklı alanda, alanın güney kısmında yer alan 5x5 metrelik 13 plankare (P17, P18, R16, R17, R18, R19, R20, R21, S17, S18, S19, S20, S21) ile kuzeybatısındaki 12 plankarede (D5, D6, E2, E3, E4, E5, E6, F2, F3, F4, F5, F6) yürütülmüştür.

8 1980-2006 yılları arasındaki çalışmalar B. Yalman tarafından Kazı Sonuçları Toplantılarında sunulmuş ve yayınlanmıştır.

9 Bakanlık ve Belediye'nin ilgili birimlerine, bu kurumlardan ilgi, katkı ve desteklerini esirgemeyenlere, sevgiyle, özveriyle çalışan bütün ekip üyelerine ve işçilerimize teşekkürü borç bilirim.

Scaena Batısı

Scaenanın batısında kalan alanda, üst kısımları toprak seviyesinin üzerinde kalan postamentlerin nasıl konumlandıkları, nasıl bir yapının parçasını oluşturdukları, neyi taşıdıkları, dönemin Bithynia Valisi Genç Plinius'un İmparator Traianus'a yazdığı mektuplarda bahsettiği *scaenanın* iki yanında yapılması düşünülen *bazilikaların* yapılıp yapılmadığı ve mimari yapısının anlaşılmasının hedeflendiği kazı çalışmaları 92.70 m. seviyeden başlatılıp yaklaşık 91.86-91.82 m. seviyelerinde sonlandırılmıştır (Resim 3).

Kazılar sonucunda, birbirine 1.10 m. aralıklarla yerleştirilmiş 1.00 m. çapında 12 sekizgen *postamentin* 12 x 12.30 metrelik bir dörtgen oluşturan 1.25 m genişliğindeki kesme taş dizisi üzerinde sıralandığı görülmüştür. Buluntuların büyük çoğunluğu, mermer figürlerle zenginleştirilmiş *akanthus* sarmaşığı ve *kymatium* rölyeflerine ait mimari süsleme parçalarına, *opus sectile* döşemenin varlığına işaret eden farklı renkte mermerlerden işlenmiş döşeme taşları ve kaplama levhalarına ait parçalardır. Bundan başka yivli, yivsiz ve bir tanesinin üzerinde Hellence yazıt bulunan farklı boyutlarda sütun tamburu, sütun başlığı, arşitrav, korniş, tuğla, kiremit ve harç parçaları kalabalık bir yığın oluşturmaktadır. Bütün bu mimari parçalar, özellikle de ince işlenmiş dekoratif elemanlar, *scaenanın* batısındaki bu yapının tamamlanmış olduğu ihtimalini güçlendirir. Eğer bu, Plinius'un bahsettiği *bazilikalardan* biri ise, varlıklı Nikaialılar tarafından tasarıma sonradan eklenmiş ve yaptırılmıştır. Açıklıkları ve merdivenin simetri eksenine denk gelen postament, dışarıdan geleni karşılama *caveaya* çıkan merdivenlere yönlendirme işlevi taşımadığını gösterir.

Buranın kuzeyinde kalan plankarelerde (E3, F3) toprak yapısı, dokusu ve buluntular farklıdır. Yoğun küllü toprak tabakası içerisinde daha çok Bizans'ın son yüzyıllarına tarihlenen sırlı seramik parçacıkları ele geçmiştir.

Galeriler Güneyi-Güneydoğusu

Tiyatronun güney ve güneydoğusunda toplam on bir plankarede özgün zemin seviyesine kadar inilmiş, ayrıca dış galeriler arasından kıvrılarak üst

galerilere çıkan merdivenlerden bir tanesi ve buna komşu, *cavea*ya ulaşılan geniş merdivenin üzerinde bir seramik fırını açılmış, fırının içi temizlendiğinde boş olduğu görülmüştür (Resim: 4). Kazılarda Bizans Dönemine ait toplam yüz atmış mezar ortaya çıkartılmıştır. Bu sayının yaklaşık yüzde onunu oluşturan kiremit çatklı mezarlar bebek ve çocuklara aittir. Diğerleri ise, iskeletlerin çevresinde bulunan çivilerden anlaşıldığına göre bir tür ahşap tabutlar içinde, bazen bir sikke veya nadiren mütevazı birkaç küçük hediye ile gömülmüşlerdir. İskeletler, başları batıda olmak üzere doğu-batı doğrultusunda, sırtüstü, kolları göğüs veya karın üzerinde kavuşturulmuş şekildedir (Resim: 5). Sırlı ayaklı kâse, cam gözyaşı şişesi, göğüslerinde çoğu zaman bir sikke, bronz boncuklar mezarlarda ele geçirilen, XII.-XIII. yüzyıla tarihlendirilmelerini sağlayan buluntulardır.

Buluntular

2015 kazı çalışmaları sırasında tiyatronun kuzeybatısı, güneyi ve güneydoğusunda yürütülen kazı çalışmalarında ele geçirilen, kabaca heykeltraşi eserler, seramik (çanak-çömlek), kandil, heykelcik, metal objeler, cam objeler, kemik objeler, sikke ve mimari süsleme elemanları olarak gruplanan küçük buluntular, genellikle taşınmış, karışmış, düzenli stratigrafi izlenemeyen top-
rak içinde ele geçirildiği ve malzemenin ayrıntılı etüdü tamamlanmamış olduğu için, burada buluntu yeri, kotu ve kronoloji dikkate alınmadan genel bir bakış sunulmuştur.

Mermer bir heykel başına ait iki parça *scaena* batısında, çalışılan alanın güney kısmında, döşeme seviyesinde ortaya çıkartılmıştır (Resim: 6). Gözler açık, bukleli saçlar bir bantla süslenmiş, kulakların üzerine de bukleler düşürülmüştür. Burun kemerli, burun delikleri matkapla oyulmuş, dudaklar hafif aralıktır. 1/1 ölçülere yakın yapılmış (Y.27.3 cm., G.9.6 cm.; D.13 cm.; Y.20 cm.; G.16 cm.; D.12 cm.) heykel, tiyatro ile çağdaş (II. yüzyılın 1. yarısı), burası için yapılmış olmalıdır.

Aynı yerde, *scaenanın* batısında bulunan bir rölyef dikkat çekicidir. Mevcut hali ile 37.5 cm. yüksekliğinde, 47.5 cm. genişliğinde, 13.5 cm. kalınlığındaki

mermer bloğun bir yüzünde bukleli saçlı, dolgun yanaklı, göz bebekleri matkapla işlenmiş cepheden tasvir edilmiş bir kadın portresi ve bunun altında İyon *kymationu* ve inci ve boncuk dizisi yer almaktadır (Resim: 7). Arka yüz ise düz tıraşlanmış ve perdahlanmıştır. Figürün stilistik özellikleri ve oyma tekniğine göre, Antoninus Pius (138-161) Dönemi sonlarına tarihlendirmek mümkündür. Parçanın tiyatro yapısına ait olduğuna dair şimdilik kanıt yoktur. Eğer öyle ise yapının bir evresi, belki de tamamlanma tarihi ile ilgili yeni bir ipucu olması bakımından önem taşır.

Küçük buluntuların en kalabalık grubunu oluşturan seramik çanak-çömlekler, çok çeşitli, form, hamur, teknik ve yüzey işçiliğine sahiptir. Çoğu kırık parçalar, hatta seramik fırınlarının yakınlığında kırıntı halinde ele geçirilmiştir.

Az miktarda ele geçirilen, figürlü sahneler veya bitkisel motiflerle süslü Megara kâseleri, Doğu yamacı seramikleri ve günlük kullanım kaplarına ait parçalar, doğrudan tiyatrodan önce aynı yerdeki yapı veya yaşantının belgeleri olarak kabul edilemese de İznik'in Hellenistik Çağ arkeolojisinin değerli malzemeleridir (Resim: 8).

Seramikler içinde *terra sigillata*lar önemli bir grup oluşturur (Resim: 9). Bir kısmında ortada, daire içinde düz veya çapraz bantlı sandaletli *planta pedis* baskısı bulunur. Benzer örnekler, Geç Hellenistik-Erken Roma Dönemine tarihlendirilmişlerdir¹⁰. IV.-VII. yüzyıllara tarihlenen Geç Antik Çağ kırmızı asarlılarının çeşitli tipleri (*RSW*) ortaya çıkartılmıştır. Bunlar arasında VI. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen çift kontürlü, alt kolu uzun haç motifli, rulet, rozet, haç baskılı tabaklar yer alır¹¹.

Kazılarda, özellikle tiyatronun güney ve güneydoğusunda, çok miktarda *ampulla* (*Late Roman unguentarium*) parçasına rastlanmıştır (Resim: 10).

10 C. Meyer-Schlichmann, *Die Pergamenische Sigillata* PF 6, Berlin, 1998, VK 15, VK 16, VK 17, lev.5.35, no.194, 195, lev.5, 13, 54; J.H. Iliffe, "Sigillata Wares in the Near East", *ODAP* 6, 1938, Agora 75, P9858, Antioch, şek. 19, P275.

11 J.W. Hayes, *Late Roman Pottery*, Londra, 1972, 367, motif 66, fig. 78/h; F. Topoleanu, "La diffusion de la céramique d'Asie Mineure à Halmyris", *Les céramiques en Anatolie aux époques Hellénistique et Romaine, Actes de la table ronde d'Istanbul, 23-24 mai 1996*, Ed. C. Abadie-Reynal, Paris, 2003, 216, lev.CXV:25.

Bazılarının dip kısımları damgalıdır. V.-VII. yüzyıllar arasında, olasılıkla Anadolu'da üretilmiş olan bu kaplar, bütün Akdeniz'de görülmekle birlikte, esas dağılım alanı Doğu Akdeniz'dir¹². VII. yüzyıldan sonra üretimi durmuş, fakat muhtemelen kullanılmaya bir süre daha devam edilmiştir. Kullanım amacı, henüz kesin olarak saptanamamıştır, ancak genel kanı ibadet amaçlı, kutsal yağ taşımak için kullanılmış olduklarıdır. Geç Antik Çağ'da güçlü dini karakteri ile öne çıkan İznik'te bulunması şaşırtıcı değildir. Daha noktasal bakıldığında, tiyatronun güneyinde bugüne kadar herhangi bir dini yapı kalıntısına veya *ampullae* ile ilişkilendirilebilecek bir ize rastlanmamakla birlikte, önümüzdeki yıllarda ortaya çıkmasının uzak bir ihtimal olmadığı söylenmelidir.

Bizans dönemi seramik repertuarı sırsız tabak, çanak, testi, sürahi, pişirme kabı gibi günlük kullanım kapları, amforalar ve çok çeşitli renk ve yüzey işleme tekniğinde üretilmiş sırlı seramiklerden oluşur. Yarı mamul parçalar ve defolu parçalar, Bizans Döneminde burada sırlı seramik üretiminin varlığına işaret eder. Mezarlarda tüm halde bulunan iki kadehten birinin iç ve dış yüzeyleri kaideye kadar tek renk sarımsı uçuk yeşil sırlı, dış yüzeyi düşey yivlidir Diğnerinin ise iç yüzü *sgraffito* tekniğinde işlenmiş, sarı, yeşil, kahverengi sırla renklendirilmiştir. Bu her iki kap ile içte Malta haçı, dışta stilize bitkisel motifi işlenmiş fakat sırlanmamış kâse dip parçası, çizgisel haç motifi ve harflerin bulunduğu çanak dip parçası, çok geniş bir coğrafyada rastlanan XII. yüzyıl sonu-XIII. yüzyıl sırlı seramik örnekleri ile paralellik gösterir (Resim: 11). Kazılar sırasında, ayrıca Osmanlı Dönemine ait çok miktarda sırlı seramik ve fırın malzemesi ele geçirilmiştir.

Güneydoğuda açılan merdiven ve yakın açmalarda daha çok miktarda olmak üzere, çalışılan alanların hepsinde, tüm ya da parçalar halinde, çeşitli tipte Roma Geç Antik ve Bizans dönemlerine ait pişmiş toprak kandiller

12 J.W. Hayes, "A New Type of Early Christian Ampulla", BSA 66, 1971, 243-48, lev.36-37; J.W. Hayes, *Paphos III: The Hellenistic and Roman Pottery*, Nicosia, 1991, 209; S. Lochner, R. Sauer, R. Linke, "Late Roman Unguentaria? - A Contribution to Early Byzantine Wares from the View of Ephesus", LRCWI. *Late Roman Coarse Wares and Amphorae in the Mediterranean: Archaeology and Archaeometry*, Ed. J.M. Gurt i Esparraguera, J. Buxeda i Garrigós ve M.A. Cau Ontiveros, Oxford, 2005, 647-654, 649.

bulunmuştur (Resim: 12). Benzerlerine İstanbul Saraçhane’de Polyeyktos Kilisesi’nde ve Balkanlarda rastlanan insan başı şeklinde tutamak, tek bir örnekle temsil edilir (Resim: 12)¹³.

Pişmiş toprak figürinlere ait gövde ve kaide parçalarının birçoğu ait oldukları eserin bütünü hakkında fikir veremeyecek durumda ve boyuttadır. Ancak, güneydoğuda, galerilerin hemen önündeki açmalarda ele geçirilen iki figürin başı dikkat çekicidir. Bunlardan biri (5.3x 3 cm.) son derece ustaca ve özenli işçiliğinin yanı sıra, fildişinden yapılmış olması ile de özellik kazanır (Resim 13 üst). Tiyatro ile çağdaş veya biraz daha sonrasına II. yüzyıla ait olmalıdır. İri açılmış gözleri, geniş burnu, dolgun dudakları ile sıradışı bir erkek başını (4.6x3.1 cm.) da aynı yüzyıl içine yerleştirmek mümkündür (Resim: 13 alt).

Metal buluntuların büyük bölümünü çiviler oluşturmaktadır. Bunlar dışında aplike olduğu anlaşılan olasılıkla Roma dönemine ait bazı bezemeli parçalar ile daha çok mezarlarda küpe, yüzük, bilezik, boncuk gibi takı parçaları ortaya çıkartılmıştır.

Kazısı yapılan her alanda cam şişe, tabak, kadehlere ait parçalara rastlanmış, P20’de iki inhüstasyon mezarda, iskeletin sağ dirseği yanında, kırık ve eksik, fakat tam form veren iki şişe ele geçirilmiştir.

Güneyde, tiyatronun galerilerine yakın açmalarda kemikten işlenmiş saç tokası parçalarına rastlanmış, fakat tüm bir örnek alanın kuzeybatı köşesindeki E-3 kodlu plankarede bulunmuştur. Ayrıca, rozet, balıksırtı motifleri ile süslenmiş kemik levha parçaları ele geçirilmiştir. P17 plankaresinde (galeri önü) bir gladyatörle (*bestiarius*) leoparın dövüşünün kazıma olarak betimlendiği, yarım daire biçiminde kemik bir levha tiyatronun inşaatının tamamlanmadığı ve hiç kullanılmadığı konusundaki yaygın görüşün tersini destekleyen, burada gladiator oyunlarının küçük bir kanıt niteliğindedir (Resim: 14).

Sedeften kazıma ve oyma tekniği ile işlenmiş küçük bir kâse, tiyatronun güneydoğusunda, galerilerin ve merdivenin hemen önünde (P17), yarısı kırık

13 J.W. Hayes, *Excavation at Saraçhane in Istanbul*, Volume 2: *The Pottery*, Princeton, 1992, 86, no.65, lev.21,65.

ve eksik olarak ortaya çıkartılmıştır. Ortasında dairesel madalyon içinde bir kuş figürü yer almaktadır. Ağız kısmına, sola bakan bir at başı dışa taşırılarak, neredeyse tam plastik olarak oyulmuş, bir erkek başı ise sağa bakar şekilde, kontürleri oyulmuş, saç ve yüz hatları kazınarak işlenmiştir (Resim: 15). Hellenistik esintili bu zarif kap kozmetik veya benzeri özel bir amaç için Roma Döneminde üretilmiş olmalıdır.

Roma, Geç Antik, Bizans ve bir tane de Osmanlı dönemlerine ait toplam 824 sikkenin büyük bir kısmı korozyona uğramış, okunamaz durumdadır. Küçük buluntuların temizlik tasnif, belgeleme çalışmaları ile birlikte, sikkele- rin bir kısmı temizlenmiştir.

2015 kazı sezonunda, ayrıca, tiyatronun doğu galerisindeki 2011-2014 kazılarının buluntularının temizlik ve tasnif çalışmaları büyük ölçüde tamamlanmıştır.

Mimari Belgeleme

2015 çalışmaları kapsamında Bursa Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Turizm Daire Başkanlığı Harita Şubesi mühendisleri tarafından 3D lazer scanner ile üç boyutlu sayısal modellemesi yapılmıştır. Bu çalışma üzerinden iki boyutlu çizimleri, strüktürel risk analizleri yapılabilecek, tehdit oluşturan noktalarda acil önlem alınabilmesi sağlanabilecek, alandaki mimari envanter çalışmalarına ve kazının gidişatını engelleyen taşların belgelenip kaldırılmasına başlanabilmektedir.

Zemin Etüdü

Tiyatronun yapım aşamasından itibaren sorun oluşturduğu tespit edilmiş olan zeminin, mevcut yapı kalıntılarının korunması için risk tespiti ve yapılması düşünülen rekonstrüksiyon öncesi alınması gereken tedbirlerin saptanması amacıyla jeofizik ve jeoteknik incelemelerinin yapılması 2015 kazı programına öncelikli olarak alınmış, yılın son aylarında Bursa Büyükşehir Belediyesi'nce, ihale ile hizmet alımı yoluyla araştırmalar gerçekleştirilmiştir.

Resim 1: İznik ve Roma Tiyatrosu'nun konumu. Uydu görüntüsü.

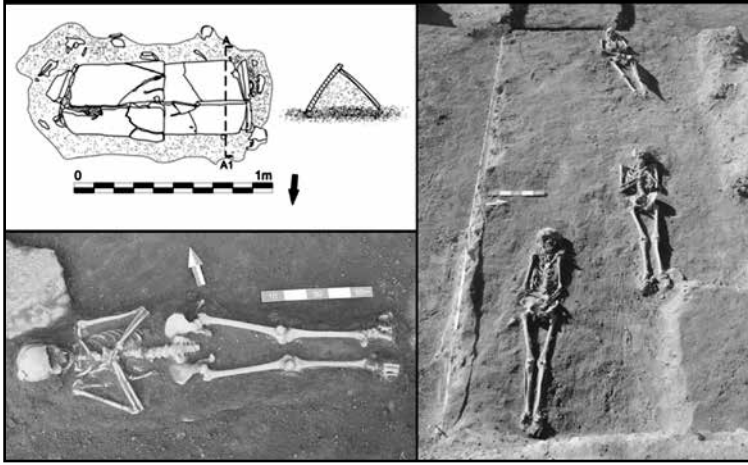
Resim 2: İznik Roma Tiyatrosu. Hava fotoğrafı.

Resim 3: *Skene* batısı.

Resim 4: Galeriler güneyi-güneydoğusu.

Resim 5: Tiyatronun güneyi-güneydoğusunda çatkılı ve inhüstasyon mezarlar.

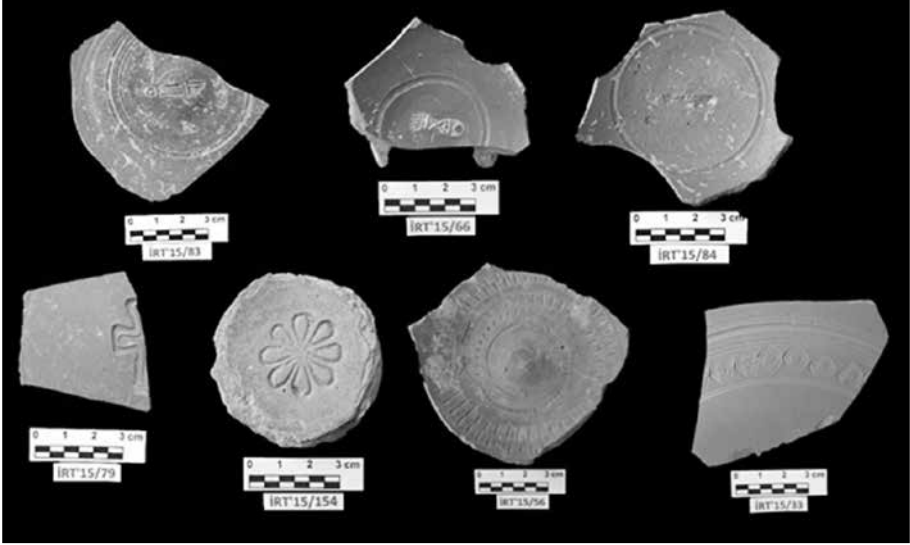
Resim 6: Skenenin batısında bulunan heykel parçaları.

Resim 7: Skenenin batısında bulunan kabartmalı levha.

Resim 8: Hellenistik seramik örnekleri.

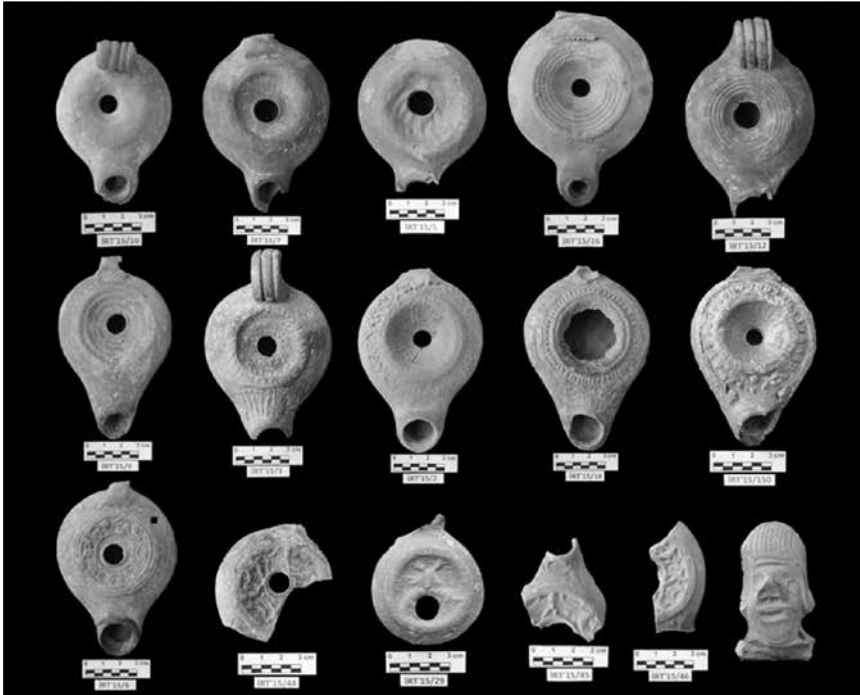
Resim 9: Kırmızı astarlı, baskılı Roma (üstte) ve Geç Antik Çağ (altta) seramikleri.

Resim 10: Damgalı ampulla dip parçaları.

Resim 11: Sırlı seramik örnekleri.

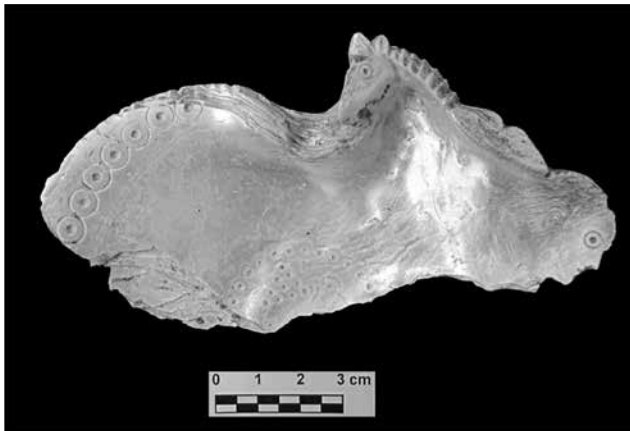
Resim 12: Kandil örnekleri.

Resim 13: Fildişi ve pişmiş toprak figürin başları.

Resim 14: Kemik levha.

Resim 15: Sedef kâse.

EXCAVATIONS AT KINIK HÖYÜK, 2015

Lorenzo D'ALFONSO*

Hatice ERGÜRER

Lorenzo CASTELLANO

Nancy HIGHCOCK

Anna LANARO

Alvise MATESSI

Andrea TRAMERI

Set on a water-rich alluvial fan at the southern entrance of the Altunhisar valley in the Niğde province, the site of Kınık Höyük consists of a 9ha terrace at the foot of a central mound, and a lower town of at least another 24ha. At the site excavations are ongoing since 2011 (see d'Alfonso – Ergürer 2014; d'Alfonso et al. 2015, 2016a). The fifth campaign of excavations, held in June and July 2015, was organized in four Operations: while Operations A, B and C investigate the occupational sequence on the mound, Operation D provides an insight into the occupation of the terrace (Fig. 1).

OPERATION A

In Operation A excavations continued in Sector A1 (S 17.03, 17.04, 17.08). Already after the 2013 campaign it became clear that this was the cultic area

* Lorenzo D'ALFONSO, Institute for the Study of the Ancient World, New York University, New York/U.S.A.

Hatice ERGÜRER, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman/TÜRKİYE.

Lorenzo CASTELLANO, Ancient Near Eastern and Egyptian Studies, New York University, New York/U.S.A.

Nancy HIGHCOCK, Pavia University, Northeast normal University of Changchun, Pavia/ITALYA

of the citadel during the Hellenistic and the Achaemenid periods (KH-P II and KH-P III). In 2014 we exposed a cultic complex of the Hellenistic period, comprised of a storage terrace with pitoi and a room with a stone bench and a central hearth where 3 bronze coin hoards and several other coins had been found (d'Alfonso et al. 2016a). In 2015 the storage terrace and the pitoi were removed and the architecture of Level A1.2 was exposed (Fig. 2). The main walls in mud-brick preserved for a height of ca. 1.5m show almost the same orientation as the stone walls of Level A1.1 built on top of them. The only major difference was the discovery of an east-west mud-brick wall, which was very damaged by the cuts for the installation of the Level A1.1 terrace and pitoi, dividing the western portion of the Level A1.2 building into 2 main rooms. The trash deposits of cultic activities filling the northern room were partially excavated in 2013, and they offered the first main hint of continuity of the cultic function of the area between Level A1.1 and Level A1.2. The new excavations of Level A1.2 layers in the southern room confirmed this hypothesis. While the clay floor of the room was found almost empty, in the deposits on top of it several fragments of bovine figurines came to light and fragments of a finely polished clay rython representing a stag have been collected (Fig. 3). The rython formally matches an Achaemenid bronze exemplar preserved at the Louvre and dated to the 6th c. BCE. At the same time the lack of comparanda of ceramic rython for such an early period in Anatolia may hint at a slightly later age.

OPERATION B

After exposing some buildings and public space of the Late Hellenistic period (KH-P II, Level B.4), in 2015 the Early Hellenistic occupation was exposed in the central portion of the operation trench (S16.16). The early Hellenistic occupation of the southern portion of the Square was set up by leveling the ruins of the previous Level B.5 at an elevation of ca 1218,20m asl (outer surface B.2018: Fig. 4). On the terrace floor an oven with a *stone channel for air control* (B.845) was set close to a microstructure consisting of two mudbrick-plastered basins (B.840), thus suggesting that this was a production area. Correspond-

ing to the limit of the underlying mud-brick wall, B.397, the terrace slants suddenly down (outer surface 2088) towards the NE. This depression towards the center of the mound, was filled by trash deposits very rich in ceramics and bones. Oddly enough in this period the center of the Early Hellenistic citadel was apparently used as a dump area.

Once the terraced surface was removed the ruins of the earlier occupation became well visible. These have been exposed, in particular in the north-eastern corner of S16.16. There the northern mud-brick wall of the large room 7 (wall S.397) is abutted to the north by a series of ashy deposits mixed with daub layers (B693, B.700), likely resulting from pyrotechnic installations. The scanty remains of two walls and a hard floor covered by ashes (B.2118) ending into the E section of the trench likely belonged to one of the kilns producing these deposits (Fig. 5). Also this kiln was set on these ashy deposits, and was covered by more recent ashy deposits. The deposits start from the northern front of the wall B.397 and slant down toward the north up until the end of S.16.16. They are very informative of the last phase of reuse of the architecture appearing under the terrace. When this architecture was no longer in use, it was likely filled with deposits of production activity in which fire played a major role. From the presence of some iron slags in these deposits, iron smelting seems a likely hypothesis for our Level B.5.

In the western part of the square, portion of the last phase of the KH-P III occupation was exposed. A thin mud-brick wall (B.2095), set perpendicularly against the western wall of the Achaemenid 'yellow building' (B.2078), created two rooms, of which the southern one was only little preserved, due to the cut of a large pit from the earlier Level B.2. Nonetheless, in a niche in the corner between the two aforementioned walls, an unusual complete drinking vessel was found, together with a very finely cut grinding stone with triangular section, and a pestel. The drinking vessel with a red slip is very close to an item found at Niğde-Tepebağları, which is interpreted as a cultic drinking vessel and is today displayed in the Niğde Museum (Fig. 6).

OPERATION C

After four years we decided to reopen Operation C. In 2011 four soundings had investigated the presence of the citadel walls in this southwestern area of the mound. Here the stratigraphy of KH-P II and III is absent, and the earliest occupation levels inside the citadel date to the Late Iron Age I (7th-6th c. BCE). This year a 40 by 10m trench was opened covering the 10x10m squares of the site grid S15.17, 15.22 22.02, 22.07, so to obtain an extensive exposure of the walls in this area (Fig.7). The geomagnetic investigation showed the presence of bigger anomalies and some discontinuities in this area, so that the presence of some change in the walls structure was suggested. As the excavations started, the remains of the stone socle of the walls were found a few centimeters under the surface. Apart from few pits cut in the stone wall –possibly small robbery trenches to extract building materials-, more than 35m of the walls were exposed in a good state of preservation. While no trench was opened on the mound inside the walls during the second half of the campaign we started investigating the stratigraphy outside the walls in the squares S22.01 and 22.06. There a 6x6 m squared tower projects out of the walls. The remains of the tower only preserve its foundation and socle, since the whole exposed area is filled with stones. The room inside of the tower must have been at a higher elevation, and is not preserved. Looking at the texture of the stone masonry it seems likely that the walls exposed represent more than one building phase, and only the earliest seems associated with the tower.

Within the later phase of the walls exposed in C fragments of a bowl with a badly stylized Alishar IV deer has been found (Fig.8). This provides a good hint for the dating of this last construction phase of the walls in C, between the 9th and the 8th c. BCE.

More to the north-west, the last sounding of Operation C 2011 (sounding C-3), was reopened in 2015 with the aim to reach the Bronze Age occupation inside of the citadel. In this sounding a large modern cut starting from the slanting surface of the höyük into the walls and the stratigraphy inside of the citadel was functional to the building of a shelter-pit. Beyond the shelter, inside the mound a Late Iron Age sequence of layers emerged in 2011. This

sequence seals three thick deposits: one is made of mud-bricks (SU C.650), one consists of a series of gray soil layers and stones, and the last again is made of mud-bricks (SU C.2518). In one of the gray soil layers, SU C.2501, a fragment of a large vessel, possibly a krater, bears a well painted Alishar IV silhouette deer motif. The find confirms the dating of these accumulations to the KH-P V, namely the EIA II, MIA I (11th -9th cc. BCE). These deposits cover a large, circular, straw-plastered silo, for which a ray of 2.5m or more has been reconstructed. This large interred granary built in the citadel besides the inner face of the citadel walls recalls the Hittite tradition of storage facilities, and had not been found in other Iron Age sites in Central Anatolia (d'Alfonso et al. 2016b).

The surface that works together with the underground silos was not preserved, but four earlier occupation surfaces were found, and the last one (SU C.2543) is covered by charred vegetal remains. The latter runs under the surface of the citadel wall, and its 14C dating to the 12th -11th centuries BCE offers a *post quem* dating for its construction phase. The latter is coherent with the dating of the construction phase of Level A.7 exposed in Operation A (d'Alfonso et al 2016b).

OPERATION D

During 2015 the excavations in Operation D improved the understanding of the KH-P III 'Achaemenid house', and at the same time started the exploration of the earlier LIA I Levels in the lower town.

The trench originally featuring a square of 10x10m (S01.15), was expanded 2m towards the west (S01.10) with the goal to find the western limit of rooms 1 and 2 of the Achaemenid house. Luckily enough the western wall of the two rooms did come to light in the new trench, shedding new light onto the latest period of the houses occupation. Rich finds were uncovered in 2013 north of the wall D.1058, and this continued again in the new trench this year, for example a portion of a tymiatherion in the shape of a terracotta female figurine (Fig. 9).

The main excavation activity was concentrated within room 2. It has become clear that the room had quite a long and intense use, as testified by the presence of a sequence of at least five floors. Under the mud-brick courses of the walls D1058 and D1067, stone socle and foundation of the walls were preserved, for an overall height of more than 2m. Through time room 2 maintained the function of a cooking area, likely a kitchen. Under the later floor associated with the oven built using painted jar walls excavated in the previous year, on a lower floor covered with soot and ash a kiln and a second small oven were exposed. The terracotta tray serving as upper shelf of the kiln was found beside the kiln, but some fragment had fallen in the lower firing chamber.

A change of level in the area has been reached after removing two more floors in a sounding in the eastern portion of the room. Under the level of the stone foundations of the walls defining the room a portion of a stone paved floor has been exposed (SU D.2360), which clearly belongs to a different space organization and function of the excavated area.

REFERENCES

- d'ALFONSO - ERGÜLER 2014: L. d'Alfonso & H. Ergürler, 2011-2012 Archaeological Excavations at Kınık Höyük / Kınık Höyük 2011-2012 Yılı Kazıları, *Kazı Sonuçları Toplantısı* 35 (2014), vol. 3, 36-52.
- d'ALFONSO et al. 2015: L. d'Alfonso, N. Highcock, A. Lanaro, A. Matessi, B. Tomassini Pieri, Murat Teksas & A. Trameri, Archaeological Excavations at Kınık Höyük, 2013 / Kınık Höyük 2013 Yılı Kazıları, *Kazı Sonuçları Toplantısı* 36 (2015), 489-516.
- d'ALFONSO et al. 2016a: L. d'Alfonso, D. Campana, P. Crabtree, H. Ergürer, F. Fantone, C. Ferrandi, A. Gürel, N. Highcock, C. Kuzucuğlu, A. Lanaro, A. Matessi & A. Trameri, Archaeological Excavations At Kınık Höyük-Niğde. Report of the Fourth Campaign (2014), *Kazı Sonuçları Toplantısı* 37 (2016), 301-330.
- d'ALFONSO et al. 2016b: L. d'Alfonso, M. Gorrini & C. Mora, The Early Iron Age and the Hellenistic period at Kınık Höyük, South Central Anatolia. Report of the 5th campaign (2015), *Athenaeum* 104/2 (2016), 583-603.

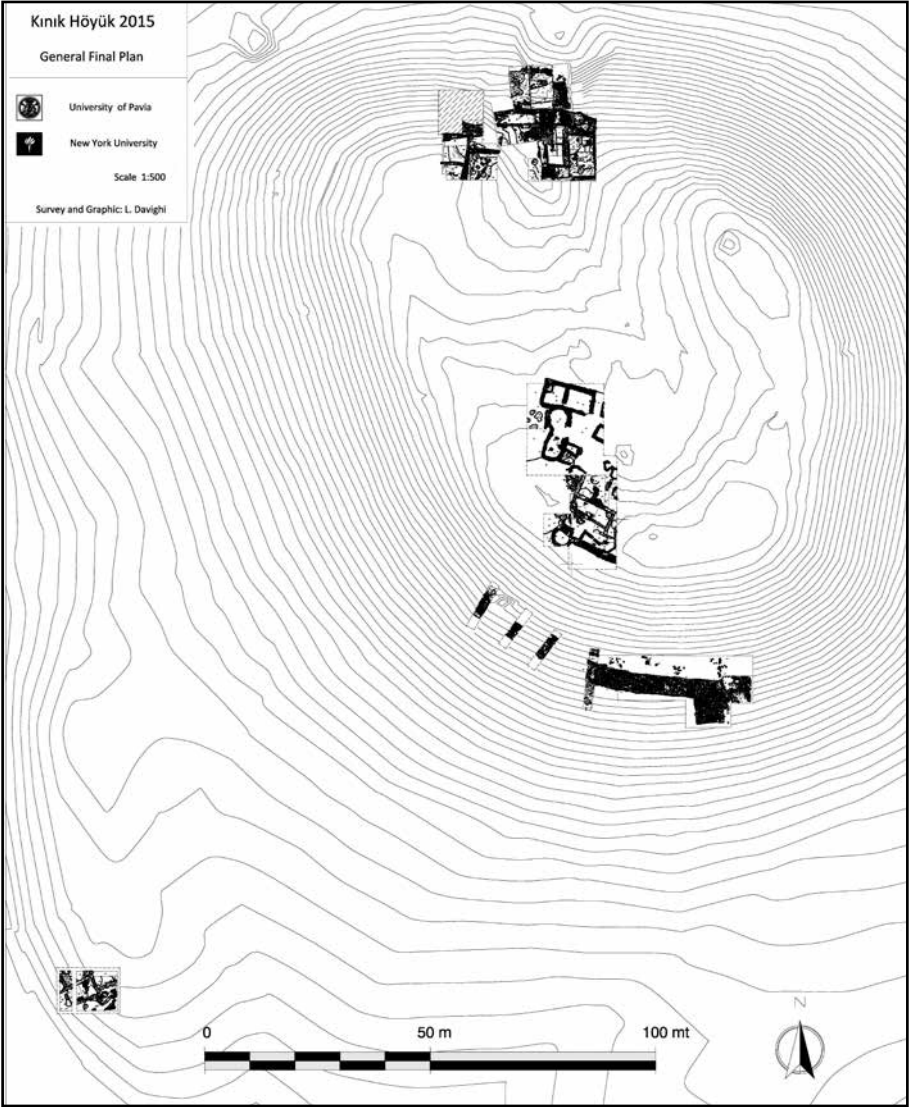

Figure: 1

Figure: 2

Figure: 3

Figure: 4

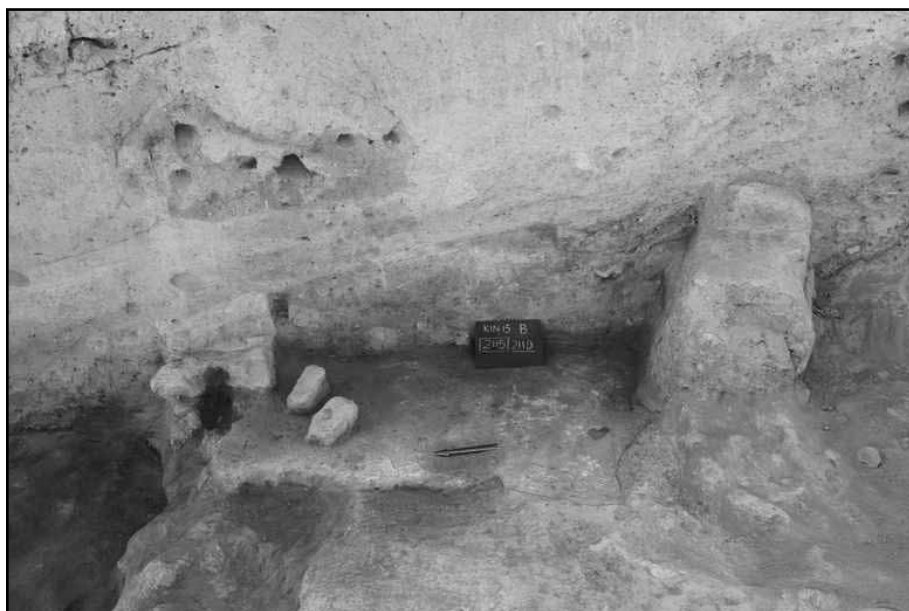

Figure: 5

Figure: 6

Figure: 7

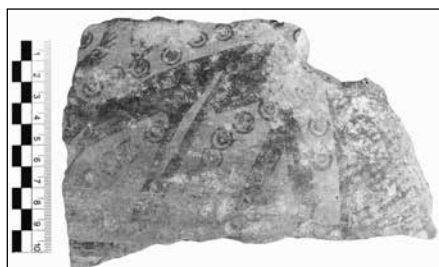

Figure: 8

Figure: 9

KUBAD-ABAD SARAYI

2015 YILI KAZI ÇALIŞMALARI RAPORU

Rüçhan ARIK*

Konya ili Beyşehir ilçesinde bulunan Kubad-Abad Saray Külliyesi'ndeki 2015 yılı kazı ve onarım çalışmaları 01 Temmuz 2015-13 Ağustos 2015 tarihleri arasında sürdürülmüştür. Çalışmalar, Kazı Başkanı Prof. Dr. Rüçhan Arık ve Prof. Dr. M. Oluş Arık, Prof. Dr. A. Osman Uysal, Doç. Dr. Muharrem Çeken, Doç. Dr. Alptekin Yavaş, Yrd. Doç. Dr. Mesut Dünder ve Arş. Gör. Dr. Oğuz Koçyiğit'ten oluşan kazı heyeti ile birlikte, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü'nden bir grup öğrenciyle gerçekleştirilmiştir. Bu yılki kazı çalışmalarında Bakanlık temsilcisi olarak Isparta Müzesi uzmanlarından, Sanat Tarihçisi Murat Ak görevlendirilmiş, kendisi kazı sezonu boyunca gözlem ve raporları ile çalışmalarımıza katkıda bulunmuştur¹.

Bu yılki kazı çalışmaları, geçen yıl olduğu gibi I. Avluyu doğu yönden çevreleyen sur ve Küçük Sarayın güneyinde bu surdan tersaneye doğru uzanan bir başka sur ile birlikte, I. Avlu içerisindeki "12a" - "12 b" - "13" ve "14" numaralı yapıların etrafında ve kısmen Büyük Saray'ın batısında gerçekleştirilmiştir (Çizim: 1, Resim: 1-5). 5x5 m. ölçülerindeki toplam 76 adet açmada gerçekleştirilen bu çalışmalar sonrası, gerek külliyeinin savunma ve altyapı

* Prof. Dr. Rüçhan ARIK, Emekli Öğretim Üyesi. Onsekiz Mart Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü, Çanakkale/TÜRKİYE. rarik@gmail.com

1 Kubad Abad Kazılarının 2015 yılı çalışmalarına maddi ve manevî destek sağlayan Bakanlığımız Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü başta olmak üzere, Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü yetkililerine ve Konya Büyükşehir Belediye Başkanı ve yardımcısına sonsuz teşekkürlerimizi sunmak isteriz.

Bu Kazı döneminde de her türlü zorluk ve yorucu çalışmayı üstlenerek özveriyle yürüten genç meslektaşlarımızla birlikte, tüm sıkıntı ve sevinçlerimizi bizimle paylaşan Kültür Bakanlığı temsilcimize ve sevgili öğrencilerimize de sonsuz teşekkürler...

sistemleri gerekse mimari anlamdaki problem teşkil eden sorunları hakkında daha net bilgiler elde edilebilmiştir.

Hatırlanacağı gibi 2014 yılındaki çalışmalarımız sonrasında Küçük Saray avlusunun güney ucundaki talî kapının açıldığı surun, II. avluyu batı yönden çevreleyen surun devamı olduğu ve aynı zamanda I. avluyu doğu ve güney yönden de çevrelediği anlaşılmış idi. Önceki yıllarda bu surun güney yöndeki kısmı tamamen kazılmış, doğudaki kısmın ise II. avluya bağlanan uçtaki küçük bir bölümü açığa çıkarılabiliyordu. Bu yıl ise gerek bu surun, gerekse bu surdan doğuya doğru uzanarak göl kenarında bulunan tersane (kayıkthane) ile birleştiği anlaşılan diğer surun açılmasına çalışılmıştır.

Yine geçen yılki kazılar sonrasında I. avluyu doğu ve güney yönden çevreleyen bu surun doğu yüzünde, Küçük Saray avlusunun kuzeybatı köşesinden başlayıp güneye doğru devam eden, içinde su tesisatı da bulunan sekili yolun devamıyla karşılaşmıştı (Resim: 6). Sura paralel bir şekilde devam eden ve yaklaşık olarak 50 cm. genişliğindeki moloz taş dolgulu bu seki duvarının bu yılda sur boyunca devamı ortaya çıkarılmıştır. Küçük Saray'ın güneybatı köşesinden başlayarak, I. avluyu doğu yönden çevreleyen bu surun ise ışık olarak tanımlanan yapılara kadar (üç mekânlı bina) kesintisiz biçimde devam ettiği ve iç taraftan üçgen biçimli toplam 3 payanda ile desteklendiği anlaşılmıştır (Resim: 7). Sura desteklemek amacıyla belirli aralıklarla yapıldıkları anlaşılan bu payandalar hakkında ilginç olan, bunların surun doğuya bakan eğimli yüzeyinde değil de içe bakan kısımda yapılmış olmalarıdır. Zaman zaman devşirme olarak kullanılmış olan bazı antik malzemelerin de tespit edildiği (Resim: 8) bu sur yapısının daha çok moloz taşların kireç harcı kullanılarak bir araya getirildiği anlaşılmaktadır.

Yaklaşık olarak 85 cm. genişliğinde harçlı ve moloz taşlı bir dolgu içerisinde yer alan su tesisatı ise genel olarak 2.00 m. genişliğindeki bu sura yaslanmış biçimde devam etmektedir. Bununla birlikte, seki duvarının zamanla tahrip olduğu kısımlarda su tesisatının da düzensizleştiği görülmüştür. Söz konusu su sisteminin hem ışık olarak nitelenen yapılardan hem de hamamlı köşkten gelen iki ayrı tesisat ile birleşerek sur boyunca devam ettiği ve II. avlunun talî kapısının altından geçerek Küçük Saray avlusunun batı kenarın-

daki sekili yola bitişik diğer bir tesisata bağlandığı tespit edilmiştir. Böylece Saray Külliyesi'ne giriş yaptığı yer ve taksim edildiği bazı kısımları önceki yıllarda ortaya çıkarılan su sisteminin, hem II. avluya bağlandığı kolu hem de diğer bağlantı kısımları net olarak ortaya çıkartılmıştır (Resim: 9). Bununla birlikte, "işlik" ve "köşklü hamam" tarafından gelerek surun hemen önünde birleşen ve Küçük Saray'a doğru devam eden bu su tesisatının Gürlevi istikametine doğru bir bağlantısının daha bulunduğu belirlenmiştir. Fakat bu bağlantının yüzeye oldukça yakın olması nedeniyle yoğun bir biçimde tahrip olduğu tespit edilmiştir.

Kazılar sırasında, özelliklede surun batı tarafı boyunca, I. avluya doğru uzanan alanlarda sura yaslanmış durumda duvar kalıntılarıyla karşılaşmıştır. Toprak harçlı olan bu duvarlardan bazılarının sarayın inşa süreciyle ilgili geçici mekânlara ait olması mümkündür. Bazıları ise çok geç dönemlerde yapılmış olabilirler. Bunlardan bazılarında görülen derme-çatma ocaklar ile külliye içerisindeki, çoğunlukla ana kayaların doldurulması sonucu elde edilen düzlükler üzerine oturtulmuş olan ve sura yaslanmış biçimde açığa çıkarılan bu yapı kalıntıları, genel bir plan özelliği göstermemekle birlikte, basit duvarlardan ibarettirler.

I. avluyu doğu ve güney yönden çevreleyen bu surdan doğuya doğru uzanarak, göl kenarında bulunan kayıkthane ile birleştiği anlaşılan diğer surun ise, yaklaşık olarak 110 cm. genişliğinde olduğu ve tıpkı diğer sur gibi payandalar ile desteklendiği anlaşılmıştır. Toplam iki payandanın tespit edildiği bu surun, kayıkthane önünde bir aç yaparak kuzeydoğu-güneybatı yönünde devam ettiği ve böylece kayıkthane yapısının güney köşesi ile birleştiği anlaşılmıştır. Surun aç yaparak dönmüş olduğu kısımda, ayrıca güneye doğru devam eden ve gölün içine kadar uzandığı sanılan bir başka duvarın daha var olduğu görülmüştür. Bu kısımda ayrıca, duvara paralel olarak uzanan ve göle doğru devam eden pişmiş toprak su künklerinden oluşan bir başka su tesisatının daha varlığı anlaşılmıştır. Bunun Küçük Saray'dan çıkan atık su kanalının uzantısı olması muhtemeldir.

I. avluyu doğu ve güney yönden çevreleyen sur ve bu surdan doğuya doğru uzanan diğer surun kenarları boyunca yapılan çalışmalar tamamlandı-

tan sonra; I. avluda yer alan “12a”-“12b”-“13” ve “14” numaralı yapıların etraflarındaki açmalarda çalışmalara devam edilmiştir. Geçtiğimiz yıllarda kazıları yapılarak açığa çıkarılan bu yapıların etraflarındaki atık toprakların kaldırılması ve avlu ile olan ilişkilerinin daha net bir biçimde anlaşılabilmesi amacıyla yapılan kazılar sonrasında hem bu yapılar hem de buradaki alt yapı tesisatları tam olarak ortaya çıkarılmışlardır. Bu arada söz konusu yapıların etrafında da bazı geç dönem yapılarının varlığı tespit edilmiş; külliye'nin hemen her yerinde karşılaşılan bir durum olarak, Selçuklu yapılaşmasının Prehistorik Dönem yerleşim kalıntılarının üzerine oturduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca külliye'yi oluşturan bu yapıların topografyaya bağlı olarak konumlandırıldıkları bir kez daha net bir biçimde izlenebilmiştir.

Bu bağlamda, “12b” No.lu yapının içinde ve doğu kenarlarında yapılan kazılar sonrası, binanın kuzey ve kısmen doğu duvarının ana kayanın kesilmesi sonrası kayalık bir zemine oturtulduğu gözlemlenmiş, ayrıca yapının doğu duvarında birbirine paralel olarak uzanan ve duvarı dik olarak kesen hatlı boşluklarına rastlanmıştır. Bu sırada binanın kapı eşiği de tespit edilmiştir. Tıpkı geçen yıllarda olduğu gibi bu yılki kazılar sırasında tespit edilen bazı basit ocak ve benzeri kalıntılar ise, Selçuklu Dönemi sonrası geç dönemde binanın yoğun olarak kullanıldığını göstermektedir.

Birbirleriyle asimetrik biçimde konumlanmış olan “13” ve “14” No.lu binalar etrafında ve özellikle de binanın kuzeydoğu köşedeki giriş kısmında yapılan kazılar sonrasında da, yine Prehistorik Dönem niteliği taşıyan bazı erken dönem duvar kalıntıları ve Selçuklu sonrası kullanıldıkları anlaşılan kalıntılar ile karşılaşmıştır (Resim: 10).

Bu yıl Büyük Saray'ın batı kısmında yapılan kazıların asıl amacı; yapı ile kayalık alan arasında var olması muhtemel kalıntıları açığa çıkarmak idi. Fakat buradaki açmalarda herhangi bir mimari kalıntıya rastlanılmamıştır. Bununla birlikte doğal kayaya kadar sürdürülen kazı çalışmalarında başta seramik parçaları olmak üzere bazı küçük buluntularla karşılaşmıştır. Bu kısımda ayrıca, geçen yıllarda açığa çıkarılan kanalizasyonun çevresi temizlenmiş ve bu kalıntı koruma altına alınmıştır (Resim: 11).

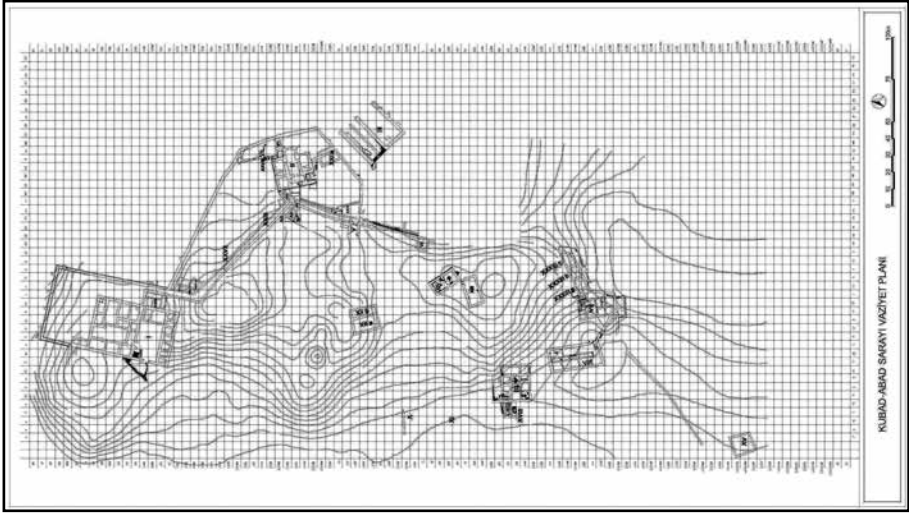
Bu yılki buluntular arasında; biri Roma İmparatoru Valens'e (364-378), diğerleri Anadolu Selçuklu Dönemine tarihlenen sikkeler en önemli grubu oluşturmaktadır. Kazılar sırasında toplam 28 adet sikke ele geçirilmiş olup, bunlar konservatör tarafından temizlenerek envanterleri yapılmış ve Konya Müzesi'ne teslim edilmişlerdir.

Çini buluntular, Kubad-Abad'ın daha önceki yıllarda ele geçirilmiş olan örnekleri ile kıyaslandığında mütevazı sayılabilecek küçük parçalar halindedirler. Bunlar sır altı tekniğindeki bezemeli parçalar, tek renk sırlı turkuaz çiniler ve lüster tekniğinde yapılmış bazı parçalardan oluşurlar. Bu çini buluntular arasında, tüme yakın boyutlarda ele geçmiş olan sekiz kollu bir yıldız çini üzerinde yer alan, heraldik vaziyetteki çift başlı kartal figürü oldukça önemlidir (Resim: 12)

Ayrıca kazı boyunca çok sayıda sırsız ve sırlı seramik parçalarına da rastlanmıştır. Özellikle sırlı seramikler arasında I. avluyu kuşatan surun batısında yapılan kazılar esnasında ele geçirilen tek renk yeşil sırlı küçük bir testi neredeyse tüme yakın biçimde ele geçirilmiştir (Resim: 13). Yonca ağızlı ve tek kulplu bu testi kazı evinde restore edilerek koruma altına alınmıştır. Bundan başka üzerinde nesih yazılar bulunan lüster tekniğinde süslenmiş kap parçaları ile birlikte (Resim: 14), slip tekniğinde yapılmış bir kaç kahverengi sırlı tabak parçası ve kazıma bezemeli seramik kap parçaları önemli seramik buluntular arasında sayılabilirler.

Metal buluntular içerisinde temrenler ve bıçaklar sayıca ilk sıradadır. Yine çeşitli çivi ve benzeri metaller yanında kapı aksamında kullanıldıkları düşünülen çeşitli objeler, toka ve iğne türü eserler diğer metal buluntular arasında değerlendirilebilirler. Ayrıca çeşitli kadeh ve benzeri kaplara ait kaide ve ağız parçaları yanında, çeşitli cam eserler de önemli buluntularımız arasındadırlar.

Kazı çalışmaları sonrasında ortaya çıkarın mimari kalıntılar, rölöve ve fotoğraflarla belgelendikten sonra geçici koruma altına alınmışlardır. Elde edilen buluntular da gerekli temizlik ve restorasyon işlemleri yapıldıktan sonra tasniflenerek listelenmiştir. Bunlardan envanterlik değer taşıyanları Konya Müzesi'ne teslim edilmiş, etütlük olanlar ise kazı evi deposuna kaldırılmıştır.

Çizim 1: Kubad Abad Sarayı vaziyet planı.

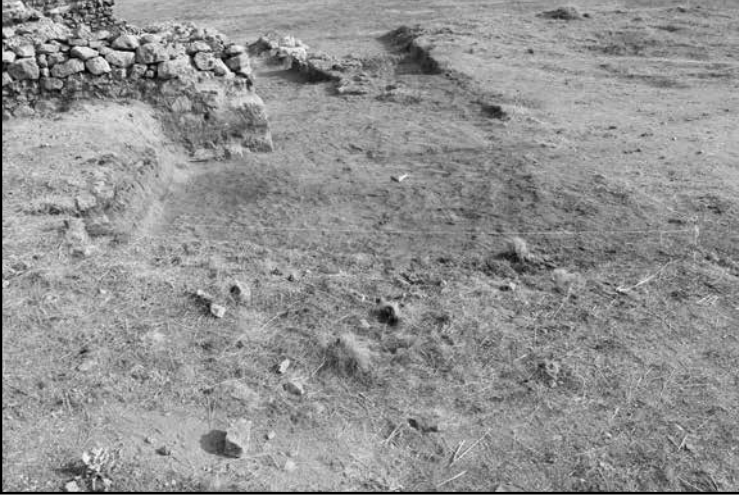
Resim 1: Avluyu doğu yönden çevreleyen sur ve etrafındaki açmalar.

Resim 2: Surdan tersaneye doğru uzanan sur ve etrafındaki açmalar.

Resim 3: “12a” numaralı yapının doğu kenarında açılan açmalar.

Resim 4: "12b" numaralı yapının etrafında açılan açmalar.

Resim 5: "13" ve "14" numaralı yapılar ve etrafında açılan açmalar.

Resim 6: İçinde su tesisatı bulunan sekili yolun 2015 yılında açığa çıkarılan kısmı

Resim 7: Payandalarla desteklenen surun güneyden görünümü.

Resim 8: Sur yapısının inşasında kullanıldığı anlaşılan Antik Döneme ait devşirme parça.

Resim 9: İşlik yapısından gelen ve surdan sekili yola geçen su tesisatı.

Resim 10: “13” ve “14” no’lu binalar etrafında yer alan Selçuklu sonrası dönemlere ait yapı kalıntıları.

Resim 11: Büyük sarayın batısına doğru devam eden atık su kanalının bulunduğu alan.

Resim 12: Sıraltı tekniğinde yapılmış olan çift başlı kartal bezemeli çini parçası.

Resim 13: Tek renk sırlı ve yonca ağzılı testicik.

Resim 14: Lüster tekniğinde yapılmış yazı bezemeli tabak-kâse.

2015 PANAZTEPE KAZILARI

Armağan ERKANAL-ÖKTÜ*
Beyza GÜLMEZ

2015 yılı Panaztepe kazı çalışmaları, 1987¹-1988², 1990³-1991⁴ ile 2012⁵-2013⁶-2014⁷ yıllarında gerçekleştirilen çalışmaların devamı niteliğinde olup deniz seviyesinden yaklaşık 67 m. yükseklikte yer alan akropol alanının kuzeydoğu kesiminde devam etmiştir. 235 m²'lik bir alanda derinleşerek, bu dönemki çalışmalar sonucunda toplam kazılan alan 2.200 m²'ye ulaşmıştır (Plan: 1-2, Resim: 1-2)⁸.

* Prof. Dr. Armağan ERKANAL, Limantepe Kazı Evi, Denizli Mahallesi, Harbiye Caddesi, No: 2, Çeşmealtı, Urla- İzmir/TÜRKİYE.
Beyza Gülmez, Gazi Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi, Seyranbağları Mahallesi 7/25 Çankaya-Ankara/TÜRKİYE.

- 1 Erkanal, 1989: 59-65.
- 2 Erkanal, 1990: 255-260; Erkanal 1991, 37-40.
- 3 Erkanal, 1992: 451-452.
- 4 Erkanal, 1993: 498-499.
- 5 Erkanal-Öktü v.d.. 2014: 24-36.
- 6 Erkanal-Öktü v.d.. 2013: 601-615.
- 7 Erkanal-Öktü, Çınardalı-Karaaslan, 2015: 423-441.
- 8 2015 yılı Panaztepe kazı çalışmaları, Prof. Dr. Armağan Erkanal başkanlığında, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Döner Sermaye İşletmeleri Merkez Müdürlüğü (DÖSİMM), Hacettepe Üniversitesi, İzmir Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A. Ş. (İDESBAŞ) tarafından sunulan maddi ve manevi destekle sürdürülmüştür. Kazı çalışmaları, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Nazlı Çınardalı-Karaaslan, Arkeolog Zülfikar Akyüz; Gazi Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencileri Beyza Gülmez, Erden Egemen Terzioğlu; Hacettepe Üniversitesi Arkeoloji bölümü lisans öğrencilerinden Berkay Perçin, Cihat Nuhoglu, Deniz Kışniş, Furkan Altunpak, Funda Akça, Gizem Alparslan, Selda Çiçek, Şeyda Yıldız, Şeyma Alay, Tuba Tokgöz ve Harran Üniversitesi Arkeoloji bölümü öğrencilerinden Bedih Doğan, Sabri Yıldız ve Yaşar Akkuş'dan oluşan bir ekip tarafından yürütülmüştür. Kazı çalışmalarına T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı adına İzmir Arkeoloji Müzesi uzmanlarından Ender Gökhan Beyazçam Bakanlık temsilcisi olarak katılmıştır. Kendilerine özverili çalışmalarından dolayı teşekkürlerimizi sunarız. Kazı sonrası seramik değerlendirmeleri konusunda büyük yardım gördüğümüz Hacettepe Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Ayşegül Aykurt'a ve Trakya Üniversitesi Öğretim Görevlisi Dr. İlkan Hasdağlı'ya ayrıca teşekkür ederiz.

Akropol alanında daha önceki yıllarda yapılan çalışmalar sonucunda, surun kuzeyinde ele geçirilen kompleksin, M.Ö. 2. binin başına ait idari karakterli bir yapı olabileceği anlaşılmıştır. Açığa çıkartılan bu yapı ile ilgili başka kalıntılara ulaşmak amacıyla 2015 yılında sondaj çalışmalarına başlanılmıştır.

I. Sondaj çalışması, 2014 yılında açığa çıkartılan M 8 No.lu mekân içinde derinleşerek gerçekleştirilmiştir. Bu derinleşme sırasında M.Ö. 7. ve 6. yy.a ait seramik parçalarının karışık olarak ele geçirildiği görülmektedir. Arkaik Çağa ait seramik repertuarında; M.Ö. 7. yy.a ait *skyphos* parçaları, M.Ö. 7. ve 6. yy.a ait Oryantalizan Dönem *oinochoe*, kandil ve *lekane* parçaları ele geçirilmiştir. Ayrıca parçalar arasında M.Ö. 6. yy.a tarihlendirilen yarısı korunmuş olan bir disk parçası da ele geçirilmiştir (Resim: 3). Arkaik Döneme tarihlendirilen buluntular arasında; p.t. ağırşaklar, bir minyatür balta ve bir perdah taşı (?) sayılabilir.

Derinleşme çalışmalarına devam edildikçe 65.09-64.49 m. kodları arasında M 25 mekânı gün ışığına çıkarılmıştır. Mekânın açığa çıkarılan kuzeydoğu-güneybatı yönünde ve kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan iki duvarı vardır. Mekân içinde yer yer korunmuş döşeme taşları da yer almaktadır. Yapılan seramik çalışmalarıyla da mekânın en erken kullanım evresinin M.Ö. 7. yy. sonunda olduğu anlaşılmaktadır (Resim: 4). M 25 mekânı içerisinde ele geçirilen seramik buluntularının değerlendirilmesi yapıldığında, Arkaik Döneme tarihlendirilen parçalar arasında M.Ö. 7. ya da 6. yy.a ait bir *kernos* parçası, M.Ö. 7. ve 6. yy Oryantalizan Dönem Aiol boyalılarına ait *Skyphos* parçaları ile M.Ö. 6. yy.a ait tabak ve kâse parçaları ele geçirilmiştir.

Alanda yürütülen çalışmalar neticesinde 64.16 m. koduna gelindiğinde M.Ö. 2. binyılının ilk yarsına ait malzeme veren kültür katına rastlanılmıştır. Çalışmalar esnasında 64.78-64.23 m. üst kodlarında yer alan M 26 numaralı mekân gün ışığına çıkarılmıştır. Söz konusu mekân 74, 76, 77 ve 78 numaralı duvarlarla ilişkilendirilirken, bunların bir kısmının Arkaik Dönem mimarisi tarafından tahrip edildiği görülmüştür. Bu nedenle mekânın planı tam olarak anlaşılamamaktadır (Resim: 4, Plan: 2). Mekânın kuzeybatı duvarını temsil eden orthostat benzeri kütleli dik blok taşlardan oluşan 74 numaralı duvar aynı zamanda M 27 mekânıyla ortak kullanıma sahiptir (Resim: 5). Söz konu-

su duvarın, uzunluğu 2 m., genişliği 0.35-0.40 m., yüksekliği ise 1.00-1.40 metredir. 76 numaralı duvarın ise uzunluğu 6.20 metredir. Bu duvar Arkaik Dönem mimari yapıları tarafından oldukça tahrip edilmiştir. Bahsi geçen duvar temelinde anakaya da kullanılmıştır. Mekânın güneydoğu kesiminde 77 ve 78 numaralı duvarlar yer almaktadır. Söz konusu duvarlardan 77 numaralı duvar orthostat benzeri dik taşlardan oluşur. Duvarın ölçüleri 2.20 m. uzunluğa, 0.45-0.40 m. genişliğe, ve 1.20-1.30 m. yüksekliğe sahiptir. Bu duvarla bağlantılı ve muhtemel bir eşikle ayrılan 78 numaralı duvar ise M 26 No.lu mekâna ait 74, 76 ve 77 No.lu duvarlara göre daha küçük taşlardan örülmüştür.

1. Sondaj alanında ele geçirilen seramik parçalarının genel olarak değerlendirilmesi yapıldığında, seramik parçalarının çoğunluğunu pembemsi devetüyü ve krem astarlı seramikler oluşturmaktadır. Bu seramiklere ilaveten gerçek kırmızı astarlı seramikler ve yerel gri astarlı perdahlı seramikler de ele geçen diğer seramik gruplarıdır. Seramik parçaları arasında, krem astarlı ve kırmızı gerçek astarlı basit ağız kenarlı çanaklar ile içe çekik ağızlı dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı çanakların yoğunluğu açık bir şekilde görülmektedir. Çanaklardaki metal taklidi kulpların kullanımı nedeniyle bu tarz seramikler Orta Tunç Çağının II. evresine tarihlendirilmiştir. Orta Tunç Çağına ait seramikler arasında: Mutfak kaplarına ait çeşitli parçalar, kapaklı vazo parçaları, 'S' profilili gri hamurlu fincanlar, çömlek parçaları, servis ve depolama amaçlı kullanılmış olan yonca ağızlı testilere ait parçalar ve krem astarlı sığ çanak parçaları yer almaktadır. Bu seramik buluntularına ek olarak, *kantharos* tipine ait örneklerde gri astarlı perdahlı olanların yanı sıra gümüş mika astarlı olanlar da ele geçirilen diğer önemli buluntular arasındadır. Ele geçirilen seramik örnekleri arasında en dikkati çekenler, içe çekik dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı bir çanak, ağız ile gövde kısımları arasında yuvarlak kesitli kabartma bezeği (kabara) olan bir parça ile yonca ağızlı bir testiye ait olduğu düşünülen süzgeç parçalarıdır (Resim: 6). Yukarıda değerlendirilmiş olan seramiklerin tarihlendirilmesi yapıldığında bunların Orta Tunç Çağının II. evresine ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu evre Kültepe Ib tabakası ile paralellik gösterdiğinden dolayı Panaztepe'de büyük önem taşımaktadır.

Bu parçalar arasında en dikkati çeken örnekleri, pembemsi devetüyü-kır-

mızı astarlı parlak perdahlı, gövdesinde yiv bezeme bulunan ilginç gövde parçaları oluşturmaktadır (Resim: 7). Bu parçalar üzerinde ayrıca bir *metopun* yer aldığı anlaşılr. Burada kesişen çapraz yerleştirilmiş iki çizgiden oluşan bir bezek birbirini izler biçimde tasvir edilmiştir. Bu bezek ve benzerleri Erken ve Orta Tunç dönemlerine verilen kurşun figürün kalıplarındaki mühür tasvirlerinde ya da p.t. figürünlerin göğüslerinde izlenen örneklerle örtüşmektedir. Kanımızca bu motif *swastika* bezeğinin kısaltılmış bir formu olup tamamen bereketle ilgili olarak değerlendirmelidir. Bu alanda ele geçirilen bir diğer önemli buluntunun da bir kartala ait olabileceği düşünülen bir ayak parçasıdır (Resim: 8). Bu parçanın ele geçirilmesi Panaztepe'nin M.Ö 2. binin başına ait tabakalarında hayvan biçimli kapların da varlığına işaret eder. Bu eserin yapılış tekniği ve kalitesi çok yüksektir. Her ne kadar yakından inceleyemediysek de, Afyon'daki Dede Mezarlığı'nda ele geçirilen p.t. kol biçimli kaba ait olduğu düşünülen elin tekniğine benzer görünümündedir.⁹ Bu iki eser parçasının yapılış tekniği incelendiğinde Anadolu'nun batı kesimindeki seramik ustalarının çok üst seviyede oldukları görülür.

M 26 mekânından ele geçirilen buluntular arasında p.t. jeton, yaklaşık koni biçimli tepe kısmından kopmuş muhtemelen p.t. saplama çivisi (?) ve üzerinde artı işareti bulunan p.t. bir jeton ve p.t. bir ağırlık bulunmaktadır.

1. Sondaj alanı içinde tespit edilen diğer bir mekân da M 27 mekânıdır. Büyük çoğunluğu Arkaik Dönem mimarisi altında kalan bu mekân 64.34-63.07 m. üst kodlarında saptanmıştır.

M 27 mekânı içerisinde yer alan anakaya, duvar örgü sistemiyle birlikte kullanılmıştır. Bahsi geçen M 27 mekânında ele geçirilen seramik örneklerinin M.Ö. 2. binin ilk yarısına ait olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu bu alanda ince nitelikli olan parçalar yoğun miktarda karşımıza çıkmaktadır. İnce nitelikli seramik örnekleri genellikle krem astarlı ve gri renklidir. Bunlara ek olarak kırmızımsı devetüyü ile az miktarda gözlenen kırmızı boya banyolu seramikler de yer alır. Ayrıca seramikler arasında, kapaklı bir vazoya ait krem astarlı ağız parçası, basit ağız kenarlı sığ bir çanak parçası, az miktarda

9 Üyümez v.d. 2010: 189.

geniş ve dar ağızlı çömleklere ait seramik parçaları gösterilebilir. Buluntular arasında servis amaçlı kullanılan yonca ağızlı bir testiye ait parçalar da ele geçmiştir.¹⁰ Ayrıca, 'Plain Ware' olarak adlandırılan basit kâse parçaları da ele geçirilen bir diğer seramik grubudur. Orta Tunç Çağı'nın II. yarısına tarihlendirilen *kantharosa* ait yarısı korunmuş olan bir parça söz konusu alanda dikkati çeken önemli seramik örneklerinden biridir (Resim: 9). Panaztepe Akropol'ünde II a-b¹¹ evrelerinde ve atölyeler mahallesinin I a-b¹² evresinde K.II.2¹³ tipindeki kâselerin "gri mal grubu" benzerleri ele geçirilmiştir. Söz konusu bu seramiklerin Liman Kent'in III. ve IV. kültür katlarında bulunan ince ve orta nitelikli pembemsi devetüyü, sarımsı devetüyü ve kırmızımsı devetüyü renkteki yerli seramiklerle de form bakımından benzerlik gösterdiği görülür.¹⁴ "Gri mal grubu" seramik örnekleri arasında 'S' profilli fincanlar ve K.II.2. tipindeki kâseler de bulunmaktadır. Troya VI. tabakasının erken, orta ve geç safhalarından ele geçirilen bu tip kâseler "gri mal grubu" örneklerinin bazılarında Panaztepe örneklerinde olduğu gibi, ağız kenarının altından başlayan yivler ile yatay kulpları ile dikkati çeker.¹⁵

2. Sondaj çalışması M 7 No.lu mekân içinde yürütülmüştür (Plan: 2). M 7 No.lu mekân içerisinde bu yıl yapılan derinleşmeler sonucunda ele geçirilen seramik buluntularının çoğunu, M.Ö. 7. ve 6. yy.a ait parçalar oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra seramikler arasında az miktarda M.Ö. 5. ve 4. yy.a tarihlendirilen parçalar da görülmektedir. Seramik repertuarı arasında, Oryantalizan Dönem Aiol boyalılarına ait kapalı ve açık kaplar, *skyphos* parçaları dikkati çeken seramik formlarını oluşturmaktadır. M.Ö. ve 7. ve 6. yy.a ait tabak ve kâseler, *mortar* parçaları, bir *lekytos* parçası, ayrıca dönemin ticari amphoraları arasında ise az miktarda Klazomenai amphorasına ait parçalar

10 Panaztepe'de ele geçen yonca ağızlı testilerin benzerleri ise aynı dönemde Çeşme-Bağlararası'nda 'Şarap Evi'nde' ele geçmiştir. Söz konusu bu yonca ağızlı testilerin şarap sunmak amaçlı kullanıldığı düşünülmektedir (Şahoğlu, 2012: 87).

11 Günel, 1999: 24.

12 Günel, 1999: 25.

13 İçe çekik ağızlı, dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, keskin gövdeli kâseler. Tipolojik terminoloji Aykurt 1999 ve Günel 1999 yayınlarından alınmıştır.

14 Aykurt, 1999: 76.

15 Aykurt, 1999: 57.

ile M.Ö. 4. yy.a ait Chios amphoralarına ait parçalar ele geçirilmiştir. M.Ö. 5. yy.a ait parçalar arasında Attika üretimi bir *kylix*'e ait ağız ve kulp parçaları da ele geçirilmiştir. Aynı mekânın buluntuları arasında; 1/3 ü korunmuş bir testi (?), ağırlık ve ağırşaklar, boğa başı biçiminde bir figürün parçası da yer almaktadır (Resim: 10).

2. Sondaj alanında 64.16 m. kodunda M.Ö. 2. binyılın ilk yarısına ait tabakalar başlamaktadır. Burada ele geçirilen seramik örneklerinin değerlendirilmesi yapıldığında; kahverengimsi devetüyü astarlılar, pembemsi devetüyü astarlılar ve kırmızı boya banyolu kâselerin ele geçirildiği gözlenmiştir. Yerel üretim kâseleri arasında en dikkati çeken parçalar büyük boyutlu, pembemsi devetüyü astarlı ve perdahlı olanlardır (Resim: 11). Kâseler arasında “gri mal grubu” seramik örneklerinin de yer aldığı gözlenmiştir. Bu örnekler arasında ayrıca basit ağız kenarlı çanaklar, hem depolama hem servis amaçlı kullanılan yonca ağızlı testilere ait parçalar, geniş ağız kenarlı çömlekler, basit ağız kenarlı sığ çanağa ait parçalar, yerel gri hamurlu bir *kantharos*, ‘S’ profilli fincan parçaları, kapaklı vazo parçaları ile bir *goblete* ait pedestal dip parçaları yer almaktadır. Bu alanda ele geçirilen seramik parçalarının Kültepe Ib ile çağdaş olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu kültür katında seramik buluntuları dışında bir *raundel* (?), bir jeton parçası, ağırlık ve ağırşaklar ele geçmiştir.

2. Sondaj çalışmasında yer yer anakayaya ulaşılmış ve 81 ve 82 numaralı duvarlar gün yüzüne çıkartılmıştır. Fakat bu duvarların tek bir mekâna ait olup olmadığı henüz anlaşılmamıştır. Bu duvarların bazı kısımları daha sonraki dönemde inşa edilmiş duvarların altında kalmış olması nedeniyle tahrip olmuştur. Söz konusu 81 numaralı duvar kuzeybatı-güneydoğu yönündedir. 82 numaralı duvarın ise çok az bir kısmı korunmuştur. Bu duvar anakaya tarafından desteklenecek şekilde yerleştirilmiştir (Resim: 12).

81 No.lu duvarın doğu kısmında ele geçirilen seramik buluntular Orta Tunç Çağının II. evresini karakterize etmektedir. Dönemin seramik buluntuları arasında, çanak parçalarının yoğunluğu dikkati çekmektedir. Kapaklı vazolara ait parçalar, mutfak kaplarına ait kaba nitelikli parçalar, *goblet* tipi kaplara ait pedestal dipli kırmızı astarlı bir dip parçası, servis amaçlı kullanım görmüş yonca ağızlı bir testiye ait seramik parçaları ile dar boyunlu bir çömleğe ait

parçalar ele geçirilmiştir. Son olarak da “gri mal grubu” seramiklerine ait yivli kâseler, *kantharos* ve çanaklara ait çeşitli parçalar da açığa çıkarılmıştır.

81 No.lu duvarın batısında ele geçirilen seramik buluntuları ise Panaztepe’nin Orta Tunç Çağı II’ye tarihlendirilmektedir. Bunlar arasında kırmızımsı devetüyü astarlı, krem astarlı, pembemsi devetüyü astarlı, perdahlı ve perdahsız parçaların yanı sıra “gri mal grubu” seramik örnekleri yoğun bir şekilde ele geçirilmiştir. Seramik repertuarı arasında çoğunluğu ince nitelikli ve kaliteli kâseler ve az miktarda kaba yapılı mutfak kapları ile depolama amaçlı çömlekler gösterilebilir. Seramikler arasında, içe çekik dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı kâseler, basit ağız kenarlı çanaklar, mutfak kaplarına ait parçalar, depolama amaçlı yonca ağızlı testi parçaları ile bir *goblete* ait pedestal dip parçası bulunmaktadır. Bu seramik örneklerine ek olarak “gri mal grubu” seramikleri arasında çeşitli *kantharos* parçaları da ele geçirilen buluntular arasındadır.

Duvarın batısından ele geçirilen buluntular arasında, bir ağırlık ve yaklaşık yuvarlak biçimli üzerinde kırıklar bulunan bir *raundel* (?) ele geçirilmiştir.

3. Sondaj çalışması M 18 ve M 19 numaralı mekânlar içerisinde gerçekleştirilmiştir (Plan: 2). Söz konusu bu alandaki seramik repertuarı arasında: M.Ö. 7. ve 6. yy.a ait boyalı *skyphos* parçaları, aynı dönemlere ait kâse ve tabak parçaları, M.Ö. 6. yy.a ait bir krater ağız kenarı parçası, Oryantalizan Dönem Aioli boyalıları, makara kulplu bir depo kabına ait parçalar, sürahi parçaları, M.Ö. 6. yy.a tarihlendirilen Attika üretimli bir kap parçası sayılabilir. Arkaik Dönemin kap formları ile birlikte Aioli grisine ait mallar da bu alanda yoğun olarak gözlenmektedir. Gri mallar arasında, gri *amphora* parçaları, çeşitli tabak ve kâselere ait parçalar yer almaktadır. Ayrıca dönemin ticari amphoraları arasında M.Ö. 4. yy.a ait bir Chios *amphorasına* ait çeşitli parçalar da ele geçirilmiştir. Yine aynı döneme tarihlendirilen siyah firnisli kaplara ait parçalar da söz konusu bu alandan toplanan seramikler arasında sayılabilir. Bu alanda ele geçirilen seramik parçalarının yanı sıra bir p.t. jeton ve çeşitli p.t. ağırlık parçaları da ele geçirilen diğer buluntular arasındadır.

Diğer iki sondajdan farklı olarak 3. Sondaj çalışmasında, arazinin topografyasıyla bağlantılı olarak M.Ö. 2. binyıla tarihlenen kültür katının varlığı

daha üst kodlarda tespit edilmiştir. Kültür katının başladığı kodlarda ortaya çıkan, kuzeybatı- güneydoğu yönlü, sura paralel 80 numaralı duvar da M.Ö. 2. binyıla ait olmalıdır (Resim: 13).

80 numaralı duvarın hem kuzeyinden hem de batısından toplanan seramiklerin genel olarak değerlendirilmesi yapıldığında, Panaztepe'nin M.Ö. 2. binin ilk yarısına ait karakteristik formlarının ele geçtiği gözlenmiştir. Seramik buluntuları arasında en dikkati çeken Orta Tunç Çağı'nın III. evresine tarihlendirilen büyük boyutlu bir krater parçasıdır. Dönemin diğer seramik örnekleri arasında mutfak kaplarının yüzeylerinde ısıya maruz kaldıklarını gösteren siyahlaşma gözlenmektedir. Ayrıca basit ağızlı, çanakların geneli ise kırmızı gerçek astarlıdır. Bunlara ek olarak yerel gri hamura sahip 'S' profilli fincan parçaları, bir *kantharosa* ait parçalar yine aynı yerel hamura sahip yiv bezekli kâseler de söz konusu bu alanda karşımıza çıkmaktadır. Diğer önemli bir buluntu ise bir mataraya ait bir gövde parçasıdır. Bu alandan toplanan seramik örneklerin Orta Tunç Çağı III'e tarihlendirilmekte, söz konusu bu seramikler Kültepe'nin Ia evresinin başı ile çağdaş gibi görülmektedir.¹⁶

80 No.lu duvarın güneyinde ele geçirilen seramik örnekleri değerlendirildiğinde bu alandan ele geçirilen seramik miktarının çok az olduğu anlaşılmıştır. M.Ö. 2. binin ilk yarısına ait seramikler arasında en dikkat çeken parçalardan biri krem astarlı depolama amaçlı kullanılan yonca ağızlı bir testiye ait parçalardır. Ayrıca "gri mal grubu"na ait *kantharos* parçaları da yer almaktadır. Bunun yanı sıra mutfak kaplarına ait parçalar da çoğunluktadır. Bu seramikler de Orta Tunç Çağı III'e tarihlendirilmektedir.

Bir diğer açma alanı akropolün doğu ucunda G'/97' plankaresinde yer alır. Bu çalışmanın ana amacı muhtemel olarak ilk inşası olasılıkla M.Ö. 6. yüzyılın sonuna tarihlendirilen sur yapısı hakkında daha fazla bilgiye sahip olmaktır. Sur duvarının bazı kesimlerinin korunma durumu kötü olsa da, sur duvarının kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu yılki çalışmalarda açma içerisinde 2014 yılında açığa çıkarılan 54 numaralı duvarın devamı saptanmıştır. Alan içerisinde kuzeydoğu-güneybatı yönlü büyük boyutlu taşların kullanıldığı bu duvar, 5.50 m. uzunluğunda,

16 Aykurt, 2013: Tablo 1.

2.35-2.40 m. genişliğinde ve 1.13 m. yüksekliğindedir. Ayrıca açma dışında da bu duvara ait olduğu anlaşılan taş dizisinin bir kısmı toprak yüzeyinden takip edilebilmektedir. Söz konusu duvar uzunluğu bu eklemeye beraber 8.50 m.ye ulaşmaktadır. Devam eden çalışmalar esnasında 3.80 m. uzunluğa, 0.40-0.60 m. genişliğe ve 0.40 m. yüksekliğe sahip olan 83 numaralı duvar açığa çıkarılmıştır. Bu duvarın doğusu ve batısında elde edilen malzeme ayrı ayrı değerlendirilmiştir (Resim: 13).

83 No.lu duvarın batısından toplanan seramik örnekleri arasında, Arkaik Dönemi karakterize eden formlar yer almaktadır. Seramik repertuarında Aiol grisi malların yoğun olduğu gözlenmektedir. Gri mallar arasında M.Ö. 6. yy.a ait *skyphos* parçaları, *lekaneye* ait parçalar, tabak parçaları ile *krater* parçaları yer almaktadır. Bunlara ek olarak M.Ö. 6. yy.a ait bir kandil parçası da bulunmaktadır. Ayrıca dönemin ticari amphoraları arasında M.Ö. 6. yy.a ait bir Klazomenai *amphorası* ile M.Ö. 4. yy.a ait Chios *amphoralarına* ait parçalar da ele geçirilmiştir. M.Ö. Geç 6. yy.a ait Attika üretimi bir *kylix* parçası, geç Arkaik Döneme ait siyah firnisli bir tuzluk parçası, masa *amphorasına* ait parçalar ve koyu üzerine beyaz boya bezemeli bir *skyphosa* ait parçalar söz konusu alandan ele geçirilen diğer seramik örnekleridir. 83 numaralı duvarın doğusundan ele geçirilen seramik buluntularının değerlendirilmesi yapıldığında bu alanda seramik miktarının azaldığı görülür. Parçalar arasında, Oryantizasyon Döneme ait bir *krater* parçası, M.Ö. 6. yy.a ait kâse parçaları ve bir *askosa* ait akıtacak parçası tarihlleme açısından önemli buluntular arasında sayılabilir.

Ğ' / 97' alanında yapılan derinleşme çalışmalarında sur duvarının altında devam eden ve bu nedenle hakkında çok fazla bilgiye sahip olamadığımız bir duvar parçasının varlığı da gözlemlenmiştir. Bu alanda yapılan çalışmalar neticesinde, M.Ö. 2. binin ilk yarısına ait malzemelerdeki artış dikkati çekmektedir. Söz konusu bu alandan ele geçirilen seramikler karışık olarak gelmesine karşın, çoğunluğu M.Ö. 2. binyılın ilk yarısına tarihlendirilen Orta Tunç Çağı'nın II. evresine ait parçalarından oluşur. Seramik örnekleri arasında, dar boyunlu bir çömleğe ait parçalar, basit ağız kenarlı çanak parçaları, pembemsi devetüyü ve yerel gri hamurlu iki farklı kâseye ait parçalar yer almaktadır.

2015 yılı çalışmaları ile elde ettiğimiz neticeler ağırlıklı olarak Arkaik ve Klasik Dönem tabakalarının belirlenen alanlarında yapılan 3 sondaj açmalarından gelmektedir. Ne yazık ki geç dönem katmanlaşmaları M.Ö. 2. binyılın başına tarihlenen tabakalarını oldukça tahrip etmiştir. Buna rağmen ele geçirilen seramik buluntularının ışığında ana evrenin Kültepe Ib tabakasıyla çağdaş olduğu ve Orta Batı Anadolu'da da bu dönemde büyük önem taşıdığı anlaşılmıştır.

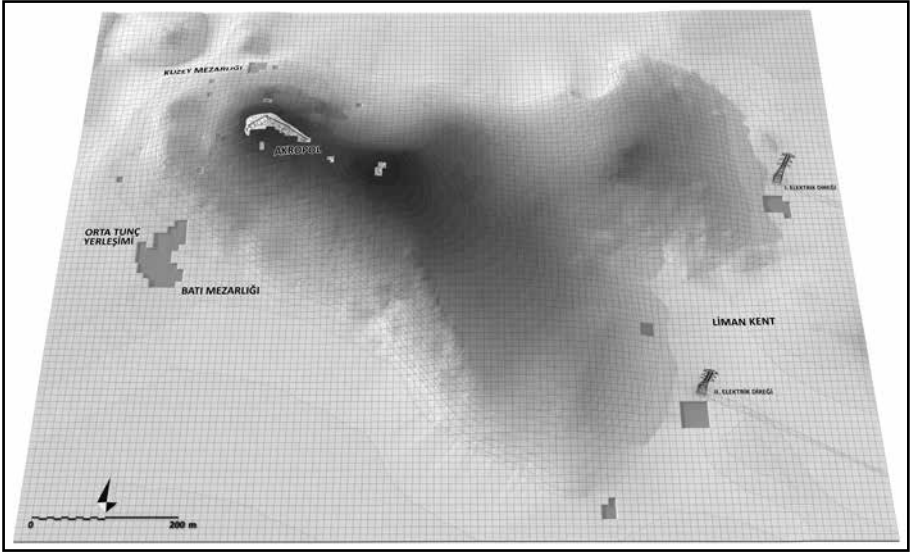
Panaztepe'nin özellikle Geç Tunç Çağında gerek kara gerek deniz yoluyla ortaya koyduğu kültürler arası konumu söz konusu yerleşimin Orta Tunç Çağında da bölgenin önemini vurgular nitelikte olduğunu göstermiştir. Orta Anadolu'da Assur ticaret ağı ile bağlantılı karşımıza çıkan bu kültürel etkinin Orta Batı Anadolu'ya kadar uzanmış olabileceği 2015 yılı çalışmalarında ele geçirilen maddi kültür kalıntılarıyla açıklanabilmektedir. Bu sonuçlar ile ya Orta Anadolu'daki siyasi ve ekonomik sistemin belki yerel beyler aracılığıyla batıyla da bir ticaret ağının mevcut olduğu ya da Kültepe'de olduğu gibi Orta Batı Anadolu'da da kervanlarla yapılan kara yolu ticaretinin yanı sıra ayrıca deniz ticaretinin de önem taşıdığı, Limantepe ve Çeşme-Bağlararası kazılarının yanı sıra Panaztepe 2015 yılı kazılarında elde edilen neticelerle ortaya konulmuştur.

Sonuç olarak, Batı Anadolu'da kültürler arası önemli geçiş noktalarından birini oluşturan ve Gediz deltasındaki konumu ile tarihi coğrafya açısından son derece önemli bir merkez olma özelliğine sahip Panaztepe, eski çağlarda Gediz nehrinin döküldüğü bir bölgede bulunması nedeniyle, jeopolitik ve stratejik açıdan büyük bir önem taşıyan bir merkez olma özelliğini bir kez daha ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

- AYKURT, A., 1999, Panaztepe Gri Mal Grubu Seramiği (Hacettepe Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- AYKURT, A., 2013, "An Updated Assessment on Western on Anatolian Middle Bronze Age Chronology in Light of Excavations of the İzmir Region", *Colloquium Anatolicum XII*, İstanbul, 37-77.

- ERKANAL, A., 1988, "Panaztepe Kazıları 1987 Yılı Sonuçları", X. *Kazı Sonuçları Toplantısı II*, Ankara, 59-65.
- ERKANAL, A., 1990, "1988 Panaztepe Kazısı Sonuçları", XI. *Kazı Sonuçları Toplantısı I*, Ankara, 255-260.
- ERKANAL, A., 1992, "1990 Panaztepe Kazısı Sonuçları", XIII. *Kazı Sonuçları Toplantısı I*, Ankara, 447-455.
- ERKANAL, A., 1993, "1991 Panaztepe Kazısı Sonuçları", XIV. *Kazı Sonuçları Toplantısı I*, Ankara, 495-502.
- ERKANAL-ÖKTÜ A., 2008, "The Significance of the Lead Ingot/Weight from Panaztepe with in the Context of Metallurgy". in: Ü. Yalçın (ed.), *Anatolian Metal IV*, Bochum, 91-99.
- ERKANAL-ÖKTÜ, A., ÇINARDALI-KARAASLAN, N. ve KOLANKAYA-BOSTANCI, N., 2014, "Panaztepe 2012 Yılı Çalışmaları", 35. *Kazı Sonuçları Toplantısı II*, Ankara, 24-36.
- ERKANAL-ÖKTÜ, A., ÇINARDALI-KARAASLAN, N., 2016, "Panaztepe 2014 Yılı Çalışmaları", 37. *Kazı Sonuçları Toplantısı II*, Ankara, 423-441.
- ERKANAL-ÖKTÜ, A., " A Study on the Use of Mica in Ceramics in Light of two Examples from Liman Tepe". in: A. Öztan ve L. Keskin (eds.), *In Memoriam Uğur Silistreli/Uğur Silistreli Anı Kitabı*, Ankara (Baskıda).
- ERKANAL-ÖKTÜ, A., ÇINARDALI-KARAASLAN, N. ve KOLANKAYA-BOSTANCI, N., 2015, "Panaztepe 2013 Yılı Çalışmaları", 36. *Kazı Sonuçları Toplantısı II*, Ankara, 601-615.
- GÜNEL, S., 1999, *Panaztepe II. M.Ö. 2. Bine Tarihlendirilen Panaztepe Seramiklerinin Batı Anadolu Arkeolojisindeki Yeri ve Önemi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. Türk Tarih Kurumu Yayınları, VI. Dizi, Sayı 51, Ankara.
- ŞAHOĞLU, V., 2012, "Çeşme-Bağlararası (2002-2005, 2009)", in: O. Bingöl vd. (eds.), *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 75. Yıl Armağanı. DTCF Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları (1936-2011)*, Ankara, 83-90.
- ÜYMEZ, M., KOÇAK, Ö. ve İLASLI, A., 2010, "Dede Mezarı Nekropolü Kazıları 2008 Yılı Çalışmaları", 31. *Kazı Sonuçları Toplantısı II*, Ankara, 183-195.

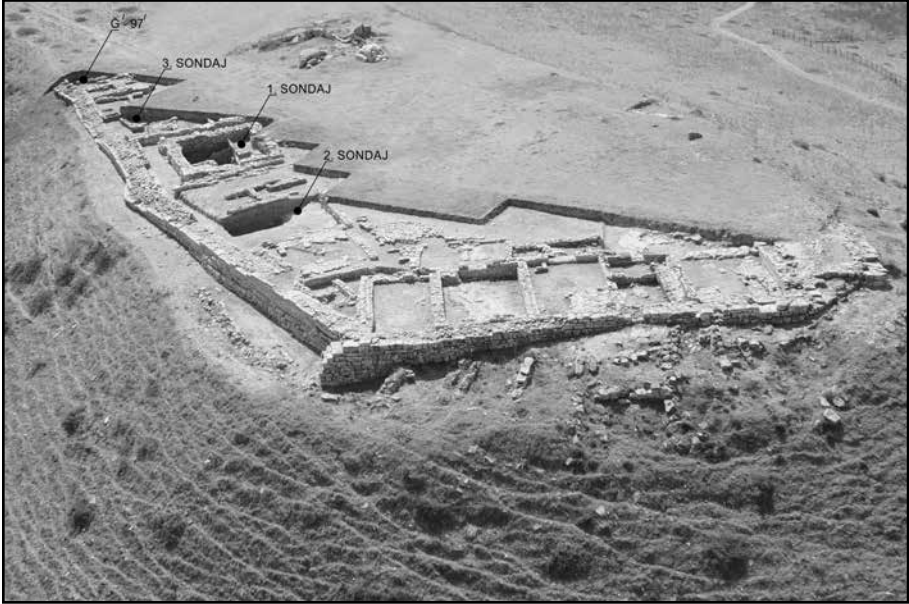
Plan 1: Topoğrafik harita.

Plan 2: Akropol genel plan.

Resim 1: Panaztepe'nin genel görünümü.

Resim 2: Panaztepe'nin genel görünümü.

Resim 3: M.Ö. 6. yüzyıla ait disk parçası.

Resim 4: 1. Sondaj.

Resim 5: Orthostat.

Resim 6: Süzgeç parçaları.

Resim 7: Oluk ve çizgi kum saati bezekli seramik parçaları.

Resim 8: Hayvan biçimli bir kaba ait ayak parçası.

Resim 9: *Kantharos*.

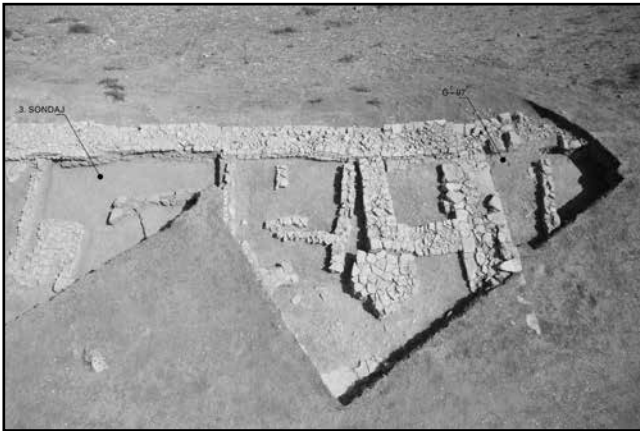
Resim 10: Pişmiş toprak boğa başı figürün parçası.

Resim 11: Orta Tunç Çağına ait geniş ağız kenarlı çanak.

Resim 12: 2. Sondaj genel görünüm.

Resim 13: 3. Sondaj ve G'/97' açmalarının genel görünümü.

ANTAKYA HİPODROM VE ÇEVRESİ KAZISI 2015

Doç. Dr. Hatice PAMİR*

Antakya hipodrom ve çevresi 2015 yılı çalışmaları 27 Haziran 2015- 03 Kasım 2015 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü' nün 02.07.2015/129561 tarih ve sayılı izinleri ile gerçekleştirilen kazı çalışmaları Bakanlık temsilcisi Arkeolog Demet Kara'nın (Hatay Müzesi) katılımı ve katkıları ile gerçekleştirilmiştir¹. 2015 yılı çalışmaları hipodrom ve tapınakta kazı çalışması, hipodromun batısında ve tapınak alanında jeofizik araştırması olarak gerçekleştirilmiştir (Çizim: 1)².

HİPODROM KAZISI

Hipodrom alanında 2011-13 yılları arasında batı tribünlerin oturduğu te-

* Doç. Dr. Hatice PAMİR, Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı 31040 Antakya, Hatay/TÜRKİYE, hpamir@mku.edu.tr

1 Antakya Hipodrom ve Çevresi Kazıları, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, MKÜ BAP/KAP 10.000 No.lu Antakya Hipodrom ve Çevresi Kazısı 2013-2015 başlıklı araştırma fonu, M. K. Ü. Rektörlüğü ve Hatay Valiliği'den sağlanan finansal kaynaklarla yürütülmüştür. Ayrıca Antakya Belediyesi ve Hatay Büyükşehir belediyeleri katkı ve destek sağlamışlardır. Kazı ekibi Doç. Dr. H. Pamir, Yrd. Doç. Dr. F. M. Temiz, Yrd. Doç. Dr. Jeolog A. F. Yüksel, Öğr. Gör. B. Kocaman Sakin, Araş. Gör. S. Bağlıbel, Arkeologlar B. Sağdıç, A. Aydın, F. Efe, İ. Göçmen, H. Yavuz, M. Gündoğdu, M.K.Ü. arkeoloji lisans öğrencileri H. Kara, S. Hadduroğlu, K. B. Erkan katılmışlardır.

2 1932-1939 yılı çalışmaları kentin 40 ayrı noktasında gerçekleştirilmiştir. Bu alanlardan birisi de Asi Nehrinin çevrelediği, kentin MÖ 3. Yüzyılda kurulan ikinci ve üçüncü mahallelerini kapsayan Ada mevkii olarak adlandırılan; antik kayıtlara göre burada saray "Basileia" olması nedeniyle Basileia olarak da adlandırılan mevkii'dir. Ada mevkii Helenistik Dönem ve Roma İmparatorluk Çağında M.S. 4. yüzyıl başlarına kadar kentin yönetim merkezi konumundadır. Ada mevkii'nde antik kentten günümüze kalan üç anıtsal yapı hipodrom/circus, tapınak ve Bizans stadyumu kalıntıları mevcuttur. Circus/ hipodrom kazısı ilk raporu için bkz. Antioch on the Orontes Vol. I (1934), 34-41.

melleri tespit etmek ve açığa çıkarmak amacıyla kazı yapılmış; bu çalışmalar sonucu 2013 yılı kazı sezonunda K9.2/I-II-III plan kareleri içinde 83.17 m. kotunda hipodromun batı tribününün oturduğu dış temellere ve temellerin batısında mekân kalıntılarına ulaşılmıştı. 2011-2013 yılı kazılarında hipodrom temellerinin batı tarafında ve temellerin üzerinde 84.85 m. ile 82.30 m. kotları arasında 4 tabaka tanımlandı. 4. tabakada hipodromun temelleri, 3. tabakada yangın katmanı ve ardından konut alanı, 2. tabaka yıkım ve ardından konut, 1. tabaka ise geç dönem konut alanıdır. Hipodrom M.S. 4. yüzyılda kullanım dışı kaldıktan sonra 7. yüzyıla kadar konut alanı olarak kullanılmış ve sonrasında tamamen terk edilmiş kırsal alana dönüşmüştür. Alan uzun süre hayvan otlağı olarak kullanıldığından toprak adeta betonlaşmış karakterde, yüzeyi çalılıkla kaplıdır.

Hipodromda, 2013 yılı kazı sezonunda K9.2/I-II-III plan kareleri içinde 83.17 m. kotunda hipodromun batı tribününün oturduğu podyum temelinin kuzey-güney yönünde uzanan batı dış kenarına ve bunu kesen doğu-batı eksenli duvarlara ulaşılmıştır. Hipodrom veya Circus olarak adlandırılan³ yapının temelleri açmanın doğu, kuzey ve güney kesitlerinde toprak altına doğru devam etmektedir. Bu temel kalıntılarının doğu tarafta *arenaya* kadar uzanımını ve dolayısıyla tribünlerin oturduğu podyum temelinin genişliğini belirleyebilmek amacıyla 2015 yılı çalışma döneminde K9-3 plan karesinde kazı çalışması yapılması planlanmıştır.

2015 yılı çalışmalarında ilk olarak önceki yıllarda çalışılan alanların temizliği yapılmış ve K9.3/I-II plan karelerinde 6x20 m. alanda kazı yapılmıştır (Resim: 1). Yüzeyden itibaren 84.50 m. kotunda modern dolgu toprağının altında iki tabaka tanımlanmıştır.

I. tabaka, modern dolgu toprağının altında, dağınık dere taşlarının kireçtaşı bir taban üzerine oturarak dağınık duvarlardan oluşan geç dönem yapılaşmasına aittir. Bu tabakada, duvara ait bir dere taşının altında 103 adet sikkeden oluşan bir define görüntüsü veren buluntu topluluğu ele geçirilmiştir

3 Campbell 1934, 34, dip not 2 de ...“yapıya her ne kadar dönüşümlü olarak hippodrom ve circus denilse de; yapının kullanım şekli Roma gelenekli ve circus amaçlı kullanılmış olması nedeniyle circus olarak tanımlanması daha doğru”... olduğu görüşündedir.

(Resim: 2). Hatay Müzesi'nden Arkeolog Aslı Tunçer tarafından yapılan ilk değerlendirme çalışmasına göre grup olarak bulunan sikkelerden envanterlik olanların 1 tanesi M.S. 375-392 yılları arasında hüküm süren Batı Roma İmparatoru II. Valentinianus'a, 15 tanesi M.S. 379-395 yılları arasında hüküm süren Doğu Roma İmparatoru I. Theodosius'a, 14 tanesi M.S. 395-408 yılları arasında hüküm süren Doğu Roma İmparatoru Arcadius'a, 13 tanesi M.S. 395-423 yılları arasında Batı Roma İmparatoru olan Honorius'a aittir.

II. tabaka, 83.65 m. kotunda başlamaktadır. K9.2/III plankaresinde 83.65 ve 83.45 m. kotlarında *in situ* durumda kireç taşından kesme blok taşlar açığa çıkarılmıştır (Resim: 3). Bunlar 83.15 m. kotunda *opus caementicium* hipodrom temelleri üzerine oturmaktadır. 83.65 m. kotunda açığa çıkarılan kireçtaşı bloklar düzgün kenarlı ve düzgün yüzeyli iken 83.45 m. kotunda açığa çıkarılan bloklar daha kaba işçiliğe sahiptirler. Podyum temel üzerinde yer alan blok taşlar aralarında boşluk kalmayacak bir şekilde birbirine bağlanmıştır. K9.3/II plan karesinin kuzey doğu kısmında yer alan blok taş grubu kuzeye, kesit altına doğru devam etmektedir. 83.65 m. kotunda tespit edilen blok taşlar 2013 yılında K9.2/I ve III plankarelerinde açığa çıkarılan blok taşlarla aynı niteliktedir

Açmanın güney tarafında, K9.3/I plan karesinde sürdürülen kazıda 83.47 m. kotunda moloz taşlardan oluşan bir yıkıntının varlığı açığa çıkarılmıştır. 83.30 m. kotunda 2. ve 4. odacığın üstündeki moloz katmanı, 2013 yılında tespit edilen tabakanın doğudaki devamı olmalıdır. Bu katmanın altında 2013 yılında da tespit edilen kalın bir yangın katmanı yer almaktadır. Yangın katmanı çevresi *opus caementicium* temel duvarları ile çevrelenmiş ve toprak zeminli dörtgen boşluk oluşturan göz ya da odacık olarak tanımlanmış boş odacıklarda yangın katmanı yer almaktadır (Çizim: 2).

Bu yıl ulaşılan sonuçlar itibarıyla, K9.3/I plankaresinde hipodromun podyum temeli, belli aralıklarla birbirine paralel yerleştirilmiş kuzey-güney, doğu - batı aksında uzanan temeller ve bu temellerin içinde boş toprak zeminli dörtgen mekânlar/ odalardan oluşmaktadır (Resim: 4). Temel duvarlarının kuzeye *sphendone*ye doğru kavis yapması nedeniyle buna uygun olarak mekânların/toprak zeminli temel odalarının ölçüleri birbirinden farklıdır.

Kuzeyden itibaren ortaya çıkmış olan odaların ölçüleri şu şekildedir: 1. temel odasının boyutları kuzey doğu kısmı açma sınırları dışında olması nedeniyle tam ölçüleri tespit edilememiş; batı kısımda kuzey-güney yönde 3.62 m. x doğu batı yönde 7.88 m., 2. oda: 7.51-7.63x3.34-3.37 m., 3. oda: 3.04-3.57x7.46-7.62 m., 4. oda: 3.69-3.80x7.67 m. ölçülerindedir (Çizim: 2).

II. tabakada ele geçirilen sikke buluntular M.Ö. 1. yüzyılın ikinci yarısı ile M.S. 4. yüzyılın üçüncü çeyreği arasında bir zaman aralığına aittir. Aynı tabakadan ele geçirilen kandil M.S. 5. yüzyıla tarihlendirilmiştir (Resim 5)⁴. Hipodromun kullanım dışı kalmasının ardından alandaki geç dönem yerleşimi ile ilişkili buluntular olan domestik karakterli çanak çömlek parçaları ele geçirilmiştir.

TAPINAK KAZISI

Tapınak kuzey - güney doğrultusu üzerinde, hipodromun 160 m. doğusunda ona paralel olarak uzanmaktadır. Yapıdan günümüze *opus caementicium* dere taşı ve harçlı olarak inşa edilmiş podyum ve *cella* duvarlarının temelleri kalmıştır. 2015 yılı çalışmaları:

- a) *Cella*,
- b) Batı kapı aksı
- c) Batı *peristasis* olmak üzere 3 yerde sürdürülmüştür (Resim: 6, Çizim: 1, Çizim: 3).

Cella: F 16.4/I-F17.1/I-E17.1/IV

İçten 24 m.x48 m. ölçülerindeki *cella*nın kuzey iç duvarın 2.70 m. güneyinde 19 m. uzunluğunda paralel duvar orta kısımdan *cella* kuzey iç duvarına 2 m. kalınlığında bir duvar ile bağlanarak T şeklinde bir eklendi düzenleme oluşturmaktadır. T şeklinde bitişen duvarın (bundan böyle T duvar denile-

4 Waage, F.O., 1941, "Lamps", Antioch on the Orontes Vol. III, s. 67.

cek) *cellanın* içine doğru uzanan ve *cellanın* iç duvarına eklenen bu duvarın ön kısmında güneyi ve doğu tarafında kazı çalışması yürütülmüştür.

T duvar, tapınak genelinde olduğu gibi dere taşı malzeme ile *opus caementicum* tekniğinde inşa edilmiştir. Bu duvarın güney yüzünde kırık kireç taşı ile 6.70 m. genişliğinde yeniden inşa/tamirat yapılmıştır. Bu yüzde iki üstte iki altta olmak üzere restorasyon sırasında kullanılmış 1.20 m. derinliği olan 4 adet hatıl yuvası vardır.⁵ Kazı çalışması, T duvarın güneyine bitişik F16.4/I plan karesinde 3x10 m.lik alanda yapılmıştır. 85.99 m. kotunda yüzey toprağının kaldırılmasıyla inilen 84.03 m. kotuna kadar dağınık harç, tuğla ve kırık taş grubu, açmanın doğusunda 84.96 m. – 84.10 m. kotları arasında kesme kireç taşı yıkıntısı sıkıştırılmış zayıf toprak bir zemin üzerinde açığa çıkarılmıştır. Açma içerisinde, T duvarın orta kısmında 85.30 m. kotunda bu duvar hattına yapışık düzensiz bir harç ve moloz taşlardan oluşan duvar kalıntısı izleri kireçtaşı harçlı zayıf tabanın altına doğru inmektedir. Kireç tabanın üzerindeki dolgudan az sayıda çanak çömlek, çeşitli boylarda inşaat çivileri, bir kaç mermer kaplama parçasına karşın yoğun yapı tuğla parçaları ele geçmiştir.

Kireç taşı yıkıntısının doğuya uzandığı F17.1/I plan karesinde kazı devam etmiştir. F16.4/I plankaresinde olduğu gibi yüzeyden yaklaşık 0,40 m. derinlikte tarım toprağı, bunun hemen altından başlayan dere taşı dolgusu, bunun altında 85.30 m. kotunda kireç taşı yıkıntısı katmanı tanımlanmıştır. 85.79 m. - 84.83 m. kotu arasında yaklaşık bir metre eğimle çalışılan alana yayıldığı görülen dere taşı grupları, kireç taşı yıkıntısının olduğu alanda yüksek kotta, kireç taşı yıkıntısının olmadığı kısımlarda ise daha alçak kotta açığa çıkarılmıştır. F17.1/I plankaresinde 84.10-84.00 m. kotlarında *cellanın* doğu duvarına iç yüzde bitişen 2.60-2.65 m. genişliğinde, 0.50 m. yükseklikte bir platform açığa çıkarılmıştır (Çizim: 3, Resim: 7).

Bu platformu tanımlayabilmek amacıyla kazı güneye doğru genişletilmiş ve F17.1/I ve E17.1/IV plankaresi içinde sürdürülmüştür. Dere taşı grupları 84.30-84.51 m. kotları arasında, *cella* duvarından iç kısma doğru yükselen, sert

5 Benzer hatıl yuvaları ile ilgili bkz.: J.P.Adam , 1995 (3), La Construction Romaine,155, fig. 339-340.

kireçli bir katman üzerinde yer almaktadır. Bu dere taşı grupları olasılıkla tapınak duvarlarının aşınması yoluyla alana dağılmış; 85.30-84.10 m. kotları arasında yer alan kireç taşı yıkıntısı ile birlikte değerlendirilince; yüzeyden 84.10 m. kotuna kadar alanda herhangi bir yapısal evre yoktur

Platform 83.41m. kotunda başlayan düzensiz bir dere taşı dolgu üzerine oturmaktadır. Bu alandaki çalışmaların sürdürülmesi sonrasında 82.84-82.89 m. seviyeleri arasında harç ile bağlanmış, dere taşı döşeli homojen dokuda *opus caementicium* tabana ulaşılmıştır. Bu taban oldukça iyi durumda korunmuştur. Bu taban üzerinde herhangi bir küçük buluntuya rastlanmamıştır. Bu taban, tapınak *cella*sının en erken *opus caementicium* tabanıdır ve yapının inşası ile birlikte planlanmış ilk evresine ait olmalıdır. Platformun, bu taban üzerindeki gevşek zeminli dere taşı geç dönem tabanı üzerine oturması, ilk inşa evresinden sonraki bir evrede yapıldığını göstermektedir (Resim: 8). Platform *opus caementicium* tekniğinde inşa edilmiş olup yüzeyindeki kireç sıva katmanını parça parça korunmuştur. Platformun dış kenarını belirlemek amacıyla platformun uzun kenarından 0.25 m. genişlikte alan kazılmış; F16.4/I plankaresinde da görülen, 84.10 m. -83.25 m. arasındaki sıkıştırılmış toprak ve kireç dolgu ile yapılmış zayıf toprak katmana bittiği anlaşılmıştır. Burada, platformun üst seviyesinin altında, yoğun miktarda seramik parçasına rastlanmıştır. Bu seramikler içinde bir adet *amphora*, *kotyle* benzeri kap parçalarına ve az miktarda bulunan Helenistik Dönem seramikleri ele geçirilmiştir. Bu buluntuların, 84.00 m. kotunda başlayan dere taşı gevşek dokulu zemin tabanın inşa evresinde, platformun inşasının ardından kenar boşluklarının doldurulması sırasında dolgu sırasında geldiği düşünülmektedir. Platform, kuzeyde kesme blok taşlarla sınırlandırılmış, tabanı 0.50m.x0.43m.x0.05m. boyutlarında tuğla ile döşeli 0.65 m. (derinlik) x 0.50 m. (genişlik) ölçülerinde, platform genişliğince uzanan bir kanal ile bölünmektedir (Resim: 8). İşlevi tam olarak anlaşılamayan bu kanalın tabanı 83.41 m. kotundadır bir kenarı *cella* doğu iç duvara bitişirken diğer *cella* içine doğru açılmaktadır. 84.10-83.99 m. kotları arasında tespit edilen 2.60-2.65 m. genişlikte 0.50 m. yükseklikteki platform, *cella* doğu duvarı boyunca açmanın güney kesiti altından devam etmektedir. Platformun üzerindeki mevcut kireç taşı yıkıntı dolgudan çivi ve mermer kaplama levha parçaları ve az sayıda seramik parçası bulunmuştur.

Cella duvarına bitişen T duvarın güneyi ve *cella* doğu iç duvara bitişen F 16.4/I-F17.1/I-E17.1/IV plan karelerinde yer alan L şeklindeki açmada yapılan kazı çalışması alandaki dolgunun katmanlaşmasını göstermektedir. Buna göre 86.00 m. kotunda modern tarım toprağı başlamakta, ca. 85.75 m. kotu ile 84.05 m. kotları arasında içinde tuğla, moloz taş, harç ve yer yer kesme kireç taşı parçaları olan bir inşaat yıkıntısı yer almaktadır. Bu katmanda bazı kısımlarda kireç katmanı, bazı yerlerde ise tuğla, harç ve moloz taşlar yoğunlaşmaktadır. Bu katman 84.00 m. de başlayan kireç harçlı gevşek bir taban üzerinde kümelenmektedir. ca. 84.05 m.- 83.20 m. kotları arasında kireç harçlı dere taşı ve moloz dolgunun oluşturduğu gevşek zemin yer alır. Bu zemin 83.20 m. de sıkı *opus caementicium* taban üzerinde durmaktadır (Resim: 9).

Kazı çalışmasında yüzeyden tabana kadar değişen demir çiviler bulunmuştur. Bu demir çiviler 84.10-84.00 m. kotunda tespit edilen zayıf toprak tabanın üstünde yoğunlaşmaktadır. Yine bu taban üzerinde bu alana ait küçük parçalar halinde 0.01 m. ile 0.03 m. arasında değişen 5 farklı kalınlıkta mermer kaplama parçaları bulunmuştur. Bu tabanın üzerindeki dolgu içinde demir nal demir ve bronz objeler bulunmuştur. Burada çok sayıda mimari tuğla parçası ele geçirilmiştir. Tuğlalar ebatlarına göre üç tip oluşturmaktadır. I. Tip: 0.30-0.32x0.30-0.32x0.045 m. ebatlarında, ön yüzünde çapraz köşeler arasında diagonal parmakla/aletle yapılmış çizgiler yer yoğun olarak kireçtaşı yıkıntısının içinde görülmüştür. II. Tip 0.42-0.43x0.50x0.05 m. ebatlarında dere taşı örgü platform içinde yer alan kanalın tabanında kullanılan tuğlalardır. 0.35-0.37x0.50x0.05 m. ebatlarına sahip olduğu görülen bir adet örnek de yine kireç taşı yıkıntısının altında tespit edilmiştir. III. Tip: F16.4/I plan karesi içinde bulunan harçlı tuğla blok içinde 0.60x0.50x0.05 m. ebatlarındadır. Bu alan içinde yapılan çalışmalarda yapı tuğlalarına göre daha az sayıda çatı kiremit parçasına rastlanmıştır.

a) Batı Kapısı Kazı Çalışmaları B9 (Çizim: 3, Resim: 10)

Tapınak *cella*sında, *cella* ile batı giriş alanının bağlantısını ortaya çıkarmak amacıyla yapılan kazı çalışmalar *cella*-batı giriş bağlantısı (E16.3/III ve E16.3/IV; E16.2/III ve E16.3/III), giriş podyumu (E15.4/III ve E16.1/II-III) ve giriş alanı güneyi (E.15.4/II, E16.1/II -III) olarak yürütülmüştür.

*Cella*nın batı girişinde E16.3/III ve E16.3/IV plankarelerinde, 2013 yılında 84.04 m. seviyesinde açığa çıkarılan zemini tanımlamak için, 2013 yılındaki açma güneye doğru 1.50 m. genişletilmiş ve kazı yapılmıştır. Yapılan kazı çalışmaları sırasında alanda yüzey toprağının hemen altından 84.05 m. kotuna kadar yayılan bir mimari yıkıntının varlığı tespit edilmiştir. Yoğun miktarda tuğla parçaları, kireç taşı parçaları ve moloz taşların yanı sıra iri kireç taşı bloklar da görülmektedir. 84.04 m. kotundaki zeminin 2.60 m. genişliğe sahip bir platform olduğu ve F17.1/I plankaresinde açığa çıkarılan platformun aynısı olduğu anlaşılmıştır. E16.3/III plankaresinde platform güneye doğru kesit içinde devam etmektedir. Platformun doğu 84.05 m. kotunun altında yaklaşık 25 cm. genişliğinde bir alan kazılarak kenarında 83.74 m. kotuna kadar inilmiştir. Sıkışık bir toprak katmanı ve içinde çok küçük parçalar halinde seramik parçaları ele geçirilmiştir. Bu toprak katmanının olmadığı kısımlarda ise temiz bir kireçli katman yer almaktadır. Burada tespit edilen içinde seramik bulunan toprak katman F17.1/I ve E17.1/IV plankarelerinde platformun kenarında da tespit edilmiştir. Platform kuzey kesitin altında kuzeye doğru devam etmektedir. *Cella* iç duvarına bitişik bu konstrüksiyonun bir platform şeklinde *cella* iç duvarları boyunca devam ettiğini F17.1/I ve E16.3/III plan kareleri göstermektedir.

Platformun üzerindeki kesit dolgusu dere taşı, ufak kırık taşlardan oluşan bir dolgudur. Açmanın doğu kesitindeki dolgu ise iri kırık kireç taşı, kırık blok taş, yassı tuğla ve kireç harçlı bir dolgudur. Platformun hemen yanında 0.25 m.lik alandaki kazı, kireç katmanlı bir yapının platforma bitiştiğini göstermektedir. Bu kesitlerdeki farklı dolgunun platformun inşası ile ilişkili olup olamayacağının düşündürmektedir. *Cella* iç duvarın güney yüzünde, *opus caementicium* duvara bitişen kireç harçlı gevşek harç ve dere taşları kullanılarak yapılmış tamirat, tüm duvar yüzü boyunca uzanmaktadır (Resim: 10). E16.3/III plan karesinde kazı çalışmaları sırasında az sayıda demir çivi ve mimari yıkıntı içinde 0.33x0.33x0.05 cm. ve 0.32-0.34x0.46.5x0.05 cm. ebatlarında iki farklı tuğla buluntular üzerinde atölye damgaları yer almaktadır.

Giriş alanının kuzeyinde, *cella* iç ve dış duvarlarının giriş ile bağlantısını tanımlamak amacıyla; E16.2/III ve E16.3/III plan kareleri içinde 15x2 m.lik

alanda kazı yapılmıştır. *Cella* iç ve dış duvarları arasındaki dolgudan akan tarım toprağı ve moloz dolgulu yüzey toprağından 86.10 m. kotunda başlayan sert bir kireç katman ile karşılaşmıştır. En yüksek olduğu kısımda yaklaşık 1 metre kalınlığa sahip olan bu sert kireç katmanının altında ise tapınak alanının genelinde rastlanan tuğla, harç ve moloz taşlardan oluşan bir yıkıntı yer almaktadır. E16.2/III plankaresinde, 84.97-84.79 m. kotları arasında, kireçtaşı katman kazılarak içine cesedin konulmuş olduğu, oldukça yıpranmış durumda bir insan iskeleti bulunan mezar kazılmıştır. Mezar, batıdan *cella*nın içine doğru yönelen giriş rampası içinde yer almaktadır. Mezar, 2013 yılı kazılarında 84.04 m. kotunda açığa çıkarılan bir diğer insan iskeletinin yaklaşık olarak 3.50 m doğusundadır. İskeletin 0.50 m. yakınında bir adet demir ok ucu bulunmuştur. Doğu-batı aksında yatırılmış olan iskeletin baş kısmı batıda yer almakta ve yüzü kuzeye bakmaktadır. İskeletin belinin altında iri bir taş nedeniyle iskeletin omurgası ve kaburgaları dağılmıştır. Antropolog Doç. Dr. S. Eroğlu tarafından yapılan ilk değerlendirme sonucuna göre iskelet 25-30 yaşlarında narin yapılı erkek bireye aittir. 32 dişi mevcut, omurları sağlam, kısa boylu, hastalık ve travma izleri taşımamaktadır.

İskeletin kaldırılması sonrasında alanda yapılan seviye inme çalışmaları sonucunda; *cella* iç ve dış duvarının önü ve duvarlar arasında yer alan koridorun ön kısmında, 84.17 m. ve 84.26 m. kotlarında iki farklı kotta dere taşı ile döşenmiş düzlem/tabana açığa çıkarılmıştır. Bu kısımdaki dere taşı döşeli düzlem ile tapınak iç ve dış duvarları da birbirine bağlanmıştır. Bu taş döşemenin olmadığı kısımda, *cella* iç ve dış duvarlarının arasında yer alan koridor içinde, 0.80x1.90m. de kazı devam etmiş ve 82.20 m. kotuna kadar inilmiş ve 82.45 m. kotunda su birikintisine ulaşılmış; *cella* iç ve dış duvarlarının bu kotun altına doğru devam ettiği görülmüştür.

Cella dış duvarının iç kısmında 84.80 m. kotunda dış duvara yaslanmış biçimde blok taşlardan yapılmış bir düzenleme tespit edilmiştir. 84.21 m. kotuna kadar yaklaşık 0.30 m. yüksekliğe sahip 3 basamak oluşturan bu düzenleme 82.90 m. kotunda askıda kalmaktadır. Bu basamaklar üzerinde iki adet bronz sikke M.S. 337-361 yılları arasında Roma İmparatoru olan II. Konstantius'a aittir. Tapınak iç ve dış duvarları, giriş aksı boyunca oldukça tahrip olmasına

rağmen, kazılan alan içinde kesintiye uğramaksızın, kesit altına kadar uzanmaktadır. Bu kısımlarda yerinden sökülmiş blok taş yuvaları mevcuttur.

Çalışmalar sırasında az sayıda seramik buluntu, iki adet sikke ve bir adet demir ok ucunun yanı sıra bir adet kabartmalı mermer plaka parçası, M.S. 4. yüzyılda görülen tipte birkaç adet kandil parçası ve M.S. 5-9. yüzyıllara ait bir adet pişmiş toprak kandil ele geçirilmiştir. Dolgunun altından blok taş üzerinden 84.21m. kotundan çıkan II. Konstantius sikkesi yapının blok taşla kaplı olduğu evrenin *terminus post quemini* vermektedir.

Batı kapı aksı (b9) olarak adlandırılan E 15.4/III ve E16.1/III de önceki kazı çalışmasında *peristasis* üzerinden, batıdan doğuya *cellaya* doğru yönelen bir rampa açığa çıkarılmıştı. 2015 yılı kazı döneminde bu rampanın üzerinde ve çevresinde moloz dolgu toprağının kaldırılması ve yapının temellerine ulaşılması hedeflenmişti. Bu rampanın kuzey ve güney tarafında; E15.4/II plankaresinde *peristasis*de 3 sıra halinde yaklaşık 0.70m.x0.65m. boyutlarında ortalama 0.60 m. yükseklikte ortalama 0.90 m. aralıklı olarak *opus caementicium* dikme temelleri arasındaki dolgu ve E16.1/II plankaresinde dikmeler ile *cella* duvarı arasındaki moloz taş, harç ve tuğla barındıran bir dolgu kaldırılmıştır. Rampanın kuzey ve güney tarafındaki *peristasis* podyum bloğu arasında 1 m. genişlikte kanal gibi boşluk olduğu tespit edilmiştir. Genel görünümü itibarıyla rampa ile batı *peristasis* ye kuzey güney yönünde uzanan bir podyum temeli oluşturmaktadır. Toprak zeminin devam etmesi üzerine kazı 82.50 m. kotunda sonlandırılmıştır.

Batı *peristasis*de b9 kapısı rampa ve rampanın güneyi ve kuzeyindeki *peristasis* podyumu ile *cella* dış duvarları arasındaki alanda kazı, doğuya *cella* dış duvarlarına doğru devam etmiştir. Dolgu kaldırıldığında kuzey-güney yönünde uzanan podyum sonlanmakta ve bir boşluk/koridor açığa çıkmaktadır. Rampanın kuzey, güney ve doğu yanındaki bir rampayı podyum bloğundan ayırmaktadır (Resim: 11). Batı *peristasis*, kapı giriş alanının güney kısmında yapılan kazı ve dolgu kaldırma çalışması sonucunda kuzey-güney aksında uzanan boşluğun genişliğinin 1.30 m. olduğu tespit edilmiştir. Batı *peristasis* en dış kenarda 7.50 m. -7.60 m. genişlikte kuzey-güney aksı boyunca uzanmakta ve yapının batı *peristasis* dış kenar podyumunu oluşturmakta

olup, b9 kapısı/rampa, batı *peristasis* kuzey ve güney podyumu ile bir blok şeklinde inşa edildiği düşünülmektedir.

Batı giriş kapısının/b9 güneyinde, E.15.4/II, E16.1/II ve E16.1/III plan-karelerinde dolgu temizlik çalışması başlatılmıştır. Önceki kazı döneminde dolgunun altında 4 adet *opus caementicium* dikme/kaide temeli podyum üzerinde tanımlanmıştı. Batı girişin güneyinde kalan güney *peristasis* bloğu, kuzey bloğa göre oldukça tahrip olmuş ve geç dönem restorasyon izleri göstermektedir.

2015 yılı çalışmalarında girişin güneyinde kalan E15.4/II ve E16.1/II plan kareleri içinde moloz dolgu kaldırılmıştır. Burada üst kotu 83.81 m. olan üç adet dikme 83.14 m. kotta *opus caementicium* taban üzerine oturmaktadır. Batı kenarına yakın dördüncü dikme ise geç dönem inşa evresine aittir. Dikme aralarının bilinçli bir şekilde yassı tuğla, blok taş parçası, kireç harcı atığı gibi moloz dolgu ile doldurulduğu anlaşılmaktadır. Bu platformun kuzey kenarı aynı zamanda batı girişin güney duvarı, büyük bir darbe ile tahrip edilmiş ve daha sonrasında gevşek moloz dolgulu kireç harçlı duvar ile tamirat çalışması yapılmıştır. Bu kullanım evresinin batı girişteki rampanın en son kullanım evresi ile çağdaş olduğu düşünülmektedir.

E16.1/II plankaresinde yapılan kazıda *peristasis* podyumu batı kenarından doğuya doğru 7.60 m. genişliğindeki *opus caementicium* zemin kesintiye uğradığı, dar bir koridor/boşluk ile sonlandığı anlaşılmıştır. 0.60m genişliğindeki bu koridor boşluk kuzey-güney aksı boyunca devam etmekte olup E16.1/III plan karesindeki rampanın altına doğru devam etmektedir. Bu koridor/boşluk 82.02 m. kotuna kadar boşaltılmıştır.

E16.1/II plankaresinde *cella* duvarı ile boşluk arasındaki alanda 5mx3.40 m.lik alanda toprak dolgu kaldırılmıştır. Buradaki çalışma 84.44 m. kotunda modern tarım toprağının kaldırılması ile 84.25 m. kotunda yonga taşı, tuğla parçaları ve dere taşlı moloz dolgu tabaka başlamış; bu dolgu 82.88 m. kotuna kadar devam etmiş ve bu kotta *opus caementicium* tabana ulaşılmıştır. Bu taban *cella* duvarından itibaren 4.933 m. genişlikte bir platform şeklinde *cella* dış duvarına bitişmekte ve kuzey-güney yönünde uzanmaktadır. Bu duvar,

cella içinde F 17.1/I plankaresinde 84.05 m. kotunda, E16.3/III plankaresinde 84.04 m. kotunda ortaya çıkan ve 2.60 m. genişliğindeki platform gibi *cella* duvarına bitişmekte ve onu destekleyen/tutan bir tür ayak/platform özelliği göstermektedir. Olasılıkla tüm *cella* dış duvarını kuşatmaktaydı (Resim: 11).

E16.1/II plankaresinde tapınak duvarları ile podyumu ikiye ayıran 0.60 m. boşluk arasında kalan alanda 82.90 m. kotunda dere taşı döşeli bir taban üzerinde bir grup M.Ö. 1. yüzyıla tarihlenen seramik parçaları ile M.Ö. 1 yüzyıla tarihlendirilen bir kandil parçası, az sayıda demir çivi parçasına rastlanmıştır. Ayıca alanda 0.33x0.33x0.45cm. ve 0.36x0.36x0.05 cm. ebatlarında iki farklı tuğla buluntular ele geçirilmiştir.

Açmanın kuzey tarafında ise E16.2/III plankaresine doğru batı girişin daha iyi tanımlanabilmesi için açma 1.70 m. genişletilmiştir. Burada 84.51m. kotunda bir duvar açığa çıkmıştır. *Cella* batı girişi güney dış duvara bitişen bu duvar oldukça tahrip görmüş bu duvar doğrudan platformun üzerine oturmaktadır. Bu duvar dış *cella* duvarından batıya doğru uzanmakta ve 0.60 m.lik boşluk ile kesintiye uğramaktadır. Batı giriş güney podyum bloğunun kuzey duvarı ile birleşmekte olan bu duvar yoğun tahribat ve tamirden dolayı ilk inşâ özelliklerini yitirmiştir. Bu duvar giriş alanını da sınırlandıran bir duvar niteliğindedir. Rampanın inşasından öncesine ait olmalıdır.

Yapılan çalışmalar sonrası kenarlarında 1 metre genişliğinde iki koridor ile podyumdan ayrılan rampa şeklindeki batı giriş platformunun 2.80 m. genişliğe sahip olduğu tespit edilmiştir. Ve tapınak podyumunu ikiye ayıran kuzey güney aksındaki 0,60 m. genişlikteki boşluk/koridor E16.1/III plankaresi içinde rampayı da ikiye ayırmaktadır. Batı kısım tapınak podyumunun dış bloğu gibi 7.50 m. uzunluktadır. Rampa olarak isimlendirdiğimiz platformunun yan taraflarında yer alan boşluklarda yapılan kazı çalışmaları sonucu üç evre barındırdığı tespit edilmiştir. E15.1/III ve E16.1/III plan kareleri içinde 83.40-83.90 m. kotları arasında rampa oluşturan giriş platformunun

1. Evresi, en üstte zayıf sıkıştırılmış toprak katmanla oluşturulan geç evresidir. Geç evrede giriş platformu bir rampa haline getirilmiştir.
2. Evresi, bu zayıf sıkıştırılmış toprak katmanının altında 83.18-83.31 m. kotları arasında tuğla ile döşenmiş evredir. Yaklaşık 5.50 m. uzunluk-

ta tuğla döşemesi korunmuş ola bu evrenin doğu kısmı 3 basamak ile 83.90 kotuna kadar yükselmektedir. Tuğla döşemenin altı yaklaşık 50 cm. kalınlığında kireç harçlı bir örgüden oluşmaktadır. Yüzeyi tuğla ile döşenmiş evrede kullanılan tuğlalardan ölçüleri tespit edilenler 53x43 cm. ebatlarındadır.

3. Evresi, 2 evrenin altında 82.55 m. kotunda çimento harcı ile yapılmış daha sıkı bir taban vardır. Olasılıkla *opus caementicium* özelliğindeki bu taban sadece kesitten görülmektedir.

Genel olarak alanı değerlendirmek gerekirse ilk evrede düz bir platform olarak tasarlanan giriş platformu ikinci evrede bir tadilat geçirmiş ve yüzeyi tuğla ile döşenmiştir. Ayrıca basamaklarla da yükseltilmiştir. Son evrede ise toprak dolgu ve kireç ile yükseltip bir rampa şekline dönüştürülmüştür.

Alanda ele geçirilen buluntular yoğun olmamakla birlikte alanın inşa ve kullanım evresi ile ilgili ipuçları vermektedir. Alanda ele geçirilen en erken buluntu grubunu oluşturan M.Ö. I. yüzyıla tarihlendirilen seramik parçaları ve M.Ö. 1. yüzyıla tarihlendirilen kırmızı astarlı kandil parçası *cella* dış duvarını çevreleyen platform üzerinde ele geçirilmiştir. Bu buluntu grubu platformun inşa evresinin M.Ö. I. yüzyıla kadar uzandığına dair ipucu vermektedir.

c) Tapınak Batı Peristasis Podyumu Kazısı (Çizim: 4, Resim: 11)

2013 yılı kazı çalışmalarında tapınağın podyumunun mimari ve inşa tekniklerini tanımlamak için rampadan itibaren kuzey köşeye kadar uzanan yaklaşık 52 m. uzunluğundaki alanda kazı yapılmış (Resim: 12, Çizim: 4); tapınak podyumunda en dışta yer yer üst kotu 84.81 m.ye kadar korunmuş *opus caementicium* dış bloklar ve buna bitişen doğu batı aksında birbirine paralel uzanan üç sıra halinde *opus caementicium* kaideler-dikmeler açığa çıkarılmıştı. 2015 yılı çalışmalarında B9 kapı aksında ve *cella* dış duvarı arasındaki dolgunun kaldırılması ile dış podyumunun bir koridor ile ikiye ayrıldığı ve dış kısımda yer alan podyumun 7.5 m., iç kısımda kalan podyumun ise 5 m. genişlikte olduğu tespit edilmişti.

Giriş alanı/rampanın kuzey kısmında da bu koridoru anlamaya yönelik

olarak 6.5m.x1m. alan, 84.50 m. kotundan 82.00 m. kotuna kadar kazılmıştır. Dış podyum platformu ve *cella* duvarına bitişen platform arasında yoğun miktarda kireç, moloz taş, tuğla ve harç bulunan bir dolgu kaldırılmış ve 82.00 m. kotunda toprak zemin devam etmekte olduğu tespit edilmiştir. Dikmelerin oturduğu dış podyumun zemini iyi korunmuş, yüzeyinde blok taş/kalıp izlerini halen mevcuttur. E16.1/IV plankaresi içinde kalan dikme aralarındaki dolgunun kaldırılması ile 83.90 m. üst kotunda ortaya çıkan dikmeler ortalama 0.80 m. aralıklı olarak üç sıra halinde yerleştirilmiş dörtgen form oluşturan *opus caementicium* iççiliğinde dere taşı ve çimento harcı ile inşa edilmiş ortalama 0.70m.x0.65m. boyutlarında ortalama 0.60 m. yüksekliğindedir. Üst kotu 83.90 m. podyuma oturduğu kot ise ortalama 83.35 m.dir.

Bu dikmelerin batısında kapı bloğunun güneybatı köşesinde 0.60x0.46m. boyutlarında 0.35 m. yüksekliğinde *opus caementicium* temele bitişik iki sıra halinde *in situ* blok taşlar kazıda ele geçirilen nadir *in situ* kalıntılardandır. Dış podyum, korunduğu kısımlardan anlaşıldığı kadarıyla, 83.10 m. kotunda bir düzlem oluşturmaktadır ve üzerinde bulunan kaideler bu düzlem üzerine oturmaktadır. E15.4/IV ve E16.1/IV plan kareleri içinde giriş podyumunun hemen kuzey kısmında (B8 boşluğunun karşısında) kaidelerin oturduğu dış podyum yüzeyinin, diğer kısımlara nazaran, daha iyi korunduğu tespit edilmiştir.

2015 yılı çalışmalarında E15.4/IV,F154/I-IV,F16.1/I-IV plan karelerinde batı *peristasis* kuzey bloğunda dolgu kaldırma çalışmaları devam etmiştir. Kapı giriş rampasının kuzeyindeki duvardan itibaren podyum kuzey dış duvar kenarına kadar 52.23 m. uzunluğundaki kuzey bloğunda 7.82 m. genişlikte alanda çalışılmıştır.

Çalışmalar sonucunda, tabanın korunduğu kısımlarda ortalama olarak 83.10 m. kotunda dış podyumun üst yüzeyine/zeminine ulaşılmıştır. Dikmelerin oturduğu *opus caementicium* taban tahrip olduğu kısımlarda ise 82.83 m. kotuna kadar alçalmaktadır. Kaidelerin oturduğu temeli oluşturan bu düzlem üzerinde, yer yer 0.25 m. derinliğe kadar ulaşan, yerinden sökülmüş dere taşı izleri dikkat çekmektedir. Kaidelerin yüzeylerinde de aynı tahribat görülmektedir.

Yoğun tuğla kırıkları, harç, dere taşı ve blok taş kırıklarından oluşan moloz dolgu kaldırılmıştır. Dışta dış şeklindeki blok birimler b3-b8 ile toplam 7 blok şeklinde, içte ise yan yana 3 dikmenin 16 sıra halinde inşa edildiği açığa çıkmıştır. Kazılmamış olan 4 m.lik kısımda da 3x2 sıra kaidenin yer almış olmalıdır. Bu verilere dayanılarak batı peristasis kuzey bloğunda 18x3 sıralı olmak üzere toplam 54 adet dikme kaide temeli mevcuttur. Kuzey bloğundaki podyum duvarı b2 boşluğuna kadar yekpare blok şeklinde yapılmıştır. Buna göre bu bloğun uzunluğu 37.81 m. genişliği ise E16.1/IV te tanımlanan ve podyum duvarını sınırlandıran kesinti ile ortalama 8.08 m. olarak inşa edilmiştir. Bu görünümü ile batı *peristasis* kuzey dış podyum bloğu *opus caementicium* tekniği kullanılarak yekpare olarak tasarlanarak inşa edilmiştir.

F15. 4/III ve F16.1/III plan karelerinde b2 girişi, batı peristasis kuzey podyum bloğunu sınırlandırmaktadır. b2 girişi olarak tanımladığımız kısım, yapının dışına açılan bir diğer giriş aksıdır. Bu giriş 4.71m. x 7.80 m. boyutlarındadır. b2 girişi ortada hafif eğimli düz bir platform her iki yanında ca. 1 m. aralık ile podyum bloğundan ayrılarak inşa edilmiştir. Platformun genişliği 2.54mx7.80m.dir. F15.4/IV ve F16.1/IV plankareleri içinde tapınak podyumunun kuzey batı köşesi hem batı hem de kuzey podyumdan ayrı bir blok olarak yapılmıştır. Bu kısımda da 3x4 olmak üzere 12 dikme yer almaktadır ve burada açığa çıkan dikme/kaideler, alanda çıkarılanlar içinde en fazla tahribata uğramış olanlardır. En yüksek korunan dikme 83.67 m. kotundadır. Dikmelerin oturduğu *opus caementicium* taban ise korunduğu kısımda 83.12 m. kotundadır. Tabanın yer yer 82.84 m. kotuna kadar tahrip edildiği görülmektedir. Alanın ölçüleri dıştan 9.75m. x8.26m., içten 6.85 m.x5.36 m. bağımsız blok olarak kuzeybatı köşede podyum platformunu oluşturmaktadır.

b2 platformu ortada yer alan duvar haricinde, giriş alanı ile aynı şekilde planlanmıştır. B2 girişi, b9 batı giriş ile benzer planda yapılmıştır. Aralarındaki tek fark ise b2 girişinin platformu, batı girişindeki rampa şeklinde değil hafif eğimli düz bir platformdur. Kenarlarda yer alan toprak dolgulu boşluk 81.90 m. kotuna kadar kazılmış, zemine ulaşılmamıştır. B9 ile B2 girişi arası 37.60 m. olup yekpare olarak yapılmış podyum platformuna ait bu bloğun kuzeyi basit bir örgü ile şekillendirilmiş bir geç eklenti duvar yer almaktadır.

Bu geç dönem duvarı üzerinde devşirme kireçtaşı bloklarla döşeli bir giriş açıklığı alanın daha sonraki kullanım ve inşa evresini yansıtır.

Batı peristasiste yapılan çalışmalarda yoğun miktarda demir çivi ve 68 adet bronz sikke bulunmuştur. İlk değerlendirme sonuçlarına göre Probus (276-282), Diokletianus (284-305), (310-313), Licinius (307-323), I. Konstantinus (307-337), II. Konstantinus (337-340), II. Konstantius (337-361), ve I. Theodosius (379-395) sikkesi tanımlanmıştır. Theodosius sikkeleri yüzeye yakın kotlarda, diğerleri ise karışık bir dolgu içinde bulunmuştur.

Çalışılan alanda seramik buluntu azdır. Çanak çömlek buluntu topluluğu içinde *amphora*, küp ve testi gibi kap formlarının ağırlıkta olduğu görülmektedir. Seramikler içinde geri kalan kısmı da kaba formlu günlük kullanım kapları oluşturmaktadır. İlk değerlendirme sonuçlarına göre M.Ö. I. yüzyıla ait kırmızı astarlı çanak çömlek parçalarından oluşan grup yapının malzeme kültürü içindeki dikkate değer buluntu gurubudur. *Cella* dış duvarına bitişen platform üzerinde ele geçirilmiş olan bu buluntular yapının inşasının M.Ö. I. yüzyıldan sonraki bir evreye yerleştirilmesini olanaklı kılar, ancak *opus caementicium* yapı tekniğinin bir Roma inşa tekniği olarak bölgeye gelişi daha sonraki tarihlere yerleştirilir. Çalışmalar sırasında az sayıda kandil parçası da bulunmuştur. Bunlar da, hipodrom kazılarında II. tabakada bulunan kandillerle benzerlik göstermektedir ve 4. yüzyıla tarihlenmektedir. Çiviler, *cella* içinde yapılan çalışmalarda bulunan çivilere nazaran daha iyi korunmuş durumdadırlar. Çiviler 3 ile 15 cm. arasında uzunluğa sahiptirler ve birçoğunda kullanım yoluyla oluşmuş eğilmeler görülebilmektedir. Batı *peristasiste* yapılan çalışmalarda kaideler arasındaki dolgu içinde yoğun miktarda çatı kiremitine rastlanmıştır. Bulunan çiviler ve çatı kiremiti yıkıntısı yoluyla kaidelerin bulunduğu dış podyumun üstünün ahşap ve çatı kiremiti kullanılarak kapatılmış olduğunu düşündürmektedir.

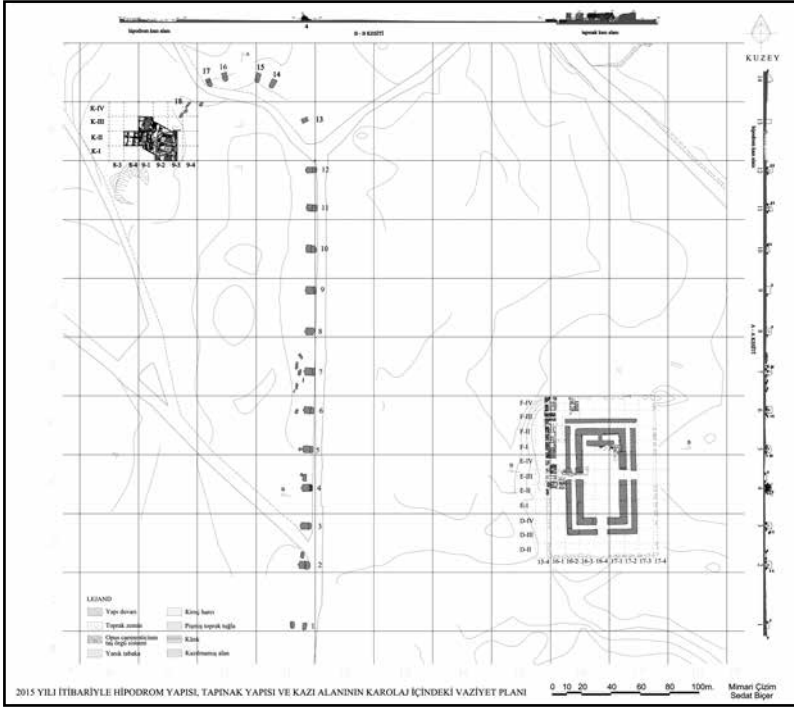
ARKEOJEOFİZİK ARAŞTIRMA

2015 yılı Arkeojeofizik çalışma Yrd. Doç. Dr. A. F. Yüksel denetiminde Antakya hipodrom alanı içinde ve çevresinde yer alan tapınak, tapınak do-

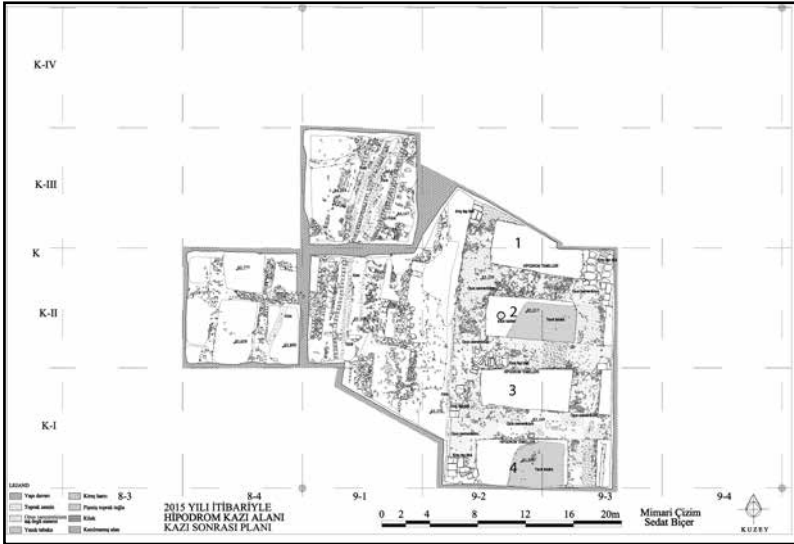
ğusundaki tarlada ve mezbaha yanı sahasında toprak altındaki olası mimari kalıntıların olup olmadığının araştırılmasını amaçlamıştır. Burada çalışmanın özet raporu sunulmaktadır.

Tapınak içinde ve doğu yanında jeofizik araştırma tapınak cellasının içinde, doğu girişte, batı girişte ve tapınağın doğusundaki tarlada yürütülmüştür. Tapınağın doğusunda yer alan tarlada -1m. ile -5 m. arasındaki derinliklerde, doğu-batı ve kuzey-güney uzanımlı lokal, köşeli, düzenli yönelimli ve geometrik formlu devamlılığı olan yüksek genlikli anomaliler ölçümlenmiştir. *Cella* iç kısmında, *cellaya* açılan doğu ve batı girişlerde yürütülen arkeofizik araştırmada -1m. - 5 m. arasındaki derinliklerde düzenli, köşe formlu, alan içerisinde lokalize olmuş bir geometrik form sergileyen devamlılığı olan yüksek genlikli anomaliler ölçümlenmiştir. Bu anomaliler doğrusal yönelimli yüksek genlikli anomalilerin etrafında dağınık kümelenme gösteren nispeten küçük genlikli anomali kütleleri yapı elemanlarının devrilme, çökme ve yıkılmalara ait olabilir. Alan içerisinde ölçümlenen bu yüksek genlikli anomaliler, derine devamlılığı olan lineer, alansal, müstakil konumlu dağılımlar sergilemektedir.

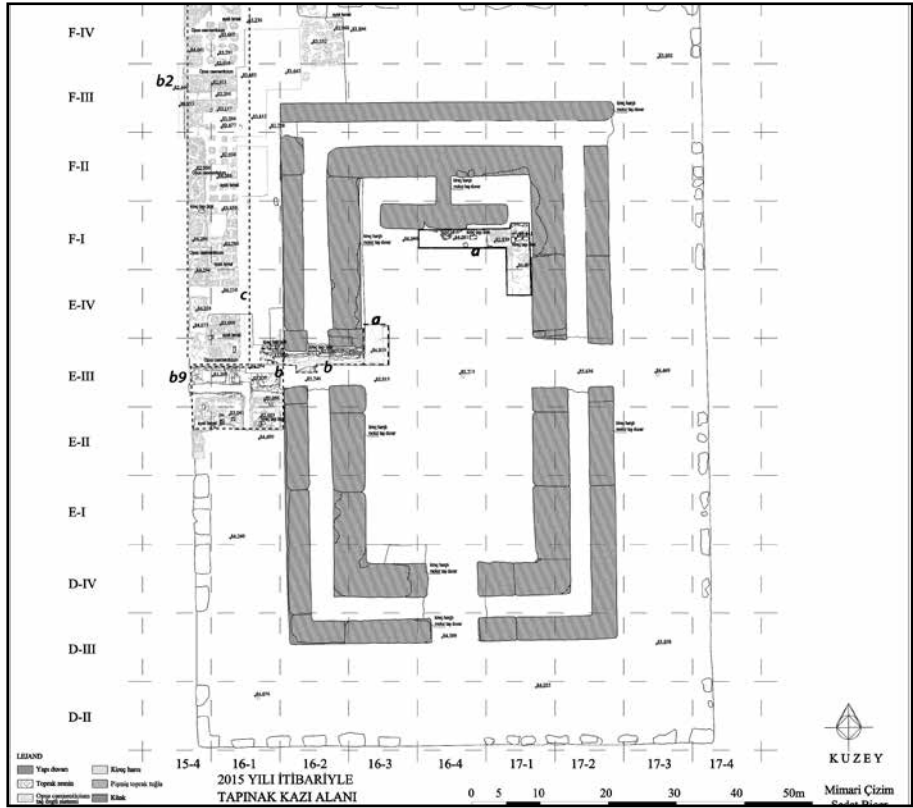
Hipodrom alanı arkeojeofizik araştırma, antik hipodromun güneybatısında yer alan mezbaha yanındaki sahada, -1 m. derinlikten itibaren yüksek genlikli anomaliler görülmektedir. Alan içerisinde ölçümlenen yüksek genlikli anomaliler 1-5 m. arasındaki derinliklerde güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda düzenli, lineer uzanımlı, sahanın orta bölgesinde iki ayrı kola ayrılarak devam eden, geometrik form sergileyen devamlılığı olan yüksek genlikli anomaliler ölçümlenmiştir. İşaretlenen bu yüksek genlikli anomaliler kontrol edilmelidir. 1-5 m. derinlikleri arasındaki anomali dağılımları incelendiğinde, köşeli doğrusal gidişli, geometrik formlu yüksek genlikli anomaliler görülmektedir.

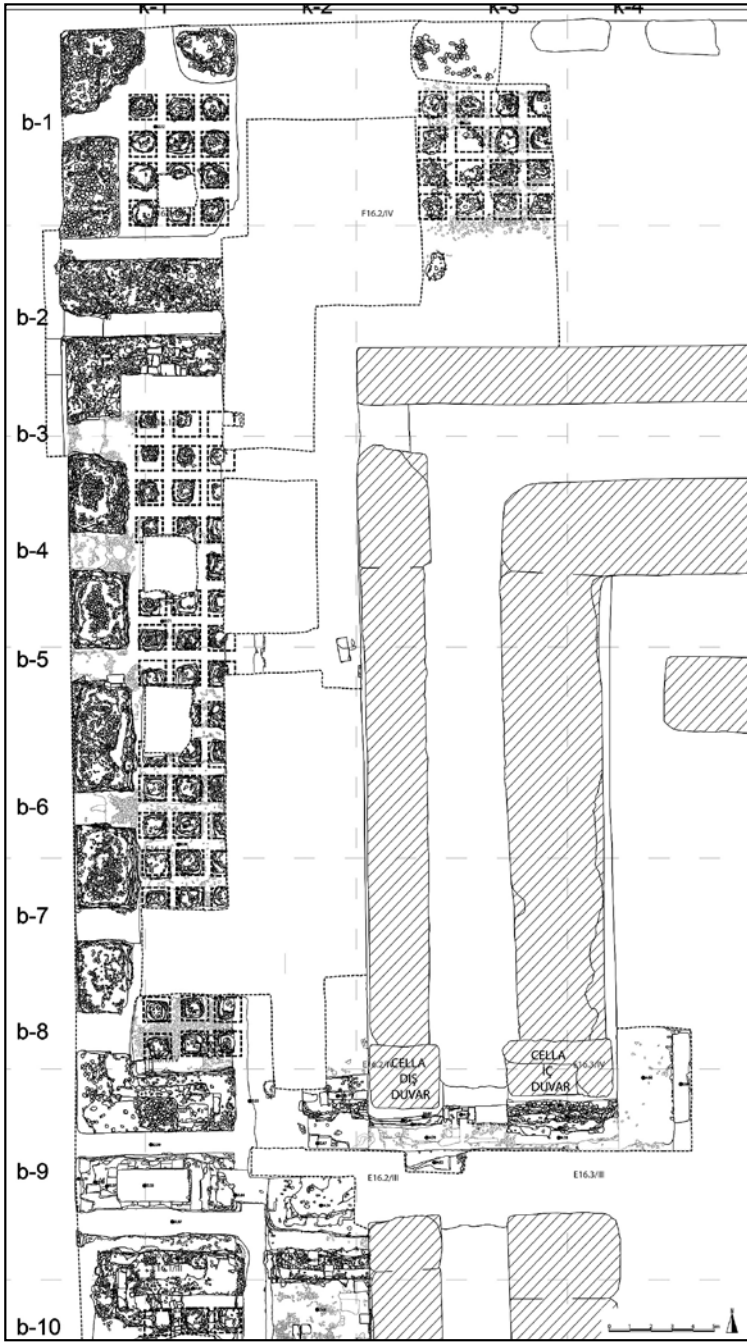
Çizim 1: İpİdİdrom ve tapınak genel vaziyet planı.

Çizim 2: İpİdİdrom genel vaziyet planı.

Çizim 3: Tapınak genel vaziyet planı.

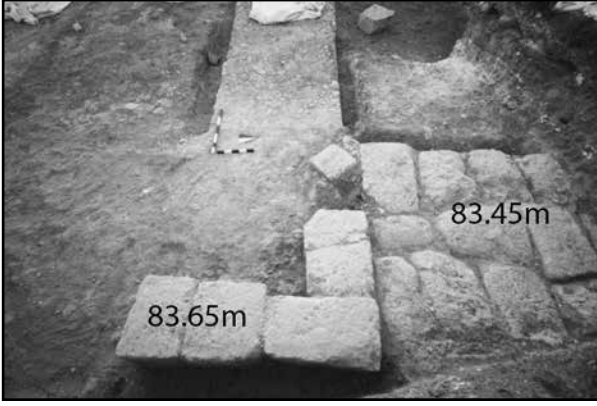
Çizim 4: Batı Peristasis podyum temeli ve b9 ve b2 girişleri.

Resim 1: Hipodrom 2015 kazı başlangıcı.

Resim 2: Toplu halde ele geçirilen sikkeler.

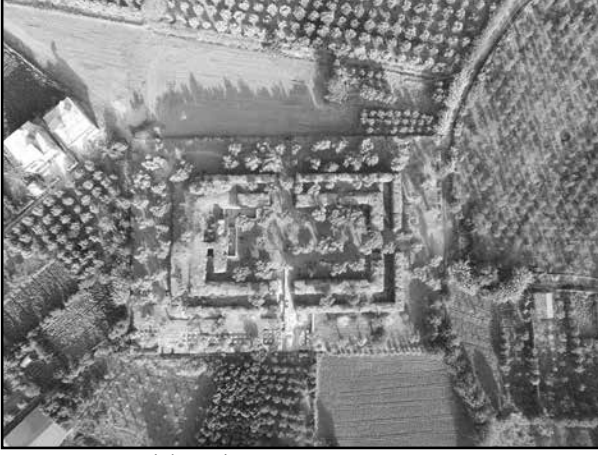
Resim 3: Hipodrom temeli üzerinde blok taşlar.

Resim 4: Kazı alanının kazı sonu havadan görünümü.

Resim 5: Hipodromden ele geçirilen kandil.

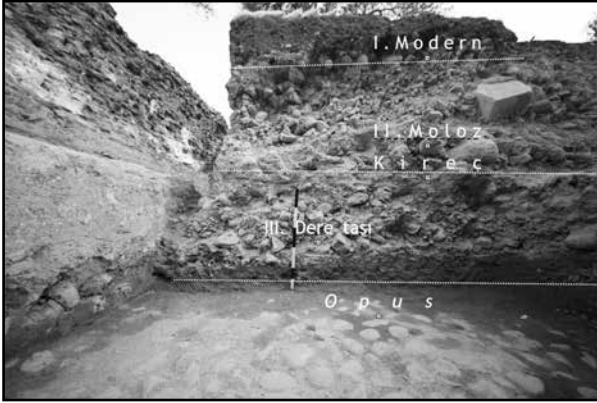
Resim 6: Tapınak havadan görünüm.

Resim 7: *Cella* iç duvarını kuşatan platform

Resim 8: Platform ve kanal.

Resim 9: Cella iç dolgunun kesiti.

Resim 10: B9 geçiş/kapı ve batı *peristasis* podyum temellerinin görünümü

Resim 11: Batı *peristasis* podyum temelleri kuzeyden bakış.

2015 YILI AÇÇANA HÖYÜK, ANTİK ALALAH KENTİ KAZI VE ARAŞTIRMALARI

K. Aslıhan YENER*

Murat AKAR

Mara HOROWITZ

Aççana Höyük 2015 yılı arkeolojik kazı ve araştırma sezonu 15 Haziran-15 Ağustos tarihleri arasında Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Koç Üniversitesi sponsorluğu altında uluslararası bir ekibin katılımı ile gerçekleştirilmiştir.

Höyük üzerinde saraylar bölgesi olarak tanımlanan Alan 1 ve güneybatı tepe düzlüğü olarak tanımlanan Alan 4'te toplamda yedi adet 10 x 10 metrelik plan karede arkeolojik kazılar gerçekleştirilerek höyüğün Orta Tunç II, Geç Tunç I ve Geç Tunç II tabakaları incelenmeye devam edilmiştir (Resim: 1).

Höyüğün kuzeydoğusunda kalan Alan 3 ve güney batı tepe düzlüğü olan Alan 4'te ise jeofizik çalışmaları tamamlanarak geçtiğimiz yıllarda açığa çıkardığımız yapılarının izleri taranmış ve Geç Tunç II Döneminde kent planını incelemek hedeflenmiştir.

Kazı Çalışmaları

Alan 1, 33.32 Plan Karesi¹

1930'lu yıllarda Alalah'ta ilk kazıları gerçekleştiren Sör Leonard Woolley tarafından açığa çıkarılan VII. Tabaka Sarayı, Yakın Doğu arkeolojisinin en

* Emeritus. Prof. Dr. K.Aslıhan YENER, Koç Üniversitesi, İstanbul/TÜRKİYE.

Yrd. Doç. Dr. Murat AKAR, Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay/TÜRKİYE.

Dr. Mara HOROWITZ, Purchase College NY, U.S.A.

1 Açma Başkanı Oliver Cook (University College London), Açma Asistanı Mehmet Ali Gasselöğlu (Osmangazi Üniversitesi).

önemli kronoloji sorunsallarından biri olan Orta Tunç - Geç Tunç Çağı geçiş dönemine ait buluntular ve yazılı belgeler sağlaması dolayısıyla kilit merkezlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Woolley dönemi kazılarında elde edilen stratigrafik ve kronolojik saptamalardaki hataları düzeltmek ve höyüğün erken Orta Tunç tabakalarını inceleyebilmek adına VII. Tabaka Sarayı 9 No.lu avlusuna yerleştirdiğimiz 33.32 plan karesinde kazılar 2007 yılından beri devam etmektedir.

2015 yılı kazı programına dahil edilen 33.32 plankaresinde en son çalışmalar 2009 yılında gerçekleştirilmişti. Plan kare içerisinde 3c evresi olarak tanımlanan ve bir saray mutfağı olarak tanımlandığımız yapı katı yangına maruz kalmış ve yapının çökmesi nedeni ile çok sayıda *in situ* seramik kaplar ve içleri tahıl dolu küpler ele geçirilmişti². Müge Bulu Akar tarafından mekânsal ve seramik buluntu analizleri Koç Üniversitesi'nde yüksek lisans tezi olarak tamamlanan ve yayınlanan bu çalışma sonuçlarına dayanarak yapının erken taban seviyelerini incelemenin gerekliliği ortaya çıkmıştır³. Bu maksatla 2015 yılında kazılara devam edilmesi kararı alınmıştır.

3c tabakasını tanımlayan, plankarenin güney, doğu ve batı kanatlarında açığa çıkarılan masif kerpiç duvarlar ve batıda iki oda alanını oluşturan ve bir kapının yer aldığı sıvalı kerpiç bölme duvarı 2009 kazı sezonu sonunda yerinde bırakılmıştı. Oda alanları içerisinde bu yıl gerçekleştirilen kazılar ile birlikte güney, batı ve doğu duvarlarının daha derine inmediği tespit edilmiştir. Ancak duvarların birçok kez tadilat geçirmiş olması nedeniyle boyutlarında bir genişleme olduğu düşünülmektedir. Bu kalın kerpiç duvarlar büyük olasılıkla daha ince hatlara sahip bir şekilde 4. evrede inşa edilmiş olmalıdır. İç mekânları oluşturan kuzey kanattaki bölme duvarının kullanımının ise 4. evrede başladığı tespit edilmiştir. Yaklaşık olarak 2 metre yüksekliği ile son derece iyi korunagelmış 3c evresi oda duvarlarını kaldırmama ve sadece kuzey kanatta yer alan bölme duvarının yarattığı iki oda alanında kazı çalışmalarına devam edilmesi kararı alınmıştır. Kazılar bu nedenle 6 x 6 metrelik bir alan içerisinde gerçekleştirilmiştir (Resim: 2-3).

2 Yener ve Akar 2014:64.

3 Bulu 2012; 2016.

Güney kanatta yer alan K-G uzantılı bir kerpiç duvar (106), D-B uzantılı bölme duvarı ile birleşmekte (71) ve üç farklı oda alanı oluşturmaktadır. Güneydoğu odasında yapılan çalışmalar ile kısmen yanmış bir tabana (107, 112) ulaşılmıştır. Odanın kuzeybatısında bulunan kerpiç tuğladan yapılmış platform (113), 106 ve 71 No.lu duvarların köşesine inşa edilmiş ve büyük olasılıkla bir tezgah ve saklama küplerinin konulacağı bir alan olarak tasarlanmıştır. Güneydoğu köşede ise formu bozulmuş at nalı şeklinde bir ocak bulunmuştur. Odanın güneydoğu köşesinde kaldırılan dolguda ise çok sayıda seramik kâseler bulunmuştur. Tipik Orta Tunç II formulu bu kâseler kullanılan katkı malzemesi ve pişirme tekniği açısından zayıf ve hatalı mallar olarak tanımlanabilirler. Yanlış fırınlama sonucunda dirençleri düşük olan bu kapların formlarında da deformasyon gözlenmiştir (Resim: 4).

Yangın izlerinin daha belirgin olduğu batı kanattaki oda da ise 106 No.lu duvara dayanmış bir şekilde tümlenemeyen bir saklama küpü bulunmuştur. Bunun dışında odanın kullanım sonrası boşaltıldığı gözlemlenmiştir.

4. Evre yapısı 89.90 metre denizden yüksekliği ile höyüğün tepe seviyesinden yaklaşık olarak 10 metre derinde yer almaktadır. Su seviyesine olan yakınlığı nedeniyle çamurlaşan dolgu içerisinde kazı yapmak güçleşmiştir. Ancak su seviyesine olan yakınlık aynı zamanda organik kalıntıların korunabilirliğini arttırmıştır. 67 No.lu oda ile 115 No.lu odası arasında yer alan kapı eşiğinde yedi adet ahşap hatıl bulunmuştur. Bu hatıllar bir miktar yangına maruz kalmış olsalar dahi genelinde yanmamış olduklarını söylenebilir. Dokümantasyonu yapılan ahşap hatılların üstleri elenmiş toprakla kapatılmış ve 2016 yılında yapılacak olan dendrokronoloji çalışması için yerinde bırakılmışlardır.

Yaklaşık 2 metrelik bir genişliğe sahip olan ve devamı açma sınırları dışında kalan 115 No.lu odada ise yanık bir tabana ulaşılmıştır. Oda alanını güneyden sınırlayan 71 No.lu duvara bitişik bir şekilde inşa edilmiş ve üzerleri beyaz kireçle sıvanmış üç adet tezgah/platform saptanmıştır (Resim: 3-4). Bu tezgah/platformların işlevi anlaşılmamıştır.

Alalah VII. Tabaka Sarayı üzerinde bir koruma örtüsü olmaması dolayısıyla 1940'lı yıllardan beri doğal etkenlerin yarattığı tahribata maruz kalmaktadır. Geçirdiği yangın dolayısıyla kuzey kanattaki kerpiç tuğla duvarlar taşlaşmış ve günümüze dek korunagelmıştır. Ancak bu durum yapının güney kanadı için söz konusu değildir. Yangının etkilerinin daha az olduğu bu alanda güneşte kurutulmuş kerpiç tuğla duvarlar yeterince ısıya maruz kalmadıkları için yağmur, bitki örtüsü gibi doğal şartlar nedeniyle çökmüş ve formlarını kaybetmiştir.

VII. Tabaka Sarayı güney kanadı Woolley yayınlarına göre bir terasın üstünde yer almaktadır ve yapıya ait taban seviyeleri kuzey kanattaki odalardan 2 metre daha yüksektir. Hem yapının güney kanadı ve VII. Tabaka Sarayı'nın inşaat sürecini, hem de bu alandaki stratigrafiyi anlamak adına Woolley tarafından kazılmış ve 16 - 17 No.lu odalar olarak tanımlanmış mekânlarda kazı çalışmaları yapılmasına karar verilmiştir. Bu çalışmalar kazı sistemimizde 33.53 No.lu plan kare içerisine oturmaktadır.

VII. Tabaka Sarayı 16 No.lu Oda

1940'lı yıllarda gerçekleştirilen kazılar sonrasında çöken duvarlar nedeniyle yaklaşık 2 metreyi bulan bir dolgu kaldırılarak odanın taban seviyesine ulaşılabilmiştir. Alalah'ta VII. Tabaka Sarayı ile birlikte kullanılmaya başlanan ve son derece iyi korunmuş sıvalı bir taban açığa çıkarılmıştır. 16 No.lu odaya ait sıvalı taban kuzeyde yer alan odaların tabanından 2 metre yüksektir. Bu kot farkı 16 No.lu odanın erken taban seviyeleri olabileceği ihtimalini ortaya çıkarmış ve bu nedenle bu oda içerisinde kazı çalışmaları sıvalı tabanın kaldırılmasıyla devam etmiştir. Tabanın hemen altında sıvalı ama formu bozulmuş erken bir tabana ait izlere rastlanmıştır. Bu evre VII. Tabaka Sarayı'nın ilk inşaat evresi ile ilgili olmalıdır (Resim: 5).

4 Açma Başkanı Turgay Sezgin, Mustafa Kemal Üniversitesi.

VII. Tabaka Sarayı'na ait bu iki taban seviyesinin kaldırılmasıyla birlikte bir kerpiç toprağı dolgu seviyesine ulaşılmıştır. Bu dolgu içerisinde boyalı duvar sıvası parçaları ele geçirilmiştir. Alalah'ta 1930'lı yıllarda VII. Tabaka Sarayın 5-11-12-13 No.lu odalarında bulunan boyalı fresk parçaları Yakın Doğu ve Ege arasındaki ilişkileri anlamak açısından son derece önemlidir⁵. Minos üsluplu olduğu varsayılan, boğa ve grifon gibi sembolik önem taşıyan hayvanların ve doğa betimlemelerinin işlendiğı bu parçalar İngiltere'de çeşitli müzeler arasında paylaşılmış durumdadır.

Yakın Doğu'da sadece yedi yerleşkede bulunan boyalı sıva parçaları Doğu Akdeniz'de gelişen fresk sanatını anlayabilmek adına yeterli bilgiyi sağlayamamaktadır. Alalah'ta VII. Tabaka Sarayı öncesi döneme ait boyalı fresk parçalarının bulunmuş olması hem bu üslubun gelişimi hem de Akdeniz kültürleri arasında ilişkiyi daha iyi anlamamıza yönelik yeni kanıtlar sağlayacaktır.

VII. Tabaka Sarayı 17 No.lu Oda (Mezar Odası)

VII. Tabaka Sarayı güney kanadında kalan 17 No.lu mezar odası yapının kendi içinde bir çok soru işareti barındıran mekânlarından biri olarak tanımlanabilir. 1940'lu yıllarda açığa çıkarılan bu mezar odası, Woolley 1955 yayında kapsamlı bir şekilde incelenmiş⁶ ancak mezar odasının inşa şekli ve yapı ile olan ilişkisi stratigrafik açıdan tanımlanamamıştır (Resim: 6).

Öncelikle VII. Tabaka Sarayı güney kanadı mutfak, depo ve işlik gibi alanlar ile yapının idari kısmı olan kuzey kanattan ayrılır. Bu nedenle güney avludan ulaşılan 17 No.lu mezar odası sarayın bu kısmının genel kullanım amacı dışında bir işleve sahiptir. Woolley, girişi bir blok taş ile kapatılmış mezar odasında birden fazla bireyin bir arada gömüldüğü bir sanduka mezar açığa çıkarmıştır. Sıvalı bir merdiven ile güney avludan inilen odanın tabanı yaklaşık 2 metrelik bir derinliktedir. Bu taban seviyesi aslında kuzey kanattaki odalar ile aynı kottadır.

5 Woolley 1955: 94.

6 Woolley 1955: 96.

2015 yılı kazıları ile birlikte içerisi yığma toprakla dolmuş olan mezar odası yeni baştan açığa çıkarılmış, kesme bazalt taşları ile çevrelenen odanın doğu kanadında sıvalı tabana seviyesine ulaşılmıştır. Mekân, stratigrafik olarak incelendiğinde ise doğuda mezar odasını çevreleyen kesme taşların üzerine 16 ve 17 No.lu odaları birbirinden ayıran taş temelli kerpiç bir duvarın inşa edildiği gözlenmektedir. Bu stratigrafik kanıt öncelikle kuzey kanattaki odalar ile aynı kotta olan mezar odasının inşa edildiği göstermektedir. Taban seviyeleri daha yüksek kotlarda olan güney kanattaki odaların ise sonradan inşa edildiği düşünülmektedir. Bu saptama VII. Tabaka Sarayı güney kanadının sonradan eklendiği ya da bir tamir evresine sahip olduğu saptamasını destekler niteliktedir. Bu alanda yapılacak olan kazılar ile birlikte VII. Tabaka Sarayı güney kanadında yapının bir önceki kullanım evresini tanımlayan kalıntıların açığa çıkarılması planlanmaktadır.

Alan 1, 32.53 Plankaresi⁷

M.Ö. 15. yüzyılın sonunda IV. Tabaka Sarayı ve batısında yer alan kale yapısının büyük olasılıkla Hititler tarafından yakılıp yıkıldığını Woolley dönemi kazı sonuçlarından bilmekteyiz. Ancak bu tahribatın sonrasında yaşanan olaylar ve bu dönemle ilişkili arkeolojik tabakaları 1955 Woolley yayınında yer almamakta ve Mitanni-Hitit geçiş dönemi olarak değerlendirebileceğimiz M.Ö. 14. yüzyılın ilk yarısı hakkında eksik ve hatalı stratigrafik bir tabakalaşma sunmaktadır. Bu bölgede gerçekleştirdiğimiz kazılar ile bu sorunların üzerine gitmek hedeflenmiştir⁸.

32.54 plankaresinde 2003 yılından beri devam eden kazılar doğrultusunda 2a, b, c olarak tanımlanan yapının alt evreleri açığa çıkarılmıştı. Bu evreler Woolley kazılarında açığa çıkarılan IV. Tabaka, kale yapısının daha önceden bilinmeyen tamir ve yeniden kullanım dönemi tanımlamaktadır. Woolley kazı alanının yamacına yerleştirilen 32.54 plankaresinden elde edilen bilginin sınırlı olması nedeniyle batıya doğru 10x10 metrelik bir alana uzanan 32.53

7 Açma Başkanı Tara Ingman (Koç Üniversitesi), Açma asistanı Yılmaz Yeniler (Koç Üniversitesi).

8 Yener 2013:16, Akar 2013.

plankaresi ile bu yapı evrelerini daha geniş bir alanda incelemek hedeflenmiştir.

Bu yılki çalışmalar ile öncelikle 2b evresine ait bütün mimari öğeler kaldırılmış ve hemen altında bulunan 2c evresine ait kerpiç tuğla duvarlı ve taş temelli bir yapı açığa çıkarılmıştır. 2010 yılında 32.54 plan karesinde 2c evresine ait yapının iç mekânları açığa çıkarılmıştı. Güney kanadında bir taş temel eklentisi ve drenaj sistemine sahip KB-GD uzantılı kerpiç duvar bu yılki kazılarda bulunmuş, iç ve dış mekânları birbirinden ayırdığı tespit edilmiştir. Kaldırılan dolgu içerisinde kül, yoğun seramik ve atılmış hayvan kemikleri bulunmuş ve bu alanın bir avlu yada sokak olabileceği kanısına varılmıştır. Devam eden kazılar ile birlikte 2c evresinin erken kullanım dönemini tanımlayan bir taban seviyesi daha açığa çıkarılmıştır (Resim: 7).

2c ve 2c-2d evrelerinin incelendiği 32.53 plankaresinde tümlenebilir kaplar, iğne, ok ucu gibi metal buluntular ele geçirilmiştir. Bunun yanı sıra üzerinde iki adet mühür baskısı olan bir saklama küpü parçası ve kuş biçimli bir kabza önemli buluntular olarak değerlendirilebilir.

Alan 1 42.10 Plankaresi⁹

1940'lı yıllarda "tapınak çukuru" olarak adlandırılan ve Alalah tapınaklarının kazılıp kaldırıldığı alanın güneyine yerleştirilen bu plan kare ile sorunlu Alalah tapınak tabakalarını incelemek hedeflenmiştir. Araştırmalara 2012 yılından başlanan 42.10 plan karesinde Demir Çağı ve Geç Tunç II Dönemine tarihlenen toplamda dört mimari evre açığa çıkarılmış, 2014 kazı sezonunda ise M.Ö. 14. yüzyılın sonu ve M.Ö. 13. yüzyılın başına tarihlenen 4. Evre yapısının batı odasında Prens Tudhaliya ve eşi Aşnuhepa'nın tasvir edildiği bir mühür baskısı ele geçirilmişti.¹⁰ Bu yılki araştırmalar 4. Evre yapısının erken taban seviyesi, 5. evre mimarisi ve 5-4. evreleri arası geçiş dönemine tarihlendiğimiz iki adet adak çukurunun açığa çıkarılmasıyla tamamlanmıştır.

9 Vincenzo Ippolito (Floransa Üniversitesi), Semin Tuğba Yıldız (Nevşehir Üniversitesi)

10 Yener, Dinçol ve Peker 2014: 137.

5. Evre

M.Ö. 14. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen 5. evre binası 4. evre binası ile benzer bir mimari plana sahiptir. Doğuda geniş bir avluya sahip yapının iç mekânları plan karenin batısında yer almaktadır. Dört kerpiç duvarın oluşturduğu üç ayrı oda kısmen plan kare sınırları içerisinde yer almaktadır. Çok sayıda çanak çömlek parçası ve hayvan kemikleri küllü bir tabaka içerisinde avlu alanında bulunmuştur. İç mekânlar buluntu bakımından zengin değildir ancak her oda içerisinde farklı boyutlarda tandırlar yer almaktadır. Bu kadar sınırlı bir alan içerisinde sayıca çok tandırın yer alması bu yapının yakınında bulunan tapınak ile ilişkili bir hizmet binası olabileceğini düşündürmektedir (Resim: 8).

5. ve 4. Evre Arası Geçiş Dönemi Adak Çukurları

5. Evre yapısının kullanımının sona ermesi ve 4. evre yapısının inşaatından önce batıda yer alan avlu alanında iki adet adak çukuru açıldığı tespit edilmiştir. Bunlardan kuzeyde yer alan küllü dolguya sahip 67 No.lu çukur buluntu açısından zengin değildir. Güneyde yer alan 54 No.lu çukur ise etrafı dikine yerleştirilmiş kırık tabak parçalarıyla sınırlandırılmıştır. Tabakların çukur kenarına dizilmesi Alalah'ta diğer tabakalarda rastladığımız bir özellik değildir. Çukur içerisinde başka örneği olmayan kırık kulplu boyalı bir testicik ve çok sayıda taş boncuk, bir öküzün ön gövde ve kafa kısmına ait *in situ* kemikler ile birlikte yanık bir dolgunun içerisinde bulunmuştur (Resim: 9).

Adak çukurları genellikle önemli bir yapının sonlandırılması ya da yeni bir yapının inşası öncesi gerçekleştirilen törenlerde dini ritüellerin ve kutlamaların bir parçası olarak tanrılara sunulan adakların yapıldığı alanlardır. 42.10 açmasında geçtiğimiz yıllarda bulunan Başkatip Pilukatuha ve Prens Tudhaliya'ya ait mühür baskıları bu plan kare ve çevresinde önemli yapıların olduğunu vurgular niteliktedir. Alalah tapınaklarına olan yakınlığı da göz önünde bulundurursak bu yapıların kaldırılması ya da inşası döneminde dini ritüeller ve kutlamaların yapıldığını ve adak çukurlarının da bu yapılar ile doğrudan ilişkili olduğunu düşünmemiz gerekmektedir.

Alan 1, 42.06 Plankaresi¹¹

2014 yılında kazı çalışmalarına başladığımız 42.06 plan karesinde 1a ve 1b tabakaları incelenmiş ve Alalah'ta daha önceden tanımlanamayan M.Ö. 13. yüzyıl yerleşimine ait materyal kültürünün izlerine rastlanmıştır. 2015 yılı kazıları kapsamında bu plan karede çalışmalara devam edilmiş ve M.Ö. 14. yüzyılın son çeyreğine tarihlediğimiz 2. evre yapısı açığa çıkarılmıştır.

2. Evre

Sadece iki odasının sınırlı bir bölümünün plan kare içerisinde kaldığı yapının tek bir taban seviyesi incelenmiştir. Küllü ve yanık bir dolguya sahip olan odalar (13 ve 15) bir bölme duvarı ile birbirinden ayrılmaktadır. Güneyde yer alan 13 No.lu odada *in situ* olarak bir saklama küpü ve büyük bir matara açığa çıkarılmıştır (Resim: 10).

Yapının batısında, plan karenin tamamına yayılan alan ise bir avlu olarak tanımlanmıştır. Avlu alanı tespit edilen farklı taban seviyelerine dayanılarak 2a ve 2b olarak tanımlanmıştır. Her iki evrede de çok sayıda saklama ve servis kaplarının *in situ* olarak açığa çıkarıldığı avlunun 2a evresinde taban seviyesi yükseltilmiş ve yapı ile avlu arasında bir pasaj-sokak oluşturan K-G uzantılı bir bölme duvarı inşa edilmiştir. Açığa çıkarılan birçok yerel seramiklerin yanı sıra, 2a tabakasına ait avlu alanında Miken malı bir Geç Hellas III:A üzenği kulplu çömlek bulunmuştur.

Alan 4

Höyüğün güneybatı tepe düzlüğünde yer alan Alan 4'te arkeolojik araştırmalar 2006 yılından beri devam etmektedir. Bu bölgede yürüttüğümüz çalışmalar ile kentin saraylar bölgesi dışındaki gelişimi ve buna bağlı stratigrafik tabakalarını tanımlamak hedeflenmiştir. Toplamda altı adet 10 x 10 metrelik plan karenin yer aldığı bu bölgede beş mimari evre açığa çıkarılmıştır.¹²

11 Açma Başkanları Mariacarmela Montesanto (Liverpool Üniversitesi), Elias Rebeiz (University College London).

12 Yener ve Akar 2014.

Bu yılki araştırmalar iki plan karede gerçekleştirilmiştir. 64.72 plan karesinde 6. evre mimarisi ve 5.-4. evrelere ait mezarlar açığa çıkarılırken 64.73 plankaresinde ise daha önceden bir kısmı 64.72 plan karesinde açığa çıkarılmış olan 4. evre mimarisini tanımlamak hedeflenmiştir.

Alan 4, 64.72 Plan Karesi¹³

64.72 plan karesinde birbirinden bağımsız iki yapının köşe yaptığı 5. evre, 2014 kazı sezonunda açığa çıkarılmıştır. Bu iki yapının çevresinde çok sayıda çukura ait izler tanımlanmış ancak bu çukurlar tamamen açılmadığı için kullanım amaçları saptanamamıştı. 6. evre mimarisi incelenirken aynı zamanda da çukurların içleri açılmış ve hepsinin mezar olduğu anlaşılmıştır. M.Ö. 16. yüzyıla tarihlediğimiz 6-5. evre yapıları ve mezarları özellikle Alan 4'te yaşanan mekânsal kullanım değişikliklerine işaret etmektedir. M.Ö. 14. yüzyılın ilk yarısı ve M.Ö. 15. yüzyılın ikinci yarısına tarihlediğimiz 3. ve 4. evrelerde bir işlik kompleksi olarak kullanılan bölge M.Ö. 14. yüzyılın ikinci yarısında büyük olasılıkla Hitit hakimiyet dönemi ile ilişkili bir kale yapısını barındırmaktadır. Her ne kadar 5. ve 6. evreleri tanımlayacak bilgiyi sadece 64.72 plan karesinde edinmiş olsak dahi özellikle 6. evrede dini önemi olan bir yapının varlığından kuşkulanmak mümkündür. Hayvan kabartmalı çanak çömlek parçalarının bulunduğu bu tabakada bir çok mezarın yer alması da bu mekânın sembolik önemi ile ilişkili olabilir.

6. Evre

6. Evre ait kerpiç tuğla duvarları yapı plan karenin batısında açığa çıkarılmıştır. Geçirdiği yangın nedeniyle kullanımının sona erdiğini düşündüğümüz kalın duvarlara sahip yapının sadece bir köşesi ve geniş kapı girişi açığa çıkarılmıştır. Buluntu açısından zengin olmayan yapının kullanımının sona ermesiyle birlikte hem yapı hem de çevresinin birçok mezar tarafından tahrip edilmiş olması nedeniyle tabakalaşmayı anlamak son derece güç bir hale gelmiştir (Resim: 11).

13 Açma Başkanı Günce Pelin Öçgüden (Koç Üniversitesi), Antropolog Rula Shafiq Baysan (Yeditepe Üniversitesi).

6. Evre sonu ve 5. evreye tarihlediğimiz 8 adet basit mezar açığa çıkarılmıştır. Basit çukur mezarlarda yaş ve cinsiyet fark etmeksizin farklı pozisyonlarda gömüldükleri gözlenmiştir. 6. evre yapısının kuzeydoğu köşesini tanımlayan kerpiç duvarın dışında dört çocuğa ait mezar grubu açığa çıkarılmıştır. Bu grupta Alalah mezarlarında yaygın olarak görülen “S” profilli bardak dışında bir Kıbrıs malı *askos* (White Painted V pendant line style) bulunmuştur. Bu ithal çanak çömlek türü Alalah’ta yaygın değildir ve bir mezarda ölü gömme hediyesi olarak kullanımına ilk örnektir.

Plan karenin merkezinde derin çukur içerisinde üstü pişmiş kerpiç tuğlalar ile kapatılmış mezar içerisinde yetişkin bir kadın hoker pozisyonunda gömülmüş halde bulunmuştur (Resim: 12-13). Alalah’ta bu tarz mezar tipinin ilk örneğidir. Ölü gömme hediyesi olarak “S” profilli bir bardak dışında iki adet bronz iğne ve bir yüzük bulunmuştur.

Alan 4, 64. 73 Plankaresi¹⁴

2012 yılında Geç Tunç II dönemine tarihlediğimiz 3. Evre yapısının kuzey uzantısının incelendiği bu plan karede kazı çalışmalarına ara verilmişti. Batısında yer alan 64.72 plan karesinde ise 2011 yılı kazı sezonunda açığa çıkardığımız ve barındırdığı apsidal formlu fırın ve çok sayıda cam ve cam cürufalarına dayanarak 4. evre yapısının bir cam atölyesi olduğunu tespit etmiştik. Bu önemli yapı katını anlayabilmek ve yapının doğu kanadını incelemek adına 64.73 plankaresinde çalışmalara devam etme kararı alınmıştır. Bu çalışmalar kapsamında 3. evre yapısının erken evreleri incelenmiş (3b), yapının kaldırılmasıyla birlikte 4a evresi mimarisi açığa çıkarılmıştır.

4. Evre

Plan karenin merkezinde açığa çıkarılan kerpiç tuğla duvarlı yapı 64.72 plankaresinde açığa çıkarılan 4. evre yapısından bağımsız bir yapıdır. 64.73 plankaresinin doğu kanadı, 2. evreye tarihlenen kale yapısının derine inen kerpiç tuğla temelleri nedeniyle tahrip olmuştur ve bu alanda 4. evreye ait

14 Açma Başkanı Mike Johnson (Chicago Üniversitesi).

edindiğimiz bilgi sınırlıdır. Plan karenin merkezinde yer alan ve tek bir odanın açığa çıkarıldığı yapının tabanının ise kullanım sonrası tamamen temizlendiği gözlemlenmiştir (Resim: 14). Batıda her iki plan kareye uzanan avlu alanında ise çok sayıda cam ve metal cürufları bulunmuştur. 2011 yılında 64.72 plankaresinde bulunan cam, seramik ve metal işçiliğinde kullanılan apsidal formlu fırının izlerine ise 64.73 plankaresinde de rastlanmıştır. Bu fırına ait yanık kül ve kerpiç tuğla izleri plan karenin kuzeybatı köşesinde tespit edilmiş, 2016 yılında araştırmalara devam etmek üzere kazı çalışmaları sonlandırılmıştır.

4. Evre içerisinde çok sayıda cam ve metal cüruflarının yanı sıra cam işçiliğindeki yüksek kaliteyi gösteren polikrom boyamalı cam testi parçası ve Mitanni üsluplu bir fayans silindir mühür açığa çıkarılan önemli buluntular arasındadır.

Jeo-Fizik Araştırmaları

Bu yılki jeo-fizik araştırmaları John Hunt tarafından 64.72 ve 64.73 plankarelerinin yer aldığı Alan 4 ve höyüğün kuzeydoğu tepe düzlüğünde yer alan Alan 2 ve Alan 3 arasındaki bölgelerde gerçekleştirilmiştir. Bu plan programında 20x20 metrelik 10 karela ile Alan 4'te yer alan tepe düzlüğü ve batı yamacı incelenmiştir. Bu çalışma ile birlikte 2006-2008 yılları arasında açığa çıkarılan ve 2. evre olarak tanımladığımız anıtsal kale yapısının uzantısını incelemek hedeflenmiştir.

Yapılan çalışma sonucunda Alan 4 kazılarında açığa çıkarılan anıtsal yapının kuzeybatı duvarı ve savunma duvarının kuzeye doğru aynı zamanda da yapının kuzeyinde açığa çıkardığımız avluları çevreleyen kerpiç duvarların ise kuzey ve kuzeydoğu istikametinde devam ettiği gözlemlenmiştir.

Teşekkürler

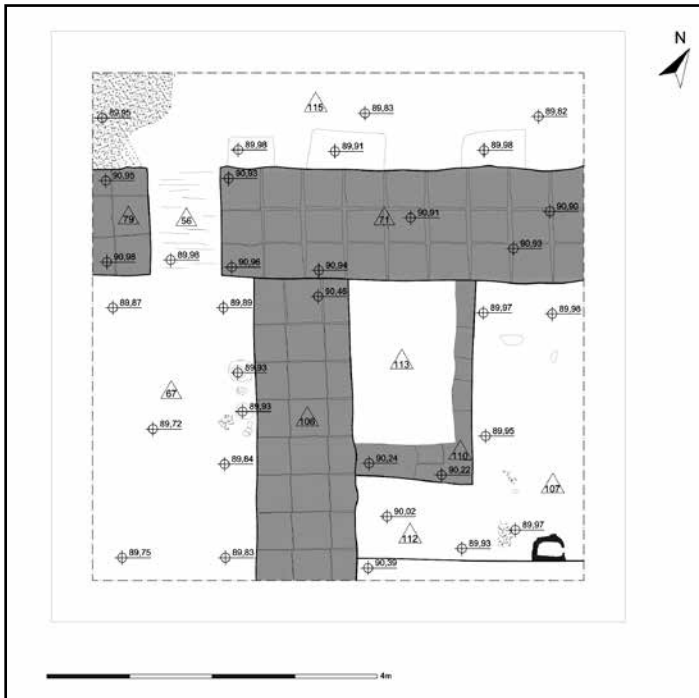
Başta İstanbul İslam, Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi'nden bakanlık temsilcimiz olarak görev alan uzman arkeolog Serpil Sandalcı olmak üzere bütün Açıca Höyük 2015 kazı ekibine ve yardımlarını esirgemeyen Ankara Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve Hatay Arkeoloji Müzesi çalışanlarına en içten teşekkürlerimizi sunarız.

KAYNAKÇA

- AKAR, M. 2013 The Late Bronze Age Fortresses at Tell Atchana/Alalakh. Architecture and Identity in Mediterranean Exchange Systems. In *Across the Border: Late Bronze-Iron Age Relations between Syria and Anatolia. Proceedings of a Symposium held at the Research Center of Anatolian Studies, Koç University, Istanbul May31-June1, 2010*, edited by K. A. Yener, pp. 37-60. Peeters, Amsterdam.
- BULU, M. 2012 Interpreting an Intact Kitchen Context from Middle Bronze Age Alalakh: Its Organization and Function, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Koç Üniversitesi.
- BULU, M. 2016 Interpreting an Intact Kitchen Context from Middle Bronze Age Alalakh: Its Organization and Function. In *Proceedings of the 9th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East*, edited by R. A. Stucky, O. Kaelin and H.-P. Mathys, pp. 301-304. vol. 3. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.
- WOOLLEY, C. L. 1955 *Alalakh: An Account of the Excavations at Tell Atchana in the Hatay, 1937-1949*. Report of the Research Committee of the Society of Antiquaries of London 18. Society of Antiquaries of London, London.
- YENER, K. A. 2013 New Excavations at Alalakh: The 14th-12th Centuries BC. In *Across the Border: Late Bronze-Iron Age Relations between Syria and Anatolia. Proceedings of a Symposium held at the Research Center of Anatolian Studies, Koç University, Istanbul May31-June1, 2010*, edited by K. A. Yener, pp. 11-36. Peeters, Leiden.
- YENER, K. A., B. DİNÇOL, H. PEKER 2014 Prince Tuthaliya and Princess Ašnuhepa. *NABU* 2014/4:136-138.
- YENER, K. A., M. AKAR 2014 Yeni Kazılar Işığında Açcana Höyük, Antik Alalah Kenti Orta-Geç Tunç ve Demir Çağı Tabakaları, In *Çağlar Boyunca Hatay ve Çevresi Arkeolojisi Sempozyumu Bildirileri*, edited by A.Özırat, pp. 61-84. Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları, Hatay.

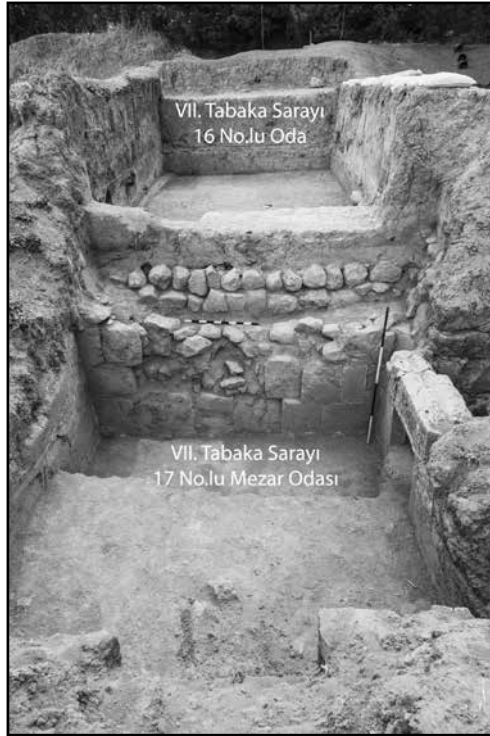

Resim 1: 2015 yılı Açıncı Höyük, Antik Alalah kenti kazı alanları.

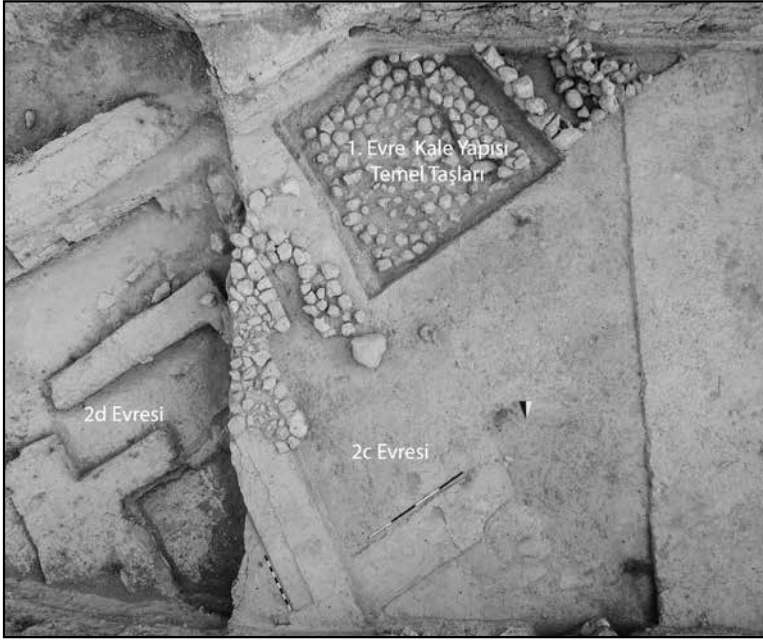

Resim 5: 33.53 Plankaresi,VII. Tabaka sarayı, 16 No.lu oda.

Resim 6: 33. 53 Plankaresi, VII. Tabaka sarayı, 17 No.lu oda.

Resim 7: 32.53 Plankaresi, 2c Evresi hava fotoğrafı.

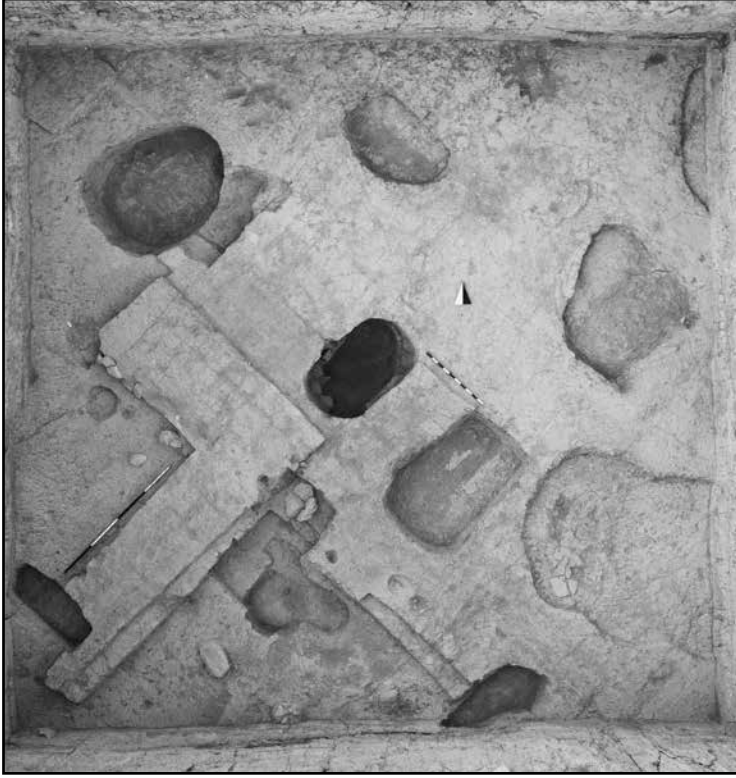
Resim 8: 42.10 Plankaresi, 5. Evre.

Resim 9: 42.10 Plankaresi, 4. Evre adak çukuru.

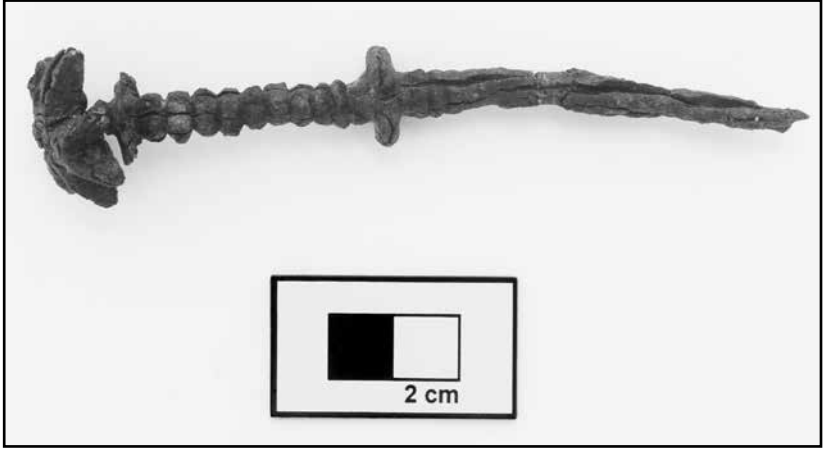
Resim 10: 42. 06 Plankaresi, 2. Evre hava fotoğrafı.

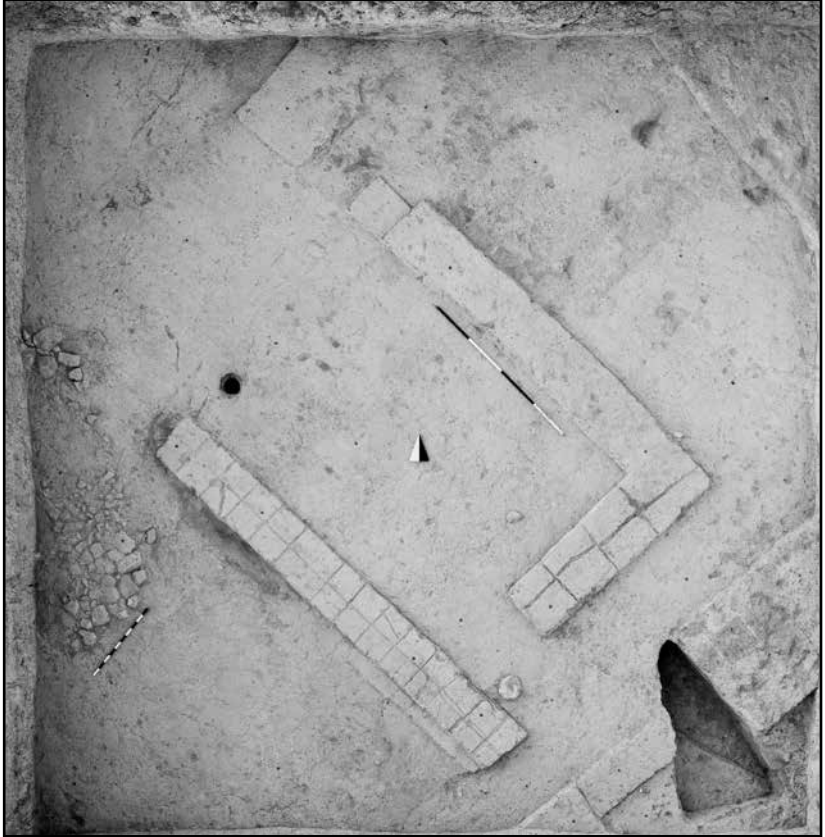
Resim 11: 64. 72 Plankaresi, 6. Evre hava fotoğrafı.

Resim 12: 64. 72 Plankaresi, yetişkin kadın mezarı.

Resim 13: 64.72 Plankaresi, yetişkin kadın mezarı, yıldız başlı iğne (AT23517).

Resim 14: 64. 73 Plankaresi, 4. Evre hava fotoğrafı.

ENEZ (AINOS) 2015 ÇALIŞMALARI

Sait BAŞARAN*
Gülnur KURAP
A. Bahar MERGEN

Ainos kazısı 2015 sezonu kazı ve araştırma çalışmaları 20 Temmuz – 31 Ekim 2015 tarihleri arasında yapılan Çalışmalar; kazı, ören yerinin temizliği, çevre düzenleme, arazide koruma-onarım, laboratuvarda buluntu konservasyon ve restorasyonu, arkeo-jeofizik, jeomorfoloji, harita, fotogrametri, rölevo, antropoloji, depo ve arşiv düzenlemeleri, envanter ve belgeleme alanlarında gerçekleştirilmiştir. 2015 yılı çalışmalarına; Bakanlık Temsilcisi Arkeolog Hasan Taylan denetiminde Yrd. Doç. Dr. A. Bahar Mergen, Gülnur Kurap, Prof. Dr. Stefan Karwiese, Prof. Dr. Helmut Brückner, Dr. Thomas Schmidts Dr. Mustafa Kocak, Dr. Ioannis Triantafillidis, Heike Bücherl, Martin Seeliger, Anna Pint, Burhan Gülkan, M. Semih Tavukçu, Marina Herbrecht öğrenciler: Melis Kurt, Burak Orakçılar, Türker Arslan, Yağmur Topaloğlu, Öyküm Yıldız, Evren Çavdar, Ebru Bayır, Filiz Vural, Nurseli Çisem Sezer, Ç. Aybars Gerçek yer almıştır. Özverili çalışmalarından ötürü kazı ekibine teşekkür ederim.

1-SU TERAZİSİ NEKROPOLİSİ

2015 yılında, su terazisi nekropolisindeki araştırmalar 4 Ağustos-10 Ekim tarihleri arasında ST39 ve ST40 kodlu açmalarda yürütülmüştür. Çalışmaların

* Prof. Dr. Sait BAŞARAN, Güneşli Sokak No 42/10 Cihangir/Beyoğlu-İstanbul/TÜRKİYE.
Gülnur KURAP, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi İstanbul/TÜRKİYE.
Yrd. Doç Dr. A. Bahar MERGEN, Bitlis Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi -Bitlis/TÜRKİYE.
Sağladıkları maddi ve Manevi desteklerden dolayı Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne, Edirne Valiliği'ne şükranlarını arz ederim.

genelinde 85 m²'lik alan, 276 m³ toprak araştırılmış; 24 mezar, 189 küçük buluntu ve çok sayıda kırık keramik parçası açığa çıkartılmıştır.

ST39 kodlu açma C5 plankaresinin kuzey yarısında, doğu-batı doğrultusunda 5x10 m. ölçülerindedir. Çalışmaların bitiminde varılan son derinlik ortalama 3 m.dir, bazı kısımlarda kontrol amaçlı 3,5 m. derinliklere inilmiştir (Resim: 1).

Açmada Hellenistik ve Roma dönemlerine tarihlenen üçü kiremit, biri sandık tipi olmak üzere dört mezar araştırılmıştır. Bunlardan birinin (M2) bir bebeğe, üçünün (M1, M3, M4) ise yetişkin bireylere ait olduğu kemik kalıntılarından anlaşılmaktadır.

Alandaki yanık / kül tabakasının, kırık / dağınık çanak çömlek parçalarının yoğunluğu ve mezarların seyrek oluşu bu bölgenin definden ziyade bir tören alanı olduğunu düşündürmektedir.

D4 plan karesinin güneybatı çeyreğinde 5x5 m. ölçülerle başlatılan ST40 açması ise batıya doğru yapılan genişletme ve doğuda açılan küçük bir ceple birlikte çalışmalar bitiminde 5x7 m. ölçülerine ulaşmıştır. Bir önceki açmada olduğu gibi bu açmada da çalışmaların bitiminde varılan son derinlik ortalama 3 m.dir, bazı kısımlarda kontrol amaçlı 3,5 m. derinliklere inilmiştir (Resim: 2).

Roma, Hellenistik, Klasik ve Arkaik dönemlere ait bir kiremit, üç taş örgülü sandık, iki taş lahit, on *urne* (altısı *amphora*, biri *pelike*, biri küp, ikisi *pithos*), ayrıca açmada dört basit tipte 20 mezar araştırılmıştır. Bunlardan on tanesinin (M1, M2, M3, M4, M8, M11, M12, M17 (iki birey), M19, M20 (üç birey) yetişkin bireylere, altı tanesinin (M5, M7, M9, M14, M16, M18) fetus bireylere, üç tanesinin ise (M6, M13, M15) çocuk bireylere ait olduğu kemik kalıntılarından anlaşılmıştır. Mezarlardan birinde (M10) ise kemik kalıntısına rastlanmamıştır.

1.1. Kiremit Mezarlar

2014 Sezonunda bulunan kiremit mezarlar ST39 kodlu açmada bulunan mezarların büyük çoğunluğunu (ST39M2, ST39M3, ST39M4) oluşturmakla

beraber ST40 kodlu açmada ise sadece bir örneği (ST40M1) teşkil etmektedir. Güneybatı-kuzeydoğu doğrultulu, ST40M1 kodlu mezar, düz çatı kiremitlerinin zemine paralel olarak yerleştirilmesiyle oluşturulmuş, bu kiremitlerin birbirlerine temas ettikleri hat boyunca mahyalar kullanılmıştır. Roma Dönemine tarihlenen mezar içindeki iskelet dorsal pozisyonudadır.

Kuzey-Güney doğrultulu ST39M2 kodlu mezar yarı elips profilli çatı kiremitlerinden oluşmaktadır. Kapakların kısa kenarları yine aynı formdaki kiremit parçalarının dik konumda yerleştirilmesiyle kapatılmıştır. Başucuna denk gelen kuzey tarafındaki dik yerleştirilmiş kiremidin ayakucundakinden daha yüksek olduğu kırık parçaların konumundan anlaşılmıştır. Taban, zemine paralel yerleştirilmiş bütün bir kiremitten oluşmaktadır ve üzerinde dorsal pozisyonunda bir çocuk iskeleti tespit edilmiştir. Mezar Roma Dönemine tarihlenmektedir.

Kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu ST39M3 kodlu mezar, yarı elips profilli, kırık fakat şeklini korur durumda günümüze ulaşmış dört çatı kiremidinin çatılmasıyla oluşturulmuştur. Roma Dönemine tarihlenen mezar içindeki iskelet dorsal pozisyonudadır.

Güneydoğu-Kuzeybatı doğrultulu ST39M4 kodlu mezarın ise dört *strotterin* çatılmasıyla oluşturulduğu düşünülmektedir. Ancak bu kiremitlerden sadece ikisi kırık fakat eksiksiz korunagelmıştır. Üçüncüsünün bir parçası mevcuttur, dördüncüsü ise tamamen eksiktir. Mezar içinde dorsal pozisyonunda bulunan iskeletin bacak kemiklerinin dizden aşağısı eksiktir. Mezar kiremitlerinin formundan dolayı Hellenistik Döneme tarihlenmektedir.

1.2. Basit Toprak Mezarlar

Basit toprak mezarlar daha önceki yıllarda olduğu gibi sık tercih edilen mezar tiplerinden birini oluşturmuştur (Resim: 3). 2015 kazı sezonunda bulunanlar (ST40M7, ST40M11, ST40M12, ST40M17) arasında, iki bireyin bulunduğu bir tanesi buluntuları ve gömme tekniği açısından diğerlerinden ayrılmaktadır. Güney profilin doğu yarısında yer alan doğu-batı doğrultulu bu basit mezarın ST40M17) üzeri levha şeklindeki ayrılmış taş parçalarıyla

örtülüdür. Mezar güney tarafından şekilsiz taşlarla desteklenmiştir. Mezar doğu-batı doğrultusunda sırtüstü ve üst üste yatırılmış iki bireyden oluşmaktadır. İki bireyin iskeletini killi bir tabaka ayırmaktadır. Zemin çakıl taşlarıyla döşelidir. Mezarın kuzey tarafında, kil tabakasının içinde, iskeletlerin sağ yanında dirsek hizasından dize kadar sırasıyla bir *kotyle*, bu *kotylenin* içinde kürevi formlu bir *aryballos*, bir gözlü *kyliks*, bir daire formlu *aryballos*, bir kürevi formlu *aryballos*, bir İonia tipi *kyliks* ve bir kürevi formlu *aryballos* yer almaktadır. Alttaki bireyin bacaklarının arasında yukarıda adı geçen İonia tipi *kyliksin* hizasından itibaren sırasıyla bir tane daha İonia tipi *kyliks*, bir *skyphos* ve üçüncü bir İonia tipi *kyliks* bulunmaktadır. Bunların yanı sıra mezarın kuzey tarafında, alttaki bireyin sol dizinin dış tarafında düz dipli bir *aryballos* daha bulunmuştur. Mezar M.Ö. 7. yy.a tarihlenmektedir. Bu mezar dışındaki diğer basit toprak mezarlarda iskelet kalıntıları dışında herhangi bir buluntu ya rastlanmamıştır.

1.3.Urne Mezarlar

2015 sezonunda bulunan *urne* mezarlar (M5, M6, M9, M13, M14, M15, M16, M18, M19, M20) içinde en çok tercih edilmiş olan form *amphoradır*. Arkaik Döneme tarihlenen iki örnek daha önceki yıllarda bulunanlardan ayrılmaktadır. Bu örnekler gövdeden yukarısı eksik olan *amphoraların* dibi yukarı bakacak şekilde dik konumda yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur ve çocuk bireyler için kullanılmışlardır.

Urne için kullanıldığı tespit edilen bir başka form *pithostur* (Resim: 4). ST40M18 kodlu güneybatı -kuzeydoğu doğrulu birinci örneğin ağzı kare formlu bir taş levhayla kapatılmıştır. Mezar içinde *inhumasyon* türü gömüte ait, formunu ve bütünlüğünü korumayan bir iskelet ve on adet astragalus kemiği bulunmuştur. Mezar Arkaik Döneme tarihlenmektedir. *Pithos* formundaki ikinci örnek ise ST40M20 kodlu *urnedir*. Mezar, kum zemin üzerinde yer almaktadır. Kuzeydoğu güneybatı doğrultulu *urnenin* ağzı, kırık bir kiremit ve bir taş stel kaidesi ile kapatılmıştır. Kapak olarak kullanılmış stel kaidesinin üst kenarının seviyesinde ve hemen batısında, bu kapağa bitişik durumda, biri birine çapraz şekilde dayanmış iki taş stel bulunmuştur. Eser kırık

fakat bütünlüğünü korur vaziyettedir. Kapak olarak kullanılmış kiremit ve stel kaidesinin devamında, kabın boyun kısmında kemik montür, altın kaplamalı pişmiş toprak boncuklar ve bronz apliklerden oluşan bir takının parçaları dağınık durumda bulunmuştur. Mezarda üç farklı bireye ait kemikler tespit edilmiştir. Bireylerden iki tanesinin sadece kafatası *urnenin* omuz kısmında, kuzeybatı yönünde yan yana korunagelmıştır. Bu iki bireye ters yönde yatırılmış kuzeydoğu güneybatı doğrultulu üçüncü bireyin ise kafatası ve bacak kemikleri günümüze korunagelmıştır. İskeletin bacak kemiklerinin iki yanında birer pişmiş toprak kâse, arasında bir adet pişmiş toprak *alabastron*, güneyinde siyah firnisli bir testi, kuzeyinde bir bronz sikke, bir bronz çivi, kafatası ve bacak kemikleri arasında ise bir minyatür *hydria* bulunmuştur. Mezar M.Ö. 4. yy.a tarihlenmektedir (Resim: 5). *Urne* mezar tipinde bulunan diğer iki formdan biri *pelike* (ST40M6) diğeri ise küptür (ST40M13).

1.4. Lahit Mezarlar

2015 yılında lahit mezar tipinde sadece iki örnek bulunmuştur. ST40M4 kodlu, doğu batı doğrultulu bu taş lahdin kapakları içe doğru kırık bir şekilde bulunmuştur. Mezar içinde bütünlüğünü korur durumda bir iskelete rastlanmamış ancak birkaç bacak kemiği bulunmuştur. Mezar içinde bulunan bronz bir sikkeden dolayı M.Ö. 4. yy.a tarihlenmektedir. ST40M10 kodlu güneydoğu- kuzeybatı doğrultulu taş mezarın ise üst tarafı tamamen eksik olup, korunagelen tekne ve taban kısmı ortam şartlarından dolayı ağır bir ayrışmaya uğramıştır. Ayrışmanın etkisiyle boyutlarının belirsiz olması dolayısıyla mezarın *ostotek* olup olmadığı konusu tartışmaya açıktır. Tabanının merkezinde 1 tüm 1 de kırık durumda korunagelmış 2 *aryballos*, 10 astragalus kemiği, kırık ve eksik durumda 2 *kotyle* ve 1 *karkhesiona* ait parçalar bulunmuştur. Mezar içinde buluntuların yanı sıra yanmış kemik kalıntılarına rastlanmıştır. Mezar M.Ö. 7. yy.a tarihlenmektedir (Resim: 6).

1.5. Taş Sandık Mezarlar

Bu yılki çalışmalarda dört örneğine rastladığımız taş sandık mezarlardan ikisi (ST40M2, ST40M3, doğu-batı, biri kuzeydoğu-güneybatı (ST40M8), bir

diğeri (ST39M1) kuzey-güney doğrultuludur. Geç dönemlere tarihlenen örnekler (ST40M2, ST40M3) çeşitli boyutlardaki şekilsiz kalker taşı parçalarının harçla birlikte kullanılmasıyla oluşturulmuş özensiz mezarlardır. İçinde bulunan siyah firnisli iki kâsedan dolayı Hellenistik Döneme tarihlenen tek örnek (ST40M3) kesmetaş levhalardan oluşmaktadır.

1.4. Küçük Buluntular

Yapılan çalışmalarda ST39 açmasında biri gümüş pul, biri p.t. fırın numunesi, ikisi bronz düğme, 29'u p.t. ağırlık, üçü p.t. figürin başı, ikisi p.t. figürin parçası, biri p.t. mask parçası, 11'i demir cüruf grubu, biri kurşun disk, altısı bronz sikke, dördü taş stel, biri bronz montür, biri bronz şerit, biri minyatür *olpe*, sekizi p.t. jeton, ikisi p.t. kâse, biri p.t. süzgeç parçası, ikisi p.t. kandil, biri bronz çivi, biri *kantharos*, biri deniz kabuğu grubu, biri p.t. kapak, biri ağaç fosili, 21'i damgalı *amphora* kulbu, biri bronz olta iğnesi olmak üzere, toplam 104 adet küçük buluntu gün ışığına çıkarılmıştır. Bunlardan sadece beşi mezar içi buluntusudur (Resim: 5).

ST40 açmasında 12'si taş stel, 11'i taş stel kaidesi, biri bronz kemer tokası, üçü p.t. kandil, biri p.t. *unguentarium*, biri p.t. kapak, biri gümüş yüzük, beşi *amphora*, biri p.t. kuş figürini, beşi *lekythos* (üçü bodur), üçü p.t. kâse, biri p.t. biberon, ikisi bolsal, biri reçine boncuk, biri *amphoriskos*, ikisi bronz sikke, ikisi *skyphos*, sekizi *aryballos*, ikisi *astragalus* grubu (onar adet), üçü *kotyle*, biri *karkhesion*, biri minyatür çömlek, dördü *kyliks*, altısı testi (biri çift kulplu, üçü minyatür, biri emzikli minyatür), biri p.t. *alabastron*, biri minyatür *hydria*, biri p.t. tabak, biri *kantharos*, biri grup takı parçası, biri bronz çivi olmak üzere, toplam 85 küçük buluntu tespit edilmiştir. Bunlardan 34'ü mezar içi buluntusudur.

ST39 açmasında olduğu gibi bu açmada da buluntuların yanı sıra, açmanın merkezinde, üç kola ayrılan plastik su boruları tespit edilmiştir. Su altyapısı için yakın tarihlerde kullanılmış olduğu düşünülen bu boruların yapım aşamasında, üzerinden geçtikleri mezarların ve buluntuların tahrip edildiği anlaşılmıştır.

1. KALE AÇMASI 2015

Kalenin orta yerine yakın alanda yer alan Hagios Gregorios Neokaiserias olarak isimlendirilmiş bulunan şapelin güney kesiminde toprak yüzeyinde üst kısımları görülen hacimli duvara ait mimari özelliklerin ortaya çıkartılması amacıyla 10.00 x 5.00 m. boyutlarında bir açma ile kalede çalışmalara devam edilmiştir. Açmanın kuzey kesiminde yer alan duvarın doğu-batı yönünde 7.00 m. uzunluğunda, mevcut kalınlığının 1.75 m. olduğu anlaşılmıştır. Duvarın güney yüzü tuğla ve horasan harcı kullanılarak örülmüştür. Kuzey yüzü ise almaşık duvar tekniğinde örülmüş olup her iki yüzü kaliteli bir işçilik göstermektedir. 1.20 m. derinleştirilen açmanın üst kesimlerinden Osmanlı Döneminin çeşitli evrelerine ait sırlı seramik parçaların yanı sıra Tophane üretimi lüle parçaları da ele geçirilmiştir. Açmanın alt kısmında ise 13.yüzyıla ait sırlı Bizans Dönemi çanak çömlek parçalarına rastlanmıştır. Ele geçirilen seramik buluntular, duvarın ait olduğu yapının Bizans Döneminde yapıldığı ve 19. yüzyılın başlarına değin kullanıldığını kanıtlamaktadır (Resim: 7).

Duvarın güneyi olan iç kısmın batı tarafında dikdörtgen kesitli bir niş ve bunun doğusunda batı duvarın kenarına 4.5 m. mesafede yuvarlak, tuğla ile gayet düzgün örülmüş Horasan harcıyla sıvanmış bir şömine bulunmaktadır. Şöminenin önünde içine odun sürme ve ateşleme açıklığı bırakılmıştır. Şöminenin önündeki taban, ateşin zarar vermesini önlemek amacıyla dikdörtgen tuğlalarla kaplanmıştır. Şöminede ateşin yanmasını sağlamak amacıyla dışa doğru üç adet mazgal deliği biçiminde havalandırma bacası bırakılmıştır. Önümüzdeki kazı sezonunda duvarın ve ait olduğu yapı kompleksinin anlaşılabilmesi için açma doğu ve iki yana doğru genişletilmesi çalışmaları yapılacaktır.

2- Kral Kızı Bazilikası Çalışma Raporu

S. KARWİESE

Planlanan program :

1. Bazilikanın, batı kısmının ortaya çıkarılmasına devam etmek
2. Narteks'deki mimari parçalarının ortaya çıkarılmasına ilişkin çalışmalar

2014 yılında yapılan çalışmalarda ortaya çıkan narteksin batı duvarı, büyük kalker bloklardan oluşturulmuştur. 1.30 m. kalınlık 2.50 m. yükseklik gösteren duvar, bazilikanın batıdaki bitim noktası olarak anlaşılmakla birlikte ana girişinin nerede olduğu sorununu, gündeme getirmiştir. Narteksdeki kazı çalışmaları, bu sorunu çözmek amacıyla, duvar takip edilerek devam etmiştir. 2015 yılı kampanyası süresince duvarın doğu cephesinde yapılan kazıda farklı mesafelerde (3.80, 2.70, 2.70, 2.60, 2.00, 2.00 m.) inşa edilen altı tane payeye rastlanmıştır. Kazı bitiminde bu duvar, 6 No.lu payeden en azından 2.00 m. güneye doğru devam ettiği ve duvarın toplam 24 m. uzunluğunda olduğu anlaşılmıştır. Yapı kalıntısının genişliği 30 m. olduğuna göre, duvarın sonuna kadar kalan 6 metrelik kısmında bazilikanın ihtişamıyla uyuşan bir girişinin olmadığı anlaşılmıştır. Ele geçirilen verilere göre bazilika girişinin güney tarafında bulunması gerekmektedir. Bazilikanın batı sınırını oluşturan duvarı, narteksin kuzey-batı köşesinden doğuya doğru devam edip etmeyeceği konusu, buradaki yüksek yamaç toprağından dolayı henüz çözülememiştir.

Narteksi kuzey-güney doğrultusunda uzanan 0.95 m. kalınlıkta bir blok taş, ikiye bölmektedir. Duvarın doğusunda kalan ve iç narteksi oluşturan bu bölüm, 4.75x30m. ölçüsündedir. Duvarın batısındaki dış narteks ise, 8.5x30 m. ölçülerinde olup, anıtsal bir mekân göstermektedir. İç narteks muhtemelen taştan yapılmış bir tonoz ile örtülmüştür. Dış narteksin boyu ve düzensiz paye desteklerinden dolayı her hangi bir çatısı olamadığı, üstü açık bir avlu biçiminde düzenlendiği anlaşılmaktadır. Bu avlu, 2013 yılında ortaya çıkarılan „*ninfayon*“ (yeraltı pınarı) dışında boş bırakılmıştır. Böylece başka bir kilisede rastlan-mayan bu ilginç tesisin, özel bir anlamı olmuştur (Resim: 8).

Kral Kızı Bazilikası ana girişinin mutlaka bina ekseinde yapılmış olması gerekirdi. Ancak batı duvarında yaptığımız çalışmalar neticesinde, bu alanda her hangi bir girişe rastlanmamış olması gerçeği, söz konusu duvarın, batıdaki yamaç toprağına karşı inşa edilen bir destek duvarı olarak inşa edilmiş olduğunu göstermektedir.

Adı geçen duvarın ortaya çıkartılması çalışmaları sırasında, taban üzerinde ve en alttaki yıkıntı molozu içinde çok sayıda mimari mermer parçaları gün

ışığına çıkmıştır. Bu parçalar, çoğunlukla hemen duvarın önünde bulunmuştur. Bazı blokların üst üste bulunmuş olmaları, bunların özellikle bu alanda koruma altına alındıklarını göstermektedir. Olasılıkla, deprem neticesinde yıkılan kısımların yenilenmeleri sırasında kullanılmayan bu bloklar, geç bir tarihte narteksin de fonksiyonunu kaybetmesinden sonra, bu alan depo olarak kullanılmış olmalıdır.

Yeni çıkan mimari parçaları genellikle kırık durumda ele geçirilmiştir. Bunların çokluğu aynı bloklara ait parçalar olmalarına rağmen, bir biriyle birleşeni azdır. Kazıda, *ambona* ve *presbiteriona* ait çok sayıda kaliteli Prokonnesos ve Thasos mermerlerinden yontulmuş mimari parça, çeşitli kabartmalı korkuluk ve basamak yanak parçası, birçok *ambon* parçası ele geçirilen mimariye ait parçalar arasında önemli yere sahiptir. Erken ve orta Bizans Çağına tarihlenen bu kabartmalı parçalar kullanılamaz duruma geldikten sonra, yapı dışına atılmadan nartekste depolanmış olmaları bunların önemli parçalar olduklarını göstermektedir (Resim: 9-13).

Narteksin kuzeyinde geç döneme ait bir duvar ile ayrılan 9x3.6m. ölçüsündeki alanda 1/15 No.lu açmanın kazısı yapıldı. Profilde kuzey duvarına ait bir bölüm ile geniş temel çukuru, göze çarpmaktadır. Açmanın dolgusundan bir kaç Hellenistik çömlek parçasının ele geçirilmiş olması, bu alanın erken dönemlerde kullanıldığına işaret etmektedir. Adı geçen molozda ortaya çıkan cam *tesseralar* ve mermer parçalar ile bol miktarda rastlanan mermer döşeme ve duvar kaplamaları, yapının zengin donatımlı olduğunu göstermektedir.

Bunların yanısıra çok ilginç ve kısmen şaşırtıcı parçalar da ele geçirilmiştir. Nadir rastlanan bir sütun başlığına ait dört güvercin heykelcikleri, top tutan bir sol insan eli, farklı ölçülerde sütun ve sütun başlığı kalıntıları, mermer pencere ve çok sayıda çeşitli duvar panel çerçeve kenarları; önceki yıllarda bulunan kafesli sütun başlıklarına güzel bir örnek daha eklenmiştir. Büyük bir sunak masa üstünün, malesef yalnız yarısı ortaya çıkmıştır. Ancak alanın tümü kazılmadığı için eksik parçaların toprak içinde olabileceği tahmin edilmektedir. Tüm taşınabilir mimari parçalar, kazı evine götürülmüştür.

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne, Kazı Başkanı Prof. Dr.

Sait Başaran'a ve Bakanlık temsilcisi Arkeolog Hasan Taylan'a teşekkür ederim.

4- Trakya Liman Kenti Ainos" Projesi, 2015 Sezonu Çalışma Raporu

Thomas SCHMİDTS

Mustafa KOÇAK

Ioannis TRIANTAFİLLİDİS

Dış limanın doğu sınırlarını saptamak amacıyla, Dalyan Gölü'nün kuzey-doğu köşesinde bugünkü köprünün güneyinde çalışmalara devam edildi. Bu alanda yapılmış olan yüzey araştırmalarda taş duvar kalıntıları saptanmıştı. Bu kalıntıların yol yapısı mı?, limana ait rıhtım mı? konusunun açıklığa kavuşturulması için alanda iki açma yapılmıştır.

Dalyan Gölü 2 adlı sondaja, bunun sınırlarını belirleyen ahşap kazıkların çakılıp iplerin gerilmesiyle start verilmişti. Ancak, Dalyan Gölü 1 sondajında ortaya çıkan bulgu (aşağıda değinilecektir), bizi daha çok buradaki yapıya konsantre olmaya yöneltmiş, böylece Dalyan Gölü 2 sondajına devam edilmemiştir. Buna önümüzdeki sezon başlamayı düşünmekteyiz.

Dalyan Gölü 1 sondajında çalışmalara, önceki raporda bahsettiğimiz taş bloğun etrafı açılarak ve bunun alt seviyesine inilerek devam edilmiştir. Deniz seviyesinin yaklaşık 50 cm. kadar inilmiştir. Daha sonra 70 cm.lik bir duvar olduğunu anlayacağımız yapının temeli olarak düşündüğümüz taş sırasının altında yaptığımız kazı bizi ilginç sonuçlara götürmüştür. Zira bu temelin, bataklık zemine ağaç kazıklar çakılarak sağlamlaştırıldığını tespit edebildik. Bu kazıklardan 2 tanesini *in situ* olarak bulduk . Yaptığımız araştırmada, yaklaşık 60 cm. boyunda ve 10-12 cm. çapındaki kazıkların eşit aralıklarla hemen temel altında devam ettiğini görebildik. Kazıklardan ikisi, analizlerinin yapılabilmesi amacıyla, profesyonel restoratörler tarafından yerlerinden alınarak bir ilk konservasyona tabi tutulmuşlardır. Bu kazıkların tür belirleme ve tarihleme gibi analizler İstanbul'da yapılacaktır. Bu işlemlerden sonra Dalyan Gölü 1 sondajındaki kazı çalışması, tüm belgeleme çalışmaları da yapılarak bu yıl için sonlandırılmıştır.

Temeline kadar açtığımız bu yapıyı daha iyi anlayabilmek amacıyla, 1 numaralı sondajın hemen batısında, bunun yarısı boyutlarında, Dalyan Gölü 3 olarak adlandırdığımız ikinci bir sondaj açılmıştır. Bu sondajda da, 1 numara da olduğu gibi, deniz seviyesinin yaklaşık 50 cm. kadar altına inilmiştir. Açmış olduğumuz bu sondajla, yapının, yukarıda andığımız gibi, 70 cm. eninde bir duvar kalıntısı olduğu kesinlik kazanmıştır. Hemen bu duvarın altında, 1 numaralı sondajda ortaya çıkan taş blokla aynı kotta yer alan, başka taş bloklar gün yüzüne çıkmışlardır (Resim: 14). Duvarın 15-20 cm. kadar altında bulunan bu taş bloklar büyük bir olasılıkla jeofizik taramalarında tespit ettiğimiz yaklaşık 5 m. enindeki anomalinin nedenidirler. Henüz tarihi hakkında hiçbir şey söyleyemeyeceğimiz bu blokların işlevi de şimdilik belirsizdir. Ancak önümüzdeki sezon için planladığımız çalışmalar bu konulara açıklık getirebilecektir. Böylece bu sezondaki kazı çalışmalarımızı, sondajın etrafını da bir koruma bandıyla çevirdikten sonra bitirmiş olduk.

Arazide belgeleme ve yüzey çalışmalarına devam edilmiştir. Bu amaçla, 19 Eylül Cumartesi günü, küçük bir tekneyle iki lagünün üzerinde, daha önce belirlediğimiz noktalara bir gezi düzenlenmiştir. Ne yazık ki bu geziden, kullanabileceğimiz herhangi bir sonuca ulaşamadı. Enez'in kuzeyinde yer alan, üzerinde bir takım niş ve izlerin bulunduğu, kuzeye bakan uzunca bir kaya duvarı fotogrametrik yöntemlerle belgelenmiştir. Böylece oluşturulan fotoğraf üzerinden de, kaya duvarının geçici bir çizimi yapılmıştır. Kaya duvarının işlevi hakkında hali hazırda herhangi bir şey söylemek mümkün değildir.

4-Jeoarkeolojik Araştırmalar

Helmut BRÜCKNER

Martin SEELİGER

Anna PINT

Araştırmalar, Köln Üniversitesi'nden Marina Herbrecht, Martin Seeliger ve Anna Pint tarafından 30 Temmuz-22 Ağustos 2015 tarihleri arasında gerçekleştirildi.

Amacımız, Ainos ve çevresinin paleografik ve geoarkeolojik araştırmaların daha da yaygınlaştırarak ve derinleştirerek holosendeki değişimi ortaya çıkartmaktır. Bu amaçla bu yıl aşağıda koordinatları verilen 15 ayrı yerde karot alınarak örnekler toplandı. Bu çalışma DFG'nin yürüttüğü Schwerpunktprogramm 1660 kapsamı içinde gerçekleştirilmektedir. Karot alımları Atlas Copco firmasının ürettiği titreşimli çekiçdarbeli delici Cobra TT kullanılmıştır. Kullanılan borular 6 ve 5 cm. çapındadır.

Taşaltı Gölü'nün kuzey kesiminde 2012 yılında yapılan karot alımında bölgenin çok önemli polenprofil verdiğini saptamıştık. Polenlerin daha iyi araştırılması ve sonuçların alınması amacıyla aynı bölgede Ain 50 numaralı karottan 10 m. derine kadar inilerek örnekler alınmıştır. 2014 yılında Kiel Üniversitesi ekibinin Enez'in güneyinde yaptıkları geomagnetik ölçümler neticesinde saptanan şehir surunun doğruluğunu anlamak üzere bu alanda Ain 53,56 ve 58 numaralı üç karot alındı (Harita: 1).

Ain 53 numaralı karot Dalyan Gölü ile duvar olarak tarif edilen alan arasında yapıldı. 8.00 m. derinliğe kadar inilerek örnek alınmıştır. Bu örnekte -8.00 ile -4.82 m.ler arasında Holosen öncesi sarımsı kum göstermiştir. -300 ile -2.50 m.ler arası kireçtaşı tabakası yer aldığı saptanmıştır. Ain 56 karotu doğrudan duvar üzerinden alındı. Bu karot örneği Ain 53 özellikleri göstermiştir. Ancak, bu alandaki kalkertabakası diğerine göre daha sert bir özellik göstermiştir.

Ain 58 karotu Ain 53 ile Ain 56 kuzeyinde 7.00 m. derinliğe kadar inilerek örnek alındı. Bu alanda yapılmış olan georadar ölçümlerde bir kuleye işaret ediyordu. Buradaki profil Ain 53 ve Ain 56 profillerle benzer özellikler gösterdi. -3.00 m. ile -1.70 m.ler arasındaki kesimde Antik Döneme ait kalıntılar saptandı. Buradan alınan kesit sonuçları ile Kiel Üniversitesi ekibinin yaptıkları jeoarkeolojik ölçüm sonuçlarının uyduğu görülmüştür. Kesitlerde insan elinden çıkmış duvar ve kule kalıntılarına ait veriler ortaya çıkmıştır.

Nehir üzerindeki limana ilişkin araştırmalar için Meriç Nehri ile kale arasındaki alandan Ain 54, 55, 60 ve 64 kesitler alındı. Buranın bataklık arazi olduğu ancak denizsel ya da karasal dolgu olup olmadığı ancak laboratuvar analizleri sonunda belirlenebilecektir.

Bunların dışında şehir duvarının doğusunda Ain 61 ve 62 profillerinde 2.00 m.de kalkerli kalıntılar tespit edilmiştir.

Enez'e ulaşan ana yolun kuzeyinde halk arasında Eşek Adası olarak adlandırılmış alanda Ain 51,52 ve 57 profilleri bie denizin bu alana sokulduğunu göstermiştir.

Batı kulesinin çevresinde alınan profilden kulenin bu yöne uzanan kara parçası üzerinde yapıldığı anlaşılmıştır.

İç limanda yapılan araştırmalar ve alınan kesitlerden Ain 63'te 6.00 m.ye kadar inilmiş taban ile -3.55 m.ler arası kalkerli bir karışım,bunun üzerindeki - 2.77m kadarki tabakada göl tabanı kalıntılarına ait sedimentler, bu metreler ile yüzey toprağı arası ise insanların döküntülerinden oluşan katmandan oluştuğı anlaşılmıştır.

Önümüzdeki yılın çalışma sezonunda kesin sonuçların alınması için kentin uygun görülen alanlarından kesitler alınmasına çalışılacaktır.

Çalışmalarımıza izin veren Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne ve Kazı Başkanı Sayın Prof. Dr. Sait Başaran'a ve Bakanlık Temsilcisi Sayın Hasan Taylan'a teşekkürlerimizi sunarız.

5-Kale Duvarlarının Mimarlık Tarihi Bakımından Araştırılması

Heike BÜCHERL

Heike Bücherl tarafından doktora tez konusu olarak araştırılan Enez (Ainos) kale duvarların mimarlık tarihine ilişkin çalışmaları, bu yıl 28.07.-10.09.2015 tarihleri arasında yapıldı. Öncelikle çizimi yapılacak duvarın bölümlerinde sabit noktalar belirlendi. Belirlenen bu yeni noktalar, geçmiş yıllarda "Trakya'nın Liman Şehri Ainos'un Roma ve Bizans Dönemleri" projesi kapsamında yapılan ölçümler neticesinde saptanan referans noktaları sistemine aktarıldı. Bu yeni noktalar 500-509 rakamlarıyla tescillendi. Duvarlarda belirlenen yüksek duvarların çizimi ve araştırılması için fotogrametrik yöntemlerden yararlanıldı. Yeterli oranda belirlenen sabit noktalardan sonra,

duvarların yüzleri sistemli bir şekilde fotoğrafları çekilerek takometre ile ölçüldü. Bu çalışmalarda: "Profesyonel Agisoft fotosken" programı kullanıldı.

Yaptığımız çizimlerde 1:50 ölçeği uygulandı. Kale girişinin yanında er alan duvarların iç kısımları dört bölüme ayrılarak çizimleri gerçekleştirildi. Bu çalışmalar sırasında söz konusu duvarların homojen yapıda olmadıkları belirlendi (Çizim: 1).

Kalenin mimarlık tarihine ilişkin bu yıl yaptığımız çalışmalar, bize önemli ve faydalı bir doktora çalışması olacağını göstermiştir. Önümüzdeki yıl duvarların diğer bölümlerinin çizimine devam edilecektir. Her şeyden önce, iç duvarların planları ve kesitlerinin çizimine öncelik verilecektir. Duvarların çizimlerle yapılacak dokümantasyon çok önemlidir. Çizimlerle detaylar ortaya çıkmakla birlikte duvarların yapım teknikleri ve dönem farklılıkları ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak bana bu çalışma olanağını sağlayan kazı başkanı Prof. Dr. Sait Başaran'a, ayrıca çalışmalarında yardımlarını esirgemeyen Bakanlık Temsilcisi Arkeolog Hasan Taylan'a teşekkür ederim.

6. Onarım-Koruma Çalışmaları

Kralkızı Bazikasında 2014 yılında olduğu gibi, bu yıl da onarım - koruma çalışmalarına devam edilmiştir. Bazilikada harcı dökülerek ayrılmış taş dizileri kireç harcı ile tekrar bağlanarak yıkılmaları önlenmiştir. Taş ve tuğladan oluşan payelerde doğa koşullarının etkisiyle üst ve yan yüzeylerinden dökülmeler ve yıkıntılar oluşmuştur. Tahribatın önlenmesi, duvar ve payelerin ayakta kalmalarının sağlanması amacıyla, yıkılan kısımlar aynı malzeme ve Horasan harcıyla onarılmıştır. Duvar ve Payelerin üst yüzeyleri Horasan harcı ile kazı sırasında moloz içinden ele geçirilen özgün yaprak tuğlalarla bir kaç sıra örülmüştür. Bu işlemle Bazilikanın duvar ve payelerini sağlamlaştırılmıştır. Ayrıca, Bazilikanın taban döşemesinde yer alan ve kısmen günümüze ulaşan özgün yerinden ayrılmış kırık mermer kaplamalar kireç harcı kullanılarak sabitlenmiştir.

1. Laboratuvarda Onarım-Koruma Çalışmaları

Restoratörlerimiz, 2015 yılı kazı çalışmalarında ortaya çıkan mermer, metal, cam ve pişmiş toprak buluntuların yüzeyindeki korozyon ve kirler laboratuvar ortamında temizlenmiştir. Kırık olarak ele geçen pişmiş toprak lahdin konse rvasyonundan sonra parçaları yapıştırılarak onarılmıştır. Ayrıca, kırık ve eksik durumda bulunan pişmiş toprak eserler yapıştırılarak tımlenmiştir. Metal buluntuların korozyonlarını durdurmak için gerekli koruma uygulamaları gerçekleştirilmiştir.

Ayrıca önceki yıllarda ortaya çıkmış ve depoda korunan üç pişmiş toprak lahit ile bir küp ve iki amforanın restorasyonları yapılmış olup koruma altına alınmıştır.

Kazı bitiminde İş kur tarafından bize verilen 20 işçi ile ören yerinin temizliğine başlanmıştır. Denetimimizde yapılan bu çalışmalar Haziran ayının sonuna değin sürecektir.

Çizim 1: Kale girişinin solundaki duvarın rölövesi.

Resim 1: ST39 - Doğudan görünüm.

Resim 2: ST40 - Üstten görünüm.

Resim 3: ST40-M17 kodlu mezar.

Resim 4: ST40-M20 kodlu urne.

Resim 5: ST40-M20 kodlu mezar buluntuları.

Resim 6: ST40-M17 kodlu mezar buluntuları.

Resim 7: Kale içinde Ortaçağa ait yapı kalıntıları.

Resim 8: Kazı alanı, çalışmaların başlangıcında kuzeyden.

Resim 9: Ambon'un korkuluk parçaları.

Resim 10: Korkuluk parçası.

Resim 11: *Presbyterion* korkuluğu.

Resim 12: Kafesli sütun başlığı

Resim 13: Çelenkli bir başlık kaidesi.

Resim 14: Dalyan Gölü 1. sondaj, temel altındaki ağaç kazıklar.

İZNİK GÖLÜ BAZİLİKA KAZISI - 2015

Mustafa ŞAHİN*

Bursa İli, İznik İlçesi, Selçuk Mahallesi'nde su altında bulunan bazilikal planlı yapı ve müstemilatı kalıntısında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 19.10.2015 tarih ve 196372 sayılı izni ile İznik Müzesi Müdürlüğü'nün başkanlığında kazı çalışmalarına 16.11.2015 tarihinde başlanmıştır. Sualtı kazı ve araştırmaları Uludağ Üniversitesi adına bilimsel danışmanlığında bir heyet tarafından sürdürülmektedir¹.

Çalışmalar, daha önce 2015 yılında gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırması esnasında kurduğumuz İznik Gölü Sualtı Araştırmaları Merkezi'nde sualtında kazısı yapmaya yönelik ekipmanların temini ve imalatı ile başlamıştır. Bu kapsamda ilk olarak yüzen platform montajı tamamlanarak suya indirilmiştir (Resim: 1). Yüzer platformu sabitlemek için kalıntıların dışına gelecek şekilde uygun yerlere tonozlar bırakılmıştır. Yüzer platform üzerine nargile sisteminin hava dağıtma ünitesi, sualtı kazısında kullanılacak santrifüj ve bir elektrik

* Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN, Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 16059 Görükle - Bursa/TÜRKİYE.

Proje, Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından BUAP(F)-2014/6 numaralı ve "Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi Nikaia'sında (İznik) Arkeolojik Yüzey Araştırması ve Tarihendirme" başlıklı proje tarafından desteklenmektedir.

1 Çalışma ekibinde Arş. Gör. Dr. Serkan Gündüz, Can Ciner, Faruk Yolsal, M. Uğur Ekmekçi, Semih Togan, Çağrı Aydın ve İ. Semih Onur yer almıştır. Uyumlu ve özverili çalışmalarından dolayı bütün çalışma ekibine teşekkürü borç bilirim.

Yüzey araştırmasına Onur Yıldırım, Kazı çalışmalarına ise Sedrettin Ögünç Kültür ve Turizm Bakanlığı'nı temsilen katılmışlardır. Ekibimiz ile uyumlu ve yardım sever çalışmaları nedeniyle kendilerine çok teşekkür ederiz. İznik Müze Müdürlüğü adına Kazı Başkanlığını üstlenen Sayın Mehmet H. Bozkurt, bürokratik anlamda sıkıştığımız her anımızda yanımızda olmuş ve sorunlarımızı anında halletmiştir. Destek ve yardımlarından dolayı çok teşekkür ederiz.

Sualtı kazıları Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin sponsorluğunda yapılmaktadır. Yardım ve destekleri için Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Sayın Recep Altepe, Kültür ve Turizm Daire Başkanı Aziz Elbas ve çalışma arkadaşlarına minnettarız. Destek ve katırlarından dolayı Uludağ Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Yusuf Ulcay'a ayrıca teşekkür ederiz.

panosu monte edilmiştir. Yaklaşık 25 m2 ölçüsündeki yüzer platform üzerinde ayrıca hafriyat toprağının depolandığı bir hazne bulunmaktadır. Platform üzerine ilerde ayrıca bir de vinç sistemi de eklenecektir. Başlangıçta sualtında kazılarında kullanılacak dalış ekipmanları da temin edilmiştir. Yüzer platformun isteklerimiz doğrultusunda imalatı, sualtında kullanılacak kazı sistemlerinin ve dalış ekipmanlarının temini Bursa Büyükşehir Belediyesi sponsorluğunda temin edilmiştir.

Kurulan ilk sistem; kazı alanı üzerinde yer alan yüzer platform, hareketli küçük platform ve 5 m. uzunluğunda kapalı filikadan oluşmuştur. Su pompasını çalıştıran sistemde iki adet güçlü elektrik motoru bulunmaktadır. Bunun nedeni birisinin arızalanması durumunda diğerini devreye sokmaktır. Haznede biriken hafriyat toprağını göl içerisinde uygun alanlara taşıyarak boşaltabilmek için elektrik paneli de seyyar olarak düzenlenmiştir. Toprağın rahat bir şekilde boşaltılabilmesi için haznenin altında açılabilir bir kapak bulunmaktadır. Haznenin üzerinde ise çelik bir elek sistemi mevcuttur (Resim: 2). Sualtı çalışmalarında hava ihtiyacı alçak basınç kompresörünün çalıştıracağı nargile sisteminden sağlanacaktır. Henüz deneme evresinde olduğumuzdan dalışlara SCUBA yöntemi ile devam edilmiştir.

Kazı çalışmaları şu şekilde planlanmıştır: El veya kül küreği gibi basit aletler ile yapılan kazıda açığa çıkan toprak su pompası ile yüzer platforma aktarılmakta ve burada arkeologların gözetiminde elekten geçirilmektedir (Resim: 2). Böylece kazı çalışmasında gözden kaçabilecek küçük buluntular elekte tespit edilebilmektedir. Bu sayede çok kısa bir süre zarfında yaklaşık 43 adet sikke bulunmuştur.

İznik Bazilika Kazıları 2015 yılı çalışmaları kazı sisteminin kurulmasındaki aksaklıklar ve beklenmeyen gecikmeler nedeni ile resmen 11.12. 215 tarihinde başlayabilmektedir. Dalışlar için 2 ayrı grup oluşturulmuştur. Dalış süreleri suyun ve havanın soğukluğuna göre 1 saat ile 1,5 saat arasında planlanmıştır. Sakin havalarda dalış süresi 1,5 saate kadar çıkartılabilmektedir. Gölün su sıcaklığı 13-11 derece arasında değişiklik göstermektedir². Suyun altındaki kazı çalışmalarında 2 dalış arkeolog bulunurken, aynı anda 1 arkeolog sal plat-

2 Mares Nemo Excel dalış bilgisayarının gösterdiği su sıcaklığıdır.

formda, 1 arkeolog da ana platformda eleğin başında görev almıştır. 2 dalgıç arkeolog ise kıyıda bir sonraki dalış için hazırlanmışlardır. Her grubun kendi sondaj alanı bulunmaktadır. Örneğin, A grubu Sondaj 4a’da çalışırken, B Grubu çalışmalarını Sondaj 4b’de sürdürmüştür. Bu arada bir grup da Sondaj 4 Genişletme’ye kaydırılmıştır.

İznik Gölü’nde tarafımızdan keşfedilen ve Amerika Birleşik Devleti Arkeoloji Enstitüsü tarafından yayınlanmakta olan “Archaeology” isimli dergi tarafından 2014 yılının en önemli 10 büyük keşfi arasında gösterilen yapı kalıntısı ile ilgili ilk araştırmalar 2015 yılında yaptığımız yüzey araştırması ile başlamıştır³. Sualtı yüzey araştırmaları 16.06.-07.07.2015 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir⁴.

Çalışmalara, alanın değişik noktalarına memleket koordinatlarına göre poligon atma ile başlanmış, daha sonra kalıntıların bulunduğu alanın sınırlarını belirlenmiş ve olası alanın sınırlarını göl yüzeyinde görünürleştirmek için alan mantar şamandralar ile çevrilmiştir (Resim: 3).

Yoğunlaştırılmış yüzey araştırmasına ön hazırlık olmak üzere 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak belirlenen saha önce 10x10 m. ölçülerinde karelere ayrılmış ve kareler, kuzey-güney doğrultusu harflerle, doğu-batı yönünde ise rakamlarla isimlendirilmiştir⁵. Böylece sualtında tespit edilecek olası kültür varlıklarının koordinatlarına göre sağlıklı bir şekilde plan üzerine aktarılması hedeflenmiştir. Karelerde numaralandırma, sualtında ön görülemeyen buluntular ile karşılaşılması ihtimaline karşı genişletilebilir olarak düzenlenmiş, bu amaçla başlangıç noktası, bazilikanın ortasından geçirilen bir doğruya göre belirlenmiştir. Nirengi noktası olarak kabul ettiğimiz bu hattın kuzeyi “K” harfi ile güneyi ise “G” harfi ile isimlendirilmiştir: güney “Ga” ile güneye doğru, kuzey ise “Ka” ile başlayıp kuzeye doğru ilerlemektedir.

3 A. Powell, “Sunken Byzantine Basilica”, Archaeology 68.1, Jan/Feb 2015, 27.

4 Sualtı yüzey araştırmasında, Yrd. Doç. Dr. Oktay Dumankaya, Yrd. Doç. Dr. Ahmet Bilir, sualtı arkeologları olarak Can Ciner, Güzin Bilir, Faruk Yolsal, M. Uğur Ekmekci, A. Gözde Arı, Semih Togan, Çağrı Aydın, mimar olarak Fadime Yıldız ve öğrenciler Hülya Yamurkaya, Süha Cura, Emre Gerek, Hande Türközü, Ahmet Seyda Yıldız, Orhun Kısa, Gamze Boy, Korcan Kayacan, Hilal Çevik, Meltem Selten ve Hilal Kayabay yer almışlardır. Uyumlu ve özverili çalışmalarından dolayı bütün çalışma ekibine teşekkürü borç bilirim.

5 M. Şahin, “İznik Gölü Sualtı Bazilika Kalıntısı Sualtı Yüzey Araştırması 2015”, TINA Denizcilik Arkeolojisi Dergisi 2015-4, 35 Fig. 2.

Diğer bir ön hazırlık yüzey araştırmasında kullanılmak üzere kulvarların belirlenmesi için yapılmıştır. Sualtında yapılacak yüzey araştırmasını belli bir düzen içerisinde sürdürmek için hazırlanan kulvarlar kıyıdan başlayarak güneybatı istikametinde sit sınırını geçinceye kadar yaklaşık 180 m. uzunluğunda ve 10 m. genişliğinde belirlenmiştir. Kulvarın başlangıç noktası olarak yine bazilikanın ortasından geçen hayali bir doğru belirlenmiş; hattın güneyi -1G, kuzeyi ise +1K olarak adlandırılmıştır.

Yüzey araştırmasında ilk aşamada güneyden kuzeye doğru kulvarlar arasında göl tabanında yüzey taraması yapılmış ve tespit edilen buluntular şamandıralandıktan sonra kıyıya yerleştirilen total-station yardımıyla plana aktarılmış ve sonrasında *in situ* fotoğrafları çekilerek kayıt altına alınmıştır. Fotoğraf çekiminde ve belgelemede konum belirlenirken plan kare kodları kullanılmıştır. Bu çalışmalar esnasında göl tabanında yarı gömülü halde bir adet *pitos* (Resim: 4), pişmiş toprak profil veren seramikler⁶, amphora parçası ve göl tabanında bol miktarda pişmiş toprak kiremit parçaları tespit edilmiştir⁷. Yüzey araştırmasının en beklenmedik keşfi ise bazilikanın içinde ve etrafında olmak üzere tespit ettiğimiz çok sayıda mezar olmuştur⁸. Dini yapıların içine veya etrafına gömü yapmak Hristiyanlık dininde karşılaşılan bir durumdur⁹.

Yüzey araştırmasının bir diğer ilginç buluntusu şimdilik temenos duvarı olarak adlandırdığımız duvarın batısında tespit ettiğimiz ikinci bir yapı kalıntısıdır¹⁰. Temenos duvarına paralel şekilde kuzey-güney doğrultusunda ilerleyen duvar kalıntısı, *kyklopik* dörtgen kesme blok taşlardan oluşmaktadır. Blok taşlar T şeklinde bir form göstermektedir. Duvarın muhtemel uzunluğu 14,88 m., genişliği 0,80 m. ve yüksekliği 0,70 metredir. Bu kalıntının doğusunda, temenos duvarı ile kalıntı arasında dikdörtgen şeklinde Horasan harcı ile tutturulan moloz taşlarla inşa edilmiş bir diğer yapıya daha rastlanmıştır

6 M. Şahin, age, 36 fig 3.

7 M. Şahin, age, 37 vd. fig 4, 6.

8 M. Şahin, age, 37 vd. fig 5,7-8.

9 Örnek olarak bkz. Girit Eleutherna Bazilikası (Chr. Bourbou, Health and Disease in the Byzantine Crete - 7th-12th centuries AD (Surrey 2010), 31 fig. 1.4) veya Girit Zoodochos Pigi Kilisesi (http://www.doaks.org/research/byzantine/project-grant-reports/2010-2011/bourbou#.VdjsZ-Vmuo.google_plusone_share)

10 M. Şahin, age, 39 fig 9.

(Resim: 5). Yapı kalıntısının uzunluğu 11,13 m., genişliği ise 6,22 metredir. Yapının duvar kalınlığı ise 1,17 metredir.

Kalıntıların ilk keşfi esnasında hava fotoğraflarında da görülebilen ve kuzey güney doğrultusunda kıyıya kadar uzanan kalıntının şimdilik temenos duvarı olduğunu düşünüyoruz. Kıyıdan yaklaşık 98 m. açıktaki ve 2,70 m. derinde uzanan duvar bazilikanın hemen batısından başlayarak kuzeye doğru devam etmekte, tatlı bir eğimle doğuya doğru dönerek kıyıya kadar uzanmaktadır. Kıyı ile yüzeyde görülebilen duvar kalıntısı arasında 9 m. kesinti bulunmaktadır. Bazilikanın güney-batı istikametinde ise duvar herhangi bir şekilde devam etmemektedir. Duvar, güney tarafta taban seviyesinde kyklopik kesme taş bloklardan, bunun üzerinde ise kireç harcı ile tutturulan moloz taşlı bir örgüden oluşmaktadır¹¹. Duvarın bu bölümünün uzunluğu 48 m., genişliği ortalama 1,5 m., yüksekliği ise yaklaşık 0,70 metredir. Bu duvardan sonra göl tabanının yaklaşık 2 m. daha derinleştiği anlaşılmaktadır. Düzenli devam eden taş sırasının önünde gelişigüzel dağılmış mimari blokları da yer almaktadır¹². Sualtı kazıları bu duvarın hangi amaçla inşa edilmiş olduğunu anlamamıza yardımcı olacaktır.

Göl tabanındaki bir diğer ilginç buluntu bazilikanın kuzey doğusunda yer alan *exedra* şeklindeki kalıntıdır¹³. Yerinde yaptığımız incelemelerde, her iki blok arasında ortalama 0,30 m. genişliğinde kanal şeklinde bir boşluk bulunduğu anlaşılmıştır. Toplam uzunluğu yaklaşık 6 m., genişliği 1,26 metredir. Kalıntının doğusu ile batısı arasındaki kot farkı 0,24 metredir. Fonksiyonunun ne olduğu henüz anlaşılamamıştır.

Kalıntıların merkezinde bazilika yer almaktadır. Kıyıdan yaklaşık 50 m. uzakta, doğu batı istikametinde uzanan üç nefli yapı kalıntısının dıştan dışa toplam uzunluğu 41,32 m., genişliği ise 18,61 metredir¹⁴. Orta nefin uzunluğu 20,03 m., genişliği 7,95 metredir. Yan neflerden kuzeydeki 3,32 m., güney nef ise 3,15 metredir. Böylece güney nefin kuzeydekine göre biraz daha dar

11 M. Şahin, age, 42 fig 11.

12 M. Şahin, age, 50 fig 20.

13 M. Şahin, age, 43 vd. fig 12-13.

14 M. Şahin, age, 42 fig 12, 45 vd. fig. 14

olduğu anlaşılmaktadır. Duvar kalınlıklarında ortalama 1 metredir. Yapının doğusunda yer alan apsisin çapı 6,85 metredir. Apsisin güneyinde yer alan *diakonikon* bölümünde 1,97 m. uzunluğunda, 0,70 m. genişliğinde bir lahit yer almaktadır. Lahidin kuzey uzun bölümü parapet bloklarının birleştirilmesi ile oluşturulmuştur¹⁵. Birleşme yeri iç bölümden sıvanarak kapatılmıştır. Lahidin yekpare blok olarak değil de, devşirme malzeme ile tamamlanması, 4,06 m. genişliğe sahip *diakonikon* bölümünün yapı ile birlikte inşa edildiğini ve lahidin sonradan buraya yerleştirildiğini düşündürmektedir. Lahdin içerisinde iskelet kalıntısı olup olmadığı başlayacak kazılar neticesinde anlaşılabacaktır.

Eksedranın kuzey tarafında yer alan *prothesis* bölümünün ise uzunluğu 3,88 m., genişliği 4,31 metredir. Mekânın yüzeyinde gözükken herhangi bir kalıntıya rastlanmamıştır. Duvarların birleşme yerlerinden anlaşıldığı kadarı ile *pas-taphoria* bölümünde yer alan her iki oda yapı ile aynı zamanda inşa edilmiştir.

Yapının batısında *nartex* ve *atrium* bölümleri yer almaktadır. *Nartexin* genişliği 3,95 metredir. Kuzey dar yüzdeki açıklık bazilikanın giriş kapısının burada yer almış olabileceğini düşündürmektedir. Yapının en batısında yer alan *atrium* bölümünün uzunluğu yaklaşık 7,87 m., ölçülebilen genişliği ise 16,57 metredir. Atrium bölümünün güneyde *nartex* ile birleşme yerinde duvarda yaklaşık 0,60 m. bir dış/girinti dikkat çekmektedir. Atriumun güneyinde 2,89 m. genişliğinde bir mekân bulunmaktadır. Orta bölümde ise 3,65 m. çapında anlamlandıramadığımız bir kalıntı yer almaktadır.

Bazilika kalıntısının plan şekli ve ölçüleri İznik Ayasofya Kilisesi (2. Murat Camii) ile benzerlikler göstermektedir¹⁶. Temel duvarları her iki yapıda da benzer şekilde büyük boyutlu kesme taşlarla inşa edilmiştir. Aralarında ki fark, Ayasofya Kilisesinin mevcut duvarlarının kiremitten, bazilikanın ise Horasan harçlı moloz taşlarla inşa edilmiş olmasıdır. Her iki yapının da *diakonikon* bölümlerinde lahit bulunmaktadır. Ayasofya Kilisesi'nin *nartex* bölümü zaman içerisinde oldukça tahrip olmuştur.

15 M. Şahin, age, 46 fig 15; M. Şahin, Birinci Ekümenik Konsil İznik Gölü'ndeki Bazilikada mı Toplandı?''', Bursa'da Zaman 18, Nisan 2016, 51.

16 Ayrıntılı bilgi için bkz. S. Möllers, Die Hagia Sophia in İznik/Nikaia (Düsseldorf 1994).

Yüzey araştırmasında bazilika kalıntısının ve çevresindeki kalıntıların planının çıkartılması hedeflenmiş ve çalışma takvimi içerisinde gerçekleştirilmiştir. Kalıntıların konumu göz önünde bulundurulduğunda, antik kent planında, sur duvarlarının dışında olmak üzere göl kıyısında yer aldığı anlaşılmaktadır¹⁷. Bazilikal planlı yapının; doğu batı yönünde uzanması, dikdörtgen planda olması, üç nefinin bulunması ve doğu tarafında yer alan apsis nedenleriyle dini amaçlı inşa edilmiş olduğunu düşünüyoruz¹⁸.

Dini amaçlı olan bu yapı, 2014 yılında kalıntılar ilk keşfedildiğinde öne sürdüğümüz gibi Aziz Neophytos'un kayıp kilisesi olabilir mi?¹⁹

Vatikan Kütüphanesi'ndeki Sistine Salonu'nda bulunan frescolardan birinde de I. Consil Toplantısı resmedilmiştir²⁰. Burada sol üst köşede toplantının yapıldığı sarayın dışını gösterir pastoral bir görüntü yer almaktadır; arka planda bir göl, gölün kenarında yol ve yolda ilerleyen arabalar, ilerde sağda kuleleri ile bir sur duvarı. Bu manzara toplantının yapıldığı binanın sur duvarlarının dışında olmak üzere göl kenarında olduğuna işaret etmektedir. Sur duvarında gösterilen kule, İznik surlarında bulunanlardan çok, Vatikan'da bulunan Hadrian'ın Mezarı'na benzemektedir. Bu detay frescoyu yapan sanatçının İznik'i görmediğini açıkça göstermektedir. Ancak toplantının yapıldığı yapının sur duvarlarının dışında ve göl kıyısında gösterilmesi, olasılıkla fresconun yapıldığı tarihlerde yapının yeri ile ilgili rivayetlerden esinlenile-

17 M. Şahin, "İznik Gölü'nde Gizli Tarih", Bursa'da Zaman 9, Ocak 2014, 5; M. Şahin, Birinci Ekümenik Konsil İznik Gölü'ndeki Bazilikada mı Toplandı?", Bursa'da Zaman 18, Nisan 2016, 49.

18 Yapının, sur duvarlarının dışında bulunması ve göl kıyısındaki konumu nedeniyle, çok genç yaşta şehit edilen Aziz Neophytos'a adanmış olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca bkz. M. Şahin, "İznik Gölü'nde Gizli Tarih", Bursa'da Zaman 9, Ocak 2014, 2-5; M. Şahin, "İznik Gölü'nün Altında Tarihi Keşif", Şehrengiz 47, Şubat 2014, 16 - 20; M. Şahin, "İznik Gölü'ndeki Batık Kilise: Deprem Kurbanı Aziz Neophytos", Aktüel Arkeoloji 38, Nisan 2014, 8-10; M. Şahin, "İznik: Göldeki Bazilika", Atlas 252, Mart 2014, 76-84; M. Şahin, "Deprem Kurbanı Aziz Neophytos: İznik Gölü'ndeki Batık Kilise", Deniz Magazin 39, 2014, 42-45.

19 M. Şahin, "İznik Gölü'nde Gizli Tarih", Bursa'da Zaman 9, Ocak 2014, 2-5; M. Şahin, "İznik Gölü'nün Altında Tarihi Keşif", Şehrengiz 47, Şubat 2014, 16 - 20; M. Şahin, "İznik Gölü'ndeki Batık Kilise: Deprem Kurbanı Aziz Neophytos", Aktüel Arkeoloji 38, Nisan 2014, 8-10; M. Şahin, "İznik: Göldeki Bazilika", Atlas 252, Mart 2014, 76-84; M. Şahin, "Deprem Kurbanı Aziz Neophytos: İznik Gölü'ndeki Batık Kilise", Deniz Magazin 39, 2014, 42-45.

20 Biblioteca Apostolica Vaticana, Vatican Museum.

http://www.artic.edu/aic/collections/citi/resources/_JaharisLaunchPad/9_RS_2D.jpg

rek ortaya çıkmıştır. Bu durumda 1. Consil'in toplandığı yapı acaba burası olabilir mi, sorusu akla gelmektedir?²¹

S. Şahin'in naklettiğine göre, İmparator Commodos Devrinde (İ.S. 180-192) kent surlarının dışında bir Apollon Tapınağı yaptırılır (İ.S. 183 yılı)²². İşin başında ise Baktyanus bulunmaktadır. Yüzey araştırması esnasında yapının içinde ve çevresinde sütun gövdesi veya köşeleri düz kesilmiş büyük bloklardan oluşan çok sayıda mermer mimari parçaya rastlanmıştır²³. Acaba, Apollon Tapınağı burada olabilir mi?

Yapının evreleri veya fonksiyonu ile ilgili bu soruların dışında, giriş kapıları neredeydi? Ayasofya'da olduğu gibi yapıya iniliyor muydu?, Nefler arasındaki geçişler nasıldı? Orta nefin doğu ucundaki apsiste synthronon var mıydı? Elbette bazilikal planlı yapının dışında çevresinde bulunan *exedral* planlı kalıntı, *temenos* duvarına benzer kalıntı veya *temenos* duvarının dışında yaklaşık 50 m. güneyinde yer alan dik köşeli duvarlara sahip olan dikdörtgen yapı kalıntısının hangi amaçlarla inşa edildikleri de yukarda değindiğimiz gibi cevap bekleyen sorular arasındadır.

Bütün bu soruların yanıtlarını alabilmek amacıyla mevcut yapıda sualtı arkeolojik kazılara karar verilmiştir. Kazılarda amaç, yapıyı temizleyerek açığa çıkartmaktan çok, değişik bölümlerinde sondaj açarak yukarıda bazılarını sıraladığımız sorulara cevap bulmak olacaktır. Elde edilen verilere göre, kazı programı revize edilerek çalışmalara devam edilecektir.

Kazı çalışmaları yüzey araştırmasında belirlenen soruların cevaplanmasına yönelik olarak hazırlanan sondaj alanları planına göre düzenlenmiştir (Resim: 6). İlk sondaj alanımız bazilikal planlı yapının orta *nefinde bemanın* batısındadır (Resim: 7). Bu alan sondaj planında 4 numaralı yerdir. Numaralandırma kazı sırasına göre değil de, kazı programı sırasına göre yapılmıştır.

21 M. Şahin, "Birinci Ekümenik Konsil İznik Gölü'ndeki Bazilikada mı Toplandı?", Bursa'da Zaman 18, Nisan 2016, 46-51.

22 S. Şahin, Katalog der antiken Inschriften des Museums von Iznik (Nikaia) / İznik Müzesi Antik Yazıtlar Kataloğu II,3. IK 10,3 (Bonn 1987), 15

23 M. Şahin, "İznik Gölü Sualtı Bazilika Kalıntısı Sualtı Yüzey Araştırması 2015", TINA Denizcilik Arkeolojisi Dergisi 2015-4, 50 Fig.20.

Sondaj 4 olarak adlandırılan alanın ölçüleri güney – kuzey yönünde 6 m., doğu – batı yönünde ise 3 metredir. Daha sonra bu alan kendi içerisinde 3x3 m. ölçülerinde iki bölüme ayrılarak Sondaj 4a ve Sondaj 4b adında iki farklı sondaj haline getirilmiştir. Her bir sondajda farklı bir grup görev almıştır. Böylece aynı alanda farklı gruplarla yapılan kazılarda belirlenen seviyelerin doğruluğu test edilebilecektir. Çalışmalara önce taban yüzeyinde bulunan ve bazilikanın yıkılmış duvar taşları olduğu tahmin edilen moloz taşların sualtında daha uygun yerlere taşınması ile başlanmıştır (Resim: 8). Taşların temizlenmesinden sonra sondaj içinde kum ve küçük taşlardan oluşan bir tabaka ile karşılaşmıştır. Bu katmanı oluşturan kumlar su pompası yardımıyla yüzeye çekilerek platform üzerinde yer alan elekten geçirilmiştir.

Kumlu seviyeden sonra 15 cm. kalınlığında siyah renkli bir tabaka bulunmaktadır (Resim: 9). Humus yoğunluklu bu katmanın nedeni daha önce alanın sazlarla kaplı olmasından dolayı çürüyen organik maddelerin tabana çökmesi olarak düşünülmektedir. Bu seviyenin kaldırılmasından sonra gri renkli, macunumsu bir tabakaya ulaşılmıştır (Resim:10). Bu seviyenin kalınlığını anlamak üzere orta nefin içinde 4 numaralı sondajın kuzeybatı köşesinde 1 x 1 metre ölçülerinde bir deneme sondajı açılmıştır (Resim: 7). Zeminin nerede başladığını daha iyi anlamak ve toprak altında kalan duvarların üzerinde de kabuk bulunup bulunmadığını gözlemek üzere sondajın bir kenarı duvara yanaştırılmıştır. Sondaj 4 Genişletme adı verilen bu sondaj alanında da Sondaj 4'te karşılaşılan tabakaların devam ettiği görülmüştür. Gri renkli balçığımsı tabakanın kazısının yapılması esnasında bu tabakanın içinde seramik parçaları, sikkeler ve kiremit parçaları ile karşılaşmıştır. Söz konusu buluntular burasının bir taban değil dolgu toprak olduğunu göstermektedir (Resim: 11). Gri balçık tabakada yapılan kazılar esnasında ortama gri renkli bir sis katmanı yayılmakta ve bu durum görüşü yok denecek kadar azaltmaktadır (Resim: 1). Bu nedenle genişletme sondajı içerisinde küçük bahçıvan kürekleri ve kovalar yardımı ile çalışmalara devam edilebilmiştir. Bu katmanda, kovaya doldurulan toprak yüzer platforma taşınarak elekten geçirilmiştir. Sondaj içerisinde yaptığımız çalışmalarda gri renkli balçık tabakanın altına inilmiştir. Balçık bittiğinde pişmiş toprak plakalar ile karşılaşmıştır (Resim: 11). Bunlar, duvara göre dikey durmaları nedeniyle çatı kiremidi veya mezar kapağı olabilirler.

İlk dönem sualtı kazılarında bir diğer inceleme sondajı apsisin içerisinde açılmıştır (Resim: 7). Sondaj 2 olarak adlandırılan 1x3 m. ölçülerindeki alanda kazı yapmamızın nedeni burada *synthronona* ait basamakların olup olmadığını anlamaktır. Sondaj alanında çalışmalara yine taban yüzeyinde bulunan taşların temizlenmesi ile başlanmıştır. 15 cm. humuslu toprağın altında yine gri renkli macunumsu tabaka gelmektedir.

Yaklaşık 3 hafta aralıksız sürdürdüğümüz su altı kazılarında hiçbir açmada henüz zemine ulaşamamıştır. Bununla birlikte sağlam durumda İ.S. 1.-2. yüzyıllara tarihlenen bir kandil (Resim: 12-13)²⁴ ve 43 adet sikke bulunmuştur. Bunların arasından en ilginç Antoninus Pius Dönemine ait bronz sikkelere (Resim: 14)²⁵. Buluntular, henüz eser depomuz tamamlanmadığı için her iş günü sonunda tutanakla İznik Müze Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir.

24 Kırmızı hamurlu (2,5 YR 4/8 red) pişmiş toprak kandil. Tam korunmuş, yüzeyde etkili aşınma olması nedeni ile star rengi belli değildir. Uzunluk: 9,8 cm, genişlik: 6,4 cm, yükseklik: 4,4 cm, diskus çapı: 1,1 cm, yağ deliği çapı: 1,2 cm, diskus yüksekliği: 2,5 cm, diskus cidar kalınlığı: 0,2 cm.

25 Antoninus Pius Sikkisi (İ.S. 138 – 161): Ağırlık: 0,3 gr., Çap: 9 mm., Kalınlık: 1 mm.
Öy: Sağına dönük Antoninus Pius portresi.
Ay: Bir altara dolanmış yılan. Çevresinde "ΧΩΤΕΠΙ ΑΣΚΛΕ ΝΙΚΑΕΩΝ" yazısı.

Resim: 1

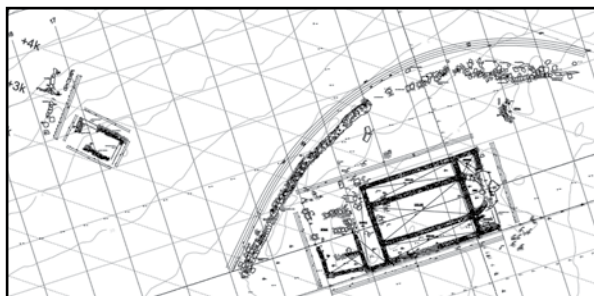
Resim: 2

Resim: 3

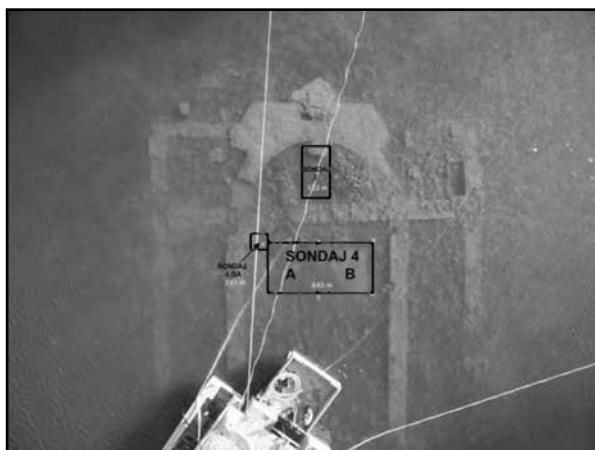
Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

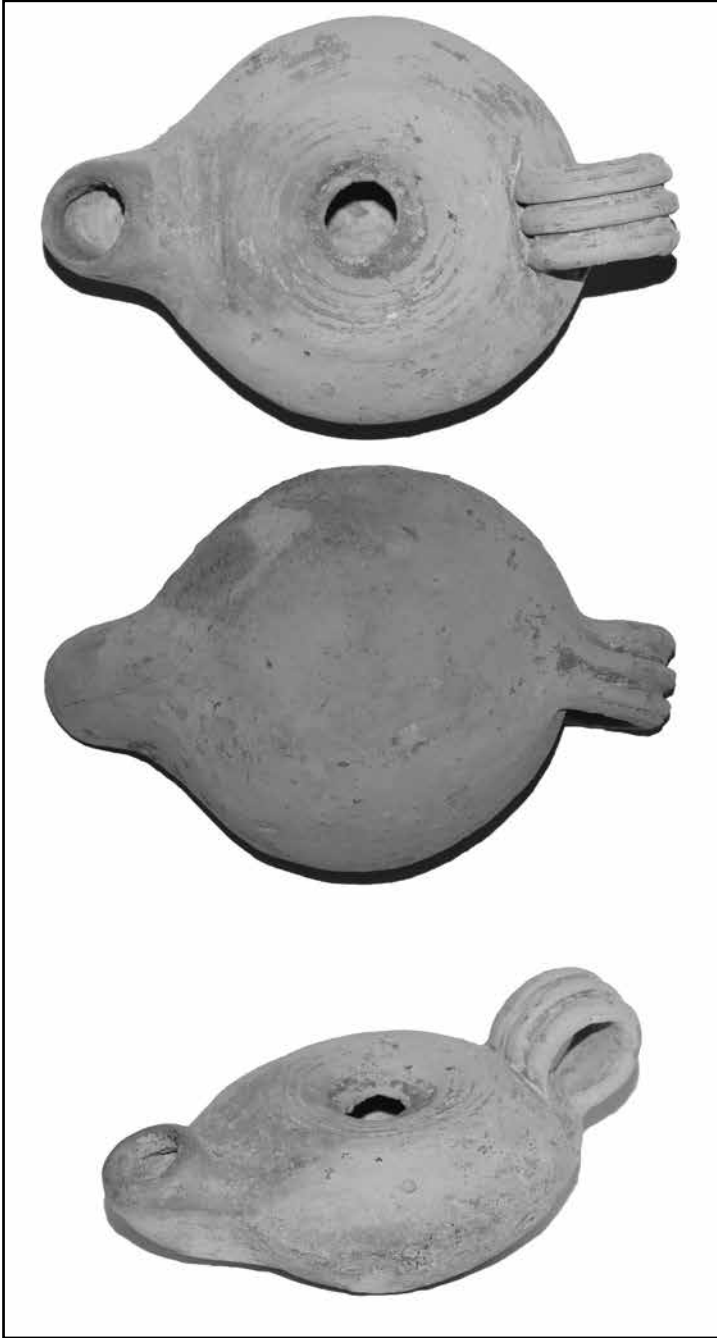
Resim: 9

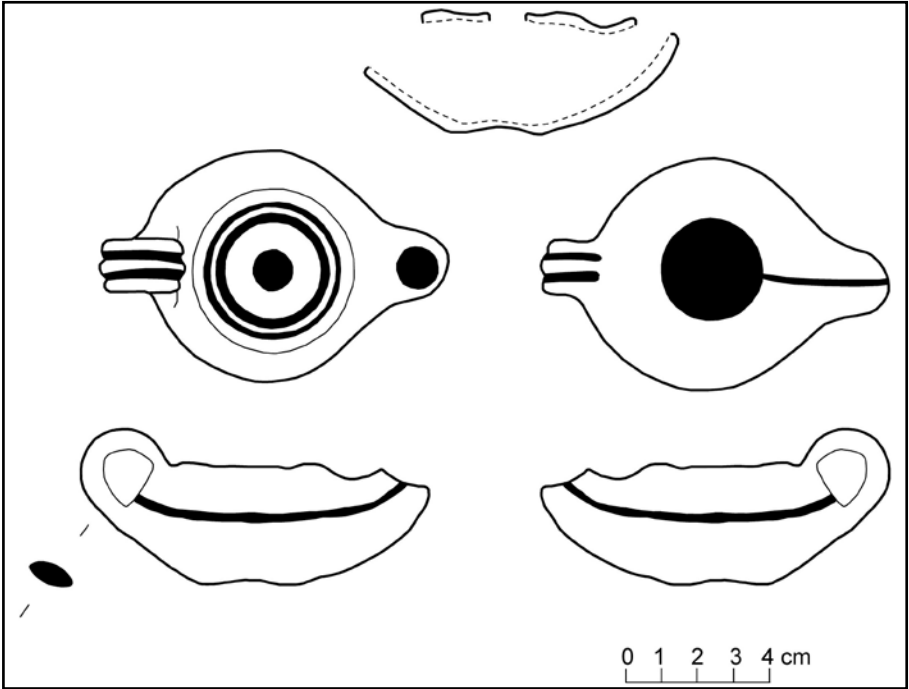
Resim: 10

Resim: 11

Resim: 12

Resim: 13

Resim: 14

2015 YILI AMORIUM KAZISI

Zeliha DEMİREL GÖKALP*

A. Ceren EREL

Nikos TSIVIKIS

Selda UYGUN YAZICI

Afyonkarahisar İli, Emirdağ İlçesi, Davulga Beldesi, Hisar Mahallesi'nde yer alan Amorium Kenti 2015 yılı kazı çalışmaları 23.07.2015-06.09.2015 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Çalışmalarda Bakanlık Temsilcisi olarak Ankara Etnografa Müzesi'nden uzman İsa Yılmaz, Kazı Başkanı Doç. Dr. Zeliha Demirel Gökalp, Kazı Başkan Yardımcısı Dr. A. Ceren Erel, Alan Sorumlusu olarak Mersin Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Şener Yıldırım, Anadolu Üniversitesi'nden Araş. Gör. Selda Uygun ve Araş. Gör. Erkan Kaya, ayrıca Girit Üniversitesi'nden Dr. Nikos Tsivikis, Atina'dan Olga Karagiorgou¹, Bonn Üniversitesi'nden Petra Linscheid², antropoloji çalışmalarını yürüten Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Arzu Demirel, tarih çalışmalarını yürüten Girit Üniversitesi'nden Thanasis Sotiriou, Kostas Raussos, jeofizik çalışmalarını yürüten Tuna Kalaycı, Katerina Kanatselou'dan oluşan bilimsel ekip yer almıştır. Kazı çalışmaları Anadolu Üniversitesi³, Hacettepe Üniversitesi⁴, Akdeniz Üniversitesi⁵ ve Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nden⁶ mezun ve lisans öğrencilerinin katılımı ve 10 işçi ile gerçekleştirilmiştir

* Doç. Dr. Zeliha DEMİREL GÖKALP, Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Eskişehir/TÜRKİYE.

Dr. Ceren EREL, Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Beytepe Kampüsü, Ankara/TÜRKİYE.

Dr. Nikos TSIVİKIS, Girit Üniversitesi, Akdeniz Araştırmaları Enstitüsü, YUNANİSTAN.

Araş. Gör. Selda UYGUN YAZICI, Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Eskişehir/TÜRKİYE.

1 Önceki kazı sezonlarda bulunan kurşun mühürleri çalışmıştır.

2 Önceki kazı sezonlarında bulunan kumaş parçalarını çalışmıştır.

3 Sanat Tarihçi Mehmet Kurt, Berna Yıldırım, Sevinç Özen; Öğrenciler, Özcan Yamaç, Samet Lülec, Zeynep Aktop, Seda Önder, Demet Yetkinoglu, Hakan Can Aslanoglu, Gül Pınar Otlu.

4 Seramik Sanatçısı Ceren Gürçay

5 Sanat Tarihi Bölümü öğrencisi Ceren Uzun.

6 Antropoloji Bölümü öğrencileri Saliha Kuyumcu, Hatice Öztürk.

2015 yılı kazı çalışmalarına T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yanı sıra Anadolu Üniversitesi Rektörlüğü⁷, Emirdağ Kaymakamlığı, Emirdağ Belediyesi, Davulga Belediyesi ve Türk Tarih Kurumu destek olmuştur.

2015 Yılı çalışmaları depo çalışmaları, temizlik ve kazı çalışmaları, koruma ve belgeleme çalışmaları olarak üç başlık altında değerlendirilebilir.

1. DEPO ÇALIŞMALARI

2015 yılında yürütülen depo çalışmalarında Araş. Gör. Gizem Altun, 1988-2013 yılları arasında Amorium kazılarında ele geçirilen tüm cam eserleri⁸, yüksek lisans öğrencisi Berna Yıldırım ise maden eserleri buluntu yerleri, ele geçtikleri yıllar dikkate alınarak depoda tasnifi üzerinde çalışmaları yürütmüştür⁹.

2. TEMİZLİK VE KAZI ÇALIŞMALARI

23-30 Temmuz 2015 tarihleri arasında Aşağı Şehir'de Aşağı Şehir Kilisesi, Büyük Mekân ve Büyük Bina'da; Yukarı Şehir'de Bazilika B'de ve Güney Batı Kule'de genel bir yüzey ve bitki temizliği gerçekleştirilmiştir.

2.1. Yukarı Şehir Bazilika Bg (Bg1, Bg2, Bg3, Bg4, Bg5) Açmaları

2015 yılında Yukarı Şehir'de, höyüğün kuzey doğusunda bulunan Bazilika B'de, Bg1, Bg2, Bg3, Bg4, Bg5 olmak üzere 5.00 x 5.00 m.lik yeni açmalarda çalışılmıştır. Açmalardaki çalışmalar yaklaşık 975.791 – 975.291 kotları arasında başlamış ve yaklaşık 974.481 – 974.141 kodlarında sonlandırılmıştır. Bg1 açmasında dört; Bg2, Bg3 açmalarında üç; Bg4 açmasında iki ve Bg5 açma-

7 Amorium kazı çalışmaları 2015 yılından itibaren, Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonunca kabul edilen 1501E011 No.lu proje kapsamında desteklenmektedir.

8 Arş. Gör. Gizem Altun Anadolu Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü'nde Amorium Kentinde 2013-2015 yıllarında yürütülen kazılar sonucunda çıkartılan tüm cam eserler üzerine yüksek lisans tezi hazırlamaktadır.

9 Sanat Tarihçi Berna Yıldırım Anadolu Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü'nde "Amorium Kazısı Büyük Bina Maden Buluntuları" konulu yüksek lisans tezi hazırlamaktadır.

sında beş konteks belirlenmiştir. Çalışmanın amacı yapının apsisi ile birleşen güney nefin doğu duvarı ve batıdaki sınırının anlaşılmasıdır. Aynı zamanda bazilikanın güney duvarı dışında kalan alanın apsisin doğusu gibi mezar alanı olduğunun düşünülmesidir. Ayrıca bu yıl tespit edilen mimari verilerin anlaşılabilmesi için 2013 yılında çalışılan Ba4 açmasının bir bölümünde toprak seviyesinde yaklaşık 10 cm. inilmiştir. Bg1 açması, B bazilikası apsis başlangıcının güneyinde bulunmaktadır ve bu alanda yürütülen çalışmalar güneybatıya doğru sürdürülmüştür. Yapılan bu çalışmayla B bazilikasının tahmini boyutları saptanmaya çalışılmıştır. Bazilikanın doğu duvarının tamamı günümüze sağlam olarak ulaşmamıştır. Duvarın yaklaşık ekseninde bir açıklık bulunmaktadır. Bazilikanın güney duvarı da benzer şekilde belli bir seviyeye kadar günümüze ulaşmıştır. Doğü duvarda olduğu gibi, köşelerde büyük boyutlu düzgün kesme taşların kullanıldığı sandık duvar tekniği, sonrasında ise duvar örgü ve malzemesinde farklılıklar görülmektedir. Doğü ve güney duvarların, bazilikanın birinci evresine ait özgün konumlarında yer aldıkları; ancak malzeme – teknikte görülen farklılıklardan dolayı sonraki evrelerde onarım geçirdikleri veya yeniden inşa edildikleri düşünülmektedir (Resim: 1).

Çalışmalar sonucunda kuzey - güney yönünde ve doğu - batı yönünde devam eden ve birbiriyle 90° açıyla birleşen iki duvar tespit edilmiştir. Kuzey - güney doğrultusundaki duvarın bazilikanın doğu duvarının apsisin güneyinde kalan bölümünü oluşturduğu; doğu - batı doğrultusundaki duvarın ise bazilikanın güney duvarı olduğu anlaşılmıştır. Alanda ortaya çıkartılan mezarlar, bazilikanın güney duvarının dışındaki alanın gömü alanı olarak kullanıldığını göstermiştir. İskeletlerin bazıları dağınık halde bulunmuştur. Toplamda *in situ* durumda 6 mezar tespit edilmiştir. Sadece taşlarla sınırlandırılmış veya taş ve tuğlanın birlikte kullanıldığı sanduka tipi mezarlar dışında, tümüyle tuğladan yapılmış mezarlar da ortaya çıkartılmıştır.

Sonuç olarak şimdiye kadar elde edilen mimari verilere göre, erken dönem bazilikası, dıştan yedi cepheli içten yarım yuvarlak apsisli, üç nefli bir bazilikadır. Daha sonra bazilikanın herhangi bir sebeple yıkılması ve/veya işlevini kaybetmesi sonucu, doğu duvar ve güney duvarın belli bir bölümü onarılmış

ve/veya yeniden inşa edilmiş; batı ve kuzey duvarlar eklenerek erken dönem bazilikasının güney *nefinin* doğusunda dikdörtgen planlı bir mekân oluşturulmuştur. Söz konusu dikdörtgen mekânı sınırlayan kuzey duvar, bazilikanın *stylobati* su basman gibi kullanılarak onun üzerine inşa edilmiştir.

2.2. Aşağı Şehir Büyük Bina- BBD Açması

2015 yılının bir diğer çalışma alanı, Aşağı Şehir’de önceki çalışmalarda “Büyük Bina” olarak adlandırılmış yapı bakiyesinin yaklaşık 20 metre batısında yer alan ve BBD olarak adlandırdığımız alandır. Söz konusu alanda tarafımızdan ilk kez 2014 yılında çalışılmış ve iyi durumda olan, tek parça üçgen masif payenin üst yüzeyi ortaya çıkartılmıştır. 2015 yılındaki çalışmalarının amacı, kalan üç payeyi ve binanın genel planını ortaya koymaktır. Binanın tahmini sınırlarını içine alacak biçimde 15x15 m. ölçüsünde büyük kare açma sınırları belirlenmiştir. Binanın hem iç hem de dış tarafında çalışılarak farklı seviyelerde derine inilmiştir. Yapılan çalışmalar binanın kareye yakın dikdörtgen planlı olduğunu göstermiştir (Resim: 2). Yapının açma isimleri Büyük Bina’ya verilen isimlerin devamı olarak Alan 11, 12, 13, 14, 15 olarak belirlenmiştir. Yapının merkezi bölümü Alan 12’dir. Alan 12, kareye yakın dikdörtgen dış duvarlar ve üçgen payeleri içerisine alan diyagonal iç duvarlardan oluşur. İç duvarların arasında dar sekiz köşe yer alır. Tuğla örgülü bu üçgen nişlerin önü kuru duvar ile örülmüştür. Bu durum köşelerin sonraki dönemlerde silo amaçlı kullanılmış olduğunu göstermektedir. Alan 12’de yüzeyden 1.5 m. derinliğe inildiğinde tüm alana yayılan bir tabaka bulunmuştur. Bu tabaka farklı dönemlerden izler taşımaktadır ve ayrıca yapının örtüsünden kopan parçaları içerisinde barındırmaktadır. Alan 13 merkezi planlı yapının güneydoğusundadır ve yapının dış kısmıdır. Binanın güneydoğusuna ait 12 m.lik duvarı içerisine alır. Alan 14 merkezi planlı yapının kuzeydoğusunda, Alan 15 kuzeybatısında yer alır ve iki alan da yapının dış kısmındadır. Merkezi planlı yapıda 2015 yılında yürütülen çalışmalar yapının kareye yakın dikdörtgen planı olduğunu göstermektedir. Dış kenar ölçüsü 12 m.lik olan, kuzeydoğu duvarında kapı açıklığı bulunur. Yapının dört köşesinden merkezine doğru çaprazlama köşegen uzanan yekpare duvarlar, yaklaşık

4-5 m. kadar uzanıp dikdörtgenin merkezinde son bulur. Bu yolla her biri 45 derecelik açıyla 8 dar niş oluşturur. Kazıda ortaya çıkan tabakaların büyük bir kısmı binanın üst örtüsünden, tonoz veya kemerlerinden düşen parçalardır. Devasa duvarları ve karmaşık kemer yapısı binanın yapımında ne kadar çeşitli materyallerin kullanıldığını ve yapının zenginliğini gösterir. Yapının inşaa tarihine ait güvenilir herhangi bir bulguya henüz rastlanılmamıştır. Tarihleme için buluntular, mimari form ve inşaa teknikleri dikkate alındığında Geç Roma Erken Bizans Dönemi olduğu söylenebilir.

3. KORUMA VE BELGELEME

2015 yılında yapılan koruma çalışmalarında, Yukarı Şehir güney batı kule duvarından düşen büyük blok taşlar koruma kurulu kararı gerektirmeyecek şekilde yerine yerleştirilmiştir. Yukarı Şehir Bazilika B’de apsisin güneydoğu blok taşlarının altlarının boşaldığı ve tehlike arz ettiği için harçsız kuru duvar tekniğinde boşalan yerler doldurularak desteklenmiştir.

Belgeleme çalışmaları iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Aşağı Şehir’de Büyük Bina’nın batısı, Bazilika C ve Yukarı Şehir Bazilika B’nin batısı olmak üzere toplam dört alanda jeofizik çalışmaları yapılmıştır (Resim: 3). Bu yöntemle ölçümü yapılan alanlarda duvar izleri belirlenmeye çalışılmıştır. Jeofizik ölçümler ile Amorium’un kentleşmesine ilişkin yeni bilgilere ulaşılması amaçlanmaktadır. Ayrıca BBA GD01 ve Bazilika B’de Total Station ve Faro ile kazı sonrası ortaya çıkartılan alanlarda üç boyutlu ölçüm ve rölöve çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

4. BULUNTULAR

4.1. Mimari Plastik

2015 yılı kazı çalışmalarında ve kentin içinde yer aldığı köyden olmak üzere toplam 60 parça mimari plastik eser belgelenmiştir. Mimari plastikler içinde balüster, sütun kaidesi, sütun gövdesi ve sütun başlığı parçaları, mezar steli parçası, sütunce başlığı, levha parçaları, lahit ve alınlık parçaları, arşitrav ve söve parçaları bulunmaktadır.

4.2. Maden

2015 yılı kazı sezonunda demir ve bronz malzeme olmak üzere 32 parça maden eser ele geçirilmiştir. Buluntular arasında kapı aksamı parçaları kaplama levhası parçaları, çan, makas, bıçak, bilezik parçası ve halka gibi objeler yer almaktadır.

4.3. Seramik

2015 yılı çalışmalarında çok sayıda Geç Roma Erken Bizans Dönemi kırmızı astarlı seramik parçaları (Resim: 4), yazıtlı bir parça; Orta Bizans Dönemi sırsız sıvı kabı, pişirme kabı, sırlı kap (Resim: 5.1-2), kulp ve kapak parçaları, Osmanlı Dönemi sırlı kap parçaları (Resim: 5.3) ve sırlı sıvı kabı (Resim: 5.4) ele geçirilmiştir.

4.4. Cam

2015 yılı çalışmalarında 161 parça cam bulunmuştur. En yoğun buluntu grubunu bilezikler oluşturmaktadır (Resim: 6). Tamamı kırık parça olan bilezikler 55 adettir. Diğer parçalar arasında 1 adet karıştırma çubuğu, 27 adet pencere camı, 21 adet ağız kenarı, 18 adet gövde, 12 adet kaide, 5 kulp ve 2 kandil çubuğu bulunmaktadır.

4.5. Sikkeler

2015 yılı çalışmalarında 9 bronz sikke ele geçirilmiştir. Sikkelerin ikisi Roma (?) biri Erken Bizans, altısı Orta Bizans Dönemine tarihlenmektedir.

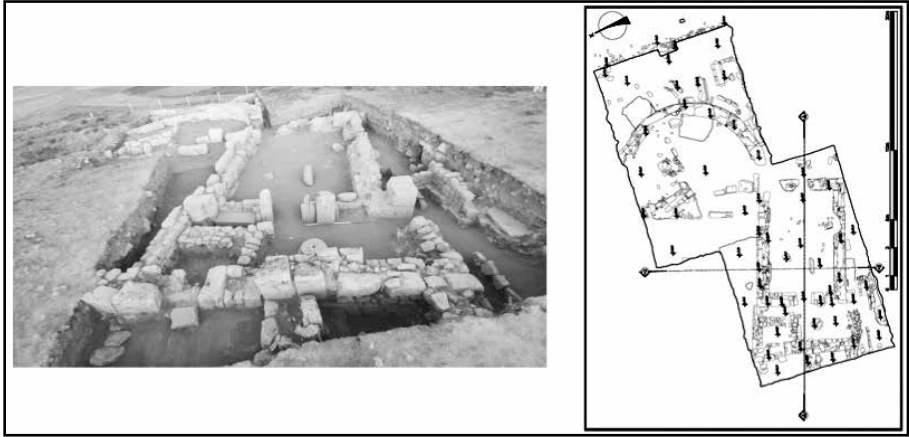
4.6. Tekstil

2015 yılında, Aşağı Şehir Kilisesi'nde 2009 yılında 103 No.lu mezar yapısında ortaya çıkan tekstil parçaları üzerinde çalışılmıştır. Analiz sırasında 15 farklı tekstil tespit edilmiştir. Tekstillerin çoğu ipek içermektedir ve "Z"

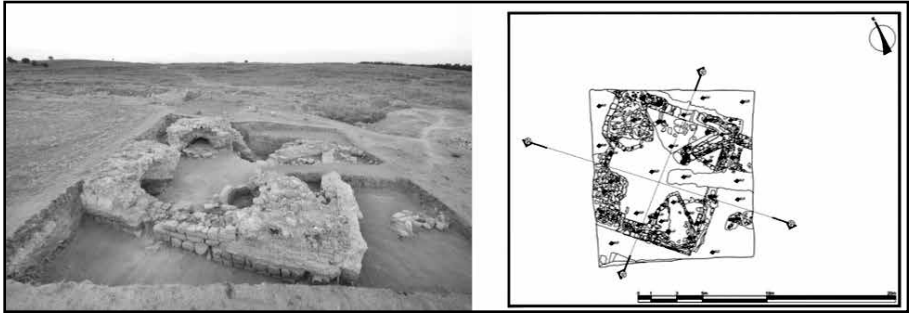
biçimli bükülmüş çözgü ve bükülmemiş düz atkı dokumalıdır. 103 No.lu me-
zardaki buluntular, Aşağı Şehir Kilisesi *narteks*indeki 6 No.lu mezar buluntu-
ları ile basit tek örgü, nakış süsleme teknikleri ve ipek kullanımı ile benzerlik
göstermektedir. Dolayısıyla parçalar Orta Bizans Dönemi Amorium mezarla-
rında kullanılan standart tekstil için kanıt niteliğindedir.

4.7. *Diğer (Fresko, Mermer Döşeme/Kaplama Parçaları, Ağırşak, Oyun Tablası,
Kemik, vs.)*

Diğer buluntular arasında Yukarı Şehir Bazilika B kazılarında ele geçirilen
fresko, mermer kaplama parçaları, pişmiş toprak ağırşaklar, kemik objeler,
tuğla oyun tablaları ve kireç taşı ile granit malzemeden *mortar*lar yer almak-
tadır. Ayrıca 2015 sezonunda üzeri yazıtlı bir tuğla, üzeri haç bezeli ve yine
üzeri bezeli bir başka tuğla örneği de bulunmuştur.

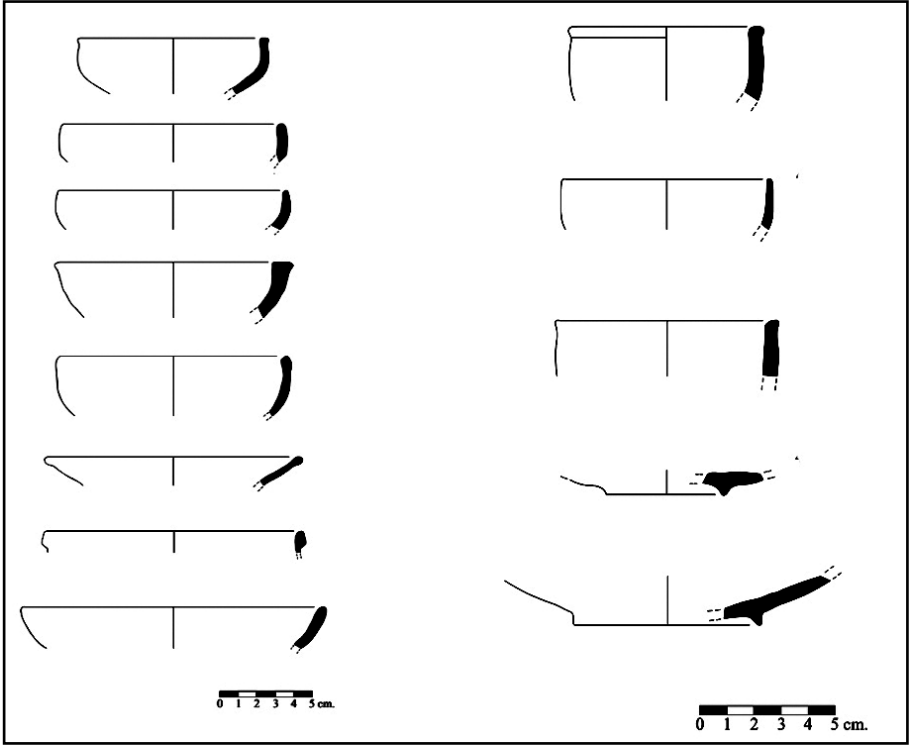
Resim 1: Yukarı Şehir Bazilika B.

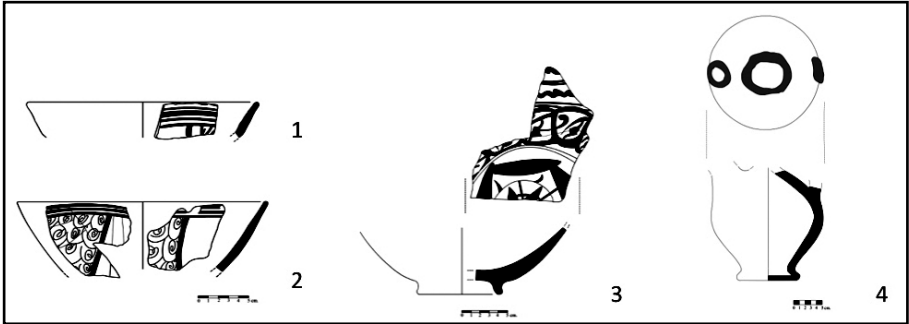
Resim 2: Aşağı Şehir Büyük Bina, BBD.

Resim 3: Aşağı ve Yukarı Şehir, jeofizik alanları.

Resim 4: Kırmızı astarlı seramikler.

Resim 5: Sırlı seramikler.

Resim 6: Cam bilezik parçaları.

KNİDOS KAZI VE ARAŞTIRMALARI: 2015

Ertekin M. DOKSANALTI*

İbrahim KARAOĞLAN

Christine ÖZGAN

Erdoğan ASLAN

Muğla İli, Datça İlçesi, Knidos Antik Kentinde gerçekleştirilen 2015 yılı çalışmaları; kazı, araştırma, tespit ve restorasyon, konservasyon odaklı olarak beş farklı alanda, sürdürülmüştür¹ (Resim 1).

* Doç. Dr. Ertekin M. DOKSANALTI, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Konya/TÜRKİYE. ertekin96@selcuk.edu.tr

İbrahim KARAOĞLAN, Selçuk Üniversitesi, Bozkır MYO Mimari Restorasyon Programı, Konya/TÜRKİYE.

Prof. Dr. Christine ÖZGAN, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü İstanbul/TÜRKİYE.

Dr. Erdoğan ASLAN, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Konya/TÜRKİYE.

- 1 Knidos Kazı ve Araştırmaları 30.09.2013 tarih ve 2013/5387 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ve Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 17.02.2015 tarih ve 31716 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Olarak Yapılacak Kazı ve Sondaj Ruhsatnamesi" ile Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Selçuk Üniversitesi adına 12.03- 11.09.2015 tarihleri arasında sürdürülmüştür. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 17.09.2015 tarih ve 179360 sayılı yazısı ile Marmaris Müzesi Müdürlüğü denetiminde çalışmalar 15.10- 28.12.2015 tarihleri arasında tamamlanmıştır. Knidos Kazı ve Araştırmaları'ndan ilgi ve yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen Datça Kaymakamı Hamdi Üncü'ye ve Datça Kaymakamı Vehbi Bakır'a özellikle teşekkür ederiz. Kazı ve araştırmalar sırasında özveri ile çalışan ve her türlü desteği sunan Bakanlık Temsilcileri Gökhan Akkul'a (Çeşme Müzesi Müdürlüğü Uzmanı) ve Yılmaz Yeşilyurt'a (Fethiye Müzesi Müdürlüğü Uzmanı) teşekkür ederiz.

Marmaris Müze Müdürü Şehime Atabey'ye ve müze uzmanları ile görevlilerine teşekkür ederiz. Katkı ve yardımlarından dolayı KÜVAM Kazılar Dairesi Başkanlığı'na, Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürü Veli Çelik'e, Datça Belediye Başkanı Gürsel Uçar'a, Yazıköy Muhtarı Salih Bora'ya, Ören Yeri Görevlilerine, Selçuk Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Öğrencileri, Mimar Sinan Üniversitesi öğrencilerine ve tüm kazı ekibine en içten teşekkürlerimizi sunarız.

Knidos Kazı ve Araştırmaları 2015 sezonu bütçesi, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve DÖSİM tarafından sağlanmıştır. Bunun yanı sıra Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü (S.Ü. BAP 14401067 No.lu "Knidos Kazı ve Araştırmaları I başlıklı proje), Datça Belediyesi ve Datça Yazıköyü Muhtarlığı tarafından, kazı ve diğer çalışmalar maddi ve aynı olarak desteklenmiştir.

Knidos 'Küçük Tiyatro' çalışmaları ve finansı, Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA) tarafından desteklenen TR32/13/TUR2/0009" numaralı ve "Knidos Tiyatrosu Röleve, Restitüsyon, Restorasyon, Çevre Düzenleme Projesi" başlıklı proje kapsamında sürdürülmüştür.

Knidos jeolojik araştırmaları ve finansı, TÜBİTAK, 113Y436 numaralı ve "Knidos Fayı'nın Deprem Tekrarlanma Aralığının ve Kayma Hızının Kozmojenik Klor-36 Yüzey Yaşlandırma Yöntemi ile Belirlenmesi" başlıklı proje kapsamında sürdürülmüştür.

Knidos Sualtı çalışmaları, Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü (S.Ü. BAP 15401092 numaralı ve "Knidos Antik Kenti Liman ve Sualtı Araştırmaları başlıklı Proje), maddi desteğinde sürdürülmüştür.

A- KAZI ÇALIŞMALARI

1- “Küçük Tiyatro” Batı Cephesi

Knidos’daki iki tiyatro yapısından biri olan ‘küçük tiyatro’ kentin ana kara bölümünde, güneyde en alt terasta ve ticari/büyük limanın hemen kıyısında yer almaktadır. tiyatro, ticari/büyük limanın kuzey kıyısında, deniz duvarlarından yaklaşık 20 metre içeridedir. Hemen batısındaki Dionysos Tapınağı, stoa yapısı ve kentin ana arterlerinden biri olan ‘Tiyatro Caddesi’ne olan konumuyla, kentin sosyal ve ekonomik hareketliliğin yoğun yaşandığı bir noktada yer almaktadır². Tiyatronun kazı ve restorasyon faaliyetlerinin tamamlanabilmesine yönelik olarak ilk kez 2013 yılında küçük tiyatronun batı *analemmasının* dışında³ kazı ve araştırmalar başlatılmıştır⁴. Bu alanda yapılan çalışmalarda, dağınık durumda olan tiyatroya ait mimari blokların tasnif alanı oluşturularak sınıflandırılması, batı cephesinde ve kuzey-güney doğrultulu *analemma* duvarındaki tonozlu geçidin (*vomitoria*) ve doğu *paradosun* kazısı tamamlanmıştır. Çalışmalar hem tiyatro batı *analemma*nın dışında hem de *analemma*nın arkasında kalan, oturma sıralarının üzerine oturtulduğu çerçirdek dolguda gerçekleştirilmiştir.

- Tiyatro batı *analemma* dışındaki kazı çalışmaları (Resim: 2)

2013 yılı çalışmalarında, batı *analemma*nın hemen dışında Geç Antik Dönem tarihlendirilen ve yan yana 3 tonoz ayağı ve en kuzeyde daha iyi korunmuş düz duvardan meydana gelen bir yapının yıkıntısı açığa çıkartılmıştır⁵. 2013 yılında ortaya çıkartılan bu yapının yıkılmış üç tonoz ayağı ve duvar kalıntıları 2015 sezonunda tamamen kaldırılmıştır⁶.

2 ‘Küçük Tiyatro’ kazı ve araştırmalar için hazırlanmış olan Knidos kent planında karelej sisteminde G10- 11 karelejında yer almaktadır.

3 ‘Küçük Tiyatro’nun batı *analemma* dışında belirlenen kazı alanı, Knidos kent planında karelej sisteminde G 11 karelejında yer almaktadır.

4 E.M. Doksanaltı, D. Sevmen, İ. Karaoğlu, C. Özgan, E. Aslan, “Knidos Kazı ve Araştırmaları: 2014”, 37. Kazı Sonuçları Toplantısı, cilt 3, Ankara, 2016, 527- 35, resim 9- 12.

5 E.M. Doksanaltı, vd., a.g.e., 529- 32, resim 10.

6 Yıkılmış olan tonoz sisteminin kalıntıları Muğla Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü’nün 18102/2015 147 toplantı ve 18/02/2015- 3121 tarih no’lu kararı ile kaldırılmıştır.

Yıkılmış olarak ortaya çıkartılan duvar ve tonoz kalıntıları bu yapı ile ilgili fikir elde edilmesini sağlayacak ölçüdedir. Eldeki veriler ışığında Geç Antik Dönemde tiyatronun batı *analemmasına* dayanmış durumda, doğu batı doğrultulu ortalama 5,50 m. x 4 m. ölçülerdeki üç mekân oluşturulmuştur. Yapının kullanım amacı ile ilgili net veriler olmamakla birlikte gerek boyutları ve konumu, gerek mimari özellikleri (yana yana tonozlu mekânlardan oluşması) ile mekânların içinden bulunan depolama kapları bu binanın depolama ya da dükkân sırası olarak kullanıldığını akla getirmektedir. Yapının, tiyatronun *vomitoriasına* denk gelen güneydeki son mekânının zeminin ve zemin seviyesinin hemen altında bulunan 9 adet M.S. 5. yüzyıla tarihlendirilen bronz sikke, tonozlu yapıların kullanım süreci ile ilgili önemli veri sunmaktadır. Yine gerek 2013 gerekse 2015 sezonunda bu mekânların tonoz ve duvar yıkıntıları altında M.S. 7 yüzyıla tarihlendirilen seramik kaplara (özellikle depolama kapları, mutfak kapları ve *amphora* parçaları) ait parçalar yoğun olarak açığa çıkartılmıştır. Sikke ve seramik kaplar, söz konusu yapının M.S. 5. ve 7. yüzyıl aralığında inşa edilip kullanıldığını göstermektedir.

Geç Antik Çağ yapı kalıntılarının kaldırılmasının ardından, tiyatronun zemin seviyesinin ve temel sisteminin belirlenmesine yönelik olarak, terasın modern zemin kotundan ve Geç Antik Dönem tonozlu yapısının zemininden 1 m. genişliğinde 2 metre derinliğinde ve 10 m. uzunluğunda, batı *analemma* duvarına bitişik olarak sondaj açılmıştır. Bu sondaj tiyatro temel bloklarının deniz seviyesinden - 0.74 kotta olduğunu göstermiştir. *Analemma* blokları temel bloklarından - 0,05 metre içeriden başlatılarak yükseltilmiştir. Tiyatro temel blokları ile aynı seviyede ve *analemma* duvarı boyunca kuzey güney yönünde devam eden pişmiş toprak temiz su künk sistemi açığa çıkartılmıştır. Tiyatro Caddesi yönünden geldiği anlaşılan künk sistemim güneye ticari/büyük limana doğru yönelmektedir. Söz konusu künk sistemi Geç Antik Dönem yapılarının altında kalmaktadır. Aynı zamanda bu sistem tiyatronun orijinal zemin seviyesinin de hemen altında ve temel blokları ile aynı seviyede devam etmektedir. Olasılıkla bu sistem, tiyatronun kuzeyindeki bir kaynaktan, ticari/büyük limana temiz su getiren bir su yolu sisteminin parçasıdır. Gelecekteki çalışmalar konunun netliğe kavuşmasını sağlayacaktır.

-Küçük Tiyatro Batı *Vomitoria* kazı çalışmaları (Resim: 3)

Knidos kazılarının birinci dönemi olarak adlandırılan Charles Newton kazıları sırasında çalışma alanlarından biri 'küçük tiyatro' olmuştur. Newton'un çalışmaları kapsamında tiyatronun batı *analemma* duvarından girişin sağlandığı *vomitoria* tümüyle açığa çıkarılmıştır. 1858-59 yıllarına ait Newton tarafından kayda geçirilen görsellerde *Vomitorianın* oldukça iyi korunduğu görülmektedir⁷. Aradan geçen yaklaşık 150 yıllık süreçte Newton tarafından açığa çıkarılan *vomitorium*, tahribata açık hale gelmiş bu nedenle kemerli geçişin üst yapısını oluşturan blokların çok büyük bir bölümü merdivenli geçiş üzerine yıkılmıştır. Daha sonrasında zamanla *vomitorium* kuzeyinden akan toprakla da büyük bir bölümü dolmuştur. 2016 sezonunda *Vomitoria* bir kez daha ortaya çıkartılmıştır. *Vomitoria* teras zemininden birinci *diazomaya* giriş çıkışı sağlamak üzere düzenlenmiştir. Tonozlu bir giriş şeklindeki *vomitoriada* 11 adet basamak bulunmaktadır. Newton'un çalışmaları sırasında basamakların mermer blokları korunmuşken günümüze basamakların altındaki kumtaşı çekirdek kısmı ulaşabilmiştir. Basamakların hemen başlangıcında, dörtgen planlı, zemini sert traverten taşlardan kaplanmış bir ön giriş meydana getirilmiştir. Duvar kenarlarındaki kaplama bloklara yağmur sularının aktarılmasına yönelik sığ kanallar yapıldığı görülmüştür.

- Küçük Tiyatro Batı *Parados* kazı çalışmaları (Resim: 4)

Charles Newton tarafından başlatılan tiyatro kazıları sırasında batı *parados* duvarı ve duvarın güneyindeki *propylona* ait basamaklar ortaya çıkartılmıştır⁸. Ancak İngiliz kazılarının hemen ardından *paradosu* meydana getiren duvarın dörtgen mermer blokları tümüyle sökülüştür⁹. Kazıların ardından *parados* kısmen tekrar dolmuş ve *propylona* ait basamaklar tamamen toprak al-

7 C.T. Newton, A History of Discoveries at Halicarnassus, Cnidus and Branchidae II, Londra 1862-63 levha LIIb, LXXXIII; C.T. Newton, Travels and Discoveries in Levant, vol. II, Londra 1865, 173

8 C.T. Newton, A History of Discoveries at Halicarnassus, Cnidus and Branchidae II, Londra 1862-63, levha LXIXa,

9 Olasılıkla *paradosun* mermer blokları İngiliz kazıları sırasında kazılara destek olan ve C.H. Newton'un dostluğunu kazanan yerel yönetici Mehmet Ali Ağa tarafından yakın köylerdeki yapılarında özellikle Karaköy'deki caminin inşasında kullanılmıştır: Newton 1865, 165

tında kalmıştır. 2015 sezonu sezonunda bu bölüm bir kez daha açığa çıkartılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda Newton'un tanımlamaları ile görsel verileri doğrulanırken, batı *parados* duvarının temel seviyesine dek kazısı tamamlanmıştır. *Paradosun* temel ve temel üstü blok sırası ile C. T. Newton'un görsellerinde oldukça sağlam görülen duvarın, ancak ikinci sırasından sadece tek bir blok günümüze ulaşabilmiştir. C.T. Newton'un çalışmaları sırasında kısmen ayakta olan *parados* duvarının, kazıların ardından yakın modern yerleşimlerde kullanılmak üzere sökülmesi ile batı *theatron* basamaklarını destekleyen dolgu güneye doğru akmış ve *parados*, *propylon* tamamen bir kez daha toprak altında kalmıştır. 2015 sezonunda *paradosun* tekrar açığa çıkartılmasını ardından daha önceki kazılarda belirlenememiş olan yeni unsurlar tespit edilmiştir. *Parados* duvarının hemen arkasına duvar boyunca devam eden 9,50 metre genişliğinde ve 2,20 metre yüksekliğinde yay formu apsidal bir duvar inşa edilmiştir. Bu duvar küfeki taşından (Rodos taşı) dörtgen bloklardan *isodomik* duvar örgü sistemi ile inşa edilmiştir. Duvarın içten apsis yayının dairesel uzunluğu 9.50 m., ölçülebilen yüksekliği 2.20 m., genişliği 0.75 m. ve üst sırası tiyatro zemininden + 6.72 m. kottadır. Apsidal duvarın hemen önünde de 6.60 m. uzunluğunda, 0.45 m. genişliğinde, apsidal yayın iç kısmını kapatacak şekilde *parados* duvarına paralel devam eden yine Rodos taşından bir başka duvarın tek sırası tespit edilmiştir. Ancak bu tek sıranın *parados* duvarı arkasında ve apsidal duvarın önünde yükselip yükselmediği açık değildir. *Parados* duvarının ardında orijinalde görünmeyen apsidal duvar, batı *theatron* kısmını oluşturan oturma sırası için meydana getirilen yüksekliği ve dolguyu desteklemek için inşa edilen *parados* duvarının yükünü azaltmak için statik açıdan inşa edilmiş olmalıdır. *Parados* duvarının içinde içbükey yay formu ile bu duvar, büyük ölçüde *parados* duvarının yükünü hafifletirken yükü köşelere doğru da yaymaktadır.

- Küçük Tiyatro Batı *Analemma* kazısı (Resim: 5)

Kuzey güney doğrultusundaki batı *analemma*nın hemen önünde sürdürülen kazıların tamamlanmasının ardından, yapılan statik incelemeler duvarın arkasındaki ağır yükten dolayı batıya doğru eğimlendiğini ve birçok bloğun taşıyıcı niteliğini kaybettiğini göstermiştir. Duvarın üzerindeki yükün

azaltılması ve gerekli desteğin yapılması için *analemma* duvarının üzerinde ve ardında kazı çalışmaları başlatılmıştır. *Analemma* dörtgen bloklardan *isodomik* tarzda inşa edilmiştir. Duvarının alt sıraları sert gri mermer bloklardan meydana getirilirken, *vomitorian*ın üst seviyesinde daha erken bir yapının gri ve beyaz mermerden devşirme bloklarından ince bir kuşak oluşturulmuştur. Bu ince kuşağın üstünden itibaren *analemma* blokları tıpkı *vomitorian*ın tonozunda olduğu üzere sert travertenden inşa edilmiştir.

Restorasyon projesi kapsamında *analemma* duvarı bloklarının korunmuş olan üstten on sırası sökülmüş ve duvarın arkasındaki ve üstündeki kazı çalışmaları tamamlanmıştır. Bu çalışmalar sırasında *analemma* duvarının arkasında, tıpkı *parados* duvarının arkasında olduğu gibi, *vomitorian*ın her iki yanında apsidal formlu iki duvar açığa çıkartılmıştır. Her iki apsidal formlu duvar, orijinalde *analemma* duvarının ardında kalmaktadır. *Vomitorian*ın kuzeyindeki apsidal formlu duvar, kuzey – güney doğrultulu, küfeki taşından (Rodos taşı), düşeyde derz arası oluşturmayacak şekilde *rektagonal* bloklar kullanılarak, *isodomik* duvar örgü sistemi ile örülmüştür. Duvarın içten apsis yayının dairesel uzunluğu 6.90 m., ölçülebilen yüksekliği 2.20 m., genişliği 0.80 m. ve üst sırası + 9.91 m. kottadır. *Vomitorian*ın güneyindeki apsidal formlu duvar ise yön, inşa malzemesi ve teknik olarak ilk duvar ile aynı özellikleri göstermektedir. Üstten aşağı doğru doğu yüzünden (dıştan) 6 sıra bloğu, batı yüzünden (içten) 4 sıra bloğu açılmıştır. İçten apsis yayının dairesel uzunluğu 7.00 m., genişliği 0.90 m. ve üst sırası + 9.29 m. kottadır. Tiyatronun inşa aşamasında düzlüğe denk gelen batı bölümünün, *theatron* kısmının yerleştirilmesi için dolgu ile yükseltiye oluşturulduğu anlaşılmaktadır. *Analemma* duvarı ile çevrelenen bu dolgunun ağırlığının hafifletilmesine yönelik olarak apsidal formlu duvarların inşa edildiği anlaşılmaktadır. *Vomitorian*ın kuzeyindeki apsidal duvarın, *vomitoria* ile birleşen güney ucunda, en alt sırasının altında dolgu tabakası tespit edilmiştir. Apsidal formlu duvarların, tiyatronun batısındaki dolgunun üzerine yerleşmiş olması bu duvarların tiyatro öncesi başka bir yapıya ait olma olasılıklarının tamamen yok etmektedir. Tiyatronun ikinci yapım aşaması olduğu anlaşılan *vomitorian*ın eklenmesi, ikinci ve üçüncü *diazomalar*ın eklenip batı *analemma* duvarının yükseltilmesi ile ilgili önemli verilere kazı çalışmaları sırasında rastlanmıştır. Batı *analemma*

duvarının içinde dolgu olarak kullanılan ya da ince kuşaktaki devşirme bir blokta bulunan ve M.Ö. 3. yüzyılın sonu ile 2. yüzyılın hemen ilk yıllarına tarihlenen yazıtlar, Tiyatronun büyütölme sürecinin en azından bu dönemde gerçekleşmiş olduğunu göstermektedir.

2- “Tiyatro Caddesi” (Resim: 6)

Kentin ızgara planına uygun olarak düzenlenmiş olan doğu- batı ana caddesini dik olarak kesen yedi kuzey-güney caddeden birisi de ‘Tiyatro Caddesi’dir. Batıdan itibaren kuzey güney doğrultuda düzenlenen caddelerden ikincisi olan bu cadde konumu itibarıyla ‘Tiyatro Caddesi’ olarak isimlendirilmiştir. Merdivenli caddenin, en alt terasta başlangıç noktası tiyatronun batı köşesinde yer almaktadır. Bu cadde ilk kez 1969 yılında I. C. Love başkanlığındaki çalışmalar sırasında kazılmaya başlanmıştır¹⁰. Bu çalışmalarda ikinci teras seviyesindeki basamaklar ve ara geçiş ortaya çıkartılmıştır. 2015 sezonunda I. C. Love tarafından yapılan belgeleme çalışmaları dikkate alınarak yeniden vaziyet planı çıkartılmıştır. Daha önce kazılan ve kısmen tekrar dolan basamaklar tekrar temizlenmiş ve kuzeye üst terasa ve güneye en alt terasa doğru kazılar devam ettirilmiştir. Cadde sert konglomera bloklardan basamaklar şeklinde düzenlenmiştir. Anlaşıldığı üzere yükselen teras seviyelerinde, basamaklara ara verilerek 1,20 ile 2,20 metre arasında değişen ölçülerle platformlar meydana getirilmiştir. 2015 sezonunda 2. teras seviyesinde platform tümüyle açığa çıkartılmıştır. İkinci teras zemin seviyesinde ki bu platform ile doğudaki teras ve batıdaki yapıya caddeden geçiş sağlanmaktadır. Bu platformun zemin blokları altına ve batıdaki yapının girişinin hemen yanından devam eden atık su kanalları tespit edilmiştir. Merdivenli caddenin altından devam eden bu kanallar 2. terasın hemen güney batı köşesinde son bulmakta olup, burada 1. terasta yer alan stoa yapısının arkasındaki doğu batı doğrultusunda devam eden ana atık kanal sistemi ile bağlanmaktadır. Merdivenin 1. teras seviyesindeki başlangıç noktasının tespitine yönelik olarak sürdürülen çalışmalar sırasında burada inşa edilen ve Geç Antik

10 I.C. Love, Knidos- Excavations in 1967, Türk Arkeoloji Dergisi XVI-2, Ankara, 1968, 133- 34, figür 4- 5.

Döneme ait olduğu anlaşılan bir yapı açığa çıkartılmıştır. Söz konusu kalıntı, tiyatronun batısındaki tonozlu yapı ile ilişkili olup, olasılıkla bu kompleksin bir parçasıdır. Bu yapı merdivenli caddenin fonksiyonunu kaybettiği süreçte inşa edilmiş olup, 1. teras ile Tiyatro Caddesi arasındaki bağlantıyı tamamen kapatmıştır. Tonozlu yapının kuzey ucundaki bu kısım kemerli bir giriş şeklinde olup tiyatronun üstünden üst teras ile bağlantıyı sağlamaktadır.

- ‘Tonozlu Yapı’ kazısı (Resim: 7- 8)

Tiyatro Caddesi’nin hemen batısında ve tiyatronun güneybatı köşesinde tümüyle ayakta korunmuş olan ve yan yana iki tonozdan meydana gelen bir yapı kalıntısı açığa çıkartılmıştır. Tümüyle toprak altında olan ve daha önce varlığı bilinmeyen bu yapı, tiyatro ile bitişik olmasına rağmen organik bağa sahip değildir. Olasılıkla bu yapı tiyatrodan daha erken tarihli olup, tiyatro batı *analemması* bu yapıya yaslanarak inşa edilmiştir. Tonozlu yapının 1.terasa bakan dış cephesi 7,60 metre genişliğinde olup, yan yana tonozlu iki mekândan meydana gelmektedir. Teras zemininden yüksekliği kazılar tamamlanmadığı için henüz belli olmamakla birlikte olasılıkla yapı 1. teras zemin seviyesine dek inmektedir. Bu durum da yapının yaklaşık olarak 5 metrenin üzerinde bir yüksekliğinde sahip olduğunu göstermektedir. Kemerli, dış cephe duvar taşları bosajlı olup, *isodomik* duvar örgüsüne sahiptir. Tonoz başlangıcının hemen üstü çıkıntılı bir silme ile belirlenmiştir. Silmeden itibaren dış duvarların üstten üç sırası büyük dörtgen konglomera bloklardan inşa edilmiştir. Tonoz iç kısmı ise yine dörtgen ancak gri-krem sert kireç taşı bloklardan inşa edilmiştir. Yapının silme şeklindeki çıkıntısı Geç Antik Dönemde inşa edilen tonozlu yapının da üst seviyesinin başlangıcını meydana getirmektedir. Tonozlu yapı girişi ile ‘Tiyatro Caddesi’ basamakları arasında orijinalde 2,40 metre genişliğinde bir boşluk bulunmaktadır. Ancak devam eden süreçte ‘Tiyatro Caddesi’ nin basamaklarının tonozlu yapının 2. mekânı seviyesinde doğuya doğru tonozlu yapıya kadar uzatıldığı görülmektedir. Bu genişletme ile tonozlu yapının girişi büyük ölçüde kapatılmıştır. Tonozlu yapının yan yana olan iki odası Mekân 1 ve 2 olarak isimlendirilmiştir. Kazı sırasındaki buluntu sıralamasına göre tonozlu yapının güneyindeki oda Mekân 1 kuzeydeki ise Mekân 2 ile kodlanmıştır.

Mekân 1 (Resim: 9)

Tonozlu Mekân 1 doğu - batı doğrultuda olup, 4.45 m. uzunluğa ve 2.60 m. genişliğinde dörtgen planlı bir mekândır. Tonozun kemer kısmını oluşturan blokların genişliği ise 0.50 - 0.60 m. aralığında değişmektedir. Tonozun ayak kısmını oluşturan blokların genişliği 0.90 metredir. Bu mekânın zeminine yerleştirilmiş pişmiş topraktan 9 adet *pythos* açığa çıkartılmıştır. *Pythoslar* Tonozlu Mekân 1 içinde doğru - batı yönünde sıralanmış olup, 4 adet kuzeyde, 5 adet güneyde sıralı durumdadır. İki sıra arasında yürüme aralığı bırakılmıştır. Açığa çıkartılan bu *pythosların* ağız ve gövde kısımlarının bir kısmı tahrip olmuş durumdadır. Tonoz içinde kuzeyde yer alan 4'lü *pythos* sırasından doğudaki *pythosun* sadece yuvası harçlı şekilde günümüze ulaşmıştır. Güneyinde ise hem doğudaki hem en batıdaki *pythosun* sadece harçlı yuvası günümüze ulaşabilmiştir. Mekânın zemini, tonoz girişinden başlayarak pişmiş toprak plakalarla kaplanmış, ve bu plakaların derz araları da harçla doldurulmuştur. Bu mekânın, hemen önünde yer alan Geç Antik Dönem yapısının bir bölümü haline getirildiği anlaşılmaktadır. Tonozun kilit taşından itibaren 2 metre aşağıda meydana getirilen zemin seviyesi ile Geç Antik Dönem kemerli girişe sahip tonozlu yapının bir bölümü olarak kullanılmıştır. Geç Antik Dönemde depo olarak kullanıldığı anlaşılan Mekân 1, yapının orijinal kullanım evresindeki zemininden yaklaşık 2 metre yüksektedir. Söz konusu depolama kapları ve Geç Antik Dönem düzenlemesi nedeniyle mekânın kazısı tamamlanmamıştır.

Mekân 2 (Resim: 10- 11)

Tonozlu Mekân 2 yapısı doğu-batı doğrultuda 4.60 m uzunlukta, kuzey-güney doğrultuda 2.60 m genişliktedir. Tonozlu Mekân 2, Tiyatro Caddesi'nin geç dönem genişletilmesi sırasında oluşturulan basamaklarından, 5 sıra basamak mekânın girişini kısmen kapamaktadır. Kazı çalışmaları sırasında bu mekânın girişi, Mekân 1'den farklı olarak düzensiz dörtgen plaka veya taşlar ile örülü ve kapatılmış durumda bulunmuştur. Örgü caddenin basamaklarının hemen önünde ve kısmen de basamakların devşirilmesiyle yapılmıştır. Bu örgünün kaldırılması ile tonozun kilit seviyesinden 1,15 metre aşağıya kadar toprakla dolu olmadığı görülmüştür. Toprak dolgusunun hemen yüzey sevi-

yesinde 2 adet insan iskeleti tespit edilmiştir. İskeletlerden biri tonoz girişine yakın bir konumda iken diğeri iç kısımda bulunmaktadır. Girişteki iskelet, başı doğuda kalacak biçimde doğu-batı yönlü olarak sırt üstü uzanmaktadır. Birey 1 olarak adlandırılan iskelet kısmen korunmuş olup dağınık olarak bulunmuştur. İç kısımda bulunan ve Birey 2 olarak adlandırılan iskelet yine doğu-batı doğrultusunda yerleştirilirken, Birey 1' den farklı olarak başı batıda kalacak biçimde sırt üstü uzandırılmıştır. Birey 2, başı batıda kalacak biçimde yatırılışı yanı sıra kollarının dirsekten bükülerek karın altında yerleştirilişiyile Ortodoks geleneğine uygun belirli bir saygı içerisinde defnedilmişlerdir. Her iki iskelet de ortaya çıkartıldıkları seviye ve hemen önlerindeki caddenin uzatılması dönemine denk gelen basmakları ile olan ilişkileri nedeniyle Geç Antik Dönem yapısı ve dönemi ile alakalı olmalıdır. İskeletlerin kaldırılmasından sonra orijinal kullanım aşaması ile ilgili olarak kazı çalışmalarına devam edilmiştir. Ancak bu çalışmalar mekânın kuzey yarısında 1,93 x 2,45 metrelik bölümünde sürdürülmüştür. Dolgunun ilk tespit edilen üst seviyesinden 3,50 metre derinliğe dek mekânın kuzey yarısı kazılmış ancak 2015 sezonunda henüz orijinal zemin seviyesine ulaşamamıştır.

Mekânın bu bölümünde üst dolgu seviyesinden 2,85 metre derinlikte kuzey-güney yönünde 2.40 m. uzunluğunda, 0.27 m. genişliğinde parapet görevi gören bir duvar açığa çıkartılmıştır. Bu parapet, mekânı doğu ve batı olarak ikiye ayırmaktadır. Mekânın doğu bölümü bu parapet duvarına göre doğu batı yönünde 1.93 m mesafede, kuzey - güney yönünde 2.45 m. genişliğindedir. Açığa çıkarılan duvarın üst sırası kuzeyde 0.12 m., güneyde 0.23 m. ve ortada 2.02 m. uzunluğunda, 0.27 m. genişliğinde ve 0,58 m. yükseklikte birbirine kenetlerle tutturulmuş 3 adet mermer bloktan oluşmaktadır. Mekânı doğu-batı yönlü olarak ikiye ayıran parapetin üst seviyesindeki mermer bloklara karşın alt sıralarda yükseklikleri 0,30 m. ile 0,60 m. arasında değişen kireç taşı bloklar kullanılmıştır. Burada önemli olan bir diğer ayrıntı bu duvarın bir birine tutturuluşunda kullanılan malzemedir. Üstteki mermer parapet yan bloklarına kenetle bağlanmışken alt bloklar birbirlerine yapay puzolan katkı harç ile bağlanmış ve olasılıkla su sızdırmaması için yine bu harç ile sıvanmış olmalıdır. Tonozlu Mekân 2 çalışmalarında tonoz içi güney duvarında 2.50 m. derinlikte Tonozlu Mekân 1'e bağlanan kemerli düzenleme açığa çıkar-

tılmıştır. Tonoz içi kemer, Tonozlu Mekân 1 yapısındaki parapet duvarının doğu kısmında bulunmaktadır. Kemerli oluşturan taşlar 0.50 – 0.58 m. arası yükseklikte, 0.40 – 0.45 m. arası genişliktedir. Kilit taşından doğuda 4 adet, batıda 4 adet ve kilit taşı ile birlikte toplamda 9 adet kemer taşı ile yapılmıştır. Kemerli oluşturan taş örgüsü doğuda Tonozlu Mekân 2'nin doğu duvarına, batıda parapet duvarına yaslanmış durumda düzenlenmiştir. Kemerli ayak genişliği 1.60 metredir. Çalışmalar sonucunda ölçülebilen yüksekliği şimdilik 2.00 metredir.

Tonozlu Mekân 2- Mağara/Galeri Sistemi (Resim: 11-13)

Tonozlu Mekân 2 içinde mekânın kuzeydoğu köşesinde bir kapı açığa çıkartılmıştır. Bu kapı mekânın tam köşesinde mekâna verrev olarak düzenlenmiştir. Kapının lentosu tek bloktan oluşan bir kemer şeklindedir. Kapı mekânın yan ve arka duvarı ile uyum içinde hazırlanmıştır. Tonozun kuzey ve doğu duvar örgüsündeki bloklar bu girişin kemer lentosu ve yan bloklarına göre şekillendirilmiştir. Bu lento bloğunun arkasından aynı formda iki blok daha gelmekte olup 1,67 metrelik giriş de tonoz şeklindedir. Tonoz formu verilen bu tavan taşları ana kaya ile yan duvar taşları arasında yer almaktadır. Açığa çıkartılan bu düzenlemenin ölçülebilen giriş yüksekliği 2.10 m., genişliği 0.80 m.dir. Çalışmaların devamında girişten 0.65 m. içerde düzenlemenin yan duvarlarında karşılıklı 0.10 m. daralma olmuştur. Düzenlemenin yan duvarları kesme taşlardan *isodomik* duvar örgüsüne sahiptir. Çalışmalar sonucunda düzenlemenin ulaşılabilen yüksekliği 2.10 m., genişliği 0.70 m.dir. Düzenleme ana kayanın oyulmasıyla yapılmıştır. Açığa çıkartılan bu tonozlu düzenlemenin girişinde harçlı bir şekilde sert zemin oluşturulduğu tespit edilmiştir.

Girişin hemen ağzında ve zemin seviyesine yakın bir noktada bir insan iskeleti açığa çıkartılmıştır. Birey kafatası kanal güneydoğu (kanal girişi) yönünde olup, iskelet güneybatı – kuzeydoğu yönünde konumlanmıştır. Tonozlu mekânın köşesindeki bu kapı dar koridor formunda bir mağaraya açılmaktadır. Bu koridor ortalama 70 – 90 metre genişliğinde ve kazısı tamamlanan bölümü 2,10 metre yüksekliğindedir. Kazısı tamamlanmamış olan mağaranın koridorunun şimdilik ölçülebilen uzunluğu 19 metredir. Dar bir koridor sek-

lindeki mağaranın yan kısımlarına zeminden 2 metre yükselen, küçük dörtgen gri sert gri-mavi kireç taşından *isodomik* tarzda duvar örülmüştür. Bu duvar koridor boyunca her iki yanda devam etmektedir. Koridorun üst kısmı ise doğal olarak bırakılmış olup, süreç içinde sarkıtlar ile kaplanmıştır.

Mağaraya (koridora) girişten itibaren kuzey doğu yönünde düz olarak devam edildiğinde 12.m.de mağara (koridor) iki galeriye ayrılmaktadır. Bu galerilerden biri, sağa kavisli biçimde sola ayrılırken; diğeri giriş yönünde devam eder. Sola ayrılan galeriden ilerlendiğinde, galerinin yan duvarları solda düz bir duvarla desteklenirken, sağ duvar ise sağa doğru kavis yaparak dönmektedir. Sola ayrılan galeride ilerlemeye devam edildiğinde 5. metrede yine sola doğru bir niş bırakılmıştır. Sola ayrılan galeri 7. m.de son bulup, bitişinde ve tavanında karstik oluşumların (sarkıtlar) olduğu görülür. Mağara (koridor) giriş yönünde iki galeriye ayrıldığı noktadan itibaren 7 m. daha düz devam etmektedir. Bu koridorun sonunda mağara tavanını destekleyen günümüze kadar ayakta koruna gelmiş iki adet sütun ve tavana kadar yükselen yan duvarlar görülmüştür. Sütunların arkasında kalan ana kaya ise yoğun travertenle kaplanmıştır. Sütunların arkasında kalan bölüm büyük bir niş görünümünde olup yoğun karstik oluşum ve traverten nedeniyle ana kaya neredeyse görünmemektedir. Olasılıkla galeri burada sonlanmamakta ve kuzeye doğru devam etmektedir. 2015 yılı kazı çalışmaları sonucunda ortaya çıkarılan iki adet tonozlu mekândan oluşan bu yapı, içi parapet duvarlarıyla sınırlandırılıp kemerli bir sistemle birbirine bağlanmıştır. Yapının kuzey doğu köşesinde yer alan ve olasılıkla kutsal (kültle ilişkili) bir su kaynağı ve buna bağlı sarnıç ve çeşme olması muhtemeldir. Tiyatronun batı analemmasının temel seviyesinde açığa çıkartılan künk sistemi de muhtemelen bu alan ile ilişkili olmalıdır. Kaynak sütunlu galeri ve kanal sistemi ile belirlenmiş ve ağzında tonozlu bir yapı düzenlenmiştir. Bu düzenleme için 'kutsal kaynak/ mağara' fonksiyonu şimdilik önerilebilir. Ancak gerek tonozlu mekânlar ve gerekse mağara/kanal sisteminin kazı çalışmaları sona ermediği için kesin bir yargıya henüz ulaşılammıştır. 2016 yılında devam edilmesi düşünülen çalışmalar sonucunda yapı niteliği daha iyi anlaşılabilir. Söz konusu yapı Knidos antik kentinin gerek su ağı gerekse kült geçmişi hakkında önemli sonuçlar ortaya koyacaktır.

3- 'Gymnasium' Olarak Adlandırılan Yapının Güneyi¹¹ (Resim: 14)

Kuzey-güney yönündeki duvarın devamı: 2015 yılı sezonunda özellikle görkemli girişli, büyük bloklardan oluşan kuzey-güney yönündeki duvarın devamını incelemek amacıyla alan güney yönüne doğru genişletilmiştir. Yine düşünülenin aksine duvarın devamının ortostatlardan değil, kısmen küçük kesme bloklardan oluşturulduğu anlaşılmıştır. Birinci sabit noktanın aksında kuzey-güney yönünde devam eden duvarda kesme devşirme bloklar ve irili ufaklı moloz taşlar kullanılmıştır. Kesme blokların varlığı ve harcın kullanılmaması nedeniyle bu duvarın bazı bölümlerinin erken dönem, yani M.Ö. 4. yüzyıl özellikleri gösterdiği düşünülmektedir. Bu duvarın yaklaşık 4,5 m.lik bir kısmı daha gün ışığına çıkartılmıştır. Burada, yani açmanın güney sınırında 2,5 m. eninde bir kapı veya geçit daha ortaya çıktı. Ancak buradaki geçit kuzeydekine göre daha basittir. Bununla beraber, köşede yoğun kesme blokların kullanılması tarihleme açısından dikkat çekicidir. Genel olarak bu kuzey-güney yönündeki duvar geçen yıl ortaya çıkarılan ve açmanın kuzeyinde bulunan Geç Antik duvarlardan daha düzenlidir. Tek cidarlı duvarın genişliği 0,30 m., yüksekliği 1,60 metredir. Temizlik çalışmaları sırasında, üzerinde ikinci sabit noktanın bulunduğu orthostatın kuzeybatı köşesine sıkışık halde, yazıtlı bir kireç taşı parçasına rastlanmıştır. 6 satırlı yazıtın harfleri Geç Hellenistik Dönemi işaret etmektedir. Uzunluğu 0.12 m., kalınlığı 0.06 m., genişliği 0.05 m. ölçülerindedir. Doğu-batı duvarı: Benzer teknikle yapılmış ve devşirme bloklardan oluşan doğu-batı doğrultulu kısa bir duvar ortaya çıktı. Duvar 2,10 m. uzunluğunda ve 0,80 m. genişliğinde olup, doğudaki Tiyatro Caddesi'nin sınır duvarıyla birleşmektedir. Kuzey-güney duvarı üzerinde, yukarıda bahsi geçen yeni açılan geçidin sağ (kuzey) köşe bloğunun hemen karşısında uzanmaktadır. Açmanın batı sınırını oluşturan kuzey-güney duvarı ve doğuya devam eden kısa duvarın arasında, 0,95 m. genişliğinde bir geçit bırakılmıştır. Bu geçitte kapı eşiği olarak kullanılan mavi bir mermer plakası gün ışığına çıkarıldı ve dolayısıyla burada yapının bir başka, bu sefer gü-

11 Prof. Dr. Christine Özgan, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü İstanbul/TÜRKİYE.

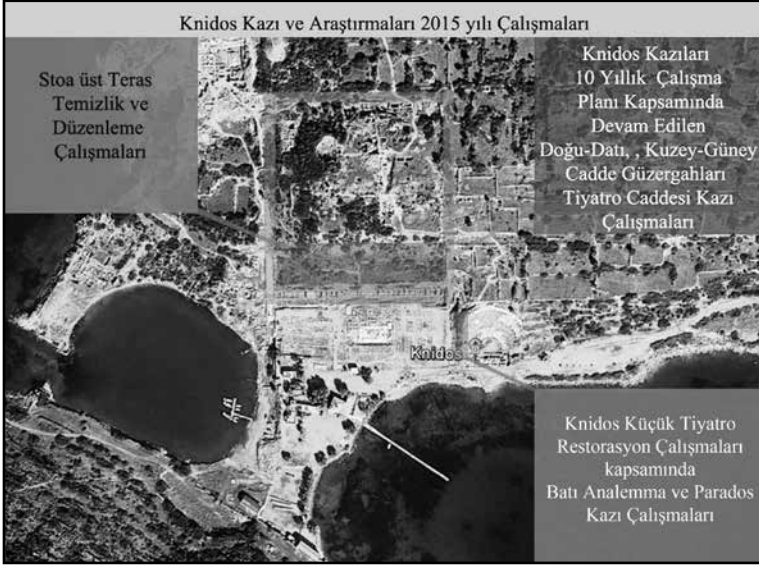
neyden kuzey yönüne vurgulanmış bir giriş olduğu gözlenebilmiştir. (Kapı eşiğinin ölçüleri: +36.437 m. kotta, 0,95 m. uzunluğu, 0,58 m. eni ve kalınlığı 0,21m.; muhtemelen devşirme olarak kullanılan bir orthostattır.). Duvarın yüksekliği kuzey-güney yönündeki duvar ile hemen hemen aynıdır (1,70 m.). Merdiven: Doğu-batı yönündeki duvarının hemen kuzeyinde ve ona dayalı halde basamaklı bir yapı çökmüş ve kaymış vaziyette bulunmaktadır. Söz konusu yapı çeşitli küçük molozların yanında sekiz adet beyaz mermer ve *anathyrosisli*, büyük kesme bloklardan oluşturulmuştur. Blokların uzunluğu 80 cm. ile 70 cm. arasında değişmektedir, kalınlıkları ise yaklaşık 20 cm.dir. Yapının düz tarafı doğuda yani doğu-batı doğrultulu duvarın uzantısında olup, basamaklı bölümü ise batıda yani Tiyatro Caddesi tarafında bulunmaktadır; orada, aşağıda da kuzeye doğru dönmektedir. Merdiven yapısının ölçüleri: 1,20 m. genişliği ile 2,10 m. uzunluğundadır. Çökmüş molozların içinde kayda değer bir buluntu olarak Klasik Döneme ait palmet motifli, pişmiş topraktan küçük bir *antefiks* parçasına rastlanmıştır. Bu devşirme blokların benzer, hatta aynı özelliklere sahip olması sebebiyle daha önce aynı yapıya ait bloklar olduğu tahmin edilmektedir. Süregelen çalışmalarla birlikte doğu-batı duvarı ve basamak yapısında da aynı tip devşirme bloklar kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu durum da, burada önceden muhtemelen Klasik Döneme ait bir yapının varlığını göstermektedir. Merdiven ise büyük olasılıkla kilise olan yapının bir üst katının (galeri) varlığına işaret etmektedir. Agora yazıtı: Bu düşünceler, çalışmaların devamında önemli bir buluntu ile güçlü bir şekilde desteklenmiştir. Zira doğu-batı duvarının kuzey köşesinin aksında, ikiye ayrılan mavi bir damarı olan beyaz bir mermer bloğu gün ışığına çıkmıştır. Üzerinde ZENOS AGORAÏOU (= Agoradaki Zeus) yazılmış. (Ölçüleri: 0,98 m. uzunluğunda, 0,28 m. yüksekliğinde ve 0,15-0,18 m. derinliğinde). Üst ve alt kenarındaki *anathyrosisler* bloğun bir yapının parçası olduğu göstermektedir. Bu yazıtın sezonun en dikkat çekici buluntusu olduğu söylenebilir, zira harf şekillerine göre yazıt M.Ö. 4. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Ayrıca kazdığımız alanın bir agora, yani kentin siyasi ve ekonomik merkezi olduğu anlaşılmıştır.

B- TESPİT ÇALIŞMALARI

1- Sualtı Tespit Çalışmaları¹² (Resim: 15)

Knidos 2015 sualtı araştırmalarına ilk olarak Knidos'un yaklaşık 1 mil doğusunda bulunan Arslanlı Burun olarak bilinen mevkide Arslanlı Burun'un doğusundaki kıyı alanlarının taranması ile başlanmıştır. Diğer bir araştırma ise Arslanlı Burun'un en uç noktasından başlayarak burunun batı yamacında kuzey-güney doğrultulu 150 m. uzunluğunda ve kıyıya paralel bir alan 20-35 metre derinlikte gerçekleştirilmiştir. Knidos Ticari Limanı'nın güney mendireğinden başlayan ve Kap-Krio Yarım Adası'nın doğu ucuna doğru devam eden kıyı hattında yapılan sualtı araştırmalarında ise 15-18 m. arasında değişen derinlikte kıyıdan 10 m. açıkta çeşitli amphoraların bulunduğu tespit edilmiştir. Knidos Sualtı Araştırmaları kapsamında yapılan çalışmalarda, Knidos ticari limanı kuzey mendireği üzerinde 17 m. derinlikte büyük oranda korunmuş pişmiş toprak mangal tespit edilmiş ve deniz zeminine kaynamış halde bulunan mangalın çıkarılması için sualtında gerekli çalışmalar yapılarak kaldırma balonu ile sualtından çıkarılmıştır.

12 Dr. Erdoğan Aslan, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Konya/TÜRKİYE.

Resim 1: Knidos plan, 2015 sezonu kazı ve araştırma alanları.

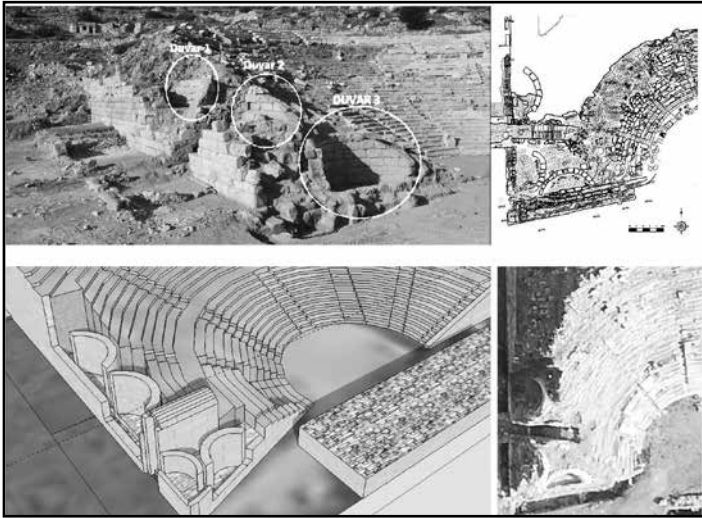
Resim 2: 'Küçük Tiyatro' batı *analemma* önü.

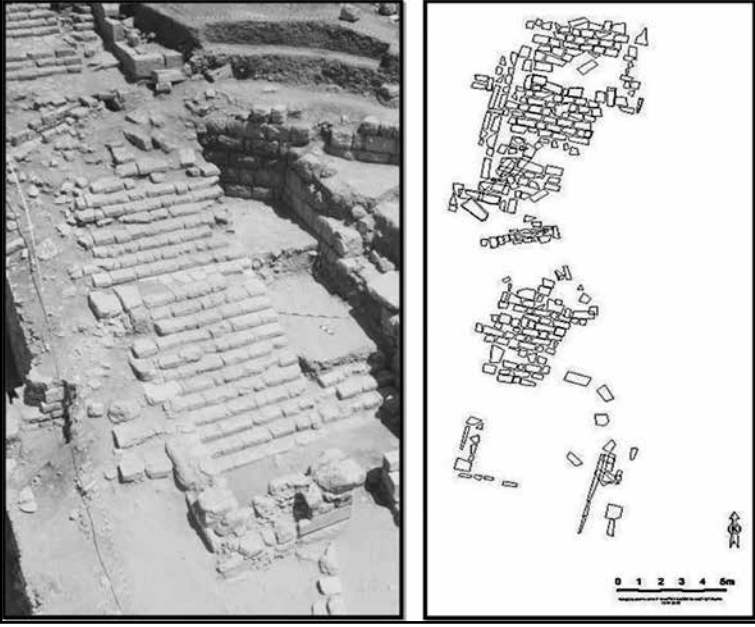
Resim 3: 'Küçük Tiyatro' Vomitoria- C.T. Newton'un çalışmalarından ve 2015 kazı öncesi ve sonrası.

Resim 4: 'Küçük Tiyatro' Batı Parados C.T. Newton'un çalışmalarından, 2015 kazı sonrası.

Resim 5: 'Küçük Tiyatro' batı analemma için apsidal destek duvarları plan ve illüstrasyonu.

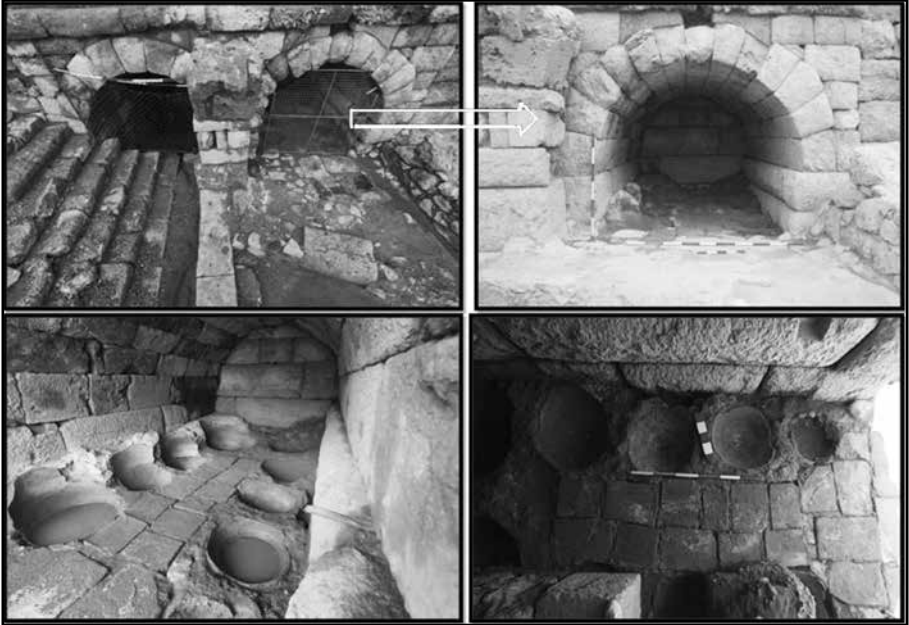
Resim 6: 'Tiyatro Caddesi'.

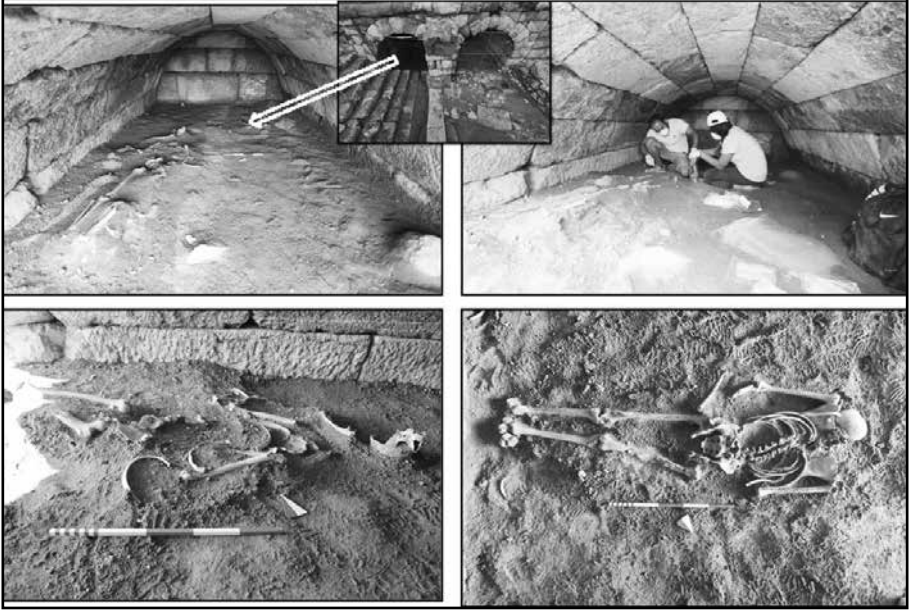
Resim 7: Tonozlu yapı.

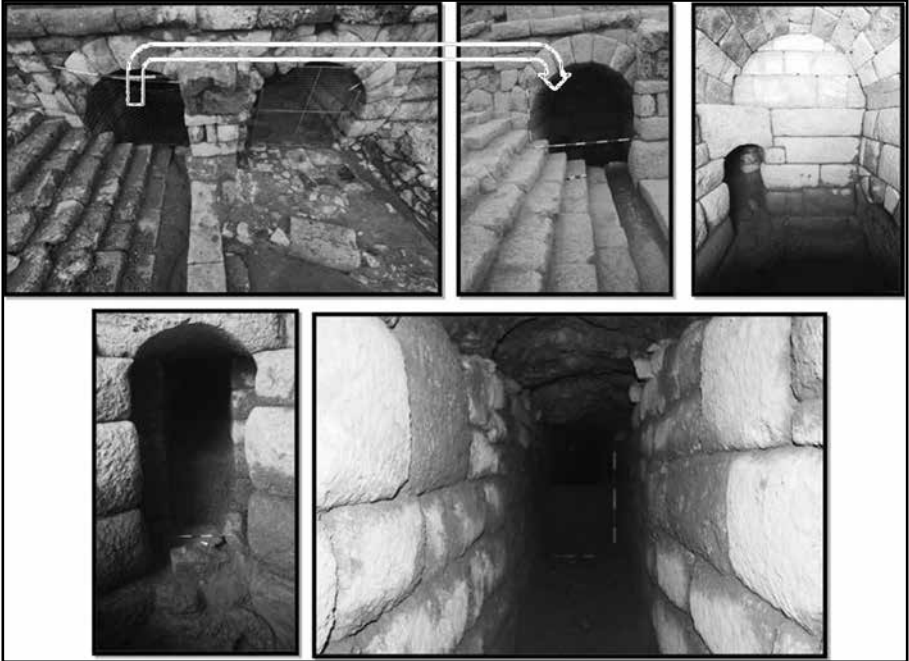
Resim 8: Tonoğlu Yapı, 'Tiyatro Caddesi'ndeki konumu.

Resim 9: Tonoğlu Yapı, Mekân 1, Dolia.

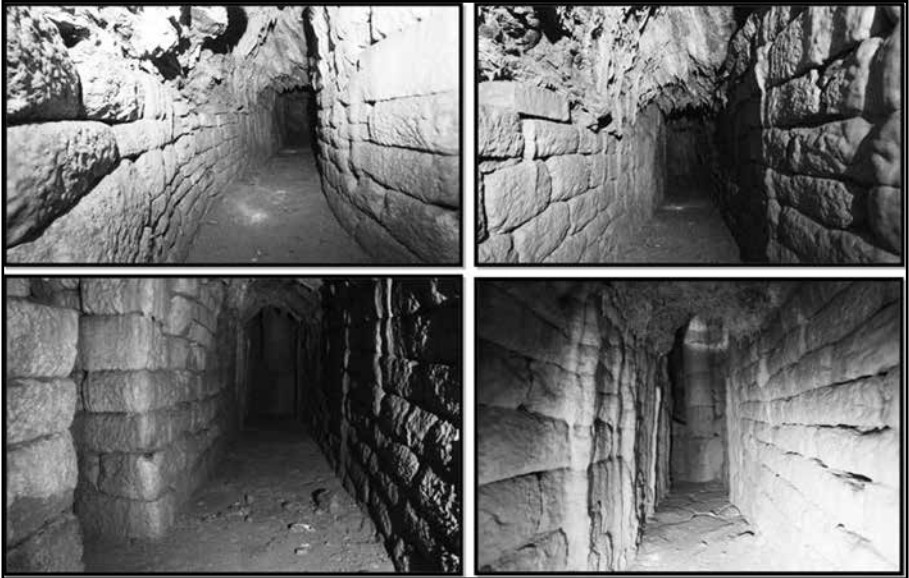
Resim 10: Tonoğlu Yapı, Mekân 2, 'Tiyatro Caddesi'ndeki konumu ve iskeletler bulunduğu .

Resim 11: Tonoğlu Yapı, Mekân 2, 'Tiyatro Caddesi'ndeki konumu ve mağara/galeri girişi.

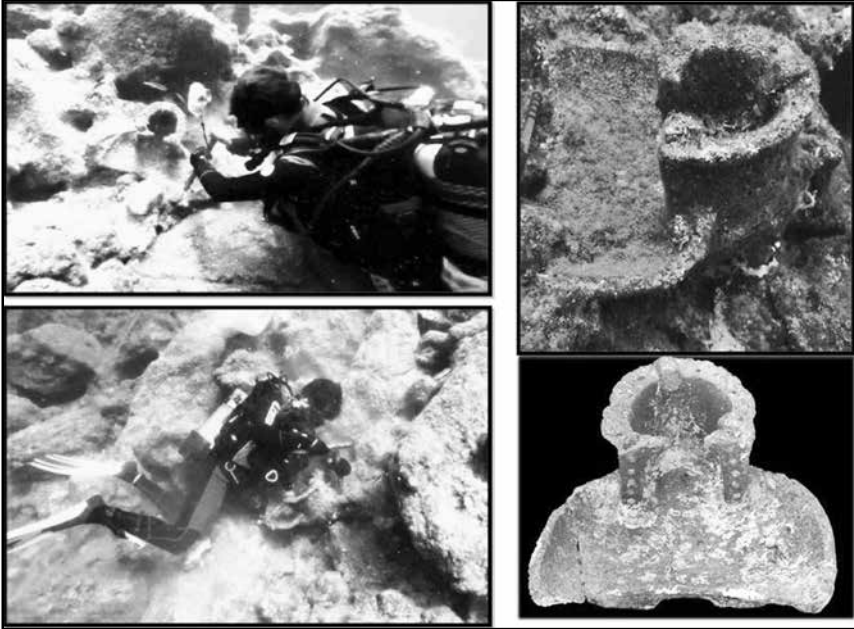
Resim 12: 'Tiyatro Caddesi' ve tonozlu yapı, mağara/galeri sistemi.

Resim 13: Tonozlu Yapı, mağara/galeri sistemi.

Resim 14: 'Gymnasium' olarak adlandırılan yapının güneyi.

Resim 15: Sualtı araştırmaları- Mangal çıkartılırken ve temizlik sonrası.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izin ve finansal destekleri ile Başkent Üniversitesi adına sürdürülen Letoon Kutsal Alanı Kazısı 2015 yılı arazi çalışmaları 06 Temmuz-30 Ağustos 2015 tarihleri arasında; Başkent Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Kültür ve Sanat Araştırmaları Merkezi (BÜKSAM) bünyesinde Letoon Arkeolojik Araştırma Projesi (LAAP) kapsamında; arazi temizliği, arazi düzenlemesi, araştırma, koruma, onarım, envanter ve kazı çalışmaları konularında gerçekleştirilmiştir.

A. KAZI DEPOSUNDA SÜRDÜRÜLEN ÇALIŞMALAR

1. Genel Malzeme Etütü ve Envanter Çalışmaları

2013 yılında kazı deposunda başlanan önleyici koruma, konservasyon, malzeme etütü ve envanter çalışmalarına devam edilmiştir. Depo çalışmaları kapsamında bir veri tabanı ve karekod sistemi (QR code) 2015 yılında 3 (seramik), 4 (seramik) ve 5 (taş eserler) numaralı depo mekânlarında temizlik, düzenleme ve etüt çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda; 5 (taş eserler) numaralı depo mekânında 12 kasada yer alan toplam 249 adet parçanın ön etütleri yapılmış, fotoğrafları çekilmiş seçilen parçaların çizimleri tamamamlanmış ve karekod sistemine geçirilmiştir. Bunlar arasında; çift taraflı bitkisel bezemeli, geometrik ve haç bezemeli levha parçaları, konsantrik bezemeli tek yüzlü levha parçaları, Bizans liturjik karışık mimari, bitkisel bezemeli levha parçaları, mermer levha parçaları, matkap işi bezemeli levha parçaları, grafiti haç bezemeli kaplama parçaları, alçak kabartma düğüm motifli levha parçaları, templum arşitrav parçaları, delikli levha parçaları, havan parçaları,

* Doç. Dr. Sema ATİK KORKMAZ Başkent Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Bağlıca Kampüsü Eskişehir Yolu 20. km. Ankara/TÜRKİYE.

sütun başlıkları ile balüster parçaları bulunmaktadır. 002650 numaralı kasada bulunan mermer *louteriona* ait 49 parça incelenerek 23 parçanın birleştiği belirlenmiştir. Koruma ve onarımı tamamlanan louterion Fethiye Müzesi'ne teslim edilmiştir (Resim: 1). 5A/E32/N2, 5A/E3/N3, 5A/E40/N0, 5A/E40/N2 raflarında yer alan kasalarda toplam 59 parçanın birleştiği tespit edilmiştir. Kazı deposunun arka bahçesinde korunmakta olan Apollon Tapınağı'nın sütunlarına ait 60 adet sütun gövdesi fragmanının temizliğinin ardından, görünüm ve profil çizimleri tamamlanmış ve koruma şartları iyileştirilmiştir. Seramik çalışmaları kapsamında ise; 3 (seramik), 4 (seramik) ve 5 (taş eserler) numaralı depo mekânlarında toplam 745 kasa seramik etüt edilmiştir. 4 (seramik) numaralı mekânda Leto Tapınağı (Temple A) kazılarında ele geçirilmiş 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83 numaralı kasaların etütleri seramiklerin yıkanma işlemlerinin ardından gerçekleştirilmiş, çizimleri yapılmış, fotoğrafları çekilmiş ve veri tabanına girişlerine başlanmıştır. Söz konusu eserlerden şu ana kadar 300'e yakın parçanın çizimi tamamlanmıştır.

2. Sikke Çalışmaları

2015 yılı kazısına ait 14 adet sikke ölçülmüş, fotoğraflanmış, kataloglanmış ve veri tabanına girilmiştir. Bunlardan 10 adeti Grek (9 adet Lykia Birliği, 1 adet Kibyra); 1 adeti Roma İmparatorluk; 2 adeti Geç Roma Dönemine aittir. Bir sikke tanımlanamamıştır. 2015 buluntuları fırça ve bisturi yardımı ile sadece tipleri anlaşılabilecek kadar pasif şekilde temizlenmişlerdir. Letoon Kazı Başkanlığımız ve Fethiye Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nün izinleri ile daha önceki senelerde Fethiye Müzesi'ne teslim edilmiş Letoon kazı buluntusu sikkelerden 82 adeti ise müzede yayın hazırlıkları kapsamında çalışılmıştır.

B. ARAZİ ÇALIŞMALARI

1. KAZI ÇALIŞMALARI

İki alanda kazı çalışmaları sürdürülmüştür.

1.1. Erken Hristiyanlık Kilisesi

Erken Hristiyanlık kilisesinde ekibimizce 2015 yılında K_{A 4-5-6 / 2015} numaralı üç ayrı alanda kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Çalışmalara kilisenin ku-

zey batı tarafında bulunan ve kazısı yapılmamış K_{A4/2015} numaralı dikdörtgen planlı yapı içerisinde 25.44 m. seviyesinden itibaren güney kısımdan başlanmıştır. 24.74 m. kodundan itibaren zemin dolgusu olarak kullanılan kırma taşlardan oluşturulan yoğun bir tabaka ortaya çıkarılmıştır. Bu zemin dolgusunun K_{A4/2015} açmasının tamamının zeminini kapladığı sürdürülen çalışmalar sonrasında tespit edilmiştir. K_{A5/2015} açmasında başlatılan çalışmalar alanda daha önce çalışan hafirlerin batı bölümünde açtığı sondaj nedeniyle yüksek kotta bulunan doğu bölümünde 25.52 m. kodunda başlanmıştır. Mekânın son kullanım evresine ait yürüme zeminine 25.10 m. kodunda tespit edilmiştir. K_{A4/2015} ile K_{A5/2015} alanları arasında iki evre yapılaşması sırasında eklenen kapı girişinin, K_{A5/2015} de ortaya çıkarılan yürüme düzlemi ile çağdaş olduğu anlaşılmıştır. Daha önceki kazı sezonlarında açılmış olan sondaj temizlenmiş 24.55 m. kodunda ana kayaya ulaşılmasıyla bu alandaki çalışmalara son verilmiştir. Bu alandaki derinleşme çalışmaları sırasında geç döneme ait giriş bölümünün doğu duvarında devşirme olarak kullanılmış Roma Dönemine ait bir yazıtlı blok parçası tespit edilmiştir. Duvarın içinde yer alması nedeniyle yazıtlı bu blok parçasının tamamı ortaya çıkarılamamıştır. Bu nedenle yazıtın son satırları okunamamakla birlikte genel içeriği şu şekildedir;

2015 yılında Letoon'da kilisede tekrar kullanılmış durumda bulunmuş olan blok üzerindeki 14 satırlık bir yazıtta Letoon'da daha önce bulunmuş olan yazıtlarda adı geçen Quintus Veranius Tlepolemos onurlandırılmaktadır. Tlepolemos'un 169 yılında başrahiplik yapan bir kişi olduğu daha önce bulunan yazıtlardan da bilinmekteydi. Bu yazıt sayesinde Tlepolemos'un bölgede daha başka önemli kamu hizmetlerini de üstlenmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Kilisenin kuzeybatı köşesindeki K_{A6/2015} numaralı alanda başlatılan çalışmaların amacı ise Fransız hafirler tarafından atılan ve yerinden alınmayan sondaj topraklarının kaldırılması ve duvar seviyelerinin ortaya çıkarılmasıdır. 25. 38 m. kodunda başlatılan çalışmalarda daha önce kazılıp atılmış toprak içinden gelen karışık dönem seramikleri ve mimari plastiklere ait parçalar toplanmıştır. Yüzeyde bulunan ve yıkıntı konumunda ki taşlar, belgelenerek taş tarlasına kaldırılmıştır. Yapılan çalışmalar sırasında ele geçirilen sikkelerin

ön incelemeleri sonucu Erken Bizans Dönemine ait oldukları tespit edilmiştir. Kilisenin belgeleme ve çizim çalışmaları kapsamında, kazılan alanlarda tespit edilen evreler belirlenerek mevcut kilise planına eklenmiş, ayrıca kesit çizimleri de tamamlanmıştır (Resim: 2-3)

1.1.2 Teras Duvarları

Letoon Kutsal Alanı'nın kuzeydoğusundan itibaren Tümtüm Tepe'nin eteklerinde ve tiyatronun güney kapısından başlayan insan eliyle oluşturulmuş teraslar, kuzeybatı-güneydoğu yönünde tapınak alanına kadar uzanmaktadır. Ancak Tümtüm Tepe'den gelmiş yoğun akıntı toprak içerisinde muhteşem işçiliğe sahip söz konusu teras duvarları ve kutsal alanın teraslardan oluşan yapısı ziyaretçiler tarafından agılanamamaktadır. Terasların kent planındaki yerinin daha iyi anlaşılabilmesi ve akıntı toprağın temizlenebilmesi için bu alanda temizlik ve düzenleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Burada dört noktada çalışılmıştır. Erken Bizans Dönemine tarihlenen bir mezar yapısı teras duvarının önünde açığa çıkarılmıştır. Buluntular arasında sikkel, Hellenistik ve Roma Dönemi akıntı seramikler, Klasik Döneme tarihlenen bir *terrakotta* plaka ve tıp aletleri de yer almaktadır (Resim: 4). M.S. 2. yüzyıla tarihlenen kemikten yapılmış bir kulak kaşığı (*oricullarum specillum*) bulunmuştur. Kaşık ve sonda kombinasyonundan oluşmaktadır.

Hellenistik Döneme tarihlenen teras duvarının hemen batısında ise ikinci bir teras duvarı yer almaktadır. Bu alanda da Letoon'un erken dönemlerine ışık tutacak basamaklı bir açık hava sunağı (?) açığa çıkarılmıştır. Bu alandaki kayalığın fonksiyonunun anlaşılmasına yönelik çalışmalara gelecek yıllarda devam edilecektir. Tümtüm Tepe'den gelen akıntı toprak içerisinde geç seramik bulgularla birlikte ele geçirilen andezitten yapılmış ikinci kullanım ve cila izleri kısmen görülebilen bir taş balta ele geçirilmiştir. Söz konusu balta Batı Likya Bölgesi'nin Prehistorik Dönemine ilişkin en erken tarihli önemli bulgular olan Ksanthos, Patara, Limyra ve Avşar Tepesi'nde bulunan taş baltaların yanı sıra önem arz etmektedir.

2. Leto, Artemis ve Apollon Tapınakların Teknik Detay İncelemeleri

Letoon Leto Tapınağı'nda 2013 yılında başladığımız teknik okuma ça-

lışmalarına Artemis ve Apollon tapınaklarını da kapsayacak şekilde devam edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda yapının arazide bulunan tüm mimari bloklar tek tek incelenerek veri tabanına eklenmektedir. Bu alışma ile teknik ve işçilik detaylarının belirlenmesiyle yapıların inşaatlarının her aşamasında çalışan taş ustaları, yontucular, taş işçileri ve hatta mimari hakkında bilgi edinebilmesi hedeflenmektedir. Bu çalışmada özellikle Apollon ve Leto Tapınakları'nda yoğunlaşmıştır. Apollon Tapınağı'nın mevcut stereobat blokları üzerindeki, *stylobat* bloklarının oturacağı yerleri gösteren çizgiler saptanmış, ayrıca *stylobat* zerine oturan Dor-İonik stnların da *stylobatta* oturacağı yerleri gösteren sütün planlarının belirlenmesine devam edilmiştir. Vinle yapılan çalışmalarda Apollon Tapınağı'nın güneyindeki taş bahçesinin düzenlenmesi sırasında Apollon Tapınağı'na ait olması muhtemel iki adet *cella* duvarı i sıra bloğu, bir adet *cella* duvarına ait *toichobate* parçası ve yine Apollon Tapınağı'nın alınlığına ait olan bir üçgen alınlık bloğuna ait bir parça belirlenmiştir. Apollon Tapınağı'nın kuzeyindeki-tapınak ile işlenmiş ana-kaya arasındaki-bölümde yine Fransız kazı ekibi tarafından istiflenmiş olan Apollon Tapınağı'na ait parçalar arasında da bir adet plaster parçası belirlenmiştir. Bu bulgular ışığında Apollon Tapınağı'nın Dor ve İon düzenlerinin karışımından oluşan düzeninin restitüsyon çiziminin oluşturulması için bir adım daha ileri gidilmiştir.

3. Temenos Duvarı ve şose Yol

Letoon ren Yeri'nin 1. derece arkeolojik sit alanı içinde, alanın güneyinden geçen şose yolun güneyinde, yoğun bitki örtüsünün ve terk edilmiş bir seranın ardında kalmış olan *temenos* duvarının varlığı 2015 yılı çalışmalarımızın son günlerinde tespit edilmiştir (Resim: 5). Söz konusu şose yol açılırken alanı doğuda sınırlayan bosajlı Hellenistik Dönem duvarının da tahrip edilmiş olduğu anlaşılmıştır. Yayınlarda yer almayan söz konusu *temenos* duvarının üzerini örten bitkiler temizlenmiştir. Doğuya doğru uzanan *temenos* duvarının, Apollon Tapınağı'nın doğusunda kuzeye doğru devam eden mevcut *temenos* duvarı ile Letoon ren Yeri'nin güneyinden geçen şose yolun altında birleşerek köşe yaptığı anlaşılmıştır.

4. ALAN DÜZENLEME ÇALIŞMALARI

2011 yılından bu yana Letoon Kutsal Alanı'nda ekibimizce gerçekleştirilmekte olan alan düzenlemesi çalışmaları kapsamında vinç yardımıyla uzun yıllardır düzenlemeleri gerçekleştirilmemiş olan taş bahçelerinin düzenlenmesi çalışmalarına devam edilmiştir. Buna göre;

4.1. Tiyatronun Güneyinde Yer Alan Taş Bahçesinin Düzenlenmesi

Letoon Tiyatrosu'nun güney *paradosu* önünde bulunan ve çoğunluğunu Leto Tapınağı'na ait tam veya kırık parçalar halindeki *cella* duvar bloklarının oluşturduğu taş bahçesinin düzenlenmesi yapılarak, hem bu bloklar Letoon Ören Yeri Çevre Düzenlemesi Projesi kapsamında bu noktadan geçecek olan gezi güzergahından uzaklaştırılmışlar, hem de bu alanda dağınık bir şekilde duran bloklar sistematik olarak sıralanarak bilimsel incelemelere ve veri tabanına girilmeye uygun hale getirilmişlerdir.

4.2. Temenos'un Güneydoğusunda Yer Alan Taş Bahçesinin Düzenlenmesi

Apollon Tapınağı'nın güneyinde, Hellenistik *temenos* duvarının önündeki üçgen alanı kaplayan ve yine Fransız kazılarında kalma ikinci bir taş bahçesi de yine vinçle düzenlenmiştir. Yıllarca su altında kalmaktan bir kısmı yeniden toprağa gömülmemekte olan bu bloklar daha çok Hellenistik dönem *temenos* duvarına, Arbinas Anıtı arkasındaki rektagonal Hellenistik duvara ve Apollon Tapınağı'na ait olması muhtemel kırık parçalar halindeki bloklardır. Bu alandaki düzenleme sırasında, Apollon Tapınağı'na ait olduğu belirlenen yedi tam bloktan ikisi tapınağın üzerine, beşi de tapınağın doğusundaki anakayanın tıraşlanmasıyla oluşturulmuş teras duvarının dibine yerleştirilerek bahar ve kış aylarında alanda yükselen suyun altında kalarak zarar görmeleri engellenmiştir. Yine aynı sebeplerle *temenos* duvarına ait dört blok, anıtların duvarına ait 13 blok da ait oldukları duvar üzerine alınarak hem kış ve bahar aylarında su altında kalmaları engellenmiş, hem de Letoon Kutsal Alanı'nın kısıtlı alanında taş bahçesinde sergilenecek yeni taşlara yer açılmıştır.

4.3. Erken Hıristiyanlık Kilisesi'nin Kuzeydoğusunda Yer Alan Taş Bahçesinin Düzenlenmesi

Tapınakların güneyinde yer alan Erken Hıristiyanlık kilisesinin kuzeydoğusundaki Fransız kazıları sırasında buraya istiflenmiş olan kilisede devşirme olarak kullanılmış bloklar da vinç yardımıyla ikinci taş bahçesine taşınmışlardır. Bu parçalar arasında Hellenistik duvarlara ait bloklar yanında, Leto ve Apollon tapınaklarına ait, durumları çok iyi olmayan mimari parçalar olduğu da gözlemlenmiştir.

4.4. Tiyatro Proskenion Bloklarının $T_{A1/2012}$ Açmasından Taşınması

Vinç ile yapılan bir diğer çalışma olarak, 2012 yılında Letoon tiyatrosunun kuzey *parados*unda yapılan açmada açığa çıkarılan sahne binasına ait dört Dorik *geison*, bir Dorik sütun tamburu, bir kırık tambur ve kâset parçası, bir de arşitrav bloğu çevre düzenlemesi projesi kapsamında hazırlanan drenaj projesinde ören yerinin en derin noktalarından biri olarak bu açmaya bir su tahliye pompası yerleştirileceği için geçici olarak mevcut yerlerinden alınarak tiyatronun güney *analemması* önüne anastylosis çalışmasıyla yerleştirilmişlerdir.

5. MİMARİ BELGELEME ÇALIŞMALARI

2015 yılında da yine Leto Tapınağı'na ilişkin mimari elemanların belgelenmelerine devam edilmiştir. Bu bağlamda üç farklı alanda belgeleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir;

- a. Erken Hıristiyanlık kilisesi mimari belgelemesi,
- b. Teras duvarları mimari belgelemesi,
- c. Apollon Tapınağı erken evresinin belgelenmesi,

C. KORUMA VE ONARIM ÇALIŞMALARI

1. Erken Hıristiyanlık Kilisesinde Gerçekleştirilen Çalışmalar

2015 kazıları sırasında sezonunda kazılarak bazilikanın kuzey batı köşesinde açığa çıkarılan mekânın kuzey duvarının batı bölümü ile kuzeybatı kö-

şesinde yer alan duvar örgüsünde taş ve derz harcı kaybı tespit edilmiştir. Duvarın yıkılma tehlikesi nedeni ile koruma ve onarım programında öncelikli yer verilerek derz sağlamlaştırması ve şapkalama (capping) uygulaması yapılarak yapının bu bölümünde yağmur suyunun duvar içine girerek tahrip etmesi önlenmiştir.

2. Taş Sağlamlaştırma İşlemi

Artemis Tapınağı'nın *cellas*ında bulunan ana kayanın güney yarısında ufalanma şeklinde bozulma mevcuttur. Ana kayanın bu bölümü su içinde hazırlanan akrilik reçine nebulizatörle püskürme yöntemiyle emdirilerek sağlamlaştırılmıştır. Bu işlem tapınağın söz konusu bölümünde iki kez tekrarlanmıştır. Aynı işlem Apollon Tapınağı'nın batı bölümünde yer alan ve dağılmakta olan kireçtaşı bir bloğa da uygulanmıştır.

3. Mermer Louterionun Onarımı

Kazı deposunda yer alan 23 parçadan oluşan 77,5 cm. çap ve 7,71 cm. yüksekliğe sahip mermer *louterion*un kırık yüzeyler ile kırık birleşim kenarları boyunca ve yer yer parçaların alt ve üst yüzeylerinde geniş lekeler halinde bulunan yapıştırıcı kalıntılarından daha önce akemi benzeri bir yapıştırıcı ile bazı parçaların yapıştırıldığı anlaşılmaktadır. Parçaların kırık yüzlerinde söz konusu bu yapıştırıcı artıkları ile kalker tabakası su ile yumuşatılarak bisturi yardımı ile temizlenmiştir. Temizlik işlemi biten parçalar epoksi reçine kullanılarak yapıştırılmıştır. Eserin lakuna alanları boşta kalan dudak parçalarının tabla gövdesine tutunabilmesini sağlamak amacıyla ponza tozu katılarak yoğunluğu artırılmış epoksi reçine ile yüzeyden 4 mm. içerlek kalacak şekilde dolgulanmıştır. Epoksi reçinenin sertleşmesinin ardından aynı lakuna alanlar ponza tozu ve akrilik reçine karıştırılarak hazırlanan estetik harç ile yüzeyden 1-2 cm. içerlek olacak şekilde dolgulanarak epoksi yüzeyler örtülmüştür. Bunun dışında kalan lakuna alanların dolgulanmasına gerek görülmemiştir.

D. DRENAJ KAZILARI

Kültür ve Turizm Bakanlığı Uygulama Dairesi Başkanlığı tarafından hazırlanan “Letoon Ören Yeri Çevre Düzenleme Projesi” 22/11/2012 tarih ve 1113 sayılı Muğla Bölge Koruma Kurulu Kararı’yla Kazı Başkanlığımız ve Fethiye Müze Müdürlüğü denetiminde uygulanmak üzere onaylanmıştır. Onaylanan Çevre Düzenleme Projesi’nin uygulama ihalesi Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın 2014/126224 ihale numarası ile 23/10/2014 tarihinde ihale edilmiş ve 02/12/2014 tarihinde başlatılmıştır. Proje kapsamında gezi güzergahları, karşılama merkezi, saha içi drenaj hendekleri, terfi merkezleri, koruma çatıları ile istinat duvarı uygulamalarının gerçekleştirilmesi planlanmıştır.

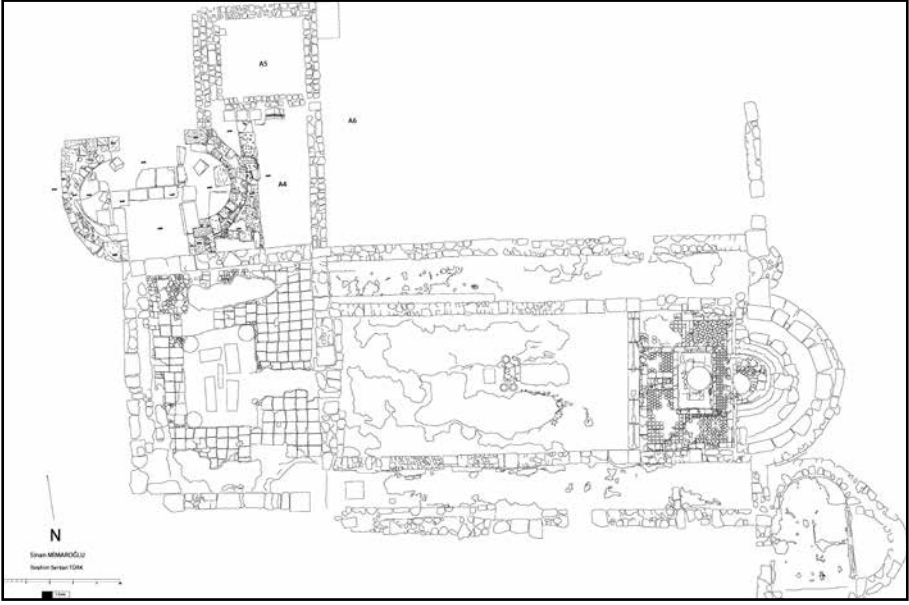
Saha içi drenaj hendeklerinin projeye dahil edilmesinin amacı yağışlı dönemlerde çeşitli lokasyonlarda oluşan yağmur suyu ve taban suyu birikintilerini sahadaki en çukur noktalarda derlemek ve saha zemininde balçık oluşumunu engellemektir. Letoon Kutsal Alanı’nın uzun yıllardır kronikleşmiş olan önemli bir probleminin çözümü için bir adım atılmıştır. Proje ile gezi güzergahları boyunca yerleştirilmesi düşünülen saha içi drenaj hendekleri sayesinde yürüyüş platformlarının da taban suyundan korunması da amaçlanmaktadır. Fransız drenaj hendeği tipinde tertiplenmesi planlanan saha içi drenaj hendekleri, yüzeyden 40 cm. derinlikte açılacak kanallara serilen geotekstil keçenin üzerine yerleştirilen 3-4 numaralı çakıl ve bunların arasına yerleştirilmiş 20 cm. çaplı dairesel yada atnalı kesitli drenaj borularından oluşmaktadır. Saha içi drenaj hendekleri ile istinat duvarlarının oluşturulmasına Kazı başkanlığı denetiminde 2015 sezonunda başlanmış ve beş hatta drenaj hendeği kazısı ile terfi merkezlerinin hazırlıkları gerçekleştirilmiştir. Yanı sıra dört alanda istinat duvarları oluşturulmuştur. Söz konusu çalışmalar kazı sezonu dışında da halen kazı başkanlığımız ile Fethiye Müzesi denetiminde ve Antalya Röleve Müdürlüğü’nün kontrolörlüğünde devam etmektedir.

Resim 1: Mermer *louterion* (Letoon Kazı Arşivi 2015).

Resim 2: Erken Hristiyanlık Kilisesi kuzeybatısı KA 4-5-6 /15 numaralı kazı alanları (Letoon Kazı Arşivi 2015)

Resim 3: Erken Hristiyanlık Kilisesi planı (Letoon Kazı Arşivi 2015).

Resim 4: Terrakotta plaka (Letoon Kazı Arşivi 2015).

Resim 5: *Temenos* duvarı (Letoon Kazı Arşivi 2015).

DEMİRKÖY FATİH DÖKÜMHANESİ KAZISI 2015 YILI ÇALIŞMALARI

Nurcan YAZICI METİN*
Ü. Melda ERMİŞ
Akın TUNCER

Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi adına, 12.07.2010 tarih, 2010/708 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla yürütülen Demirköy Fatih Dökümhanesi Kazısı 2015 yılı çalışmaları, 4 Temmuz 2015 tarihinde başlatılmış ve 27 Ağustos 2015 tarihinde tamamlanmıştır. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi ile İstanbul Üniversitesi'nden öğrenci ve öğretim üyelerinin katıldığı 2015 yılı kazı çalışmalarında bakanlık temsilcisi olarak İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nden Uzman Oktay Çınar yer almıştır

2001 yılından bu yana sürdürülen ve 2010 yılından itibaren başkanlığında bir ekiple yürütülen kazı çalışmalarında 2015 sezonunda son aşamaya gelinmiş; dökümhanedeki kazılar tamamlanmıştır (Çizim: 1). Her aşaması belgelenen, rölovesi hazırlatılan kazı alanında gerekli koruma önlemleri de alınmıştır ve restorasyon için beklenmektedir (Resim: 1).

Giriş

Fatih Dökümhanesi'nde, 2001 yılında Kırklareli Müzesi tarafından kurtarma kazısı ve çevre düzenlemesi ile başlatılan çalışmalar 2003 yılından

* Doç. Dr. Nurcan YAZICI METİN, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Bomonti Yerleşkesi, Şişli, İstanbul/TÜRKİYE.
Yrd. Doç. Dr. Ü. Melda ERMİŞ, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Laleli, İstanbul/TÜRKİYE.
Okt. Dr. Akın TUNCER, İstanbul Üniversitesi, Güzel Sanatlar Bölümü, Vezneciler, İstanbul/TÜRKİYE.

itibaren “Kırklareli, Demirköy/Samakocuk Osmanlı Dönemi Demir Dökümhanesi Araştırma-Kazı ve Restorasyon Projesi” adıyla Kırklareli Müzesi Müdürlüğü’nce, Türk Bilim Tarihi Kurumu’nun öncülüğünde sürdürülmüştür. 2003-2007 yılları arasında yapılan kazı çalışmaları sırasında dökümhanenin çevre duvarlarına bitişik yapıların bir bölümü ve mescit ortaya çıkarılmıştır. 2008 yılı kazı çalışmaları, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Boğaziçi Üniversitesi adına Prof. Dr. Günhan Danışman başkanlığında gerçekleştirilmiştir. 2008 yılında kazı başkanı Danışman’ın vefatı nedeniyle 2009 yılı kazı sezonunda Kırklareli Müzesi tarafından avlu ile üretim alanı arasında bulunan istinat duvarı onarılmıştır. Demirköy Fatih Dökümhanesi kazı çalışmaları 2010 yılından bu yana Bakanlar Kurulu Kararıyla, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi adına, Nurcan Yazıcı başkanlığında bir ekiple yürütülmektedir.

Fatih Dökümhanesi olarak tanınan demir dökümhanesi, yaklaşık onbin metrekarelik bir alanı kaplamaktadır. Aralarında yaklaşık 7 metrelik kod farkı bulunan Dökümhane’de kalıntılar iki düzlemde yer almaktadır. Köşelerinde çokgen burçları bulunan surlarla çevrili, kuzey yönden taç kapıyla ulaşılan üst sette, avluya açılan yaşam ve hizmet alanları (dökümhane çalışanlarının kullandığı hamam, çeşme, barınma birimleri vb.) ile mescit yer almaktadır. Bu birimlerin güneyindeki alt kotta ise üretimle ilgili donanımlar bulunmaktadır. Üç büyük birimden oluşan üretim alanında, ortadaki büyük ışikte demir ergitme ve indirgeme fırınları yer almaktadır. Kazı çalışmaları sonucunda yapılar, temel/ duvar seviyesinde açığa çıkarılmıştır.

2015 SEZONU ÇALIŞMALARI

Demirköy Fatih Dökümhanesi 2015 yılı çalışmaları, her yıl olduğu gibi kazı sezonu sonrasında yoğun bitki dokusu altında kalan alanın ot temizliğiyle başlatılmış; kazı çalışmalarıyla eş zamanlı olarak alanın tamamında ince temizlik, düzenleme çalışmaları sürdürülmüştür.

Fatih Dökümhanesi’nde 2014 yılında kısmen tamamlanmış olan kazı çalışmaları 2015 yılında, alanın tamamında, yüzey temizliği, seviye belirleme, dü-

zenleme şeklinde yürütülmüştür. Gridleme çalışmalarıyla sınırları önceden belirlenmiş olan 10x10 metre karelik plankarelerde çalışmalar yapılmıştır. Bu doğrultuda 2015 yılı çalışmaları dökümhanenin avlu kısmında, üretim alanında ve sur dışında; avlunun doğu yönünde, sur dışındaki alanda yürütülmüştür. Ayrıca tanımlanmış kazı alanında avlu ve üretim alanından geçen su kanalının, alan dışında dere ile bağlantısı belirlenerek kanalın ağzı açılmıştır.

Dökümhanede avlu doğu, batı ve kuzey sur duvarı boyunca uzanan ve kazısı 2010 yılı öncesi tamamlanmış olan mimari kalıntılarla, mescit kalıntısında, etrafında çalışma yapılmıştır. Ayrıca avluya kuzeybatı yönden giren büyük ve küçük kanal diye tanımladığımız iki ayrı kanalda temizlik yapılmış; kuzey taçkapı girişi kaldırımı ve bağlantıları açılmıştır. Surların dışında, kuzey ve batı yönde de çalışma yapılmıştır. Üretim alanında 7-8-9 kodlu plankareler boyunca kısmen seviye belirleme şeklinde çalışmalar yürütülmüştür.

2015 yılı çalışmalarının önemli bir aşamasını geçici koruma örtülerinin kaldırılması oluşturmuştur. Bu sezon alanın tamamının 3d lazer tarayıcı ile belgelenmesi işinin yapılması ve hava fotoğrafının çekilmesi hedeflendiği için örtüler kaldırılmıştır. 2005 yılından itibaren açılan tüm alanlar jeotekstil keçe ile örtülmüştür. Ayrıca 2012 sezonunda açılan üretim alanındaki iki fırın ile 2014 sezonunda açılan 2-C plankaresindeki küçük hamamın üzerine yapılan ahşap sundurmalı çatılar; avlu ile üretim alanı arasına güvenlik amacıyla çekilmiş olan tel örgü de kaldırılmıştır. 2015 kazı sezonu sonunda, çalışmalar tamamlandıktan sonra jeo-tekstil/keçe örtüler, sundurma sistemi ve tel örgü yenilenerek geçici koruma önlemleri alınmıştır.

2010 Yılı Öncesi Kazılan Alanlarda Yapılan Çalışmalar: 2015 sezonu çalışmalarının önemli bir kısmı, 2010 yılı öncesinde yapılan kazı çalışmalarında açılan alanlarda yürütülmüştür. Avluda da yer yer yüzey temizliği ve seviye belirleme şeklinde olmak üzere kazı çalışmaları yapılmıştır.

Avlu ve Etrafındaki Mekânlarda Yürütülen Çalışmalar

Avlu kuzey duvarı boyunca 2003-2004 ve 2005 kazı sezonlarında kazılmış ve geçici koruma amaçlı jeotekstil keçe ile örtülmüş olan alanların açılma-

sı, düzenlenmesi ve bu kısımlarda kısmen kazılmadan bırakılmış alanlarda çalışma yapılması 2015 sezonu çalışmalarının önemli bir bölümünü oluşturmuştur.

Avlu etrafındaki mimari kalıntılarda / mekânlarda temizlik, düzenleme ve seviye belirleme çalışmaları yapıldı. 2003-2006 yılları arasında kazısı yapılmış olan kuzey sur duvarı boyunca sıralanan, avlu doğu ve batı yönünde yer alan alt yapı kalıntıları ile mescit kalıntısı ve çevresinde, 2015 sezonunda çalışma yapılmıştır.

2004 yılında kazısı tamamlanmış olan 2-B, C, D, E, F plankarelerinde zemin etüdü ve düzenleme çalışmaları yapılmıştır. 2-B plankaresi dahilinde kalan alanın kuzeybatı burcu içinde yaklaşık 25 cm. seviye inildi. Genel temizlik ve düzenleme yapıldı. Burada batı yönde, duvara yaklaşık 55 cm. mesafede küçük bir sundurma taşı görüldü. 2-D, E, F plankarelerinde yer alan temel seviyesindeki mimari kalıntıların avluya bakan güney duvarlarının iç ve dış kısımlarında, yaklaşık 70 cm. eninde bırakılan toprak destekler kazılarak kaldırıldı. 2-D plankaresinde, buradaki hamama ulaşan basamağın güney yönü açılarak etrafındaki toprak boşaltıldı. 2-E plankaresindeki duvar sırasının önünde, avlu yönündeki yaklaşık 170 cm. genişliğinde, eğimli taş döşeli kaldırım açığa çıkarıldı. Burada, güney yönde avludan mimariye girişi sağlayan kapı açıklığı, toprak boşaltıldıktan sonra açığa çıktı.

Avlunun kuzeydoğu yönünde, 2003 yılında kazısı tamamlanmış olan 2-G, H, I, J, K plankarelerindeki mimarilerin içlerinde de düzenleme çalışmaları yapıldı. Keçe örtüleri kaldırılan bu alanda, döküntü toprak ve taşlar toparlandı. 2-G plankaresinde döküntü taş ve toprak temizliği yapılırken 1255 tarihli sikke bulundu. Bu alanda yanıklı toprak tabakası içinde kırık pencere camları görüldü.

Avlu Girişi: Dökümhanenin avlu taçkapısı kuzey sur duvarı ortasında, 2-F, G plankareleri dahilinde yer almaktadır. Bu kapı açıklığı kazı sezonları boyunca kullanıldığı için tamamen açılmamıştı. Son kazı sezonu olması sebebiyle burada detaylı çalışma yapılmıştır (Resim: 2-3). Taçkapı açıklığının ulaştığı, 1, 2-F, G plankarelerine tekabül eden taş döşeli yol, toprak dolgusu boşaltılarak tamamen açıldı. Taş döşeli yolun, sur dışında 1-F, G plankareleri

boyunca, kuzeye doğru devam ettiği görüldü. Bu alandaki çalışma sırasında, 1-G plankaresinde, kuzey sur duvarı dışında, taçkapının kuzeydoğu yönünde sundurma taşı görüldü. 2-F, G plankarelerinde yer alan taçkapı girişinden sonraki taş döşeli kaldırımın genişliğinin yaklaşık 430 cm. genişliğinde olduğu belirlendi. Taçkapının eşik taşı da tamamen açıldı. Taçkapı eşik taşından itibaren taş döşeli yolun 1- F, G plankereleri boyunca dışarı doğru, 510 cm. daha devam ettiği tespit edildi. Kapı eşik taşının mesafesi 318 cm. olarak ölçüldü. Taçkapı önünde, sur dışına, kuzeye doğru devam eden bu taş döşemenin doğu-batı doğrultusunda da 9 m. kadar devam ettiği anlaşıldı.

Dökümhaneye girişi sağlayan taş döşeli yolun batı yönünde, 2-F plankaresine tekabül eden mimarilerin doğu duvarı önünde, yaklaşık 65 cm. yüksekliğinde, 80 cm. genişliğindeki toprak dolgu destek de bu sezon kaldırıldı. Burada, duvar sırasının, mimarinin güneydoğu yönünde, eşik taşı bulunan, yaklaşık 1 metre genişliğinde bir kapı açıklığı açığa çıkarıldı. Burada, toprak boşaltılınca, mimarinin dış yüzeyinde sıva izleri ile toprak dolguda, alt seviyede kiremit kırıkları görüldü.

Keçe örtüsü kaldırılmış olan bu yöndeki mimarilerin içlerindeki döküntü taşlar ve akıntı topraklar boşaltılarak düzenlendi.

Avlu Batı Yönü: 2010 yılı öncesinde kazısı tamamlanmış olan avlu kuzeybatı yönünde, 3-4 C plankarelerine tekabül eden alandaki mimari kalıntılar da düzenleme yapıldı (Resim: 4). Burada, 4-C plankaresindeki batı duvarı üzerinde aşağı doğru devam eden künk sistemi görüldü. 3-C plankaresinde, kuzeybatı yönünde yoğun miktarda ateş tuğla kırıkları belirlendi. Buradaki mimari alt yapıların önlerinde, duvar boyunca yaklaşık 70 cm. mesafedeki zemin açıldı. Taş döşemenin burada da devam ettiği anlaşıldı. Bu mimarilerde iç mekânda da zemin düzenlemesi yapıldı. Burada 3-C plankaresinde kapı açıklığının zemininde eşik taşı açığa çıkarıldı.

2010 sezonunda parçalanmış halde alanda bulunan küp, konservasyon için kazı evi deposuna götürülmüştü. Küp, 2015 sezonunda 4-B plankaresindeki yerine yerleştirildi. Bu küp kazı alanına getirilerek yerine yerleştirilmiştir. Kazı alanında yer alan iki küpünde de yerinde konservasyonu yapılmıştır.

Çeşme Kalıntısı Etrafında Düzenleme: Avluda, ağırlıklı olarak 4-E plankaresine tekabül eden alandaki çeşme kalıntısında da düzenleme yapılmıştır. Kazısı 2012 yılında yapılmış olan bu alandaki geçici koruma amaçlı keçe örtüleri açılmış; atık ve döküntü taşlarla toprak akıntı kaldırılmıştır. Döküntü taş ve toprak temizliği sonrası bu alanda, güney yönde altıgen düzende olduğu görülebilen taş sıraları ile bu düzenlemenin batı yönünde sundurma taşı tespit edildi. Mescide ulaşan yol üzerinde yer alan bu çeşme/şadırvan kalıntısının hemen arkasında sundurmalı bir düzeneğin olması muhtemeldir.

Avlu ortasındaki 4-F plankaresi güneybatı köşesindeki ağaç kökleri arasında kalan taşlar açılarak, kaldırım döşeli yolun kalan taşları açığa çıkarılmıştır.

Mescid Kalıntısı ve Çevresinde Yapılan Çalışmalar: 2015 sezonu çalışmalarının bir bölümünü de mescid kalıntısı ve etrafındaki düzenlemeler oluşturmaktadır (Resim: 5). Mescidin üst köşesinde, 5-D plankaresinde 2,5x1,5 m ölçülerinde sondaj olarak başlatılan çalışma, sondajın genişletilmesiyle plankareye dönüştürüldü. Burada -20, 25 cm.de yer yer yoğun kiremit kırıkları görüldü. Çalışmalar sürdürülürken 40 cm. derinliğe kadar kiremit kırıklarının devam ettiği anlaşıldı. Burada lüle parçaları, misket gülle gibi buluntulara rastlandı. Mescidin kuzeybatı duvarı köşesinde, mescitle kanal arasında kalan alanda sert dolgu toprak boşaltılmaya başlandı. Yaklaşık -60 cm. derinlikte düzensiz taş sıraları görüldü. Sondaja mescid duvarı boyunca genişletilerek devam edildi.

Mescid kalıntısının içinde ve etrafındaki döküntü taş, toprak da boşaltıldı. 6-B, C plankaresinde yer alan minare kalıntısının kuzeydoğu yönündeki yoğun akıntı toprak ve taşlar temizlenerek düzenlendi. Mescidin kuzey dış duvarı boyunca seviye belirleme ve düzenleme çalışmaları yapıldı. Burada 6-C, D plankarelerinde, iki sıra halinde, doğu-batı doğrultuda uzanan, teraslama şeklinde bir düzenlemenin olduğu görüldü. Mescidin güneydoğu duvarı önünde de 6-D plankaresinde seviye belirleme ve düzenleme çalışmaları yapıldı.

Büyük Kanal: Avluda 3-B, C; 4-C, D; 5-D, E; 6, 7-E plankareleri boyunca uzanan büyük kanalın içindeki toprak 2010 sezonu öncesinde belli bir seviyeye kadar boşaltılmıştı. Bu sezon, kanal boyunca yaklaşık 30 cm. seviyesindeki

dolgu toprak boşaltılarak kanalın zemini açıldı. Üretim alanına ulaşan büyük kanalın avlu boyunca uzunluğu 61 metredir. Kanalın zemini temizlendikten sonraki yüksekliği ise 165 cm. olarak ölçüldü.

Büyük kanalın içinde 5-E plankaresine denk gelen yıkılmış olan alanda, kanalın doğu duvarı boyunca zeminde 30x30 cm. ölçülerinde iki sıra tuğla düzenleme görülmüştür. Burada tek sıra tuğla döşeli, güneyinde bir sıra set bulunan ikinci bir düzenek mevcuttur. Tuğla ölçülerinin, 2014 sezonunda kazısı yapılmış olan 2-C, D plankaresindeki küçük hamamın zemin döşemele-
rinde yer alan tuğla ölçüleriyle aynı ölçülere sahip olduğu tespit edilmiştir.

6-E, F plankarelerine denk gelen kanalın üretim alanına açılan ağız kıs-
mındaki seviye belirleme ve temizlik çalışmaları sonrasında burada taş bir
düzenegın olduğu görülmüştür. Kanal ağzında, su dolabının oturduğu düze-
nek olması muhtemel bu alanda 6-7 cm. yüksekliğinde taş sekiler mevcuttur.
Yaklaşık 6 m.lik uzunluktaki bu düzenek iki bölüm halinde düzenlenmiştir
ve 170 cm. enindedir (Resim: 6).

Küçük Kanal: Dökümhanenin kuzeybatı yönünden avluya giren tuğla to-
nozla örtülü küçük kanalın içindeki atık, dolgu toprağın boşaltılması da bu
sezon çalışmaları arasındadır (Resim: 7). Avluda 3-4 B, C plankareleri bo-
yunca uzanan, büyük kanalla kesişen küçük kanal 15 m. uzunluğundadır ve
kanalın 4-C plankaresindeki mimari kalıntıların önüne gelen bir kısmında
küçük bir açıklık, çökme vardır. Tonoz örtülü kanalda, geniş bir çökmenin ol-
duğu 3-B plankaresine gelen kısmı 2010 kazı sezonunda onarılmıştı. Bu sezon
kanalın içi 25-30 cm.lik bir seviyeye kadar boşaltılarak kanal zeminine ula-
şılmıştır. Zemine ulaşılınca kanal yüksekliğinin 85 cm. olduğu anlaşılmıştır.
Kanal boyunca boşaltılan bu akıntı toprak içinde çok sayıda porselen, sırlı/
sırsız seramik, lüle parçaları ele geçirilmiştir.

Sur Dışı: Dökümhanenin kuzey sur duvarı önünde de düzenleme yapıldı.
Sur dışında, yaklaşık 150 cm. genişliğinde seviye belirleme çalışması yapıldı
(Resim: 8). Sur duvarı boyunca yürütölen bu çalışmada 1-D, E, F plankarele-
rine tekaböl eden kısımda yoğun kiremit kırıkları göröldü. Kuzey sur duvarı
boyunca devam ettirilen kazı çalışmalarında yaklaşık 15-20 cm.lik dolgu top-
rak boşaltılarak sur dibi açıldı.

1, 2-L plankaresinde yer alan dökümhanenin kuzeydoğu burcundaki 2005 yılında kazısı tamamlanmış olan hamamda detaylı temizlik ve düzenleme yapıldı. Burcun dış çevresi de açılarak düzenlendi.

Kuzey taçkapı yönünde, tel örgü sırası boyunca, 2010 sezonu öncesi kazı çalışmalarında çıkmış olan atık toprak ve moloz atık tel örgü boyunca dökülmüştü. Bu atık ve molozun kuzeybatı tel örgü boyunca olan kısmı 2014 sezonunda kaldırılmıştı. Taçkapıdan itibaren kuzey doğu yönde, tel örgü boyunca olan kısımdaki atık boşaltılarak bu kısımda da düzenleme yapılmıştır.

Dökümhanenin batı sur duvarı dışında, 3-B plankarelerine denk gelen su kanalı ağızlarında da seviye belirleme ve düzenleme çalışmaları yapılmıştır. Kazı sezonu sonunda, güvenlik önlemi amaçlı kanalların dökümhaneye giriş ağızları tel kafesle kapatılmıştır.

Üretim Alanında Yürütülen Çalışmalar

2015 kazı sezonunda üretim alanında da çalışma yapılmıştır. 7, 8, 9-F plankareleri boyunca çalışmalar yürütülmüştür. Bu sezon çalışmalarının ağırlıklı bölümünü üretim alanındaki demir ergitme fırınlarının bulunduğu ana işlik oluşturmaktadır (Resim: 9). Çalışmalara başlanmadan önce üretim alanındaki ana işlikte 8-F plankaresinde yer alan demir ergitme fırınlarının geçici koruma amaçlı ahşap sundurma düzenlemesi söküldü. Burada A ve B fırını olarak tanımlanan fırınların kuzey yönlerinde çalışma yapıldı (Resim: 10) . 2012 kazı sezonunda kazısı yapılmış olan fırınların aynı sezon konservasyonu da yapılarak geçici koruma önlemleri alınmıştı. Bu demir ergitme fırınlarının kuzey yönlerinde, tehlike oluşturabileceği ve sezon sonuna yetiştirilemediği için çalışma yapılamamıştı. Bu sezon B fırınının harap durumda olan kuzey duvarındaki iki demir, fırının tahribatını engelleyecek şekildi, restoratör kontrolünde çıkarıldı. Döküntü taş, toprak vs. kontrollü bir şekilde boşaltıldı.

A fırını kuzey duvarı da kemer yeri belli olmakla birlikte harap durumdaydı. Burada da düzenleme yapıldı. Fırının kuzey yönündeki taş ve kiremit döküntüleri kontrollü bir şekilde, kademeli olarak ve her aşaması fotoğraflanarak boşaltıldı. Boşaltılan yıkıntı, döküntü arasında çok sayıda taş, kiremit

parçaları, yanıklı taş parçaları ile yoğun kireç parçaları görüldü. Kademeli olarak açılan bu fırının kuzey yönündeki, varlığı kısmen görülebilen kemer örgüsü görüldü. Bu açılan alanda, mevcut fırın yüksekliğinin yaklaşık 225 cm. aşağısında, hafif eğimli alanda, yaklaşık 10 cm. çaplı, pişmiş topraktan üfleç deliği açığa çıkarıldı.

2012 sezonunda açılan demir ergitme fırınlarının üfleç girişleri tespit edilememiştir. Kuzey yönde oldukları tahmin edilen bu üfleç deliklerinin açılması da fırınların çalışma sistemini net olarak belgelemiştir.

Çok daha harap durumda olan B fırınının içinde temizlik yapılmış ve iç tabanına ulaşılmıştır. Bu fırında içten, fırın dibinde, mevcut fırın üst kenarından yaklaşık 190 cm. aşağıda, 10 cm. çaplı üfleç deliği görülmüştür. Sadece içten açılabilen ve görülebilen üfleç deliğinin dış bağlantısı, fırının bu duvarının çok harap olmasından dolayı açılammıştır.

Kazı alanındaki ateş tuğla yoğunluğuna rağmen fırınların duvar örgülerinin taş olduğu görülmüştür.

Yuvarlak altyapının güney yönünde, 8-H plankaresi dahilindeki alanda da bu sezon düzenleme yapıldı. Zemin etüdüyle başlatılan çalışmalar genişletildi. 2012 kazı sezonunda çalışma yapılmış olan bu alanda, 8-H plankaresi dahilinde ihtiyaç duyulduğunda kullanılmak üzere rampa düzenlemesi ve kireçli sert zemin bırakılmıştı. Bu sezon düzenleme çalışmaları dahilinde rampa kaldırılınca kireçli/harçlı zeminin devam etmediği görülmüştür. Atık durumdaki tuğlalar ve batı yöne doğru serili killi zeminin etrafı açılarak seviye inilmiştir.

Yuvarlak alt yapının etrafı güney yönde açılarak alt zemine inilmiştir. Bu alanda üst seviyede yaklaşık 30 cm. kumlu toprak boşaltılınca altta tuğla kırıklarının olduğu döküntü dolgu toprağa ulaşılmış ve burada da seviye inilmiştir. Aynı alanda, alt yapıdan güneye doğru yaklaşık 330 cm. genişlikteki, aynı özelliklere sahip alan açılarak yaklaşık 70 cm. inilmiştir. Bu alanda, fırınlarla aynı aksta taş basamak şeklinde düzenleme görülmüştür. Üst seviyede, batı yönde taş bir set oluşturan alanın önünde birkaç çivi ve birkaç demir parçası açığa çıkarıldı. Bu kısımda güneye doğru iki taş basamak düzenlemesi

de bulunmaktaydı. Bu alanın ortasında da yanıklı, kömürlü atık toprak görülmüştür. Bu alanın etrafında dağınık şekilde, çoğunluğu LEEDS damgalı ithal ateş tuğla örnekleri, sinterleşmiş taşlar açığa çıkarıldı. Aynı alanda, yuvarlak alt yapıya 330 cm.lik mesafede, doğu duvarına doğru devam eden paralel iki küçük kanalın varlığı da ortaya çıkarılmıştır. Yaklaşık 20x20 cm. ölçülerindeki kanallardan kuzeydekinin içinde ağız ve kulp kısmı kırık, kırmızı hamurlu ham seramikten bir testi çıkarıldı. Hemen yanındaki diğer küçük kanal yaklaşık 12 cm. yüksekliğinde ve 16 cm. enindedir.

Üretim alanındaki ana işliğin doğu duvarı önünde, yuvarlak altyapıya doğru devam eden duvar sırası 2012 sezonunda açığa çıkarılmıştı. Bu duvar sırasına yaklaşık 90 cm. mesafede, güney yönde aynı doğrultuda devam eden, kısmen yıkık, yaklaşık 310 cm. duvar sırası açığa çıkarıldı. 8-H plankaresi dahilinde, yuvarlak alt yapının güneyindeki bu kısımda, 660x310 cm.lik alanda çalışıldı ve 70 cm. seviye inildi (Resim: 11).

8-H plankaresinde, kaldırılan rampanın altında, insitu durumda taş taşıyıcı ayak açığa çıkarıldı. 8-F, G plankarelerinde, demir ergitme fırınlarının güney yönünde, aynı doğrultuda devam eden üç taşıyıcı ayağın devamı niteliğinde olduğu anlaşılan, yaklaşık 65x70 cm. ölçülerindeki bu taşıyıcı ayak üzerinde de diğerlerinde olduğu gibi kurşun akıtma kanalı vardır.

Taş Havuz: Üretim alanında, demir ergitme fırınlarıyla aynı doğrultuda, 8-G plankaresine denk gelen alandaki, 2012 sezonunda çalışılmış olan taş havuzun zemini kısmen harçlıydı. Havuzun doğu yönde zemini kırıktı. Bu sezon havuzun içi tamamen boşaltılıp kırık alandan yaklaşık 120 cm. seviye inilmiştir. Bu kısımdan kuzeye ve doğu yöne kanal bağlantılarının olduğu görüldü.

Taş havuzun kanal yönündeki duvar kenarından kanala olan mesafesinin yüksekliği 120 cm.dir. Kuzey yöne doğru ilerlediği anlaşılan dikdörtgen açıklıklı kanal yaklaşık 45 cm. eninde ve 20 cm. yüksekliğindedir. Doğü yöne doğru devam ettiği anlaşılan diğer kanalın 20x20 cm. ölçülerinde, kare bir düzende olduğu görülmüştür.

Kanal-Dere Bağlantısının Bulunması: 2015 yılı çalışmalarında, dökümha-

nenin kuzeybatı duvarından girerek avludan üretim alanına doğru uzanan kanal sisteminin gider bağlantılarının açılması da önemli bir yer tutmuştur. Tescilli kazı alanındaki çalışmalar tamamlandıktan sonra bu kanalın çıkış ağzı belirlenmeye çalışılmıştır. Üretim alanından demir çark sisteminin oturduğu bu kanalın su giderinin, alanın güney sınırının dışında, şahıs arazisinde kalan kapalı bir kanal sistemiyle dereye ulaştığı bilinmekteydi. Ölçülebilen kısmıyla kanalın kapalı, tonozla örtülü kısmı 55 metre civarındaydı. Güvenlik önlemleri alınarak içine girilebilen kanalın bu mesafenin sonunda çöktüğü ve tıklandığı görülen kapalı sistemin ağız kısmı açılarak dere bağlantısı sağlanmaya çalışıldı. Üst zeminden yaklaşık 3 metre kadar kazılarak kanalın üst tonozu ve ağız kısmı açığa çıkarılmaya çalışıldı. Kazı alanının dışında, güneydoğu yönde, yaklaşık -3 metre derinlikte yer alan kanalın ağız kısmı açılmıştır. Yoğun yağış sonrası baskınları ve su taşkınlarını önlemek amacıyla kanalın dere bağlantısı sağlanmıştır. Açılan bu kısımda güvenlik önlemleri alınmış; kanalın ağzı tel kafesle kapatılmıştır.

KAZI BULUNTULARI

Demirköy Fatih Dökümhanesi Kazısı'nın 2015 yılı çalışmalarında bulunmuş olan 4 adet envanterlik eser ile 17 adet etütlük eser Kırklareli Müze Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir. 2015 sezonu buluntuları arasında her yıl olduğu gibi demir parçaları, farklı boyutlarda gülle örnekleri ilk sırayı almaktadır. İthal porselen parçaları, sırlı, sırsız seramik parçaları, lüle parçaları, pencere camı parçaları, sikke örnekleri bu sezon buluntuları arasındadır (Resim:12-13).

Envanterli eserler arasında sikkeler bulunmaktadır. H.1255/M.1839 - Abdülmecid Dönemine tarihlenen sikke; yüzey temizliği sırasında ele geçirilen II. Mahmut tuğralı, H.1223 (M. 1808/1809) tarihli gümüş sikke buluntular arasındadır.

Üretim alanında, B fırınının kuzey duvarından çıkarılmış olan bütün haldeki demir kapak (?), (Yükseklik: 60 cm., En: 81.63 cm., Kalınlık: 10.5 cm.) döküm tekniğiyle yapılmıştır. Ana üretim alanındaki fırınlardan birinin yı-

kıntısı içinde bulunan parça muhtemelen üretim alanında kullanılan bir diğer aksamı sabitlemek için kullanılan bir kapak olmalıdır. B fırını kuzey duvarı yıkıntısından çıkarılan diğer kapağın (?) uzun kenarlarından birinde yuvarlak hatlı, olasılıkla bir yere sabitlemek için kullanılan bir kulp bulunmaktadır. Parçanın tam ortasında 15.5x14.5 cm. boyutlarında dikdörtgen bir yuva yer alır. Kapak, muhtemelen üretim alanında kullanılan bir diğer aksamı sabitlemek için kullanılan bir kapak olmalıdır. 60 cm. yüksekliğinde, 57 cm. eninde ve 10,5 cm. kalınlığındadır.

Etüdlük eserler arasındaki II. Mahmut Dönemine tarihlenen iki adet gümüş sikke oldukça aşınmış durumdadır.

Etüdlük buluntular arasında, küçük kanal harfiyatı sırasında ele geçirilen lüle parçaları da önemli bir yer tutmaktadır. Yıldızlı ve damgalı örneklerin yer aldığı tüme yakın lüle parçaları dikkat çekicidir. 2015 sezonu buluntuları arasında farklı boyutlarda gülle örnekleri de bulunmaktadır.

Buluntuların restorasyon ve konservasyonu ekip üyesi, yüksek konservatör restoratör Yurdanur Akpınar sorumluluğunda yürütülmüştür. Kazı çalışmaları esnasında bulunan *in situ* eserler ve kazı evine taşınmış olan eserler üzerinde konservasyon ve restorasyon çalışmaları yapılmıştır.

Gülle buluntuları ile diğer demir buluntuların kazı evi koşullarında dişçi motoru ile mekânîk temizlikleri yapılmıştır. Demir buluntular tannik asit uygulaması ile koruma altına alınmıştır. Bulunan sikkeler, cam yünü kalem ile temizlenip Paraloid B72 ile korunmuştur.

Dökümhane'deki Düzenlemeler, Koruma ve Onarım Çalışmaları

Kazı sezonu başında kazı alanının tamamında kaldırılmış olan geçici koruma amaçlı keçe örtüleri sezon sonunda yenilenmiştir. Ayrıca fırınlar ve avlu kuzeybatı yönündeki hamam koruma amaçlı ahşap sundurma ile kapatılmıştı. Bu sezon çalışmaları kapsamında sökülmüş olan bu ahşap sundurma strüktürleri tekrar kurulmuştur. Kazı alanında, hizmet alımı kapsamında yaptırılan bu çalışmalara ek olarak 2010 sezonu öncesi kazılmış olan avlu ku-

zeydoğu kısmındaki diğer hamam kalıntısı ile tuğla havuz da bu sezon ahşap sundurmalı çatı altına alınmıştır. Avlu batı sur duvarı önündeki küpler de sundurma altına alınmıştır.

Dökümhene'nin batı yönünde, sur duvarı dışında, 2011 kazı sezonunda mescidin etrafındaki taşların toparlanarak buraya alınması sonucu oluşturulan taş öbekleri yer almaktaydı. Bu sezon yaptırılması planlanan 3d lazer taramalara engel teşkil edeceği için adı geçen taş öbekleri fotoğraflanarak 1,5 metre kadar dışa alınarak yeniden düzenlendi.

Önceki kazı sezonlarında kazı alanından çıkarılmış olan yerli üretim (Ma'den Ereğli) ve ithal (COWEN) ateş tuğla parçaları ile kiremit kırıkları güneybatı burcunun dışında, 7-8-B plankareleri dahilinde öbek yapılarak kapatılmıştı. Bu öbekler de yeniden düzenlenerek ve fotoğraflanarak tel kafes içine alınmıştır. 9-D plankaresinde toparlanmış olan cüruflar da fotoğraflanarak yeniden düzenlenmiş ve çelik kafesler içine alınmıştır.

Üretim alanında, demir ergitme fırınlarının bulunduğu yerdeki toparlanmış olan ateş tuğla parçaları ile 2012 kazı sezonunda çalışılan alandan çıkarılan fırın duvarlarına ait taşlar ile cüruf öbekleri fotoğraflanarak yeniden düzenlenmiştir. Kazı alanında, alanın güney sınırına yerleştirilmiş olan taş öbekleri de tekrar düzenlenmiştir.

İstinat duvarı üzerinde, boydan boya güvenlik amacıyla çekilmiş olan tel örgü ile ahşap kazıkları, eskimiş ve yıpranmış olduğundan sökülerek kaldırıldı. Hava fotoğrafı çekimi sonrası kazıklar dikilerek tel örgü yenilenmiştir.

Kazı alanındaki *in situ* demirlerin her sezon olduğu gibi bu sezon da temizlik ve bakımı yapılmıştır. Yeraltından gelen nemin eserler üzerinde az da olsa bozulmalara neden olduğu gözlemlenmiştir. Yinelenen korozyon için mekânîk temizlik yapılmış; tannik asit uygulaması tekrarlanmıştır.

Belgeleme Çalışmaları

2015 kazı sezonunda, kazı çalışmalarında son aşamaya gelmesinden dolayı hava fotoğrafının çektirilmesi planlanmıştır. Tescilli alanın tamamının

geçici koruma örtülerinin açılması ve sundurmaların kaldırılmasından sonra toparlama, düzenleme çalışmaları yapılmıştır. Son aşamada da hizmet alımı kapsamında detaylı fotoğraf çekiminin yanı sıra hava fotoğrafı çektirilmiştir. Çalışmalar sırasında çalışmaların her aşaması fotoğraflanmaktadır. Son aşamada ise profesyonel çekim yaptırılmıştır. Fotoğrafın yanında video çekimi de yaptırılmıştır. Ayrıca kanal sistemleri de görüntülenmiştir.

Tescilli alanın tamamı açılıp düzenlendikten sonra hizmet alımı kapsamında 3d lazer tarayıcı ile belgelenmesi çalışması yaptırılmıştır. Bu veriler doğrultusunda, 2015 kazı sezonunda çalışılan alanlar da dahil olmak üzere kazı alanının tamamının rölöveleri hazırlanmıştır.

Bilgilendirme Toplantısı

Bu sezon kazı çalışmalarında son aşamaya gelinmiş olmasından dolayı, ilçe genelinde bir bilgilendirme toplantısı yapılması uygun görülmüştür. Demirköy Kaymakamlığı'nın organizasyonu ile kaymakam, belediye başkanı, muhtarlar, yöneticiler ve halkın katılımıyla, Orman İşletme Müdürlüğü konferans salonunda bir toplantı düzenlenmiştir. 2015 sezonuna kadar yapılan çalışmalar özetlenmiş, dökümhanenin önemi anlatılmış, kazı sonrası yapılacak restorasyon çalışmalarının mahiyeti tanımlanmaya çalışılmıştır. İlçe ileri gelenleri ve halkın soruları cevaplandırılmıştır.

Demirköy Fatih Dökümhanesi 2015 yılı kazı çalışmaları son kazı sezonu olarak planlanmış ve kazı çalışmalarında son aşamaya gelinmiştir. Alanın tamamındaki kazılar tamamlanmıştır. Bu sezon ağırlıklı düzenlemeye yönelik çalışmalar sürdürülmüştür. Geçici koruma örtüleri açılmış olan alanda 3d lazer tarama yaptırılmış; orthophotoları hazırlanmış, hava fotoğrafı çektirilmiştir. Alanın tamamının rölöve çizimleri hazırlanmıştır.

Teşekkür

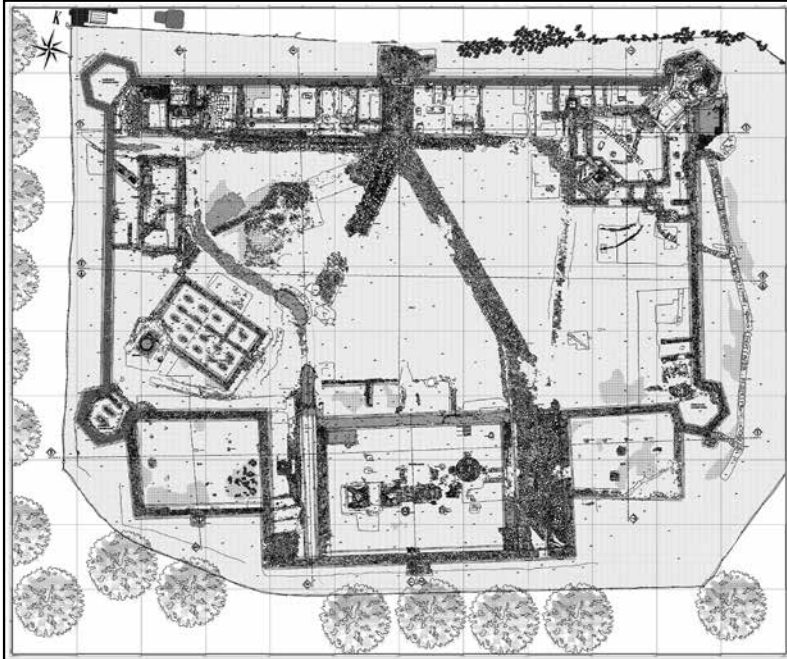
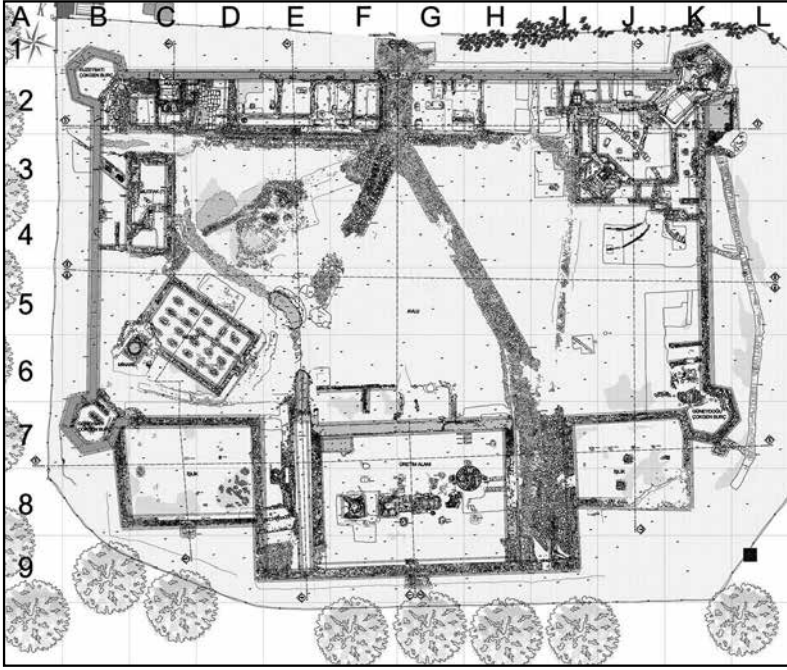
Kırklareli Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne, Kırklareli Müzesi çalışanları, İl Özel İdaresi çalışanları; Demirköy kaymakamı Musa Aydemir,

Demirköy belediye başkanı Muhlis Yavuz, DEKAD Başkanı Sırrı Tayan, Demirköy Orman İşletme Şefliği çalışanları, Demirköy TREDAS çalışanları ve tüm Demirköy halkı.

KAYNAKLAR

- DANIŞMAN, H. H. G., G. TANYELİ, (2006), "Trakya'da Bir Endüstri Arkeolojisi Projesi: Kırklareli-Demirköy Demir Dökümhanesi 2004 Yılı Yüzey Araştırması", *23.Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, Antalya, 30 Mayıs-3 Haziran 2005, Ankara, s. 389-394.
- DANIŞMAN, G., H. ÖZBAL, G. TANYELİ, Ü. YALÇIN, (2006), "Kırklareli-Demirköy Endüstri Arkeolojisi Çalışmaları: 2005 Sezonu İlk Sonuçları", *22.Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, Çanakkale, s. 1-22.
- DANIŞMAN, H. H. G., F. GERRİTSEN, M. KAÇAR, H. ÖZBAL, R. ÖZBAL, G. TANYELİ, Ü. YALÇIN, Z. YILMAZ, (2007), "Demirköy-Samakocuk Iron Foundry: An Industrial Archaeology Project at an Ottoman Metal Workshop Complex in Thrace", *TÜBA-AR Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, Sayı: 10, s. 91-109.
- DANIŞMAN, G., F. GERRITSEN, M. KAÇAR, H. ÖZBAL, R. ÖZBAL, G. TANYELİ, Ü. YALÇIN, (2008), "Kırklareli-Demirköy Osmanlı Dökümhanesi 2006 Sezonu Endüstri Arkeolojisi Kazıları Ön Raporu", *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, Sayı: 8, s. 107-124.
- ÖZBAL, H., (2010), "Demirköy Demirci İşliği", *25. Arkeometri Sonuçlar Toplantısı*, Denizli, 25-29 Mayıs 2009, Ankara, s. 237-262.
- YAZICI, N., Ü. M. ERMİŞ, (2011), "Demirköy Fatih Dökümhanesi Kazısı 2010", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler (TEBE'nin Kuruluşunun 20. Yıl Özel Sayısı)*, Sayı: 32, İstanbul, s. 37-38.
- YAZICI, N., (2012), "Demirköy Fatih Dökümhanesi Kazısı 2010 Yılı Çalışmaları", *33. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt: 4, Ankara, s. 331-350.
- YAZICI, N., (2012), "Demirköy Fatih Dökümhanesi Kazısı 2011 Yılı Çalışmaları", *34. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 3. Cilt, Ankara, s. 369-382.

- YAZICI, N., M. ERMİŞ, A. TUNCER (2013), “Demirköy Fatih Dökümhanesi Kazısı 2012 Yılı Çalışmaları”, 35. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt: 3, Ankara, s. 216-232.
- YAZICI, N., M. ERMİŞ, A. TUNCER (2014), “Demirköy Fatih Dökümhanesi Kazısı 2013 Yılı Çalışmaları”, 36. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt: 3, Ankara, s. 541-560.
- YAZICI, N., (2016), “Demirköy Fatih Dökümhanesi Kazısı 2014 Yılı Çalışmaları», 37. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt: 3, Ankara, s. 325-344.
- YILMAZ, Z., (2003), “Demirköy (Fatih) Dökümhanesi (Kazı, Temizlik ve Çevre Düzenleme Çalışmaları)”, 13. *Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, Denizli, 22-26 Nisan 2002, Ankara, s. 29-42.
- YILMAZ, Z., A. O. UYSAL, (2006), “Demirköy Fatih Demir Dökümhanesi 2003 Yılı Araştırma ve Kazı Çalışmaları”, *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, Sayı: 6, s. 53-66.

Çizim: 1

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

Resim: 11

Resim: 12

Resim: 13

BÜKLÜKALE KAZILARI 2015

Kimiyoshi MATSUMURA*

Büklükale (Resim: 1), Ankara'nın yaklaşık 100 km. güney doğusunda, Kırıkkale İli, Karakeçili İlçesi'nde ve Ankara'dan Konya yolu üzerinden Kaman'a giden otoyolun Kızılırmak'ı geçmeden hemen sol tarafında yer almaktadır (Matsumura 2011, Resim: 1).

2015 yılı kazı çalışmaları, 27 Nisan-1 Temmuz 2015 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bakanlık temsilcisi olarak Kaman Kalehöyük Müzesi'nden Pembe Gürsoy görevlendirilmiştir.

Büklükale'de yapılan arkeolojik çalışmaların amacı, M.Ö. 2. bin, özellikle Hitit İmparatorluk Çağında bölgesel bir şehrin araştırılması ve Kaman-Kalehöyük'te tespit edilen İç Anadolu kronolojisindeki boşluğun doldurulmasıdır. Japon Anadolu Arkeoloji Enstitüsü Başkanı Dr. Sachihiko Omura'nın başkanlığı altında, 1991, 2006 ve 2008 yılında yapılan yüzey araştırmaları sonucunda burada başlatılan kazı çalışmaları, 2009 yılından beri sürdürülmektedir (Omura 1992, 2007; Matsumura 2011- 2015).

Büklükale'nin büyüklüğü kuzey-güney yönde yaklaşık 600 m., doğu-batı yönde, 500 m. ve tepenin yüksekliği yaklaşık 30 m.dir. Yerleşim kabaca dört bölgeden oluşmaktadır. Kayalık tepenin üzerindeki kale, onun güneyinde bulunan yukarı ve aşağı teraslar, kuzeydoğusundaki teras ve tepenin batısındaki aşağı şehir (Matsumura 2012; Resim: 2).

2009'dan 2014'ye kadar Büklükale'de yapılan kazı çalışmalarının sonucunda, Osmanlı Döneminden Eski Tunç Çağına kadar devam eden kültür kalıntıları tespit edilmiştir (Matsumura 2011: Resim: 9; 2014: Resim: 7). 2015

* Ph.D. Kimiyoshi MATSUMURA, Japon Anadolu Arkeoloji Enstitüsü, Çağırkan, Kaman-Kırşehir 40350/TÜRKİYE.

yılında yapılan çalışmaların amacı, Hitit İmparatorluk Çağına ait mimari kalıntıları bulmak ve araştırmaktır ve bu amaç doğrultusunda tepe üzerinde kazı çalışmaları sürdürülmüştür (Resim: 2).

Şimdiye kadar yapılan kazı çalışmalarında tespit edilen en önemli mimarilerin biri, tepede bulunan Asur Ticaret Koloniler Çağına ait kiklop tarzı mimaridir. Uzunluk 2 m.ye yakın büyük taşlar kullanarak inşa edilen yapının uzunluğu yaklaşık 50 m., genişliği ise 30 m.den fazladır (Resim: 3).

2011’de yapılan C14 tarihlendirmesinin sonucuna göre, bu binanın M.Ö. 2. binyılın başlangıcında inşa edilmiş, M.Ö. 1850 civarında bir ara terk edilmiş, yaklaşık M.Ö. 1750’de yeniden inşa edilmiş ve M.Ö. 1600 civarında ikinci kez bir yangınla tahrip olduğu anlaşılmıştır (Matsumura 2014; Resim: 3). Bu sonuca göre, Büklükale M.Ö. 2. binyılın birinci yarısında yoğun şekilde iskân edilmiştir.

Bu mimariye ait önemli buluntular ise, 2012 ve 2013’te tespit edilen ve bina inşasına ait tören ile ilgili olduğu düşünülen, iki bodrum odası ve odada bulunan 3000’den fazla içki kabı, çaydanlık ve diğer kıymetli eşyalardır (Matsumura 2014, 2015).

2014 seneki çalışmalarında ise bu binanın bir odaya paralel olarak iki sıra halinde ortalama yüksekliği 2.00 m. olan 8 adet *pithos* tespit edilmiştir (Matsumura 2016; Resim: 30).

Hitit Dönemi Araştırması

Hitit Dönemi mimariye ait kesin kanıt ise ilk önce aşağı şehirde elde edildi. 2010 ve 2012 yıllarında yapılan jeomanyetik araştırmalar sonucunda şehrin kuzeybatı kısmında, üç ayrı sur duvarı tespit edildi. Bu surların en yeni olanı, Hitit Dönemine ait sur, kule ve şehir kapı sistemleri olup, sur sandık duvar tekniğinde yapılmıştır (Matsumura 2011; Resim: 11). 2014 yılında ise şehrin batı kısmında araştırmalara devam edildi ve belirgin şekilde temeller tespit edildi. Ayrıca jeomanyetik araştırmada bulanık şekilde görünen mimari kalıntıların ise daha derindeki erken safhaya ait mimarilere ait olabileceği düşünülmektedir.

2015 yılındaki jeomanyetik araştırmalar şehrin güneybatı kısmında gerçekleştirildi. Bu çalışmalarda, Hitit sandık duvarının devamı bulunamadı,

fakat onun dışında kuzeyden devam eden bir duvar tespit edildi ve böylece şehrin güney sınırı belli oldu (Resim: 4).

Tepede sürdüren kazı çalışmalarında ise, doğu yamaçtaki dolgu topraktan bulunan bir Hitit dönemine ait çivi yazılı tablet parçasın dışında (Matsumura 2012, 424; Weeden 2013), Hitit İmparatorluk Çağına ait mimari kalıntılara 2013'e kadar rastlanmamıştır. 2013 yılında Geç Tunç Çağına ait yangın tabakası N4W2 açmasında tespit edildi ve bu yangın tabakasından M.Ö. 14. yüzyıla tarihlenen, Hitit çivi yazılı bir tablet parçası bulunmuştur (Matsumura 2015; Resim 5). Bu yüzden yangın tabakasının Geç Tunç Çağına ait olduğunu düşünülmüştür. Ayrıca tablet üzerinde okunan "güneşim" manasına gelen kelime, tabletin Hitit kralına gönderilmiş bir mektup olma ihtimalini göstermektedir ve bu tür bir mektubun Büklükale'de bulunması, Hitit kralının bir süre için burada ikamet etmiş olduğunun göstergesi olabilir (Weeden 2016: 81-82).

2014 yılında bu yangın tabakası takip edilmiştir. Yapılan çalışmalarda bu alanda M.Ö. 2. bine ait en az iki yapı katı bulunmuştur. Fakat 2014 yılındaki çalışmaların en önemli buluntu ise M.Ö. 15. ile erken 14. yüzyıl arasına tarihlenen, sözde "Anonim Tabarna Mührü" denilen bir Hitit kral mühür baskısıdır. (Matsumura 2016: Resim 28; Weeden 2016: 82-86). Bu eser Büklükale'nin Hitit başkenti Hattuşa ile doğrudan doğruya bağlantılı olduğunu göstermektedir.

2015 yılı çalışmalarında ise, bu sonuç doğrultusunda Hitit mimari araştırmasına devam edilmiştir. Özerlikle 2014 yılında, Hitit Dönemine ait tabakaların tespit edildiği N4W2, N5W3 açmalarda yoğun şekilde araştırma sürdürülmüştür. 2014 yılında iki ya da üç yapı katını tespit edilen bölgede 2015 yılında Asur Ticaret Koloniler Çağına ait iki safha ile birlikte toplam dokuz farklı mimari tespit edildi (Resim: 5).

Burada bazı mimariler arasındaki ilişkiler kesin olarak anlaşılmaktadır. Örneğin 1 numaralı yangın geçirmiş mimari, 2 numaralı mimarinin üstünde bulunduğu için yenidir ve 2 numaralı mimari ise 3 ve 4 numaralı mimariyi bozarak, tepenin kenarına bir kademe şeklinde bina yapıldığı için onlardan yenidir (Resim: 6). 3 Numaralı mimari ise yalnız batıya yüz verecek şekilde inşa edilmiş ve bu yüzden 4 numaralı mimariden yenidir. 4 Numaralı mimari de yine batıya yüz vermektedir, fakat 5 ve 6 numaralı duvarlar ile olan ilişkisi şimdilik tam olarak belli değildir.

Diğer yandan 9 numaralı mimari ile 9'ün üzerine kurulmuş olan 8 numaralı mimari Asur Ticaret Koloniler Çağına ait *kiklop* tekniğinde mimaridir. 5 Numaralı duvar ise 9 numaralı mimarinin dışına eklenmiş ve bu yüzünden daha yenidir. 6 Numaralı duvarın yüzü ise sadece batı tarafında bulunduğu için 5'den yenidir ama 8 numaralı mimari ile ilişkisi belli değildir. En son olarak 7 numaralı mimari, bunların üzerine inşa edildiğinden dolayı yenidir.

Bu mimariler arasında tarih belli olanlar da vardır. 1 numaralı mimari, çıkan tabletten dolayı M.Ö. 14. yüzyıla tarihlenmektedir. 7 numaralı mimariye ait tabakadan iki adet Hitit minyatür seramiği bulundu (Resim: 7). ve M.Ö. 14. ile M.Ö. 12. yüzyıla tarihlenebilir (Glatz 2009: 131). Diğer yandan 8 numaralı mimari Asur Ticaret Koloniler Çağından devam eden ve M.Ö. 16. yüzyıla tarihlenen yangınla sona eden *kiklop* tekniğinde yapılan mimarisidir. Aynı zamanda bu bölgede üç yangın tabaka mevcuttur (Resim: 8). Bunlardan A olarak adlandıran yangın tabakası, Hitit İmparatorluk Çağına ve C Eski Hitit Döneminin başına tarihlenebilir. Fakat B olarak adlandıran yangın tabakasının hangi dönemine ait olduğu daha kesin belli değildir. B yangın tabakası duvar W300'ün önüne birikmiş olduğundan bu duvar ile çağdaş olma ihtimal yüksektir. Eğer bu hipotez doğru ise, Büklükale'de Hitit Döneminde en az dört ayrı yapı inşa edilmiş, 1 ve 3 numaralı yapılar da yangın geçirmiştir.

Bu mimariler arasında en iyi şekilde korunmuş olan 2 numaralı binadır. Kademe şeklinde tepenin yamaca yapılan bu mimarinin bir odası kazıldı ve 2 m. yüksekliğinde duvar korunmuştur ve krem rengi sıva görülmektedir. Bu mimarinin Geç Demir Çağına ait duvarın altından kuzeye doğru devam ettiği anlaşılmıştır. İlginç olan burada uygulanan yapı tekniğidir. Bu duvar üç aşamada inşa edilmiş ve her aşamadan sonra kütükler duvara çapraz olarak yerleştirilmiştir ve onun üzerine tekrar taş duvar yapılmıştır (Resim: 9). Bu yapı tekniği Niğde Kınık Hüyük'te tespit edilmiş ve D'Alfonso bunu o bölgeye özgü bir teknik olarak değerlendirilmiştir (D'Alfonso 2015: 504, Fig. 11). Büklükale'de de bu tekniğin kullanılması, o dönemdeki siyasi ilişkiyi anlama açısından bir ip ucu olabilir ya da bu tekniğin yerel olmayıp daha geniş bölgede kullanıldığına işaret edebilir.

Büklükale, Hitit çivi yazılı tabletinin şimdiye kadar en batıda bulunan bir şehirdir ve Hitit Döneminde Batı Anadolu'nun egemenliği açısından çok

önemli merkezlerden biri olduğuna işaret etmektedir. Böyle bir şehirde ortaya çıkan yangının, o dönemde egemenliği kazanmak için yapılan mücadelelerin sonucu olarak görmek gayet uygun bir yaklaşımdır. Ancak, bunu doğrulamak için gelecek sezonda da özellikle Hitit İmparatorluk Dönemine ait tabakalar üzerinde araştırmalara yoğunlaştırarak bu sene bulunan mimariler arasındaki ilişki araştırılacaktır.

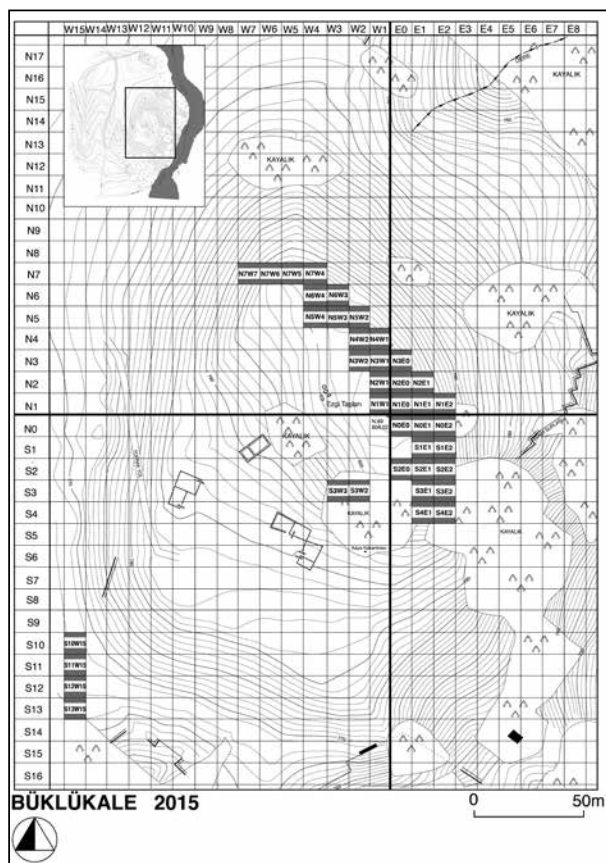
Büklükale, şimdiye kadar elde edilen kanıtlara göre, Asur Ticaret Koloniler Çağına ait bir şehir olup, Hitit'e geçiş döneminde ait tabakalar, ve Hitit Dönemindeki üst üste yapı faaliyetleri ve şiddetli yangın tabakaları gibi önemli veriler içermektedir. Bundan sonraki çalışmaların M.Ö. 2. binyıl Anadolu tarihi için büyük katkı olacağı ümit edilmektedir.

KAYNAKÇA

- D'ALFONSO, L., N. Highcock, A. Lanaro, A. Matessi, M. Tektaş and A. Trameri 2015 "Kınık Höyük (Niğde), 2013 Yılı Kazısı," 36. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2: 489-516.
- GLATZ, C. 2009 "Empire as network: Spheres of material interaction in Late Bronze Age Anatolia," *Journal of Anthropological Archaeology* 28(2): 127-141.
- MATSUMURA, K. 2011 "Büklükale Kazısı 2009," 32. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 4: 411-420. 2012 "Büklükale Kazısı 2010," 33. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 4: 421-436. 2013 "Büklükale Kazısı 2011," 34. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1: 399-412. 2014 "Büklükale Kazısı 2012," 35. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 3: 428-436. 2015 "Büklükale Kazısı 2013," 36. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 3: 671-684. 2016 "Büklükale Kazıları 2009-2014," *Kırşehir Arkeolojik ve Paleoantropolojik Çalışmalar*, T.C. Kırşehir Valiliği: 55-84.
- OMURA, S. 1992 "1991 Yılı İç Anadolu'da Yürütülen Yüzey Araştırmaları," 10. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*: 365-386. 2007 "Preliminary Report of the General Survey in Central Anatolia (2006)," *Anatolian Archaeological Studies* 16: 45-83.
- WEEDEN, M. 2013 A Hittite Tablet from Büklükale. *Anatolian Archaeological Studies* 18: 19-35. 2016 "Hittite Epigraphic Finds from Büklükale 2010-14," *Anatolian Archaeological Studies* 19: 81-104.

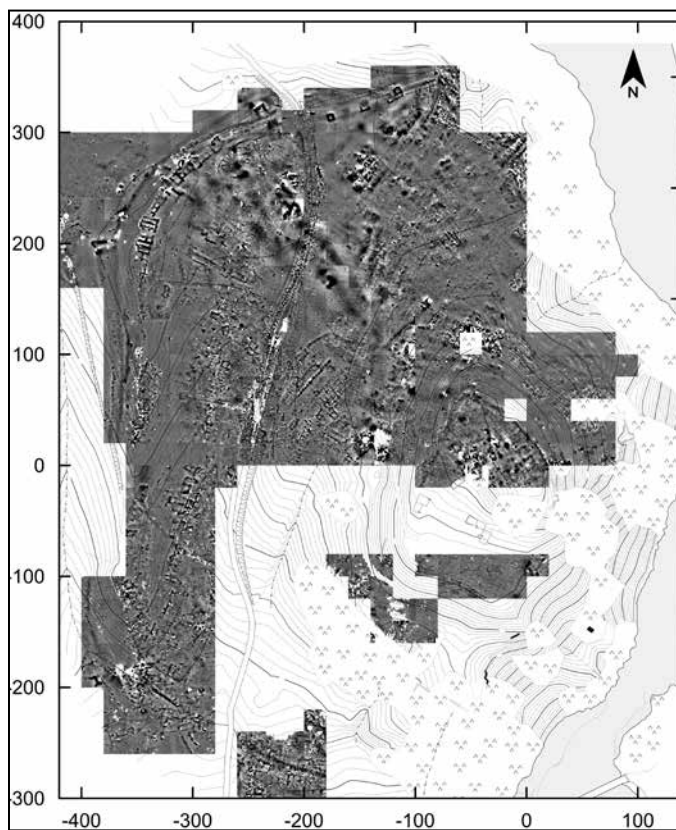
Resim: 1

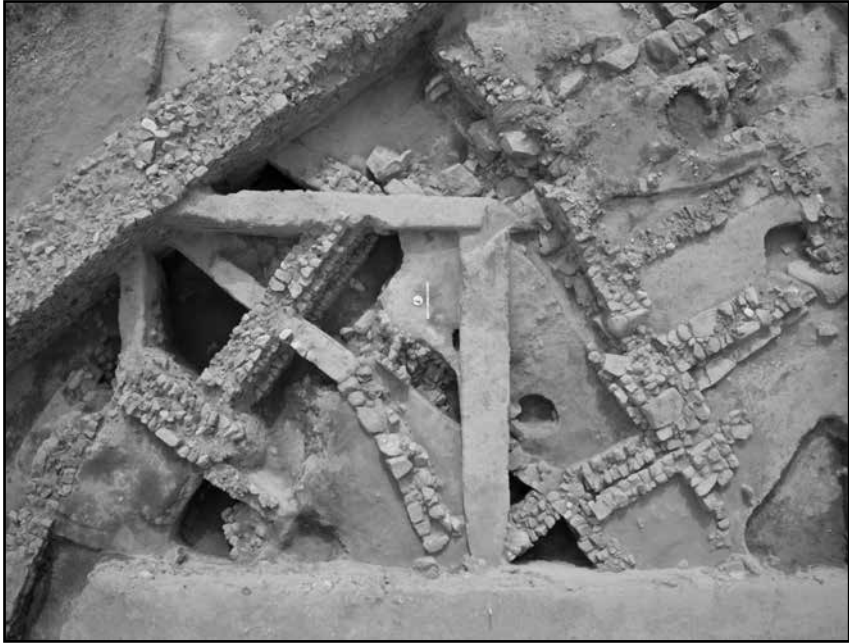
Resim: 2

Resim: 3

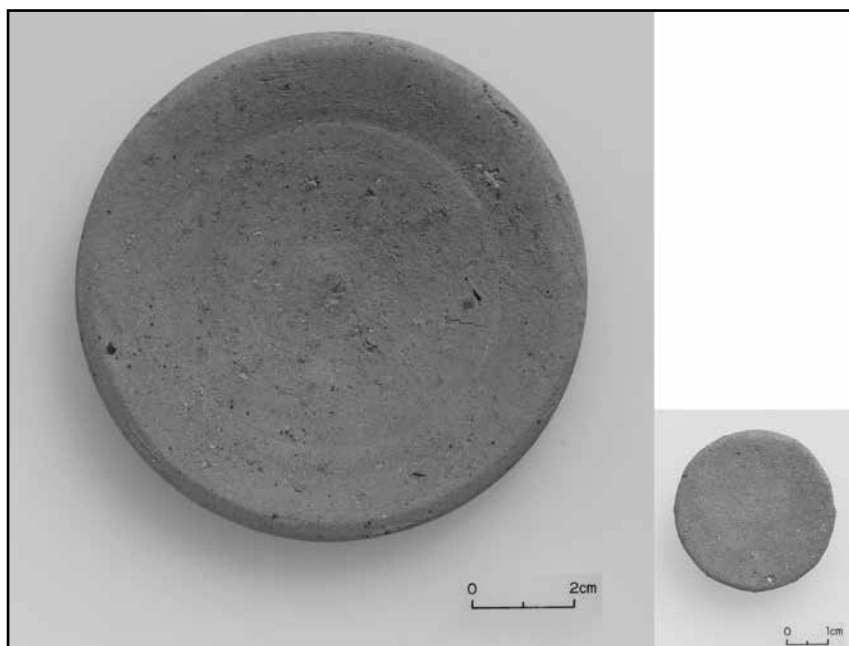
Resim: 4

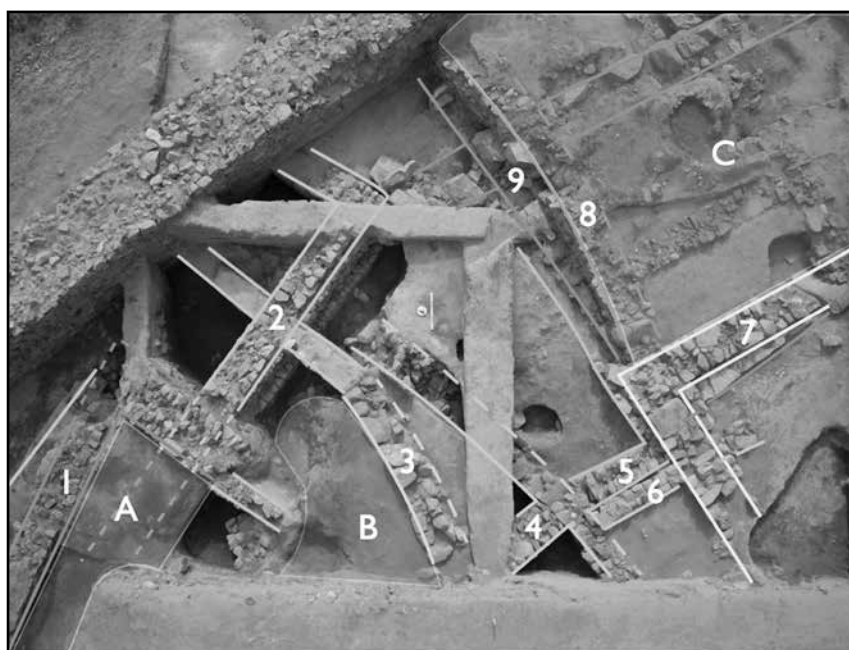
Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

2015 YILI KAMAN-KALEHÖYÜK KAZILARI

Sachihiro OMURA*

2015 yılı Kaman-Kalehöyük kazıları, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile, Japon Anadolu Arkeoloji Enstitüsü adına 28 Haziran-09 Eylül 2015 tarihleri arasında gerçekleştirildi. Bakanlık temsilcisi olarak Kırşehir Arkeoloji Müzesi'nden Arkeolog Sadıllah Alimahmutoğlular görevlendirilmiştir.

1. Kazıların Amacı

Kaman-Kalehöyük, Ankara'nın kuş uçuşu yaklaşık 100 km. güney doğusunda, eski Ankara-Kayseri karayolunun hemen kenarında, bereketli arazinin tam ortasında, Kaman İlçesi'nin merkezinin 3 km. doğusunda, Çağırkan Köyü'nün 1.5 km. kuzeyinde yer almaktadır. Höyüğün doğu ve batı eteğinde Delice ve Kızılırmak'a bağlanan çaylar akmaktadır.

2015 yılı Kaman-Kalehöyük kazı çalışmalarındaki amaç her zaman olduğu gibi iki noktada özetlenebilir:

Birincisi, 1986 yılından 2014 yılına kadar incelenen kuzey alanındaki kültür katlarının esas ve tali evrelerini saptamak ve böylece höyüğün stratigrafisini daha ayrıntılı olarak anlamak,

İkincisi, güney alanında saptanan IIc ve IId katlarının mimari kalıntılarını bir bütün halinde ve bunların altından açığa çıkması beklenen M.Ö. 2. binyıl mimari kalıntılarını incelemektir.

* Dr. Sachihiro OMURA, Japonya Ortadoğu Kültür Merkezi-Japon Anadolu Arkeoloji Enstitüsü, Kaman, Kırşehir/TÜRKİYE.

Bu makalede kuzey alanındaki stratigrafi çalışmalarını, Güney alandaki IIc, IId, III. katların mimari kalıntılarını ve iki alanda ele geçirilen bazı eserler tartışılacaktır.

2. Kazı Alanları

Kaman-Kalehöyük'te üç kazı alanı bulunmaktadır. Birincisi kuzey alanı, ikincisi güney alanı ve üçüncüsü sur alanıdır. 2015 yılında ise, kuzey alanında 8 açmada, güney alanında ise 9 açmada çalışmalara devam edilmiştir (Çizim: 1).

3. Kuzey Alanının Stratigrafisi

Kaman-Kalehöyük'te günümüze kadar sürdürülen kazılarda, kuzey alanında şimdiye kadar tespit edilen kültür katları şunlardır: I. kat Osmanlı-Bizans, II. kat Demir Çağı, III. kat Orta-Geç Tunç Çağı ve IV. kat olarak Eski Tunç Çağı.

4. Kuzey Alanındaki Çalışmalar

2015 yılında kuzey alanında, IIa-Geç Demir Çağı, IId-Erken Demir Çağı ve IVb-Eski Tunç Çağına ait mimari kalıntılar üzerinde çalışmalara devam edilmiştir.

4-1 Geç Demir Çağı ve Erken Demir Çağı Mimari Kalıntıları

Geç Demir ve Erken Demir çağlarına ait kazı çalışmaları XVIII, XIX ve XX açmalarda sürdürülmüştür.

2015 yılında XVIII. açmada maalesef sağlam planı veren mimari kalıntılara hiç rastlanmamıştır. Ancak çok sayıda çöp çukuru ve W25 ile P2270, P3407, P3290, P3340 tarafından tahrip edilmiş R453 tespit edilmiştir (Resim: 1). Burada ele geçirilen küçük buluntular ve seramik parçalarına göre, bu za-

yıf mimari kalıntıları ile çöp çukurları Geç Demir Çağına ait olduğu anlaşılmaktadır.

XIX. açmada geçen yıllarda açığa çıkarılan mimari kalıntılar takip edilerek devam edilen 2015 yıl kazısında Geç Demir Çağına ait dört yapı katının varlığı tespit edilmiştir. 2014 yılında açığa çıkarılan ikinci yapı katına ait R435'in tabanını kaldırdığımızda, kuzey duvarı olarak açığa çıkarılan W36'ın hemen kenarında pişmiş topraktan bir insan heykelciği ile Kaman-Kalehöyük IIc kat, yani M.Ö. 8. yüzyıllarına ait boyalı seramik parçalarına rastlanmıştır. Dolayısıyla, R435 mimari kalıntıları kaldırıldıktan sonra, burada IIc katı tabakasına, yani Orta Demir Çağına girileceği tahmin edilmektedir.

XVIII. açmada IIa katının kalıntıları açmanın güney kısmında şiddetli yangın geçirmiş bazı mimari kalıntıları açığa çıkarılmıştır. Bunlardan R453'ün IIa kat yani Geç Demir Çağına ait çöp çukurları tarafından iyice bozulmuş ve şiddetli yangın geçirmiş olduğu görülmektedir. R453'ün taban üzerinde in situ halinde tespit edilmiş olan çanak çömlekler (Resim: 2), Kaman-Kalehöyük IId katına yani Erken Demir Çağına tarihlenir.

4-2 Eski Tunç Çağı Mimari Kalıntıları

2015 yılında, Kuzey alanda III-VII açmalarda Eski Tunç Çağı üzerinde kazı çalışmalara devam edilmiştir. Son on yıldır bu açmalarda IIIb katı Eski Hitit Çağı ve IIIc katı Assur Ticaret Kolonileri Çağına ait mimari kalıntıları üzerinde çalışmalar sürmektedir. 2014 yılındaki çalışmalar ile IIIc katının mimari kalıntıları tamamen kaldırıldıktan sonra, bazı yerlerde IV. kat yani Eski Tunç Çağına ait mimari kalıntıları açığa çıkartılmaya çalışılmıştır.

IV. açmada yapılan kazı çalışmalarda, 1 m.ye yakın kalın yangın tabakaya rastlanmıştır. Burada alınan karbon örnekleri üzerinde yapılan C14 analiz sonucu, bu yangın tabakanın yaklaşık M.Ö. 2150-2100 tarihleri arası, yani M.Ö. 3. binin son safhasına ait olduğu göstermektedir. 2014 yılında, yangın tabakasının içinde, taş duvarlardan yapılmış sağlam yapı R448 bulunmuştur. 2015 yılında bu odanın hemen kuzeyinde R450 açığa çıkarılmıştır (Resim: 3). R450'de ele geçirilen küçük buluntular ve çanak çömlekler Eski Tunç Çağının

son evresine aittir. Ayrıca oda içinde tespit edilen beyaz sert taban üzerinde pişmiş topraktan seyyar bir ocak ile beraber iki tane öğütme taşı, hayvan biçimli seramik kap ve bu seramikle kullanıldığı düşünülen yumurta şeklinde işlenmiş bir taş ele geçmiştir. Seyyar ocağın kuzeyinde ise tabana gömülü şekilde içerisinde yanmış buğdaylar dolmuş olan bir seramik kap keşfedilmiştir. Bu kabın etrafında ise yine yoğun şekilde yanmış buğday taneleri ile birlikte yanmış ağaç parçaları bulundu.

R448, R450 mimari kalıntılarının kuzeyinde V.-VI. açmalarda devam eden çalışmalarda da oldukça çok sayıda çöp çukuru tespit edilmiş ve sağlam mimari kalıntılara maalesef hiç rastlanmamıştır. Ancak VI. açmada tespit edilen çukur P3351'in dibinde, doğu-batı istikametinde şiddetli yangın geçirmiş 1 m'ye yakın kalınlıkta kerpiç duvara rastlanmıştır (Resim: 4). Bu yangın geçirmiş duvar, IV. açmadaki R448 ve R450 ile çağdaş veya ayrı yangın tabakasına ait olup olmadığı 2016 yıl çalışmalarında çözülmeye çalışılacaktır.

Eski Tunç Çağı tabakasında ele geçirilen seramikler arasında III. Alişar ve Intermediate seramikleri de bulunmaktadır. Bu tabakadan seramiklerden başka bronz iğneler, pişmiş toprak ağırşaklar, taştan bir damga mühür ve demir cürufları ele geçirilmiştir.

5. Güney Alanındaki Çalışmaları

2015 yılında güney alanında Geç Demir Çağına ait IIa katında, Orta Demir Çağına ait IIc katında, Erken Demir Çağına ait IId katında ve M.Ö. 2. binyıla ait III. katındaki çalışmalara devam edildi. Güney alanında yürütülen kazı çalışmalarının amacı, Orta Demir Çağı-IIc katı ile Erken Demir Çağı-IId katı kültürleri arasında ve Erken Demir Çağı-IId katı ile M.Ö. 2. binyıla ait III. kat kültürleri arasında ilişkileri olup olmadığını tespit etmektir.

Geç Demir Çağı-IIa katı üzerinde güney alanın güney doğu kısmında çalışmalar sürdürüldü. Burada Geç Demir Çağına tarihlenen zayıf kısa taş duvarlar ile beraber çok sayıda çöp çukurları açığa çıkarılmıştır. Bu çukurların bazılarında çoğu gri seramik olan bol sayıda çanak çömlek parçaları bulundu. Ayrıca bu katta bronzdan yapılmış geyik şeklinde bir kulp (Resim: 5) ve fibulalar, camdan düğme, akik, cam ve altından süs eşyalar ele geçirilmiştir.

2012, 2013 ve 2014 yıllarında yapılan kazı çalışmalarında, Iİc ve Iİd katları üzerinde yoğun olarak çalışmalara devam edilmiştir. Ve şimdiye kadar yapılan kazılarda Orta Demir Çağına ait Iİc katın birinci safhası olarak tespit edilen bodrumlu mimari kalıntılarının Iİc katın ikinci safhasına ait geniş mimari kalıntılarını tahrip ederek inşa edildikleri anlaşılmıştır.

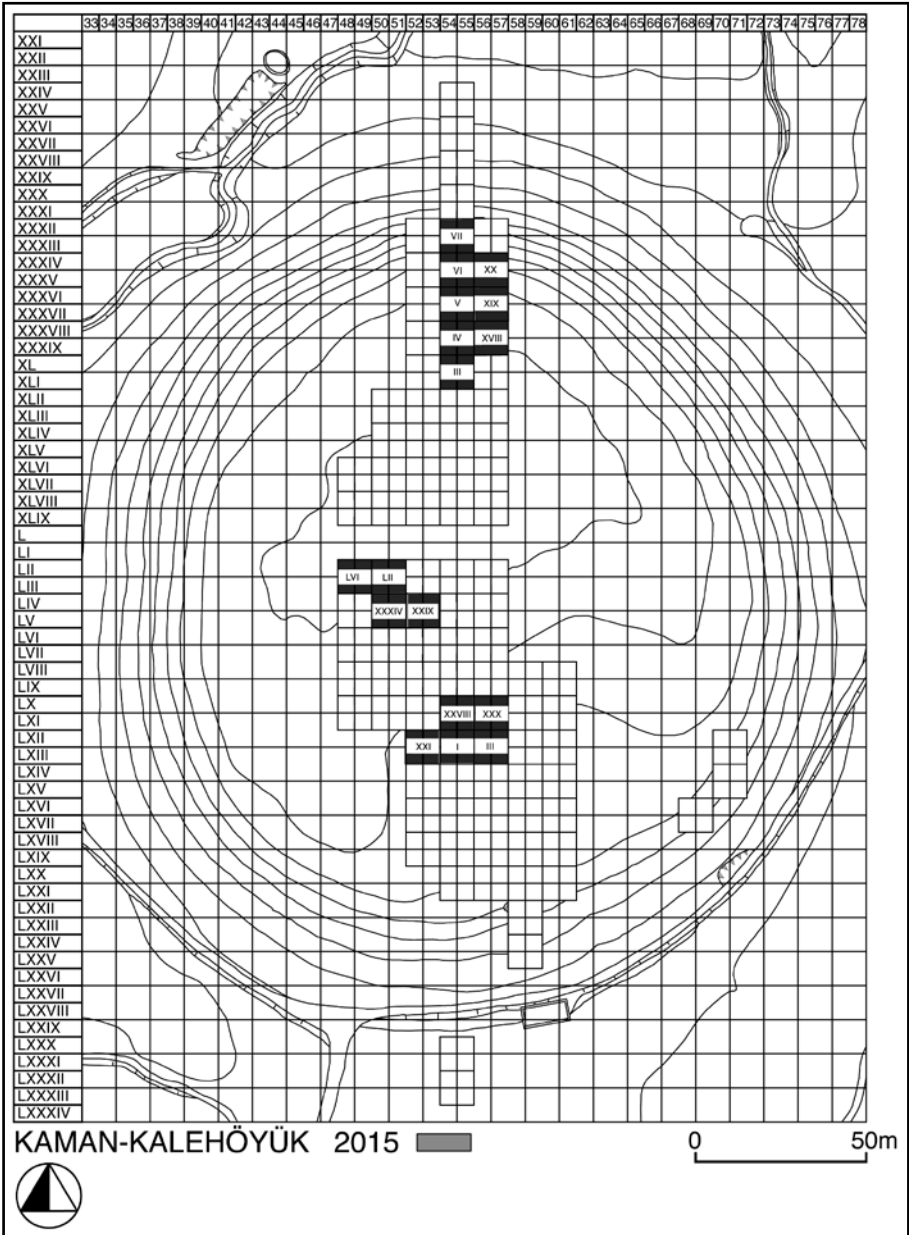
Bunların altında Iİd katın mimari kalıntıları açığa çıkarılmıştır. Iİd mimari kalıntılarının özellikleri: çoğunlukla tek odalı, bazılarının bir kaç odalı olması ve duvarların içinde ahşap direklerin çok kullanılması, ayrıca odaların bazı köşelerinin oval olmasıdır. Şimdiye kadar yapılan kazılarda güney açmada Iİd katının yedi yapı katından oluştuğu anlaşılmıştır.

Iİd katının yedi yapı katına ait mimari kalıntıları tek tek kaldırıldıktan sonra, Iİd katının altında çok sayıda büyük çukurlara rastlanmıştır (Resim: 6). Bu çukur tabakasına girdikten sonra, M.Ö. 2. binin küçük eserleri açığa çıkmaya başlamıştır. Bu eserlerin arasında taştan hiyeroglifli damga mühür, hiyeroglifli bullalar, dağ kristalinden (amethyst) bir silindir mühür (Resim: 7), bronzdan bir okucu (Resim: 8) ve miğfer takmış bir askere benzeyen betimlemenin bulunduğu kırmızı astarlı ve iyi perdahlı seramik parçası bulunmaktadır.

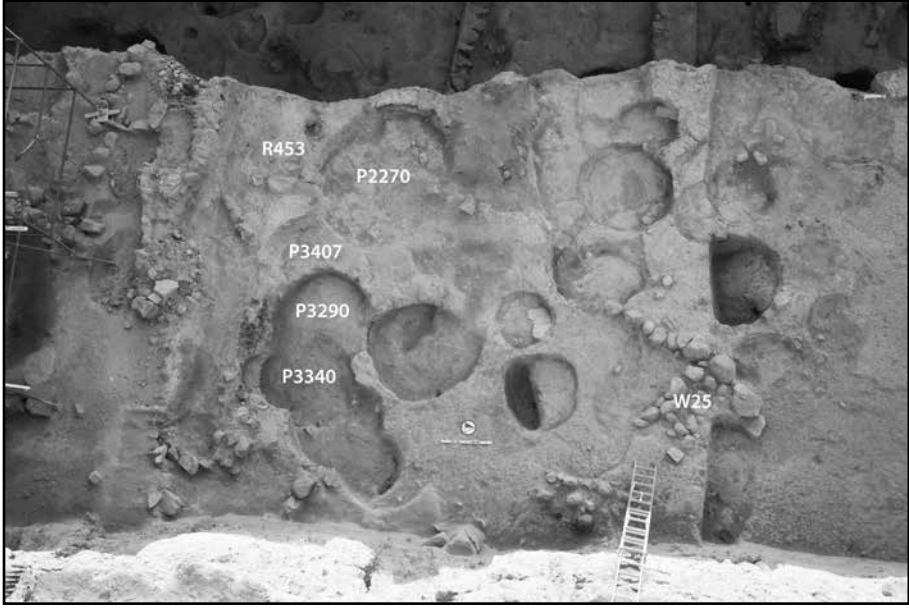
6. Sonuç

Kuzey Açma'da Eski Tunç Çağı tabakasına tamamen girilmiştir. Yukarıda izah edildiği gibi, bu sezonda tespit edilen mimari kalıntılarının hemen üzerindeki tabaka, karbon örneklerin C14 analizlerine göre, yaklaşık M.Ö. 2150 civarına tarihlendirilmektedir. Buna göre, 2015 yılında kazılan mimari kalıntıları biraz daha eskiye tarihlendirmek mümkün olacaktır. Bundan sonraki Kaman-Kalehöyük kazı çalışmalarında, Eski Tunç Çağında tespit edilen yapı katları ile her yapı katında ele geçirilen seramikler ve diğer eserler üzerinde çalışarak, Kaman-Kalehöyük M.Ö. 3. binin stratigrafisini sağlamlaştırmaya çalışılacaktır.

Güney alanında ise Iİd katının altındaki Geç Tunç Çağı kültür katının çalışmalarına devam edilecektir. Buna göre, Geç Tunç Çağından Erken Demir Çağına olan geçişin nasıl olduğu açığa çıkarılacaktır. Ancak şimdiye kadar olan çalışmalarımızla hem mimari kalıntılar hem de seramik kültürler bakımından bu iki kültür arasında kesin devamlılık görülmemektedir.

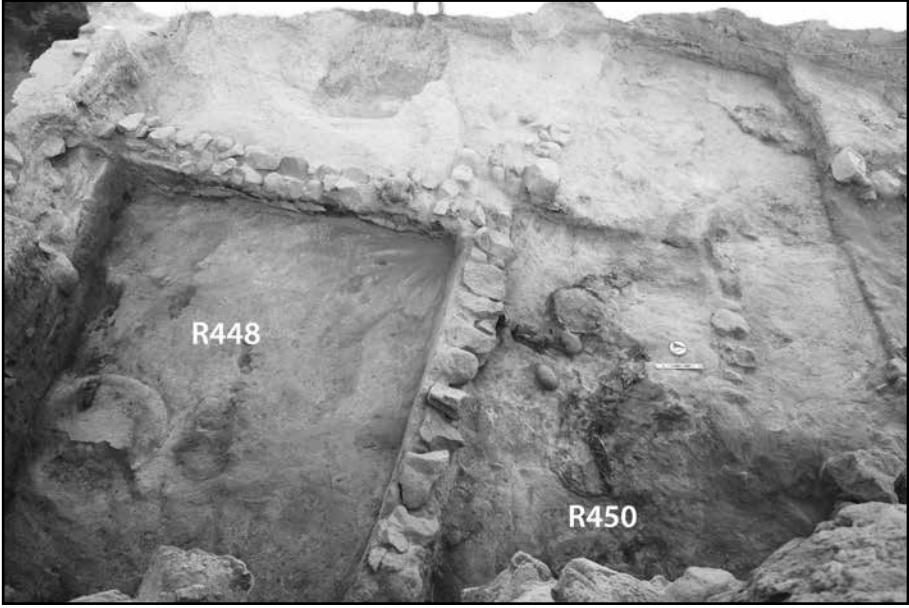
Çizim: Topografik harita ve açmalar.

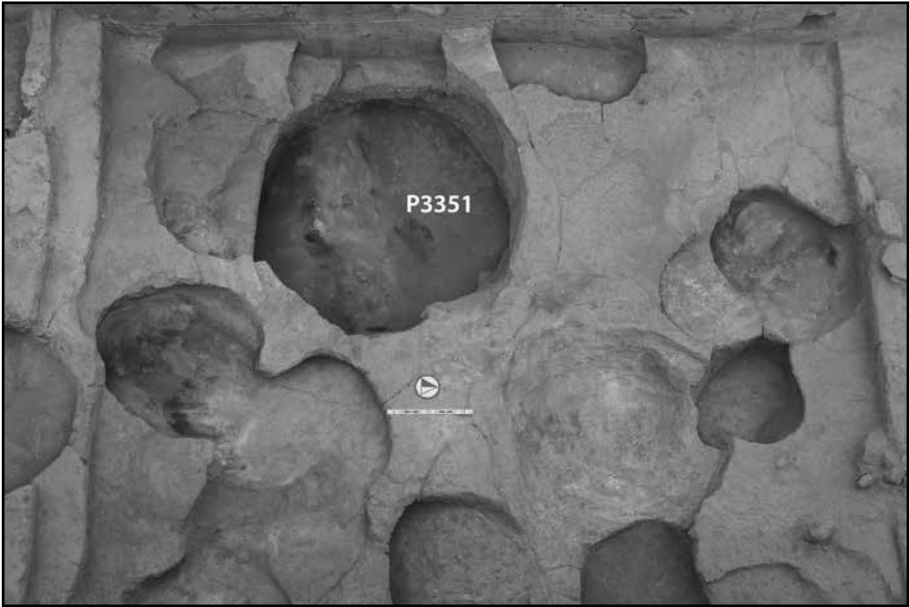
Resim 1: Kuzey XVIII. Açma, II. Kat genel görünümü.

Resim 2: Kuzey XVIII. Açma, II. Kat, R453 taban üstünde bulunan seramik parçaları.

Resim 3: Kuzey IV. Açma, IV. Kat, R448 ve R450.

Resim 4: Kuzey VI. Açma, IV. Kat, P3351 dibinde keşfedilen yanmış kerpiç duvar.

Resim 5: Geyik şeklinde bir kulp, bronz, Güney III. Açma, Geç Demir Çağı.

Resim 6: Güney LII. ve LVI. Açmalar, Ild Kat altındaki çukur evresi.

Resim 7: Silindir Mühür, Dağ kristal (amethyst), Güney LVI. Açma, Orta Tunç Çağı.

Resim 8: Ok ucu, bronz, Güney LII. Açma, Orta Tunç Çağı.

OLUZ HÖYÜK KAZISI DOKUZUNCU DÖNEM (2015) ÇALIŞMALARI: DEĞERLENDİRMELER VE SONUÇLAR

Şevket DÖNMEZ*

Aslıhan YURTSEVER BEYAZIT

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile 2015 döneminde devam edilen Oluz Höyük sistematik arkeolojik kazı çalışmaları 15 Temmuz - 3 Eylül 2015 tarihleri arasında Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Döner Sermaye İşletmeleri Merkez Müdürlüğü (DÖSİMM) ve İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Yürütücü Sekreterliği'nin (Proje No: 54777 ve 54835) finansal destekleri ile 51 gün süre ile gerçekleştirildi. Kazının Bakanlık Temsilcisi görevini Hatay Müzesi'nden Arkeolog Ünsal Bolattaş, Kazı Başkan Yardımcılığı görevini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı'ndan Yrd. Doç. Dr. Aslıhan Yurtsever Beyazıt yerine getirdi¹.

* Prof. Dr. Şevket DÖNMEZ, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı. Beyazıt 34453-İstanbul/TÜRKİYE.

Yrd. Doç. Dr. Aslıhan YURTSEVER BEYAZIT. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı. Beyazıt 34453-İstanbul/TÜRKİYE.

- 1 Kazı heyeti İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Anatomi Bölümü'nden Prof. Dr. Vedat Onar, İstanbul Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Jeofizik Mühendisliği Bölümü'nden Yrd. Doç. Dr. Fethi Ahmet Yüksel, Erzincan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı'ndan Yrd. Doç. Dr. Salih Kaymakçı, Arkeolog - Sanat Tarihçisi - Restoratör - Fotoğraf Uzmanı Ahmet Çakmak, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Arkeolog Fidane Abazoglu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencileri Arkeolog Can Kandaz ile Arkeolog Ebru Kiras, Hittit Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Yüksek Lisans öğrencisi Arkeolog Ayşe Üke, Arkeolog Tunç Kaner, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı stajyer lisans öğrencileri Damla Yurdasiper, Hilal Varol, Ekin Duransel, Ceren Öner, Tuğçe Hafizoğlu, Elif Eren, Selmin Yüzbaşıoğlu, Özge Arslan, Emrah Gökcan, İsmail Hakkı Palalı, Damla Suna, Aslı Bal, Canan Bilgi, Rabia Bedir, Güneş Özdal ve Halime Bulut, Çukurova Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü lisans öğrencisi Mehmet Azbağ, Hatay Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü lisans öğrencileri Eda Şeker ve Ahmet Çağrı Sökmen, Batman Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü öğrencileri Güler Yaman ve Hasan Kaplan'dan oluştu.

Oluz Höyük 2015 dönemi çalışmaları üç aşamalı olarak gerçekleştirildi;

1. *Aşama. Arkeojeofizik Çalışmaları:* Arkeolojik alanların genel yapısında özellikle mimari kalıntıları oluşturan yapı malzemelerinin, bunları örten dolgu toprağından farklı olması, toprakaltının fiziksel özelliklerinin incelenmesi esasına dayanan jeofizik bilim dalının arkeolojik çalışmalarda da geniş uygulama alanı bulmasını sağlamıştır. Son yıllarda jeofizik yöntemlerden arkeolojik yerleşim alanlarında toprakaltındaki kalıntıların bilgilerini ortaya koymak için yoğun bir şekilde yararlanılmaktadır. Araştırmalarda özellikle sığ derinliklere ait bilgilerin çabuk, güvenilir ve ayrıntılı olarak elde edilmesine yönelik talebe koşut olarak cihaz ve yazılımlarda yüksek bir gelişim gözlenmektedir. Bu gelişmeler doğrultusunda Oluz Höyük'te hem bu dönem ve hem de gelecek yıllardaki sistematik arkeolojik kazılar için bir stratejik planlama yapabilmek amacıyla 30 Ağustos – 1 Eylül 2015 tarihleri arasında Yrd.Doç.Dr. Fethi Ahmet YÜKSEL tarafından J 5, K 5, M 12, M 13, M 14, M 15, M 16, N 12, N 13, N 14, N 15, N 16, O 12, O 13, O 14, O 15 ve O 16 plankarelerinde toplam 1650 m²'lik bir alanda Elektrik Rezistivite Tomografi (ERT) yöntemi ile toprakaltındaki olası yapı kalıntılarına ait ayrıntılı derinlik, uzanım ve konum bilgilerine ulaşılmaya çalışıldı (Resim:1).

Oluz Höyük'ün 2015 dönemi arkeojeofizik araştırmaları ile ilgili değerlendirme çalışmaları halen İstanbul Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Jeofizik Mühendisliği Bölümü, Yerbilimleri Veri İşlem Laboratuvarı'nda devam etmektedir.

2. *Aşama. Arkeozooloji Çalışmaları:* İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Anatomi Anabilim Dalı'dan Prof. Dr. Vedat Onar 20 – 24 Ağustos 2015 tarihleri arasında arkeozooloji çalışmalarını kazıevi laboratuvarında gerçekleştirmiştir.

3. *Aşama: Arkeolojik Kazı Çalışmaları:* Oluz Höyük 2015 dönemi kazı çalışmaları A ve B açmalarında gerçekleştirildi.

A Açmasında 2007 sezonunda başlanan ve 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013 ve 2104 sezonlarında sürdürülen çalışmalara bu dönem de genişleyerek

ve derinleşerek devam edildi. K 6, K 7, I 18, J 18, Y 16, Z 15, Z 16 ve Z 17 plankarelerinde toplam 800 m²'lik bir alanda ortalama 00.70 m. derinleşildi. Bu derinleşme çalışmaları sonucunda 1, 2A, 2B, 5A, 5B, 6A, 6B, 7A ve 7B mimari tabakalarında kazılar gerçekleştirildi.

A AÇMASI

1. MİMARİ TABAKA

A Açmasında yüzey toprağının hemen altından başlayan 1. mimari tabaka, 478.78 m. ile 476.60 m. seviyeleri arasında yer almaktadır. Yüzeye yakınlığı nedeniyle tarım faaliyetleri, 2007'den önce yapıldığı anlaşılan bazı yasadışı kazılar ve büyük olasılıkla "0" tabakasının yerleşimcileri, ayrıca yerleşme terk edildikten sonra gerçekleştirilmiş gömüler nedeniyle yoğun bir şekilde tahrip edilmiş olan 1. mimari tabakanın J 18 plankaresindeki kazılarında herhangi bir mimari kalıntıya rastlanmadı. b.3024 olarak kodlanan alanda gerçekleştirilen derinleşme çalışmalarında 2A mimari tabakasına ait b.3030 olarak kodlanan bothrosa ait olduğu anlaşılan kiremit kalıntıları açığa çıkmaya başladı. b.3024 No.lu buluntu yerinden p.t. 1 ağırşak, çakmaktaşı 1 kesici, kemik 1 boncuk, tunç 6 sikke, 1 iğne, 1 çivi ve kurşun 1 sikke ele geçirildi.

2A MİMARİ TABAKASI

476.60 m. ile 476.00 m.ler arasında yer alan 2A mimari tabakası b.2042, b.3001, b.3008, b.3009, b.3012, b.3014, b.3016, b.3018, b.3020, b.3022, b.3027, b.3029, b.3030 ve b.3033 No.lu buluntu yerlerinden oluşmaktadır.

2A Mimari tabakası kazı çalışmaları A Açması'nın güneyinde bulunan I 18, J 17 ve J 18 plankarelerinde gerçekleştirildi. Söz konusu plankarelerdeki genişleme ve derinleşme çalışmaları sırasında büyük olasılıkla 1. mimari tabaka sakinleri tarafından tahrip edilmiş olduğu anlaşılan yapı temel kalıntıları, taş döşeme kalıntıları ile bothroslar açığa çıkarıldı (Resim: 2-3).

I 18 plankaresinin orta bölümünde büyük ve derin bir bothros saptandı.

b.3030 olarak kodlanan oval şekilli bothros yaklaşık 0.60 m. derinliğinde olup, uzunluğu 1.60 m., genişliği ise 1.10 m.dir. Yangın geçirmiş bir yapıya ait envanterin yerleştirilmiş olduğu bothrosta çok sayıda tahrip olmuş çatı kiremitinin yanısıra (Resim: 4) pt 1 çömlek ve 1 kandil, tunç 1 sikke ve 2 spatula (Resim: 5) ve demir 1 orak ele geçirildi.

J 18 plankaresinde hem bir yangın sonucu hem de b.3030 kodlu bothrosun tahribatı sonucu yalnızca temel seviyesinde görülebilen duvarlara sahip bir yapı kalıntısı açığa çıkarıldı. b.3029 olarak kodlanan, kuzey - güney doğrultusunda inşa edilmiş yapının doğu duvarı 3.55 m. uzunluğunda ve ortalama 0.60 m. kalınlığındadır. Mevcut güney duvarı ise 2.40 m. uzunluğunda ve 0.40 m. kalınlığındadır. Yapının kuzey bölümünde 1.00 m. uzunluğunda ve 0.30 m. kalınlığında ince bir bölme duvarı saptandı. b.3029 kodlu yapı kalıntısında p.t. 19 tezgah ağırlığı ele geçirildi. J 18 plankaresinin güneydoğu köşesinde ise taş temelli bir yapının kısa bir duvar kalıntısı açığa çıktı. b.3030 olarak kodlanan yapı kalıntısının doğusunda bir grup çanak-çömlek ve küçük buluntu saptandı. b.3027 olarak kodlanan alan büyük olasılıkla söz konusu yapıyla ilişki olan p.t. 1 çömlek, 1 yonca ağızlı testive 2 tezgah ağırlığının yapıdaki tahribat sırasında yüksek bir yerden düşmüş olduğu gözlemlendi. Buluntu grubunun hemen kuzeyinde 0.50 m. uzunluğunda zayıf bir kerpiç bölme duvarı kalıntısı saptandı.

2A Mimari tabakası dolgu toprağı içinde p.t. 2 tezgah ağırlığı, 1 ağırşak, 2 ağ ağırlığı ve 1 kapak, 2 ezgitaşı ile demir 1 kesici ele geçirildi.

2B MİMARİ TABAKASI

478.00 m. ile 476.20 m.ler arasında yer alan ve I 17, I 18 ve J 18 plankarelerinde çalışılan 2B mimari tabakası b.2064, b.2543, b.3007 ve b.3019 No.lu buluntu yerlerinden oluşmaktadır.

Pers Yolu'nun güneyindeki I 17, I 18 ve J 18 plankarelerinde gerçekleştirilen genişleme ve derinleşme çalışmaların ateş kültü ile ilgili olduğunu düşündüğümüz b.2543 kodlu kutsal ateş çukuru (ateş yakma çukuru) merkezli olarak devam etti. Kutsal ateş çukuru ve yakın çevresindeki

detay çalışmalar sırasında, çukurun kenarındaki taş sırası içinde taş 1 kandil kaidesi saptandı. Kutsal ateş çukurunun 4.00 m. doğusunda, J 18 plankaresinde bir bothros saptandı (Resim: 6). b.3019 olarak kodlanan bothrosta p.t. 1 anak (Resim: 7), 1 ömlek (R e s i m : 8) ve 1 yonca ağızlı testi (Resim: 9) saptandı.

I 17 plankaresinde gerçekleştirilen kazı çalışmaları sırasında kutsal ateş çukurunun hemen kuzeydoğusunda bulunan ve batı kenarı 2014 donemi çalışmaları sırasında açığa çıkarılan platformun onemli bir blümü ortaya çıkarıldı. “L” biçiminde bir plana sahip olan taşlardan oluşturulmuş platformun batı kenarının kaba yonu iri taşlarla ozenli olarak inşa edilmiş olduğu gözlendi. b.3007 olarak kodlanan platformun kuzey – güney uzunluğu 4.00 m., batı – doğu uzunluğu ise 5.35 m.dir. Ortalama genişliği 1.30 m. olan platformun kutsal ateş çukuru ile bağlantısını araştırmak amacıyla bu alanda 2016 doneminde kazı çalışmalarına devam edilmesine karar verildi. 2B Mimari tabakası dolgu toprağı içinde demir 1 nesne ele geçirildi.

6A MİMARİ TABAKASI

b.3000, b.3005, b.3010, b.3013 ve b.3023 No.lu buluntu yerlerinden oluşan 6A mimari tabakasında büyük bir blümü bir atık çukurunun oluşturulması sırasında tahrip edilmiş oldukça nitelikli bir yapı kalıntısı açığa çıkarıldı. Kuzeybatı – güneydoğu yönünde inşa edilmiş olduğu gözlenen ve yalnızca bir duvar hattı ortaya çıkarılabilen yapı kalıntısı b.3005 olarak kodlandı. Kuzeybatı – güneydoğu güzergâhında uzanan yapının kerpiç duvarı 2.25 m. uzunluğunda ve 0.50 m. kalınlığındadır. Doğu kesit önünde oldukça kaliteli işlenmiş taşlarla oluşturulmuş bir köşe duvarı kalıntısı bulunan yapının kerpiç duvar ile köşe kalıntısı arasındaki bağlantısı büyük bir atık çukurunun oluşturulması sırasında tahrip edilmiş olduğu gözlendi. b.3010 olarak kodlanan yuvarlak şekilli atık çukuru 1.10 m. apında ve 0.40 m. derinliğindedir. Atık çukurunun güneydoğusunda köşe duvarı kalıntısı ise kuzey – güney yönde 1.30 m., batı – doğu yönde ise 0.90 m.dir. Düzgün işlenmiş blok taşlar ile daha kk boyutlu taşlarla inşa edilmiş köşe yapısının bir taşı üzerine kazıma tekniği ile işlenmiş “+” motifi oldukça dikkat

çekicidir (Resim: 10-11). Kerpiç duvarın kuzey ucunda ise büyük olasılıkla bir taş döşemeye ait olduğu anlaşılan kalıntılar saptandı.

6A Mimari tabakası dolgu toprağı içinden p.t. 2 ağırşak ve 5 tıkaç, kemik 1 *astragalos* ile demir 1 kesici ele geçirildi.

6B MİMARİ TABAKASI

J 6 plankaresindeki b.3026 ve b.3028 No.lu buluntu yerlerinden oluşan 6B mimari tabakasında yalnızca bir taş döşeme kalıntısı saptandı. b.3026 olarak kodlanan döşeme kalıntısının yontulmamış ya da kaba yonu taşlarla oluşturulmuş olduğu gözlemlendi. Büyük bir bölümü doğu kesit içinde bulunan b.3026 No.lu taş döşeme kalıntısının mevcut uzunluğu 2.75 m., mevcut genişliği ise 1.00 m.dir. Söz konusu döşeme üzerinde p.t. 1 tezgah ağırlığı ve 1 nesne ile 1 öğütmetaşı ele geçirildi.

6B Mimari tabakası dolgu toprağı içinden p.t. 1 ağ ağırlığı, çakmaktaşı 1 kesici ve 1 öğütmetaşı ele geçirildi.

7A MİMARİ TABAKASI

K 6 ve K 7 plankarelerinde gerçekleştirilen derinleşme çalışmaları sırasında ilk defa 7A mimari tabakasına ait mimari kalıntılar saptandı. b.3021, b.3025, b.3031 ve b.3032 No.lu buluntu yerlerinden oluşan 7A mimari tabakasında, K 6 plankaresinde b.3031 olarak kodlanan ve plan şeması özelliği bulunmayan tahrip olmuş bir takım kerpiç duvar ve taş temel kalıntıları gözlemlendi. b.3031 No.lu kalıntılar üzerinde p.t. 1 model araba tekerleğı ele geçirildi. K 7 plankaresinde gerçekleştirilen çalışmalarda ise yamaca inşa edildiğı anlaşılan kerpiç bir yapıya ait duvar kalıntısı ile basit bir ocak kalıntısı açığa çıkarıldı (Resim: 12). Kuzey - güney doğrultusunda inşa edilmiş duvarın yamaç erozyonu nedeniyle günümüze ulaşmayan basit bir yapı kalıntısına ait olduğu gözlemlendi. b.3021 olarak kodlanan duvar 1.65 m. uzunluğunda ve 0.60 m. genişliğindedir. b.3021 kodlu duvara bitişik olarak güney kenarında kilden inşa edilmiş olan ocak ise oval şekilli olup oldukça basit görünümlüdür.

0.60 m. uzunluğunda ve 0.45 m. genişliğindeki ocağın tabanındaki kül ve karbon kalıntıları uzun süreli bir kullanıma işaret etmektedir. Kerpiç duvar kalıntısının 2.00 m. kuzeybatısında yer alan ve henüz bir plan vermeyen taş kalıntıların söz konusu duvar ile bağlantısının araştırılması çalışmalarının 2016 döneminde yapılması planlandı.

B AÇMASI

Kazı çalışmalarımızın ikinci bölgesini oluşturan B Açması höyüğün doğu yamacında yer almaktadır. 2007 – 2010 ve 2014 dönemlerinde yoğun olarak çalışılan B Açması'nda toplam 10 mimari tabaka saptanmıştı. 2015 çalışmalarında geniş bir alanda kazılmış olan ancak mimari anlamda kesin planını saptayamadığımız VI. Mithradates Dönemi Hellenistik yapı kompleksinde 473.00 m. ile 4.72.20 m. arasında genişleme ve derinleşme çalışmaları gerçekleştirildi. Esasen doğu-batı yönünde uzanan bir duvarın kuzey ve güneyine yerleştirilmiş kapalı ve açık mekânlardan oluşan bu kompleksin, gerek M.Ö. 2. yüzyıl sonu-M.Ö. 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen sikkelerden ve gerekse mimari ve çanak- çömlek özellikleri açısından Orta Anadolu ve Orta Karadeniz Bölgeleri açısından Hellenistik Dönemle ilgili bilgilerimize önemli katkılar yapacak bir yapı olduğu anlaşıldı. 1. Mimari tabaka kazı çalışmaları Y 16, Z 15, Z 16 ve Z 17 plankarelerinde b.3002, b.3003, b.3006, b.3011, b.3015 ve b.3017 No.lu buluntu yerlerinde gerçekleştirildi. İlk olarak Z 15 plankaresinde genişleme çalışmaları yapıldı. Buradaki kazılarda yapı kompleksinin kuzeye doğru devam ettiği gözlemlendi. Birtakım küçük mekânlardan oluşan yapının kuzey uzantılarının aynı malzeme ve teknikte inşa edilmiş olduğu gözlemlendi (Resim: 13.) Yapı kompleksinin yeni açığa çıkarılan kuzey mekânlarında pt 1 boğa başı kabartmalı keramik parçası (Resim: 14), 1 ağırşak, 2 kapak ve 1 nesne, kemik 1 *astragalos* ile demir 1 kesici ele geçirildi.

Daha sonra yapı kompleksine batıdan ulaştığını düşündüğümüz bir taş döşeme yol kalıntısı üzerinde çalışmalar gerçekleştirildi. Y 16 plankaresindeki kazılarda yol kalıntısının batıya doğru yalnızca 0.50 m. devam ettiği anlaşıldı (Resim: 15). Bu bağlamda söz konusu yolun devamının büyük

olasılıkla tahrip edilmiş olduğu düşünöldü. Yol kalıntısı ile ilgili kazı çalışmaları sırasında p.t. 1 ağ ağırlığı ile tunç 1 sikke ele geçirildi.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sonuç olarak toplam 51 gün süren ve A ile B açmalarında 800 m²'lik bir alanda gerçekleştirilen Oluz Höyük 2015 dönemi kazı çalışmalarında A Açması'nda 10 mimari tabakanın dördünde (1, 2, 6 ve 7. mimari tabakalar), B Açması'nda ise yalnızca 1. mimari tabakada çalışıldı. 9 yıllık kazı çalışmaları sonucunda A, B, E ve F açmalarının ilk tabakalarının, A ve B açmalarının ilk yedi tabakasının birbirleri ile çağdaş oldukları özellikle ele geçirilen sikke ve çanak-çömlek parçalarının değerlendirilmesinden anlaşıldı. Bu bağlamda, Oluz Höyük'ün 0 Tabakası Ortaçağ ve Yeniçağa (M.S. 13 - 16. yüzyıllar), 1. mimari tabakası Helenistik Çağa (M.Ö. 200 - MÖ 47), 2A mimari tabakası Geç Demir Çağının Geç Evresine (M.Ö. 300 - 200), 2B mimari tabakası Geç Demir Çağının Geç Evresine (M.Ö. 425 - 300), 3. mimari tabakası Geç Demir Çağının Geç Evresine (M.Ö. 500 - 425), 4A mimari tabakası Geç Demir Çağının Erken Evresine (M.Ö. 550 - 500), 4B Mimari tabakası yine Geç Demir Çağının Erken Evresine (M.Ö. 600 - 550) tarihlenebilir. 5A Mimari tabakasının M.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısına (Orta Demir Çağı), 5B mimari tabakasının M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısına (Orta Demir Çağı), 6A mimari tabakasının M.Ö. 8 yüzyıla (Orta Demir Çağı), 6B mimari tabakasının M.Ö. 9. yüzyıla (Orta Demir Çağı), ilk olarak 2014 çalışmalarında saptanan 7A mimari tabakasının M.Ö. 10-11. yüzyıllara (Erken Demir Çağı/ Karanlık Çağ) ve 7B mimari tabakasının ise M.Ö. 12. yüzyıla (Karanlık Çağ) tarihlenebileceği düşünöldü. 8. mimari tabaka (M.Ö. 13. yüzyıl) ile 9. mimari tabaka (M.Ö. 15 - 14. yüzyıllar) Geç Tunç Çağına yani Hitit Büyük Krallık Dönemine aittir. 10. Mimari tabakanın ise özellikle taş kalıp, çakmaktaşı aletler ve çanak-çömlek parçalarının değerlendirilmesi sonucunda kabaca Erken Tunç Çağı II-III'e (M.Ö. 3. Binyılın ortaları) tarihlenebileceği söylenebilir.

Kazı sırasında ele geçirilen ve rapor içinde mimari tabakalara göre dö-
kümüleri verilen 81 adet eser kazı çalışmaları sonunda Amasya Müzesi'ne
teslim edildi.

DÖNEM	MİMARİ TABAKA	TARİHLER	AÇMA	BULGULAR
Ortaçağ	0	10-14. yy	A	Sırlı ç-ç parçaları
Helenistik Çağ	1	MÖ 200 – MÖ 47	A, B ve C	VI. Mithradates dönemi sikkeleri, Roma Cumhuriyet Dönemi gümüş sikkeleri, demir niğfer
Geç Demir Çağı Geç Evre (Akhaemenid)	2A	MÖ 300 – 200	A, B ve C	Amforalar, Akhaemenid kaseler, tunç kutu kapağı, kemik saç aksesuarı
Geç Demir Çağı Geç Evre (Akhaemenid)	2B	MÖ 425 – 300	A, B ve C	Akhaemenid kaseler, Fenike tipi cam boncuk, devebaşı betimli kült kabı, Büyük İskender Dönemi altın stater, III. Philip Dönemi gümüş sikke, istridye kabuğu şeklinde tunç kozmetik kutusu kapağı, rozet ve güneş motifli kemik bir disk
Geç Demir Çağı Geç Evre (Phryg ve Akhaemenid)	3	MÖ 500 – 425	A, B, C ve D	Keklik figürlü krater parçası, boya bezekli ç-ç
Geç Demir Çağı Erken Evre (Geç Phryg Dönemi)	4A	MÖ 550 – 500	A ve B	Boya bezekli ç-ç
Geç Demir Çağı Erken Evre (Geç Phryg Dönemi)	4B	MÖ 600 – 550	A	Phryg mührü, Kubaba heykelciği, boya bezekli ç-ç
Orta Demir Çağı (Klasik Phryg Dönemi)	5A	MÖ 7. yüzyılın ilk yarısı	A ve B	Boya bezekli ç-ç
Orta Demir Çağı (Klasik Phryg Dönemi)	5B	MÖ 7. yüzyılın ikinci yarısı	A ve B	Boya bezekli ç-ç
Orta Demir Çağı (Erken ve Klasik Phryg Dönemi)	6A	MÖ 8. Yüzyıl	A ve B	Boya bezekli ç-ç
Orta Demir Çağı (Erken ve Klasik Phryg Dönemi)	6B	MÖ 9. Yüzyıl	A ve B	Boya bezekli ç-ç
Erken Demir Çağı (Karanlık Çağ)	7A	MÖ 11 – 10. yüzyıllar	A ve B	Boya bezekli ç-ç
Karanlık Çağ	7B	MÖ 12. Yüzyıl	A ve B	Hiit ç-ç ve boya bezekli ç-ç
Geç Tunç Çağı (Büyük Krallık Dönemi)	8	MÖ 13. Yüzyıl	B	ç-ç parçaları

2007 döneminden itibaren Oluz Höyük'te kazılmış alanlar, çalışmalar sona erdiğinde titiz bir şekilde jeotekstil örtü ile kapatılarak koruma altına alınmaktadır. Titizlikle kullanılan jeotekstil örtüler sayesinde Oluz Höyük mimari kalıntıları kış aylarının zorlu iklim şartlarından, kar ve yağmurun aşındırıcı etkilerinden, bahar aylarının yoğun bitkilenme olumsuzluklarından bugüne değin başarılı bir şekilde korundular. 2015 dönemi kazı çalışmaları sonunda açmaların hepsi ve tüm mimari kalıntılar her yıl olduğu gibi jeotekstil örtüler ile kapatılarak koruma altına alındı. İkinci aşama olarak yüzeylerine ince kum tabakası serildi. Böylece kapatılan mimari kalıntıların oksijen almaları sağlandı.

Oluz Höyük sistematik arkeolojik kazılarını gerçekleştirmeme izin veren Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne teşekkürü bir borç biliriz. Kazılar için finansal destek sağlayan Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Döner Sermaye İşletmeleri Merkez Müdürlüğü'ne (DÖSİMM) teşekkür ederim. Ayrıca kazı sırasında yaptıkları yardım ve gösterdikleri yakınlık nedeniyle Amasya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Amasya Müze Müdürlüğü, Samsun Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü, Amasya Valiliği, Amasya İl Özel İdaresi Genel Sekreterliği, Gökhöyük Tarım İşletmeleri Müdürlüğü ile Gözlek Köyü Muhtarlığı'na teşekkürlerimi sunarım.

Resim 1: Oluz Höyük arkeojEOFİZİK çalışmaları.

Resim 2: A Açması, 2A mimari tabakası, taş döşeme ve yapı kalıntıları.

Resim 3: A Açması, 2A mimari tabakası, taş döşeme ve yapı kalıntıları.

Resim 4: A Açması, 2A Mimari Tabakası, Bothros, Çatı Kiremitleri.

Resim 5: Spatula (OLZ 15 013), tunç, a açması, 2a mimari tabakası.

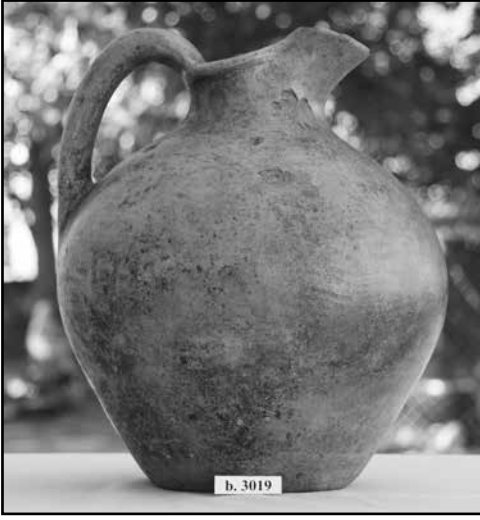
Resim 6: A Açması, 2B mimari tabakası, *bothros*.

Resim 7: Çanak (OLZ 15 035), Pt, 2B mimari tabakası.

Resim 8: Çömlek (OLZ 15 015), Pt, 2B mimari tabakası.

Resim 9: Testi (OLZ 15 011), Pt, 2B mimari tabakası.

Resim 10: A Açması, 6A mimari tabakası, blok taşlardan oluşan yapı kalıntısı.

Resim 11: A Açması, 6A mimari tabakası, kazıma tekniği ile + motifi işlenmiş blok taş.

Resim 12: A Açması, 7A mimari tabakası, kerpiç duvar ve ocak kalıntısı.

Resim 13: B Açması, 1. mimari tabaka, yapı kalıntısı.

Resim 14: B Açması, 1. mimari tabaka, boğa başı kabartmalı keramik parçası.

Resim 15: B Açması, 1. mimari tabaka, yol kalıntısı.

AMASYA-HARŞENA KALESİ VE KIZLAR SARAYI KAZISI 2015 DÖNEMİ ÇALIŞMALARI

E. Emine NAZA-DÖNMEZ*

Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı, 04.08.2015- 03.09.2015 tarihleri arasında Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni gerçekleştirilmiştir. Yrd. Doç. Dr. Emel Emine Dönmez başkanlığında ve Afyon Kocatepe Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Şeyda Algaç kazı başkan yardımcısı olarak görev yaptığı kazı ekibinde; Prof. Dr. Vedat Onar (Arkeozoolog), Yrd. Doç. Dr. Bülent Öztürk Eskiçağ Tarihçisi - Nümismatik Uzmanı), Tolga Aydın (Sanat Tarihçi) Hülya IŞIK (Restoratör), İstanbul Üniversitesi öğrencilerinden Aziz Bozdağ, Özlem Şimşek Mehmet Nadir Değer Fatih Canıbek Seher Özdemir, Batman Üniversitesi Öğrencilerinden, Abbas Ataman Esmâ Sünger, Savaş Adsan ve Bakanlık temsilcisi olarak kazıda Silifke Müzesi'nden Sanat Tarihçisi Uğur Taş görev yapmıştır.

2015 yılı çalışmaları, İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Yürütücü Sekreterliği ile Kültür ve Turizm Bakanlığı DÖSİMM'in katkılarıyla gerçekleştirilmiştir¹.

2015 yılı kazı çalışmaları 2009 ve 2010 yılında yürütülen Harşena Kalesi top kulesinin kuzeyinde yer alan alanda devam etmiştir. 2009 yılında A, B, C plan karelerinde başlatılan çalışmalarda, Osmanlı öncesine ve Osmanlı Dönemine tarihlenebilen iki farklı kültür evresine işaret eden mimari tabakaların ortaya çıkarıldığı bu alanda, arazinin topografyasına uyumlu olarak gelişen, teraslama sistemine göre inşa edilmiş dört farklı mimari evreye dair tabaka

* Yrd. Doç. Dr. E. Emine NAZA-DÖNMEZ, Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazı Başkanı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Türk ve İslam Sanatı Anabilim Dalı, 34134-İstanbul/TÜRKİYE.

1 Kazı çalışması, İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Yürütücü Sekreterliği (Proje No: 54804) ile Kültür ve Turizm Bakanlığı DÖSİMM'in katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

tespit edilmişti. 2010 yılında A ve C açmalarında çalışmalara devam edilmiş buna ilaveten C1 ve D açmalarında da çalışılmıştır. 2009 yılında ortaya çıkarılan C ve B açmalarındaki kademeli döşeme C1 açmasında da devam ettiği görülmüştür. C açmasında derinleştikçe ana kaya ile birlikte çok düzgün yerleştirilmiş büyük taş bloklardan oluşan ve C1 açmasına doğru devam eden kademeli bir döşeme daha ortaya çıkarılmıştır. Söz konusu alanda A, B, C, C1, D plan karelerde temizlik ve ara kesit duvarlarının açılarak devam etmesi ile gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalarda BC açması ara kesiti, BD açmaları ara kesiti ile C1 açması batı kesiminde ve A açmasının kuzey bölümünde seviye inme çalışmaları yapılmıştır.

Amasya Harşena Kalesi'nde yapılan 2009 ve 2010 yılında açılan açmaların ve etrafının yüzey temizliğine İlk olarak C1, C, B, D, A açmasının etrafındaki otlar yolunarak temizlendi. Etrafı temizlenen açmaların içindeki jeotekstiller kaldırılarak içindeki sokak dokusu ve ana kaya üstleri ince temizlik yapılarak temizlendi. B-C açmalarının ortak kesitinde seviye inme çalışmalarına devam edildi. A açmasında ilk olarak doğudan batıya doğru uzanan duvar kısmının üstü ince temizlik yapılarak temizlenmiştir. İlerleyen zamanda ise A açmasının kuzey batı kısmında seviye inme çalışmalarına başlanmıştır. B-D açmalarının ortak kesiti ve C1 açmasının batı kesitinde seviye inme çalışmalarına devam edilmiştir. Çalışmaların sonunda kazı alanı jeotekstillerle kapatarak koruma altına alınmıştır (Resim: 1-3).

Müze'ye teslim edilen envanterlik eserler ise

A Açması

Bu açmadan Memluk sultanları Kayıtbay (1468-1496) (Resim: 4a-b) ve Tomanbay (1516-1517) (Resim: 5a-b) Dönemine tarihlenen 4 adet altın sikke ele geçirilmiştir². Bu sikkeler HRŞ 15 01, HRŞ 15 02, HRŞ 15 03, HRŞ 15 04 envanter numaralarını almıştır. Ayrıca HRŞ 15 ETD/03 işlenmiş taştır.

2 Söz konusu sikkeleri okuyan değerli meslektaşım Dr. Adil Özme'ye teşekkür ederim.

B Açması

Bu açmadan ele geçirilen bronz zırh süsü(?) Osmanlı Dönemine tarihlenmektedir. Yuvarlak zırh süsünün ortasında küçük bir gülce kabartması yer alır. Söz konusu zırh süsü HRŞ 15 16 envanter numarası almıştır (Resim: 6).

BC Açması Kesit

Bu kesitten ele geçirilen eserler arasında HRŞ 15 08 envanter numaralı kurşun bilye Osmanlı Dönemine aittir (Resim: 7). HRŞ 15 12 ve HRŞ 15 13 envanter numaralı kemik kolye uçları Osmanlı Dönemine ait olduğu düşünülmektedir. HRŞ 15 14 envanter numaralı eser bronz sikke Alman jetonudur. Üzeri delikli jetonun bir yüzünde yelken diğer yüzünde güneş ay yer almaktadır. Üzerindeki Latince yazılar henüz çözümlenememiştir (Resim: 8a-b). HRŞ 15 17 envanter numaralı bronzdan kolye ucu Osmanlı Dönemine aittir. Kafes oyma tekniğinde bitkisel süslemelidir (Resim: 9). Ayrıca HRŞ 15 ETD/02 bronz kolye ucu yer alır.

BD Açması Kesit

Bu kesitten ele geçirilen eserler HRŞ 15 05 envanter numaralı H.1115/1703 tarihli III. Ahmed Dönemine ait gümüş sikke yer almaktadır (Resim: 10a-b). HRŞ 15 15 envanter numaralı bronz kolye ucu Osmanlı Dönemine aittir. Ortada kabartma gülce yer almaktadır. HRŞ 15 18 envanter numaralı bronz kemer tokası yer alır. HRŞ 15 19 envanter numaralı kemer tokası üzerinde bitkisel geometrik süslemeler yer alır (Resim: 11) HRŞ 15 07 envanter numaralı Osmanlı Dönemine ait pişmiş topraktan boncuk bulunmaktadır. Ortası delik boncuğun üzeri ince işlenmiş yivler yer alır.

C1 Açması Kesit

Bu kesitten HRŞ 15 06 envanter No.lu gümüş sikke ve HRŞ 15 09 envanter numaralı kurşun bilye Osmanlı Dönemine aittir. HRŞ 15 11 envanter numaralı eser kurşundan Bizans Dönemi posta mührüdür (Resim: 12a-b).

D Açması

Bu açmadan HRŞ 15 10 envanter numaralı taş boncuk ele geçirilmiştir. Üzeri damarlı boncuğun ortasında delik mevcuttur.

Yüzey

2015 sezonunda yüzeyde bulunan iki eser etüdlük envanterliktir. HRŞ 15 ETD/01 envanter numaralı bronz ok ucu Osmanlı Dönemine, HRŞ 15 ETD/04 envanter numaralı bronz sikke Bizans Dönemine aittir.

Bu alanlardan ortaya çok sayıda sırlı sırsız seramik parçaları, lüleler, kemik objeler, cam bilezikler, sikkeler ve metal objeler ele geçirilmiştir. Bu eserler içinde 19 tanesi envanterlik eserler olarak müzeye teslim edilmiştir. Diğer eserler kazı evi deposunda tasnif edilerek kutulara yerleştirilip çalışılmıştır (Resim: 13-15).

Bu çalışmalara ilaveten Prof. Dr. Vedat Onar kazı evinde hayvan kemiklerini inceleyerek raporlarını hazırlamışlardır.

Kazı süresince restoratör Hülya Işık ve restoratör öğrencileri kazı esnasında çıkarılan eserler ile depo içinde yer alan malzemeleri tasnifleyip koruma ve onarım işlemlerini gerçekleştirmişlerdir.

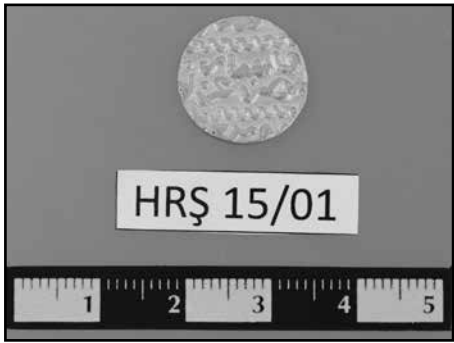
Resim 1: Harşena Kalesi çalışılan plankareler.

Resim 2: Harşena Kalesi kazı alanı.

Resim 3: Harşena Kalesi kazı alanı.

Resim 4a-b: Altın sikke (Memluk, Kayıtbay Dönemi).

Resim 5a-b: Altın sikke (Memluk, Tomanbay Dönemi)

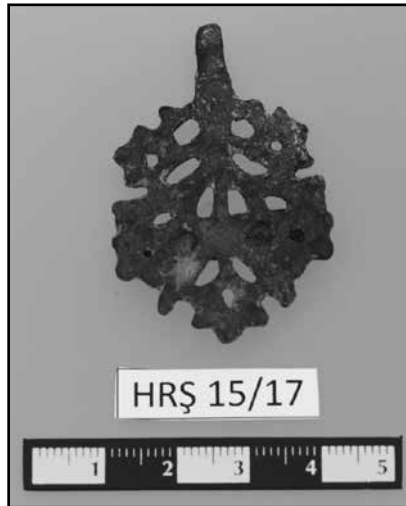
Resim 6: Zırh süsü.

Resim 7: Kurşun bilye.

Resim 8a-b: Alman jetonu.

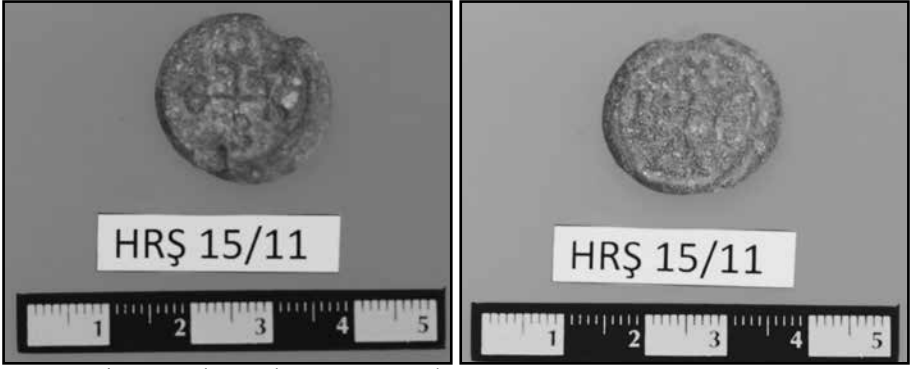
Resim 9: Bronz kolye ucu.

Resim 10a-b: Gümüş sikke.

Resim 11: Kemer tokası.

Resim 12a-b: Bizans dönemi kurşun posta mühürü.

Resim 13: Rodos İşi seramik tabak parçası.

Resim 14: Lüle.

Resim 15: Cam bilezik parçası.

HARPUT İÇ KALESİ KAZILARI 2015 YILI ÇALIŞMALARI

İsmail AYTAÇ*

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 94949537-160.01.01 (23) sayılı yazısı ile Elazığ İli, Merkez İlçe, Harput İç Kalesi'nde Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Fırat Üniversitesi adına Doç. Dr. İsmail Aytaç başkanlığında yapılan kazı çalışmaları 27.08.2015-21.11.2015 tarihleri arasında sürdürülmüştür. Kazı çalışmalarımız Kültür ve Turizm Bakanlığı DÖSİMM, Fırat Üniversitesi ve Elazığ Valiliği İl Özel İdaresi'nin maddi katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.¹ Harput İç Kale (Resim: 1) kazısının 2015 çalışmaları Fırat Üniversitesi'nden Doç. Dr. İsmail Aytaç'ın kazı başkanlığında yapılmıştır. Bakanlık temsilcisi olarak Elazığ Müzesi'nden Sanat Tarihçi Mustafa Bayram görev almıştır.

HARPUT İÇ KALE KAZILARININ ÖZETİ

2005-2009 yılları arasında Elazığ Müzesi Müdürlüğü başkanlığında, Prof. Dr. Veli Sevin'in bilimsel danışmanlığında yapılmıştır. Bu yıllar arasında 2. bölge olarak nitelendirilen alanda, Urartu sarnıcında, 3. bölgede Artuklu sarnıcında, 5. bölge olarak adlandırılan Orta Mahalle adasında ve Harput İç Kalesi'nin güneyinde bulunan konakta çalışmalar yapılmıştır. Daha sonra 22 Ağustos 2014 tarihinde Elazığ Müzesi başkanlığında, Doç. Dr. İsmail Aytaç'ın bilimsel başkanlığında kazılara yeniden başlanmıştır. 2014 yılında, 1. bölge olarak adlandırdığımız, Artuklu Sarayı olarak da bilinen²

* Doç. Dr. İsmail AYTAÇ, Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Bölümü. Elazığ/TÜRKİYE.

1 Katkı sağlayan kurumlara teşekkür ediyorum. Harcamaların büyük kısmının Elazığ Valiliği İl Özel İdaresi'nden karşılandığını belirtmem gerekiyor.

2 DANIŞ, E., 2001, 31.

yapının doğusunda (B-1, B-2, B-3 açmalarında); 3. bölge olarak adlandırılan alanda (A-1, A-2, A-3, A-4, A-5 ve B-1, B-2 açmalarında), 4. bölge olarak adlandırılan alanda, A-5 mekânında (Bellek Burcu tonozlu mekânda) çalışmalar yapılmıştır.

2014 kazı sezonu sonunda 19.12.2014/2859 karar tarihi ve sayılı yazısıyla Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararı ile Sarayönü açmaları (B1-B2-B3) ve Belek Burcu önü açmalarının (A1-A2-B1) üstleri koruma amaçlı geçici olarak ahşap direkli sac çatı ile kapatılmıştır.

2015 YILI ÇALIŞMALARI

2015 yılında T.C. Bakanlar Kurulu Kararı ile, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Fırat Üniversitesi adına Doç. Dr. İsmail Aytaç başkanlığında kazılara devam edilmiştir. 1. bölge olarak adlandırılan alanda (C-1, C-2, C-3 açmalarında) ve 5. bölge olarak adlandırılan alanda (F-1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 açmalarında) kazılar yapılmıştır (Çizim: 1). Temizlik çalışmaları, 10x10m.lik karelej ve fotoğraflama işlemlerinin ardından kazılara başlanmıştır.

SARAYÖNÜ 1. BÖLGE AÇMALARI

Harput İç Kalesi'nin kuzey ucunda bulunan Artuklu Saray kalıntısının doğusunda, 2014 yılında çalışma yapılan B-1, B-2, B-3 açmalarının paralelindeki alanda kazı çalışmaları yapılmıştır. Bu alan doğu-batı doğrultulu üç plan kareye ayrılarak (Çizim 2) C-1, C-2 ve C-3 olarak adlandırılmıştır (Resim: 2).

C-1, C-2, C-3 Plankareleri

C-1 açmasındaki çalışmalarda C-2 ile ortak 2 olmak üzere toplam 5 mekân ortaya çıkarılmıştır. Açmanın genelinde zemine ulaşılmıştır. C-2 ile ortak olan açmanın kuzeyindeki mekânda, kemerli bacası olan birbirine yapışık iki adet ocak; bu mekânın güneybatı köşesinde yan yana iki adet tandır ve bir küllük bulunmuştur (Resim: 3).

C-2 açmasında, C-1 açması ile ortak 2 mekân olmak üzere toplam 7 mekân ortaya çıkarılmıştır. Bu plan karede -1.80 m. seviyesinde, taş döşemeli, B-1

açması ile bağlantısı olan, sokak olarak düşündüğümüz güney-kuzey doğrultulu bir mekân açığa çıkarılmıştır. Bu mekânın kuzeydoğu ve güneybatı köşesinde -1.75 m. seviyesinde künk sistemi bulunmuştur. Bu açmanın bütün mekânlarında zemine ulaşamadığından gelecek sezonda çalışmalara devam edilmiştir.

C-3 açmasında -1.30 m. ila -190 m. seviyelerine kadar inilmiştir. Bu plan karede üç, B-3 açmasıyla ortak iki olmak üzere toplam 5 mekân çıkarılmıştır.

B-3 açmasının kuzeydoğu köşesine bitişik olan ve 2014 kazı çalışmalarında B-3 açması olarak adlandırılan kısmın kesiştiği alanda yapılan çalışmalarda iki niş ve kemerli bir bacanın bulunduğu mekân ortaya çıkarılmıştır. Bu plan karelerde yapılan kazı çalışmalar sırasında ortaya çıkarılan mimari yapıların örgü sisteminin benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Söz konusu örgü sistemi, genellikle taş sıraları arasına çamur harçlı yapılmıştır. Aynı zamanda duvar içlerine yoğun bir şekilde niş görülmüştür (Resim: 4). Bu mimari yapıların zarar görmesini engellemek için yıkık olan duvarlara konservasyon çalışmaları yapılmıştır. Zemin üstünde bulunan yapıların (ocak, kürsü başı vb.) tahrip olmasını engellemek için de, üzerleri elenmiş toprak ile örtülmüştür. Daha sonra bu mekânların üzeri sac çatı ile kapatılmıştır.

Küçük Buluntular

C-1, C-2, C-3 açmalarında elde edilen küçük buluntularda Bizans, Artuklu, Dulkadiroğulları ve Osmanlı dönemlerine ait sikkeler yer almaktadır. Ayrıca sırlı ve sırsız seramik parçaları (Resim: 4), metal objeler, cam parçalar, lüle parçaları, mancınık taşı, yüzük, yüksük, cam bilezik parçaları, kemik parçaları, yüzük, bilezik parçaları, ele geçirilen diğer buluntulardır. Daha önceki yıllarda F açmalarında çıkan eserler ile ortak özellikler göstermektedir. Keban Projesi kapsamında yapılan höyüklerdeki kazılarda elde edilen ve bugün Elazığ Müzesi'nde bulunan, 13. yüzyıla tarihlenen Selçuklu sırlı seramikleri ile Harput Kalesi'ndeki buluntuların çoğunluğu benzerlik arz etmektedir.³

3 AYTAÇ ,G., 1999, 391-406; AYTAÇ,G, 2010, e-dergi.

B-2 ve B-3 Açmaları

B-2 açmasının, sokak olduğu tahmin edilen bölümünün C-2 açmasıyla bağlantısını ortaya çıkarmak için çalışmalara başlanmıştır. Sezon başında -80cm. olan kod seviyesinden -1.65 m. derinliğe kadar ulaşılmıştır. Yapılan çalışmalarda, C-2 açmasının giriş noktasında dönüş veren oval hatlı bir duvar kalıntısı ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca 3 damgalı tütün lülesi, mavi renkli bir düğme ve 1 adet sikke bulunmuştur.

B-3 açmasında sezon başında -1.15 m. kodunda başlanan çalışmalar, -1.30 m. koduna ulaşıldığında sonlandırılmıştır. Yapılan çalışmalarda; yer yer sal taşı ile kaplı zemin ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca 1 adet sikke, metal parçalar, amorf seramik parçaları, hayvan kemik parçaları, kırık mancınık güllesi bulunmuştur.

5. BÖLGE (ORTA MAHALLE)

2005-2009 yıllarında Prof. Dr. Veli Sevin tarafından Orta Mahalle denilen alanın batı tarafında yoğun olarak çalışılmıştır. 2015 yılında alanın tamamlanmamış olan doğu kısmında, F-1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 olarak adlandırdığımız alanda (Çizim: 3) kazı çalışmalarına başlanmıştır (Resim: 5). Bu çalışmalarda, büyük bir salon, bir hela, bir mutfak ve F-2 ile orta iki mekân olmak üzere toplam 5 adet mekân tespit edilmiştir. Zemini tespit etmek için 2x1 m. ebadında sondaj yapılarak -168 m. kodunda, arka yüzünde cepheden bir haç ile frizlere ayrılan ve sol alt kısmında "K", sağ alt kısmında ise "S" harflerinin okunabildiği, üst frizlerinin ise kırık olmasından dolayı okunamayan ve benzerleri⁴ 11. yüzyıla tarihlendirilen Bizans sikkesi ve ok ucu bulunmuştur (Resim: 6).

F-2 plankaresinde toplam 6 adet mekân tespit edilmiştir. Moloz tabakanın boşaltılması sırasında sikke, boncuk, lüle parçaları, çeşitli metal objeler, bilezik parçalar, porselen parçaları, metal fincan zarfı,⁵ sırlı ve sırsız seramik parçaları, cam bilezik parçaları, düğme, yüzük parçası ve sapan taşları ele geçirilmiştir. F-2 açmasında yer alan sarnıcın doğusundaki mekânın duvarlarını çevreleyen sekiler ve mekân girişinde çark görülmüştür. Bu çarktan kuzey-

4 Artuk, İ.,- Artuk, C., 431.

5 SEVİN, V., 2011, 282.

doğu mekânına, oradan da sarnıca suyun akıntısını sağlamak için bir kanal yapıldığı tespit edilmiştir.

Açmanın güneyindeki ikinci mekânda toprak dolgu alındıktan sonra -60 cm. seviyesinde zemine ulaşılmıştır. Zeminden yaklaşık olarak 15 cm. yükseklikte, 40 cm. genişliğinde U ve L şeklinde iki adet seki bulunmuştur. Mekâna giriş ile seki arasında bir adet çark bulunmaktadır. Bu çarkla bağlantılı kuzeydeki mekâna akıntıyı sağlayan bir gider açığa çıkarıldı. Bu kanalın sarnıca akıntısı olduğu görülmüştür. F-2 ile F-3 plan karelerinin kesiştiği mekânda yapılan çalışmalar sırasında -95 cm. seviyelerinde zemine ulaşıldı. Mekânın güney ve batı duvarlarına bitişik L şeklinde bir sekisi olan bir kürsü başı tespit edilmiştir. Kürsü başındaki ocağın içindeki külden yoğun şekilde el yapımı ham demir çivi çıkarılmıştır. F-3 açmasında, toplam dört mekân tespit edilmiştir. Avlu dediğimiz mekânda -140 cm. daha alt tabakaların yapısını öğrenmek için bu mekânda iki adet sondaj yapılmıştır. Sondaj 1 olarak adlandırdığımız alanda -190 m. seviyelerinde zeminde Bizans Dönemine tarihlendirdiğimiz tuğla döşeme bulunmuştur.

Açmanın doğu duvarına bitişik gideri olan ve sal döşemeli zemine sahip, hela olduğunu düşündüğümüz bir mekân açığa çıkarılmıştır. Bu mekânın gideri sokağa açılmaktadır. Burada -110cm. de, ön yüzünde cepheden betimlenen aslan figürü ve onun hemen üzerinde de doğmakta olan stilize güneş motifi betimlenmiştir. Arka yüzünde ise stilize edilmiş bitkisel motifler görünmektedir. Anadolu Selçuklu Dönemine tarihlendirilen sikkenin gümüş benzerleri⁶ mevcuttur (Resim: 7).

F-3 ile F-4 açmasının birleştiği ortak mekânda yapılan çalışmalar sırasında -115cm. kodunda, mekânın doğu duvarında bir adet çark bulundu. Bu çarktan F-3 açmasına oluğu olan bir künk tespit edilmiştir.

Çarkın güneyinde, çarka bitişik bir seki bulunmaktadır. Bu mekânın güney ve doğu duvarına bitişik, kesintisiz bir şekilde devam eden 40cm. genişliğinde, zeminden 25cm. yüksekliğinde bir seki daha ortaya çıkarılmıştır. Çarkın batısında, at nalı formunda birbirine bitişik 3 adet ocak açığa çıkarıldı

6 TEKİN, O., 81-90.

(Resim: 8). -160cm. seviyesinde zemine ulaşıldı. Bu mekâna giriş, kazısı daha önceki yıllarda yapılmış olan E-2 açmasının doğu duvarından sağlanmıştır. Ayrıca ağız kısmı zeminle aynı seviyede olan pişmiş topraktan yapılmış bir adet küllük tespit edilmiştir. Mekânın güney doğusunda (sedir ile küllük arasında), birer adet metal tabak, ateş küreği, cezve, bıçak, tartı aleti ve daha önce örneğine rastlamadığımız pişmiş topraktan bir adet çift gözlü kap bulunmuştur (Resim: 9).

F-4 plan karesinde zeminde 85x75cm. ebadında bir kürsü başı açığa çıkarılmıştır (Resim: 10). Buradaki buluntular arasında sırlı ve sırsız seramik parçaları, lüle parçaları, boncuk, cam bilezik parçaları, metal objeler, fincan parçaları, ay yıldızlı cam objeler, metal disk, düğme, işlenmiş yazma uçları, midye kabuğu yer almaktadır.

F-5 plan karesinde toplam beş adet mekân tespit edildi. F-5 ve F-7'nin keşiştiği alanda ayrı bir mekân görüldü. -145 cm. seviyesinde, doğu batı uzantılı bir seki açığa çıkarıldı. Seki üzerinde saç iğnesi olduğunu düşündüğümüz bir adet işlemeli kemik obje bulunmuştur (Resim: 11).

Küçük buluntular bakımından F-1, F-2, F-3, F-4, F-5, F-6, F-7 plan karelerinde yapılan çalışmalar esnasında çeşitli dönemlere ait sikkeler, sırlı ve sırsız seramik parçaları, metal objeler (tabak, ateş küreği, cezve, bıçak, bakraç ağız parçaları, çiviler, makas vb.), ok uçları, boncuk⁷ (Resim: 12), çiçek bezemeli, kabartma benekli, düz yuvarlak, yapıştırma bant bezemeli burmalı cam bilezik parçaları,⁸ lüle parçaları,⁹ düğmeler bulunmuştur. Metal buluntular ve ocaklar bu bölgelerin demir işleme atölyeleri olduğuna işaret etmektedir.

5. bölgede bulunan F plan karelerinin kazı çalışmaları sırasında açığa çıkarılan, tahrip olan mimari yapıların daha fazla tahrip olmasını engellemek için anastilosis çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca bu yapıları olumsuz kış şartlarından korumak için üzerleri sac çatı ile kapatılmıştır.

5. bölgede bulunan Orta Mahalle Adası'nın F plankarelerini çevreleyen kuzey ve doğu tarafındaki yollarda, suyun akışını sağlamak ve sokak olgusunu bulmak için kazı çalışmaları yapılmıştır Ayrıca batısındaki mekânın kanal

7 Benzer örnekler için bakınız; SEVİN, V., 2011, 206-212.

8 Benzer örnekler için bakınız; SPAER, M., 1988, 1992, 2001, KÖROĞLU, G., 2002., WHİTCOMB, D. S., 1983, ARSLAN SEVİN, N., 2008., ÇÖMEZOĞLU, Ö., 2001.

9 Benzer örnekler için bakınız; BAKLA, E. 2007; Simpson, 2009, 67.

çıkış yolu, toprağa gömülü -13 cm. derinliğinde küp ve bir adet mancınık taşı bulunmuştur.

Artuklu Sarnıç'ındaki Çalışmalar

İlk olarak 2009 yılında kazısı yapılan Artuklu sarnıçında çalışmalar tamamlanamadığı için 2014 yılında tekrar yapılmıştır. 2015 sezonunda su haznesi ve 4 basamak daha çıkarılmış, toplam basamak sayısı 52 olmuştur. Sarnıçta yoğun olarak sırlı ve sırsız seramik parçaları tüme yakın kandil ve parçaları, metal kap, boncuk, metal objeler e bulunmuştur.

Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları

Harput İç Kale Kazısında ortaya çıkarılan mimari yapıların zarar görmesini engellemek için yıkık olan duvarlara anastilosis çalışmaları yapılmıştır. Kazıda çıkarılan ocak, kürsü başı, tandır ve sekinin tahrip olmasını engellemek için üzerleri elenmiş toprak ile örtülmüştür. Bu mekânları olumsuz hava şartlarından korumak için, üzerleri ahşap taşıyıcılarla, geçici olarak oluklu sac çatı ile kapatılmıştır. Harput İç Kale'de kazısı tamamlanan alanlarında restorasyon projesi yapılacak olan kısımlar belirlenmiştir.

Atölye Çalışmaları

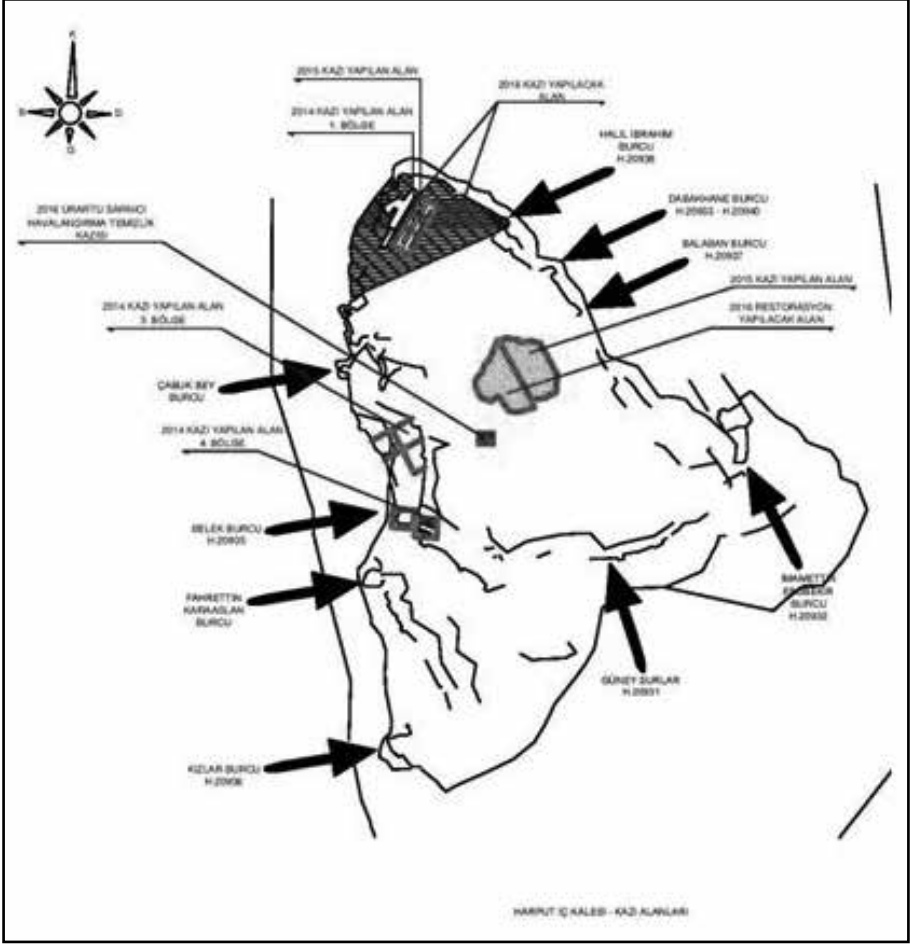
Kazıda çıkan buluntuların temizlik çalışmaları günlük olarak yapılmıştır. Sikke ve metal objelerin yüzeyleri oldukça korozyonludur. Bu eserlerde mekânîk temizlik yapılmıştır. Daha sonra bütün eserlerin tasnif, çizim, fotoğraflama, belgeleme ve birleştirme işlemlerine geçilmiştir. Ayrıca eserlerin istatistik çalışmaları yapılmış, bilgi ve görüntüler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Arazi çalışmalarından sonraki atölye işleri Fırat Üniversitesi'ndeki laboratuvarında yapılmıştır.

Yapılan çalışmalar sonucunda müzelik envanter değerinde 47, müzelik etüt değerinde 90 adet eser Elazığ Müzesi'ne teslim edilmiştir.

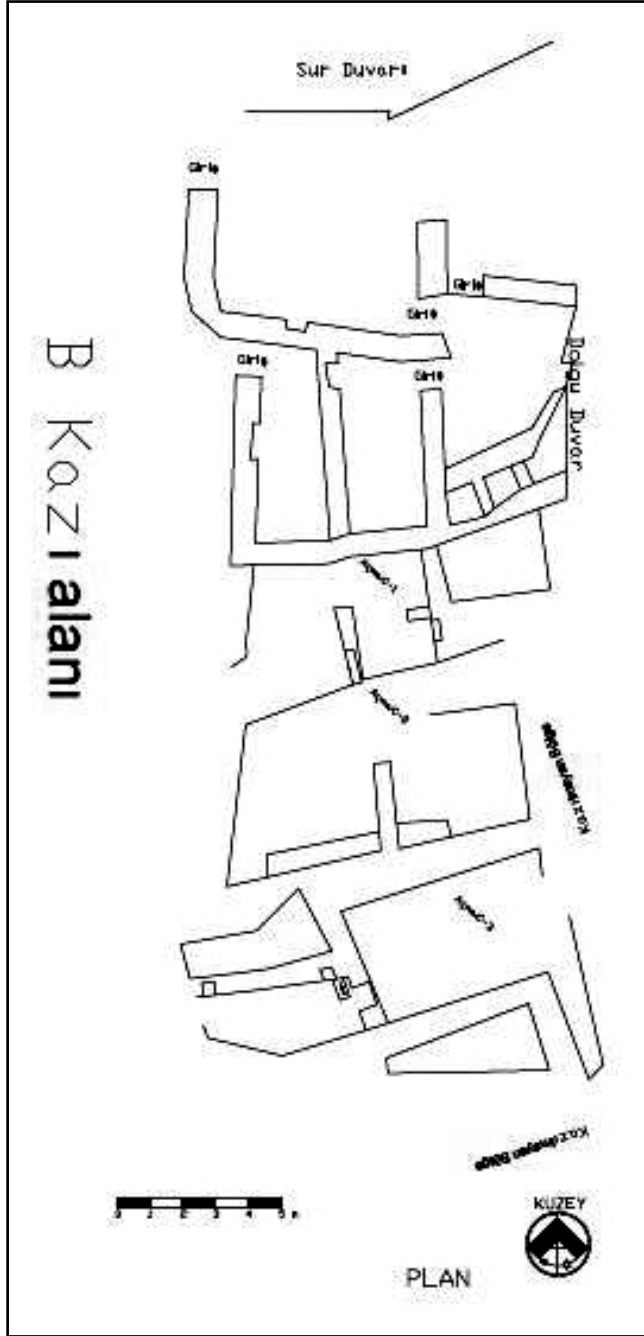
KAYNAKÇA

ARSLAN SEVİN, N., 2008, "Harput'ta Bir Osmanlı Mahallesi Sakinleri", *Toplumsal Tarih Dergisi*, 169: 27-33.

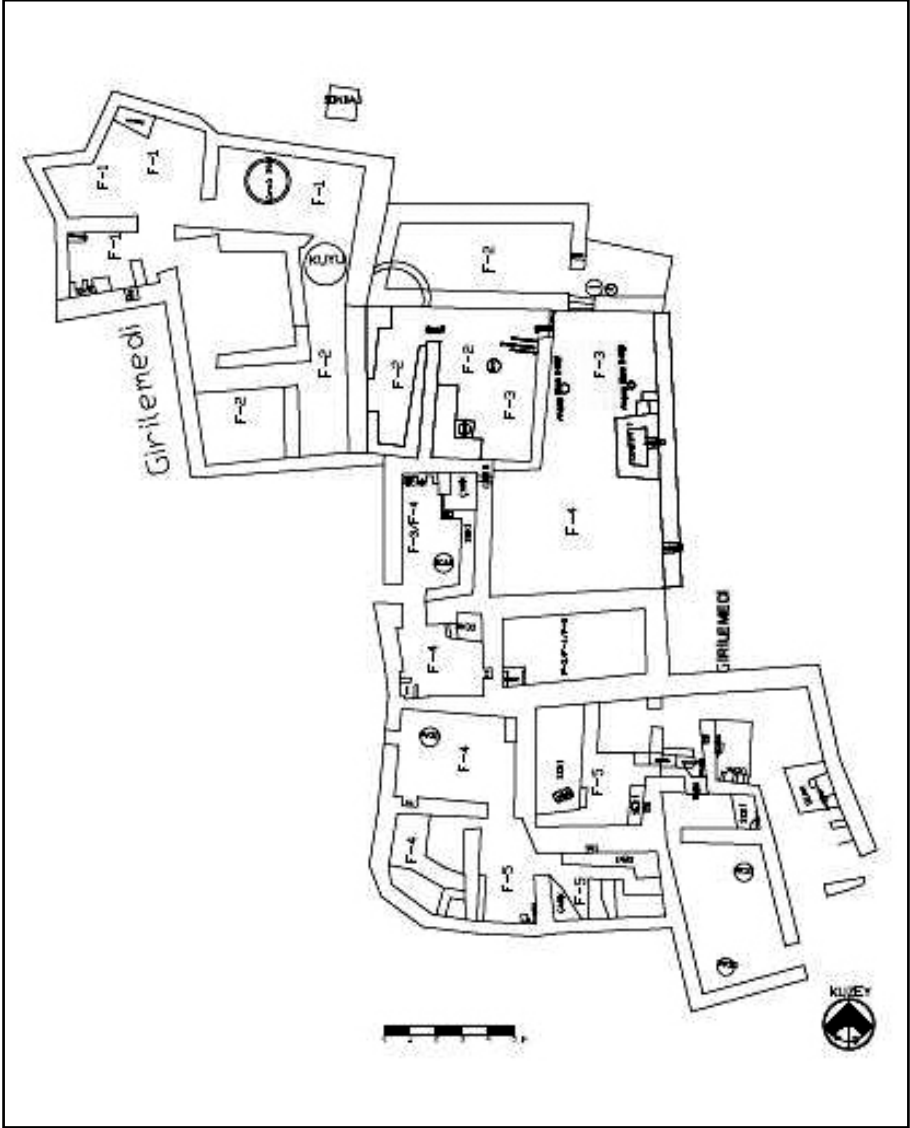
- ARTUK, İ.,-ARTUK, C., 1971 İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu Cilt:1, M.E.B., Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayını, Seri III, No 7.
- AYTAÇ, G., “Elazığ Müzesindeki Selçuklu Dönemi Sırlı Tabakları”, *Dünü ve Bugünüyle Harput Sempozyumu Bildirileri*, Cilt, Ankara, 1999, s.391-406
- AYTAÇ, G., “Elazığ Arkeoloji ve Etnografya Müzesindeki Artuklu-Selçuklu Sırlı Seramikleri”, *NEWWSA, e-Journal of New World Sciences Academy*, 2010, Volume: 5, Number: 4, ArticleNumber: 4C0059
- BAKLA, E., 2007, *Tophane Lüleçiliği*, Antik A. Ş. Kültür Yayınları, İstanbul.
- ÇÖMEZOĞLU, Ö., 2001, “Cam Bilezikler,” Y., ÖTÜKEN “Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısından Seçme Küçük Buluntular”, *V. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu*, Ankara, 368,369.
- DANIK, E., 2001, *Ortaçağ'da Harput*, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- KÖROĞLU, G., 2002, “Yumuktepe Höyüğü'nden Bizans Dönemi Cam Bilezikleri.” *Ortaçağ'da Anadolu*, Prof. Dr. Aynur Durukan'a Armağan, Ankara, 355-372.
- SEVİN, V., 2011, *Harput Kale Mahallesinde Osmanlı Yaşamı*, Ege Yayınları, İstanbul.
- SIMPSON, J.St., 2009, “The Archeology Of the Clay Pipe in the Near East”, *Al Rafidan. Journal of Western Asiatic Studies* XXX: 67-75.
- SPAER,M., 1988. “Pre-Islamic Glass Bracelets Of Paletsine” *Journal Of Glass Studies* 30: 51- 61.
- SPAER,M., 1992, “The Islamic Glass Bracelets Of Paletsine:Preliminary Findings” *Journal Of Glass Studies* 34:44-62.
- SPAER, M., 2001, *Ancient Glass in the Israel Museum Beads and Other Small Objects*, Jerusalem.
- TEKİN, O., 2009, *Sikkeler Ne Anlatır? Ortaçağ Anadolu Sikkelerinde Simgeler ve Çok Kültürlülük*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- WHITCOMB, D.S., 1983, “Islamic Glass from Al-Qadim, Egypt”, *Journal of Glass Studies* 25:106,107.

Çizim 1: Harput İç Kale’de kazısı yapılan alanlar ve restorasyon projesi yapılacak alanı gösterir kroki.

Çizim 2: C Açmaları rölöve planı.

Çizim 3: F Açmaları rölöve planı.

Resim 1: Harput İç Kalesi'nin güneybatıdan genel görünümü. Ekim 2015.

Resim 2: B ve C plan karelerinden kazı sırasında genel görünüm.

Resim 3: C-1 ve C-2 açmalarının ortak mekânında bulunan tandırlar.

Resim 4: Kazıda çıkarılan sırlı 13. yüzyıl seramikleri.

Resim 5: F- Açmalarının kazı önceki görünümü.

Resim 6 a,b,c:F-1,/F-2 plan karesinde çıkarılan Bizans Dönemi sikke, ok ucu ve F-2 sarnıcından görünüm.

Resim 7: F-3 plan karesinde çıkarılan sikkenin ön ve arka yüzünden görünümü.

Resim 8: F-3, F-4 plan karelerinin ortak mekânında çıkarılan üçlü ocaktan görünüm.

Resim 9: F-3, F-4 plan karelerinin ortak mekânında çıkarılan buluntulardan görünüm.

Resim 10: F-4 plan karesinde kürsünbaşı mekândan görünüm.

Resim 11: F-5 plankaresinde seki üzerinde bulunan kemik sa iğnesi.

Resim 12: F plankarelerinde çıkarılan boncuklar

ISSN 1017-7655

9 771017 765008